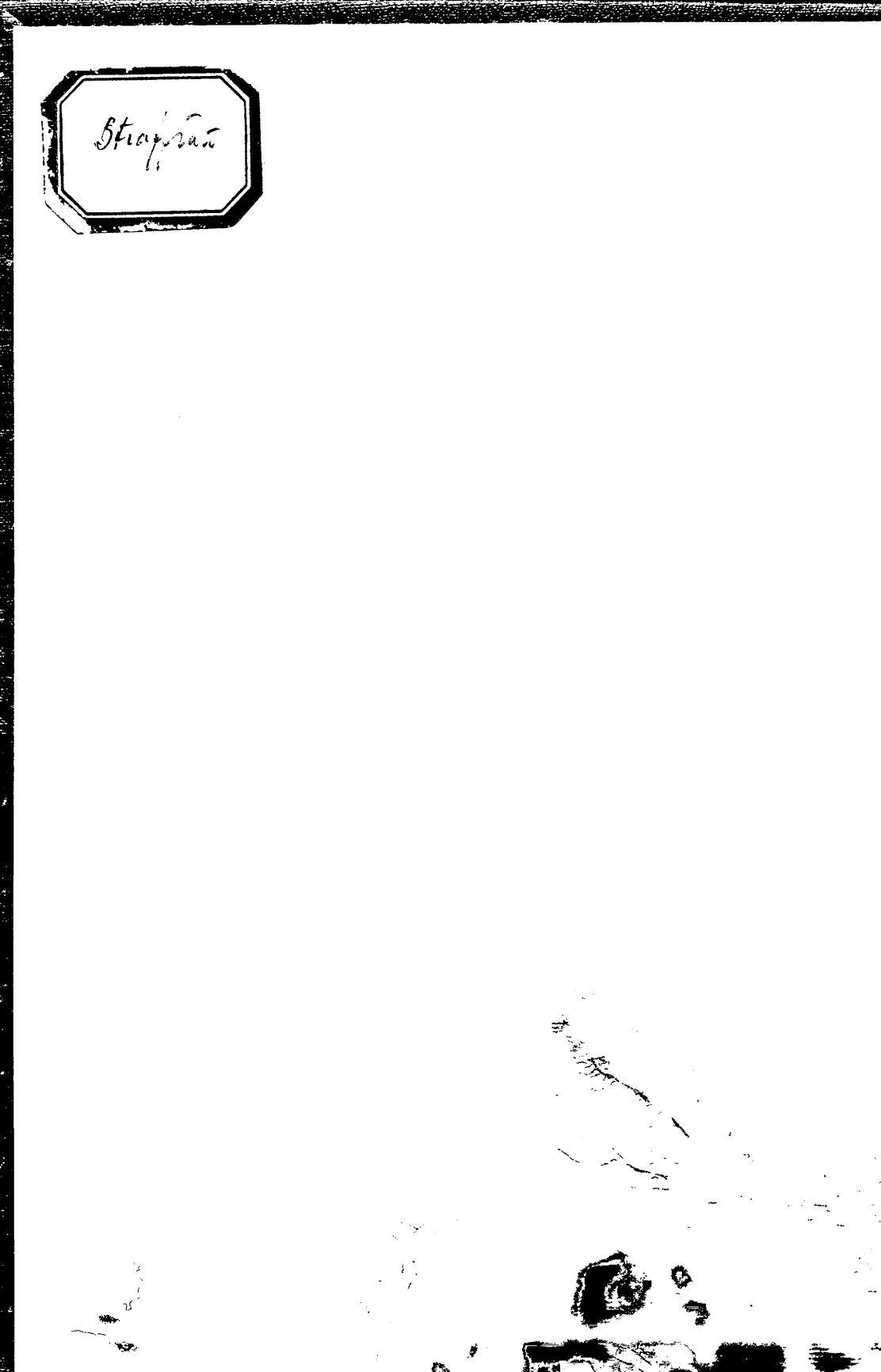
Старый

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f4592

ADVOKATTERNAS LAGLIGE

Straff-R
ADVOKATFIRMAN LAGERLÖF
BIBLIOTEKET

RÄTT OCH ÄRA

STUDIER I SVENSK STRAFFRÄTT

AKADEMISK AVHANDLING

AV

ALVAR NELSON

UPPSALA
AB LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN

UPPSALA 1950
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

Innehåll

Sid.

LAGHISTORISK DEL: Tillkomsten av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen 1

I. Inledande anmärkningar 3

II. Initiativet till en allmän reform av 1734 års lag 5

1. Riksdagsbehandling år 1809—1810 5
2. Förberedande Lagkommitténs verksamhet 8

III. Lagkommitténs verksamhet för en strafflagsreform 1811—1824; ärekränkningsinstitutet 9

1. Översikt av de vid 1800-talets början gällande bestämmelserna om ärekränkning 10
2. Ärekränkningsinstitutet enligt Rabenius' förslag till ny Missgärningsbalk 20
3. Ärekränkningsinstitutets ställning och utformning i Richerts principinledning till en strafflagsreform .. 25

IV. Lagkommitténs verksamhet för en strafflagsreform 1824—1832; ärekränkningsinstitutet 34

1. Det äldsta bevarade lagutkastet 37
2. Det reviderade lagutkastet 40
3. Lagkommitténs avgivna förslag 42

V. Lagkommitténs verksamhet för en strafflagsreform 1832—1834; ärekränkningsinstitutet 44

1. Anmärkningar mot Lagkommitténs förslag jämte Lagkommitténs utlåtande över anmärkningarna .. 44
2. Hovrätternas utlåtanden och Högsta domstolens yttrande över Lagkommitténs förslag 47

VI. Lagberedningens verksamhet för en strafflagsreform; ärekränkningsinstitutet 51

1. Lagberedningens verksamhet 1841—1844 51
2. Lagberedningens verksamhet år 1844 61

Sid.

VII. Strafflagsreformen inför Konung och Riksdag; ärekränkningsinstitutet ... 64
1. 1844—1848 ... 64
2. 1849—1864 ... 68

VIII. Ändringar av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen. 1865—1949 ... 74

IX. Avslutande anmärkningar ... 75

Bilagor:

Bilaga A. Missgärningsbalken av 1734 års lag. LX Cap. 83
Bilaga B. L. G. Rabenius' förslag till Missgärningsbalk. 46. Capt. ... 83
Bilaga C. Lagkommitténs äldsta bevarade utkast till Missgärningsbalk. 16. Cap. ... 84
Bilaga D. Lagkommitténs reviderade utkast till Missgärningsbalk. 13. Cap. ... 85
Bilaga E. Lagkommitténs år 1832 tryckta förslag till Straff-Balk. 18 Kap. jämte vidtagna ändringar ... 86
Bilaga F. S. L. Theorells i januari 1844 avlämnade förslag till kapitel: Om falsk angifwelse och om annan förolämpning i ord och gerning ... 88
Bilaga G. Lagberedningens den 17 januari 1844 antagna förslag till Straff-Balk. 19 Kap. Om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning ... 89
Bilaga H. Lagberedningens den 25 november 1844 avgivna förslag till Straff-Balk. 19 Kap. ... 90
Bilaga I. Lagutskottets den 11 augusti 1848 avgivna förslag till Straff-Balk. 19 Kap. ... 91
Bilaga J. Kungl. Maj:ts proposition till 1862 års Riksdag om ny Strafflag. 16 Kap. ... 93
Bilaga K. Stadgandena om ärekränkning i Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Hannover (1825). Besonderer Theil. Neuntes Capitel. Von Ehrenkränkungen ... 94

Sid.
RÄTTSSYSTEMATISK DEL 97
A. Några synpunkter på rättsstridighetsrekvisitet inom straffrätten 99
I. Inledande anmärkningar 99
II. Rättsstridigheten såsom rättsfilosofiskt problem 100
III. Rättsstridigheten såsom rättssystematiskt problem .. 106
IV. Rättsstridigheten såsom lagstiftningsproblem 113
V. Rättsstridigheten såsom lagtolkningsproblem 117
VI. Rättsstridigheten såsom rättspolitiskt problem 120
VII. Avslutande anmärkningar 121

B. Det objektiva rekvisitet vid ärekränkning 123
I. De särskilda ärekränkningsbrotten i 16 kap. Strafflagen 123
a. Beskyllning om brott 123
1. Beskyllningens innehåll 123
2. Beskyllningens sanning 131
3. Beskyllningens spridning och framställningssätt 150
b. Andra förtalsbrott 152
1. Beskyllningens innehåll 153
2. Beskyllningens sanning 191
3. Beskyllningens spridning och framställningssätt 193
c. Förolämpning 197
1. Förolämpningens former och sättet för dess framställande 199
2. Förolämpningens innehåll 201
3. Förhållandet mellan förtal och förolämpning 206
II. Vissa för de i 16 kap. Strafflagen upptagna ärekränkningsbrotten gemensamma frågor 211
a. Angriparen 211
1. Inledande anmärkningar 211
2. Provokation och retorsion 211
3. Ärekränkning i tryckt skrift 217

Sid.
b. Den angripne 220
1. Inledande anmärkningar 220
2. Identifikationen av den angripne 222
3. Barn och sinnessjuka 225
4. De döda 228
5. Kollektiva enheter 234
c. Intressekollisionerna 239
1. Inledande anmärkningar 239
2. Privilegierade yttranden 242
3. Yttranden i privilegierade situationer 257
4. Avslutande anmärkningar 281
III. Förhållandet mellan de i 16 kap. Strafflagen upptagna ärekränkningsbrotten och andra brott 285
a. Inledande anmärkningar 285
b. Förhållandet till andra ärekränkningsbrott 285
1. Kränkande av främmande makt 286
2. Missfirmelse mot kunglig person 289
3. Missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen 293
4. Missfirmelse mot tjänsteman 298
c. Förhållandet till andra brott än ärekränkning .. 304
1. Falskt åtal och obefogat åtal samt falsk angivelse och falsk tillvitelse 305
2. Skymfande av rikssymbol 311
3. Samhällsfarlig ryktesspridning 315
4. Hets mot folkgrupp 319
5. Brott mot trosfrid 325
6. Brott mot griftefrid 329
7. Förargelseväckande beteende 330
8. Anstötligt förfarande 333
9. Illojal konkurrens 335
d. Avslutande anmärkningar 337

Sid.

C. Några synpunkter på det subjektiva rekvisitet inom straffrätten ... 338
I. Inledande anmärkningar ... 338
II. Missgärningsbalken av 1734 års lag ... 338
III. 1864 års Strafflag ... 341
IV. Den moderna strafflagstiftningen ... 358

D. Det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning ... 364
I. Inledande anmärkningar ... 364
II. *Animus injuriandi* ... 365
III. Villfarelse vid ärekränkning ... 373
IV. De subjektiva rekvisiten vid de i 16 kap. Strafflagen upptagna ärekränkningsbrotten ... 379
a. Vid beskyllning om brott ... 379
1. Arghet ... 379
2. Obetänksamhet ... 389
b. Vid andra förtalsbrott ... 391
1. »Avsikt såsom i 7 § sägs» ... 392
2. Arghet ... 395
c. Vid förolämpning ... 396

E. Principiella synpunkter på ärekränkningsbrotten ... 397
I. Inledande anmärkningar ... 397
II. Yttrandenas betydelse och funktion ... 399
III. Yttrandefrihet och yttrandefrihetsbrott ... 406
IV. De ärerörliga yttrandena ... 409
V. Avslutande anmärkningar ... 420

Källor och litteratur ... 421

Förkortningar ... 436

Anförda rättsfall ... 437

LAGHISTORISK DEL

Tillkomsten av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen

I. Inledande anmärkningar.

Den svenska strafflagens tillkomsthistoria har två gånger gjorts till föremål för mera ingående undersökningar. Sålunda skrev Chr. Naumann redan på 1860-talet med begagnande av allt tillgängligt tryckt och otryckt material en vidlyftig framställning om »Kriminallagstiftningen i Sverige efter år 1809», vilken han styckevis publicerade i sin Tidskrift.[1] Det kan om Naumanns undersökning sägas, att den ger en i allo korrekt skildring i nära anslutning till de bevarade handlingarna. De värdeomdömen han någon gång fäller äro försiktiga och, såvitt de röra personer, återhållsamma.

Sedan Naumanns framställning för länge sedan fallit i glömska, blev samma material ånyo utnyttjat och ligger till grund för de straffrättsliga delarna av E. Marks von Würtembergs »Blick på den svenska lagstiftningen alltifrån adertonhundratalets början» ingående i Minnesskrift ägnad 1734 års lag.[2] Även denna mera översiktliga framställning, i vilken Naumanns icke är omnämnd, har stora förtjänster men kan icke i noggrannhet mäta sig med dennes. Marks von Würtembergs skildring skiljer sig från Naumanns främst däri, att lagens tillkomsthistoria i ljuset av publicerade minnesanteckningar och biografier sättes i samband med tidens politiska händelser och de deltagande personernas verksamhet i övrigt. Däri ligger framställningens största förtjänst och även i viss mån dess brister. Vad Marks von Würtemberg yttrar om de enskilda personernas medverkan i lagförslagen låter sig nämligen icke alltid till fullo bekräftas av de källor, som han anlitat.

Såväl Naumanns som Marks von Würtembergs framställningar äro

[1] Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, Utg. af Chr. Naumann (NT), Årg. 1 (1864), s. 1—13, 306—335; 2 (1865), s. 566—582, 724—733; 3 (1866), s. 658—681, 730—741; 4 (1867), s. 1—12, 360—376, 418—442; 6 (1869), s. 691—700; 7 (1870), s. 474—487, 542—557, 664—682; 8 (1871), s. 712—729.

[2] Minnesskrift ägnad 1734 års lag, 1 (Sthm 1934), s. 143—202.

på det sättet översiktliga, att de enskilda rättsinstitutens tillkomsthistoria endast mera sällan beröres. Det återstår sålunda ett rikt fält för specialundersökningar för dem, vilka finna intresse i att på ett realistiskt sätt skildra, hur ett rättsinstitut så småningom vinner sin i den promulgerade lagen slutligen antagna form. Varje sådant bidrag lämnar tillika material till en undersökning av talet om »lagstiftarens vilja».

För vinnande av slutlig kunskap om den utländska, samtida lagstiftningens och rättsvetenskapens inflytande på de svenska lagförslagens utformning och på de där bakom liggande ståndpunktstagandena till tidens idériktningar bör varje sådan detaljundersökning bedrivas på sådant sätt, att det inhemska materialet belyses med paralleller ur den utländska lagstiftningen och doktrinen. Inom civilrätten har det lyckats Marks von Würtemberg att påvisa det svenska civillagsförslagets beroende av *Code civil*. Naumann har icke förmått att giva mera än en allmän antydan om strafflagsförslagets förhållande till 1800-talets tyska strafflagstiftning. Här återstår sålunda för varje enskilt rättsinstitut en tidsödande specialundersökning.

Den ansträngning, som Marks von Würtemberg gjort att se lagförslagens tillkomst i nära sammanhang med samhällsutvecklingen, har varit resultatrik, men behöver icke upprepas vid varje enskilt rättsinstitut. Det skall också visa sig, att ärekränkningsinstitutet utformats utan direkta politiska hänsynstaganden. Man har i stället såvitt möjligt sökt genom komparativa rättsstudier finna en för alla antagbar lösning. Om sanningsbevisning kunde man dock icke genom övertygelse vinna samförstånd.

Det har vid studiet av det bevarade handskriftliga materialet[3] visat sig, att det är möjligt att i detalj fastställa, hur ärekränkningsinstitutet fick sin utformning i de under 1800-talet gång efter annan färdigställda strafflagsförslagen, av vilka det sista slutligen blev upphöjt till lag. Existensen av ett stort antal från olika tider härstammande redaktioner gör det möjligt att med större säkerhet göra jämförelser med den utländska straffrättsliga lagstiftningen och doktrinen och att därav draga slutsatser om sambandet mellan dem och det svenska lagförslaget i denna del. Tillika avspeglar sig i de olika

[3] 1810 och 1811 års Lagkommittéers och 1841 års Lagberednings handlingar och lagförslag i RA.

redaktionerna deras upphovsmäns inställning till lagstiftningsarbetet i allmänhet och till ärekränkningsinstitutet i synnerhet.

Allt detta har uppenbarligen sitt icke obetydliga historiska intresse. Men är det också av betydelse för fastställande av »gällande rätt»? Den kommande framställningen torde kunna lämna bidrag till tolkningen av strafflagens gällande bud. I en tid, då ärekränkningsinstitutet står inför sin snara omgestaltning, kan en sådan framställning måhända även vara en utgångspunkt för det fortskridande reformarbetet.

Det är icke möjligt att vid en undersökning av ett rättsinstituts — här ärekränkningens — tillkomsthistoria under 1800-talets långvariga och genomgripande lagstiftningsarbete helt lämna den yttre ramen å sido. Skulle läsaren finna, att jag, särskilt i början av det kommande avsnittet i hög, kanske alltför hög, grad uppehåller mig vid diskussionen om det stora reformarbetets bedrivande i allmänhet, är jag den förste att medgiva riktigheten av en sådan iakttagelse. Jag har då bara att såsom skäl för min åtgärd att medtaga denna redogörelse anföra, att den huvudsakligen innehåller sådant som förut icke blivit i sitt rätta sammanhang beaktat. Många uppgifter äro tillika helt nya. Då jag icke kan veta, huruvida jag får tillfälle att återvända till detta ämne, har jag icke tvekat att här medtaga dem. De synas mig försvara sin plats såsom bidrag till förståelsen av det under de första åren bedrivna reformarbetet.

II. Initiativet till en allmän reform av 1734 års lag.

1. Riksdagsbehandling år 1809—1810.

Vid den Riksdag, som sammankallades efter 1809 års statsvälvning, förekommo av lagstiftningsfrågor icke blott de, som hade samband med tillskapandet av Rikets nya författning, utan även sådana, som åsyftade ändringar av den borgerliga lagstiftningen. De förändringar som sålunda åstundades fördelades på tre grupper. Den första gällde urskiljandet av den allmänna borgerliga lagen från de särskilda författningarna om Rikets finanser och näringar m. m. Till den andra gruppen kunde frågorna om den gällande lagstiftningens sammanförande till ett mera lätt överskådligt och enklare verk hän-

föras. Önskemålen om förbättringar av den gällande lagstiftningen, t. ex. om mildring av Missgärningsbalkens straffskalor och av Straffbalkens bestraffningsformer, kunde hänföras till den tredje gruppen. Bland de memorialer, som under Riksdagens fortgång avlämnades i dessa frågor, förtjäna några uppmärksamhet. I Ridderskapet och Adeln anfördes sålunda av hr I. F. G. von Schantz[4], att 1734 års lagbok numera vore i behov av fullständig omarbetning, därvid en »ny Civil- och Criminal-Lagbok måste upprättas» med regler »lämpade efter Tidehvarvets uplysning, sedernas förändring». I Borgarståndet yttrade hr L. H. Norling[5], att brottmålslagstiftningen vore i stort behov av revision, och frågade, om »wåra Lagstiftare, ensamme bland hela Europas och hela den upplysta werldens», skulle »tillsluta sina öron för Tidehwarfvets fordringar, för mensklighetens och Beccarias förenade röst».

Herrar von Schantz's och Norlings memorialer blevo jämte ett stort antal memorialer i samma ämne remitterade till Lagutskottet, som däröver avgav ett den 1 april 1810, synbarligen av dess sekreterare dåvarande juris adjunkten i Lund Joh. Holmbergson, författat Betänkande om lagarnas urskiljande, förenkling och förbättring.[6] Däri anfördes, att det vore av behovet påkallat att utreda skillnaden mellan de allmänna lagarna, vilka skulle stiftas av Konung och Riksdag gemensamt, och de författningar, vilka det tillkom Konungen att ensam utfärda. Vidare borde åtgärder företagas i syfte att förenkla lagarnas yttre form för att allmänheten skulle kunna rätt fatta och tillämpa dem. Slutligen tarvade några lagar förbättringar till innehållet. Till vinnande av önskemålens snabba realiserande borde en kommitté förordnas, med uppgift att till nästa lagtima Riksdag inkomma med betänkande och förslag.

Några ord må tjäna till förklaring av de bakom Lagutskottets betänkande liggande tankegångarna.

Lagarnas urskiljande påkallades av den vid Riksdagen antagna Regeringsformens i 87 och 89 §§ gjorda skillnad mellan allmän lag och ekonomisk författning.[7] Önskemålen om lagarnas urskiljande hade sålunda ett aktuellt statsrättsligt förhållande till bakgrund.

---

[4] 1809—10 års Riksdag. Ad. Bd 2: 1, s. 398.

[5] 1809—10 års Riksdag. Bg. Bd 3: 1, s. 150.

[6] 1809—10 års Riksdag. Ad. Bd 6: 2, s. 216—226.

[7] Se G. Thulin, Om konungens ekonomiska lagstiftning. 1. Akad. afh. (Lund 1890). Däri finnes O. Zenius' nedan omtalade yttrande till sin förra del avtryckt.

Annorlunda var det med kravet på *lagarnas förenkling*. Det förhöll sig så, att 1734 års lag under tidens lopp kompletterats med ett mycket stort antal nya författningar i särskilda ämnen. Tillika hade Kungl. Maj:t ofta avgivit lagförklaringar med anledning av tveksamhet om lagens rätta förstånd. Genom dessa förhållanden hade rättsordningen blivit i hög grad svåröverskådlig.[8] Detta länge lidna förhållande blev slutligen år 1806 olidligt, då Kungl. Maj:t efter den s. k. pommerska statskuppen förordnade, att svensk lag skulle tillämpas i de tyska lydstaterna. Därför tillsattes sakkunniga, bland dem dåvarande lagmannen Poppius[9], att utgiva en lagsamling på svenska och tyska språken återgivande innehållet av de efter 1734 utkomna författningarna. Lagsamlingen, i vilken författningarna ordnats efter 1734 års lag, kom snart till stånd och utgavs påföljande år med parallella svenska och tyska texter. Lagsamlingen bragte å ena sidan en viss reda i vimlet av författningar men blottade å andra sidan öppet den faktiskt förefintliga oredan.

Vanskligare är att klargöra vad som åsyftades med talet om *lagarnas förbättring*. Gällde det inom brottmålslagstiftningen en utrensning av otidsenliga bestämmelser och inhumana straff eller åsyftade man en verklig omgestaltning av lagens innehåll? Därom lämnar Lagutskottets betänkande icke klart besked. Icke heller de avgivna memorialerna innehålla något härom utöver Norlings citerade uttalande.

Lagutskottets förslag, att ärendet skulle hänskjutas till en särskild kommitté, tarvar också en förklaring. Med hänsyn till ärendets omfattning och svårighet kunde det icke utredas inom utskottet. Ej heller kunde det överlämnas till den ännu icke genom besked upplösta Lagkommissionen.[1] Denna, vars verksamhet efter tillkomsten av 1734 års lag begränsat sig till utfärdande av lagförklaringar, förde en tynande tillvaro. Sedan Högsta domstolen genom 19 § RF fått skyldigheten att avgiva lagförklaringar sig tillagd, hade Lagkommissionen knappast längre något existensberättigande. Med hänsyn härtill förklarade Riksdagen den 10 april 1810 den numera obehövliga Lagkommissionen hava upphört.

---

[8] Om lagsamlingar före 1807 års samling se Riksdagsbibliotekets katalog 1927, 1 (Sthm 1928—30), s. 154 f. och G. Blomqvist i SvJT 1947, s. 340—345.

[9] Om tillkomsten av 1807 års lagsamling och G. Poppius' andel däri se B. Wedberg, Gabriel Poppius. Minnesteckning (Sthm 1934), s. 36—50.

[1] Se Wedberg, a. a., s. 26—36.

Lagutskottets betänkande blev antaget av Ridderskapet och Adeln samt Borgare- och Bondestånden, men förkastades av Prästeståndet, som önskade, att en av Kungl. Maj:t tidigare given befallning om sammandrag och förbättring av givna författningar skulle sättas i verkställighet.

2. Förberedande Lagkommitténs verksamhet.

Ständernas skrivelser i anledning av Lagutskottets betänkande föranledde Kungl. Maj:t att den 9 november 1810 förordna »visse Committerade» att företaga sådan utredning, varom Lagutskottet avgivit betänkande. Kommittén, som erhöll en synnerligen representativ sammansättning, hade justitiestatsministern E. Gyllenborg som ordförande och justitieråden G. Poppius och I. R. Blom samt assessorn i Kommerskollegium O. Zenius bland ledamöterna.

Gyllenborg dröjde icke att sammankalla den förordnade kommittén.[2] Det konstituerande sammanträdet hölls den 1 december 1810, och vid det påföljande sammanträdet den 15 december kom arbetet i gång. På förut gjord uppmaning avgåvos yttranden av Zenius om lagarnas urskiljande, av Poppius om deras förbättring och av Blom om deras förenkling.

Det är för oss av intresse att taga del av de båda justitierådens yttranden i de delar, som angå brottmålslagstiftningens form och innehåll. De framhålla båda, att 1734 års lags indelning i balkar, kapitel och paragrafer bör bibehållas i den nya codex, som bör avfattas och innehålla den allmänna civil- och brottmålslagen. Blom ifrågasatte, om icke framför balkarna kunde införas »vissa ur Moral och SamhällsLära hemtade grundprinciper och stora allmänna sanningar», och anförde såsom förträffliga exempel Domarereglerna och det exempel på denna redaktionsart, som franska lagen utvisar. Blom anförde vidare, att den nya lagboken borde göras utförligare, och yttrade, att »Den Preusiska Lagboken har en af sina förtjenster genom sin stora fullständighet; också har den icke behöft öfverhöljas af förklaringar och tilläggningar».

Om brottmålslagen yttrade Poppius särskilt: »Til missgiärningsbalk borde hänföras alla de handlingar och giärningar, å hvilka straff och ansvar följa. Den skulle derigenom komma att utgiöra,

[2] Den följande framställningen är grundad på Lagkommitténs protokoll och betänkande i RA.

hvad den rätteligen bör, en särskiljd brottmållag. — Vid dess utarbetande borde, med afseende å närvarande tidens bruk, seder, lynne och upplysning, noggran Classification uppgiöras af brott och missgiärningar, allt efter deras sanna förhållande til samhällsordningen; äfven som jämförelse borde med sorgfällighet anställas emellan sjelfve missgiärningarne och de straff, som för dem utsättas.»

I samma ämne anförde Blom: »Då allt sammanlägges, är det säkert, att stora svårigheter skola möta vid omarbetningen af Brottmåls-Lagarne, i afseende på bestämmandet af brottens caracter, nuancer, måttstock och verkan på samhället; men det är också öfver dessa ämnen, som man har ett lättare och vidsträcktare tillfälle, att rådföra stora författares skrifter och upplysta Nationers efterdömen.»

Vad Poppius och Blom sålunda anfört jämte Zenius' anförande[3] återfinnes i förkortad form och med samma grundtankar i Kommitterades den 12 februari 1811 avgivna betänkande. Däri föreslogs tillika, att en särskild »LagCommitté» skulle förordnas med uppgift att före slutet av juni månad 1813 avgiva förslag till ny Civil- och Brottmålslagstiftning. Lagkommittén borde innehålla fem arbetande ledamöter med arvoden och ett antal ledamöter utan arvoden. Till arbetande ledamöter föreslogos lagmannen M. Flinck, häradshövdingen C. Törnebladh, hovrättsassessorn E. Boström, assessorn Zenius och juris professorn L. G. Rabenius.

III. Lagkommitténs verksamhet för en strafflagsreform 1811—1824; ärekränkningsinstitutet.

Med bifall till Kommitterades förslag förordnade Kungl. Maj:t redan två dagar därefter, den 14 februari 1811, att en Lagkommitté skulle tillsättas, och utsåg till dess ordförande justitiestatsministern Gyllenborg, till ledamöter utan arvoden jämte andra statsrådet M. Rosenblad samt Poppius och Blom och till arbetande ledamöter Flinck, Törnebladh och Rabenius samt förklarade, att ytterligare två arbetande ledamöter i stället för Boström och Zenius, som avsagt sig uppdraget, framdeles skulle förordnas. Redan den 28 februari inträdde Zenius, därtill övertalad, och advokatfiskalen P. Staaff såsom arbetande ledamöter.

[3] Se härom s. 6 not 7.

Emedan inga protokoll finnas bevarade från Lagkommitténs första tid, vet man icke något om dess verksamhet, innan medlemmarna sinsemellan fördelade arbetsuppgifterna. Sålunda är ingenting bekant om de allmänna riktlinjer, som må ha uppdragits för det kommande arbetet. Av bevarade handlingar framgår, att arbetet blev fördelat på så sätt mellan de fem arbetande ledamöterna, att Staaff erhöll på sin lott giftermåls- och ärvdabalkarna, Zenius jorda- och handelsbalkarna, Törnebladh byggningabalken, Flinck utsökningsbalken och förmodligen rättegångsbalkens avdelning för civilmål samt Rabenius brottmålslagstiftningen, d. v. s. missgärnings- och straffbalkarna samt rättegångsbalkens avdelning för brottmål.[4]

De arbetande ledamöterna synas hava till större delen fullgjort sina åligganden inom den utsatta tiden, den 1 juli 1813. I varje fall torde Rabenius då hava avlämnat sitt förslag till nya Missgärnings- och Straffbalkar jämte en utredning om tjänliga straffarter, vilka handlingar finnas bevarade i Riksarkivet.

1. Översikt av de vid 1800-talets början gällande bestämmelserna om ärekränkning.

Tillkomsten av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen bör beskrivas med utgångspunkt från de stadganden om ärekränkningsbrott, som voro gällande vid tiden för strafflagsreformens början. Förtrogenhet med dessa bestämmelsers anordning och innehåll är nödvändig för att rätt värdera de strafflagsförslag, vilka under reformarbetets förlopp sågo dagen. Jag vill därför nu ge en kortfattad översikt av stadgandena om ärekränkning i Missgärningsbalken och i övriga författningar av straffrättsligt innehåll, vilka vid 1800-talets början voro i kraft.

Ur systematisk synpunkt är 1734 års lag ett märkligt verk. Envar av dess balkar innehåller ett avsnitt av den enskilda levnaden och av samlevnaden människor emellan. Gränserna för det enskilda levernets frihet äro satta i Missgärningsbalken. Där nämnas med namnet missgärningar de handlingar, vilka innefatta angrepp på Gud, överheten och de enskilda. Icke desto mindre händer det, att straffbud

[4] Enligt sekr. A. J. Wahlstjernas († 11/4 1834) i koncept bevarade historik (bland Lagkommitténs handlingar i RA), som synes ha varit en huvudkälla för Marks von Würtemberg, a. a., s. 150 not 2.

ofta återfinnas i övriga balkar i samband med de förhållanden, som där eljest regleras. När lagen icke längre kunde rymma alla händelser, tillkommo nya författningar, och de därtill hörande straffbuden fingo där sin naturliga plats. Röjdes ovisshet om lagens rätta förstånd, gåvos lagförklaringar.

Medan flertalet av övriga balkar hade sin direkta motsvarighet i de medeltida lagarna, äro Missgärnings- och Straffbalkarna till sin uppbyggnad en skapelse av de män, som gjorde 1734 års lag. Väl likna dessa balkars stadganden i mycket den äldre rättens till språkdräkt och innehåll, men där spåras starka inflytanden av nyare tiders tänkesätt, och systematiken har vunnit i fasthet.

Av förarbetena till 1734 års lag vet man, att brottsbalkarna först under Lagkommissionens arbete[5] under 1720-talet sammanfattades i en Missgärningsbalk, vilken sedan undergick överarbetningar till disposition och innehåll. Det är icke förrän i 1723 års förslag till Högmålabalk, som man möter utkasten till stadganden om ärekränkning fullständigt utförda, och Lagkommissionens protokoll för den 8 februari 1729 lämnar oss den upplysningen, att detta kapitel av Högmålabalken, som icke förr genomgåtts, då företogs till behandling och infördes vid slutet av Missgärningsbalken. Där återfinnes det också i 1729 års förslag till Missgärningsbalk. En jämförelse mellan stadgandena i 1723 års Högmålabalk och dem i 1729 års Missgärningsbalk ger vid handen, att man vid sammanträdet den 8 februari 1729 vidtagit åtskilliga ändringar i texten, som därigenom förlorat i systematisk redighet. Den därvid antagna texten återfinnes med några ändringar till innehåll och språkdräkt i 60 kap. Missgärningsbalken av 1734 års lag.

Såsom det sista av kapitlen om de särskilda brotten finna vi i Missgärningsbalken av 1734 års lag det »om then, som liuger å annan, och om oqvädins ord». Liksom dispositionen av Missgärningsbalken i dess helhet icke låter sig förklara såsom resultatet av en enda klassifikationsprincip, kan man icke heller finna avgörande skäl för den förflyttning av detta kapitel från Högmålabalkens mitt till Missgärningsbalkens slut, som Lagkommissionen år 1729 företog.

Det faller utom ramen för denna framställning att följa utvecklingen av ärekränkningsbrotten inom svensk rätt fram till 1734 års

---

[5] Se för den närmast följande framställningen Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686—1736. Utg. af W. Sjögren. 1—8 (Ups. 1900—1909).

lag. Därvid kan jag för den äldsta rätten hänvisa till min framställning[6] av den s. k. Hednalagens innebörd och för utvecklingen under rikslagstiftningens tid till Thyréns[7] förträffliga sammanfattning. Därtill vill jag fästa uppmärksamheten på de sentenser om ärekränkning, som finnas bland Domarereglerna.

I 60 kap. Missgärningsbalken behandlas såväl falsk angivelse som annan ärekränkning. Om den rättssystematiska uppfattning, som ligger bakom detta sammanförande, kan man icke yttra sig utan en systematisk genomgång av de utkast till bestämmelser om ärekränkning, som finnas bland förarbetena till 1734 års lag alltifrån 1643 års förslag. Det synes vid en hastig blick på detta material, som om man haft klart för sig, att olika samhällsintressen angripas genom falsk angivelse och ärekränkning. Att man likväl sammanfört dessa båda institut torde ha berott på den lagtekniska möjligheten att giva dem en delvis gemensam beskrivning med utgångspunkt från tanken, att den enskildes ära bragtes i fara, vare sig beskyllningen skedde inför rätta eller ej.

All ärekränkning avhandlas icke i 60 kap. Missgärningsbalken. Denna rymmer annorstädes bland annat åtskilliga kvalificerade ärekränkningsbrott mot Gud (1: 1), överheten (5: 1, 2; 18: 8, 9) och dem, man synnerlig aktning skyldig varit (14: 3; 15: 3, 4, 8). Talrika stadganden om ärekränkningsbrott finnas i övrigt i 1734 års lag i samband med de förhållanden, som där regleras.

Den särskilda art av ärekränkning, som förevitelse är, fanns på några ställen i lagen särskilt behandlad. Se härom Byggningabalken 22: 5, Missgärningsbalken 22: 1 och Straffbalken 4: 1.

I övrigt funnos bestämmelser om ärekränkning i ett mycket stort antal särskilda författningar, varom de under förra delen av 1800-talet utgivna lagsamlingarna lämna närmare upplysning. Här må blott nämnas författningarna till förhindrande av dueller (de s. k. duellplakaten), bl. a. Kongl. Maj:ts alwarlige Förbudh angående Dueller och Slagzmål den 22 augusti 1682, vari »Ridderskap och Adell sampt Krigzbefället och dess wederlijkar» förbjudas att »för ingen gifwen orsak anten aff föregifwit sqwaller, undsäijelser, förachteligt skuffande och skjutande, oqwädinz och skymfeliga ord, hugg och slagh samt hotande» utmana någon till duell eller envig

[6] Alvar Nelson, Envig och ära (i Saga och Sed 1944, Uppsala 1945), s. 57—94.

[7] J. C. W. Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 2 (Lund 1919), s. 95—108.

vid mycket stränga straff. Det må här tillfogas, att motsvarande stadganden om envig och utmaning till envig, icke blevo intagna i 1734 års lag, utan duellplakaten förblevo alltfort gällande. Skälet, varför de icke införlivades med 1734 års lag, var, att denna, såsom en allmän och ständig lag, icke borde rymma författningar, vilka lätteligen vore förändringar underkastade.

Det är nu tid att övergå till de stadganden om ärekränkning, som finnas i 60 kap. Missgärningsbalken, och vilkas lydelse framgår av Bilaga A. Man gör viss skillnad mellan förtal och förolämpning.[8] Okvädinsorden kunna hänföras till båda dessa arter av ärekränkning. Fällas de i vredesmod och genast eller inför domaren återkallas, äro de förtal. Vidhåller smädaren okvädinsorden, utgöra de förolämpningar. Skriftlig ärekränkning, vare sig den utgör förtal eller förolämpning, behandlas för sig.

Man har nu skäl att framställa två frågor: Vad var doktrinens åsikt om dessa stadganden? Lämnar rättspraxis något bidrag till deras rätta tolkning? Den senare av dessa frågor skall jag lämna obesvarad. Det lärer nämligen icke vara möjligt att utan grundlig genomgång av domböcker från olika domstolar skaffa sig kännedom om rättspraxis under början av 1800-talet. Denna möda har jag icke aktat nödigt underkasta mig, enär rättspraxis aldrig under strafflagsreformarbetet blivit åberopad.

Av långt större värde för denna undersökning är en granskning av den inhemska rättsvetenskapens uttalanden om ärekränkningsbrottens kännemärken enligt svensk rätt. Jag har för detta ändamål utvalt tre framställningar, av vilka den första och äldsta ända fram till den stora strafflagsreformens slutliga genomförande var den auktoritativa källan till kunskap om svensk gällande straffrätt. De båda andra synas förut icke hava beaktats. Den förra av dessa är tillkommen i samband med några remarkabla fall av skriftlig ärekränkning i början av 1800-talet. Den senare visar vad svenska juris studerande under strafflagsreformens skapande tid fingo lära om ärekränkningsinstitutet i svensk rätt. De framställningar, varom här är fråga, äro: Sjätte avdelningen i Nehrmans Inledning til then Swenska Jurisprudentiam Criminalem[9], Hans Järtas anförande till statsrådsprotokollet den 23 december 1815 angående

[8] Om denna distinktions innebörd se den rättssystematiska delen.

[9] D. Nehrman, Inledning til then Swenska Jurisprudentiam Criminalem (Sthm 1756), s. 292—325.

smädeskrifter[10] och J. E. Boëthius' föreläsningar i kriminalrätt vid Uppsala universitet[1].

Frågan om brottens rätta klassifikation blev ett av den vid mitten av 1700-talet nyvaknade straffrättsvetenskapens mest brännande problem. Nehrmans på ålderdomen utgivna arbete röjer ej inflytande av dessa strömningar, som började bliva märkbara vid tiden för dess publikation. Nehrman klassificerar brotten direkt efter de föremål, som därigenom angripas. Brotten mot andra enskilda människor fördelas av honom i brott mot liv, ära och egendom. Denna tredelning har ganska gamla anor i svensk rätt. Ehuru sammanställningen icke är bekant från svenska medeltida källor, finnes den belagd[2] på 1560-talet och återfinnes även i 1734 års lag (M. B. 4: 1). I båda fallen gäller det förverkande av liv, ära och gods.

De under naturrättens påverkan stående samhällsfilosoferna indela gärna brotten efter de rättigheter, som genom dem angripas. En blick på Daniel Boëthius' inflytelserika lärobok i naturrätt[3] ger oss huvuddragen av rättigheternas indelning, sådan man lärde den i Sverige kring sekelskiftet 1700/1800. Vi inhämta därav, att rättigheterna inom den enskilda naturrätten kunna indelas i ovillkorliga eller medfödda och villkorliga eller förvärvade. Till de ovillkorliga rättigheterna räknas 1) rätten till liv, lemmar och hälsa, 2) rätten till de krafter, som hon av egen vilja kan bruka och 3) hoppet om andra människors frivilliga bifall.

Helt under naturrättens inflytande stå ännu Hans Järta och J. E. Boëthius (son till Daniel Boëthius), vilkas straffrättsliga åskådning tillika rönt starka intryck av det tidiga 1800-talets tyska straffrätt, främst Feuerbach.[4] Järta (s. 59 f.) nämner såsom självklart, att samhället skall skydda medborgarens »tvångsrättigheter» till heder. Boëthius framhåller att brotten kunna indelas »efter dessa

[10] Tryckt i H. Järta, Valda skrifter. Utg. af H. Forssell, 1 (Sthm 1882), s. 57—84. Anförandet gällde tolkning av M. B:s och TF:s stadganden om smädeskrifter och avgavs med anledning av den ryktbara pennfejden mellan J. L. Boije och C. A. Grevesmöhlen.

[1] Egenhändiga manuskript i Uppsala universitets bibliotek, sign. B 176 a—d.

[2] Svenska Akademiens Ordbok, Bd 16 (Lund 1942), sp. L 868, där det äldsta belägget (»wardt han sagtt iffrå ähre, liiff och godz») är från år 1562.

[3] D. Boëthius, Försök till en läro-bok uti natur-rätten (Ups. 1799), s. 37—49.

[4] A. v. Feuerbach, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts. 1. Aufl. Giessen 1801. 14. Aufl. Giessen 1847. Ärekränkning behandlas under §§ 271—309.

rättigheters olika beskaffenhet uti brott mot medfödda rättigheter och mot förvärvade» och fortsätter: »till de förra höra då brott emot lif, frihet, de fys. krafternas integritet, heder och ära».

I den följande framställningen skola vi se, att strafflagsreformen uppbäres av tanken, att brotten utgöra angrepp på rättigheter, men att de av lagsystematiska skäl indelas efter de föremål, som genom dem angripas. Det skulle dröja länge, innan denna lära blev avlöst av läran om brotten såsom angrepp på »rättsgods» eller »rättsligt skyddade intressen».

Först inställer sig härvid frågan om, vad som egentligen var ärekränkningens objekt enligt svensk rätt. Nehrman synes vara benägen att antaga, att det är anseendet, som är föremål för rättsskydd, och anseendet består enligt hans åsikt däri, att man anses vara »en i sitt stånd wärdig medlem uti thet borgerliga samhället». Även Järta finner anseendet utgöra ärekränkningens objekt. Under inflytande av Feuerbach vill han skilja mellan tvångsrätten till heder (die gemeine Ehre) och den rätt till anseende, som någon genom sitt uppträdande eller sin ställning kan förvärva (die vorzügliche bürgerliche Ehre). Blott tvångsrätten till heder, som av Järta bestämmes såsom rätten att »anses, såsom menniska och medborgare, rättfärdig» utgör föremål för rättsskydd. Boëthius är inne på samma linje, när han framhäver, att människan, upphöjd över tingen, är ett moraliskt väsende, som äger rätt att fordra, »att andra ej genom sina yttre handlingar ådagalägga, att de icke tillerkänna henne denna moraliska värdighet».

Frågar man sig nu, vari den rätt till ära består, som Järta och Boëthius erkänna, kan man få direkta svar av dem. Järta[5] säger sig kunna framställa svensk rätts ståndpunkt sålunda:

»Att hvar man må anses, såsom menniska och medborgare, rättfärdig, intill dess motsatsen, på ett med samhällsordningens bestånd förenligt sätt, bevisas;

Att hvar medborgares tvångsrätt till heder må anses vara af lagen lika sorgfälligt försvarad, som dess rätt till lif, frihet och egendom;

Att då, efter Sveriges lag, ingen må egenmäktigt fråntaga någon den egendom han, äfven obehörigen, besitter, utan dertill bör söka lagens biträde, ingen heller må kunna egenmäktigt söka beröfva en medborgare dess, om också förverkade men ännu icke i laglig ordning förlorade heder, utan dertill nyttja den af lagen anvisade utvägen af angifvelse och bevisning inför domstol af något ärerörigt brott, som han begått.»

[5] Se Järta, a. a., s. 64.

Det är emellertid icke så, att dessa satser kunna återföras på då gällande svensk rätt. Vad han först säger återgår på den gamla maximen *quilibet praesumitur bonus et justus, donec probetur contrarium,* vilken Feuerbach[6] karakteriserar såsom den moraliska och rättsliga ordningens grundpelare. Den äger icke för dåtida svensk rätt obetingad giltighet, såsom framgår av regeln i Missgärningsbalken 60: 3 om falsk angivelse: »Hafver han halfva bevis å sin sido; vare fri för tilmälet.» Det andra påståendet överensstämmer visserligen till det yttre med § 16 RF, vilken dock ej åberopas, att »Konungen bör ingen fördärva eller fördärva låta, till liv, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömd är». Detta är dock ett tvingande rättesnöre blott för överheten men ej för de enskilda. Den jämförelse, som Järta slutligen anställer mellan självtäkt (enligt Utsökningsbalken 1: 4) och ärerörig beskyllning, är icke heller bindande. Tanken, att äran vore i detta hänseende likställd med egendom, är ingenstädes uttryckt i 1734 års lag och hade såvitt bekant icke blivit antagen av domstolarna. Järtas utläggning av ärebegreppet bildade grundvalen för hans tolkning av gällande lag om smädeskrifter.

Även Boëthius är angelägen att understryka, att rätten till ära finnes blott så länge människan »sjelf icke genom eget förvållande gjort sig därtill ovärdig», vilken tankegång helt överensstämmer med Feuerbachs ståndpunkt, att die gemeine Ehre skyddas så länge »als er nicht sich selbst durch freie Handlungen unter den Menschen oder Bürger herabgewürdigt hat». Boëthius har då icke kunnat underlåta att fråga sig, om samhället verkligen kan och bör framtvinga en så beskaffad aktning. Det svar han därpå ger, överensstämmer helt med hans faders Daniel Boëthius[7] yttrande om rätten till ära:

---

[6] v. Feuerbach, a. a., § 272.

[7] D. Boëthius, a. a., s. 49. — Boëthius torde ha hämtat den citerade tankegången från A. D. Weber, Ueber Injurien und Schmähschriften. Abth. 1. 2. Aufl. (Schwerin & Wismar 1797), s. 6—15, där denne argumenterar på följande sätt: »Niemand kann verlangen, dass alle Welt seine wirklichen oder vermeinten Vorzüge und Vollkommenheiten anerkennen, und verehren, seine Mängel und Fehltritte mit dem Mantel der Christlichen Liebe bedecken, und überall gegen ihn sich so betragen soll, wie er es nach den Regeln der Wolanständigkeit wol erwarten dürfte. Aber dazu giebt uns Natur und Vernunft ein vollkommenes Recht, und es ist wol das Wenigste, was man von Andern fordern kann, dass... *[nio sidor utläggning följa].*»

»Man menar dermed icke en rätt att blifva hedrad eller att tvinga andra att hysa fördelaktiga tankar om sig. En sådan rättighet skulle innebära en motsägelse emot sig sjelf. Man menar dermed en allmänt gilltig fordran, att ingen genom sitt omdöme om oss skall hindra oss ifrån att ega andras bifall efter deras egen öfvertygelse. Det kan ej förbjudas att döma om andra efter sin öfvertygelse, men att kungöra sitt omdöme om dem, i fall det är mindre fördelaktigt, och isynnerhet om det skulle borttaga deras anspråk på den aktning af andra, som hvar oskylldig fordrar, skulle vara att borttaga för andra en ovillkorlig rättighet, i alla de fall der de icke genom sina gerningar uppfordrat dertill, och det således blifver ett nödvändigt medel att emot dem försäkra sina och andras rättigheter.»

Jag har redan ovan (s. 13) angivit, att ärekränkningsbrotten enligt 1734 års lag indelas i förtal och förolämpning. Efter inhämtande av doktrinens uppfattning om ärekränkningsbrottens rätts- och lagsystematiska anordning och deras objekt samt grunden till deras bestraffande, kunna vi nu närmare gå in på denna indelning och dess betydelse. Har indelningen skett enbart efter behovet att erhålla två brottstyper av olika svårhetsgrad, eller har man tillika uppmärksammat, att brotten i själva verket måhända äro olika och rikta sig mot skilda objekt?

Nehrman framhäver här, att ärekränkningen indelas i en svårare typ, som går å heder och ära och en mindre svår, som allenast antyder skymf och förakt. Därmed blir det av största intresse att få veta, vad Nehrman menar med ärekränkning å heder och ära. Det visar sig att Nehrman nära anknyter detta begrepp »heder och ära» till begreppet »god frejd». God frejd, säger Nehrman, bör envar behålla, »intil thes han med ogierningar, besynnerligen sådana, hwarigenom hans ära lider skiepsbrott, förlorar thensamma». Beskyllningen skall sålunda avse, att den angripne begått brottslig gärning av diffamerande beskaffenhet, för att sägas gå å heder och ära. Går beskyllningen varken å liv eller ära, utan är den eljest skymflig och föraktlig, förtjänar brottet ej så svårt straff. Lagen går sådant förbi med stillatigande, säger Nehrman, »förmodeligen therföre, at en eftertäncksam lidande anser saken ej wärd, at domaren thermed beswäras bör». Nehrman (s. 307) anser dock, att dessa fall kunna föras in under Missgärningsbalken 60: 5, om den lidande klagar. Järta och Boëthius lämna oss ej några säkra uppgifter om sin ståndpunkt.

Av Nehrmans framställning får man det intrycket, att svensk rätt skilde mellan två typer av ärekränkning på så sätt, att till den svårare brottstypen hänfördes blott fall av svårt förtal, medan förolämp-

ningar och lindrigare fall av förtal hänfördes till den mindre svåra brottstypen. Det är anmärkningsvärt, att varken Nehrman eller Järta och Boëthius funnit möjlighet att draga gränsen efter beskyllningens mera eller mindre konkreta innehåll eller efter dess objekt, anseendet eller självkänslan.

Naturligtvis är det till den svårare brottstypen, som det största intresset knyter sig. Man frågar sig, hur man då ställde sig till några av vår tids mest diskuterade spörsmål i fråga om ärekränkning. De upplysningar, som man genom studiet av de nämnda författarnas uttalanden får, äro bristfälliga och ofullständiga, men sakna icke intresse, ställda i sammanhang med de under strafflagsreformen framkommande nya förslagen till lösningar av teoretiskt betydelsefulla och praktiskt viktiga frågor.

Den kanske mest svårlösta av dessa frågor, de positiva intressekollisionernas lösande, blev redan av Nehrman uppmärksammad. Han[8] säger därom:

»Enteligen, om någon skal kunna påstå, at han theraf lidit orätt, måste then ena wara oskyldig, til thet honom förebrådt är, och then andra ej befogad eller berättigad, at säja, skrifwa eller giöra thet, hwaraf then förra påstår sig wara förolämpad. Har han giordt härutinnan thet, som lagen tillåter, är thet ej något brott.»

Såsom framgår av citatet ger Nehrman ingen närmare upplysning om lösningen av de konkreta situationer, där det är tveksamt, om angriparen verkligen varit »befogad eller berättigad» till angreppet. En sådan situation belyses av Järta[9], då han säger:

»Statsmannens vishet, embetsmannens högre skicklighet, författarens litterära förtjänst, konstnärens talang må i tryckta skrifter lika öppet förnekas som yrkas. Ett orättvist omdöme i dessa afseenden kan vara immoraliskt, men icke juridice brottsligt, kan smärta den bedömde men icke kränka någon hans borgerliga rätt.»

Den åsikt, som Järta här framställer, överensstämmer till fullo med då gällande rätt. Jag har redan med hänvisning till Nehrmans uttolkning av uttrycket »å heder och ära går» anmärkt, att svensk rätt vid förtalsbrott kräver beskyllning för viss *handling*, som tillika skall vara brottslig och i sig diffamerande. Utsagor om *egenskaper* utgöra icke ärekränkning. Man ansåg nämligen, att anseendet icke skyddades mot sådana angrepp; därför förelåg icke någon intressekollision i Järtas exempel.

[8] Nehrman, a. a., s. 297.

[9] Järta, a. a., s. 84.

I fråga om det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning enligt Missgärningsbalken 60: 4 föreligger anledning till viss tvekan. Man kan sålunda fråga sig, om uttrycket »af argt uppsåt» innebar något mera än man eljest brukar förstå med uppsåt. Ingen av de tre rättsvetenskapsmän, jag här åberopat, har inlåtit sig på detta spörsmål. Bjerre[1] har emellertid om uttrycket »av arghet» i nu gällande 16 kap. 7 § Strafflagen framhållit, att det åsyftar att framhäva det rättsstridiga syftet. Såsom vi senare skola få se, avses enligt strafflagens motiver med detta uttryck just »af argt uppsåt». Bjerres åsikt torde vara på det sättet riktig, att det allt sedan urminnes tid antytt en ondskefull sinnes- och viljeinriktning, som då den kommer till uttryck i handling syftar till att skada de intressen, som lagen vill skydda.

Frågan om sanningsbevisets tillåtlighet och verkan finnes icke klart angiven i stadgandena om ärekränkning i 60 kap. Missgärningsbalken, medan det i samma kap. om falsk angivelse, såsom vi förut[2] kunnat inhämta, uttryckligen stadgas, att redan halvt bevis är till fyllest för frikännande. Begagnandet av verbet ljuga i brottsbeskrivningen i Missgärningsbalken 60: 4 gör det emellertid genast klart, att utsagans *osanning* utgör brottslighetens kärna. Ehuru Nehrman icke uttryckligen nämner, att sanningsbevis är tillåtet och verkar frikännande, kan man icke missförstå honom därhän, att han skulle ha hyst en annan åsikt. Boëthius behandlar frågan direkt och säger: »Hvarje tillmäle måste upphöra att anses injuriöst så snart dess sanning kan med några bindande skäl bevisas.» Under strafflagsreformarbetet antogs detta vara gällande rätts ståndpunkt, och man åberopade sig därvid även å stadgandet i Missgärningsbalken 5: 2: »Tillviter någor Konungens och Rikets Råd, en eller flera, för embetet skul, thet å ära theras går, och *gitter thet ej fulltyga;* miste ock lifvet.» Järta[3] har gjort gällande, att regeln om sanningsbevisets tillåtlighet icke vore tillämplig å ärekränkning genom tryckt skrift. Om det berättigade i detta påstående vill jag i detta sammanhang ej närmare yttra mig.

Den under 1800-talet inom straffrättsvetenskapen omdebatterade frågan, om ärekränkning kunde förövas mot avliden, fanns i då gäl-

[1] S. A. Bjerre, Om rättstridighetsrekvisitet vid förtalsförbrytelserna. Akad. afh. (Sthm 1910), s. 146.

[2] Se ovan s. 16.

[3] Järta, a. a., passim.

lande svensk rätt redan genom Kungl. brevet den 2 mars 1687 avgjord. Enligt detta brev medgives, säger Nehrman, den avlidnes efterlämnade arvingar, anhöriga och vänner att tilltala den, som den avlidne beljugit, och påstå straff tillika med ersättning för skada och kostnad. Brevet åberopas ännu år 1841 av Tablåkommittén.[4]

Även beträffande förolämpning ha vi anledning att dröja vid några frågor av särskilt intresse. Jag har redan ovan[5] berört det anmärkningsvärda förhållandet, att förolämpning med okvädinsord kan konverteras till förtal, därigenom att återkallelse icke sker. Nu skola vi något uppehålla oss vid den särskilda art av förolämpning, som brukar kallas förevitelse.

Förevitelserna gå som bekant ut på skymfande av någon, som begått en vanhedrande brottslig gärning, utövar föraktlig syssla eller blivit utsatt för neslig behandling. Några bestämmelser därom finnas i 1734 års lag, andra i åtskilliga särskilda författningar. Förevitelsens syfte är att avskära den angripne från förmånen av angenäm samlevnad med andra människor. Av särskilt intresse är här frågan, om någon, som undergått straff, får förevitas straffet (se s. 29, 40). I detta särskilt under 1800-talet inom straffrättsvetenskapen ofta behandlade spörsmål få vi genom ett långt äldre stadgande god inblick. Kungl. brevet den 10 oktober 1699 stadgade nämligen, att vid tjuvars kyrkoplikt den eljest brukliga förmaningen till församlingen att ej förevita brottslingar deras straff finge utelämnas.

Slutligen må nämnas, att frågan om rätten att föra talan vid ärekränkning reglerades genom Kungl. brevet den 11 juni 1740, som föreskriver, att ingen må kära utom rätt målsägande vid okvädinsord, där de ej äro av svårare art eller fällts offentligen.

2. Ärekränkningsinstitutet enligt Rabenius' förslag till ny Missgärningsbalk.

Revisionen av brottmålslagstiftningen var Lagkommitténs svåraste uppgift. Mitt uppe i en pågående häftig diskussion om straffrättens principfrågor skulle man fatta ståndpunkt i dessa och därmed binda

[4] Nehrman, a. a., s. 200 och Tablå, innefattande jemnförelse emellan LagCommiteens Förslag till Allmän Criminallag och den nu gällande (Sthm 1841), s. 157.

[5] Se ovan s. 13. Man jämföre även 36:e Domareregeln, som med utgångspunkt från äldre rätt skiljer det förhastade okvädinsordet från falsk angivelse.

den svenska straffrätten för obestämd tid framåt. Innan ännu lagstiftarna på kontinenten funnit mera ändamålsenliga former för strafflagstiftningen, skulle man utforma den nya svenska strafflagen. Medan ännu de nya straffarter, vilka antagits i Europa och Amerikas förenta stater, befunno sig på experimentstadiet, skulle man bestämma sig för deras antagande eller förkastande. När reformerna på brottmålsprocessens område ännu icke hunnit under längre tid prövas i utlandet, skulle Lagkommittén träffa valet mellan deras införande eller den gamla rättegångsordningens bibehållande.

I den allmänna diskussionen blevo frågorna om införandet av humanare straffarter och omdanandet av brottmålsprocessen de mest debatterade. För Lagkommittén var måhända Missgärningsbalkens förnyelse till form och innehåll det svåraste problemet att lösa. De av 1810 års förberedande lagkommitté givna direktiven voro föga upplysande. De bestämde kategoriskt, att den nya Missgärningsbalken till språkdräkt och yttre anordning skulle överensstämma med den gällande. Vad innehållet åter beträffar yttrades blott, att uppmärksamhet skulle fästas vid »brottens karakter, nuancer, måttstock och verkan på samhället».[6]

När jag nu skall visa, hur Rabenius gick till väga, då han utarbetade bestämmelserna om ärekränkning i sitt förslag till ny Missgärningsbalk, måste jag först något uppehålla mig vid frågan om ärekränkningsinstitutets plats i den av Rabenius begagnade systematiska uppbyggnaden av hans lagförslag.

Under 1700-talet uppstod ett mycket markant intresse för vad man kallade brottens klassifikation. Redan Montesquieu[7] yttrar sig kortfattat i ämnet. Filangieri[8], vars arbete om lagstiftningens vetenskap sysselsätter sig mera ingående med frågan, är visserligen nu glömd, men lästes på sin tid mycket. Hos Bentham[9] utbildas brottsklassifikationen till ett sinnrikt och invecklat system. Det var emellertid icke blott socialfilosoferna, som fångades av problemet om brottens klassifikation. Det dryftades av de rätts-

---

[6] Naumann, NT, 1 (1864), s. 8. — Jfr ovan s. 8 f.

[7] Montesquieu, De l'esprit des loix, Liv. XII, Ch. IV.

[8] G. Filangieri, La Scienza della Legislazione. Den år 1798 utkomna franska upplagan lästes i Sverige. Den översattes delvis till svenska och utkom 1814—21. Brottsklassifikationen behandlas i den sv. uppl., 4, s. 232 f.

[9] J. Bentham, Traités de législation civile et pénale. Publiés en français par É. Dumont, 1 (Paris 1802), s. 172—214.

vetenskapliga författarna, och de nyare strafflagstiftningarna buro vittne om lagförfattarnas mödor att finna det ideala systemet. Bakom alla dessa strävanden låg önskemålet om rättssäkerhet på straffrättens område. Ingen skall straffas utan lag, och lagen skall nå alla dem, som förtjäna straffas. Bentham trodde sig hava funnit ett för alla tider och alla folk passande system. Det är emellertid så ovigt för praktiskt bruk, att det aldrig kunnat vinna anhängare.

För Rabenius blev frågan om brottens klassifikation aktuell. Den ordning eller oordning, som kännetecknade Missgärningsbalken i 1734 års lag, kunde icke bibehållas. Liksom andra[1] trott sig återfinna Decalogen såsom ryggrad för Missgärningsbalken i 1734 års lag, ser Marks von Würtemberg[2] de tio budorden skymta även under Rabenius' brottsklassifikation. Enligt min mening saknar detta fog. Vad beträffar brotten mot enskild, synes Rabenius hava utgått från den av Nehrman begagnade klassifikationen[3], ehuru han därifrån gjort några avvikelser. Han har sålunda efter mönster av någon av de moderna klassifikationerna infört brottsklassen »brott mot friheten».

Bakom ärekränkningsinstitutets systematiska inplacering hos Rabenius spåras distinktionen mellan ursprungliga och förvärvade rättigheter, vilken Feuerbach[4] tidigare begagnat. De ursprungliga rättigheterna upptagas sålunda hos Rabenius i följande ordning: liv, hälsa, frihet och ära.

Få ämnen inom straffrätten ha i högre grad fångat rättsvetenskapsmännens intresse än ärekränkningsinstitutet. Det är därför icke förvånande, att många av de yppersta av de vid sekelskiftet 1700/1800 verksamma straffrättslärde, Grolman[5], Kleinschrod[6], Harscher von Almendingen[7] och Klein[8] ägnade sig åt

---

[1] G. Olin, Några blad ur det svenska straffsystemets historia (Minnesskrift ägnad 1734 års lag, 2, Sthm 1934), s. 845.

[2] Marks von Würtemberg, a. a., s. 152.

[3] Nehrman, a. a., innehållsförteckningen.

[4] v. Feuerbach, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts. Zweites Buch. Erster Theil, Zweiter Titel, Erster Abschnitt.

[5] K. Grolman, Ueber Ehre und guten Namen i Magazin für die Philosophie des Rechts und der Gesetzgebung, I: 1 (1798), s. 5—54.

[6] G. A. Kleinschrod, Grundzüge der Lehre von Injurien i Archiv des Criminalrechts, I: 4 (1799), s. 1—37.

[7] L. Harscher von Almendingen, Grundzüge zu einer neuen Theorie über Verletzungen des guten Namens und der Ehre i Magazin für die Philosophie und

studiet av detta institut. Upphovet till den livliga debatt i ämnet, som därvid fördes i olika tidskrifter, var W e b e r·s[9] ryktbara arbete »Über Injurien und Schmähschriften», vars Abth. 1 utkom i första upplagan 1793. I Danmark ägnade Ø r s t e d[10] ärekränkningsinstitutet flera uppsatser med utgångspunkt från dansk rätt.

Det är icke möjligt att påvisa, att R a b e n i u s tagit intryck av någon av de nu nämnda författarnas arbeten. Svårigheten ligger i det förhållandet, att Rabenius efterlämnat blott lagtext och icke motiver till stadgandena om ärekränkning. Lagtexten ger icke heller intryck av att vara sammanställd efter utländskt mönster. Det har lyckats Rabenius att förläna texten det om 1734 års lag påminnande yttre, som ansågs böra eftersträvas. Det är dock möjligt, att i några hänseenden påvisa inflytanden från utländsk lagstiftning.

Innan jag går att kommentera principerna i Rabenius' stadganden om ärekränkning, vill jag omnämna, att Rabenius bibehållit föreningen av falsk angivelse och ärekränkning sådan den fanns i 1734 års lag. Detta har Rabenius haft desto större anledning att göra, som det överensstämmer med förhållandet i de nya utländska lagstiftningarna. För lydelsen av Rabenius' förslag hänvisas till Bilaga B.

Redan i rubriken angives, att ärekränkningarna kunna karakteriseras såsom beljugande, smädande eller okvädande. De tre brottstyperna synas mig hava fått följande kännetecken:

Beljugandet avser uppsåtligt avgivande av oriktig uppgift om brottslig gärning, som annan säges ha förövat, och bestraffas med hänsyn till utsagans vådlighet och sanningslöshet.

Smädandet avser angrepp på annans anseende såsom yrkesutövare eller medborgare och bestraffas med hänsyn till den förlust av förtroende och rykte, som därav kan uppkomma.

Okvädandet avser angrepp på annans självkänsla genom begag-

Geschichte des Rechts und der Gesetzgebung, 1 (1800) s. 1—68, 133—240; 2 (1807) s. 1—168.

[8] E. F. Klein, Ueber des Hrn Harscher v. Allmendingen Grundzüge etc. i Archiv des Criminalrechts, III: 2 (1800), s. 102—119.

[9] A. D. Weber, Ueber Injurien und Schmähschriften. 3. Aufl. 1803; 4. Aufl 1820.

[10] A. S. Ørsted i Juridisk Arkiv. No. 8 (1806), s. 129—145: Bidrag til rigtig Bestemmelse af Kjendemærkerne paa det Slags verbelle Injurier, der afhandles i 6—21—2, och No. 18 (1809), s. 202—211: Over Injurier mod moralske Personer. Även sedermera ägnade Ørsted ärekränkningsspörsmålen stort intresse.

nande av smädeord eller annat ohöviskt tal och bestraffas med hänsyn till medborgarnas rätt till fredad samlevnad och till förekommande av våldsamheter.

Brottsbeskrivningarna visa i ordaval och tankeföljd stor överensstämmelse med stadgandena i 1734 års lag. Institutet har emellertid vunnit i systematisk fasthet. Tillika hava viktiga nyheter tillkommit.

Den viktigaste nyheten är brottstypen *smädande*. Den visar i vissa hänseenden överensstämmelse med § 236 i avdelningen för politiöverträdelser i 1803 års österrikiska strafflag[1], vilket stadgande i hithörande delar är så lydande:

»Wann auch sonst jemand einer Handlung fälschlich beschuldigt wird, welche, dafern sie wahr befunden würde, die bürgerliche Achtung des Beschuldigten vermindern, und daher auf sein Fortkommen, seinen Geschäftstrieb, oder seine Erwerbung, einen schädlichen Einfluss haben kann.»

Det föreligger emellertid mellan den österrikiska texten och Rabenius' förslag jämte andra skillnader främst den, att utsagan i den förra skall vara osann, medan det senare icke innehåller den bestämmelsen. Det förefaller mig, som om Rabenius åsyftat, att sanningsbevis icke skulle få föras vid smädande, utan blott vid beljugande. Skulle så vara fallet, har Rabenius lyckats avvinna ärekränkningsinstitutet en ny brottstyp av värde.

Jämväl i andra hänseenden föreligga likheter mellan den österrikiska lagstiftningen och den av Rabenius föreslagna. Sålunda innehålla de båda den då[2] nya tanken, att straffad brottsling icke allt framgent skall behöva lida skymf för den bestraffade gärningen.

Sammanfattningsvis kan om Rabenius' förslag till stadganden om ärekränkning sägas, att Rabenius på ett utmärkt sätt löst den honom förelagda uppgiften att med bibehållande av de yttre formerna från 1734 års lag inom ramen för ärekränkningsinstitutet samla de tidigare spridda bestämmelserna och ordna dem på ett systematiskt riktigt sätt. Därutöver har han kunnat anpassa institutet efter den nya tidens tänkesätt och utnyttja den utländska rättens landvinningar.

Rabenius' utkast till Missgärnings- och Straffbalkar blevo icke välvilligt upptagna i Lagkommittén. Gyllenborg anmälde i statsrådet

[1] Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen. 2. Aufl. (Wien 1815).

[2] Om tidigare ansatser till ett sådant betraktelsesätt i äldre svensk rätt se S. Petrén, SvJT 1948, s. 173.

den 11 mars 1824, att förslagen icke blivit antagna, och tillfogade även i statsrådet den 6 maj 1824, att man beslutat uppgöra nya förslag efter mönster av den år 1813 antagna, av Feuerbach i huvudsak författade strafflagen för Bayern.[3] Huruvida Gyllenborg nära 11 år efter händelserna verkligen minns rätt till alla delar, torde vara ovisst. Faktum är emellertid, att man troligen redan på sommaren 1813 beslöt lägga Rabenius' förslag till handlingarna utan vidare åtgärd. Anledningen härtill har aldrig blivit klarlagd. Mycket snart började man inom Lagkommittén se sig om efter en annan man, som kunde vara lämplig och villig att uppgöra helt nya förslag till kriminallagar.

3. Ärekränkningsinstitutets ställning och utformning i Richerts principinledning till en strafflagsreform.[4]

När Lagkommittén sökte den man, åt vilken kunde anförtros uppdraget att utarbeta nya förslag till brottmålslagar, blev vice häradshövdingen J. G. Richerts[5] namn nämnt. Det var hans vän sedermera lagmannen i Göteborg Johan Palm, som för sina vänner i Lagkommittén Zenius och kommitténs sekreterare C. Georgii lovprisade den 29-årige juristen i Göta hovrätt. Palm hade helt visst rätt i sitt beröm, och det skulle visa sig, att Richert var värd det uppdrag, som nu skulle givas honom.

Så kom det sig, att Zenius genom Georgii anmodade Palm att till Richert, som var Zenius personligen obekant, vidarebefordra en förfrågan, om Richert skulle vilja utarbeta en principinledning till en strafflagsreform. Därvid tillfogade Zenius till Richerts ledning en promemoria innehållande de huvudgrunder, efter vilka inledningen lämpligen borde avfattas.

Den 29 juli 1813 blevo handlingarna översända till Palm, som omedelbart efter mottagandet den 10 augusti vidarebefordrade dem till Richert med ivriga uppmaningar att gripa tillfället. Den tid,

[3] Anmerkungen zum Strafgesetzbuche für das Königreich Baiern. 1—3 (München 1813—14).

[4] Den följande framställningen grundar sig på J. G. Richerts efterlämnade papper i det Richertska familjearkivet. För tillträde till arkivet tackar jag vördsamt civilingenjör och fru G. Richert, Stockholm.

[5] Om J. G. Richerts levnad se K. Warburg, Johan Gabriel Richert. Hans lefnad och uttalanden. 1—2 (Sthm 1905).

som Richert fick på sig för detta arbete, var knappt tillmätt. Zenius önskade få arbetet sig tillsänt före den 1 oktober 1813.

Den inledning till missgärningsbalken, som Richert uppmanades att utarbeta, borde, enligt vad Zenius i promemorian angiver, omfatta brottens klassifikation. Vidare borde den frågan upptagas, om de förekommande straffarterna alla skulle bibehållas eller några ändras, avskaffas eller ersättas med andra. Slutligen vore det önskligt, att Richert ville redigera några kapitel av lagen efter eget val. Därvid rekommenderades den gamla lagens stil till eftersyn, »utan att man i öfrigt är bunden af dess stadganden eller vid sedermera utkomna författningar».

Man frågar sig, hur Zenius kunde antaga, att Richert, som levde ett sparsamt liv på föräldragården Klofvasten på den västgötska landsbygden och tjänstgjorde såsom vikarierande domare, skulle äga tillgång till de lagar, lagförslag, samt vittra och vetenskapliga skrifter, som behandlade det förelagda ämnet.[6] Likväl finnes intet som antyder, att Zenius medsänt något annat till hans ledning, än den nyssnämnda promemorian.

Zenius' promemoria visar, att man fäste stort avseende vid brottens klassifikation. Han yttrar därom följande:

»I likhet med den i franska Criminal-Lagen antagne indelning af alla brott i *crimes, délits* och *contraventions,* synas de lämpligast kunna fördelas i trenne hufvudclasser, eller crimina primi, secundi & tertii ordinis.

Det förstås, att då den i Franska Lag-texten uppgifne grund för en sådan clasification är härledd ifrån Straffens natur men dessa åter böra bestämmas efter brottens egenskap, författaren bör uti den ifrågavarande afhandlingen endast göra afseende på brottens svårare eller lindrigare caracter, såsom den rätta måttstocken för alla bestraffningar.

Under hvarje hufvudclass upptagas sedan de särskilta arter af brott, som dit höra.»

Det är anmärkningsvärt, att Zenius, som för lagreformen studerat — såsom han själv uppger i brev till Richert den 21 oktober 1813[7] — Bentham och Feuerbach, icke rekommenderat dessa författares brottsklassifikationer, utan hänvisat till den franska strafflagens indelningsgrund. Att Zenius bland de moderna strafflagarna fäst sig vid den franska torde ha berott därpå, att han själv — såsom

[6] Richert hade, såvitt bekant, sparsam tillgång till modern rättsvetenskaplig litteratur.

[7] Delvis avtryckt av Warburg, a. a., 1, s. 58 f.

Marks von Würtemberg påvisat[8] — vid utarbetandet av sitt förslag till handelsbalk upprepade gånger begagnat den franska *Code civil* av år 1804 såsom förebild.

Richert grep sig genast an med den uppgift, som förelagts honom, och hade i början av oktober utarbetat ett manuskript, som han sände till Palm för förhandsgranskning. Palm återställde hans skrift med mycket beröm och få erinringar. Sedan Richert överarbetat sin framställning med iakttagande av Palms anmärkningar, gjorde han skyndsamt i ordning ett renskrivet exemplar. Detta försåg han med titeln »Försök: Om Strafflagarna» och översände det jämte ett handbrev till Zenius, som enligt å avhandlingen gjord anteckning den 20 oktober 1813 införlivade den med Lagkommitténs handlingar, varifrån den sedermera återgått till Richert.

I detta aldrig tryckta, av få lästa men av alla såsom välbekant omnämnda arbete behandlar Richert frågorna om statens bestraffningsrätt, brottens klassifikation och straffens arter. Här kan blott bliva fråga om att i korthet nämna något om den del därav, som behandlar brottens klassifikation och särskilt brottsklassen ärekränkning.

I likhet med många andra tillmäter Richert frågan om brottens klassifikation den största betydelse med hänsyn till rättssäkerheten. Han menar, att den eftersträvansvärda klassifikationen icke lämnar något rum öppet för strafflösa missgärningar. Skulle även hans system innehålla luckor, tvekar han icke att täppa hålen med generalklausuler till varje brottsklass.

Richert framhåller i viss anslutning till Zenius' yttrande om principerna för brottens klassifikation, att brotten kunna klassificeras efter tre synpunkter: straffens natur, brottens natur och brottens föremål. Han förkastar därvid de båda förstnämnda, vilka kommit till användning i den franska strafflagen, i det han anför, att den förra klassifikationsgrunden »icke är ett system, som lagstiftningen under sitt handlande verkligen följt, utan en efteråt uppställd ordning», medan den senare, som avser brottens fördelning efter deras olika grovhet, icke är praktiskt genomförbar med hänsyn till svårigheten att finna dessa skillnader. Om den av honom förordade tredje klassifikationsgrunden, brottens föremål, yttrar Richert:

»Häremot tror jag, att straffsystemet bör indelas efter brottens olikhet, i hänseende till de *föremål,* Staten har att skydda och på hvilkas bestånd,

[8] Marks von Würtemberg, a. a., s. 164 not 1.

brotten utgöra ingrepp. Denna ordning blir fattlig för en hvar, som förmår tänka sig de idéer, Staten sträfvar att realisera; — Och ett Lagverk, som under hvarje olika Class upptager alla dithörande arter af brott, från sina svåraste grader till de lindrigaste vinner den fullständighet och helhet i sina särskilda afdelningar, som jag förut förmodat böra ingå i planen af ett ordentligt system.»

Den klassifikation av de under strafflagen hörande brotten, som Richert därefter uppställer, upptager följande tio brottsklasser: 1) Omedelbara brott mot Staten och mot dess kraftyttring; 2) Religions- och helgedomsbrott; 3) Brott mot yttre sedligheten; 4) Brott mot de husliga sambanden; 5) Brott mot allmän tro och redlighet; 6) Brott mot allmän frid; 7) Enkla ingrepp i enskilda personligheten; 8) Ingrepp i enskilda äganderätten; 9) Nidingsverk; samt 10) Kränkning av heder och ära.

Frågar man sig nu, varifrån Richert hämtat tankegången om brottens föremål såsom klassifikationsgrund och planen för den uppgjorda brottsklassifikationen, skall man icke lätt finna svaret. En, som verkligen i likhet med Richert begagnat denna *indelningsgrund*, är F i l a n g i e r i[9], som icke blott yttrat sig till förmån för en sådan indelning, utan även genomfört den i sin framställning av de olika brottsklasserna. I fråga om brottsklasserna överensstämma icke Filangieris och Richerts system. Den gamla brottsklassen försmädelse mot Gud har efter upplysningstidens mönster flyttats efter statsförbrytelserna och erhållit en förnuftigare benämning. Efter de nyare strafflagsstiftningarnas och doktrinens mönster äro de nya brottsklasserna brott mot de husliga sambanden och brott mot allmän tro och redlighet tillkomna. Den nionde brottsklassen är ett återfall till äldre svensk rätt. Anledningen till ärekränkningsbrottens placering efter nidingsverken är att söka i det förhållandet, att de aldrig kunna utgöra nidingsverk, vilket är fallet med tidigare upptagna brottsklasser.

Till envar av brottsklasserna har Richert fogat en kort karakteristik, vilken för den tionde är så lydande:

»Det är ej nog, att en medborgare icke förnärmas till sin person eller äganderätt: Så snart han höjt sig öfver den grofva sinnligheten, väckes hos honom anspråk äfven på andras aktning inom samhället. Denna aktning kan väl ej af Staten befallas; ty den beror af den inre opinionen,

[9] Se s. 21 not 8.

hvaröfver Staten ej råder; men Staten kan förbjuda en ofördelaktig opinion att yttra sig, så länge den icke stödes på giltiga och ådagalagda skäl. Ännu mer kan och bör staten afböja framställningen eller utspridandet af verkligen falska uppgifter, till förklenande af medborgares heder.»

Såsom synes utgör karakteristiken en skicklig sammansmältning av tre särskilda tankegångar, vilka icke omedelbart betinga varandra. Envar av dem är så kort uttryckt, att den med sin mycket allmänna formulering icke kan med säkerhet ledas tillbaka till en viss framställning. En jämförelse med D. Boëthius' å s. 16 f. citerade åsikt ger vid handen, att Richert haft hans framställning i tankarna vid fixerandet av sin ståndpunkt.

Då Richert sedan fördelar de förekommande brottstyperna på de av honom uppställda brottsklasserna, angiver han de till den tionde brottsklassen hörande brotten sålunda:

»1:o offentliga angifvelser, som gå å heder och ära, utan att kunna ledas i bevis
2:o mindre skymfande inför Rätta (: Detta är ett lagbrott och bör således höra till allmänna strafflagen, men ej till Rättegångsordningen)
3:o falska ryktens utspridande
4:o smädliga uttryck i allmänna levnaden, om när- el. frånvarande person
5:o åtbörder, som utmärka uppenbart förakt
6:o förebråelser för brott, som blifvit straffade och ej vidare, efter lagen, medföra förlust af heder eller ära.»

Det är såsom synes icke några större reformer Richert åsyftar att genomföra i fråga om ärekränkningsinstitutet. En jämförelse med framställningen av den då gällande rätten ger vid handen, att endast de under 2:o och 6:o upptagna brottstyperna äro nya. Den förras hänförande till strafflagen har Richert själv motiverat. Den senares tillkomst beror såsom redan tidigare sagts på det nya betraktelsesätt, som man anlagt på bestraffningens ändamål att verka förbättrande på brottslingens karaktär, ehuru undantag gjorts för de diffamerande brotten.

Richerts avhandling mottogs med största uppmärksamhet. Zenius meddelade i brev redan den 21 oktober, att skriften enligt hans övertygelse vore av mycket värde och utlät sig därefter om de olika delarna. Om klassifikation av brotten yttrar han: »Ovedersägligen sann är Herr Häradshöfdingens princip, att Brott böra clasificeras efter föremålen, som statens skyddsmakt har att vårda. Endast

genom denna method skall ett fullständigt helt åvägabringas. Den af Herr Häradshöfdingen på sådan grund med lycklig framgång byggda konstruktionen av classerna och uppgiften af de till hvar clas hörande slag skola säkert blifva användbara.» Richerts tankar om reformen av straffsystemet blevo helt accepterade av Zenius, som sade sig därigenom hava blivit definitivt övertygad om nödvändigheten av en total reform.

Zenius lämnade avhandlingen vidare till Blom, som efter läsning överlämnade den till Gyllenborg. Resultatet av Richerts skrift blev att man fann lämpligt bereda Richert en plats i Lagkommittén. Den 9 februari 1814 förordnades Richert till ledamot av kommittén och till biträde åt de arbetande ledamöterna.

Kort efter Richerts inträde i Lagkommittén avgingo tre av de arbetande ledamöterna: Flinck den 23 februari, Törnebladh den 11 maj och Rabenius den 15 juni 1814. Vid den tiden synes emellertid intet annat hava blivit gjort åt rättegångsbalken än att Törnebladh börjat arbetet på avdelningen för tvistemål. Till ny arbetande ledamot efter Flinck förordnades den 30 mars 1814 juris adjunkten i Uppsala A. E. Afzelius. Lagkommittén ägde därefter fyra arbetande ledamöter: Zenius, Staaff, Richert och Afzelius.

När Richert på våren 1814 intog sin plats såsom arbetande ledamot i Lagkommittén, kunde han hava haft grundad anledning att antaga, att det skulle uppdragas åt honom att utarbeta ett nytt förslag till Missgärningsbalk. Så blev emellertid icke fallet. Richert fick i stället i uppdrag att överarbeta det förslag till ny domstolsorganisation, som Törnebladh före sin avgång uppgjort.[1] Såsom framgår av ett brev den 11 april 1815 från Richert till hovrättssekreteraren Anders Cervin i Jönköping ansåg sig Richert hava haft den största andelen i detta arbete.[2] Man vet icke huruvida han tillika fick tillfälle att deltaga i arbetet på reformen av bestraffningssätten, som begyntes redan den 20 mars 1811 och nu bedrevs med stor iver. Lagkommitténs betänkanden i dessa båda ämnen avgåvos år 1815. I övrigt deltog Richert i Lagkommitténs granskning av giftermåls- och ärvdabalkarna.

Efter Törnebladhs, Flincks och Rabenius' utträde ur Lagkom-

[1] Bland Lagkommitténs handlingar i RA.

[2] I KB.

mittén hade förmanskapet för några balkar blivit ledigt. Rabenius hade ju visserligen avgivit fullständiga utkast till nya missgärnings- och straffbalkar, men dessa ansågos icke kunna läggas till grund för det fortsatta arbetet. Det torde hava varit så, att Rabenius fått i uppdrag att utarbeta även den nya rättegångsbalkens avdelning för brottmål (se ovan s. 10). Något utkast i ämnet blev emellertid aldrig av honom avlämnat. Flinck, som utarbetat ett första utkast till utsökningsbalk, hade icke hunnit utarbeta mera än en liten del av rättegångsbalken i tvistemål. Vid fördelningen av de kvarvarande arbetsuppgifterna erhöll, såsom man vet av Gyllenborgs yttrande i statsrådet den 11 mars 1824, Afzelius kriminallagen på sin lott. Av brev den 16 februari 1816 från Richert till Cervin framgår, att Richert tilldelats rättegångsbalken.[3] Så blev det alltså icke Richert, utan Afzelius anförtrott att skapa den nya brottmålslagstiftningen.

Om anledningen till detta oväntade förhållande är ingenting bekant. Möjligen var det så, att Afzelius, som var Lagkommitténs ende teoretiker av facket, ansågs lämpligen böra syssla med kriminallagstiftningen, som nu starkt influerades av rättsfilosofiska och rättsvetenskapliga synpunkter, medan Richert var såsom domare mera än Afzelius lämpad att reformera rättegångsförfarandet.

Under tiden överarbetades de övriga balkarna av de arbetande ledamöterna samfällt. Efter ingående överläggningar och många justeringar vid Lagkommitténs plenarsammanträden blevo de därefter en efter en antagna: giftermålsbalken år 1814, handelsbalken år 1815 samt ärvda- och jordabalkarna år 1817.

Den 14 januari 1818 erhöll Afzelius, som sökt en juris professur i Åbo, entledigande från sitt ledamotskap. När han utträdde ur Lagkommittén, hade han icke fullgjort sitt uppdrag att utarbeta utkast till kriminallag.

Överarbetningen av de återstående balkarna fortsattes med all kraft av de återstående arbetande ledamöterna. Därefter blevo de vid plenarsammanträdet granskade och antagna av Lagkommittén byggningabalken år 1819 samt utsökningsbalken och rättegångsbalkens avdelning för tvistemål år 1821.

Under tiden från år 1811 var Lagkommittén tillika sysselsatt med ett ganska stort antal fristående lagfrågor av mindre omfattning. Den efter Afzelius den 29 december 1820 förordnade nye ledamoten

---

[3] I KB.

lagmannen G. Lind, som icke deltog i granskningen av balkarna, medverkade i dessa ärenden.

Sedan Lagkommittén den 3 februari 1821 avslutat granskningen av utsökningsbalken, var dess arbete med den civila lagen avslutat. Däremot hade såvitt man vet icke något blivit gjort åt brottmålslagstiftningen, alltsedan Rabenius' förslag blivit förkastade. Man kunde nu hava väntat, att Lagkommittén med all förmåga skulle hava gripit sig verket an med kriminallagstiftningen, men därav blev intet.

Det är icke möjligt att av de bevarade handlingarna bilda sig en säker uppfattning om Lagkommitténs verksamhet under de närmast följande åren.[4] Så mycket torde dock vara visst, att ledamöternas inbördes samverkan icke längre var så god som förut och att arbetet så småningom avstannade. I vart fall synes intet hava blivit gjort åt brottmålslagstiftningen.

Sedan Zenius gjort framställning om att erhålla tillstånd att för hälsans vårdande begiva sig till Sydtyskland, biföll Kungl. Maj:t den 14 juni 1822 hans hemställan och tillerkände honom samtidigt resebidrag mot skyldighet för honom att inhämta närmare underrättelser angående den nya brottmålslagstiftningen och fängelserna. Under denna vistelse knöt Zenius värdefulla förbindelser med Bayerns rättslärde och förvärvade god kännedom om de tyska strafflagsreformernas framsteg.[5] Med Zenius' återkomst till Sverige från Tysklandsresan blev tanken på återupptagandet av arbetet på kriminallagstiftningen åter aktuell.

Svårigheterna att hålla Lagkommittén samlad fortforo, och Richert, som under tiden utnämnts till häradshövding, ville tillträda sitt ämbete. Bakom hans önskan låg troligen motsättningen mellan Carl XIV Johan och honom, bottnande i Richerts livliga verksamhet som liberal politiker. Richert lämnade därför Stockholm.

I Riksdagen väckte Lagkommitténs avtagande aktivitet uppmärksamhet, och efter debatter om lagarbetets bedrivande beslöts den 23 oktober 1823 underdånig skrivelse med begäran om påskyndande av Lagkommitténs arbete, så att fullständiga förslag till allmän civil- och kriminallag kunde föreläggas nästkommande Riksdag 1828—1829.

[4] Blott enstaka handlingar finnas bevarade i RA.

[5] Hans brev till Richert (i familjearkivet) liksom duplicerade handlingar rörande den bayerska strafflagsreformen (i Kungl. Biblioteket) vittna härom.

Av brev till Richert den 23 oktober 1823 framgår, att Zenius, som är ledsen över Richerts bortvaro från Lagkommittén, hoppas på hans biträde vid kriminallagens utarbetande. Därvid meddelar Zenius, att Staaff och han äro sysselsatta med missgärningsbalkens första avdelning, som tydligen är avsedd att innehålla de allmänna bestämmelserna om brott och straff, och att de hoppas få arbetet färdigt vid jultiden. Slutligen lämnar han några underrättelser om sina förbindelser med de bayerska lagförfattarna.

I påföljande brev av den 8 mars 1824 meddelar Zenius, att han nära nog gör Richerts återinträde i Lagkommittén till villkor för sitt fortsatta arbete för strafflagsreformen och att han tror sig veta, att planer äro å färde att omorganisera arbetet inom Lagkommittén. Slutligen meddelar han, att han ämnar översända ett av Staaff och honom antaget förslag till Strafflagens kapitelindelning.

Zenius' antydningar om Lagkommitténs rekonstruktion blevo snart bekräftade. Den 11 mars 1824 lämnade Gyllenborg i statsrådet redogörelse för Lagkommitténs verksamhet och anledningarna till arbetets fördröjande samt hemställde, att Lagkommittén nu i ett sammanhang skulle få tillfälle att avsluta arbetet på den civila lagen samt att det skulle överlämnas åt de arbetande ledamöterna att ensamma uppgöra förslag till allmän brottmålslag. Kungl. Maj:t biföll i allo Gyllenborgs framställning. Den arbetande ledamoten Lind hade redan genom beslut den 24 januari 1824 blivit entledigad.

Strax därefter tillskrev Gyllenborg Richert med begäran, att han skulle deltaga i Lagkommitténs arbete, och Richert besvarade den 27 april 1824 denna anmodan jakande.

Den 1 november 1824 samlas Lagkommittén ånyo till plenarsammanträde och arbetet på revisionen av civillagen, varöver yttranden inkommit från enskilda och från universiteten. Sedan de tre arbetande ledamöterna under våren 1825 fullbordat överarbetningen av civillagförslaget, blev det under tiden den 5 november—den 29 december 1825 granskat och antaget av Lagkommittén in pleno.

Från och med den 11 mars 1824 vilade ansvaret för brottmålslagstiftningens reformering på Lagkommitténs återstående tre arbetande ledamöter Zenius, Richert och Staaff.

IV. Lagkommitténs verksamhet för en strafflagsreform 1824—1832; ärekränkningsinstitutet.

Då Kungl. Maj:t den 11 mars 1824 uppdrog åt Lagkommitténs arbetande ledamöter att på eget ansvar utarbeta förslag till ny brottmålslagstiftning, föreskrevs tillika, att de arbetande ledamöterna årligen skulle ingiva berättelse över arbetets fortgång. De för åren 1824, 1825 och 1826 avgivna berättelserna finnas i behåll i avskrifter bland Lagkommitténs handlingar. Dessa papper äro de enda, som giva upplysning om de arbetande ledamöternas verksamhet under de första åren.

Av berättelsen för år 1824 framgår, att Zenius och Staaff, vilka därjämte enligt särskilt förordnande deltagit i redaktionen av ett förslag till lag mot lurendrejeri och tullförsnillning, hade använt övrig tid till »bearbetande utaf åtskillige delar af Brottmålslagen», men att de efter Richerts återkomst till Lagkommittén i september tillsammans med honom ägnat sig åt revisionen av förslaget till allmän civillag. Det av Zenius och Staaff på hösten 1823 begynta arbetet på en ny strafflag hade synbarligen avstannat.

Verksamhetsberättelsen för år 1825 innehåller endast en redogörelse för fortgången av revisionen av den civila lagen. Tydligen blev under detta år intet gjort åt brottmålslagstiftningen.

Den 29 december 1825 avslutades granskningen av förslaget till allmän civillag i Lagkommittén, och betänkandet jämte bilagor kunde lämnas till boktryckaren. I augusti 1826 utkom verket av trycket. De arbetande ledamöterna fingo sålunda under år 1826 mycken tid över för brottmålslagstiftningen. Därom bär också deras berättelse över 1826 års arbete vittne. De redogöra där för den möda de nedlagt på studiet av främmande länders strafflagsförslag och av tysk och fransk rättsvetenskap. Uttryckligen nämnas lagförslagen för Hannover, Sachsen, Württemberg och Sachsen-Weimar-Eisenach i Tyskland, Graubünden och S:t Gallen i Schweiz samt Louisiana i Amerikas förenta stater. Då utarbetandet av lagförslagen måste ske med noggrannhet och eftertanke, sade de sig icke våga hoppas kunna avsluta arbetet på kortare tid än två år.

Beträffande de arbetande ledamöternas verksamhet under det följande året vet man icke med säkerhet annat än att Kungl. Maj:t den 11 januari 1827 på given anledning förordnat, att de skulle uppgöra

förslag till lag om straff för bortförande av barn. Först den 1 augusti 1828 avlämnade de memorial i ämnet. Detta blev emellertid återlämnat den 30 oktober samma år med anmodan, att förslaget skulle överarbetas enligt Kungl. Maj:ts då givna anvisningar. De arbetande ledamöterna övergåvo emellertid icke sin åsikt utan överlämnade ånyo sitt lagförslag jämte en tydligen av Staaff uppgjord skrift.

Av allt att döma hade emellertid arbetet på en ny strafflag för länge sedan kommit i gång, ehuru man icke har några fasta tidsuppgifter att bygga på. Om själva arbetet kan dock åtskilligt framletas. Bland de handlingar, vilka professor P. E. Bergfalk efter Richerts död d. 2 jan. 1864 på uppdrag av sterbhuset d. 21 juli s. å. överlämnade till Kungl. Biblioteket, finnas nämligen fem häften vart och ett med ett mer eller mindre komplett utkast till lagtext samt en volym innehållande jämte annat fem ganska fullständiga utkast till lagtext. Några utkast till motiver finnas emellertid icke. Hela detta material utgör förarbeten till Straff-Balken i det av Zenius, Richert och Staaff år 1832 utgivna förslaget till allmän kriminallag.

En närmare granskning av de bevarade lagutkasten ger vid handen, att de härröra från olika tider av lagstiftningsarbetet. Det är emellertid icke möjligt att på grundval av handlingarna säkert angiva, när de tillkommit. Då de synbarligen först tillkomna utkasten innehålla fullständiga lagtexter i renskrift, kan man icke heller få klarlagt, vilken del de enskilda ledamöterna haft i den ursprungliga utformningen av lagen. Med hänsyn till innehållet i årsberättelserna torde kunna fastslås, att de bevarade utkasten icke kunna vara tillkomna före år 1827. Om man får lita på lagtexternas ordningsföljd i det förut omnämnda band, som innehåller fem lagutkast, torde lagtextens utformning hava varit till största delen slutligt bestämd, innan förhandlingarna med den norska Lagkommissionen togo sin början i maj 1830. De förändringar till form och innehåll, som under arbetets fortgång blivit företagna, visa genom handstilarnas olikhet de arbetande ledamöternas andel i lagförslagens definitiva utformning.

Ytterligare fem strafflagsutkast, utarbetade av Lagkommittén, finnas bevarade i det norska Riksarkivet.[6] Om anledningen härtill och om värdet av dessa utkast är det skäl att här nämna några ord, innan jag går att utnyttja deras innehåll.

---

[6] Bland den norska Lagkommissionens handlingar i norska Riksarkivet.

Redan den 6 maj 1824 hade Carl XIV Johan förordnat, att den svenska Lagkommittén skulle sammanträffa med den ursprungligen år 1814 i Norge tillsatta Lagkommissionen för att till möjligaste överensstämmelse efterhand sammanbringa grunderna för de förenade rikenas lagstiftning.[7] Det beslutade samarbetet blev emellertid gång efter annan uppskjutet. Sedan den norska Lagkommissionen år 1828 rekonstruerats och man där börjat gripa sig an med kriminallagstiftningen, blev tiden mogen för överläggningar. Dessa höllos i Stockholm dels den 15 februari—18 juni 1830, dels den 18 maj—30 juli 1831 med Zenius, Richert och Staaff som svenska delegater.[8]

Från början hade den svenska Lagkommittén gott försprång i arbetet. Den hade redan år 1829 tillställt norrmännen ett fullständigt utkast till strafflag, medan den norska Lagkommissionen ännu vid konferensen år 1830 icke hunnit utarbeta mera än strafflagens allmänna del. Under tiden mellan de båda konferenserna tillställde Lagkommittén norrmännen ytterligare två fullständiga strafflagsutkast, varav åtminstone det ena under år 1830. Vid årsskiftet 1830—1831 förelåg emellertid ett fullständigt norskt utkast, varav åtminstone delar genast torde ha tillställts den svenska kommittén. Under konferensen år 1831 utväxlades mellan Lagkommittén och Lagkommissionen fullständiga, omredigerade och överarbetade utkast. Dessa utkast överensstämma i stort sett med dem, som sedermera utkommo av trycket.[9]

Ehuru syftet med konferenserna var att utfinna gemensamma grunder för den nya lagstiftningen, kom samarbetet mellan den svenska Lagkommittén och den norska Lagkommissionen att beröra även mera speciella lagstiftningsfrågor. Ännu har ingen ägnat sig åt en undersökning av resultaten av detta samarbete mellan Sverige och Norge på strafflagstiftningens område, och det faller utom ramen för min framställning att vidlyftigare ingå på detta ämne. Jag kan här

[7] Se härom närmare Naumann, NT, 2 (1865), s. 566—569.

[8] Protokollen tryckta dels i Förslag till Allmän Criminallag (Sthm 1832) i slutet, dels i Juridiskt Arkif. Utg. af Carl Schmidt, Bd 1, 1830—1831, s. 65—150.

[9] Den norska Lagkommissionen utgav Udkast til en Lov for Kongeriget Norge angaaende Forbrydelser (Christiania 1831) och den svenska Lagkommittén utgav Förslag till Allmän Criminallag (Sthm 1832). Den norska Kommissionen avgav sedan Forslag til en Lov for Kongeriget Norge angaaende Forbrydelser (Christiania 1832) och i reviderad form (Christiania 1835). — Av Lagkommitténs Förslag utgavs sedermera en 2:a uppl., »med de förändringar, hwilka Lag-Commiteen wid slutlig granskning af Förslaget infört» (Sthm 1839).

blott utnyttja materialet till datering av de bevarade svenska lagutkastens stadganden om ärekränkning och till jämförelse mellan dessa och motsvarande stadganden i norska utkast, som kommit till den svenska Lagkommitténs kännedom.

Enligt en samtida uppgift skall Zenius redan i början av 1820-talet, innan Richert och Staaff trädde till, hava uppgjort ett första utkast till strafflag. Detta har jag emellertid icke kunnat påträffa. Ej heller finnas de utkast till delar av strafflagen, som Zenius och Staaff under hösten 1823 och våren 1824 gemensamt utarbetat, och vilka nämnas i brev från Zenius till Richert[1], bland de handlingar, som jag har haft tillfälle att utnyttja. Man har antagit[2], att arbetet på kriminallagstiftningen så fördelats mellan de arbetande ledamöterna, att Zenius ansvarat för strafflagens allmänna del, Staaff för dess speciella och Richert för lagen om rättegång i brottmål.

Det äldsta bevarade utkastet, som föreligger i två renskrifter och vars stadganden om ärekränkning återgivas i Bilaga C, torde med hänsyn till sitt innehåll härröra från åren 1827—1828. År 1830 blevo stadgandena om ärekränkning, såsom framgår av Bilaga D, grundligt reviderade. Efter ytterligare omarbetningar under år 1831 kommo stadgandena till den utformning, som de äga i 1832 års förslag och som här återgives i Bilaga E. Med utgångspunkt från de återgivna lagtexterna skola vi nu närmare utreda tillkomsten av stadgandena om ärekränkning.

1. Det äldsta bevarade lagutkastet.

Redan i det äldsta bevarade lagutkastet var strafflagens yttre form i stort sett så given, som den återfinnes i 1832 års förslag. Lagen var uppdelad på en allmän del, innehållande de gemensamma bestämmelserna om brott och straff, och en speciell del, omfattande beskrivningar av de särskilda brotten. Den speciella delen följde på det hela taget, ehuru icke rigoröst, den i utlandet vedertagna indelningen i *delicta publica* och *delicta privata.*

Ärekränkningsbrotten hänfördes uppenbarligen till brotten mot

[1] I Richertska familjearkivet.

[2] Marks von Würtemberg, a. a., s. 169 not 2.

enskild och intogo där platsen bland brott mot ursprungliga, personliga rättigheter, dit man hänförde rätten till liv, hälsa och ära samt s. k. familjerättigheter.

Ehuru man av Zenius' förbindelser med Bayerns rättslärde och hans förtrogenhet med den pågående Bayerska strafflagsreformen skulle ha anledning förmoda, att de svenska strafflagsutkastens stadganden om ärekränkning skulle röja avgörande inflytande därifrån, finner man så icke vara fallet. Deras närmaste förebild är otvivelaktigt 1825 års strafflagsförslag för Hannover.[3] Därpå tyder redan det förhållandet, att falsk angivelse blivit från ärekränkningsbrotten urskild och förd till menedsbrotten, såsom förhållandet är i det hannoverska förslaget. Undersöker man sedan stadgandena om ärekränkning, skall man finna, att de såväl till uttryckssätt som innehåll gå tillbaka på det hannoverska förslaget. Därifrån är ärekränkningsbrottens indelning i två brottstyper, sedermera i motiverna benämnda förtal och förolämpande, hämtad. De motsvara även i detaljerna de hannoverska brottstyperna *Verleumdung* och *Injurie* med deras olika kvalificerade fall. Det säregna stadgandet om straffrihet vid frivillig återkallelse av ärekränkning har direkt överflyttats från det hannoverska lagförslaget, där motsvarande stadgande dock endast avser Verleumdung.

Den hannoverska lagtexten (se Bilaga K) har emellertid icke utan vidare överflyttats till svenska. Man har sålunda uteslutit åtskilliga stadganden och har på en punkt antagit en helt annan rättsprincip. Sålunda ha de hannoverska stadgandena om ärekränkning mot s. k. moraliska personer, om retorsion och om åtalsrätt vid ärekränkning blivit utelämnade och sakna motsvarighet i den svenska lagtexten. Vidare har det hannoverska stadgandet, att sanningsbevis alltid vore tillåtet, ehuru icke alltid befriande från straff, ersatts med ett stadgande av trolig innebörd, att sanningsbevis blott finge förekomma vid tillmäle om brottslig gärning.

Frågan om sanningsbevisets tillåtlighet hade under lång tid varit föremål för rättsvetenskapsmännens intresse och i lagstiftningen hade skilda lösningar blivit förebragta. Lagkommittén hade att taga ståndpunkt till detta invecklade spörsmål. Det stadgande i frågan, som det äldsta bevarade lagutkastet innehåller, bär vittne om deras

---

[3] A. Bauer, Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Hannover. Mit Anmerkungen. 1—2 (Göttingen 1826—28).

bekymmer. Det inskränker sig till bestämmelsen, att beskyllning för brottslig gärning, som på grund av målsäganderättens hinder eller eljest ej kan styrkas, skall medföra bestraffning såsom för falsk angivelse. Huru övriga fall av pådiktande skola bedömas med hänsyn till rätten att förebringa sanningsbevis, är ej uttryckligen angivet, men att döma av sedermera vidtagna ändringar synes det ha varit Lagkommitténs åsikt, att sanningsbevis i dessa fall ej borde tillåtas. Denna Lagkommitténs ståndpunkt liknar i mycket Rabenius' åsikt, sådan jag trott mig kunna utleta den ur hans lagförslag.

Att döma av två likalydande renskrifter, av vilka den ena år 1829 tillställdes den norska Lagkommissionen, blevo stadgandena om ärekränkning snart föremål för ändringar. Kapitlet benämnes nu »Om äre-kränkning». Såsom framgår av lagtexten uppdelades förtalsstadgandet på två, det första avseende beskyllning för brottslig gärning och det andra avseende pådiktande av gärning, som eljest är för någons ära menlig. Mellan dessa båda stadganden placerades stadgandet om sanningsbevis, som nu erhållit det innehållet, att ärekränkaren skulle, om han vore därtill berättigad angiva den ärekränkte till »laga undersökning», vars resultat tydligen skulle avvaktas, innan dom fälldes i ärekränkningsmålet. I övriga fall synes sanningsbevis icke vara avsett att förekomma.

Samtidigt tillades efter mönster av det hannoverska lagförslaget ett stadgande om rätt att föra talan om ärekränkning. Av stort intresse är, att Lagkommittén synes därmed hava antagit den tyska doktrinens lära, att ärekränkning, som skett å någons döda mull, bör uppfattas såsom medelbar ärekränkning mot den avlidnes närmaste. Stadgandets avfattning lämnar emellertid uttryck för tvekan om dess rätta innebörd. Möjligen avses därmed även ärekränkning mot person, som avlidit, innan han hunnit anställa talan om ärekränkning. Ehuru denna oklarhet att döma av en anteckning i brädden genast påtalades, blev uttrycket icke förtydligat. Det hannoverska stadgandet avser dock uteslutande ärekränkning, som skett å någons döda mull. Medan det hannoverska förslaget tillerkänner endast arvingar denna rätt, tillkommer den enligt Lagkommitténs utkast även den avlidnes föräldrar.

Några ungefär samtidiga utkast utvisa några förändringar. Stadgandet om ådömande av återkallelse och avbön blev uteslutet, troligen med hänsyn till den sorgliga erfarenhet, som man haft av tillämpningen av stadgandena i 60 kap. Missgärningsbalken. Till

bättre överensstämmelse med gällande rätt utsattes låga böter såsom straff, när frivillig återkallelse eller avbön skett.

2. Det reviderade lagutkastet.

Under år 1830 företogs en omfattande revision av stadgandena om ärekränkning. Resultatet härav redovisas i det fullständiga utkast till strafflag, som detta år, troligen på hösten, översändes till Norge. Om revisionens förlopp kan upplysningar inhämtas av de i Riksarkivet i Stockholm bevarade lagutkasten.

Det reviderade utkastet företer en helt ny anblick, i det att stadgandena om falsk angivelse till likhet med förhållandet i Missgärningsbalken återförts till ärekränkningsbrotten och placerats först i kapitlet, som nu bär rubriken »Om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning». Stadgandena om ärekränkning blevo på många punkter omredigerade och flerstädes i sak ändrade.

Richert, som numera ägnat stort intresse åt strafflagens utformning och innehåll, framställde såsom framgår av anteckningar i brädden åtskilliga erinringar. I stället för det uteslutna stadgandet om återkallelse och avbön infördes tack vare Richert regeln om rätt för den ärekränkte att få domen på ärekränkarens bekostnad publicerad. Domaren föreslogs erhålla rätt att förordna om oskadliggörande av synnerligen smädlig skrift. Därvidlag är det helt visst stadgandet härom i M. B. 60: 5, som man icke velat helt förkasta, ehuru man nu befriade skarprättaren från sysslan att exekvera domen över pappersbladen. Redan Rabenius hade velat med straff belägga förevitelse mot straffad person för brott, för vilket han undergått straff. Richert, som av gammalt hade samma åsikt, framställde frågan: »Får man beständigt förebrå en annan den gerning, hvarföre han en gång utstått sitt straff?» Frågan blev emellertid icke i lagtexten besvarad.

Icke heller det reviderade utkastet lämnades utan ändringar, av vilka många voro betydelsefulla. Ändringarna, som torde hava skett under år 1831, hava i några fall gjorts med anledning av två lagutkast, som nu kommit till Lagkommitténs kännedom. I brev den 10 februari 1831 från Zenius till statsrådet J. H. Vogt i den norska Lagkommissionen[4] meddelar nämligen Zenius, att han efter

[4] Bland Lagkommissionens handlingar i norska Riksarkivet.

återkomsten från en resa till Savoyen möttes av »Vogts nya cap. och det af preussiska Lagrevisionen utarbetade förslag till criminallag med dertill hörande motiver, som upptaga flera digra volumer». De nya kapitlen torde vara speciella delen av det den 31 december 1830 av norska Lagkommissionen antagna lagutkastet. Med den preussiska Lagrevisionens förslag torde avses de av den preussiske lagrevisorn under åren 1827—30 utgivna lagförslag jämte motiver.

Den viktigaste förändringen gäller utan tvivel stadgandet om sanningsbevis. Såväl den preussiske lagrevisorns första lagförslag[5] och motiverna därtill som det norska utkastet av den 31 december 1830 innehålla regeln, att sanningsbevis i princip alltid bör vara tillåtet. Under inflytande särskilt av de preussiska motiverna sadlade Lagkommittén nu plötsligt om och föreslog ett stadgande av innebörd, att sanningsbevis skall tillåtas, när någon tillvitat annan viss gärning, som är efter lag straffbar eller eljest för hans ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, näringsyrke eller fortkomst menlig, eller visst slag av brottslighet.

Bland andra samtidiga ändringar märkes den synbarligen närmast efter norsk förebild tillkomna bestämmelsen om ärekränkning mot skyldeman i rätt uppstigande led. Såsom jag redan (s. 12) nämnt, funnos i Missgärningsbalken kap. 14 och 15 bestämmelser om smädeord mot skyldemän och andra, dem man synnerlig aktning skyldig varit. I de första lagutkasten blevo dessa fall, där ärekränkningen skett »mot den man synnerlig aktning skyldig varit» efter mönster av det hannoverska lagförslaget nämnda såsom kvalificerade fall av injurier. Nu blevo skyldemännen i rätt uppstigande led genom särskilda stadganden om våld eller ärekränkning mot dem upphöjda till särställning, medan ärekränkning mot övriga i Missgärningsbalken särskilt uppräknade personer lämnades utanför. Ärekränkning mot dem torde dock hava avsetts regelmässigt rymmas under de fall, då den »eljest warit av swår beskaffenhet».

Slutligen må omnämnas en bestämmelse, att den, som för tillmäle om brottslig gärning gjort sig förfallen till längre tids straffarbete, tillika skulle dömas medborgerligt förtroende förlustig. En

[5] Entwurf des Straf-Gesetz-Buches für die Preussischen Staaten (Berlin 1828—30) och Motive zu dem, von dem Revisor vorgelegten, Ersten Entwurfe des Criminal-Gesetzbuches für die Preussischen Staaten (Berlin 1827—30). Det år 1830 avgivna preussiska strafflagsförslaget medgiver icke straffbefrielse, därest utsagan visar sig vara sann.

liknande bestämmelse återfinnes i det norska utkastet av den 31 december 1830.

Det av den norska Lagkommissionen under Stockholms-konferensen år 1831 överlämnade norska lagutkastet, som utgör en under februari—april 1831 gjord överarbetning av det den 31 december 1830 iordningställda norska lagutkastet, synes icke hava påverkat de av den svenska Lagkommittén dessförinnan utformade stadgandena om ärekränkning. Dessa, som återfinnas i det under samma konferens till norrmännen överlämnade svenska lagutkastet, undergingo nämligen icke sedermera annat än formella omarbetningar.

3. Lagkommitténs avgivna förslag.

Sedan överläggningarna mellan den svenska Lagkommittén och den norska Lagkommissionen den 30 juli 1831 avslutats, anmälde Lagkommittén redan den 4 augusti 1831 i skrivelse till Kungl. Maj:t, att arbetet på brottmålslagstiftningen nu hunnit så långt, att endast motivernas avfattande återstode, samt hemställde i skrivelsen, att dess förslag jämte motiver finge av trycket utgivas. Sedan framställningen bifallits, blevo förslagen ånyo överarbetade och motiver därtill författade, varefter Lagkommitténs »Förslag till allmän criminallag» trycktes och utgavs på våren 1832.

Det är icke bekant, hur motiverna till det avgivna förslaget tillkommo. Warburg uppger[6], att Richert är deras författare, men någon källa uppger Warburg icke, och jag har ej funnit något, som bestyrker hans uppgift.

Motiverna till kap. 18 »Om falsk angifwelse; så ock om annan ärekränkning» äro tämligen kortfattade. De upptaga tre klasser av ärekränkningar: falsk angivelse, förtal samt förolämpning (verbal, symbolisk eller real injurie). Om anledningen till sammanförandet av falsk angivelse med ärekränkningsbrotten yttrar Lagkommittén, att man upptagit brotten »i likhet med lagen i 60 Kap. M. B.». Med utgångspunkt från motiverna skola vi nu närmare granska Lagkommitténs förslag till stadganden om ärekränkning.

Den omtvistade frågan om grunden till ärekränknings straffbarhet har Lagkommittén funnit anledning att skjuta i bakgrunden. Att döma av placeringen av stadgandet om sanningsbevis, torde avsikten

[6] Warburg, a. a., 1, s. 214.

ha varit, att sanningsbevis skulle kunna tillåtas även vid injurier, ehuru motiverna till detta stadgande tar sikte på förtalsbrott.

Vad i motiverna yttras om grunden till sanningsbevisets tillåtlighet återgår nästan ordagrant på den preussiska lagrevisorns motiver till samma stadgande.[7] Därtill har emellertid Lagkommittén fogat följande skickligt formulerade, om uttalanden av Feuerbach och Boëthius (se ovan s. 16) erinrande reflexion:

»Den, som sanningsenligt omtalar en af annan föröfwad gerning, som för dennes goda namn och rykte finnes menlig, är ej den egentlige ärekränkaren. Det är gerningsmannen sjelf, som kränkt sin ära. Straffbarheten hos den, som gjort annan tillmäle, af den beskaffenhet som nu är sagd, beror ock, enligt 60 kap. 4 § M. B., endast deraf, att han ljugit.»

[7] Man jämföre Lagkommitténs Motiver (s. 66) med den preussiske lagrevisorns (Motive, 3: 2, Berlin 1829, s. 19 f.):

Utan att upphäfwa möjligheten för menniskors borgerliga sammanlevnad, kan man ej förbjuda dem att tala om andras handlingar och öfwer dem fälla omdömen.

Äfwen om dessa handlingar äro i sig sjelfwa wanhedrande, och således menlige för de handlande personernes goda namn och anseende, kan man ej, utan skadlig inwerkan på sedligheten, wägra andra att dem omtala och med yttranden ogilla. En lag, deri sådant vore förbudet, skulle, å ena sidan, alldeles förstöra den motwigt, som fruktan att bringas i elakt rykte innebär emot frestelsen att begå osedliga och wanärande gerningar, och å den andra, dana menniskor till hycklare. Romerska lagarna innehålla, rörande detta ämne, följande grundsats: »Eum qui nocentem infamavit, non est bonum et æquum, ob eam rem condemnari: peccata enim nocentium nota esse & oportet & expedit.»

Es bedarf wohl keines Beweises, dass es an und für sich niemals verboten werden könne, von den Handlungen Anderer zu reden, und über sie zu urtheilen; ohne diese Freiheit würde die Existenz der bürgerlichen Gesellschaft aufhören. Aber selbst das Reden von Handlungen, welche an sich schändend, und deshalb der Ehre des Handelnden nachtheilig sind, so wie selbst missbilligende und tadelnde Urtheile darüber, können, ohne den offenbarsten Nachtheil für die sittliche Gemeinschaft der Unterthanen nicht untersagt werden. »Eum qui nocentem infamavit, sagt Paulus i den Dig. XLVII. 10.18. so schön als wahr, — non est bonum et aequum, ob eam rem condemnari; peccata enim nocentium nota esse et oportet et expedit.» Ein Gesetz, in welchem das Gegentheil verordnet wäre, würde auf der einen Seite das grösste Gegengewicht, welches die Furcht vor der Missbilligung und üblen Nachrede für den zu Uebelthaten oder unsittlichen Handlungen Geneigten enthält, völlig vernichten, und auf der andern Seite die Menschen zu Heuchlern erziehen, welche auch zu der bösesten Handlung ihres Mitbürgers die freundlichste, beifälligste Miene machten.

Förtalsbrotten utgöra enligt Lagkommittén två typer; »pådiktande af egentliga lagbrott» och pådiktande av »gerningar, som, ehuru de ej utgöra egentliga lagbrott, likväl ofördelaktigt inwerka på andras omdöme om hans moralitet, ådraga honom förakt, eller minska förtroendet till honom i den befattning eller det näringsyrke, han utöfwar, m. m.».

I fråga om det subjektiva rekvisitets beskaffenhet har Lagkommittén funnit skäl att underlåta att yttra sig. I 60 kap. M. B. begagnas uttrycket »af argt upsåt», vilket Lagkommittén övertagit, i det den om pådiktande i 6 § säger, att det skall ske »af arghet». Till den omtvistade frågan, vad därmed egentligen skall förstås, har Lagkommittén emellertid icke lämnat annat vägledande yttrande än att därmed avses, att ärekränkningen skett »med ondt uppsåt».

Till injurier har Lagkommittén åsyftat att hänföra »förolämpanden med smädeord, muntligen eller skriftligen, eller med hotelser eller andra missfirmliga gerningar, t. e. åthäfwor, målningar, bilder eller andra dylika tecken, eller ock widrörande af annans kropp å skymfligt sätt».

Lagkommittén tillerkände i ett stadgande (18: 14) avlidens närmaste målsäganderätt, i de fall, då ärekränkning mot avliden skett. I motiverna nämnes icke, huruvida Lagkommittén avsett att skydda avlidens minne eller blott att uttryckligen hålla åtalsrätten vid makt, om döden inträffat efter ärekränkningen. Motsvarande stadgande i det norska lagutkast, som överlämnades under Stockholms-konferensen 1831, lämnar icke rum för tvekan ur tolkningssynpunkt. Det förklaras gälla ärekränkningar »enten Fornermelsen er ham tilföjet i levende Live eller efter hans Död».

V. Lagkommitténs verksamhet för en strafflagsreform 1832—1834; ärekränkningsinstitutet.

1. Anmärkningar mot Lagkommitténs förslag jämte Lagkommitténs utlåtande över anmärkningarna.

Sedan Lagkommitténs förslag till allmän kriminallag utkommit av trycket, infordrade Kungl. Maj:t genom skrivelse den 2 juni 1832 remissyttranden från Uppsala och Lunds universitet. Tillika till-

kännagavs i Post- & Inrikes-Tidningar den 26 juni 1832, att anmärkningar mot Lagkommitténs förslag skulle ingivas före årets utgång.

Den 16 februari 1833 uppdrog Kungl. Maj:t åt Lagkommittén att före 1833 års utgång avgiva utlåtande över de inkomna anmärkningarna. I Kommitténs av Zenius, Richert och Staaff den 19 december 1833 avgivna utlåtande[8] redovisas de till kommitténs kännedom komna skrifter, som innehålla anmärkningar mot lagförslaget. Därefter följer en vidlyftig polemik mot de framställda anmärkningarna. Slutligen meddelas de ändringar av lagtexten, som Lagkommittén funnit skäl företaga. Utlåtandet är enligt uppgift av rådmannen L. V. Henschen[9] i Uppsala till större delen Zenius' verk; enligt en annan uppgift[1] skall utlåtandet vara uppsatt av Staaff.

Av de sålunda behandlade skrifterna av namngivna författare innehålla endast remissyttrandet från Uppsala universitet[2] och en av rådmannen jur. d:r S. J. Wijkman i Uppsala författad anmärkningsskrift[3] erinringar mot stadgandena om ärekränkning.

Uppsalaprofessorerna ifrågasätta, huruvida avbön blivit med rätta ur lagen utesluten. Lagkommittén hade i motiverna till 2 kap. Straffbalken anfört, att den egentliga upprättelsen består i domarens förklarande, att den tilltalade gjort sig skyldig till ärekränkning, och ansett ytterligare erkännande därav från den förolämpandes sida överflödigt och tillika med hänsyn till stundom förekommande förargliga uppträden inför rätta föga gagneligt. Därför hade Lagkommittén förordat tryckning av domstolens utslag på den skyldiges bekostnad. Professorerna invände häremot, att de förargliga uppträdena inför rätta kunde undertryckas genom bestraffning för uppstudsighet emot den offentliga myndigheten. Emedan icke alla hade »hog eller råd att uppbygga sig med Tidningslitteratur» borde stadgas, att Tidningen skulle anslås å rättens dörr e. d. I det förra hän-

[8] Utlåtande i anledning af Anmärkningar wid Förslaget till Allmän Criminallag, af Lagcommiteen (Sthm 1834). Enligt Staaffs tillägg till Wahlstjernas historik (se ovan s. 10 not 4) ansåg Lagkommittén härmed sin verksamhet avslutad.

[9] 1862—63 års Riksdag. Lagutskottets Bet. nr 35, s. 61.

[1] Se Hj. Linnström, Svenskt boklexikon. Åren 1830—1865, 1 (Sthm 1883), s. 443 och 2 (1884), s. 509.

[2] Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Betänkande afgifvet af Juridiska Faculteten och Philosophiæ Professorerne vid Upsala Universitet. Tryckt i Skandia, Årg. 1, 1833; även utg. separat.

[3] S. J. Wijkman, Anmärkningar wid Förslaget till allmän Criminal-Lag (Upsala 1833).

seendet invände Lagkommittén, att »föresatsen och bemödandet att framtvinga afbönen synas äga sin grund i den oriktiga åsikt, att den förolämpades upprättelse ej vore fullkomlig utan afbönen, och således till någon del beroende af dens wälbehag, som förolämpat». I det senare hänseendet anfördes, att ett vidsträcktare kungörelsesätt än det Lagkommittén föreslagit icke vore av behovet påkallat. Uppsalaprofessorernas anmärkningar föranledde sålunda icke Lagkommittén att avvika från sin tidigare intagna ståndpunkt.

Icke heller W i j k m a n hade någon framgång med sina anmärkningar. Han föreslog ändringar i fyra hänseenden. Hans anmärkningar blevo icke ens till besvarande upptagna av Lagkommittén. Likväl synas de mig förtjäna att i korthet omnämnas.

1) Stadgandet i 6 § om straff för den, som åstadkommer, att annan ådrages ansvar för straffbar gärning, borde på det sättet förtydligas, att därav framginge, att straff blott skulle inträda för det fall, att någon vid straffbar gärnings *förövande* tillagt sig annans namn.

2) Med hänsyn till den i 16 kap. 30 § föreslagna straffrihet för den, som under utövning av laga rätt till aga tillfogar den underlydande sådan lindrig kroppsskada, som i 27 § nämnes, borde straffrihet inträda för förman eller husbonde, som undslapp sig okvädinsord, missfirmlig hotelse eller åthävor vid berättigat klander mot underlydande.

3) Vid retorsion av ärekränkning borde »qwittning» äga rum, där ej saken faller under allmänt åtal.

4) Ärekränkning, som stört allmän ordning eller säkerhet, eller väckt synnerligt uppseende eller skett mot skyldeman i rätt uppstigande led, borde vara allmänt åtal underkastad.

Likväl föreslog Lagkommittén några smärre förändringar av stadgandenas lydelse (se Bilaga E). Ändringarna skedde »med anledning af de i öfvrigt wid detta Kapitel gjorda anmärkningar». Möjligen återfinnas ändringsförslagen bland inkomna anonyma anmärkningar. Eljest äro de på Lagkommitténs eget initiativ tillkomna.

När Kungl. Maj:t den 12 april 1834 till Ständerna överlämnat proposition om antagande av ny allmän civillag, anmäldes i vidfogad skrivelse, att kriminallagsförslaget blivit utställt till anmärkningars avgivande och att Lagkommittén utlåtit sig över de inkomna anmärkningarna, men att förslaget, som ännu icke hunnit undergå Högsta domstolens granskning, icke kunnat genom proposition före-

läggas Riksdagen. Emellertid ämnade Kungl. Maj:t nu överlämna förslaget för utlåtanden från Rikets hovrätter och Högsta domstolens granskning.

I svar å denna skrivelse meddelade Ständerna den 26 november 1834, att civil- och kriminallagsförslagen helst borde i ett sammanhang föreläggas ständerna och att man till lättnad för ständernas arbete önskade jämförelsetablåer utvisande förhållandet mellan den gällande rätten och den föreslagna nya lagstiftningen. Med anledning härav tillsatte Kungl. Maj:t den 4 november 1835 en »Tablåkommitté» och utsåg till dess medlemmar f. d. revisionssekreteraren J. L. Boije, lagmannen P. G. Norin och lagmannen C. G. Cassel och till dess sekreterare häradshövdingen A. L. v. Strussenfelt.

Tablåkommitténs medlemmar voro icke gynnsamt stämda mot det av Lagkommittén avgivna kriminallagsförslaget. Strussenfelt hörde till dess offentliga kritiker[4], och Boije var personlig fiende till Richert[5]. Efter starka inbördes tvister utgav kommittén först år 1841 »Tablå, innefattande jemnförelse emellan LagCommiteens Förslag till Allmän Criminallag och den nu gällande». Tablån är utförd med noggrannhet, skicklighet och opartiskhet.

2. Hovrätternas utlåtanden och Högsta domstolens yttrande över Lagkommitténs förslag.

Sedan det utlåtande över de mot Lagkommitténs förslag till allmän kriminallag framställda anmärkningarna, vilket Zenius, Richert och Staaff den 19 december 1833 avgivit, utkommit av trycket, anbefallde Kungl. Maj:t genom samtidiga skrivelser den 12 april 1834 till presidenterna i Rikets hovrätter envar av dem att med biträde av två av hovrättens ledamöter granska lagförslaget och inkomma med utlåtande däröver. Någon förklaring till detta senkomna remissförfarande har icke givits. Naturligt hade varit, att Hovrätterna fått avgiva sina utlåtanden så tidigt, att Lagkommittén hade kunnat upptaga deras anmärkningar till besvarande. Det är likaledes anmärkningsvärt, att någon frist för utlåtandenas avgivande icke blivit utsatt. Det skulle också dröja ända till år 1838, innan de äskade

[4] Kritiska artiklar i Journalen år 1832 n:r 132—38 och senare i Juridiskt Arkif, Bd 12—13, 1841—1843.

[5] Se härom närmare Warburg, a. a., 2, s. 67—91.

utlåtandena avgåvos: Göta hovrätts den 1 mars, Hovrättens över Skåne och Blekinge den 19 juni och Svea hovrätts den 22 december.[6]

Så snart hovrätternas utlåtanden inkommit, beslöt Kungl. Maj:t den 9 januari 1839, att Lagkommitténs förslag jämte de avgivna hovrättsutlåtandena skulle meddelas Högsta domstolen, som ägde företaga granskning av lagförslaget och dess tankar däröver avgiva. Ordalagen i beslutet giva vid handen, att Högsta domstolens granskning skulle vara av sådan art, som enligt 87 § RF skulle ske, innan Kungl. Maj:t förelade Ständerna proposition om stiftande av allmän kriminallag. Det blev nu uppenbart, att Kungl. Maj:t verkligen ämnade framlägga proposition i ämnet vid instundande 1840—41 års Riksdag.

Högsta domstolen begynte granskningen av lagförslaget den 7 september och avslutade densamma den 12 december 1839. Granskningen redovisas i form av protokoll, vilka av Högsta domstolen justerades den 6 och 12 mars 1840.[7]

Det är för oss av intresse att taga del av de anmärkningar mot stadgandena om ärekränkning, vilka blivit i hovrätterna och Högsta domstolen framställda, och jag skall nu lämna en översiktlig redogörelse därför. Därvid må inledningsvis anmärkas, att stadgandena lämnats utan anmärkning av Göta hovrätt, föranlett några smärre erinringar av Svea hovrätt och grundligt kritiserats av Skånska hovrätten.[8] Av de framställda anmärkningarna blevo några biträdda av Högsta domstolen, som tillika riktade uppmärksamheten på några tidigare förbisedda omständigheter.

1) Vid 6 § sista stycket, som handlar om obetänksamt förtal, anmärkte Svea hovrätt, att endast muntligt beljugande förtjänade där medgiven mildring av straffet, enär skriftligt beljugande aldrig kunde antagas hava skett av obetänksamhet. Denna anmärkning biträddes icke av Högsta domstolen.

---

[6] Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hof-rätts Underdåniga Utlåtande öfver Lag-Committéens Förslag till Allmän Criminal-Lag (Sthm 1839). Kongl. Maj:ts och Rikets Götha Hof-Rätts Underdåniga etc. (Sthm 1839). Hof-Rättens öfver Skåne och Blekinge underdåniga Utlåtande jemte Anmärkningar i anledning af Lagkommiteens förslag till Allmän Kriminallag, i Juridiskt Arkif, Bd 9, 1838; även sep.

[7] Högsta Domstolens Protocoll wid Granskningen af Förslaget till Allmän Criminallag (Sthm 1840).

[8] Utlåtandets om stora kunskaper vittnande innehåll synes mig antyda, att dåvarande hovrättsassessorn Carl Schmidt är dess huvudsaklige författare.

2) Lagkommittén hade i 16 kap. 5 § föreslagit, att straffmildring vid dråp skulle inträda, där gärningsmannen blivit »utan egen skuld, genom swåra förolämpanden eller synnerlig misshandel, af den dräpna till wrede retad». I analogi härmed föreslog Skånska hovrätten, att förolämpning, som skett under motsvarande förhållanden, skulle bedömas efter den i 10 § angivna straffskalan, och detta stadgande erhålla tillägg därom. Detta förslag blev icke av Högsta domstolen biträtt.

3) Vid 11 § om ärekränkning mot närskylda föreslog Högsta domstolen med hänvisning till 14 kap. 3 § och 15 kap. 3 § Missgärningsbalken och grunderna för 16 kap. 29 § av Lagkommitténs förslag, att ärekränkning mot styv- eller svärföräldrar och husbonde eller den i husbondes ställe är skulle kunna straffas med fängelse även i de fall, som avses i 10 §.

4) Lagkommittén hade i motiverna anmärkt, att den, som beskyllt annan för visst slag av brottslighet, skulle äga rätt att efter angivande av viss gärning till befrielses vinnande bevisa sanningen av sin uppgift. Detta hade emellertid icke kommit till otvetydigt uttryck i 12 § av lagförslaget. Därför hemställde Skånska hovrätten med hänvisning till 17 kap. 10 § av den norska Lagkommissionens reviderade förslag (1835) om icke till 12 § i detta hänseende borde tillfogas: »I sistnämnda fall vare dock den tilltalade skyldig att inför Rätten viss gerning uppgifva, innan bevisning om brottet tillstädjas må.» Samma åsikt omfattades även av Svea hovrätt. Högsta domstolen fann skäl biträda hovrätternas erinringar.

5) I anslutning till J. J. Haus' anmärkningar till det belgiska strafflagsförslaget av år 1834[9] hemställde Skånska hovrätten, huruvida icke bestämmelserna om enskild målsäganderätt i vissa brottmål borde föranleda till den inskränkningen av rätten till sanningsbevis, att tilltalad blott finge förete bevis om brott, som fölle under allmänt åtal. Denna erinran blev icke av Högsta domstolen upptagen.

6) Högsta domstolen, som var av den uppfattningen, att våldsamheter mot skyldemän i rätt uppstigande led alltid borde vara allmänt åtal underkastade, hemställde i analogi härmed, huruvida icke jämväl ärekränkning mot sådan skyldeman borde ställas under all-

[9] J. J. Haus, Observations sur le projet de révision du Code pénal, présenté aux chambres Belges. 1—3 (Gand 1835—36). Arbetet är tyvärr icke tillgängligt i något svenskt offentligt bibliotek.

mänt åtal, och citationen av 11 § därför kunde utgå ur 14 § första meningen.

7) Högsta domstolen, som fann jämväl angrepp på död mans minne böra beivras, dels emedan det för Statens eget ändamål vore av vikt, att dess medlemmar icke vore likgiltiga för ett gott namn och rykte efter döden, dels enär lidande genom förnärmande härav kunde tillskynda den avlidnes efterkommande, anförvanter och rättsinnehavare, hemställde, att stadgandet i 14 § skulle förtydligas, därest så varit Lagkommitténs åsikt. Helt säkert föranleddes anmärkningen av jämförelse med 1835 års norska lagförslag 17 kap. 14 §, där lämpligare uttryckssätt begagnats.

8) Enligt 14 § andra meningen tillerkändes vissa närskylda målsäganderätt vid ärekränkning emot avliden. Skånska hovrätten fann anledning föreslå, att jämväl arvinge och testamentstagare, som trätt i bröstarvinges ställe, skulle tillerkännas sådan målsäganderätt. Till stöd för ändringsförslaget åberopades utländsk lagstiftning och grunderna för 10 kap. 2 § Ärvdabalken i Lagkommitténs år 1826 avgivna förslag till allmän civillag. Högsta domstolen, som förutsatte, att den avlidnes rättsinnehavare alltid inträdde i hans målsäganderätt, lämnade denna erinran utan avseende.

9) I 17 kap. 14 § av 1835 års norska strafflagsförslag funnos särskilda bestämmelser om preskription av rätten att föra talan om ärekränkning mot avliden. Motsvarande bestämmelser saknades i det svenska lagförslaget. Skånska hovrätten, som fann de norska bestämmelserna ändamålsenliga, föreslog att motsvarande bestämmelser skulle tillfogas 14 § av Lagkommitténs förslag. Detta förslag upptogs av Högsta domstolen, som därom yttrade:

»Tiden för åtalets anställande, sedan den person aflidit, emot hwilken ärekränkningen finnes rigtad, trodde Högste Domstolen deremot kunna inskränkas till twå år efter det brottet skett, och till sex månader efter det målsäganden brottet weta fått. En wiss tid borde ock bestämmas, räknad från den aflidnes död, hwarefter omdömen om honom borde få answarsfritt yttras, emedan lagstiftaren eljest skulle träda historiens rätt för nära, särdelse med afseende på swårigheten att, efter längre tids förlopp, åstadkomma sådan bewisning, som gäller inför Domstol.»

Oaktat Högsta domstolens granskning avslutats den 12 mars 1840, anmälde Kungl. Maj:t i skrivelse den 24 mars 1840 till Ständerna, att proposition om antagande av ny brottmålslagstiftning icke kunnat avlämnas, enär Högsta domstolens utlåtande ännu icke ankom-

mit, och Tablåkommittén ännu icke fullbordat den jämförande översikten av kriminallagsförslaget[1] samt uttalade förhoppningen, att till nästa Riksdag kunna avlämna proposition i ämnet.

VI. Lagberedningens verksamhet för en strafflagsreform; ärekränkningsinstitutet.

1. Lagberedningens verksamhet 1841—1844.

Sedan Kungl. Maj:t såsom nyss nämnts genom skrivelse den 24 mars 1840 meddelat Rikets ständer, att det förslag till ny brottmålslagstiftning, som skulle föreläggas Ständerna, ännu icke kommit i sådant skick, att proposition i ämnet kunnat avlåtas, hemställde Ständerna i skrivelse den 3 mars 1841, att Kungl. Maj:t måtte för ärendets påskyndande och fullföljande tillsätta en kommitté eller lagberedning. Dess uppgift skulle enligt Ständernas mening i första hand vara »att med jämförelse af de vid lag-förslagen gjorde anmärkningar, ytterligare granska och genomgå desamma, att undersöka och uppgöra förslag till de förändringar i Domstolarnes organisation och i fängelsesystemet, som med det nya lag-verket måste införas så ock att utarbeta grunderna och ordningen för lagverkets promulgerande och sättande i verkställighet». Kungl. Maj:t biföll den 28 augusti 1841 Ständernas hemställan och utfärdade samma dag instruktion för en »Lag-beredning», vars uppgifter överensstämde med Ständernas anförda önskemål.

Det kan icke råda något tvivel därom, att den företagna åtgärden tillkommit under trycket av den öppna och dolda opposition, som mött Lagkommitténs framlagda förslag. Däremot kan det svårligen avgöras, vilka syften som ytterst varit avgörande därför. En sådan granskning, varom Ständerna uttryckt önskemål, gagnade såväl deras syften, vilka på sakskäl ville tillbakavisa förslaget, som deras, vilka till följd av politiska meningsskiljaktigheter och motsättningar av personlig art icke önskade dess oförändrade genomförande.

Det visade sig också snart, att svårigheter skulle möta[2], då det

[1] Tablåkommittén utgav Tablå, innefattande jemnförelse emellan LagCommiteens Förslag till Allmän Criminallag och den nu gällande (Sthm 1841).

[2] Se härom närmare i Naumanns redogörelse i NT, Årg. 6 (1869), s. 693—700 och Warburgs skildring i a. a., 2, s. 67—98.

gällde att utse ledamöter till den nya Lagberedningen. Här yppade sig genast motsättningar av allehanda slag, och det skulle dröja ända till årets slut, innan man hunnit så långt, att Lagberedningen kunde samlas till det konstituerande sammanträdet. Detta hölls den 21 december 1841. Lagberedningen bestod då av fem arbetande och fem granskande ledamöter. Arbetande ledamöter voro revisionssekreterarna Dahlström och Netzel, hovrättsrådet Wretman, kammarrådet Theorell och häradshövdingen jur. utr. d:r Spens. Justitiestatsministern Törnebladh, justitieråden Isberg och Sparre, justitiekanslern Faxe och justitieombudsmannen Landin voro dess granskande ledamöter. Törnebladh var ordförande och Isberg vice ordförande.

Det är i ögonen fallande, att varken Richert eller Staaff kommo att bliva ledamöter av Lagberedningen. Enligt en av Staaff den 1 okt. 1841 nedskriven uppgift[2a] hade då varken han själv, som år 1835 erbjudits plats i Tablåkommittén men avböjt, eller Richert kallats att inträda i Lagberedningen. Huruvida efter Richerts motståndare L. J. Boijes död den 20 okt. 1841 formligt erbjudande att inträda gjorts, är icke bekant.

Även om det icke kan påvisas någon deciderat reformfientlig inställning bland Lagberedningens ledamöter från början, yppade sig snart åsikter, vilka icke läto förena sig med Lagkommitténs förslag. Den kritik, som framfördes, riktade sig dels mot dispositionen av lagtexten och mot dess formella redaktion, dels mot förslagets huvudpunkter, särskilt mot latitudsystemet och mot straffverkställighetens former. Mycket snart blev Theorell den ledande kritikern, sekunderad av Spens. Det har om Theorells verksamhet blivit sagt, att den hotade att ödelägga hela strafflagsreformen.[3] Även om detta hypotetiska påstående skulle vara riktigt, vilket dock ingalunda styrkts genom anförda omständigheter, innebär det en orättvis dom över Theorell och hans insats inom Lagberedningen. Ingalunda behöver en saboterande ledamot av en kommitté med lagstiftningsuppdrag till den grad bemöda sig att med ingående saklig kritik och med i detalj utformade positiva förslag aktivt deltaga i verksamheten, om han känner sin uppgift vara blott den, att hindra arbetets lyckliga utgång. Om halten av Theorells kritik och om värdet av hans fram-

[2a] Staaffs tillägg till Wahlstjernas historik (se ovan s. 10 not 4). Jfr NT, 6, s. 694.

[3] I den riktningen uttalar sig Marks von Würtemberg, a. a., s. 179 f.

lagda motförslag kunna olika meningar framföras. De, som betraktat lagarbetet med utgångspunkt från Richerts verk, torde på grund av de personliga motsättningarna[4] mellan Theorell och Richert hava varit böjda att förringa den förres insatser. I Lagberedningen åter anslöto sig ofta flera ledamöter till Theorells förslag.

Lagberedningen fick icke tillfälle att från början ostört ägna sig åt sin huvuduppgift, granskningen av Lagkommitténs förslag till Straffbalk. Andra lagstiftningsuppdrag på straffrättens område togo länge hela dess arbetskapacitet i anspråk. Såsom framgår av dess protokoll begynte Lagberedningen först den 4 mars 1843 vid allmänt sammanträde granska lagförslaget. Vid sammanträde den 10 juli 1843 upplystes, att de arbetande ledamöterna sig emellan till föredragning fördelat kapitlen i Straffbalken, och det beslöts, att den arbetsordningen tills vidare skulle iakttagas, att så snart en referent finge något kapitel färdigt till föredragning, han skulle överlämna sitt av motiver åtföljda förslag till kapitlets redaktion åt sekreteraren, som hade att ombesörja kommunikation därav med var och en av Lagberedningens övriga ledamöter, innan ämnet vid allmänt sammanträde till avgörande förekomme. Av protokollet för Lagberedningens allmänna sammanträde den 6 april 1844 inhämtas, att Lagberedningen, som sålunda den 4 mars 1843 begynt granskningen av lagförslaget, på allmänna sammanträden vid åtskilliga, uppräknade tillfällen under den mellanliggande tiden fortsatt denna granskning, som nu den 6 april 1844 blev fulländad.

Lagberedningens sammanträdesprotokoll meddela inga närmare uppgifter om arbetet på de särskilda kapitlen av lagförslaget. Härom kan emellertid kunskap vinnas ur de övriga handlingar, som ännu finnas bevarade från Lagberedningens verksamhet. De handlingar från tiden före den 6 april 1844 vilka behandla stadgandena om ärekränkning äro följande:

1. Förslag till lagtext; 2. Förslag till motiver; 3. »Reservation» av Dahlström; 4. »Yttrande» av Theorell; 5. »Votum» av Wretman; 6. »Särskild mening» av Netzel.

Handlingarna finnas samlade och ordnade av Lagberedningens sekreterare i ovanstående ordning. Handstilarna utvisa, att lagtextförslaget utskrivits av Dahlström, motiverna och Dahlströms reserva-

[4] Se härom Richerts och Theorells framställningar i den senares arbete Betraktelser och handlingar hörande till reformen i nationalrepresentationen och allmänna lagen, 2 (Sthm 1847), s. 89—112.

tion av Lagberedningens sekreterare och övriga handlingar av deras författare.

Handlingarnas innehåll och å dem gjorda anteckningar göra det möjligt för oss att med stor sannolikhet rekonstruera ärendets handläggning inom Lagberedningen. Ärendets gång torde hava varit ungefär följande: Först torde referenten, som troligen var Dahlström, hava på grundval av Lagkommitténs förslag uppgjort ett förslag till lagtext, som han, möjligen åtföljt av motiver till de av honom föreslagna ändringarna, överlämnat till de övriga arbetande ledamöterna i tur och ordning. Dessa handlingar äro numera förkomna, och de kunna blott anas genom antydningar i de övriga arbetande ledamöternas bevarade utlåtanden. Theorell, som var en man av stor självständighet i lynne och tänkesätt, åtnöjdes icke med den överarbetning av Lagkommitténs förslag, som referenten företagit. Han hade en därifrån avvikande uppfattning om ärekränkningarnas natur och deras rationella handhavande inom lagstiftningen. Detta föranledde honom att avgiva ett vidlyftigt yttrande, som till slut sammanfattades i ett eget förslag till lagtext (se Bilaga F). I Theorells yttrande instämde enligt en däråa gjord anteckning Spens i huvudsak, men »under förbehåll af några anmärkningar vid redactionen». Wretmans votum ansluter sig i huvudsak till Lagkommitténs förslag. Netzel föreslog i sin särskilda mening ett nytt stadgande.

Sedan ämnet sålunda blivit behandlat av de arbetande ledamöterna, anmäldes det till föredragning inför Lagberedningen. En lycklig omständighet gör, att vi ännu i dag veta, vad därvid förekom. Referenten Dahlström renskrev nämligen det därvid antagna förslaget till lagtext och försåg det — uppenbarligen till upplysning åt de granskande ledamöter, som ej voro närvarande men hade att taga del av förslaget — med anteckningar om dagen för sammanträdet, om de deltagande ledamöterna och om dessas ståndpunkt i ett stort antal olika frågor. Av Dahlströms anteckningar få vi veta, att kapitlet »om falsk angifvelse; så och om annan ärekränkning» förekom inför lagberedningen den 17 januari 1844 i närvaro av ledamöterna Faxe, Landin, Dahlström, Netzel, Wretman, Theorell och Spens. Man synes därvid först hava övervägt om referentens eller Theorells förslag till lagtext skulle läggas till grund för överläggningen. Sedan Theorells förslag förkastats, vidtog diskussion om enskilda punkter i referentens förslag. Slutligen lyckades man sammanställa ett förslag

till lagtext (se Bilaga G), där varje punkt stöddes av Lagberedningens majoritet, om än denna var av skiftande sammansättning vid olika tillfällen.

Sedan man sålunda nått enighet om lagtexten, synes man hava på Dahlström såsom referent överlåtit att författa motiver avseende de föreslagna ändringarna i Lagkommitténs förslag. I samband med motivernas utarbetande torde Dahlström hava avfattat sin reservation, som på två punkter innehåller kritik av Lagberedningens nu antagna förslag.

I detta skick torde handlingarna hava översänts till de granskande ledamöterna för slutlig översyn. Av blyertsanteckningar å förslaget till lagtext framgår, att detta nu blev föremål för granskning av G. A. Sparre, vilken icke deltagit i sammanträdet den 17 januari 1844, samt av Faxe och Landin. Sparre och Landin antecknade därvid å lagförslaget, att lagtext och motiver antoges av dem, och Faxe begagnade tillfället att korrigera en av Dahlström gjord anteckning om Faxes åsikt i en viss fråga. Därmed veta vi, att samtliga Lagberedningens ledamöter utom ordföranden och vice ordföranden i befintligt skick antagit förslaget till lagtext och motiver. Någon avvikande mening synes icke heller senare hava kommit till uttryck från deras sida, ty vi återfinna lagförslaget oförändrat i det förslag till Straffbalk, som sammanställdes, sedan Lagberedningen den 6 april 1844 fulländat granskningen av Lagkommitténs förslag till Straffbalk.

Sedan jag nu redovisat de handlingar från detta skede av Lagberedningens verksamhet, vilka finnas i behåll, skall jag här lämna en framställning av de synpunkter på Lagkommitténs förslag till stadganden om ärekränkning, som framgå av de bevarade handlingarna. Därvid skall jag så förfara, att jag först granskar huvudgrunderna av det av Theorell på förhand avgivna yttrandet. Sedan det skett, skall jag framställa de åsikter, som yppades vid Lagberedningens sammanträde den 17 januari 1844 under behandlingen av det av föredraganden reviderade lagförslaget. Därvid har jag passat in de delar av Theorells yttrande i detaljfrågor, som äga tillämpning på det föreliggande förslaget.

I likhet med äldre förslag antager Theorell skillnaden mellan förtal *(tillvitelse)* och förolämpning *(skymf)*. Falsk angivelse upp-

tages såsom en särskild art av *tillvitelse*, och som ett särskilt slag av *skymf* upptages förevitelse av brottslig gärning.

Vid en jämförelse mellan falsk angivelse och annan ärekränkning, visar det sig, att *falsk angivelse* regelmässigt sker i god tro. Den bör därför icke föranleda straff annat än då någon oskyldig på grund av angivelsen undergått straff. »Endast när det onda, som skett genom angifvelse icke kan godtgöras, nemligen när falsk bewisning tillkommit och straff i följd deraf åtgått, måste den utvägen widtagas, att godtgöra straff med straff.» I alla övriga fall vore det tillräckligt med sakerförklaring och ådömande av skadestånd. »Lagen skulle då nöja sig med skadestånd i alla de fall, der skadan kunde upprättas, men aldrig deraf efterskänka något för den orsaken, att skadan blifwit wållad utan ondt uppsåt.»

Från samma synpunkt borde *tillvitelse* betraktas. Det vore nämligen här blott fråga om en annan form av samma slags förnärmelse, som utövas genom falskt angivande inför rätta. Båda arterna av gärningen angripa den förfördelades rykte och anseende, vars upprättande i båda fallen utgör föremål för lagstiftarens omsorg. Vid tillvitelse borde det sålunda vara tillräckligt med sakerförklaring och ådömande av skadestånd. Liksom den falska angivelsen är förkastlig blott genom påståendets osanning, är samma förhållandet med tillvitelsen.

Ehuru *skymf* ur moralisk synpunkt är mindre svår än tillvitelse, kräver den enligt Theorell i motsats till denna senare straff. Skymfen vore nämligen genom sin uppretande natur vådlig och kunde icke såsom tillvitelsen utplånas genom sanningens uppdagande. Bevisning om sanningen av ett skymfligt tillmäle finge därför ej föras. En särskild art av skymf vore förevitelse av brottslig gärning, för vilken den skymfade redan undergått straff.

Frågar man sig, var Theorell hämtat sina åsikter om ärekränkningsbrottens rationella bekämpande, skall man icke lätt finna svaret. Mig synes det förhålla sig så, att Theorell själv är upphovsman till det system, som han föreslagit. Vissa grunder har han hämtat från den engelska rättens dubbla syn på ärekränkningen såsom *crime* och *tort*, men utformningen av systemet stämmer icke överens med något då gällande rättssystem.

Fem frågor blevo vid Lagberedningens sammanträde den 17 januari 1844 föremål för vidlyftigare överläggning: bestraffning av

vissa tillvitelser (1), omfattningen av sanningsbevisets tillåtlighet (2), oskadliggörandet av smädeskrift (3), offentlig åtalsrätt vid ärekränkning (4) och efterlevandes rätt att föra talan om ärekränkning mot avliden (5).

1) Såsom framgått av den föregående framställningen, hade Rabenius efter föredöme av den österrikiska strafflagen av år 1803 föreslagit ett särskilt stadgande om straff för den som i skymflig avsikt förevitar annan brott, för vilket han undergått straff. Samma tanke hade, såsom ock den tidigare framställningen utvisar, även uttryckts av Richert i hans skrift år 1813. Lagkommittén hade emellertid låtit frågan stå tillbaka. Anledningen härtill finnes icke i motiverna angiven. Möjligen ville man åt domstolarna överlåta att avgöra, om sådan tillvitelse kunde falla under 8 eller 10 §.

Theorell uppfattade Lagkommitténs tystnad såsom tecken på dess önskan att låta sådan skymf vara straffri. Han invänder däremot, att en bestraffad brottsling icke genom sitt brott skall vara för alltid rättslös. »Han har genom brottet vunnit en rätt: den att för samma icke mer straffas.»

Theorells åsikt, som även uttrycktes i 4 § av hans förslag till lagtext, vann gehör hos Netzel, som föreslog ett stadgande så lydande:

»11 §. Tillvitar man någon i oträngdt mål eller i skymflig afsigt, brott, derför han redan straff undergått, vare lag, som i 8 eller 10 §§ sägs.»

Vad Theorell och Netzel sålunda föreslagit föranledde icke Lagberedningen att göra ändring i den föreliggande lagtexten.

2) Ehuru samtliga ledamöter voro ense om att medgiva rätt till bevis om sanningen av gjort tillmäle, kunde man icke enas om de begränsningar i denna rätt, som av olika hänsyn påkallades.

Wretman anförde, att han på de av Lagkommittén i motiverna anförda skälen ville lämna rätten till bevisning utan varje inskränkning. Icke ens i fråga om brott, som blott kunde av enskild målsägande till åtal angivas, och brott, där preskription av åtalsrätten eller bestraffningsrätten inträtt, borde bevisning förbjudas, enär bevisningen »ej har till ändamål att till straff för brott binda den, som åtalar mot honom skedd ärekränkning, utan att från ansvar freda den, som gjort ett tillmäle eller tillvitt annan brott, för den händelse, att den som gjort uppgiften ej ljugit».

Theorell förklarade sig ingalunda kunna godtaga Lagkommitténs försvar för en oinskränkt rätt till sanningsbevisning. Lag-

kommitténs åsikt, att inskränkningen i denna rätt skulle döma människorna till hycklare, vore vilseledande. Det vore säkerligen ingen last att förtiga sådana brott och svagheter, som ej äro på viss mans angivelse straffbara. Ingalunda behöver man hyckla aktning för dem, vars hemliga odygder man känner, därför att man icke begagnar den av Lagkommittén tillstyrkta friheten att om honom utsprida, vad man vet. Ej heller Lagkommitténs åsikt, att inskränkning av rätten till sanningsbevis skulle kunna stärka frestelsen att begå brottsliga eller osedliga handlingar, kunde obetingat antagas. Lagkommittén hade vid åtskilliga brott gjort åtalet beroende av enskild målsägandes angivelse. Vore det nu verkligen sant, att man aldrig rättsenligt kunde förbjuda människor att tala om andras handlingar, gåves ju ingen förnuftig anledning, varför det skulle förbjudas att inför domstol beivra och till straff befordra samma handlingar. Även den av Lagkommittén antagna brottmålspreskriptionen talade för inskränkning av sanningsbevisets tillåtlighet. Skulle något ändamål finnas däri, att vissa brott efter viss tids förlopp ej mera finge åtalas, måste väl samma ändamål förfelas därigenom, att brottet lika fullt kunde ostraffat tillvitas den brottslige.

Av Lagberedningens ledamöter anslöto sig samtliga utom Faxe till Theorells åsikt. Lagkommitténs förslag till 12 § reviderades på sätt Bilaga G utvisar. I motiverna upptagas Theorells tankegångar i förkortad och något tillspetsad form.

3) Sedan Lagkommittén mildrat regeln i 60 kap. 5 § Missgärningsbalken, att smädeskrift skulle av skarprättaren offentligen brännas därhän, att vidare spridning av skriften skulle av domstolen förhindras (13 §), uppkom inom Lagberedningen, som i motiverna angives, tvekan om lämplighet att ålägga domstolen att om ett sådant, ej i allt verkställbart förfarande förordna. Därefter blev denna del av 13 § från texten utesluten. Endast Faxe uttalade sig för stadgandets oförändrade bibehållande.

4) Frågan i vilken mån ärekränkning borde vara allmänt åtal underkastad berördes av Theorell och Dahlström, medan Lagberedningens majoritet lämnade Lagkommitténs förslag i 14 § utan anmärkning.

Theorell anförde, att ärekränkning som skett i eller för någons ämbete eller tjänst icke avhandlades i detta kapitel utan i 11 kap. och att orden »der ej ärekränkningen skett i eller för någons embete eller tjänst» därför borde uteslutas.

D a h l s t r ö m, som härutinnan anslöt sig till Högsta domstolens erinring, yttrade, att han önskade se ärekränkning mot skyldeman lagd under allmänt åtal och därför ville borttaga citationen av 11 §.

5) Enligt Kungl. brevet den 2 mars 1687 åtnjöto en ärekränkts änka och arvingar samma rätt att föra talan om ärekränkning, som den avlidne själv haft. Denna grundsats blev såsom jag ovan (s. 44) nämnt av Lagkommittén bevarad, och 14 § av dess förslag innehåller den bestämmelsen, att efterlevande make, föräldrar, barn eller syskon äga målsäganderätt, då ärekränkning mot den avlidna skett. I motiverna nämnes emellertid ingenting därom. Under remissbehandlingen mötte den bakomliggande tanken, att död mans minne skulle äga rättsskydd, allmän tillslutning och man önskade t. o. m. vidga kretsen av målsägande.

Då frågan behandlades inom Lagberedningen, uttalade T h e o r e l l sin fulla anslutning till Lagkommitténs grundsatser, som han även uttryckt i 6 § av sitt lagtextförslag. W r e t m a n, som emellertid även han biföll Lagkommitténs förslag, anförde:

»Vid lagstiftning, som har till ändamål, att upprätthålla mensklig Samhällsordning, måste ofelbart böra göras väsentlig skillnad emellan skyddet å ena sidan för Samhällets varande medlemmar, vare sig i afseende å våld mot deras personer, eller kränkning af deras ära och goda namn, samt, å den andra, för dem, som uphört att vara Samhällsmedlemmar, eller de döde. Desse sistnämnda hafva kommit under en annan domsrätt, än den menskliga. Förnärmelser mot dem kunna icke anses för brott emot person, ty de hafva uphört att vara personer och, såsom sådane, kunna de ej eller förnärmas, blott deras minne och rykte kan förolämpas.»

Ehuru grundsatsen, att vissa närstående skulle hava målsäganderätt vid ärekränkning mot avliden, förblev orubbad, yppades dock betänkligheter mot dess formulering, och man önskade, såsom ock framgår av det antagna förslaget § 14, förtydliga stadgandet så att därav otvetydigt framginge, att därmed även avsåges det fall, att ärekränkningen sker, sedan den, vars goda namn och rykte kränkes, redan avlidit. I motiverna yttras, med bruk av Högsta domstolens synpunkt (se ovan s. 50), om grunden till skydd av död mans minne följande:

»Det är af vigt för Statens eget ändamål, att dess medlemmar icke äro likgiltige för ett godt namn och rykte efter döden, och afliden persons efterlemnade anförvandter äga rätt att skyddas mot lidande och förnärmelse, som tillskyndas dem genom sanningslösa angrepp mot hans ära och medborgerliga existimation.»

Sedan man sålunda klarlagt sin ståndpunkt i frågan om ärekränkning mot avliden och Lagberedningens ledamöter enat sig om den av Lagkommittén antagna grundsatsen, att dylik ärekränkning borde kunna på målsägandes angivelse åtalas, uppkom frågan vilken krets av personer, som borde givas målsäganderätt. Därvid enades alla utom Wretman därom, att arvinge borde tillerkännas målsäganderätt. I motiverna till denna ändring anföres:

»Den rätt till åtal, §:n tillägger vissa der upräknade skyldemän, har man trott böra utsträckas jemväl till den aflidnes arfvingar utan undantag, då desses förbindelse att skydda den aflidnes minne i många fall kan anses vara lika stor, någon gång större, än deras, till hvilka åtalande rätten i lagförslaget är vordin inskränkt.»

Därefter hade man att besvara frågan, om död mans rykte borde vara för all tid fredat, eller blott under en kortare tid efter dödsfallet tryggas.

T h e o r e l l anförde:

»Jag har icke trott mig finna någon anledning att efter t. ex. 10 års förlopp lemna fritt fält åt smädelse emot en död person; och jag inser icke hvad privilegium härtill som må kunna skäligen tilläggas historien eller dess författare. Till fördel för historiska osanningar må väl ingen preskriptionstid löpa, åtminstone så länge historieskrifvaren lefwer. Bättre vore twifwelsutan, om de kunde utrensas ur historien, än att skyddas till framtidens förwillande; och att antasta dem annorlunda än mot sanning och bewis är ju icke frågan.»

W r e t m a n, som uppmärksammat, att den i 7 kap. 12 § av Lagkommitténs förslag givna preskriptionsregeln vore gällande för de ifrågavarande ärekränkningsbrotten, yttrar, att han finner den där angivna preskriptionstiden lämpligen böra bibehållas.

D a h l s t r ö m anförde i sin reservation, att han funne den medgivna målsäganderätten böra vara så länge någon av målsägandena lever.

Lagberedningens samtliga ledamöter utom Wretman och Dahlström biföllo emellertid vid sammanträdet den 17 januari 1844 principerna för de i 14 § föreslagna preskriptionstiderna. Helt visst har man därvid tagit intryck av motsvarande stadgande i 1842 års norska strafflag (17 kap. 10 §), ehuru man utsträckt skyddet av avlidens ära till 20 år efter hans död. Hur påtagligt inflytandet från den norska strafflagen är framgår av motiverna till de föreslagna ändringarna. Såväl tankegång som uttryckssätt vittna om beroende

av de norska lagmotiverna av år 1835.[5] Det heter i motiverna till den föreslagna ändringen av 14 §:

»I öfrigt lärer för anställande af de åtal, hvarom här är fråga, en viss tid böra bestämmas; och man har trott att denna tid lämpligen kunde inskränkas till två år efter det brottet skett; hvarjemte, för att ej lägga hinder i vägen för en nyttig och frimodig framställning af historiska sanningen, och då det torde kunna antagas att i allmänhet efter en längre tids förlopp hvarken hämndbegär, hat, afund eller andre oädle bevekelsegrunder vidare skola finnas eller vilja göra sig gällande, man likaledes funnit sig böra föreslå, att en tid af 20 år från den aflidnes död kunde utsättas, efter hvars förlopp åtal för omdömen om honom ej må äga rum.»

2. Lagberedningens verksamhet år 1844.

Såsom redan (s. 53, 55) nämnts, blev Lagberedningens granskning av Lagkommitténs förslag till Straff-Balk fulländad redan den 6 april 1844. Av ännu icke utredd anledning tillkännagav emellertid Justitiestatsministern L. H. Gyllenhaal i konselj den 20 maj 1844 inför konung Oscar I, som kort förut bestigit tronen, att Lagberedningen ännu icke hunnit tillfullo avsluta den granskning, som blivit den ålagd. Till arbetets fortskyndande förordnade Kungl. Maj:t därefter Richert, juris professorn i Lund C. J. Schlyter och juris professorn i Uppsala P. E. Bergfalk till arbetande ledamöter i Lagberedningen.

Genom denna oförmodade händelse bereddes Richert, som ju till följd av meningsskiljaktigheter med Carl XIV Johan och personliga motsättningar till övriga föreslagna ledamöter, icke inträtt i Lagberedningen vid dess bildande år 1841, tillfälle att genom sin begåvning och sitt inflytande säkerställa genomförandet av Lagkommitténs förslag, vilket mött kritik inom Lagberedningen framför allt av Theorell, sekunderad av Spens. Med Schlyter var Richert genom sin hustru befryndad, och Schlyter var Richert förbunden, alltsedan Richert snart 20 år tidigare understött planerna på utgivandet av Sveriges gamla lagar. Med Bergfalk däremot var Richert icke personligen bekant. De sålunda nytillkomna ledamöterna voro båda män av högt anseende.

Den 17 juli 1844 ankom Kungl. Maj:ts skrivelse till Lagberedningen. Redan dessförinnan hade Gyllenhaal vid sammanträde den

[5] Motiver til det i Aaret 1832 udgivne Forslag til en Lov for Kongeriget Norge angaaende Forbrydelser (Christiania 1835), s. 204.

21 juni 1844 med Lagberedningen efter bemyndigande tillkännagivit Kungl. Maj:ts beslut. Därefter fingo de nya ledamöterna, som på kallelse tillträdeskommit, intaga sina platser.

Inom Lagberedningen väckte inkallandet av tre nya arbetande ledamöter uppmärksamhet och förvirring. Vid sammanträdet förekom diskussion om de arbetsuppgifter, som borde anförtros de nya ledamöterna. Därvid föreslog Theorell, att de icke skulle sysselsättas med granskningen av Straff-Balken, vilken nu vore fulländad.[6] På begäran av Faxe beslöts, att ett exemplar av förslagen i dess nuvarande skick och innan någon ytterligare åtgärd därmed vidtogs skulle fogas till protokollet, vilket också, ehuru möjligen först senare, synes hava skett.

Det synes vara uppenbart, att Richert återkommit till Lagberedningen i första hand för den slutliga granskningen av Lagberedningens, på grundval av Lagkommitténs förslag, uppgjorda förslag till Straff-Balk. Redan i maj hade han nämligen av Faxe fått ett fullständigt exemplar av Lagberedningens förslag till lagtext sig tillsänt. Därför kunde Richert redan vid sammanträdet den 21 juni 1844 meddela, att han vore beredd att genast inlåta sig i överläggning angående lagförslaget. Vid det påföljande sammanträdet den 13 juli hade även Schlyter och Bergfalk genomgått Lagberedningens förslag.

Här kan konstateras, att såväl det till Lagberedningens protokoll den 21 juni 1844 bifogade lagtextförslaget som det av Faxe till Richert i maj 1844 översända förslaget i fråga om stadgandena om ärekränkning på ortografiska skiljaktigheter när visa fullständig överensstämmelse med Lagberedningens den 17 januari 1844 antagna förslag.

Naturligt nog blev R i c h e r t den, som kom att sätta sin prägel på det nu på nytt företagna granskningsarbetet. Bevarade utkast till lagtext, omisskännligen av Richerts hand, utvisa, att han utformat de ändringar av stadgandena om ärekränkning, som Lagberedningen därefter antog. De i Lagberedningens avgivna förslag intagna motiverna till ändringarna äro emellertid författade av Schlyter.[7]

---

[6] Se härom S. L. Theorells yttrande, tryckt i hans Betraktelser och handlingar hörande till reformen i nationalrepresentationen och allmänna lagen, 1 (Sthm 1846), s. 153—57.

[7] C. G. Hammarskjöld, Carl Johan Schlyter i Lefnadsteckningar öfver Kongl.

Av det i Lagberedningens år 1844 avgivna betänkande[8] intagna protokollet för Lagberedningens sammanträde den 25 november 1844 framgår, att granskningen av förslaget till Straff-Balk då hunnit avslutas och det nya förslaget blivit till trycket befordrat, samt att ledamöterna vid sammanträdet avgåvo sina skriftligen avfattade reservationer.

En jämförelse mellan Lagberedningens den 17 januari 1844 antagna förslag till lydelse av stadgandena om ärekränkning och dess den 25 november 1844 avgivna förslag till samma stadgandens lydelse ger vid handen, att ändringarna hänföra sig till tre stadganden. Därjämte finnas åtskilliga förändringar av mindre genomgripande eller övervägande redaktionell art. Av de tre åsyftade ändringarna, för vilka här nedan redogöres, återfinnas de två förstnämnda redan i Richerts bevarade koncept.

Den första ändringen avser 6 § andra stycket. Såsom i motiverna anföres, kan icke blott den, som själv begår straffbar gärning, utan även annan ställa så till, att den som oskyldig är må för skyldig hållas, och detta kan ske icke blott vid själva gärningen, utan även senare. Stadgandet har därför givits sådan avfattning, att jämväl dessa fall hänföras därunder.

Den andra ändringen hänför sig till stadgandet om sanningsbevis. Det anföres i motiverna, att den, som blivit för brott tilltalad men frikänts, borde vara för ärekränkning om dylik gärning fredad. Stadgandet har erhållit tillägg härom. Mot denna ändring avgåvos reservationer av Faxe och Wretman. Faxe vidhöll därvid sin tidigare intagna ståndpunkt, att sanningsbevis borde vara generellt tillåtet och blott förbjudas för det fall att den, som blivit för brott beskylld, blivit genom lagakraftägande dom från åtal för brottet frikänd. Jämväl Wretman vidhöll sin tidigare i Lagberedningen intagna ståndpunkt och påyrkade, att sanningsbeviset icke finge inskränkas i fråga om preskriberat brott eller brott, därför någon blivit tilltalad men frikänd, utan skulle lämnas helt fritt.

Viktigast är den tredje ändringen som avser ärekränkning mot avliden. Här tager Lagberedningen nu avstånd från tanken att tillerkänna vissa anhöriga målsäganderätt i avseende å ärekränkning mot avliden person, vare sig ärekränkningen skett under hans livstid

Svenska Vetenskaps Akademiens efter år 1854 aflidna ledamöter, 3 (Sthm 1886—94), s. 661.

[8] Förslag till Straff-Balk (Sthm 1844).

eller först efter dödsfallet. Det anföres i motiverna till stöd för denna ändring, att den avlidne icke för egen del behöver upprättelse och att målsäganderätten mången gång skulle lägga å de efterlevande en moralisk börda, som vore mera tyngande än sorgen över sanningslösa tillvitelser mot den anhöriges minne. Till följd därav blev stadgandet om en sådan vissa anhöriga tillerkänd målsäganderätt i dessa mål uteslutet.

Mot den sålunda föreslagna ändringen reserverade sig Landin, Netzel och Dahlström. Netzel anförde i sin reservation, att han, som icke blivit övertygad av majoritetens argument, i huvudsak instämde i Högsta domstolens betänkande år 1839, och yrkade att stadgandet skulle erhålla det innehåll, som Högsta domstolen föreslagit, dock att preskription ej skulle inträda förrän 20 år efter den ärekränktes död. Landin instämde helt i Netzels reservation, och Dahlström instämde likaledes med undantag dock för den särskilda tjugoåriga preskriptionstiden.

Jämväl i övrigt yppades betänkligheter mot det av majoriteten antagna förslaget. Netzel och Spens upptogo sålunda Netzels vid sammanträdet den 17 januari 1844 avgivna reservation till förmån för särskilt stadgande om ärekränkning mot den, som begått brott men därför undergått straff. Wretman och Dahlström anförde i enlighet med Dahlströms den 17 januari 1844 avgivna reservation, att ärekränkning mot skyldemän i rätt uppstigande led eller svärföräldrar borde vara allmänt åtal underkastad. Schlyter och Wretman ifrågasatte straffskärpning vid ärekränkning mot vissa angivna personer, dem man synnerlig aktning skyldig varit. Slutligen föreslog Spens i enlighet med av honom utförd tankegång om vedergällningsprincipens genomförande i vissa fall, att beskyllning för vanfrejdande brott, skulle betecknas såsom vanfrejdande brott.

VII. Strafflagsreformen inför Konung och Riksdag; ärekränkningsinstitutet.

1. 1844—1848.

Sedan Lagberedningen den 25 november 1844 avgivit Förslag till Straff-Balk, blev förslaget påföljande dag den 26 november anmält till Högsta domstolen för behandling enligt 87 § RF. I den gransk-

ning, som den 29 november begyntes i Högsta domstolen, deltogo justitieråden Themptander, Isberg, Nyblaeus, Backman, Nordenstolpe, Carl Sparre och Gust. Ad. Sparre. Av dem hade samtliga utom Gust. Ad. Sparre deltagit i Högsta domstolens år 1839 företagna granskning av Lagkommitténs förslag till Allmän Criminallag.

Den 6 december 1844 blev granskningen avslutad. Högsta domstolens därvid avlämnade utlåtande[9] innehåller dels en generell hänvisning till utlåtandet över Lagkommitténs förslag, dels åtskilliga nya erinringar. Bland dessa finna vi även två ändringsförslag vid stadgandena om ärekränkning.

Det förra ändringsförslaget avser 16 §:ns bestämmelser om vilka ärekränkningsmål som äro underkastade allmänt åtal. Med hänvisning till det år 1839 avgivna utlåtandet samt till de anmärkningar, som nu anförts angående åtal av misshandel av skyldemän i rätt uppstigande led och svärföräldrar, föreslog Högsta domstolen, att ärekränkning emot sådan skyldeman eller besvågrad skulle vara allmänt åtal underkastad. Till följd därav föreslogs, att i slutet av 16 § skulle tilläggas: »eller skett emot skyldeman i rätt uppstigande led, svärfader eller svärmoder».

Det senare ändringsförslaget avser Lagkommitténs 14 § och härrör av den företagna uteslutningen av efterlevandes rätt att åtala ärekränkning mot avliden person. Högsta domstolen vidhöll härvid sitt vid Lagkommitténs förslag avgivna utlåtande och hemställde att en ny § skulle införas efter den 16 § i Lagberedningens förslag, så lydande:

»Är den afliden, emot hvilken ärekränkning under hans lifstid skett, eller sker ärekränkning emot den, som död är; då egen dess maka, barn, föräldrar och syskon målseganderätt; men ej må, i thy fall, åtal anställas efter 2 år, sedan ärekränkningen skett. Hafva Tio år förflutit, sedan den, mot hvilken ärekränkningen riktad var, aflidit; då ege ej åtal rum.»

I Justitiekonseljen, därvid justitieråden Isberg och G. A. Sparre närvoro, den 17 december 1844 anmäldes Högsta domstolens utlåtande. Därvid anförde justitiestatsministern Gyllenhaal, att han biträdde åtskilliga framställda anmärkningar men icke instämde i andra antingen på grund av deras innehåll eller deras mindre vikt samt att han därutöver fann sig föranlåten att framställa några påminnelser. Han hemställde slutligen »om icke benämningen

[9] 1844—45 års Riksdag. Prop. nr 69, s. 12—31.

'Straff-Balk' som egentligen afsåge brottmålslagen såsom del af ett tillämnadt nytt fullständigt lagverk, kunde tillsvidare utbytas mot benämningen Straff-Lag, helst innehållet motsvarar både Missgernings- och Straff-Balkarne af nu gällande lag».[10]

Bland de Högsta domstolens anmärkningar, däri Gyllenhaal icke instämde, voro de båda mot lydelsen av stadgandena om ärekränkning. Isberg och G. A. Sparre åberopade sina i Högsta domstolen avgivna yttranden. Kungl. Maj:t beslöt jämlikt Statsrådets ledamöters enhälliga tillstyrkande i enlighet med Gyllenhaals yrkande såväl i fråga om bibehållandet av Lagberedningens förslag i fråga om stadgandena om ärekränkning som om antagandet av benämningen Strafflag.

Den 17 december 1844 blev propositionen om antagande av ny Strafflag avgiven. Propositionen rönte icke gynnsamt mottagande. Efter ändlösa debatter om bestraffningens former blevo slutligen vissa huvudgrunder för en ny brottmålslag antagna av tre Stånd, Adeln, Borgare- och Bondestånden, och Ständernas i enlighet härmed fattade beslut tillkännagavs i underdånig skrivelse den 10 maj 1845. Huvudgrunderna beröra icke brottsbeskrivningarna, vilka under debatterna lämnades utom diskussionen.

Vid 1847—1848 års Riksdag förelade Kungl. Maj:t Ständerna ånyo det förslag till Strafflag, som framlagts redan för 1844—1845 års Riksdag. Nu inträffade det anmärkningsvärda, att Lagutskottet[1], dit ärendet remitterades, icke blott avvisade det framlagda lagförslaget utan även utarbetade ett helt nytt förslag (se Bilaga I). Detta skilde sig från det i propositionen framlagda främst i fråga om straffsystemet, försöks straffbarhet och strafflatituderna, men innehöll även åtskilliga nyheter i själva brottsbeskrivningarna. Jämväl stadgandena om ärekränkning undergingo därvid på fyra punkter beaktansvärda förändringar. För lydelsen av stadgandena om ärekränkning se Bilaga I.

För det första föreslogs, att en strängare straffskala för ärekränkning mot skyldeman skulle generellt införas och icke såsom i Lagberedningens förslag finnas blott vid ärekränkningar, som eljest skolat beläggas med bötesstraff. Vidare föreslogs, i likhet med Wret-

[10] Om förhållandet mellan benämningarna Strafflag och Straffbalk jfr Å. Holmbäck i festskriften till B. Wedberg (SvJT 1941, s. 193 f.).

[1] 1847—48 års Riksdag. Lagutskottets Bet. nr 58.

mans reservation till Lagberedningens förslag, borttagande av förbudet mot sanningsbevisning vid preskriberat brott, varemot Lagutskottet, övertygat av Faxes reservation, förbjöd sanningsbevisning mot frikännande dom. Slutligen föreslogs, i likhet med innehållet i Wretmans och Dahlströms reservationer till Lagberedningens förslag, att ärekränkning mot skyldeman skulle vara allmänt åtal underkastad.

Bland de talrika reservationerna till Lagutskottets förslag angår ingen stadgandena om ärekränkning. Likväl synes det mig vara skäl att dröja något vid den av Lagutskottets ordförande vice häradshövdingen greve Erik Josias Sparre avgivna reservationen om grunderna för lagarbetets bedrivande, emedan de däri anförda synpunkterna äro intresseväckande och hans förslag kom att få betydelse för den kommande rättsutvecklingen.

Sparre hade såsom Lagutskottets ordförande även vid föregående Riksdag haft anledning att sätta sig in i strävandena för en reform av brottmålslagstiftningen. Nu hade han sammanfattat sina synpunkter i en då föga uppmärksammad och nu helt förgäten skrift »Om kriminallagstiftning».[2] I detta arbete, som bär vittne om omfattande beläsenhet inom filosofien och juridiken, gör Sparre gällande, att det av Lagberedningen framlagda strafflagsförslaget kännetecknades av omedelbart beroende av tysk rättsvetenskap och lagstiftning och att det numera icke motsvarade den samtida tyska doktrinens och de europeiska strafflagarnas gällande åsikter om de straffrättsliga grundfrågorna.

I sin reservation hänvisar Sparre till sin skrift och anmärker, att det av Lagberedningen utarbetade strafflagsförslaget »ur religiös, vetenskaplig och praktisk synpunkt» måste avvisas och att även Lagutskottets nu utarbetade förslag vore alltför bristfälligt för att kunna läggas till grund för den kommande lagstiftningen. Överhuvud syntes honom »de försök i lagstiftningsväg, som i senare tider hos oss blifvit gjorda icke vittna gynnsamt om *vår tids fallenhet för lagstiftning* och afråda oss från mera omfattande försök i denna riktning». Därmed äro von Savignys tankar och uttryck effektfullt utnyttjade till kritik av samtidens svenska reformsträvanden. Sparre är emellertid icke helt negativt inställd till reformsträvandena. Han föreslår, att man skall begynna en successiv strafflagsreform och där-

[2] E. Sparre, Om Kriminal-Lagstiftning (Sthm 1848).

vid börja med straffsystemet och förmögenhetsbrotten, i vilka delar den gällande lagen visar mest brådskande behov av förbättringar.

Ständerna visade ingen entusiasm vare sig för propositionens eller för Lagutskottets strafflagsförslag. Slutligen beslöto Adeln och Prästeståndet i huvudsaklig överensstämmelse med Sparres i reservationen framlagda förslag att ingå med underdånig skrivelse, vari successiva reformer på strafflagens område förordades och önskan framställdes om förslag till ny lagstiftning om straffsystemet och förmögenhetsbrotten. Då Borgare- och Bondestånden icke antogo denna skrivelse, hade frågan om en strafflagsreform för andra gången fallit.

2. 1849—1864.

Sedan man under 1850-talet med iver slagit in på den väg, som E. J. Sparre i sin reservation till Lagutskottets betänkande år 1848 anvisat, och man därvid successivt genomfört omfattande reformer inom straffrättens allmänna och speciella delar, begynte man under 1850-talets sista år göra sig redo för lagreformernas sammanfattande i en ny strafflag. Denna utarbetades inom justitiedepartementet under ledning av byråchefen för lagärenden C. Rabe. Man följde därvid i huvudsak Lagberedningens år 1844 avgivna betänkande med iakttagande av de modifikationer, vilka redan blivit genom de nya författningarna beslutade.

Stadgandena om ärekränkning hörde till de delar av Lagberedningens förslag, vilka icke berörts av de successivt genomförda reformerna. Det var därför att vänta, att det nya strafflagsförslaget skulle komma att innehålla Lagberedningens förslag oförändrade. Så blev emellertid icke fallet. Stadgandena blevo överarbetade, och förutom åtskilliga förändringar av formell art blevo tre sakliga ändringar företagna i justitiedepartementets lagförslag.[3]

Den första ändringen avsåg, att Lagberedningens föreslagna stadgande om rykte om gärning eller last, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn etc. menlig är, skulle på så sätt förändras, att orden »eller last» uteslötes. Anledningen till denna förändring var, såsom sedermera i statsrådsprotokoll den 23 septem-

[3] 1862—63 års Riksdag. Kungl. prop. nr 37, som innehåller Kungl. Maj:ts förslag till strafflag samt Högsta domstolens protokoll den 30 april 1862 med det tidigare utarbetade departementsförslaget bifogat och statsrådsprotokoll den 23 september 1862.

ber 1862 ådagalades, att »last» betydde dels »i yttre handling ådagalagd lastbarhet», dels »äfven inre lastbar egenskap». I det första hänseendet vore ordet onödigt att bruka, då ordet »gerning» täckte denna betydelse. I det senare hänseendet vore det olämpligt enär tillvitande av dylik egenskap borde bestraffas efter lagrummet om straff för förolämpning. Den andra ändringen gällde införandet av det av Faxe föreslagna förbudet av sanningsbevisning mot friande dom.

Den tredje ändringen hänförde sig till den länge omtvistade frågan om ärekränkning mot avliden. Som bekant hade Lagkommittén föreslagit ett stadgande härom, men detta hade blivit av Lagberedningen uteslutet. Justitiedepartementets förslag, som innebär ett förtydligande av Lagkommitténs föreslagna stadgande, var så lydande:

»Är den afliden, mot hvilken ärekränkning under hans lifstid skett, eller sker ärekränkning emot den, som död är; då äge dess maka, barn, föräldrar och syskon målsäganderätt; dock må ej, i ty fall, åtal anställas efter två år sedan ärekränkningen skett.»

Ingenting finnes nämnt om de skäl, som förmått justitiedepartementet att återuppliva tanken på ett stadgande om ärekränkning mot avliden.

Det inom justitiedepartementet uppgjorda förslaget till ny strafflag översändes till Högsta domstolen för granskning enligt 87 § RF. I denna granskning, som avslutades den 30 april 1862 och redovisas i form av protokoll för det nämnda dag hållna sammanträdet, deltogo justitieråden Gyllenhammar, Quensel, Södergren, Leuhusen, Berg, Adlercreutz och Bolin. Det visade sig snart, att stadgandena om ärekränkning skulle väcka debatt inom Högsta domstolen. Slutligen antogo dess flesta ledamöter sakliga ändringar av de föreslagna stadgandena i tre hänseenden. Först och främst undanröjdes de båda av justitiedepartementet föreslagna ändringarna av Lagberedningens förslag. Dessutom företogs en betydande inskränkning av rätten till sanningsbevis.

Lagberedningens uteslutning av det föreslagna stadgandet om ärekränkning mot avliden blev godtagen. Återinförandet av orden »eller last» till överensstämmelse med 9 § av Lagberedningens förslag skedde med den motiveringen, att »pådiktande av lastfulla, osedliga vanor kunde för annan vara lika menligt och förnärmande, som pådiktande av brott».

Beträffande omfattningen av sanningsbevisets tillåtlighet uppstod en livlig debatt, som återgives i Högsta domstolens protokoll. Ledamöterna uppdelades på två partier, av vilka det ena, bestående av Berg och Quensel förordade i princip obegränsad rätt till sanningsbevis, medan det andra, Södergren och Bolin, till vilket övriga justitieråd anslöto sig förordade omfattande begränsningar av denna rätt.

Som redan nämnts, hade Lagkommittén och Lagberedningen antagit principen om obegränsad rätt till sanningsbevis, och man hade inom justitiedepartementet funnit sig sakna anledning att frångå Lagberedningens förslag. Emellertid hade utvecklingen i utlandet visat tendens att inskränka rätten till sanningsbevis.[4] Den preussiska strafflagen av 1851 låter sålunda icke straffrihet för sanningsenlig utsaga inträda, om det av sättet för tillvitelsens framställande framgår, att avsikt att förolämpa förelegat.[5] I den österrikiska strafflagen av år 1852 blev varje kränkning av privatlivets helgd genom förolämpande utsaga förbjuden.[6]

Minoriteten inom Högsta domstolen hävdade i likhet med Lagkommittén, att framställandet av en sann uppgift aldrig kan vara ärekränkande, medan majoriteten, med erkännande av de moraliska förtjänsterna hos minoritetens åsikt, hävdade, att privatlivet, huru det än vore beskaffat, borde hållas undan från utomståendes kritik, vare sig denna åberopade sig på verkliga eller uppdiktade händelser.

Quensel följde Wretmans i Lagberedningen givna exempel (s. 57, 63) och förordade återgång till Lagkommitténs förslag, varemot Berg i likhet med Faxe i Lagberedningen (s. 63) däri gjorde den inskränkningen, att bevisning ej finge ske mot lagakraftägande, fällande dom. Majoriteten åter föreslog ett helt nytt stadgande i ämnet (överensstämmande med Bilaga J, 13 §). Enligt detta ägde meddelaren vid *tillmäle om brott* rätt att styrka tillmälets sanning blott genom att genast förete laga dom å brottet eller söka uppskov för att i mån av behörighet söka vinna sådan dom. Sanningen av *beskyllning om annan gärning än brott* finge aldrig styrkas. Såsom motivering anförde S ö d e r g r e n i det förra hänseendet följande:

---

[4] Se härom närmare H. L. Rydin, Om yttrandefrihet och tryckfrihet (Sthm 1859), s. 43—61, och den komparativa framställningen i C. F. Müller, Das Strafgesetz ... für das Kaiserthum Oesterreich etc. (Pest und Wien 1853), s. 660—669.

[5] Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten vom 14. April 1851. Amtliche Ausgabe (Berlin 1851), §§ 157—159.

[6] Se ovan not 4. Stadgandena återfinnas i §§ 498, 490.

»Stadgandet i förevarande ämne skulle sålunda, i hvad angår tillvitelser om de gerningar, hvilkas offentliga beifrande lagen bjuder eller under vissa vilkor tillåter, hvila på den grund: att hvar och en skall äga sitt innehafvande medborgerliga anseende fredadt från annans störande angrepp medelst sådan till allmänhetens kännedom utspridd tillvitelse, som icke till sin sanning styrkes med hvad som inför lag erkännes gifva visshet om den tillvitade brottsliga gerningens verklighet, nemligen den i lagens kompetensreglor anvisade domstolens, efter anställdt åtal och hållen undersökning, meddelade lagligen gällande dom, och att följaktligen hvar och en begår ärekränkning, då han mot annan utsprider tillvitelse om brott, hvilken han icke kan genom framläggande av sådan dom till sanningen bestyrka. Åtalet för ärekränkning i det fall, der lagförslaget medgifver bevisning om brott, angår det förhållande, att den tilltalade, med åsidosättande af den ordning, han haft sig i lag anvisad att påkalla behörig ransakning och dom till utrönande af det förmenta brottets verklighet, trädt i förväg för allt domslut och sökt att, på grund endast af sin enskilda tro, låta den misstänkte komma att i allmänna omdömet lida den påföljd, som efter laglig undersökning skolat uppstå, om domen blifvit fällande. Genom injurieåtalet skall han tvingas från den sjelfvalda orätta vägen och äga blott det val att antingen — hvartill erforderligt rådrum komme att honom lemnas — anskaffa och till sitt försvar framlägga det rätta bevisningsmedlet, behörig domstols beslut, som visar att den angifne är till brottet saker, — eller ock lida ansvaret för det han fläckat en om brott *icke lagligen förvunnen* persons heder.»

Förbudet om sanningsbevisning vid beskyllning om annan gärning än brott motiverades av B o l i n på följande sätt:

»Inom denna sistnämnda kathegori falla nemligen handlingar af sådan beskaffenhet, att, derest de skulle blifvit inryrnda i strafflagen, otvifvelaktigt bestämmelser blifvit meddelade i afseende både rättigheten att dem åtala och tiden, efter hvars förlopp åtal deråa ej finge väckas. Nu skulle deremot dessa handlingar fritt upplåtas åt ärekränkarens försök i bevisningskonsten, så att under det han t. ex. ej finge åberopa bevisning till stöd för sitt tillmäle om visst slags bedrägeri mot annan person än honom sjelf, hade han deremot denna rättighet i fråga om ett mindre grannlaga och hederligt, men ej fullt bedrägligt och således ej af lagen åtkomligt förhållande mot samma främmande person, — under det han efter två års förlopp ej finge åstadkomma bevisning om ett tillmäle för fylleri å gata eller lägersmål, af man föröfvadt, hade han denna rättighet för huru lång tid som helst i fråga om fylleri i den enskilda kammaren samt om ett af qvinna föröfvadt lägersmål. — Men icke blott konseqvensen, äfven den nödiga omtankan om hem- och familjelifvets helgd manar till iakttagande af en sådan varsamhet, att icke ur dess fridlysta område förhållanden af enskild och ömtålig beskaffenhet må hinderslöst och allt efter framställarens lust och förmåga att utmåla taflan till allmänhetens beskådande framdragas.»

Efter Högsta domstolens granskning blev strafflagsförslaget överarbetat inom justitiedepartementet. Då det framlades i konselj den 23 september 1862 såsom förslag till proposition, hade i fråga om stadgandena om ärekränkning de ändringarna blivit vidtagna, att stadgandet om sanningsbevis redigerats i enlighet med justitierådet Bergs votum, att stadgandet om ärekränkning mot avliden uteslutits samt att orden »eller last» alltjämt uteslutits.

I Statsrådet framställde Södergren sin i Högsta domstolen utvecklade åsikt om avfattningen av stadgandena om sanningsbevis och om tillvitelse för last. Justitiestatsministern Louis De Geer försvarade det framlagda förslaget och påyrkade dess godkännande. Därvid inträffade den anmärkningsvärda händelsen, att samtliga Statsrådets ledamöter utom justitierådet Wretman, som ju tillhört Lagberedningen, ansågo, att de båda ifrågavarande stadgandena på de av Södergren anförda skälen borde få den av Högsta domstolens flesta ledamöter föreslagna lydelsen. Kungl. Maj:t biträdde vad Statsrådets flesta ledamöter tillstyrkt.

Hur djupt engagerad i frågan De Geer personligen var framgår av hans skildring av händelsen i sina »Minnen».[7] De Geer skriver:

»Efter mitt förslag skulle nämligen den, som *pådiktade* en annan gärning, som utan att vara enligt lag straffbar vore för hans goda namn och rykte menlig, vara straff underkastad men ägde rättighet att sig från ansvar fria genom att bevisa sanningen af sitt tillmäle. — — — Förgäfves åberopade jag, att jag hade på min sida lagkommittéen och lagberedningen samt inom Högsta domstolen Berg och Qvensel jämte nästan alla utländska lagar. Södergren hade i så hemska färger målat alla de skandaler, som skulle uppstå, om man tilläte bevisning om sådant, som borde skyddas med hemmets helgd, att hans mening segrade. Under de lifliga debatterna härom framhöll Manderström, att efter min § ägde man t. ex. intet skydd emot att blifva beskylld för äktenskapsbrott. Jo, genom att icke begå det, svarade jag. Ännu i dag är jag glad att icke vara ansvarig för dessa paragrafer i vår strafflag, emedan jag finner det upprörande att stadga straff för det man talar sanning. Rättvisligen måste jag dock medgifva, att detta stadgande icke, så vidt jag vet, hittills medfört många olägenheter i tillämpningen. Men detta kommer sig däraf, att den allmänna moralen är strängare än lagen och att man sällan vågar trotsa den med att åtala någon för det han yttrat något, som hela världen vet vara sant.»

Propositionen fick sålunda den slutliga avfattning, som Bilaga J utvisar.

Sedan propositionen om antagande av en ny strafflag ankommit

[7] L. De Geer, Minnen, 1 (Sthm 1892), s. 233 f.

till Riksdagen, remitterades den till Lagutskottet, där den blev välvilligt mottagen, ehuru åtskilliga ändringar föreslogos.[8] Stadgandena om ärekränkning undergingo därvid inga mera betydande sakliga förändringar. Anmärkas bör dock, att stadgandet om ärekränkning mot vissa närstående personer, efter jämkning av stadgandet om mord eller dråp å vissa skyldemän, föreslogs få följande därav betingade lydelse:

»12 §. Förgriper man sig med ärekränkning emot någon av de personer, som i 14 kap. 35 § nämnda äro; varde den omständighet såsom försvårande ansedd.»

Bland de talrika reservationerna till Lagutskottets betänkande har blott en avseende å stadgandena om ärekränkning. Prof. greve G. K. Hamilton föreslog nämligen, dels att 8 och 13 §§ skulle bibehållas i sin av De Geer förordade lydelse, dels att ett nytt stadgande om straff för den som tillvitar annan brott, för vilket denne undergått straff skulle tillfogas.

Motsättningen mellan det inom justitiedepartementet uppgjorda förslaget och Högsta domstolens avgivna förslag till 8 och 13 §§:s lydelse hade emellertid väckt stor uppmärksamhet. Detta berodde till icke ringa del av den lilla polemiska skrift i ämnet, som professor H. L. Rydin utgav[1], sedan frågans utgång i Lagutskottet blivit honom bekant. I denna skrift, som till vissa delar utgör en utvidgning av hans framställningar i det år 1859 utgivna arbetet »Om yttrandefrihet och tryckfrihet», framställer Rydin den åsikten, att justitiedepartementets förslag vore ur juridisk och moralisk synpunkt lämpligare än Högsta domstolens.

Vid överläggning i ståndén visade det sig, att De Geers åsikt icke minst tack vare Rydins skrift vunnit många anhängare. Slutligen antogo Adeln och Prästeståndet stadgandena i propositionens lydelse. Borgarståndet åter antog 13 § i dess lydelse i Lagberedningens förslag. Bondeståndet slutligen hemställde, om icke 13 § kunde uteslutas och frågan om bevisning av tillmäles sanning lämnas öppen.

Vid slutlig votering i förstärkta Lagutskottet den 29 oktober 1863 antogs 13 § i propositionens lydelse med 82 röster mot 36. Ständerna

[8] 1862—63 års Riksdag. Lagutskottets Bet. nr 35.

[1] H. L. R[ydin], Några erinringar vid det af Kongl. Maj:t till Rikets ständer öfverlemnade Förslag till Strafflag i frågan om en för ärekränkning tilltalad persons rätt att med bevisning om sanningen af det gjorda tillmälet freda sig från ansvar (Ups. 1863).

hade därmed antagit stadgandena om ärekränkning utan annan ändring av propositionen än att 12 § erhöll den av Lagutskottet föreslagna lydelsen.

Den 16 februari 1864 utfärdade Kungl. Maj:t den nya Strafflagen i dess av Ständerna antagna lydelse.

VIII. Ändringar av stadgandena om ärekränkning i 16 Kap. Strafflagen.

1865—1949.

Sedan Strafflagen utfärdats den 16 februari 1864 och trätt i kraft den 1 januari 1865, ha i fråga om dess stadganden om ärekränkning i 16 kap. icke skett andra ändringar än de, som föranletts av ändrad lagstiftning om bötesstraffet (1), om brott mot vissa anhöriga (2), om statsfientlig verksamhet (3), om vissa straffpåföljder (4) och om brott mot staten och allmänheten (5). För de med anledning av nu nämnd lagstiftning vidtagna ändringarna av lydelsen av stadgandena om ärekränkning må en kort redogörelse här lämnas.

1. Den lagstiftning om bötesstraffet, som utfärdades den 24 september 1931, innebar för stadgandena om ärekränkning, att bötesstraffet skulle utdömas i dagsböter. Med anledning härav upphävdes 10 § helt och det särskilda bötesmaximum, som stadgades i 11 §, utgick.

2. Den lagstiftning om barn utom äktenskap och om adoption, som utfärdades den 14 juni 1917, medförde bl. a. att stadgandena om mord, dråp eller annan uppsåtlig misshandel å vissa skyldemän i 14 kap. 35 och 36 §§ Strafflagen dels sammanfördes till ett stadgande (36 §) dels ändrades därhän, att adoptivföräldrar kommo i åtnjutande av det förstärkta straffskyddet. Med anledning härav ändrades 12 § genom citation av 14 kap. 36 § Strafflagen på sådant sätt, att även ärekränkning mot adoptivföräldrar skulle uppnå det i 12 § givna förstärkta straffskyddet.

3. De den 26 juni 1936 vidtagna lagstiftningsåtgärderna emot statsfientlig verksamhet åsyftade bl. a. att skydda samhället och samhällsordningen mot nedsättande genom oberättigat klander av ämbets- och tjänstemän för åtgärder och förhållanden i eller utom tjänsten. Till vinnande av detta syfte ändrade man 15 § därhän, att

ärekränkning mot befattningshavare, vare sig den skett i eller för allmän befattning eller haft avseende å sådant förhållande utom befattningen, som skulle göra honom ovärdig det förtroende och den aktning, som befattningen kräver, i sistnämnda fall dock endast, när ärekränkningen skett, medan befattningshavaren innehade befattningen, lades under allmänt åtal.

4. Straffpåföljden förlust av medborgerligt förtroende har åtskilliga gånger under den nya lagstiftningens tid gjorts till föremål för ny lagstiftning i humaniserande riktning. Av dessa lagstiftningsåtgärder hava två övat direkt inflytande på stadgandet i 16 § om förlust av medborgerligt förtroende vid grövre fall av pådiktande av bestämt brott eller visst slag av brott. Lagstiftningen den 17 mars 1905 medförde den förändringen av 16 §:ns lydelse, att förlust av medborgerligt förtroende finge ådömas blott när ärekränkningsbrottet förskyllt minst 6 månaders straffarbete. Genom lagstiftning den 5 juni 1936 avskaffades straffpåföljden förlust av medborgerligt förtroende och 16 § upphörde därmed att gälla.

5. Genom lagstiftning den 30 juni 1948 blev det i 16: 14 intagna stadgandet om skyldighet för den, som är saker till ärekränkande gärning, att på motpartens yrkande erlägga kostnad till tryckning av den dom, varigenom denne vunnit upprättelse, flyttat till 6 kap. 3 §, varvid stadgandets formulering undergick någon jämkning; vidare ändrades 16 kap:s rubrik till »Om ärekränkning».

IX. Avslutande anmärkningar.

Tillkomsten av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen har i denna framställning skildrats i kronologisk ordning. Vi ha därmed fått tillfälle att se, under vilka yttre betingelser och med vilka hjälpmedel stadgandena utformades, omskapades och slutligen antogos. Mängden av detaljer, av vilka det stora flertalet varit helt okända för dem, som tidigare behandlat samma stadganden, har måhända skymt utblicken över ärekränkningsinstitutets systematiska uppbyggnad sådan den kan skönjas under strafflagsreformarbetet. Därför avser jag, att i dessa avslutande anmärkningar först lämna en mera skissartad bild av stadgandenas tillkomst ur systematisk synpunkt.

Enligt Nehrman förstås med brott »alla menniskiornas gierningar,

som skada thet borgerliga samhället, eller förolämpa en eller flere särskildte personer och therföre i Lagen förbudne äro wid straff». Denna definition, som gav Nehrman anledning att närmare utveckla skillnaden mellan rätt och moral, gjorde det för honom naturligt att indela brotten efter de föremål, som de angripa. En annan uppfattning möter oss under den tid, då straffrättsvetenskapen helt behärskades av naturrättsliga tankegångar. Daniel Boëthius, som utövade ett mäktigt inflytande å det tidiga 1800-talets jurister, anser sålunda, att man till brott bör hänföra »alla af villja möjligen beroende yttre gerningar, hvilka innebära antingen omedelbart förfördelande af andras rättigheter ... eller medelbart genom stötande av de inrättningar ... på hvilka möjligheten af säkerhet för allas rättigheter beror».

Lagkommittén hyste, såsom klart framgår av dess motiver till Straff-Balk, den allmänna naturrättsliga åsikten, som även delades av Boëthius, att brotten utgöras av gärningar, som kränka andras, vare sig Statens eller enskildas, rätt. Vid fördelningen av kriminaliteten mellan den allmänna strafflagen och de särskilda politiförfattningarna anslöt sig Lagkommittén till de gängse samtida uppfattningarna, att den allmänna lagen borde omfatta de omedelbara rättskränkningarna, medan politiförfattningarna skulle behandla de fall, då andras rätt ej omedelbart kränkes, men vilka böra förbjudas, emedan de medelbart kunna orsaka skada, d. v. s. bliva kränkande för andras rätt. Lagkommittén tvekade icke att hänföra ärekränkningsbrotten till de omedelbara rättskränkningarna och delade därmed den på kontinenten gängse uppfattningen. Det bör emellertid tillfogas, att även en annan åsikt då fanns. Enligt Harscher von Almendingen utgöra ärekränkningarna icke direkta rättskränkningar utan bestraffas, emedan de vålla fara för rättskränkningar. Denna åsikt, som har den förtjänsten, att den framhäver ärekränkningens provokatoriska karaktär, understöddes av Klein och torde hava utövat ett visst inflytande på den närmaste tidens lagstiftning. Det förtjänar här att påpekas, att 1803 års österrikiska strafflag hänför huvudmassan av ärekränkningar till politigebitet.

Man hade kunnat vänta sig, att åsikten, att brotten utgöra angrepp å rättigheter, borde medföra, att brotten klassificerades efter de rättigheter, som de angripa. Den tanken synes emellertid aldrig ha på allvar gripit strafflagsreformens män. Redan år 1813 var Richert på det klara med lämpligheten att klassificera brotten efter

»de föremål, Staten har att skydda och på hvilkas bestånd, brotten utgöra ingrepp». Denna ståndpunkt, som vann Lagkommitténs gillande, präglar dess förslag till Straff-Balk och utmärker vår gällande strafflag. Därmed blev Lagkommittén befriad från bördan att utleta en sådan klassifikation av rättigheterna, som naturligt kunde anslutas till den existerande brottsligheten.

Det är anmärkningsvärt, att Lagkommittén likväl bekymrar sig så mycket för brottens rätta klassifikation. Medan detta spörsmål numera inom lagstiftningen reducerats till en fråga om bästa sättet att vinna åskådlighet och klarhet i lagen, var problemet efter dåtida betraktelsesätt strafflagstiftningens viktigaste. På den rätta klassifikationen hängde hela rättssäkerheten. Det var därför som Richert, tveksam om sin klassifikations fullständighet, var en förespråkare för straffrättsliga generalklausuler till varje brottsklass.

Ehuru icke rigoröst genomförd, finnes i Lagkommitténs förslag en huvudsaklig uppdelning av de särskilda brotten i tre grupper: brott mot staten och allmänheten, brott mot enskilda samt ämbetsbrott. Till brotten mot enskilda hänföras dels brotten mot liv, frihet och ära, dels brotten mot »familjerättigheter», dels egendomsbrotten. Man kan därav se, huru litet det är som skiljer brottsklassifikationen efter brottsobjekten och brottsklassifikationen efter rättigheter. De tre efter varandra följande kapitlen om brott mot liv, frihet och ära, hava tydligen fått sin plats såsom brott mot ursprungliga personliga rättigheter. Det förtjänar också att påpekas, att ärekränkning i samtida utländska strafflagar och straffrättsliga framställningar regelmässigt hänfördes till brotten mot ursprungliga rättigheter.

Det finns anledning att lämna några notiser om ärekränkningsbrottets förhållande till andra brott. Gå vi tillbaka till 1696 års Högmåla- och Edsöresbalk bland Lagkommissionens utkast, finna vi, att ärekränkning delvis sammanställts med utmaning till envig. En sådan förening finnes ännu i den preussiske lagrevisorns förslag strafflagsförslag 1829 och var tidigare icke sällsynt i tysk rätt. I 1734 års lag blevo falsk angivelse och ärekränkning förenade i samma kapitel, och Lagkommittén fann icke skäl att bryta denna sammanställning, ehuru dess tidigare utkast visa, att frågan varit under debatt. Lagkommittén framhåller emellertid, att falsk angivelse och förtal utgöra skilda klasser. Det är anmärkningsvärt, att frågan om ärekränkning mot ämbetsman icke kunnat på ett tillfredsställande sätt lösas av Lagkommittén eller under reformarbetets fortsättning.

Alltjämt består det av Lagkommittén föreslagna, överraskande förhållandet, att injurier mot ämbetsman räknas till brott mot ämbetsman, medan förtal mot ämbetsman i samma gärning innefattar sammanträffande av brotten missfirmelse mot tjänsteman och förtal.

Jag har ovan (s. 17) framhållit, att man i äldre svensk rätt icke klart skilde mellan förtal och förolämpning i fråga om handlingsobjektet. Enligt motiverna till Lagkommitténs förslag till Straff-Balk utgöra emellertid förtal och förolämpning två skilda »klasser». Det är dock ovisst, om man åsyftat, att sådant förtal, som icke föll in under stadgandena om förtal, skulle bedömas som såsom förolämpning eller lämnas straffritt. Problemet har fått aktualitet i rättstillämpningen, men observerades icke under lagarbetet.

Förtalsbrottets utformning förtjänar vår närmare uppmärksamhet. I 1734 års lag hänfördes enligt Nehrman blott beskyllning för diffamerande brottslig gärning till ärekränkningsbrottens svårare brottsklass. Redan Rabenius föreslog i detta hänseende stora utvidgningar. Till förtal hänfördes enligt hans förslag icke blott beskyllning för viss gärning utan även ofördelaktiga utsagor i övrigt. Brottsobjektet undergick stora utvidgningar. Sålunda hänfördes även omdömen om någons näring eller enskilda levnad till ärekränkning. Det föredöme, som 1803 års österrikiska strafflagstiftning utgjort, har jag redan påpekat. Det hannoverska strafflagsförslaget av år 1825, som Lagkommittén haft till förebild, räknar blott beskyllning för handlingar till förtalsbrottet. Det hannoverska lagförslaget innebar emellertid vidare, att även beskyllningar för gärningar, som skada någons goda namn eller det för hans yrkesutövning nödvändiga förtroendet, skola hänföras till förtalsbrottet. Lagkommittén ansluter sig i huvudsak till denna åsikt, som utvecklas sålunda, att beskyllningar, som ofördelaktigt inverka på andras omdöme om den angripnes moralitet, ådraga honom förakt eller minska förtroendet till honom i den befattning eller det näringsyrke han utövar. I lagtexten har emellertid det uppställda rekvisitet för beskyllning av ekonomisk betydelse blivit vagare formulerat. Därav framgår ingalunda, att beskyllningen skall taga sikte på det för honom *nödvändiga* förtroendet, utan kräves blott, att beskyllningen skall avse handling, som är *menlig* för hans näringsyrke. Lagberedningen företog i sitt avgivna förslag den sakliga ändringen, att »näringsyrke» ersattes med »yrke, näring».

De vid förtal mången gång förekommande positiva intressekolli-

sionerna beröras alls icke i lagstiftningen. Den ende, som närmare kommit in på detta för rättstillämpningen svårlösta frågekomplex, är justitierådet Bolin, som i Högsta domstolen vid 1862 års granskning av departementsförslaget till strafflag därom yttrar:

»Erkännande i öfrigt vigten af att med någorlunda frihet kunna i tal och skrift yttra sig om andra personer och deras handlingar, utan att derigenom utsätta sig för kriminelt ansvar, tycker jag mig dock finna denna grundsats redan hafva i den allmänna meningen gjort sig så gällande, att den, som uppenbarligen i annat uppsåt, än att tillfredsställa sin smädeeller skadelusta, omförmäler ett verkligt förhållande, sällan skall, ändå att detta förhållande är egnadt att i någon mån nedsätta den ifrågakomne personens borgerliga anseende eller eljest vara för honom i ett eller annat afseende menligt, derför blifva såsom ärekränkare till ansvar ställd.»

Det är ett ytterst anmärkningsvärt förhållande, att frågan om det subjektiva rekvisitets beskaffenhet icke blivit under hela strafflagsreformarbetet närmare förd på tal, oaktat detta spörsmål blivit i den samtida utländska rättsvetenskapen och i lagstiftningen utomlands vidlyftigt behandlat. I Lagkommitténs motiver (s. 66) göres ingen annan anmärkning till ledning för tolkningen av uttrycket »af arghet» och dess motsats »af obetänksamhet» än följande: »Om någon i ettdera fallet förbrutit sig af obetänksamhet, har Commiteen ansett nedsättning i de å brottslighet med ondt uppsåt bestämda straff, böra äga rum.» Frågan om tolkningen av det subjektiva rekvisitets bestämningar kan icke lösas med enkel hänvisning till förarbetena och behandlas därför närmare först i avhandlingens rättssystematiska del.

Frågan om sanningsbevisets tillåtlighet och verkan var Lagkommitténs svåraste problem, och framställningen har visat, hur man där ändrat åsikt. När man slutligen beslöt sig för bibehållandet av gällande rätts ståndpunkt, fann man stöd i utländsk rättsvetenskap och lagstiftning. Allt som tiden gick, visade sig emellertid vådorna av en så vidsträckt möjlighet till sanningsbevisning, särskilt när sanningsbevisets lyckliga genomförande verkade straffriande. I utlandet tvangs man därför, icke minst genom tidningspolemikens skärpa, till inskränkningar i sanningsbevisets tillåtlighet. Redan under Lagberedningens första skede blev sanningsbeviset inskränkt, och icke ens Richerts inträde i Beredningen kunde vända strömmen. Tvärtom blevo inskränkningarna i dess år 1844 avgivna förslag än mera ökade. Under debatten i början av 1860-talet blev frågan om privat-

livets helgd skjuten i förgrunden och kom att avgöra spörsmålet till förmån för de synnerligen kraftiga inskränkningar, med vilka sanningsbeviset nu är kringskuret. Möjligheten att tillåta sanningsbevis men icke låta det verka straffriande blev aldrig på allvar tagen under diskussion.

Utformningen av stadgandena om injurier skedde icke med samma omsorg, som kom dem om förtal till del. Med rätta bibehöll man den äldre rättens ståndpunkt att till förolämpning även hänföra injurier genom gester och misshandel av lindrig beskaffenhet. Allt vad teorien brukade benämnda verbal-, formal- och realinjurier hänfördes under denna klass av ärekränkning. Förevitelserna, om vilka den äldre rätten flerstädes hade särskilda stadganden, försvunno utan ett ord. Såsom jag redan nämnt, blev dock frågan om förevitelse av bestraffad brottsling livligt debatterad. Redan Rabenius och Richert hade efter mönster av utländsk rätt förordat införandet av särskilda bestämmelser med förbud mot sådan ärekränkning, men denna tanke, som gång efter annan framfördes, vann aldrig majoritetens gehör och finnes ej i något avgivet förslag.

Bland de för förtal och förolämpning gemensamma frågorna har jag redan berört förhållandet mellan ärekränkning och brott mot ämbetsman. Bland övriga kvalifikationsfall må här några nämnas. Graden av offentlighet spelar i Lagkommitténs förslag, som i detta hänseende ej undergick förändring, roll blott vid injurier. Samma är förhållandet vid ärekränkning mot närskylda. Alla övriga i äldre rätt förekommande kvalifikationer avseende personer, dem man synnerlig aktning skyldig varit, blevo utan vidare utelämnade.

Bland privilegiationerna spelade provokation och retorsion i den första tidens debatt viss roll. Frågan, om retorsion skulle skapa möjlighet till nedsättning av straffet under den eljest gällande skalan, blev med hänvisning till motsvarande stadgande om retorsion genom misshandel upptagen, men icke genom positivt lagbud besvarad. Icke heller blev den gamla regeln om återkallelse av ärekränkning ens i dess efter det hannoverska förslaget förändrade utformning antagen. Att avbönen icke bibehölls, berodde helt visst på de sorgliga erfarenheter man haft av framtvingad avbön.

Frågan om ärekränkning mot avliden hörde till 1800-talets mest debatterade spörsmål på ärekränkningens område. När Lagkommittén därvidlag efter mönster av den hannoverska lagen upptog ett särskilt stadgande härom, torde det ha skett med antagande av den

i tysk rätt vanliga åskådningen, att ärekränkning mot avliden utgjorde medelbar ärekränkning av de efterlevande, vilket också kom till uttryck i reglerna om åtalsrätt. Med rätta har den preussiske lagrevisorn invänt, att angrepp på död mans minne icke alltid medförde någon kränkning mot efterlevande. Den förnuftiga grunden till kriminalisering av dylika angrepp är också, såsom Högsta domstolen år 1839 och Lagberedningen den 17 januari 1844 (se ovan s. 50 och 59) anfört, Statens intresse av medborgarnas omsorg om ett bestående gott rykte. Det är anmärkningsvärt, att Lagberedningen kort därefter i sitt den 25 november 1844 avgivna förslag (se ovan s. 63 f.) icke vidhöll denna mening och att Högsta domstolen vid 1862 års granskning (se ovan s. 69) övergav sin tidigare ståndpunkt. Därför kom 1864 års Strafflag icke att innehålla något stadgande om ärekränkning av avliden.

Ser man tillkomsten av stadgandena om ärekränkning såsom resultat av de i lagstiftningsarbetet deltagande personernas ansträngningar, skall man snart finna, att två män äro till det väsentliga deras upphovsmän: Zenius och Richert. Den förre († 1836) var huvudsakligen ansvarig för Lagkommitténs betänkande, ehuru mycket blivit av Richert tillagt eller ändrat. Richert upplevde strafflagens antagande. Att stadgandena om ärekränkning, sådana de då antogos, icke helt svarade mot hans åsikter, torde vara otvivelaktigt, och man har skäl att antaga, att han delade De Geers förakt för de skäl, som förebragtes till förmån för inskränkningar i sanningsbevisets tillåtlighet.

Det är anmärkningsvärt, i huru ringa grad samtida politiska och sociala förhållanden övat inflytande på stadgandena om ärekränkning. Det var först under den allra sista tiden, som stadgandena fördes ut i den allmänna debatten. Den strid, som Rydin genom sin broschyr uppväckte och som gjorde, att stadgandet om sanningsbevis blev det enda i hela strafflagen, som under riksdagsbehandlingen måste avgöras genom omröstning med kontraproposition, blev icke till det yttre förd efter partilinjer. Endast på en punkt kan man möjligen se en återspegling av ett modernt socialt betraktelsesätt. Det gällde frågan, om särskilt rättsskydd skulle efter mönster av tysk doktrin och lagstiftning beredas de högre samhällsklasserna för angrepp å deras ståndsära. Något sådant stadgande, som skulle ha sak-

nat motsvarighet i gällande rätt, blev på grund av jämlikhetsgrundsatsens makt aldrig föreslaget eller ens fört på tal.

Studiet av tillkomsten av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen ger en utblick över hela Strafflagens tillkomsthistoria. Stadgandena fingo dela samma öde, som drabbade övriga delar av lagen. De blevo under enhetlig ledning första gången utarbetade, sedan under lång tid omstuvade och slutligen brådstörtat antagna. De bära därför icke den enhetligt utförda tankens prägel och kunna därför icke utan vidare tolkas genom fullföljandet av tankegångar, till vilka stadgandenas lydelse inbjuder.

BILAGA A.

Missgärningsbalken av 1734 års lag.

LX Cap.

4. §. Liuger någor å annan lönliga, och går thet å lif, eller ära; eller sprider sådant rychte ut om honom, af argt upsåt: vare ärelös, och plichte thertil med spö, eller ris, fängelse vid vatn och bröd, eller landsflycht, som saken och personen är til; giöre ock offentelig afbön. Sker thet hos Konungen, eller Rikets Ständer vid theras almänna sammankomst; vare tvegildt.

5. §. Skrifver och sprider någor ut sådan smädeskrift, som rörer en eller fleras, heder och ära, goda namn och rychte; vare lag, som i 4. §. stadgadt är; och varde smädeskriften af skarprättaren offenteliga upbränd. Går then ej å heder och ära, men är eljest skymfelig och förklenlig; straffes med fängelse, eller böter, efter omständigheterna, och giöre thertil offentelig afbön. Utsprider någor annar sådana skrifter i ondt upsåt, at them rychtbara giöra, straffes lika som hade han sielf them skrifvit.

6. §. Kallar någor annan oqvädins ord i vredes mode, som å heder och ära går, och thet antingen genast, eller in för Domaren, rättar och återkallar; böte sex marck. För andra ohöfviska och förachteliga ord, eller åthäfvor, bötes en daler. Sker thet i stort samqvem, eller å almän gato, ther mycket folk är; ligge i tveböte.

BILAGA B.

L. G. Rabenius' förslag till Missgärningsbalk. 46. Capt.

46. Capt.

Om den som beljuger annan, smädar eller säger oquäden.

5. §. Hvar som af argt uppsåt ljuger å annan lönliga att han grof missgärning begått eller sådant rygte om honom utsprider; vare vanfrägdad och arbete i fängelse 2 år; ljuger man sålunda å annan eller rygte utsprider att han mindre missgärning begått; vare vanfrägdad och arbete i fängelse ett år, eller böte 10 till 100 RDr efter omständigheterna: göre ock i dessa

fall afbön. Prövas det att sådant ej skedt af ondsko, böte 5 till 50 RDr och återkalle offenteligen inför Rätten hvad han sagt.

6. §. Talar man af ondsko om annan smädeliga och med föragt uti sådant som hans näring eller enskilda lefnad angår och hvarigenom hans förtroende eller goda namn och rygte spillas kan; böte 5 till 50 RDr. Sker det inför Rätta eller i större samquäm böte 10 till 100 RDr. Talar man sålunda af obetänksamhet och utan uppsåt att skada; vare bot hälften mindre i hvardera fallet: återkalle ock hvad han sagt.

7. §. Hvar som af häftighet och i vredesmode bemöter annan med svåra oquäden som å heder och ära gå, och det antingen genast eller inför Domaren rättar och återkallar; böte för hvarje oqväde 2 RDr, för hvarje annat ohöfviskt eller föragtligt ord böte 1 RDr. Sker det i större samquäm eller å offenteligt rum; ligge i tveböte och göre han afbön: återkallar han det ej; straffes som i 5 § sagdt är. Sålunda bötes ock om man den som oförviteliga lefvat förebrår, att han någon mindre agtad syssla eller tjenst förrättat.

8. §. Hvar som annan i åthäfvor eller eljest med gerning ohöfviskt och förakteliga bemöter; böte 2 till 20 RD efter som saken är till.

9. §. Tillvitar man någon brott hans, sedan han derföre dömd och afstraffad är, och i öfrigt ärligen lefvat; böte 3 till 30 RD.

10. §. Skrifver och sprider någon ut sådan smädeskrift, som rörer en eller fleras heder och ära; miste äran, göre afbön och arbete i fängelse 3 år: varde ock smädeskriften af skarprättaren offenteligen uppbränd: Går den ej å heder och ära, men är eljest skymfelig och förklenlig; böte 10 till 100 RDr.

11. §. Förbryta sig i de mål här uppräknade finnas, barn emot Föräldrar, den i offentelig tjenst är emot Förman, myndling emot Förmyndare, eller legohjon emot Husbonde eller matmoder, varde, där ej Dödsstraff utsatt är, straffet efter omständigheterne skärpt, dock ej till mer än hälften af hvad här stadgas.

BILAGA C.

Lagkommitténs äldsta bevarade utkast till Missgärningsbalk. 16. Cap.

16. Cap.

Om man kränker annans ära eller goda namn och rykte.

1. §. Hvar som pådicktar annan brott eller annan gerning, som rörer hans ära eller goda namn, ehvad det sker muntligen eller i skrift, målning, teckning eller bild, som utsprides, eller till åskådning framställes; straffes, om dödsstraff, fästning eller Tuckthus å det pådiktade brottet stadgadt är, med arbetshus, och i andra fall med fängelse eller böter. Lag samma vare om

den, som af arghet, sådant ärekränkande rykte, skrift, målning, tekning eller bild utsprider, eller och gör gerning, som för annans goda namn menlig är, i ty att han dervid tillägger sig dennes namn eller eljest så förfarer, att denne må för gerningsman hållas.

2. §. Angriper man, med smädliga yttranden, vare sig muntligen eller i skrift, eller med annan skymflig gerning, annans borgerliga ära eller anseende, och sker det emot den man synnerlig aktning skyldig warit, eller har ärekränkningen kunnat hafva menlig werkan på den andras ståndsförhållanden, näringsyrke eller fortkomst, eller skett å tid, ort, eller sätt, att den wäckt synnerligt uppseende, eller eljest af svår beskaffenhet warit; i dessa fall straffes gerningsmannen med fängelse eller böter. Sammanträffa alla eller flere af de omständigheter, som nu nämnde äro; då må straffet höjas till arbetshus i ett år. För smädliga yttranden eller skymfliga gerningar bötes, i andra fall, till 30. RDr.

3. §. Den till ärekränkning saker är, skall ock till afbön eller återkallelse fällas, om målsägande det påstår.

4. §. Erbjuder sig den, som gjort annan tillmäle af brottslig gerning, att det tillmäle bevisa, men gitter ej sådan bevisning fullgöra; straffes som för falsk angifvelse i Cap. skils. Är gerningen sådan, att annan än målsägande ej derå tala må, ware lag samma.

5. §. Har någon af hastigo mode eller af obetänksamhet, dock ej inför offentlig myndighet eller större folksamling kränkt annans ära, men det genast eller innan brottet åklagadt blef afbedt eller återkalladt; varde från straff förskont: bekräfte dock afbönen eller återkallelsen inför Rätta, der målsäganden det äskar.

BILAGA D.

Lagkommitténs reviderade utkast till Missgärningsbalk. 13. Cap.

13. Cap.

Om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning.

5 §. Hvar, som muntligen eller i skrift som han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, ity att han pådiktar honom viss gerning, som efter lag straffbar är, straffes, om dödsstraff, eller fästning å det pådiktade brottet stadgadt är, med arbetshus eller tukthus; om tukthus, arbetshus, eller afsättning eller mistning af tjenst derå följa kunnat, med fängelse eller arbetshus; och i andra fall med böter till 100 RD. Lag samma vare om den, som af arghet sådant ärekränkande tillmäle eller skrift utsprider eller ock vid brottslig gerning tillägger sig den andres namn eller eljest så förfar, att denne må för gerningsman hållas.

Pröfvas man hafva af obetänksamhet beljugit annan; då må ej till svårare straff än fängelse dömas.

6 §. Erbjuder sig den, som giort annan tillmäle af straffbar gerning, att det tillmäle bevisa; lägge honom Rätten tid före att det till laga undersökning angifva. Gör han det; varde med målet förfaret, som om angifvelse i andra fall stadgat är. Är han ej sjelf målsägande, och hörer ej brottet under allmänt åtal, eller är häfdetid därföre till ända lupen; då må han ej med erbuden bevisning sig undskylla.

7 §. Pådiktar man annan, såsom i 5 § sägs, gerning som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, näringsyrke eller fortkomst menlig är, eller utsprider man af arghet sådan dikt; straffes med fängelse eller böter till 100 RD. Pröfvas brottet hafva af obetänksamhet skett; då må ej till annat straff än böter dömas.

8 §. Angriper man annan, med smädliga yttranden, vare sig muntligen eller i skrift eller med hotelse eller annan gerning, som skymflig är, och sker det emot den man synnerlig aktning skyldig varit, eller har det skett å ort eller sätt, att den väckt synnerligt uppseende, eller eljest af svår beskaffenhet varit; i dessa fall straffes gerningsmannen med fängelse eller böter till 100 RD.

9 §. För smädliga yttranden eller skymfliga gerningar i andra fall, bötes till 50 RD.

10 §. Den som till falsk angifvelse eller ärekränkning saker är, må ock efter omständigheterne dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmänna Tidningar af den dom, hvarigenom den andre upprättelse vunnit, der denne det äskar.

11 §. Ej må mål, som ärekränkning angå, till undersökning upptagas, utan efter angifvelse af målsägande, der ej ärekränkningen skett i eller för någons Embete eller tjenst. Make efter afliden person, så ock dess arfvinge, hafve målsägande rätt i de fall, då ärekränkning mot den aflidna skett.

BILAGA E.

Lagkommitténs år 1832 tryckta förslag till Straff-Balk. 18 Kap. jämte vidtagna ändringar.

18 Kap.

Om falsk angifwelse: så ock om annan ärekränkning.

6 §. Hwar som, muntligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han af arghet pådiktar honom wiss gerning, som efter lag straffbar är; straffes, om lifsstraff eller straffarbete i första grad å det pådiktade brottet följa kunnat, med sådant arbete i fjerde

eller tredje grad; om straffarbete under första grad, eller afsättning deråfölja kunnat, med fängelse eller straffarbete i femte grad; och i andra fall, med böter eller fängelse.

Lag samma ware om den, som af arghet sådan ärekränkande dikt utsprider, eller ock, wid straffbar gerning, tillägger sig annans namn, eller eljest så förfar, att denne må för gerningsman hållas.

Pröfwas brottet hafwa af obetänksamhet skett; då må ej, i något fall, till swårare straff än fängelse dömas.

7 §. Pådiktar man annan, såsom i 6 §. sägs, gerning, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, näringsyrke eller fortkomst menlig är, eller utsprider man af arghet sådan dikt; straffes med fängelse eller böter. Pröfwas man hafwa det af obetänksamhet gjort; då må ej till annat straff än böter dömas.

8 §. Förolämpar man annan med smädligt yttrande, i tal eller skrift, eller med hotelse eller annan gerning, som missfirmlig är, och sker det å tid, ort eller sätt, att ärekränkningen wäcker synnerligt uppseende, eller är den eljest af swår beskaffenhet; straffes gerningsmannen med böter eller fängelse.

9 §. Böter, som efter någon af föregående §§. ådömas, må till twåhundrade Riksdaler sättas.

10 §. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gerningar, i andra fall, än förut sagde äro, bötes till femtio Riksdaler.

11 §. Förgriper sig någon med ärekränkning mot skyldeman i rätt uppstigande led; straffes med fängelse, ändå att gerningen eljest med böter beläggas skulle.

12 §. Den, som för ärekränkning tilltalas, må ej med bewisning om sanningen af gjordt tillmäle sig från answar fria, utom i de fall då han tillwitt annan wiss gerning, som i 6 eller 7 §. sägs, eller ock wisst slag af brottslighet.

13 §. Den, som till falsk angifwelse eller annan ärekränkning saker är, må ock, efter omständigheterna, dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning af den dom, hwarigenom den andre upprättelse wunnit, der denne det äskar. Domstolen äge ock förordna, att med skrift, som smädlig är, så förfaras må, att smädelsen ej widare sprides.

14 §. Ej må i mål, som i 6, 7, 8, 10 eller 11 §. sagde äro, åtalas af annan, än målsägande, der ej ärekränkningen skett i eller för någons embete eller tjenst. Make efter afliden person, så ock dess föräldrar, barn eller syskon hafwen målsäganderätt, i de fall, då ärekränkning mot den aflidna skett.

15 §. Den, som efter 1, 2, 3 eller 6 §. gjort sig förfallen till straffarbete i tredje eller fjerde grad, skall ock dömas medborgerligt förtroende för alltid förlustig. Pröfwas någon hafwa efter sagda §§. gjort sig till straffarbete i femte grad skyldig; warde tillika dömd sådant förtroende å wiss tid förlustig.

I Lagkommitténs förslag av år 1832 av Lagkommittén år 1833 (tr. 1834) vidtagna *ändringar:*

6 §. ... pådiktar honom *bestämdt brott eller wisst slag af brott;* straffes ...

7 §. ... i 6 §. sägs, gerning *eller last,* som ej efter lag straffar ... — Pröfwas ... dömas *utgår.*

11 §. ... fängelse, *der* gerningen ... [Ändring i 2:a uppl. (1839).]

12 §. ... tillwitt annan *bestämdt brott eller* wiss gerning, som *i 7* §. sägs, ... slag af *brott.*

BILAGA F.

S. L. Theorells i januari 1844 avlämnade förslag till kapitel:

Om falsk angifwelse och om annan förolämpning i ord eller gerning.

§ 3. Gifwer man i tal, eller i skrift, den man utsprida låter, någon skuld för brott, dertill han ej sig skyldig gjort, eller tillwitar man honom det, som eljest förklenligt eller för hans yrke eller fortkomst menligt är, och warder funnen med osanning; då skall han dömas saker till falsk tillwitelse och skyldig att gälda den skada, som den beskyllde deraf lidit. Nu will han tillmälet bewisa; är det sådant, som ej på hans angifwelse åtalas må; eller är tid till åtal försutten; ware den bewisning ej tillåten; och gånge dom, som nu sagdt är.

§ 4. Hwar som gifwer annan skymfliga eller föraktliga ord, eller förolämpar honom med hot eller missfirmlig gerning, ändock att han ej tillwitar honom brott eller det, som för hans rykte eller eljest menligt är, den skall straffas med böter till femtio riksdaler. Gör han ock sådan tillwitelse; gånge, som derom sagdt är. Sker det i folksamling eller eljest så, att synnerligt uppseende derigenom wäckes; då må till böter eller fängelse dömas (enligt absoluta straffsystemet till böter eller högst 3 månaders fängelse). Tillwitar man någon, i oträngdt mål eller i skymflig mening, brott, derför han redan straff undergått; ware lag, som om annat skymfligt yttrande nu sagdt är. —

§ 5. Förgriper sig någon med falsk tillwitelse eller skymf mot skyldeman i rätt uppstigande led; warde straffad med böter eller fängelse. I andra än dessa fall ware ej falsk angifwelse eller skymfligt yttrande allmänt åtal underkastadt. —

§ 6. Är den död, som för brott angifwen eller förolämpad blifwit; eller sker tillwitelse mot den, som död är; hafwen då dess maka, som efter lefwer, så ock föräldrar, syskon och arfwingar, rätt att i hwarje fall föra den talan, som den döde sjelf ägt föra, om han lefwat; och gånge i allt så, som hade det i hans lifstid skett och han sjelf derå talat.

§ 7. Will den, som angifwen blifwit eller tillwitelse fått, låta i allmän tidning införa den dom, deri angifwelsen eller tillwitelsen falsk förklaras; då skall den, som angaf eller tillwitte; dömas att kostnaden till det införande gälda.

BILAGA G.

Lagberedningens den 17 januari 1844 antagna förslag till Straff-Balk. 19 Kap.

19 Kap.

Om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning.

6. §. Hvar som, mundtligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han af arghet pådiktar honom bestämdt brott eller visst slag af brott; dömes, om dödsstraff eller lifstidsfängelse å det pådiktade brottet följa kunnat, till tukthusstraff i 3dje el. 2dra grad; om tukthusstraff eller afsättning deråfölja kunnat, till fängelse eller tukthusstraff i 4de grad; och i andra fall till böter eller fängelse.

Lag samma vare om den, som af arghet sådan ärekränkande dikt utsprider, eller ock, vid straffbar gerning, tillägger sig annans namn, eller eljest så förfar, att denne må för gerningsman hållas.

Pröfvas brottet hafva af obetänksamhet skett; då må ej, i något fall, till svårare straff än fängelse dömas.

7. §. Pådiktar man annan, såsom i 6. § sägs, gerning eller last, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, näringsyrke eller fortkomst menlig är, eller utsprider man af arghet sådan dikt; straffes med fängelse eller böter.

8. §. Förolämpar man annan med smädligt yttrande, i tal eller skrift, eller med hotelse eller annan gerning, som missfirmlig är, och sker det å tid, ort eller sätt, att ärekränkningen väcker synnerligt upseende, eller är den eljest af svår beskaffenhet; straffes gerningsmannen med böter eller fängelse.

9. §. Böter, som efter någon af föregående §§. ådömas, må till 200. RDr sättas.

10. §. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gerningar, i andra fall, än förut sagde äro; bötes till 50. RDr.

11. §. Förgriper sig någon med ärekränkning mot skyldeman i rätt upstigande led; straffes med fängelse, der gerningen eljest med böter beläggas skulle.

12. §. Den, som för ärekränkning tilltalas, må ej med bevisning om sanningen af gjordt tillmäle sig från ansvar fria, utom i de fall, då han tillvitt annan bestämdt brott eller viss gerning, som i 7. § sägs, eller ock visst slag af brott. Är brottet sådant, att endast målsägande har rätt att

det åtala, eller att åtal deråa, efter den i 7 Cap. 12 § utsatte tid, ej anställas må, och har samma tid tilländagått; då äge ej den tilltalade bevis derom förebringa.

13. §. Den som till falsk angifvelse eller annan ärekränkning saker är, må ock, efter omständigheterne, dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning af den dom, hvarigenom den andre upprättelse vunnit, där denne det äskar.

14. §. Ej må i mål, som i 6. 7. 8. 10. eller 11. §. sagde äro, åtalas af annan, än målsägande, der ej ärekränkningen skett i eller för någons embete eller tjenst.

Nu är den afliden, mot hvilken ärekränkning under hans lifstid skett, eller sker ärekränkning mot den som död är; ägen då dess make, föräldrar, barn, syskon eller arfvinge målsägande rätt, derest de, inom 2. år efter det ärekränkningen skett, en slik rätt gällande göra. Hafva 20. år förflutit, sedan den, mot hvilken ärekränkningen rigtad är, aflidit; då äge åtal ej rum.

15. §. Den, som efter 1. 2. 3. eller 6. §. gjort sig förfallen till tukthusstraff i 2dra eller 3dje grad, skall ock dömas medborgerligt förtroende förlustig.

BILAGA H.

Lagberedningens den 25 november 1844 avgivna förslag till Straff-Balk. 19 Kap.

19 Kap.

Om falsk angifwelse; så ock om annan ärekränkning.

7 §. Hwar som, muntligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han af arghet pådiktar honom bestämdt brott eller wisst slag af brott; straffes, om dödsstraff, fängelse öfwer sjette grad eller afsättning från embete å det pådiktade brottet följa kunnat, med fängelse i sjette eller sjunde grad, och i annat fall, med fängelse i sjunde grad eller böter.

Lag samma ware om den, som af arghet utsprider sådan ärekränkande dikt, eller ock wid straffbar gerning tillägger sig annans namn, eller eljest, wid eller efter straffbar gerning, som af honom eller annan begås, så förfar, att den, som oskyldig är, må för skyldig hållas.

8 §. Pröfwas brott, som i 7 § sagdt är, hafwa af obetänksamhet skett; då må ej i något fall dömas till swårare straff, än fängelse i sjunde grad.

9 §. Pådiktar man annan, såsom i 7 § sägs, gerning eller last, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst menlig är, eller utsprider man af arghet sådan dikt; straffes med fängelse i sjunde grad eller böter.

10 §. Förolämpar man annan med smädligt yttrande i tal eller skrift, eller med hotelse eller annan gerning, som missfirmlig är, och sker det å tid, ort eller sätt, att ärekränkningen wäcker synnerligt uppseende, eller är den eljest af swår beskaffenhet; straffes gerningsmannen med böter eller fängelse i sjunde grad.

11 §. Böter, som efter någon af föregående §§ ådömas, må till twåhundrade Riksdaler sättas.

12 §. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gerningar, i andra fall, än förut sagda äro, bötes till femtio Riksdaler.

13 §. Förgriper sig någon med ärekränkning mot skyldeman i rätt uppstigande led; straffes med fängelse i sjunde grad, der gerningen eljest med böter beläggas skulle. Sker det mot annan af de personer, som i 17 Kap. 7 § nämnda äro; warde den omständighet såsom förswårande ansedd.

14 §. Den, som för ärekränkning tilltalas, må ej med bewisning om sanningen af gjordt tillmäle sig från answar fria, utom i de fall, då han tillwitt annan bestämdt brott, eller wisst slag af brott, eller ock wiss gerning som i 9 § sägs. Har den, mot hwilken tillmälet gjordes, warit för brottet tilltalad, men blifwit genom laga kraft ägande dom från åtalet frikänd, eller är den, som tillmälet gjorde, ej målsägande och hörer brottet ej under allmänt åtal, eller är tid till åtal försuten, efter ty i 7 Kap. 12 § skils; då ware ej heller, till befrielse från answar för tillmälet, bewisning tillåten.

15 §. Den, som till falsk angifwelse eller annan ärekränkning saker är, må ock, efter omständigheterna, dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning af den dom, hwarigenom den andre upprättelse wunnit, der denne det äskar.

16 §. Ej må brott, som i 7, 8, 9, 10 eller 12 § sagdt är, åtalas af annan än målsägande, der ej ärekränkningen skett i eller för någons embete eller tjenst: ej heller må brott, som i 13 § sägs, åtalas af allmän åklagare, der det ej af målsägande till sådant åtal angifwes.

17 §. Den, som efter 1, 2, 3 eller 7 § dömes till fängelse i sjette grad eller swårare straff, ware ock förfallen till den påföljd, som i 2 Kap. 21 § utsatt är.

BILAGA I.

Lagutskottets den 11 augusti 1848 avgivna förslag till Straff-Balk. 19 Kap.

19 Kap.

Om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning.

7 §. Hvar som, muntligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han af arghet pådiktar honom bestämdt brott eller visst slag af brott; dömes, om dödsstraff, straffarbete på längre

tid än två år eller afsättning från embete å det pådiktade brottet följa kunnat, till straffarbete på högst två år eller fängelse, och i annat fall, till fängelse eller böter.

Lag samma vare om den, som af arghet utsprider sådan ärekränkande dikt, eller ock vid straffbar gerning tillägger sig annans namn, eller eljest, vid eller efter straffbar gerning, som af honom eller annan begås, så förfar, att den, som oskyldig är, må för skyldig hållas.

8 §. Pröfvas brott, som i 7 § sagdt är, hafva af obetänksamhet skett; vare straffet böter eller fängelse.

9 §. Pådiktar man annan, såsom i 7 § sägs, gerning eller last, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst menlig är, eller utsprider man af arghet sådan dikt; straffes med fängelse eller böter.

10 §. Förolämpar man annan med smädligt yttrande i tal eller skrift, eller med hotelse eller annan gerning, som missfirmlig är, ock sker det å tid, ort eller sätt, att ärekränkningen väcker synnerligt uppseende, eller är den eljest af svår beskaffenhet; straffes gerningsmannen med böter eller fängelse.

11 §. Böter, som efter någon af föregående §§ ådömas, må till tvåhundra Riksdaler sättas.

12 §. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gerningar, i andra fall, än förut sagda äro, bötes till femtio Riksdaler.

13 §. Förgriper sig någon med ärekränkning mot skyldeman i rätt uppstigande led, då må, om brottet eljest är med straffarbete belagdt, tiden derföre ökas till och med två år utöfver den som i hvarje fall högst utsatt är. Är brottet med fängelse eller böter belagdt; dömes, i förra fallet, till straffarbete på högst två år och i det senare till fängelse. Sker det mot annan af de personer, som i 17 Kap. 6 § nämnda äro: varde den omständighet såsom försvårande ansedd.

14 §. Den, som för ärekränkning tilltalas, må ej med bevisning om sanningen af gjordt tillmäle sig från ansvar fria, utom i de fall, då han tillvitt annan bestämdt brott, eller visst slag af brott, eller ock viss gerning, som i 9 § sägs. Har den, mot hvilken tillmälet gjordes, varit för brottet tilltalad, men blifvit genom laga kraft ägande dom från åtalet frikänd, eller är den, som tillmälet gjorde, ej målsägande och hörer brottet ej under allmänt åtal; då vare ej heller, till befrielse från ansvar för tillmälet, bevisning tillåten.

15 §. Den, som till falsk angifvelse eller annan ärekränkning saker är, må ock, efter omständigheterna, dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning af den dom, hvarigenom den andre upprättelse vunnit, der denne det äskar.

16 §. Ej må brott, som i 7, 8, 9, 10 eller 12 § sagdt är, åtalas af annan än målsägande; der ej ärekränkningen skett i eller för någons embete eller tjenst: ej heller må brott, som i 13 § sägs, åtalas af allmän åklagare,

der det ej af målsägande till sådant åtal angifves, eller skett emot skyldeman i rätt uppstigande led, svärfader eller svärmoder.

17 §. Den, som efter 1, 2, 3 eller 7 § dömes till svårare straff, än fängelse, vare ock förfallen till den påföljd, som i 2 Kap. 25 § utsatt är.

BILAGA J.

Kungl. Maj:ts proposition till 1862 års Riksdag om ny Strafflag.

16 Kap.

Om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning.

7 §. Hvar som, muntligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han af arghet pådiktar honom bestämdt brott eller visst slag af brott; dömes, om dödsstraff, straffarbete öfver två år eller ovärdighet att i Rikets tjenst nyttjas å det pådiktade brottet följa kunnat, till straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader, och, i annat fall, till fängelse i högst sex månader eller böter.

Lag samma vare om den, som af arghet utsprider sådan ärekränkande dikt, eller ock eljest så förfar, att den, som oskyldig är, må för skyldig hållas.

Pröfvas brott, som i denna § sagdt är, hafva af obetänksamhet skett; då må ej i något fall dömas till svårare straff än fängelse i sex månader.

8 §. Utsätter man, i afsigt såsom i 7 § sägs, emot annan rykte om gerning eller last, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst menlig är, eller fortsprider man af arghet sådant af annan utsatt rykte; dömes till fängelse i högst sex månader eller böter.

9 §. Förolämpar man annan med smädligt yttrande i tal eller skrift, eller med hotelse eller annan gerning, som missfirmlig är, och sker det å tid, ort eller sätt, att ärekränkningen väcker synnerligt uppseende, eller är den eljest af svår beskaffenhet; straffes gerningsmannen med böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §. Böter, som efter någon af föregående §§ ådömas, må till ett tusen Riksdaler sättas.

11 §. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gerningar i andra fall, än förut sagda äro, bötes högst tvåhundra Riksdaler.

12 §. Förgriper sig någon med ärekränkning mot skyldeman i rätt uppstigande led; straffes med fängelse i högst sex månader, der gerningen eljest med böter beläggas skulle. Sker det mot annan af de personer, som i 14 Kap. 35 § nämnda äro; vare den omständighet såsom försvårande ansedd.

13 §. Den, som för ärekränkning tilltalas, må ej till sitt fredande framställa bevisning om sanningen af sådant tillmäle, som i 8 § sägs. Är tillmäle gjordt om bestämdt brott eller visst slag af brott, och vill den till-

talade styrka, att den, emot hvilken tillmälet gjordes, är till sådant brott saker; vise då laga dom deråa. Har brottet ännu icke varit under åtal eller under pröfning i fråga om skadestånd; då skall, derest den för ärekränkning tilltalade, det vill och han sjelf är målsägande eller har rätte målsägandens uppdrag till talan eller ock brottet hörer under allmänt åtal, och så framt tid till sådant eller till talan om skadestånd ej är försuten, efter ty derom stadgadt är, domstolen lägga den tilltalade tid före att visa, att lagligt åtal då blifvit anställdt eller påkalladt, såsom om missgerningars angifvande och åtalande föreskrifvet är, eller att målsägandes talan om skadestånd är anhängiggjord, och huru deröfver slutligen dömdt blifvit. Ej må till befrielse från ansvar för tillmäle om brott annan bevisning vara tillåten.

14 §. Den, som till falsk angifvelse eller annan ärekränkning saker är, må ock, efter omständigheterna, dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning af den dom, hvarigenom den andre upprättelse vunnit, der denne det äskar.

15 §. Ej må brott, som i 7, 8, 9 eller 11 § sagt är, åtalas af annan än målsägande, der ej ärekränkningen skett i eller för någons embete eller tjenst: ej heller må brott, som i 12 § sägs, åtalas af allmän åklagare, der det ej af målsägande till sådant åtal angifves.

16 §. Den, som efter 1, 2 eller 3 § gjort sig förfallen till straffarbete i två år eller till svårare straff, skall ock dömas medborgerligt förtroende för alltid förlustig. Pröfvas någon efter 7 § skyldig till straffarbete eller efter 1, 2 eller 3 § förfallen till sådant arbete under två år; varde tillika dömd medborgerligt förtroende på viss tid förlustig.

BILAGA K.

Stadgandena om ärekränkning i Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Hannover (1825).

Besonderer Theil.

Neuntes Capitel.

Von Ehrenkränkungen.

Art. 264. Wer einem Andern durch aussergerichtliche Ausstreuung (Art. 219.) oder heimliche Mittheilung, sey es mündlich, schriftlich oder durch bildliche Darstellung, Verbrechen oder andere Handlungen wissentlich andichtet, welche diesem den guten Namen oder das zu seinem Berufe nothwendige Vertrauen seiner Mitbürger entziehen können, macht sich der Verleumdung schuldig.

Als Verleumder ist sonach auch derjenige anzusehen, welcher eine den guten Namen gefährdende Handlung absichtlich dergestalt vornimmt, dass

dadurch ein Anderer, indem sich z. B. der Verbrecher dessen Namen beilegt, fälschlich als deren Urheber dargestellt wird.

Art. 265. Die Verleumdung wird:

I. mit Arbeitshaus bestraft, wenn sie den Vorwurf eines Verbrechens enthält, durch welches eine schwere Strafe (Art. 8.) verwirkt seyn würde;

II. in andern Fällen tritt Gefängniss oder Geldstrafe bis zu fünfhundert Thalern ein.

Bei Zumessung dieser Strafen ist auf die Grösse der Beschuldigung, auf die persönlichen Verhältnisse, auf die Art und den Grad der Verbreitung und auf den dem Beleidigten verursachten Schaden zu achten.

Die Bestrafung des Verleumders ist, auf Verlangen des Verleumdeten, öffentlich bekannt zu machen.

Art. 266. Wer Jemanden in der Hitze des Affects oder aus Unbesonnenheit, jedoch weder bei einer öffentlichen Behörde, noch vor einer versammelten Menschenmenge verleumdet hat, diese Verleumdung aber, noch ehe sie ins Publicum oder zur Untersuchung gekommen ist, freiwillig und ernstlich widerruft, soll mit Strafe verschont und nur auf Verlangen des Beleidigten von dem zuständigen Civilgerichte angehalten werden, den Widerruf auch vor Gericht zu erklären.

Art. 267. Wer die bürgerliche Ehre eines Andern durch thätliche Beleidigung oder durch ehrenkränkende Aeusserung, sey es durch Rede, Schrift, Zeichen oder bildliche Darstellung, mit rechtswidrigem Vorsatze angreift, ist der Injurie schuldig.

Art. 268. Wenn die Injurie weder ein schwereres Verbrechen enthält, noch als leichte Ehrenkränkung blos zu Anstellung einer bürgerlichen Klage oder zu einer polizeilichen Ahndung geeignet ist, wird sie mit Gefängniss von vierzehn Tagen bis zu drei Monaten, oder unter Berücksichtigung besonderer persönlicher Verhältnisse, mit einer Geldbusse von dreissig bis fünfhundert Thalern bestraft.

Zu den solchergestalt zu bestrafenden schwereren Injurien gehören vorzüglich folgende;

I. wenn die Ehrenkränkung in gröberen Thätlichkeiten besteht;

II. wenn sie entweder gegen Personen, denen der Beleidiger, wegen ihres Standes oder wegen seines Verhältnisses zu denselben, eine besondere Achtung oder Ehrerbietung schuldig ist, oder gegen einen ganzen Stand oder eine ganze Körperschaft, insbesondere eine Religionsgesellschaft, gerichtet war;

III. wenn die Beleidigung auf die bürgerliche Achtung des Beleidigten, seine Standesverhältnisse, seinen Geschäftsbetrieb und sein Fortkommen besonders nachtheilig einwirkt; wenn dieselbe

IV. in Hinsicht der Personen, des Orts, der Zeit, der Mittel der Begehung oder der Verbreitung ein besonderes Aufsehen erregte.

Treffen alle vorbemerkten Erschwerungsgründe oder mehrere derselben zusammen, so kann die Strafe bis zu zweijährigem Arbeitshause erhöht werden.

Art. 269. Wer sich einer Verleumdung oder Injurie schuldig macht, ist, neben der verwirkten Strafe, auf Verlangen des Beleidigten, nach Umständen, zum Widerruf, zur Abbitte oder zur Ehrenerklärung anzuhalten.

Die sogenannte Würderungsklage findet ferner nicht statt.

Art. 270. Durch die Einrede der Wahrheit wird die Strafe der Ehrenkränkungen nicht aufgehoben, wenn der Beleidiger zu der beleidigenden Aeusserung nach seinem Verhältnisse entweder überhaupt nicht, oder wenigstens nicht an dem Orte und zu der Zeit, oder zu der von ihm gebrauchten Art des Ausdrucks oder der Bekanntmachung berechtiget, oder wenn sonst das Ehrenkränkende schon in der Form enthalten ist.

Art. 271. Hat der Beleidigte die Ehrenkränkung auf der Stelle, ohne Ueberschreitung des Maasses, erwidert; so findet keine weitere Untersuchung statt, wenn nicht die Beschaffenheit des Falles eine von Amtswegen vorzunehmende Untersuchung nöthig macht. (Art. 272.)

Art. 272. I. Von Amtswegen werden nur solche Verleumdungen und Injurien untersucht, welche mit Störung der öffentlichen Sicherheit, Ruhe, oder Ordnung, oder an Verwandten in aufsteigender Linie verübt worden sind. Die in diesen Fällen statt findende Untersuchung und Bestrafung wird durch die Verzeihung des Beleidigten nicht ausgeschlossen.

II. Andere Ehrenkränkungen werden nur auf Verlangen der Betheiligten untersucht. Hierzu gehören jedoch, ausser dem Beleidigten selbst, auch der Ehemann desselben, die Eltern wegen ihrer minderjährigen Kinder, der Vormund, so wie die Erben in Hinsicht der erst nach dem Tode des Erblassers verübten Ehrenkränkungen.

RÄTTSSYSTEMATISK DEL

A. Några synpunkter på rättsstridighetsrekvisitet inom straffrätten.

I. Inledande anmärkningar.

Att bestämma gränsen mellan rätt och orätt vållar oavlåtligt rättsvetenskapen svårighet. Ständigt drives den att söka besvara frågan, om det finnes ett särskilt orättens kännetecken, varigenom rätt skiljes från orätt. Spörsmålet besvaras olika. Några tro sig verkligen hava funnit detta orättens särmärke, varmed de anse sig kunna osvikligt skilja mellan rätt och orätt. Andra däremot mena, att skillnaden icke grundar sig på något sådant kännetecken utan vilar på det förhållandet, att samhället upprätthåller sanktionsregler till motverkande av vissa handlingstyper. Ännu några anse sig utan hänsyn till frågan, om det finnes ett enhetligt kännetecken, kunna genom studium av sanktionsreglerna samla vissa iakttagelser, vilka tillsammans belysa gränsdragningen. Under namn av *rättsstridighet* brukar man inom rättsläran behandla de spörsmål, som gälla gränsen mellan rätt och orätt, och rättsstridigheten betecknar orättens kännetecken.

Ett studium av den överflödande rika litteraturen om rättsstridigheten är ägnat att belysa, att en mängd olika problemställningar äro anknutna till det, som givits rättsstridighetens namn. Av dem spänna många över rättsordningen i dess helhet, medan andra aktualiseras blott i särskilda delar av densamma. Den följande framställningen skall huvudsakligen beröra problem *inom straffrätten.* Liksom rättsstridighetsbegreppet ursprungligen framväxte inom straffrätten och sedermera utbredde sig över skadeståndsrätten, få problemen ofta en räckvidd, som når utom straffrätten.

De *synpunkter* på rättsstridigheten, som i det följande anläggas, äro naturligtvis blott i ringa mån författarens egna tankeskapelser. Men i valet av dem och i sättet för deras framställande kan jag göra anspråk på självständighet, och jag befriar därigenom samtidigt de ursprungliga upphovsmännen från ansvaret för framställningen.

Samlade äro de ämnade att giva en introduktion till de efterföljande undersökningarna av ärekränkningsbrotten, för vilka de till rättsstridigheten hörande problemen äro av grundläggande betydelse.

Ehuru invävda i varandra kunna de synpunkter, som härmed framläggas, fördelas på ett flertal *olika frågeställningar*. Man måste först taga ståndpunkt till några grundläggande frågor av övervägande rättsfilosofisk natur. Därtill anknyta sig ett antal rättssystematiska spörsmål. Sedan behandlas synpunkter, som röra lagstiftningen och rättstillämpningen. Därefter beröras några rättspolitiska problem. En avslutande sammanfattning förmedlar övergången till framställningen av ärekränkningsbrotten.

II. Rättsstridigheten såsom rättsfilosofiskt problem.

Inom rättsfilosofien vill rättsstridighetsläran lämna svar på frågan om *rättsgrunden* till den sanktion, som vid orättshandlingar kan drabba gärningsmannen. Rättsstridighet är där namnet på det förhållandet, att den hotande sanktionen icke är godtycklig utan *rättslig*. Under skilda epoker har rättsfilosofien lämnat olika svar på spörsmålet. Det kan här icke bliva fråga om att giva en idéhistorisk överblick[1] över de lösningar, som presterats. Med en gång måste vi fatta ståndpunkt till de båda idériktningar, som nu kämpa om herraväldet inom straffrätten: läran om den formella rättsstridigheten och läran om den materiella rättsstridigheten.

Läran om den formella rättsstridigheten, som inom svensk straffrätt omfattas av Stjernberg[2] och Agge[3], har sitt upphov i rättspositivismen och uppfattar därför orätten såsom en *olydnad mot en statlig befallning*. Det är emellertid att märka, att denna bestämning av rättsstridigheten numera icke erkännes av lärans anhängare. Några, som bruka ordet befallning eller liknande, torde därmed blott mena, att den ifrågavarande rättsregeln av dem, som

[1] Se härom A. Ross, Virkelighed og Gyldighed i Retslæren. Diss. (Kbhvn 1934), s. 322—379, och särskilt för dansk rätt tillika H. Ussing, Retstridighed (Kbhvn 1949), passim.

[2] N. Stjernberg, Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del, Bd 1. 7. uppl. Dupl. komp. (Sthm 1938), s. 73—87.

[3] I. Agge, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag, 2. h. (Sthm 1948), s. 178—195.

känna den, ofta uppfattas såsom ett påbud eller förbud. Det torde också vara så, att den åsikten icke kan upprätthållas, att en befallning verkligen skulle föreligga.[4] Det är vidare att märka, att man i olydnaden kan inlägga både ett objektivt och ett subjektivt kännetecken och att båda omfattas av rättsstridigheten, såvida man icke av särskilda skäl begränsar begreppet rättsstridighet till att omfatta blott ettdera. Olydnaden framträder till det yttre såsom en överträdelse av rättsregeln, och denna överträdelse motsvaras till det inre av skuld härvidlag.

För läran om den formella rättsstridigheten är det icke rättsstridigheten, som bereder svårigheter utan *frånvaron av rättsstridighet*. Man skulle vara benägen att antaga, att om rättsstridigheten består i olydnad mot en rättsregel, så skulle rättsstridigheten vara förhanden, om rättsregelns villkor äro uppfyllda. Så är även i r e g e l fallet, men det finnes också u n d a n t a g. Av dessa undantag äro endast några få uttryckligen reglerade i lagen. Så är fallet med nödvärn men icke med nöd. Samtyckets rättsverkan i straffrättsligt hänseende är endast styckevis reglerad. Ännu många flera exempel kunna nämnas. Därav följer, att rättsstridighet icke föreligger annat än, när lagens villkor äro uppfyllda och dessutom ett dylikt undantag icke är förhanden.

Hur vet man nu enligt läran om den formella rättsstridigheten, när ett dylikt undantag är aktuellt. Här ha doktrin och praxis tillsammans byggt upp ett system av *grunder för brottslighetens uteslutande*[5], av vilka några äro gemensamma för all brottslighet och andra blott avse särskilda brottstyper. Det gäller alltså att undersöka, om det aktuella fallet går in under någon sådan grund och om den vid denna brottstyp är tillämplig. Läran om den formella rättsstridigheten för oss sålunda in på *läran om lagtolkningen*, och den betjänar sig vid tolkningen i hithörande spörsmål av jämförelser med andra delar av rättsordningen, av studier av sedvanorna samt i sista hand av intresseavvägning. Vi få anledning att återkomma härtill vid behandlingen av rättsstridigheten såsom lagtolkningsproblem.

Läran om den materiella rättsstridigheten inrymmer två skilda

[4] Jag hänvisar i första hand till A. Hägerström, Naturrätt i straffrättsvetenskapen? (SvJt 1920), s. 338—341.

[5] Beteckningarna skifta mellan olika författare. Om anledningen till den av mig valda se nedan s. 110 f.

riktningar, vilka från olika förutsättningar nått fram till samma resultat. Den *kontinentala* riktningen[6] framkom såsom en protest mot den formella rättsstridighetslärans misslyckande i uppgiften att finna ett verkligt kännetecken på orätten. Det måste ju finnas, sade man sig, något, som förmår samhället att tillgripa sanktionshotet. Man trodde sig ha funnit vad man sökte i *gärningens samhällsfarlighet*. Den *nordiska* riktningen, som i svensk straffrätt vunnit tillslutning av Hagström er[7], Thyrén[8], Bjerre[9] och Wetter[1], hade sin utgångspunkt i oförmågan hos läran om den ekvivalenta kausaliteten att draga gränsen mellan rätt och orätt. Det var icke nog med kausalitet, det krävdes ännu en begränsning av ansvaret. Det sökta kriteriet fann man i *överskridandet av handlingsfrihetens gränser*.[2] Det är för båda riktningarna gemensamt, att man, ehuru i olika utsträckning, begagnade *intresseavvägningen* för att påvisa förhandenvaron av orättens kännetecken.

Det vill synas, som om skillnaden mellan läran om den formella rättsstridigheten och den om den materiella icke vore så stor. Är det måhända i själva verket så, att man når till väsentligen samma resultat och att det bara kan bliva fråga om differenser vid lagtolkningen? På detta kan man svara, att de praktiska resultaten icke uppvisa mera djupgående olikheter och att dessa bestå av vissa skillnader i fråga om friheten i lagtolkningen. Den föreliggande likheten är emellertid vilseledande. Genom de *modifikationer* i läran om den materiella rättsstridigheten, som i rättssäkerhetens intresse före-

[6] Till förekommande av missförstånd får jag framhålla, att Stjernberg och Agge med den kontinentala rättsstridighetsläran mena läran om den formella rättsstridigheten. Om utvecklingen av den kontinentala läran om den materiella rättsstridigheten se E. Heinitz, Die Lehre der materiellen Rechtswidrigkeit (Strafrechtliche Abhandlungen, Nr. 211, Berlin 1926).

[7] J. Hagströmer, Svensk straffrätt, 1. h. (Upps. 1901), s. 97—108.

[8] J. Thyrén, Straffrättens allmänna grunder (Lund 1907) ger måhända den bästa bilden av hans inställning till rättstridighetslärorna före debatten med Lundstedt.

[9] S. A. Bjerre, Om rättstridighetsrekvisitet vid förtalsförbrytelserna. Akad. afh. (Sthm 1910), s. 3—92.

[1] F. Wetter, Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del, 1. h. (Upps. 1923), s. 29—32.

[2] Denna formulering återfinnes redan hos C. Goos, Den danske Strafferet, D. 2 (Kbhvn 1878), s. 156 f., och B. Getz, Om den saakaldte delagtighed i forbrydelser (f. f. g. i Norsk Retstidende 1875, sedan i Juridiske Afhandlinger. Udg. af F. Hagerup, Kristiania 1903, s. 48 f.) uttrycker samma tankegång.

tagits, har man så när brutit udden av den principiella skillnad som finnes.

Det är nämligen så, att läran om den materiella rättsstridigheten, i synnerhet dess nordiska riktning, trott sig kunna påvisa ett för all orätt gemensamt yttre kännetecken. Handlingsfrihetens gränser äro icke uppdragna med sanktionsreglerna såsom riktpunkter, utan dessa regler äro i stället konsekvenser av en redan företagen intresseavvägning.[3] Om man eftersträvar att nå det i varje förekommande fall r i k t i g a resultatet, måste intresseavvägningen ske *in casu*. Till måttstock tog man gamle *bonus pater familias*[4], av Goos fördanskad till »en fornuftig og kyndig Mand», av Hagströmer försvenskad till »en aktsam person».

Det är uppenbart, att den fria intresseavvägningen måste råka i konflikt med den förhandenvarande lagstiftningen. I svensk rätt riktade redan S j ö g r e n ur denna synpunkt ett ryktbart angrepp mot den nordiska rättsstridighetsläran.[5] I straffrätten erkändes emellertid obetingat giltigheten av *legalitetsprincipen*, om man än icke ville utesluta bruket av *laganalogi*. H a g e r u p skyndade sig också, efter föredöme av v. L i s z t[6], att betona lagens obetingade giltighet[7]. Därmed kom den nordiska rättsstridighetsläran att tvingas tillbaka in mot grunderna för brottslighetens bortfallande, där den kontinentala riktningen redan förenat sina krafter med den formella rättsstridighetslärans till vinnande av fördjupad insikt om dessa grunder.

Å andra sidan kunde den formella rättsstridighetsläran icke länge hålla sig inom de i den äldre doktrinen fast utmärkta grunderna för brottslighetens bortfallande. Samhällets utveckling framtvang ständigt avgöranden, som endast med nödtvång kunde pressas in i de fixerade kategorierna. Sålunda erkänner v. H i p p e l förhandenvaron av »sonstige Fälle»[8], och A g g e har utlovat en framställ-

---

[3] Så hos J. Thyrén, Principerna för en strafflagsreform, 2 (Lund 1912), s. 125 f. Ross, a. a., s. 373 är med rätta kritisk mot ett sådant betraktelsesätt.

[4] Så uttryckligen hos Hagströmer, a. a., s. 102.

[5] V. Sjögren, Om rättsstridighetens former med särskild hänsyn till skadeståndsproblemet. Akad. afh. (Upps. 1894), s. 137.

[6] F. v. Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 16.—17. Aufl. (Berlin 1908), s. 137 f.

[7] F. Hagerup, Aarsagssammenhang og Retsstridighed (TfR 1909), s. 330.

[8] R. v. Hippel, Deutsches Strafrecht, Bd. 2 (Berlin 1930), s. 260 f.

ning av »diverse intressekollisioner»[9]. Det kan icke råda tvivel om, att läran om den materiella rättsstridigheten kraftigt påverkat läran om den formella rättsstridigheten till förmån för mera *fri lagtolkning*. Därigenom ha lärorna till resultatet kommit att nalkas varandra.

Kvar står skillnaden mellan de båda lärorna i frågan om uppfattningen av gränsen mellan rätt och orätt och därmed i frågan om *straffets rättsgrund*. För läran om den formella rättsstridigheten framstår rättsstridigheten alltjämt såsom sammanfattningen av villkoren för brottslighet, medan läran om den materiella rättsstridigheten bibehåller sin syn på rättsstridigheten såsom ett överskridande av handlingsfrihetens gränser eller såsom ett samhällsskadligt förhållande. Det är till detta spörsmål, som vi nu skola återkomma.

De försök, som man särskilt inom den nordiska riktningen av läran om den materiella rättsstridigheten gjort att lösa rättsstridigheten från sanktionen, äro enligt min mening misslyckade. Ingen har med större skärpa än L u n d s t e d t gått till angrepp mot dessa försök[1], och riktigheten av hans kritik har blivit allt mera allmänt medgiven[2]. Det ligger bakom ansträngningarna att befria rättsstridigheten från sanktionens boja en medveten eller omedveten känsla av rättens förankring i enhetlig och förpliktande samhällsåskådning, vars syften rätten med sanktionernas maktmedel skall trygga. Hur värdefull denna känsla än är såsom drivfjäder för lagstiftningen och i viss mån rättstillämpningen, kan man icke utan särskilda undersökningar av dess betingelser och yttringar lägga den till grund för en vetenskaplig ståndpunkt.

Man kan även inom läran om den formella rättsstridigheten spåra en tendens till materiell uppfattning av rättsstridigheten, ehuru tankegången ligger dold i samma uttryck, som eljest blott tjänar såsom en sammanfattning av villkoren för brottslighet. Rättsstridigheten fyller i så fall samtidigt uppgiften att vara ett terminologiskt hjälpbegrepp och funktionen att angiva konturerna av något, som liknar ett materiellt rättsstridighetsbegrepp. I det formella rättsstridighetsbegreppet finnes nämligen rum för tanken på *harmoni i rättsordningen*. Intresseavvägningen tjänar då strävandena att förverk-

[9] Agge, a. a., s. 196.

[1] Första gången i V. Lundstedt, Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten. I. Principinledning (Upps. 1920), s. 9—15.

[2] Senast av Ussing, a. a., s. 32 f.

liga en motsättningslös rättsordning trots rättsreglernas bristfällighet. Därmed nalkas man frågan om innebörden av begreppet »gällande rätt», som icke nu skall göras till närmare undersökning.[3]

Rättsstridigheten kan också, såsom den verkligt formella läran om rättsstridigheten menar, vara blott och bart ett terminologiskt hjälpbegrepp utan anspråk på sakligt innehåll. Såsom sådant kan det icke lämna något svar på frågan om straffets rättsgrund. Dess värde ligger möjligen däri, att det ur brottsrekvisiten utbryter och särskilt behandlar frågor, som just ligga på gränsen mellan rätt och orätt. Innan vi inlåta oss på frågan om ändamålsenligheten av ett dylikt terminologiskt hjälpbegrepp, ha vi att taga position till ett par inledande frågeställningar, som i klarhetens intresse böra omedelbart avgöras.

Det har förekommit mycken fruktlös diskussion om beskaffenheten av rättsstridigheten såsom särskilt brottsrekvisit. Några anse rättsstridigheten vara ett till de i brottsbeskrivningen angivna villkoren för brottslighet lagt särskilt villkor, medan andra se den såsom ett undantag från den i brottsbeskrivningen angivna regeln. För de förra blir rättsstridigheten ett ö k a n d e moment i rättsfaktum, för de senare ett m i n s k a n d e. Någon saklig skillnad mellan dessa båda betraktelsesätt kan jag icke finna. Det är bara det, att utgångspunkten är olika. De förra utgå från gärningstypens innehåll, de senare från dess omfång.

Det har också vållat tvekan, om man borde betrakta rättsstridigheten såsom ett p o s i t i v t moment i rättsfaktum eller såsom ett n e g a t i v t moment. Även i det hänseendet föreligger ingen saklig skillnad; det är även här fråga om olika uttryck för samma sak. Det är visserligen så, att rättsstridigheten för läran om den materiella rättsstridigheten finner sin riktiga beteckning i det positiva uttryckssättet. För läran om den formella rättsstridigheten äro emellertid formuleringarna likvärdiga. För den ter sig upptagandet av rättsstridigheten såsom ett särskilt brottsrekvisit icke såsom något annat än angivandet, att någon omständighet, som utesluter brottslighet, icke föreligger. Ofta ter sig den negativa formuleringen naturligare, därför att undantagen äro — om än vanliga — perifera i brottstypen. Vid vissa brottstyper däremot bliva de, såsom

---

[3] Om innebörden av begreppet se Ussing, a. a., s. 8 f., varest även synpunkter anläggas på frågan om rättsvetenskapens uppgift på detta område.

Andenæs påvisat[4], karakteristiska för brottstypen (t. ex. vid »rättsstridigt tvång» och ärekränkning) och göra det positiva uttryckssättet likvärdigt eller åskådligare.

De synpunkter, som här anlagts på rättsstridigheten såsom rättsfilosofiskt problem, hava kommit mig att undvika bruket av rättsstridigheten såsom rättsgrund till den straffrättsliga påföljden. Rättsstridigheten kan emellertid, såsom den följande framställningen visar, brukas som ett terminologiskt hjälpbegrepp. Det är om ändamålsenligheten av rättsstridigheten för rättssystematiken, som det följande avsnittet skall handla.

III. Rättsstridigheten såsom rättssystematiskt problem.

Klarare än andra har Bjerre framhållit, att den verkliga grunden till rättsstridighetens uppställande såsom allmänt brottsrekvisit är att söka i det förhållandet, »att lagstiftaren icke alltid uttömmande angifvit alla villkoren för en handlings straffbarhet».[5] Det gäller nu att undersöka, om denna lagstiftarens oförmåga motiverar uppställandet av ett rättsstridighetsrekvisit. För detta ändamål måste man undersöka beskaffenheten av de av lagstiftaren utelämnade momenten i rättsfaktum. Det är den uppgift, som nu ligger framför oss.

De saknade villkoren för brottslighet benämnas av Ross med en term, som på ett slående sätt framställer deras egenskap att vara »en Korrektion til, en Præcisering af, i Forvejen givne Regler», för *reservationer*.[6] Dessa kunna tänkas vara direkt anknutna till varje särskilt moment i de i brottsbeskrivningen upptagna villkoren eller också tänkas utgöra mera fristående moment, som lagstiftaren icke förmått fånga in under lagtexten.

Om det nu verkligen är så, att reservationerna till antal och art betingas av lagstiftarens större eller mindre förmåga att återgiva sina intentioner i stadgandets lydelse, skulle man kunna vänta sig, att samlingen av reservationer från en mängd olika stadganden icke skulle uppvisa många gemensamma drag. Ehuru svensk rätt i stort sett saknar arbeten, som just ur denna synpunkt betrakta de särskilda brotten, kan man tryggt säga, att de tillkommande villkoren förete karakteristiska, gemensamma drag. Samma reservationer

[4] J. Andenæs, Straffbar unnlatelse (Oslo 1942), s. 180 f.

[5] Bjerre, a. a., s. 39. [6] Ross, a. a., s. 372.

kunna hänföras till många stadganden, ehuru reservationerna där bliva i olika mån erkända. I det följande avsnittet av framställningen skall jag närmare uppehålla mig vid reservationerna såsom lagstiftningsproblem. Nu gäller det deras plats i rättssystemet.

I den modernare straffrättsliga doktrinen brukar man företaga en uppdelning av villkoren för brottslighet i ett *objektivt* och ett *subjektivt* rekvisit. Då viss tvekan kan uppkomma om innebörden av dessa benämningar, skall jag ange, på vilket sätt jag företagit uppdelningen av ärekränkningsbrottens kännetecken, vare sig dessa finnas i lagen angivna eller eljest anses erforderliga. I stort sett kan man skilja mellan de kännetecken, som utmärka gärningen, och dem, som karakterisera gärningsmannen. Svårighet uppkommer emellertid härutinnan, därför att särskilda kännetecken hos gärningsmannen stundom prägla själva gärningen. Vid sedlighetsbrotten kommer det ofta an på relationen mellan gärningsman och offer, huruvida gärningen anses brottslig, och vid förtalsbrotten betingas brottsligheten stundom av förhandenvaron av argt uppsåt. Jag har funnit det ändamålsenligt att tudela villkoren för brottslighet på ett rekvisit omfattande yttre tecken på brottslighet, vare sig dessa hänföras till gärningen eller gärningsmannen, och på ett annat omfattande alla gärningsmannens inre (psykiska) kännetecken.[7] Gör man så, kunna dessa rekvisit utan svårighet betecknas såsom objektivt och subjektivt. Denna uppdelning gäller i lika mån de i brottsbeskrivningen angivna villkoren och reservationerna.

Allt sedan naturrättens tid, då man fäste det största avseendet vid rättsangreppens objektivt farliga beskaffenhet, har det funnits en benägenhet att hänföra blott de yttre reservationerna till rättsstridigheten. I våra dagar behöver man icke tvista om annat än ändamålsenligheten av ett dylikt beteckningssätt. Till förmån för en så beskaffad benämning kan man anföra behovet av en för straffrätten och skadeståndsrätten gemensam beteckning för det förhållandet, att samtliga objektiva kännetecken, som aktualisera frågan om straff och skadestånd, äro förhanden, oavsett om de subjektiva villkoren samtidigt finnas.[8] Man får emellertid icke glömma, att

[7] Denna indelningsgrund följer t. ex. H. Welzel, Das deutsche Strafrecht. 2. Aufl. (Berlin 1949), s. 35—46; jfr 75—88.

[8] En sådan åsikt framställer i svensk straffrätt J. Thyrén, Den moderna straffrättens grundåskådningar (Lund 1920), s. 41 f.

det, såsom jag nyss nämnt, bland de subjektiva villkoren döljer sig en grupp gärningstypen karakteriserande villkor. Dessa, i tysk rätt *subjektive Unrechtselemente*[9] benämnda, villkor falla utanför rättsstridigheten i denna mening. Då det ligger utom ramen för min avhandling att undersöka, i vad mån dessa utgöra betingelse för skadestånd, vill jag icke binda mig för ett till det objektiva rekvisitet begränsat rättsstridighetsbegrepp.

Enligt den under 1800-talet utbildade lagstiftningstekniken, vilken med 1864 års Strafflag fick definitivt inträde i svensk straffrätt[1], behövde icke i lagen angivas, att i subjektivt hänseende uppsåt erfordrades, utan lagen blev enligt en allmän princip icke tillämplig annat än å uppsåtliga gärningar, med mindre så uttryckligen angavs[2]. För den nu av Straffrättskommittén bedrivna strafflagsrevisionen har Kommittén antagit den grundsatsen, att det i texten förutsatta uppsåtet skall anses i regel omfatta alla objektiva moment i brottsbeskrivningen.[3] Momenten i det objektiva rekvisitet bära sålunda det subjektiva rekvisitet inom sig. När icke språkliga skäl göra det nödvändigt att utsätta uppsåtet i lagtexten, blir det subjektiva rekvisitet sålunda uttryckligen angivet blott, när det avviker från det vedertagna allmänna uppsåtsbegreppet. Bland de uppsåtliga brotten kan en dylik begränsning av det subjektiva rekvisitet sakna motsvarighet inom det objektiva rekvisitet av framställningstekniska skäl eller eljest. I det förra fallet är det så, att begräns-

---

[9] Den bästa framställningen av läran härom lämnas av E. Mezger, Die subjektiven Unrechtselemente (Der Gerichtssaal 1924, s. 207—314). I E. Mezger, Deutsches Strafrecht. Ein Grundriss. 2. Aufl. (Berlin 1941), s. 68 f. har problemet antagit rimligare proportioner.

[1] Se härom nedan vid framställningen av det subjektiva rekvisitet.

[2] H. Thornstedt, Om företagaransvar. Studier i specialstraffrätt. Akad. avh. (Sthm 1948), s. 59 f. synes mena, att de subjektiva orättselementen vid bagatellförseelserna bestå i det uppsåtliga uppfyllandet av det objektiva rekvisitet för brottslighet. För egen del finner jag ej skäl att i dessa fall tala om något subjektivt orättselement utan om subjektiv täckning. Ett subjektivt orättselement är däremot för handen i de fall, där den uppsåtliga gärningen blott är brottslig, när den förövas av vissa bevekelsegrunder eller för vissa ändamål. Ett subjektivt överskott av denna, brottstypen kännetecknande art kräves i 5 § Lagen om illojal konkurrens, men icke i 15 § 1) Lagen om rätt till verk av bildande konst. Om tillämpningen av sistnämnda lagrum i rättsfallet NJA 1931 s. 506 se Thornstedt, a. a., s. 174 not 1 och H. Nial, Annonsavtalet (Sthm 1949), s. 84 not 4.

[3] Se Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20), s. 51.

ningen lättare kan uttryckas subjektivt än objektivt och att man med en klumpig objektiv beskrivning skulle kunna ge lagen ungefär (men aldrig exakt) samma omfång. I det senare fallet föreligger ett subjektivt överskott, i det att begränsningen verkligen saknar objektiv motsvarighet. Där gränsen mellan rätt och orätt sålunda drages med hänsyn till just detta subjektiva moment, kan man icke utan skäl tala om ett subjektivt orättselement.

De subjektiva orättselementen bliva icke utan betydelse vid de objektiva reservationerna. Man har nämligen anledning fråga sig, om de objektiva grunderna för brottslighetens upphävande icke inrymma subjektiva begränsningar. Så synes mig icke vara förhållandet beträffande den enda betydelsefulla, i strafflagen uttryckligen reglerade objektiva grunden, nödvärnet. Man får icke förhastat därav draga den slutsatsen, att så skulle vara förhållandet vid alla de oreglerade grunderna för brottslighetens uteslutande. Man har i det hänseendet i doktrinen ifrågasatt, om icke aganderätten är begränsad till de fall, där den utövas i uppfostringssyfte.[4] För egen del tror jag en sådan begränsning finnas vid vissa intressekollisioner, bl. a. vid ärekränkning.

Se vi på den engelska ärekränkningsrätten, skola vi finna, att den innehåller två grupper av objektiva grunder för uteslutande av straff och skadestånd, nämligen *absolute privilege* och *qualified privilege,* av vilka den förra enbart innehåller objektiva reservationer och den senare objektiva reservationer, i sin tur begränsade av en subjektiv reservation, kravet på frånvaro av *malice.* En motsvarande begränsning finnes i fråga om den kritikrätt, som betecknas såsom *fair comment.*[5]

Man har anledning fråga sig, om det är ändamålsenligt att förse objektiva reservationer med subjektiva begränsningar. Jag tror mig i det hänseendet kunna säga, att man riskerar, att de objektiva grunderna allvarligt försvagas, såvida man icke inför bevisbörderegler till svarandens fördel genom en presumtion till hans förmån. Svaranden skulle sålunda anses hava utövat en erkänd kritikrätt, intill dess att han övertygats om att hava begagnat den i syfte att ärekränka. Kritikrätten skulle på så sätt vara starkare subjektivt än objektivt begränsad.

[4] Se härom Agge, a. a., s. 194.

[5] Se härom t. ex. Fraser on Libel and Slander. 7th ed. by G. O. Slade & N. Faulks (London 1936), s. 102—174.

Det är att märka, att man i äldre rätt i ganska stor utsträckning begagnade uteslutande subjektiva begränsningar av brottsligheten och att man därmed åstadkom relativt ändamålsenliga resultat. En sådan begränsning finnes kvar i kravet på arghet vid förtal. I detta rekvisit ingår, såsom i ett följande avsnitt skall påvisas, omärkligt en objektiv reservation, som döljes under den vidare tilltagna subjektiva. På det sättet har Bjerre rätt, när han framhåller, att uppsåtskravet innehåller ett rättsstridighetsrekvisit.[6] Det har emellertid ett icke ringa pedagogiskt värde att först framställa den objektiva reservationen och därnäst dess subjektiva begränsning. Man kan därmed i större utsträckning bevara gränsen mellan rätt och orätt inom det objektiva rekvisitet.

Det är ett gemensamt kännetecken för alla reservationer, att de utesluta brottsligheten. Många uttrycka saken så, att straffbarhet icke föreligger, när reservationen är förhanden. Ehuru det här blott är fråga om en terminologisk skillnad, enär brottslighet och straffbarhet i handlingsögonblicket sammanfalla, skall jag, med hänsyn till det pedagogiska värdet av ändamålsenlig terminologi, något uppehålla mig vid *skillnaden mellan brottslighet och straffbarhet*. Värdet i en distinktion mellan termerna ligger däri, att man kan giva uttryck åt den kriminalrättsliga värderingen av gärningen, om än den icke resulterar i en påföljd.

Om sålunda brottsligheten blir det omfångsmässigt vidare begreppet och straffbarheten det trängre, synes det mig vara angeläget att icke beteckna de gärningar, vilka ej falla in ens under det vidare, så, att därav blott framgår, att de icke falla in under det trängre. På denna grund finner jag anledning att föredraga att beteckna det fall, där straffbarheten är utesluten på grund av frånvaro av brottslighet, med en benämning, som hänför sig till brottsligheten och icke till straffbarheten.[7] Därtill kommer, att ett sådant beteckningssätt ur pedagogisk synpunkt är lämpligare, enär det angiver, att vid dylika gärningar saknas en egenskap, vars frånvaro är betingelse för överskridandet av gränsen mellan rätt och orätt i straffrättsligt hänseende.

---

[6] Bjerre, a. a., s. 141 och 146.

[7] Agge, a. a., s. 178—195 föredrar att beteckna både grunderna för brottslighetens uteslutande och straffrihetsgrunderna (se nedan s. 112, 120) som straffrihetsgrunder.

Även om man inom den nordiska rättsstridighetsläran haft olika meningar om gränsen mellan rätt och orätt med hänsyn till gärningsmannens förmåga att överblicka situationen, var man därom ense, att bedömandet skulle ske efter förhållandet *i handlingsögonblicket.* Detta är, såvitt jag kan förstå, ur rättssäkerhetssynpunkt en viktig grundsats, som för straffrättens vidkommande medför, att brottslighet innebär, att gärningen i handlingsögonblicket uppfyller samtliga villkor för straffbarhet.[8] Med straffbarhet förstår jag däremot, att gärningen *i bedömningsögonblicket* uppfyller alla villkor för påföljd. Den gärning, som betecknas såsom icke rättsstridig, saknar redan i handlingsögonblicket en egenskap, som utgör förutsättning för straffbarhet: den har endast skenbart överskridit handlingsfrihetens gränser. Annorlunda är det med den gärning, som blott genom senare inträdda förhållanden undandrages den påföljd, som i handlingsögonblicket hotat. Där äro gränserna överskridna, om än utan påföljd.

Denna ändamålsenliga terminologi fördunklar icke de sakförhållanden, som den skall karakterisera. Distinktionen brottslig—icke brottslig hänför sig otvetydigt till gränsen mellan rätt och orätt inom straffrätten, vilket icke är förhållandet mellan straffbar—straffri. De gärningar, vilka det inom rättsstridighetsläran är fråga om, äro efter straffrättslig bedömning ofta samhällsnyttiga och aldrig övervägande samhällsskadliga. Indelningen häktade—icke häktade är icke till fyllest såsom karakteristik av medborgarna; indelningen straffbara—straffria icke av deras handlingar.

Ehuru ur straffrättslig synpunkt till fyllest, är distinktionen brottslig—icke brottslig ur pedagogisk synpunkt föga tilltalande. Den skär bort alla de handlingar, som icke i handlingsögonblicket äro straffbara, och ägnar dem icke mera uppmärksamhet. De brottsliga kastas däremot in i straffrättens sorteringsverk. Detta har också lagstiftaren känt med sig, när han formulerat undantagen från lagens straffbud. Någon klar princip torde dock icke finnas. Polismannens våldsutövning, när tjänsten så kräver, medborgarens våldsutövning i nödvärn och i nöd äro typiskt sett i olika mån förtjänta av rättsordningens uppmuntrande ord. Tillspetsad i budord, lyder satsen ungefär sålunda: Du skall etc., Du får etc., Du blir icke bestraffad etc. Den tyska straffrättskommissionens definitiva utkast

[8] Jfr Agge, a. a., s. 214 not 45.

år 1935[9] till stadganden om nödvärn och nöd äro i det hänseendet belysande: »Wer Notwehr übt, handelt recht. Wer in Notstand handelt, wird nicht bestraft.»

Vi ha i det föregående utgått från den tanken, att *reservationerna* såsom avgörande för gränsen mellan rätt och orätt hava den gemensamma egenskapen, att de utesluta brottslighet. Denna egenskap tillkommer dem, emedan de — vare sig de hänföra sig till det objektiva eller subjektiva rekvisitet — närmare precisera och korrigera *brottstypen.* Det är just detta, som av gammalt brukar behandlas inom rättsstridighetsläran i straffrättssystematiska framställningar. Man har emellertid funnit, att brottstypen också kan komma att innehålla fall, som — med hänsyn till situationen vid brottet, gärningsmannens egenskaper, förhållanden efter brottet samt andra omständigheter — efter rättspolitiska synpunkter icke te sig straffvärda. Dylika *särskilda omständigheter,* som böra föranleda *straffrihet,* kunna föreligga redan i handlingsögonblicket eller ha inträffat under tiden till bedömningsögonblicket. I moderna strafflagar har man givit domaren (och oftare redan åklagaren) rätt till *eftergift av påföljd* (eller av åtal). Det gäller att hålla gränsen klar mellan de typiska reservationerna och de särskilda omständigheter, vilka redan i handlingsögonblicket giva möjlighet till eftergift av påföljd. För den, som vill hålla gränsen mellan rätt och orätt kvar vid fasta riktpunkter i objektivt och subjektivt hänseende, tillkommer här ett systematiskt osäkerhetsområde. Mig synes det vara ändamålsenligt att hänföra reservationerna till grunderna för brottslighetens uteslutande och de särskilda omständigheterna, även om de föreligga i handlingsögonblicket, till *straffrihetsgrunderna.* Vi få anledning återkomma till spörsmålet i avsnittet om rättsstridigheten såsom lagstiftningsproblem.

Reservationerna kännetecknas *i formellt hänseende* av egenskapen att utesluta brottslighet. Ur den synpunkten förtjäna de att i rättssystematiska arbeten över straffrättens allmänna del utbrytas till särskilt studium. De bidraga till kännedomen om gränsen mellan rätt och orätt, om vilken man eljest icke där får någon närmare kännedom, redan därför att de särskilda brottstyperna icke i framställningen möta ögat och tanken. Vid framställningen av de särskilda brotten däremot utgöra de jämte de i brottsbeskrivningen an-

[9] Das kommende deutsche Strafrecht. Allg. Teil. 2. Aufl. (Berlin 1935), s. 89 f.

givna villkoren för brottslighet del av brottstypens innehåll och böra därför behandlas i samband med de uttryckliga villkor, som lagen kräver uppfyllda. I enlighet härmed fördelas reservationerna i denna framställning på det objektiva och det subjektiva rekvisitet och behandlas i anslutning till det moment, till vilket de hava anknytning.

Vad reservationerna *i materiellt hänseende* innehålla kan svårligen allmänt angivas. Några riktlinjer skola emellertid antydas vid behandlingen av rättsstridigheten såsom lagstiftnings- och lagtolkningsproblem. Detaljerna utformas för ärekränkningsbrottens del i andra partier av avhandlingen.

IV. Rättsstridigheten såsom lagstiftningsproblem.

Om Bjerres iakttagelse, att rättsstridigheten har lagstiftarens oförmåga att exakt angiva villkoren för brottslighet att tacka för sin tillvaro, är riktig, måste det vara en angelägen uppgift för lagstiftaren att försöka tränga rättsstridigheten tillbaka genom ökad precision i utmejslingen av strafflagens regler. Det är emellertid en gammal iakttagelse, att lagstiftaren finner svårigheterna övermäktiga. Därtill samverka ett flertal omständigheter.

Ju mera lagstiftaren verkligen bemödar sig att samla in all tänkbar brottslighet under lagens ord, desto mera innehållslösa måste dessa bli, om lagen icke skall få orimlig vidlyftighet. Denna tendens är starkt märkbar i den under Straffrättskommitténs ledning företagna revisionen av strafflagens brottsbestämmelser. Ju vagare brottstyperna karakteriseras, desto större risk finnes det, att gärningstyper uppdyka, som ur rättspolitisk synpunkt te sig föga straffvärda. Genast uppkommer frågan, om man skall tillämpa lagen eller konstruera fram en reservation genom lagtolkning.

Huru mycket lagstiftaren än bemödar sig att finna exakta formuleringar för de olika momenten i brottsrekvisiten, kan han icke hindra, att vissa gärningstyper inrymma särfall, som icke rubba brottstypen, men likväl av rättspolitiska skäl icke böra drabbas av den föreskrivna påföljden. Här måste lagstiftaren överväga att medgiva möjlighet till eftergift av påföljd eller av åtal.

När Lagkommittén på sin tid utarbetade förslaget till Allmän Criminallag, ansågs det inom den kontinentala doktrinen och lag-

stiftningen möjligt att relativt ingående reglera de fall, där rättsstridigheten kunde sättas i fråga. Lagkommittén nöjde sig med att i strafflagens allmänna del föreslå stadganden, förutom om hindrande av fånges flykt etc., om nöd och nödvärn.[1] Häremot invände Uppsala-professorerna, att samtliga grunder för brottslighetens uteslutande ej blivit angivna.[2] Sålunda saknades regler om tvång, faktisk och rättslig villfarelse, rättsplikt, samtycke och utövande av rättighet annan till skada. Anmärkningarna avvisades på olika grunder av Lagkommittén i dess Utlåtande.[3] I propositionen till 1862 års Riksdag fanns icke längre något stadgande om nöd, varom justitiestatsministern De Geer till statsrådsprotokollet yttrade, att det »ansetts hvarken behöfligt eller rådligt att i det nu uppgjorda förslaget intaga några bestämmelser om strafflöshet för den, som, för att afvärja trängande lifsfara, föröfvat gerning, hvarförutan räddning ur den fara ej möjlig var».[4] Alltjämt saknar strafflagen allmänna stadganden om annat än nödvärn och hindrande av fånges flykt etc.

I motsats till den torftiga regleringen i strafflagens allmänna del av de objektiva grunderna för brottslighetens uteslutande stå de numera icke sällan förekommande särskilda bestämmelserna om dylika grunder i strafflagens speciella del och i särskilda författningar. Dessa regleringar hava skett på olika sätt. Frågan om sanningsbevisets tillåtlighet vid ärekränkning har fått plats i ett särskilt stadgande. Samtyckets rättsverkan har delvis reglerats med rekvisitet »olovligen» eller motsvarande vid åtskilliga förmögenhetsbrott liksom vid lagarna om avbrytande av havandeskap, kastrering och sterilisering. Däremot finnas inga regler om samtyckets rättsverkan vid övriga brott. Angrepp på eget intresse torde i princip anses tillåtet, men ett (skenbart) undantag finnes i stadgandet om självstympning såsom svikande av försvarsplikt. Frågor om rättsverkan av laga befogenhet och särskild rättsplikt finnas icke reglerade i

[1] Förslag till Allmän Criminallag (Sthm 1832), 7 kap. 5—10 §§.

[2] Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Betänkande afg. af Juridiska Faculteten och Philosophiæ Professorerne vid Upsala Universitet (Ups. 1833), s. 71 f.

[3] Utlåtande i anledning af Anmärkningar wid Förslaget till Allmän Criminallag, af Lagcommitteen (Sthm 1834), s. 102 f.

[4] 1862—63 års Riksdag. Kungl. prop. nr 37, s. 110. Det var med hänsyn till angrepp på den enskilda äganderätten, som man icke ens vågade medgiva reservation till förmån för den, som befann sig i rättan livsnöd.

strafflagen. De subjektiva reservationerna finnas angivna vid de särskilda stadgandena.

Behovet av möjlighet till eftergift av påföljd eller redan av åtal har med tiden gjort sig allt mera kännbart. Efter några smärre försök har Strafflagberedningen nu funnit tiden mogen för ett principiellt stadgande om förutsättningarna för eftergift av påföljd eller av åtal.[5] Det kan icke råda tvivel om, att det föreslagna stadgandet förutsätter, att konstaterande av brottslighet skall föregå prövningen av eftergiften. Eftergiftsgrunderna äro också så utformade, att inga grunder för brottslighetens uteslutande finnas där angivna. Man har sålunda försökt göra skillnad mellan de fall, där brottslighet icke föreligger, och dem, där brottslighet föreligger, men anledning till påföljd saknas. I den mån man i tillämpningen kan upprätthålla denna skillnad, finnes icke anledning till anmärkning mot gränsdragningen. Den vansklighet i systematiskt hänseende, som kan framkomma vid gränsdragningen mellan reservationerna och de fakultativa straffrihetsgrunder, som avse omständighet, som förelegat i handlingsögonblicket, synes mig i princip böra lösas till handlingsfrihetens förmån.

Det händer icke sällan, att handlingsfrihetens gränser överskridas på så sätt, att reservationerna utnyttjas över hövan. Vid nödvärn har denna situation sedan länge beaktats, och man har uttryckliga stadganden om nödvärnsexcess. Strafflagberedningen har antytt, att i dylika fall eftergift av påföljd eller åtal skall kunna komma till användning.[6] Denna uppfattning är enligt min mening sund. Man frågar sig emellertid, huru domstolarna och åklagarna skola kunna draga gränsen mellan nöd och nödexcess, så länge någon enhetlig uppfattning om nödrättens utsträckning icke finnes i svensk rätt.[7] På liknande sätt ligger det till vid många andra reservationer.

Man kan hysa olika meningar om lämpligheten och behovet av reglering av reservationerna i lagstiftningen. Ju mera allmänt man formulerar rättsreglerna, desto större blir behovet av uttryckliga

---

[5] Strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal (Sthm 1948. — SOU 1948: 40).

[6] Strafflagberedningens promemoria (SOU 1948: 40), s. 22 f.

[7] Man jämföre för straffrättens del i det hänseendet Hagströmer (a. a., s. 121—131) med Thyrén (Principerna, 2, s. 152—162) och Strafflagskommissionen (Förslag till strafflag, allmänna delen [Sthm 1923. — SOU 1923: 9] s. 169—177).

regleringar av reservationerna. Det är här blott fråga om preciseringar av rättsregeln. Dessa kunna ske genom tillfogandet av ännu ett villkor för brottslighet eller genom en särskild undantagsregel. Samhällsutvecklingen får icke i onödan hämmas av ovisshet om gränsen mellan rätt och orätt.

Ibland händer det, att icke ens en klar rättsregel verkar hämmande. Med våldsam kraft brytes väg för en reservation, som en dag ter sig ofrånkomlig, när frågan kommer upp till prövning. I fråga om dylika reservationer har Welzel framställt en lära om *soziale Adäquanz*.[8] Denna gäller frihetsinskränkningar i samband med trafikmedlen, vållande till kroppsskada vid trafik eller industriell drift, skador vid utövande av sport, skador vid läkar- och sjukhusvård, hot och risker inom affärslivet och förtroliga, äreröriga meddelanden. Welzel hänför dessa grupper av fall icke till grunderna för brottslighetens uteslutande utan till inskränkningar i gärningsinnehållet. Helt visst beror denna åtgärd av övertro på bestämdheten i grunderna för brottslighetens bortfallande. De äro, såsom Agge framhållit[9], ingalunda något annat än rubriker, under vilka man av framställningstekniska skäl grupperar reservationerna. Hyser man denna uppfattning, blir Welzels distinktion onödig. Kvar står hans framhävande av grupper av reservationer, vilka just genom sin vanlighet undandraga sig uppmärksamhet. I allmänhet ägna de sig på grund av sina vaga konturer icke heller för lagfäst reglering, och de måste därför få sin närmare utformning genom lagtolkning.

I utländska strafflagar förekommer det, att man antyder förhandenvaron av reservationer genom tillfogandet av ordet rättsstridig o. dyl. i lagtexten. Denna metod har med rätta utsatts för kritik[1] men synes mig dock rymma en grad av berättigande. Ehuru hänvisningen till rättsstridigheten såsom tillkommande moment är föga upplysande, får man dock veta, att lagstiftaren här känt behov av att uttryckligen påpeka förhandenvaron av reservationer, vilka av olika skäl ej kunnat bliva i lagen reglerade. Faran är emellertid, att man blir benägen tillämpa en snävare lagtolkning vid de stadganden, där denna Brask-lapp saknas.

Gränsdragningen mellan rättsstridigheten såsom lagstiftnings-

[8] Welzel, a. a., s. 36 f.

[9] Se härom närmare nedan s. 118.

[1] Kritiken utövas alltjämt med samma iver av bl. a. J. Skeie, Den norske straffe-rett, Bd 1. 2. utg. (Oslo 1946), s. 142 f.

problem och rättsstridigheten såsom lagtolkningsproblem ligger i lagstiftarens hand. Honom tillkommer att avgöra, när reservationerna böra få rum i lagen. Man kan konstatera, att svensk lagstiftning visar räddhåga att tränga rättsstridighetsrekvisitet tillbaka. Därmed har man överlämnat åt rättstillämpningen att göra den precisering av gärningsinnehållet, som lagstiftaren icke mäktat.

V. Rättsstridigheten såsom lagtolkningsproblem.

I svensk straffrätt har L u n d s t e d t[2] klargjort, att lagstiftarens oförmåga att exakt angiva villkoren för brottslighet ingalunda behöver medföra uppställandet av ett allmänt rättsstridighetsrekvisit. Diskrepansen mellan lagens ordalag och dess verkliga innebörd var blott skenbar och undanröjdes genom lagtolkning på så sätt, att tillämpningen »begränsas till de i lagen åsyftade handlingarne». Däri har A g g e[3] sedermera på det sättet instämt, att rättsstridighetsproblemet icke vore annat än »en viss sida av det allmänna problemet om lagtolkning». Härutinnan är jag för min del beredd att instämma såtillvida, som endast lagtolkningen kan påvisa de reservationer, vilka icke blivit i lagen uttryckligen reglerade.

Av hänsyn till rättssäkerheten begränsas all lagtolkning inom straffrätten av *legalitetsprincipen,* om än denna i olika länder fått något skiftande fasthet. Det kunde tyckas, att denna princip skulle stå i vägen för läran om den materiella rättsstridigheten. Så har emellertid ej varit fallet i de länder, där lärans företrädare känt ansvaret för rättssäkerhetens upprätthållande. När dess företrädare[4] någon gång åberopade *rättsmedvetandet* såsom yttersta grundsats för avgörandet av gränsen mellan rätt och orätt, avsågs blott, att den skulle tillämpas inom ramen för stadgandets ordalag. Annorlunda utvecklades åskådningen i det nazistiska Tyskland, där *gesundes Volksempfinden* fick makt att genombryta lagens skrankor och fritt efter strafflagens grundsatser utmäta straff, när gärningen ansågs förtjäna det.[5] Det var då icke längre fråga om lagtolkning, utan om *rättsskapande verksamhet.*

---

[2] Lundstedt, a. a., s. 69—73.

[3] Agge, a. a., s. 180.

[4] Bjerre, a. a., s. 32—37.

[5] Om grundsatserna för denna åskådning se Mezger, Deutsches Strafrecht. Ein

I motsats till analogibildningen håller sig lagtolkningen *inom ramen för stadgandets ordalydelse*. Därvid är det av grundläggande betydelse, att legalitetsprincipen icke motsvaras av någon princip innebärande obetingad skyldighet att tillämpa lagen, när en handling föreligger, som faller in under dess ordalag. Den föregående framställningen av rättsstridigheten har tvärtom ådagalagt, att lagen måste anses rymma *reservationer*, vare sig dessa framgå av ett annat stadgande eller måste anses vara tyst förutsatta. Finnes en sådan reservation vara förhanden, skall åklagaren icke stämma och domaren icke döma. Frågan är nu bara, huru man skall kunna veta, när en tyst reservation föreligger.

Läran om den formella rättsstridigheten utgick från början från en alltför snäv uppfattning av reservationerna. Man trodde nämligen, att dessa voro begränsade till ett fåtal strängt fixerade *rättsfigurer*, de s. k. särskilda grunderna för rättsstridighetens bortfallande, men att de inom dessa i det stora hela icke beredde några tolkningsproblem. Så småningom vaknade man till insikt om otillräckligheten i detta betraktelsesätt. Rättsfigurerna (t. ex. rättsplikt och laga befogenhet) visade sig icke vara annat än, såsom Agge[6] träffande säger, *rubriker*, under vilka man för mera systematisk framställning fördelar reservationerna. Emedan dessa rubriker fått namn, som så småningom trängt in i det allmänna rättsmedvetandet, har man givit medborgarna en i stort sett tillförlitlig orientering av pedagogiskt värde om avvikelserna från de i lagreglerna schematiskt uppdragna gränserna mellan rätt och orätt. Å andra sidan förtjänar att framhållas, att reservationerna med vitt skild *intensitet* göra sig gällande inom olika brottstyper.

Det var säkerligen under inflytande av läran om den materiella rättsstridigheten, som man började antaga åsikten, att reservationerna voro resultatet av en *intresseavvägning*. Man tänkte sig, med en rationalisering av naturrättens tanke, att rättsreglerna voro satta till skydd för särskilda intressen mot angrepp, som icke uppburos av motsatta intressen. I den mån motsatta intressen råkade i konflikt, skulle man genom uppskattning av vardera intressets värde

---

Grundriss, s. 24—37. Om rättsvetenskapens beroende av statsmakten kan man bilda sig en uppfattning genom studiet av Welzels utläggning av legalitetsprincipen i a. a., s. 14—17 i jämförelse med hans framställnnig i Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts (Berlin 1940), s. 11—18.

[6] Agge, a. a., s. 196.

avgöra, om stadgandet skulle lända till tillämpning. Så länge denna tankegång icke stod helt klar för lagstiftaren vid stadgandenas tillkomst, utgjorde den blott en efterrationalisering. För svensk rätts vidkommande kan emellertid intresseavvägningsproblemet sägas ha fått insteg genom det av Thyrén planlagda och påbörjade arbetet på en strafflagsreform. Man kan därför numera enligt min mening icke ur denna synpunkt vara oberättigad att taga intresseavvägningens princip till utgångspunkt för fastställandet av gränsen mellan rätt och orätt i straffrättsligt hänseende.

Den svenska strafflagen är icke uppbyggd så, att varje intresse beredes rättsskydd i ett sammanhang, utan så, att man sökt gruppera stadgandena efter de *föremål* för intressen, vilka lagstiftaren funnit skyddsvärda, vare sig de till typen uppbäras av ett eller flera intressen.[7] Detta föranledes — förutom av framställningstekniska skäl — redan av det förhållandet, att intressena äro vaga och konturlösa sammanställningar av *rättspolitiska värderingar*. Man kan alltså ej genast veta, vad det är, som vid intresseavvägningen lägges i vardera vågskålen. Slutligen kan man svårligen finna den för intresseavvägningen oundgängligen erforderliga *måttstocken* på de motsatta intressenas inbördes värde.[8]

Medan läran om den materiella rättsstridigheten i underskattandet av svårigheterna att nå klarhet om intressena och deras värde förordade en *fri intresseavvägning* för det särskilda fallet, försökte läran om den formella rättsstridigheten i det längsta undgå att företaga intresseavvägning. Man gick i stället fram på två andra linjer. Med den förra fördjupade man genom studier av andra delar av rättsordningen kännedomen om de problem, som hörde till varje särskild grund för rättsstridighetens bortfallande, medan man med den senare sökte stöd i *skick och bruk* inom berörda delar av samhällslivet.[9] I det senare hänseendet kunna uttalanden av yrkesorganisationer o. dyl. ofta visa behov av undantag från lagens regel. En

[7] Agge, Bidrag till läran om förfalskningsbrotten (Sthm 1941), s. 50 f. belyser detta förhållande vid förfalskningsbrottens skyddsobjekt, urkunden.

[8] F. Vinding Kruse, Interesseafvejning (Skrifter tilegnet Jon Skeie, tillika i TfR 1941), s. 3—29 (447—473) innehåller försök till fördjupning av intresseavvägningsproblemet. Ross, a. a., s. 376 f. ställer sig avvisande till intresseavvägningen.

[9] Redan Getz, a. a., s. 52 och Goos, a. a., s. 190 voro på det klara med nödvändigheten av anknytning till sedvanan. I svensk rätt har senast Wetter, a. a., s. 31 framhållit, att man kan hämta ledning av »vad som överensstämmer med god sed och på denna väg auktoriserats såsom tillåtet».

särskild fråga är sedan, om dessa reservationer böra givas en mera generell utformning än den ifrågavarande organisationen antytt. Det är karakteristiskt för den formella rättsstridighetsläran, att den även vid bruk av intresseavvägning utan vägledning av sedvana i det längsta försöker finna *principer för avgörandena* och icke nöjer sig med *lösningar för det enskilda fallet.*

För egen del finner jag det ligga i rättssäkerhetens intresse, att reservationerna få en sådan utformning, att de icke få karaktären av godtyckliga undantag utan bliva *regler i undantagets form.* Därigenom få brottstyperna en fast omfångsmässig begränsning, och deras innehåll blir preciserat genom det tillkommande villkoret. För de fall, som för rättskänslan te sig direkt stötande, böra *straffrihetsgrunderna,* när de antagits, och icke grunderna för brottslighetens uteslutande komma i fråga. Skulle det därvid visa sig, att dessa fall kunna sammanslutas till en enhetlig grupp, är tiden mogen att antaga en ny grund för brottslighetens uteslutande. På det sättet kan stadgandet om eftergift av påföljd och av åtal bliva en försöksstation för kommande reservationer.

VI. Rättsstridigheten såsom rättspolitiskt problem.

Enligt läran om den formella rättsstridigheten täcka begreppen brottslighet och rättsstridighet varandra, men i läran om den materiella rättsstridigheten erkänner man icke identiteten mellan den i lag med straff belagda gärningen och den rättsstridiga. Den rättsstridiga gärningen saknar nämligen enligt denna lära ibland den erforderliga straffsanktionen, medan å andra sidan rättsenliga handlingar ibland äro belagda med straff. Man kan likna den formella lärans begrepp vid två cirklar som helt täcka varandra, medan läget mellan cirklarna i den materiella läran något förskjutits, så att differenser uppkomma mellan rättsstridighet och brottslighet. Betrakta vi nu dessa differenser, skola vi finna, att de icke äro annat än uttryck för *rättspolitiska värderingar.*

Läran om den materiella rättsstridigheten arbetar i själva verket med två rättsordningar, vilka jämföras med varandra. Från den världsliga rättsordningen hämtar man det ena begreppet, från den ideala det andra. Brottsligheten hör hemma i den förra, rättsstridigheten i den senare. Envar kan utrusta sin ideala rättsordning med de

inrättningar, som han önskar, och den blir allt efter hans fantasi på grundval av hans rättsmedvetande och moraliska föreställningar mera eller mindre olik den världsliga. Nu kan man fråga sig, varför man kommit att bruka denna egendomliga dubbla begreppsbildning för att framhäva sina egna rättspolitiska värderingar. På den frågan kan man giva många svar. Det, som R o s s[10] ger, kan vara tillräckligt att anföra:

»Der røber sig, kan man sige, i Retstridighedskonstruktionen ligesom i den øvrige Gyldighedsmetafysik, en vis Frygt hos Mennesket for at tage Ansvaret for sine egne Gerninger i de sociale Institutioner, en Frygt, der ytrer sig i et Forsøg paa at rykke disse ud af det menneskelige Vilkaars Gebet op i en sædelig-objektiv Gyldighedssfære, en Verdensorden, der umiddelbart, d. v. s. uden Hensyn til menneskelige Kaar og Interesser, legitimerer og begrunder disse Institutioner.»

VII. Avslutande anmärkningar.

De synpunkter, som jag i de föregående avsnitten i olika hänseenden anlagt på rättsstridighetsproblemet, ha innehållit skälen till min underlåtenhet att i den följande framställningen bruka rättsstridighetsbegreppet. Ur rättsfilosofisk synpunkt har jag icke övertygats om dess riktighet och än mindre om dess lämplighet såsom grundval för en framställning av ett institut inom straffrättens speciella del. Såsom terminologiskt hjälpbegrepp har jag funnit det umbärligt och med hänsyn till vanskligheten att fasthålla det vid en så begränsad användning lämpligen böra ersättas med beteckningen reservationer. Dess bruk vid behandlingen av rättspolitiska spörsmål har tett sig vilseledande.

Rättsstridighetsproblemet rymmer emellertid, såsom de framförda synpunkterna torde ha ådagalagt, åtskilliga problem, som måste tagas upp till behandling om än under annat namn. Dit höra spörsmålen om brottsbegreppets systematiska uppbyggnad med hänsyn till reservationerna, om behandlingen av reservationerna i lagstiftningen och i rättstillämpningen. I förstnämnda hänseende har jag angivit skälen för min behandling av de vid ärekränkningsbrotten aktuella reservationerna i samband med de i lagen angivna objektiva och subjektiva villkoren för brottslighet. Med avseende å de upp-

[10] Ross, a. a., s. 367.

kommande lagstiftningsproblemen kommer jag i den följande framställningen att förorda ökad laglig reglering av erkända reservationer, som ha fasta konturer. Vid lagtolkningsspörsmålen skall jag söka lösgöra reservationerna från den bundenhet till vissa rättsfigurer, som präglat dem, och därmed lämna rum för utvecklingsmöjligheter i riktning mot nya reservationer.

Med de här sammanfattade resultaten av de anlagda synpunkterna på rättsstridighetsrekvisitet hoppas jag kunna i den följande undersökningen av ärekränkningsbrotten utan bruk av ett särskilt rättsstridighetsrekvisit uppvisa gränsen mellan rätt och orätt vid ärekränkning.

B. Det objektiva rekvisitet vid ärekränkning.

I. De särskilda ärekränkningsbrotten i 16 kap. Strafflagen.

a. *Beskyllning om brott.*

16:7 SL. Var som, muntligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han av arghet pådiktar honom bestämt brott eller visst slag av brott; dömes, om dödsstraff, straffarbete över två år å det pådiktade brottet följa kunnat, till straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader, och, i annat fall, till fängelse i högst sex månader eller böter.

Lag samma vare om den, som av arghet utsprider sådan ärekränkande dikt, eller eljest så förfar, att den, som oskyldig är, må för skyldig hållas.

Prövas brott, som i denna § sagt är, hava av obetänksamhet skett; då må ej i något fall dömas till svårare straff än fängelse i sex månader.

Det ovan — i dess gällande lydelse — återgivna stadgandet behandlar *beskyllning om brott.* Vid den framställning, som här lämnas om stadgandets innebörd, avhandlas först beskyllningens innehåll. Därefter undersökes betydelsen av beskyllningens sanning. Slutligen granskas dess spridning och formerna för dess framställande.

De i stadgandet angivna subjektiva kännetecknen »av arghet» och »av obetänksamhet» (som tryckts utan spärrning) behandlas i avsnittet om det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning.

1. Beskyllningens innehåll.

Enligt Lagkommitténs tanke[1] borde *förtalsbrotten* fördelas på två grupper allt efter beskyllningens innehåll. Till den förra hänförde

[1] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 66.

Kommittén beskyllning om viss gärning, som efter lag är straffbar, och till den senare beskyllning om gärning, som ej är efter lag straffbar. Anledningen till den sålunda gjorda distinktionen är att söka i det förhållandet, att Lagkommittén — i viss mån efter mönster i äldre rätt — vid falsk angivelse och beskyllning om brott tänkte sig en straffskala, tilltagen efter straffsatsen för det föregivna brottet. Någon motsvarande skala för äreröriga gärningar, som ej voro brottsliga, kunde Kommittén naturligen ej finna. Den nöjde sig därför med »en i allmänhet lindrigare bestraffning, än den, som ansetts äga rum för pådiktande af egentliga lagbrott». Distinktionen var icke vanlig i den samtida kontinentala strafflagstiftningen och förekommer ej i det hannoverska strafflagsförslaget (se Bilaga K).

I Lagkommitténs förslag (se Bilaga E, 6 §) skulle beskyllningen avse »wiss gerning, som efter lag straffbar är». Dit hänfördes sålunda icke beskyllning om »wisst slag af brottslighet». Sådan beskyllning kunde emellertid av den för ärekränkning tilltalade inför rätta preciseras till beskyllning om viss gärning. Den som sålunda direkt eller indirekt gjort tillmäle om visst brott hade enligt stadgandet om sanningsbeviset (12 §) möjlighet att med bevisning om sanningen av det gjorda tillmälet fria sig från ansvar. I Lagkommitténs år 1833 avgivna Utlåtande[2] företog Kommittén den justeringen av stadgandets lydelse, att det dåmera kunde avse »bestämdt brott eller wisst slag af brott». Såsom synes av den ovan återgivna nu gällande lagtexten, avser stadgandet alltjämt beskyllning om *bestämt brott eller visst slag av brott.*

Lagstiftaren har synbarligen ansett uttrycket »bestämt brott eller visst slag av brott» till fyllest angiva beskyllningens innehåll. Så har emellertid icke visat sig vara fallet. Redan termen *brott* rymmer tolkningssvårigheter, som vållat oenighet i doktrinen och osäkerhet i rättstillämpningen, och uttrycket *visst slag av brott* kan, såsom redan i 36:e Domareregeln uppmärksammats, i rättstillämpningen vålla bekymmer, enär de ord, som i lagen användas såsom brottsbenämningar, i det allmänna språkbruket ha en mera vag och vid betydelse.

Den skillnad mellan *crimen* och *vitium,* som redan N e h r m a n[3] framhållit och som än tydligare framträder i Lagkommitténs förslag, består icke blott däri, att icke alla laster bestraffas, utan också

[2] Lagkommitténs Utlåtande (1833, tr. 1834), s. 216.

[3] Nehrman, a. a., s. 18 f.

däri, att icke allt, som i lagen anses brottsligt, är moraliskt förkastligt eller eljest föraktligt. Därför vore det i och för sig ingen orimlighet att anse blott vissa brott fläcka äran. En sådan åsikt framfördes av Hammarskjöld[4], som ville inskränka tillämpningen av 16: 7 SL till beskyllning om »ärekränkande» brott, d. v. s. brott, vilkas begående åtminstone i någon mån nedsatte den brottslige i medmänniskors omdöme. Till denna uppfattning torde Hagströmer[5] ha anslutit sig.

Riktigheten av den uppfattning, som Hammarskjöld antagit, bestreds av Thyrén[6], som framhöll, att ingen inskränkning kunde göras efter brottets mer eller mindre ärekränkande beskaffenhet, enär lagstiftaren fastmera *de jure* presumerat, att varje beskyllning om brott kränker äran. Till denna åsikt har Bergendal[7] anslutit sig, och Stjernberg[8] har utvecklat en liknande tankegång. Till den ståndpunkt, som sålunda inom doktrinen är allmännast antagen, kan jag ansluta mig. Den torde överensstämma med Lagkommitténs uppfattning. Det är emellertid möjligt, att Lagkommittén närmast haft strafflagsbrotten i tankarna. Därpå tyder uttrycket »egentliga lagbrott», vilket påminner om Kommitténs beskrivning av strafflagsbrotten såsom »egentliga rättskränkningar».

Stjernberg framhåller med rätta, att beskyllningen skall avse en gärning, som verkligen är ett brott. Stadgandet är sålunda icke tillämpligt på fall, då någon felaktigt antagit visst handlande vara brottsligt. Att så verkligen är förhållandet framgår av två rättsfall gällande påföljd för åtal avseende en gärning, som ej är efter lag straffbar.

NJA 1904 s. 173. Mot den, som väckt åtal mot andra ledamöter av en styrelse för det dessa skulle falskeligen ha å manuskriptet till en styrelseberättelse utsatt hans namn och sedermera låtit trycka och utdela berättelsen, förde dessa ledamöter rekonventionsvis talan om falskt åtal. I domstolarna blev åtalet mot ledamöterna ogillat, enär dylikt förfarande icke vore av beskaffenhet att kunna enligt lag föranleda till ansvar. Med an-

[4] C. G. Hammarskjöld, Om falsk angifvelse och ärekränkning med särskilt afseende å 16 kapitlet af 1864 års strafflag (Ups. 1875), s. 123.

[5] J. Hagströmer, Anteckningar i allmänna straffrättens speciella del på grundval av prof. Hagströmers föreläsningar. 6:e uppl. (Upps. 1936), s. 26.

[6] J. C. W. Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16 (Lund 1919), s. 44 f.

[7] R. Bergendal, Straffrätt. 2:a uppl. (Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler utg. genom Socialdepartementet, 3, Lund 1928), s. 346 f.

[8] N. Stjernberg, Strafflagen kap. 16. 4:e uppl. (Sthm 1948), s. 15 f.

ledning av förd rekonventionstalan dömde RR, HovR och JR Skarin och Lilienberg honom jämlikt 16: 4 SL, varemot HD fann berörda åtal vara att anse såsom en mot vederparterna förövad ärekränkning och tillämpade 16: 9 SL.

NJA 1929 s. 461. Mot den, som väckt åtal mot vederpartens advokat för ingivande av ett felaktigt transumt, varigenom domstolarna och parten vilseletts, och yrkat ansvar jämlikt 14: 3 och 15: 2 RB, förde advokaten rekonventionsvis talan om falskt åtal. I domstolarna blev åtalet mot advokaten ogillat, enär vad däri lagts denne till last icke vore av beskaffenhet att kunna medföra ansvar enligt lag. Med anledning av förd rekonventionstalan dömdes han av RR jämlikt 16: 4 och 9 samt 4: 1 SL för ansvarsyrkandet och för ärekränkande uttalande i stämningen. HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann honom genom åtalet och uttalandena i stämningen ha gjort sig skyldig till sådan ärekränkning, som omförmäles i 16: 9 SL, och dömde honom jämlikt sagda lagrum.

För att innefatta ärekränkning enligt 16: 7 SL skall beskyllningen innehålla, att den förfördelade gjort sig skyldig till brottslig gärning, antingen såsom gärningsman eller såsom medverkande. Den, som blott omtalat, att annan är misstänkt för brott, är ej förfallen till ansvar jämlikt 16: 7 SL, men utsagan kan anses smädlig och förskylla straff efter 16: 9 eller 11 SL. Av åtskilliga andra rättsfall, av vilka här blott ett skall refereras, framgår, att den, som själv yppar misstankar om en av annan förövad brottslig gärning, är brottslig jämlikt 16: 7 SL.

NJA 1905 s. 452. Den, som för andra personer uppgivit, att hon hört omtalas, att viss uppgiven person vore häktad för försök till våldtäkt, ansågs av HR, en ledamot av HovR och JR Silverstolpe icke kunna anses därigenom hava gjort sig skyldig till ärekränkning mot den uppgivne. HovR ansåg henne därigenom hava gjort sig förfallen till ansvar enligt 16: 7 SL. HD tillämpade 16: 11 SL.

NJA 1918 s. 80. Den, som till enskild person fällt yttranden, innefattande misstanke mot två uppgivna personer för en i verkligheten icke förövad stöld, ansågs av RR, i vars utslag ej ändring gjordes, härigenom hava pådiktat denne ifrågavarande brott och dömdes jämlikt 16: 7 SL.

Stadgandet i 16: 7 SL tillkännager icke otvetydigt, huruvida jämväl *preskriberade* brott och gärningar, förövade av *otillräkneliga,* avses ingå därunder. Thyrén[9] har i båda dessa hänseenden förklarat stadgandet tillämpligt. I det förra hänseendet hänvisar han till förbudet mot sanningsbevisning i fråga om preskriberade gär-

[9] Thyrén, a. a., s. 42.

ningar i 16: 13 SL och i det senare hänseendet till en tolkning *e contrario* av uttrycket »som ej är efter lag straffbar» i 16: 8 SL. Jag delar Thyréns åsikt, att beskyllningar om preskriberade brott och gärningar, förövade av otillräkneliga, skola hänföras under stadgandet. Det synes mig framgå dels av det citerade uttrycket i 16: 8 SL, dels av ordalagen i 16: 13 SL och dels av det förhållandet, att redan beskyllning om visst slag av brott hänföres till 16: 7 SL.

Vanligen innefattar en beskyllning om brott i allmänhet i sig även ett förtalsbrott, som eljest vore att bedöma enligt 16: 8 SL. Det framgår redan av straffsatsen, att lagstiftaren åsyftat, att 16: 7 SL alltid ensam skall tillämpas vid beskyllning om brott, huru menlig än utsagan må vara för den förtalades medborgerliga anseende eller förtroendet för honom såsom yrkesutövare eller befattningshavare. Det kan därvid tänkas uppkomma fall, då beskyllningen om brott ger anledning till strängare straff än det föregivna brottet förtjänat. Att 16: 7 SL alltid skall vinna tillämpning vid beskyllning om brott torde emellertid framgå av följande rättsfall:

NJA 1936 s. 189. Den, som utspritt rykte om konkurrent, att denne i sin affär salufört charkuterivaror, tillverkade av kött från en med tuberkulös sjukdom behäftad, i november 1933 slaktad ko, dömdes av HR och HovR jämlikt 16: 8 SL men av HD till samma straff enligt 16: 7 SL, enär beskyllningen avsett brott, som i 22: 13 SL sägs.

Det säger sig självt, att frågan om tillämpligheten av 16: 7 SL vid beskyllning om bestämt brott ofta kan giva upphov till *tolkningssvårigheter.* Såsom än tydligare framgick av Lagkommitténs ursprungliga formulering »gerning, som efter lag straffbar är», behöver nämligen beskyllningen icke innehålla brottets namn utan blott angiva dess kännetecken. Det åligger sålunda domstolen att avgöra, huruvida de gärningens kännetecken, som utsagan innehåller, återfinnas i någon brottsbeskrivning. Att denna uppgift är av grannlaga natur förstår man bäst, när man erinrar sig, att det brottsliga förtalet i fråga om 16: 7 SL avser *gärning, som icke på uppgivet sätt förekommit.* Det blir sålunda fråga om bedömning av ett *hypotetiskt* förhållande.

Man kan naturligtvis i viss mån underbygga antagandet om beskyllningens brottslighet med den omständigheten, att den tilltalade icke försökt att jämlikt 16: 13 SL fria sig från ansvar. Men denna underlåtenhet kan ju bero på det förhållandet, att den tilltalade inhämtat, att den omtalade gärningen icke vore brottslig. Han

kan då i ärekränkningsmålet anföra, att utsagan, som endast beskrivit ett händelseförlopp, icke innehåller alla brottsrekvisit, framför allt icke det subjektiva. För att kunna tillämpa 16: 7 SL måste domstolen vara övertygad om förhandenvaron av alla brottsrekvisit i den föregivna gärningen.

Redan av den ovan utförda tankegången framgår, att stora svårigheter kunna uppkomma vid avgörandet, huruvida utsagan nått *sådan grad av bestämdhet*, att beskyllning om brott kan anses föreligga. I *rättspraxis* möta åtskilliga grupper av spörsmål i detta hänseende. Man kan finna, att domstolarna tillämpa 16: 7 SL, när det för den, som mottager yttrandet, måste framstå såsom uppenbart, att den förtalade gjort sig skyldig till brottslig gärning. Så är naturligtvis vanligen fallet, då framställningen ansluter sig till gängse beskrivning av brottet och det av omständigheterna framgår, att beskyllningen avser viss gärning. I det hänseendet äro följande rättsfall belysande:

NJA 1895 s. 245. Den, som inför rätta om annan yttrat, att denne i samma mål vid angivet tillfälle vid avgivet vittnesmål »svurit falskt», ansågs av HR och HovR hava gjort sig skyldig till smädelse jämlikt 16: 9 SL men dömdes av HD jämlikt 16: 7 SL.

NJA 1906 s. 545. Den, som i närvaro av tredje person beskyllt annan, som i god tro avverkat några träd på hans mark, »för att hafva stulit» och kallat honom »tjuf», dömdes av domstolarna jämlikt 16: 7 SL. JR Lilienberg och Bohman tillämpade 16: 9 SL.

Även om icke ord och uttryck, som enligt språkbruket beteckna brottsliga gärningar, kommit till användning, kan det av yttrandet klart framgå, att brottslig handling åsyftats. Den förvissning, som domstolarna därutinnan vunnit, brukar med rätta beskrivas med uttrycket »måste anses» eller liknande. Några karakteristiska rättsfall må anföras:

NJA 1877 s. 300. Den, som om annans ansökan om ersättning för förlust vid eldsvåda yttrat, att den »utan tvifvel varit mycket origtig», dömdes av HR jämlikt 16: 7 SL, enär påståendet »icke kunde tydas annorlunda» än såsom att denne därmed velat bedraga sig till penningar, och HD, som fann honom hava framställt »ärekränkande beskyllning», tillämpade samma lagrum. HovR och 3 JR funno intressekollision föreligga.

NJA 1898 s. 275. Den, som om annan yttrat, att denne frågat angiven person, huruvida sistnämnde ville tända eld på den tilltalades ladugård, dömdes av HR och HovR jämlikt 16: 7 SL. HD tillämpade 16: 8 SL, men JR Herslow, Norberg och Billing åberopade 16: 9 SL.

NJA 1937 s. 466. Den, som om annan uppgivit, att denne vid offentlig tillställning uppträtt i berusat tillstånd, dömdes av HR, i vars utslag ej ändring gjordes, jämlikt 16: 7 SL, »då nämnda beskyllning med hänsyn till vad i målet förekommit måste anses hava avsett sådan grad av berusning, som avses i 18: 15 SL».

NJA 1945 s. 339. Advokat, som vid försvar av tilltalad om polisens befattning med ett annan tillhörigt cigarrettetui, som vid visiteringen enligt förteckningen fråntagits den tilltalade, yttrat: »Ja, det är ett dirty tric», ansågs av domstolarna därigenom hava gjort sig skyldig till tillvitelse om tjänsteförbrytelse av de för utredningen ansvariga polismännen och dömdes av RR jämlikt 10: 5 SL samt av HovR och av HD jämlikt 16: 7, 10: 5 samt 4: 1 och 2 SL.

Såsom redan framgått av ett i annat sammanhang (s. 126) citerat rättsfall (NJA 1918 s. 80), bestyrkes uppfattningen, att brottslig gärning med yttrandet åsyftats, stundom tillika av meddelarens uttryckta egna misstanke. Ännu ett rättsfall härom förtjänar att anföras:

NJA 1904 s. 436. Den, som till enskild person yppat misstankar mot annan för tillgrepp av en kappa, frikändes av RR, HovR och 2 JR på grund av intressekollision men dömdes jämlikt 16: 7 SL av HD.

Det förtjänar att anmärkas, att utsagan skall avse en redan förövad gärning. Den, som uttrycker förväntan om brottslig handling, kan icke anses därigenom hava beskyllt annan för viss gärning utan blott hava tillvitat honom sådana egenskaper, som göra det sannolikt, att han i ett framtida tillfälle skall föröva sådan brottslig gärning. I ett rättsfall är det tvivelaktigt, om uttalandet gäller en redan förövad gärning eller avser jämväl sedermera inträdande omständigheter. Det vill synas, som om Högsta domstolen funnit yttrandet avse en redan förövad gärning men icke vara av tillräcklig bestämdhet för tillämpning av 16: 7 SL.

NJA 1922 s. 50. I ett fordringsmål, där A var ombud för ena parten, hördes B som vittne men återtog vid påföljande tillfälle sitt beedigande av ingivet intyg och uppgav det därvid vara uppsatt av C. A begärde då uppskov »för att inkalla C som vittne och i mån av befogenhet ställa honom under tilltal för anstiftande av mened». På talan av C dömdes A av HR, HovR och JR Borgström och Edelstam jämlikt 16: 7 SL men av HD jämlikt 16: 9 SL, enär yttrandet väl icke innefattat bestämd beskyllning mot C för anstiftande av mened, men A därigenom gjort sig skyldig till ärekränkning mot C.

Den, som pådiktar ämbetsman viss ofördelaktig gärning i tjänsten, råkar lätt in i en besvärlig situation, därigenom att denne kan åberopa, att beskyllningen avser *tjänstefel.* Genom 25: 4 SL utsuddas gränsen mellan brottslig gärning och sådan gärning, som eljest är för den förtalades medborgerliga anseende eller förtroendet till honom såsom yrkesutövare eller befattningshavare menlig. Å ena sidan vinner den för sådan ärekränkning tilltalade den förmånen, att han jämlikt 16: 13 SL får viss möjlighet att styrka sanningen av det gjorda tillmälet, men å andra sidan riskerar han att vid underlåtenhet att föra sanningsbevisning eller vid misslyckandet av sådan bevisning ådömas strängare straff. Det bör också framhållas, att intresset av befogad anmärkning gör sig starkt gällande i fråga om ämbetsmäns gärningar.[1]

Uttrycket *visst slag av brott* kräver också några ord till förklaring. Redan H a m m a r s k j ö l d[2] fann, att utsagor, vilka väl förutsatte brottslig handling från den förtalades sida, men icke omnämnde slaget av handling, icke kunde hänföras till 16: 7 SL, dels emedan de icke angåve *visst slag* av brott, dels emedan straffsatsen utginge från det tillvitade brottets straffskala. Denna riktiga åsikt utesluter stadgandets tillämpning på utsagor sådana som: han är en brottsling, han har suttit i fängelse, han förtjänar att få »skaka galler» etc.

Straffrättskommittén[3] har med lagstiftarens gillande fullföljt en redan i den äldsta svenska rätten påvisbar tradition att giva brottslingen namn efter brottet. Dess oförändrade återupptagande har emellertid på goda grunder icke skett, utan lagstiftaren har nöjt sig med att giva brottet ett karakteristiskt namn. Dessa *brottsbeteckningar* äro naturligtvis vanligen hämtade ur det allmänna språkbruket och utgöra mera sällan prov på Kommitténs språkliga nyskapningsiver. I den mån beteckningarna äro hämtade ur den allmänna ordskatten, komma de att få en dubbel betydelse, nämligen dels *ordets* konventionella betydelse, dels *termens* särskilda betydelse

[1] Ett exempel på vanskligheten av befogad anmärkning finnes i Militieombudsmannens ämbetsberättelse 1924, s. 81 f.

[2] Hammarskjöld, a. a., s. 123 f.

[3] Straffrättskommitténs Betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (Sthm 1940. — SOU 1940: 20), s. 67.

att utgöra sammanfattningen av en i lagen beskriven brottstyps kännetecken. Därav följer, att man icke utan vidare har anledning att antaga, att bruket av ett sådant *ord* såsom karakteristik av en gärning eller en gärningsman behöver innebära, att man velat angiva, att han, såsom *termen* utvisar, är till brottsligt förfarande skyldig. Orden äga en långt vidare och vagare betydelse än termerna. Redan 36:e Domareregeln[4] varnar mot förhastade slutsatser av dylika ord:

> Efter att gemenligen ske plägar här i Sverige, att där två träta och kiva samman, då plägar ofta den ena kalla den andra en tjuv, eller annat sådant, och den som så kallad varder, stämmer honom till ting eller rätta, och säger att han haver lagt honom tjuveri före, eller annat vad som så är, och vill så komma honom på skada, att han antingen skall stå samma rätt, eller bliva ärelös. Där skall då domaren vara beskedlig, och göra åtskillnad emellan okvädinsord och fullt vite, det är fast annat i vrede och av ett hastigt mod kalla en tjuv eller annat sådant, än med avunds vilja binda honom med lagen av berått mod därtill. Efter det är icke lika brott, så skall det heller icke vara lika straff. Skall ock domaren rätt se till, om det är okvädinsord eller ej, som lagboken därom innehåller.

2. Beskyllningens sanning.

Enligt Lagkommitténs i motiverna[5] klart uttryckta åsikt berodde förtalets brottslighet på det förhållande, att beskyllningen var osann. Denna grundsats, som sedermera undanröjdes i fråga om sådant förtalsbrott, varom 16: 8 SL handlar, blev dock i viss mån bibehållen i fråga om *beskyllning om brott,* även om inskränkningar med avseende å rätten att förebringa bevisning företogos. Lagtexten i 16: 7 SL ger också genom bruket av orden *beljuga, pådikta, dikt* och *oskyldig,* vilka återfunnos redan i Lagkommitténs förslag (se Bilaga E, 6 §), uttryck åt lagstiftarens intentioner. Det förhåller sig alltså enligt gällande rätt så, att rätten att förebringa sanningsbevisning är inskränkt till rätten att förete dom å det tillvitade brottet, men att förebragt sanningsbevis alltid medför befrielse från ansvar enligt

---

[4] Den anförda lydelsen av 36:e Domareregeln återgår på den av E. Schroderus år 1616 för första gången tryckta texten och överensstämmer i sak med övriga kända textuppteckningar; se J.-E. Almquist, Domareregler från den yngre landslagens tid med inledning och kommentar (Lund 1937. — LUÅ. N. f. Avd. 1, Bd 32: 5), s. 3 f., 32, 39.

[5] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 66 f.

16: 7 SL. Därmed är dock icke sagt, att icke ansvar för *förolämpning* kan ifrågakomma. En särskild fråga är, huruvida meddelaren vid *intressekollision* må tillåtas förebringa bevisning om sanningen av sitt tillmäle.

Ehuru Lagkommittén i sitt jämte förslaget till Straff-Balk avgivna förslag till Rättegångs-Balk (6: 1) föreskrev, att den, som annan till brott binda ville, vore skyldig att sin angivelse i bevis leda, utgick Kommittén i fråga om skyldigheten att i ärekränkningsmål förebringa bevisning om sanningen av gjort tillmäle från den grundsatsen, att den, som gjort tillmälet, skulle förebringa bevisning eller anses till ärekränkning skyldig. Den omkastning av bevisbördan, som sålunda av Kommittén föreslogs (18: 12), torde icke hava inneburit någon förändring i förhållande till då gällande rätt och överensstämde med den inom doktrinen gängse åskådningen.

Såsom jag redan i annat sammanhang (s. 16) nämnt, ansåg Feuerbach satsen *quilibet praesumitur bonus et justus, donec probetur contrarium* vara en grundval för den moraliska och rättsliga ordningen.[6] Lagkommittén fann den i vart fall värd att läggas till grund för regleringen av bevisningen om sanningen i ärekränkningsmål. Av maximen framgår, att den förtalade skulle anses vara oskyldig, intill dess att *bevisning* om hans skuld förebragts. Presumtionen hade sitt *moraliska* berättigande därigenom, att bevisning *i alla fall och med alla medel* tillstaddes. Därför låg det också nära till hands att vid dess motivering framhålla dess moraliska förtjänster, när Lagkommittén förordade en oinskränkt rätt till sanningsbevisning. Det skulle emellertid visa sig, att *rättsliga* svårigheter uppkommo med hänsyn till gällande inskränkningar i den allmänna åtalsrätten, till reglerna om preskription och till spörsmålen om brottmålsdomens rättskraft.

Övervägande av dessa viktiga straffrättsliga och processrättsliga problem förmådde Lagberedningen att företaga inskränkningar i rätten till sanningsbevisning, och Beredningen[7] yttrade därom i de av Schlyter författade motiverna följande:

---

[6] Denna maxim genljuder ännu i Art. 11: 1 av den av Förenta Nationerna den 10 dec. 1948 beslutade, av Sverige biträdda Universal Declaration of Human Rights: »Everyone charged with a penal offense has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law etc.»

[7] Lagberedningens Förslag till Straff-Balk (1844—45), Motiver, s. 36.

»Den, som blifwit för brott tilltalad, men frikänd, eller ej blifwit tilltalad inom den tid, som för åtals anställande eller fullföljande i 7 Kap. är stadgad, bör ock wara fredad för all ärekränkning som på sådant brott har afseende, så att det ej må tillåtas den, som för ärekränkning tilltalas, att med en under sådana omständigheter uppenbarligen obehörig bewisning om sanningen af tillmälet fria sig från answar. Samma grundsats måste gälla emot hwar och en annan, än rätt målsägande, i afseende på brott som ej höra under allmänt åtal. Beredningen har derföre, genom tillägg till 14 §, stadgat att den så kallade *exceptio veritatis* i de nu nämnda fallen ej må antagas.»

Denna ståndpunkt var emellertid icke inom Beredningen enhälligt antagen. Wretman[8] vidhöll sin tidigare i Beredningen utvecklade åsikt, att sanningsbevisningen borde vara oinskränkt, och anförde i avgiven reservation:

»Man förglömme härwid ej, att den medgifne bewisningen icke har för ändamål att till straff för brottet binda den, som åtalar mot honom skedd ärekränkning, utan endast att från straff freda den, som gjort ett tillmäle eller tillwitt annan brott, för den händelse, att personen som gjort uppgiften ej ljugit. Med afseende både härå och de skäl, hwilka ligga till grund för ifrågawarande stadgande, lärer det hwarken med rätt eller billighet låta sig förena, att den, som tillwitt annan brott, som kan bewisas, skall mista rättigheten till bewisning och straffas för sin uppgift, ehwad antingen den som gerningen gjort, förut blifwit, troligen uti detta fall på åkäran af tredje man, i brist af bewis derifrån af domstol frikänd, eller den, som uppgiften gjort, ej sjelf är i saken målsägare och brottet icke hörer under allmänt åtal, eller rättigheten till åtal af brottet förfallit. Ingedera av dessa förhållanden synas böra ådraga den straff, som blott talat hwad sannt är.»

Mellan de båda ståndpunkter, vilka här ställts mot varandra, förekommo under lagarbetet åtskilliga förslag, vilka rörde sig inom ramen för dessa, och för vilka den fullständiga framställningen finnes i den laghistoriska delen. Först under lagarbetets sista skede tillkom en ny ståndpunkt. Den intogs, såsom i den laghistoriska delen (s. 70 f.) omnämnts, av majoriteten inom Högsta domstolen, och den principiella motiveringen avgavs av justitierådet Södergren, vars yttrande i denna punkt också där återgivits.

Södergren[9] var angelägen att framhålla, att den skillnad, som fanns mellan de äldre förslagen och det nya, »vore blott i det

[8] A. a., s. 136. — Jfr ovan s. 57.

[9] Högsta domstolens Protokoll i 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37, s. 37.

forum, där denna särskilda kriminalprocess blefve utförd». Enligt Södergrens mening kännetecknade det redan Lagkommitténs förslag, att bevisningen om det påstådda brottet borde föras med sådan grad av visshet, att den förfördelade kunde anses saker till brottet. Nu påyrkades ingen annan ändring än den, att denna bevisning skedde inför det vanliga brottsmålsforum, som föreskrevs i 10: 21 RB. Denna domstol hade, såsom Bolin och Södergren påvisade, större förtrogenhet med brottet och möjlighet att förhindra upprepade processer om samma brott.

Det undgick emellertid icke Södergren, att skillnaden icke inskränkte sig till den nämnda. Enligt de äldre förslagen medgavs nämligen den, som framställt beskyllning om brott, som hörde under allmänt åtal, rätt att i ärekränkningsmålet själv förebringa bevisning om sanningen av tillmälet. Nu återstod för honom, där han ej själv var målsägande, ej annat än att angiva brottet till åtal. Södergren bestred emellertid betydelsen av en sådan skillnad och anförde därom följande[10]:

»Den, som af verklig sedlighetskänsla finner sig uppmanad att gifva offentlighet åt annans straffbara gerning och vill derigenom drifva honom ur en, efter förmenande, icke berättigad position inom allmänna aktningens område, bör finna betänklighet att, i stället för den öppna, ärliga angifvelsen hos offentliga maktens organer, hvarigenom medborgarepligtens fordran vore fullt tillfredsställd och den angifne komme i åtnjutande af sin naturliga och lagliga rätt att få lära känna sin ansvarige angripare, välja, med afseende på egen försigtighet och beqvämlighet, bakdanteriets vidriga utväg.»

Enligt lagstiftarens i 16: 13 SL (avtryckt ovan dels å s. 71, dels å s. 93 f.) uttryckta mening borde den, som gav annan tillmäle om brott, icke därigenom vinna större möjlighet, än han förut haft, att påkalla domstols prövning av den förtalades skuld till den honom tillvitade gärningen. Därför borde icke heller medgivas honom rätt att till sitt fredande förete annat än dom å brottet. Sådan dom kunde avse, antingen att den förtalade fällts till ansvar för den tillvitade gärningen eller att skyldighet att utgiva skadestånd på grund därav blivit honom ålagd. Till befrielse från ansvar finge icke annan bevisning vara tillåten. Gränsen mellan brottslig och icke brottslig beskyllning om brott betingades av möjligheten för den för ärekränkning tilltalade att förete *dom å brottet.*

[10] A. a., s. 38.

Anspråket på dom såsom bevismedel i ärekränkningsmålet är i 16: 13 SL olika formulerat för två särskilda situationer. I den ena har den tillvitade gärningen redan varit föremål för domstols prövning. Då skall han visa *laga dom* däråa. I den andra har sådan prövning ännu ej förevarit. Då skall han, om anledning därtill finnes, erhålla uppskov och föreläggas att visa, *huru däröver slutligen dömt blivit.* Att lagstiftaren med det senare uttrycket åsyftat *lagakraftvunnen dom* torde vara otvivelaktigt. Däremot har uttrycket *laga dom* i doktrinen givit upphov till skilda tolkningar. Någon ledning står icke att finna i Högsta domstolens yttrande.

C a r l é n[1] var den förste, som uppmärksammade skillnaden i formuleringen i de båda situationerna, och han fann det vara uppenbart, att *laga* dom betydde något annat än *lagakraftägande.* Med laga dom förstod Carlén en *dom, som icke är ändrad.* Denna tolkning fann han vara desto naturligare, som eljest den, som inför rätta själv hört, hurusom den omtalade blivit dömd för brottet, gjorde sig skyldig till ärekränkning, om han för andra omtalade dennes brottsliga gärning utan att förvissa sig därom, att den fällande domen verkligen vunnit laga kraft.

Denna Carléns lagtolkning utsattes för kritik av H a m m a r s k j ö l d[2], som fäster uppmärksamheten på det förhållandet, att Carléns tolkning blott träffar det fall, att domen föregått meddelandet, och finner det osannolikt, att lagstiftaren för just detta fall åsyftat att göra någon skillnad. Hammarskjöld når därefter fram till det resultatet, att laga dom betyder lagakraftägande dom. Till denna tolkning ha H a g s t r ö m e r[3], T h y r é n[4] och S t j e r n b e r g[5] anslutit sig.

Det har synts Thyrén och Stjernberg vara stötande att för det av Carlén tänkta fallet förklara meddelaren skyldig till ärekränkning. De äro därför beredda att öppna en bakväg och genom den i tysthet släppa ut den för ärekränkning tilltalade. De säga nämligen, att här föreligger ett fall av brist i det subjektiva rekvisitet, emedan meddelaren trott sig och haft anledning tro sig kunna med lagakraftägande dom styrka sanningen av tillmälet. Därigenom har

[1] R. Carlén, Kommentar öfver strafflagen (Sthm 1866), s. 314.
[2] Hammarskjöld, a. a., s. 132 f.
[3] Hagströmer, a. a., s. 31 f.
[4] Thyrén, a. a., s. 73.
[5] Stjernberg, a. a., s. 47.

man väl fredat sitt samvete, men icke förklarat det av lagstiftaren valda säregna uttrycket laga dom. Det finns enligt min mening alls ingen anledning att förmoda annat än att lagstiftaren verkligen medvetet åsyftat att nöja sig med *en ännu icke ändrad dom,* när målet *vid meddelandet* icke hunnit nå slutligt avgörande. Frågan har, såvitt bekant, icke ställts på sin spets i rättspraxis.

Därest den, som åtalas för ärekränkning, icke genast kan förete laga dom för domstolen, kan han ansöka om *uppskov* med målet för att beredas tillfälle att anskaffa lagakraftägande dom. Detta kan ske på tre sätt: genom *åtal, angivelse* eller *talan om skadestånd.* På grund av reglerna om uppskov står honom emellertid i princip icke rätten till uppskov öppen, om ingen möjlighet för honom att på sådant sätt anskaffa lagakraftägande dom förefinnes. Vi ha därför anledning att undersöka, när uppskov bör beviljas och när ansökan därom bör avslås.

Lagstiftaren utgick från tanken, att den, som beskyllt annan om brott, icke borde ha större möjlighet än eljest att påkalla domstols prövning av den förtalades brottslighet. Därför blev också rätten att söka uppskov till förebringande av bevisning på så sätt inskränkt, att möjlighet därutinnan icke bereddes honom. Inskränkningarna i rätten till uppskov avse dels ansvarstalan, dels skadeståndstalan och gälla behörigheten för honom att föra sådan talan i allmänhet och med hänsyn till föreliggande lagakraftvunnen dom samt reglerna om preskription av rätt till talan om ansvar eller skadestånd. Denna behörighet kan grundas på brottets egenskap att höra under allmänt åtal, på hans målsäganderätt eller på målsägandens uppdrag.

Med avseende å *ansvarstalan* göres skillnad mellan de mål, som höra under *allmänt åtal,* och dem, som höra under enskilt. I det förra fallet skall uppskov beviljas, vare sig meddelaren är målsägande eller ej. Såsom redan framgått av Södergrens yttrande, är det lagstiftarens mening, att meddelaren vid mål, som höra under allmänt åtal, skall få tillfälle att genom *angivelse* påkalla uppmärksamhet hos den »offentliga maktens organer». Dylik angivelse behöver emellertid ej föranleda åtal av den myndighet, som har att upptaga anmälan i sådan sak, utan kan giva anledning till strafföreläggande, disciplinär bestraffning eller åtalseftergift eller ock helt lämnas utan avseende.

Är meddelaren *målsägande* eller har dennes uppdrag, och har han eller denne angivit brottet, kan han, om åklagaren beslutit, att åtal

ej skall äga rum, jämlikt 20: 8 RB själv väcka åtal. Enahanda rätt tillkommer den, som jämlikt 20: 16 RB är att anse såsom målsägande. Är emellertid målet av beskaffenhet att jämlikt 2: 2 eller 3: 3 RB omedelbart upptagas av högre rätt, bortfaller enligt 20: 10 RB målsägandens åtalsrätt. Detta blir av betydelse vid beskyllning mot ämbetsman för ämbetsbrott enligt 25: 1—4 och 9 SL.

Är meddelaren *icke målsägande,* saknar han möjlighet att vinna lagakraftägande dom mot den förtalade, därest åklagaren gör åtalseftergift eller underlåter åtal eller gärningen blott blir föremål för disciplinär bestraffning. Har däremot strafföreläggande meddelats, är fastställt eller godkänt föreläggande jämlikt 48: 5 RB gällande såsom lagakraftvunnen dom och torde sålunda kunna utgöra bevisning om sanningen av tillmälet. Det står emellertid meddelaren fritt att i stället göra angivelse till målsäganden eller den, som jämlikt 20: 16 RB är att anse såsom målsägande.

I fråga om brott, som höra under *enskilt åtal,* får uppskov icke beviljas med mindre meddelaren själv är målsägande eller jämlikt 20: 16 RB är att anse såsom målsägande eller har dennes uppdrag. Tillfälle till *angivelse* hos målsäganden eller person, som i 20: 16 RB avses, gives sålunda ej.

I fråga om uppskov för *talan om skadestånd* gäller, att sådant icke får medgivas med mindre meddelaren själv är målsägande eller har dennes uppdrag. Sådan talan får emellertid icke föras i fråga om ämbetsbrott, för vilket åtal skall upptagas av högre rätt (22: 8 RB).

Frågan om betydelsen av en *föreliggande doms rättskraft* för meddelarens rätt att förebringa bevisning om sanningen av gjort tillmäle tillvann sig i fråga om *ansvarstalan* uppmärksamhet redan i Lagberedningen, som förordade, att bevisning ej finge föras gentemot *frikännande dom* (se Bilaga H, 14 §). På tillskyndan av Högsta domstolen kom bevisningsförbudet sedermera att avse också *fällande dom,* i det att frågan blott gällde, om brottet redan varit »under åtal». Frikännande dom verkar därhän, att meddelaren berövas möjlighet till bevisning på grund av domens negativa rättskraftsfunktion (30: 9 RB). Den fällande domen verkar i stället till hans förmån, i det att den förtalade icke torde äga rätt att förebringa bevisning till styrkande av domens oriktighet. Här föreligger, såsom W e l a m s o n[6] påpekat, en positiv rättskraftsfunk-

[6] L. Welamson, Om brottmålsdomens rättskraft. Akad. avh. (Sthm 1949), s. 35.

tion. Denna funktion kan möjligen bliva besvärande för den, som utan tanke på efterföljande förtalskampanjer, av bekvämlighet godkänner strafföreläggande, ehuru han i själva verket icke anser sig skyldig. Enahanda frågeställningar uppkomma vid *skadeståndstalan.* Även här kan det förekomma, att den förtalade på grund av försäkringsskydd eller av annan orsak medgiver skadeståndsskyldighet, ehuru han icke övertygats om sin betalningsskyldighet på grund av gärningens brottslighet.

Frågan om betydelsen av inträdd *åtals- eller fordringspreskription* kom också upp under lagarbetet. Åtalspreskriptionen uppmärksammades redan av Lagberedningen, men fordringspreskriptionen tillkom först i Högsta domstolens yttrande. Medan fordringspreskriptionen icke bereder några bekymmer, kunna sådana tänkas förekomma vid åtalspreskriptionen. När frågan om rätt att erhålla uppskov uppkommer, nödgas måhända meddelaren precisera sin beskyllning genom att till tryggande av bevisningsrätten kvalificera gärningen i brottsligt hänseende. Denna precisering kan bliva ödesdiger, därigenom att domen i brottmålet icke påvisar, att *sådant* brott förelegat.

Det synes mig vara ett beklagligt förhållande, att den, som beskyllt ämbetsman för ämbetsbrott, varom åtal eller talan om enskilt anspråk skall upptagas omedelbart av högre rätt, skall sakna möjlighet att förebringa bevisning om sanningen av gjort tillmäle, t. o. m. när han själv är målsägande. På liknande sätt torde den, som beskyllt statsråd för gärning, som faller under ansvarighetslagen, sakna möjlighet att förebringa bevisning. Jämväl den, som beskyller riksdagsman för förbrytelse i sådan egenskap, t. ex. för missbruk av rätten att yttra sig i Riksdagens kamrar eller utskott, har svårighet att förebringa bevisning, emedan domstol på grund av bestämmelsen i 110 § Regeringsformen är förhindrad att utan kammarens uttryckliga beslut upptaga målet.

Man har anledning fråga sig, huru långt domstolen vid anspråk på uppskov till bevisnings förebringande skall sträcka sig i prövningen av den tilltalades möjlighet att åstadkomma sådan bevisning. Därutinnan synes det mig vara angeläget, att domstolen icke sträcker sig längre i fråga om restriktioner, än 16: 13 SL uttryckligen föreskriver. Sålunda bör alltid uppskov beviljas, om brottet hör under allmänt åtal och icke redan varit under åtal eller skett för så länge sedan, att åtalspreskription inträtt. Hör brottet under enskilt åtal

och föreligga icke sistnämnda båda omständigheter, bör uppskov beviljas, om meddelaren är målsägande eller jämlikt 20: 16 RB att anse såsom målsägande eller har målsägandens uppdrag. Är meddelaren jämlikt 6: 8 SL målsägande eller har dennes uppdrag, bör uppskov till förebringande av bevisning meddelas, om tiden för talan om skadestånd ej är försutten eller skadeståndsanspråket redan blivit genom dom avgjort. Domstolen bör emellertid ej föregripa avgörandet hos den domstol, som kan få upptaga ansvarstalan eller skadeståndstalan på grund av den gärning, som beskyllningen avser. I vissa fall bör emellertid uppskovsframställningen icke bifallas.

Så är först och främst fallet, om *preskription* av såväl ansvars- som skadeståndstalan inträtt. Så torde också vara fallet, om *res judicata* föreligger. Uppskov torde nämligen icke böra meddelas för åvägabringande av förnyad prövning med *särskilda rättsmedel* (7:e avd. RB). Det är emellertid vanskligt att avgöra, om gärningsidentitet i straffrättslig och processrättslig mening föreligger. Vanskligheterna härutinnan, vilka utförligt belysts av Welamson[7], kunna icke här bliva föremål för behandling. Avser beskyllningen gärning av statsråd i regeringsärende, bör uppskov ej beviljas, såvida utskottet vid granskningen av de protokoll, som uti statsrådet blivit förda, lämnat gärningen utan beivran inför Riksrätten, på sätt 106 § Regeringsformen stadgar. Avser beskyllningen departementsärende, må uppskov icke beviljas, då dessa icke kunna beivras inför domstol.

Däremot synes mig icke den omständigheten, att meddelaren saknar möjlighet att själv väcka åtal i mål, som höra under allmänt åtal, böra föranleda domstolen att avslå framställningen om uppskov. Även om ingen annan möjlighet står honom till buds än hänvändelse till Justitiekanslern, Riksdagens båda ombudsmän eller Riksåklagaren, synes det icke vara berättigat att för den skull beröva honom tillfälle att på sådant sätt få frågan om gärningens brottslighet prövad. Det är emellertid att märka, att uppskov icke må meddelas i mål, som höra under enskilt åtal, med mindre meddelaren själv är målsägande eller anses såsom målsägande eller har dennes uppdrag. Lagens ordalag lägga hinder i vägen för uppskov för hänvändelse till målsäganden.

Föreligger sålunda anledning för domstolen att bifalla framställ-

[7] A. a., s. 92 f., 105 f.

ningen om uppskov, skall domstolen förelägga den tilltalade tid att visa, att lagligt åtal blivit anställt eller påkallat, eller att målsägandes talan om skadestånd är anhängiggjord. Sedan meddelaren inkommit med bevis, att ansvarstalan eller skadeståndstalan blivit anhängiggjord eller angivelse om brottet behörigen skett, skall domstolen för andra gången meddela uppskovsbeslut, nu avseende lagakraftägande dom över den uppgivna gärningen. Är målet vid det första uppskovstillfället redan under domstols prövning, behöver endast beslut om uppskov för företeende av lagakraftägande dom meddelas. Sådant beslut meddelas, som framgår av nedannämnda rättsfall, *jämlikt grunderna för 16: 13 SL.*

NJA 1916 B nr 56. Enär den, som av KR och KHovR dömts till ansvar jämlikt 16: 7 SL för beskyllning om brott, innan målet avgjorts i HD, angivit motparten till åtal, fann HD, att den mot honom förda talan om ansvar för ärekränkning »följaktligen jämlikt grunderna för 16: 13 allmänna S. L. icke för närvarande kunde till slutlig prövning företagas», och förordnade, att N. Rev. ägde ombesörja, att från vederbörande domstol skulle till N. Rev. inkomma upplysning, när och huru i berörda mål blivit slutligen dömt.

Den, som på sätt 16: 13 SL föreskriver lyckas förebringa bevisning om sanningen av det gjorda tillmälet, är från ansvar för tillmälet fri. Bevisning om sanningen förhindrar sålunda tillämpning av 16: 7 SL. Beskyllning om brott är brottslig blott, om man därigenom »fläckat en om brott *icke lagligen förvunnen* persons heder». Bevisningsmedlet var enligt lagstiftarens mening »behörig domstols beslut». Därav torde följa, att ålagd disciplinär bestraffning eller åtalseftergift ävensom Justitieombudsmannens eller Militieombudsmannens beslut att låta vid vunnen rättelse, avgiven förklaring eller vad eljest i saken förekommit bero, icke torde kunna med verkan att på *objektiva* grunder befria från ansvar såsom bevisning åberopas, ens om brottsligt förfarande uppenbarligen ligger till grund för myndighetens beslut, såvida icke beskyllningen utgör ett sanningsenligt och korrekt referat av innehållet i offentliga handlingar.

Det kan allvarligen ifrågasättas, om utformningen av 16: 13 SL berättigar till antagandet, att lagstiftaren ansett beskyllningens *osanning* utgöra *ett objektivt rekvisit* vid det förtalsbrott, som behandlas i 16: 7 SL. Att så verkligen var fallet i Lagkommitténs förslag framgår av den i motiverna (i hithörande delar å s. 43 avtryckta) utförda tanken, att straffbarheten betingades därav, att

meddelaren ljugit, ävensom de i början av detta avsnitt återgivna oförtydbara orden i själva lagtexten. Lagkommitténs förslag blev icke av Lagberedningen i principen ändrat, ehuru man av hänsyn till frågan om åtalspreskription och spörsmålen om målsäganderätt och rättskraft gjorde betydelsefulla inskränkningar i bevisningsrätten. Därtill fogade Högsta domstolen det villkoret, att prövningen av den förtalades brottslighet skulle ske vid den domstol, som vid talan om ansvar eller skadestånd eljest vore rätt *forum*, och åstadkom i samband därmed ytterligare inskränkningar i rätten att förebringa bevisning. Någon ändrad principiell uppfattning gavs aldrig till känna, och man fingrade icke på den otvetydiga formuleringen av 16: 7 SL.

B j e r r e[8] har emellertid framhållit, att rätten till bevisning om sanningen av gjort tillmäle i själva verket icke i något hänseende sträckte sig utöver rätten att eljest få det ifrågakomna brottet under domstols rannsakning, och att därför den medgivna rätten till sanningsbevisning icke vore annat än ett erkännande av »rätten att öfverhufvud taget afslöja andras brottsliga handlingar». Då rätt till sanningsbevisning enligt lagen icke sträckte sig till något annat fall, vore det rimligare att antaga, att beskyllningens osanning icke vore något rekvisit för brottslighet annat än i det undantagsfallet, att lagakraftägande dom kan företes.

Det finns onekligen mycket som talar till förmån för Bjerres uppfattning, som nära ansluter sig till det intryck, som man får av stadgandet i 16: 13 SL. Däremot talar först och främst lydelsen av 16: 7 SL och det förhållandet, att någon principiell åsiktsförändring icke yppades i fråga om rätten att bevisa sanningen av tillmäle om brott. I litteraturen står också Bjerre ensam om sin uppfattning. Redan C a r l é n[9] fann utsagans osanning vara ett rekvisit för brottslighet, och H a m m a r s k j ö l d[1] bygger otvivelaktigt på samma tankegång. H a g s t r ö m e r[2] däremot har nått fram till den åsikten, att även den, som talar sanning, kan drabbas av straff. Det är enligt hans mening icke annat än den *med dom bevisliga sanningen*, som friar från straff. Spörsmålet kringgås av Thyrén och Bergendal, men intresserar Stjernberg desto mera.

---

[8] Bjerre, a. a., s. 182 f.
[9] Carlén, a. a., s. 305.
[1] Hammarskjöld, a. a., s. 140.
[2] Hagströmer, a. a., s. 31 f.

Stjernberg[3] framhöll, att grundsatsen, att en bevisligen sann utsaga icke är brottslig, även efter de av Högsta domstolen vidtagna förändringarna, ägde bestånd, och att flera av dessa ändringar i själva verket bekräftade detta antagande. Sålunda ökades för meddelaren möjligheten till sanningsbevisning dels i fråga om rätten att styrka sanningen med dom å skadestånd, dels genom rätten att erhålla uppskov för förande av talan på målsägandens uppdrag i mål, som höra under enskilt åtal.

Skillnaderna mellan Bjerres och Stjernbergs åsikter ha vissa betydelsefulla praktiska konsekvenser. Sålunda menar Stjernberg, att utsagan, om dess sanning kommer i dagen genom den förtalades eget erkännande eller därigenom, att saken är för domstolen notorisk, icke kan vara brottslig. Hammarskjöld[4] går ännu längre, när han vill medgiva den förtalade rätt att styrka utsagans osanning och icke ens vill bestrida förtalarens rätt att däremot framställa jäv och anmärkningar i fråga om tillmäle om gärning, som i 16: 8 SL avses.

För egen del är jag benägen att giva Bjerre rätt i själva principfrågan. Det kan icke förnekas, att Högsta domstolens överarbetning av 16: 13 SL fått så djupt ingripande betydelse, att själva grundvalen för bedömningen av utsagans sanning förskjutits. Att Södergren[5] varit väl medveten om denna förskjutning framgår av hans sammanfattande yttrande:

»Den från Lagkommitténs åsigt afvikande mening, som i närvarande förslag blifvit följd och nu af mig är biträdd i fråga om bevisningsrättens gränser, kan föranleda inkast, att sålunda skulle betydligt inskränkas möjligheten för den enskilde att till andras kännedom bibringa de på allmänna omdömet inverkande underrättelser om personens onda gerningar. Svaret derpå måste alltid blifva, att lagstiftningen icke velat genom frigifvande af behörigheten till åtals anställande bereda vidsträcktare utväg att låta sådana underrättelser vinna offentlighet och icke tillåta, att det sker på förtalets smygväg.»

Enligt Hagströmers uppfattning, vilken, såvitt jag förstår, nära överensstämmer med Södergrens ståndpunkt, vilar 16: 7 SL på åsikten, att det icke borde vara tillåtet att beskylla människor för brott annat än då beskyllningen är bevislig på det i lagen angivna sättet. Därav följer, att beskyllningens sanning icke gör den rätts-

[3] Stjernberg, a. a., s. 20 f.

[4] Hammarskjöld, a. a., s. 132.

[5] Högsta domstolens Protokoll i 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37, s. 39.

enlig, såvida icke den förtalade av egen drift medgiver utsagans sanning. I det fallet kan det ju icke göras gällande, att meddelaren beljugit den förtalade genom att pådikta honom brott.

NJA 1889 s. 390. Läkare, som i brev beskyllt barnmorska för felaktigt förfarande vid förlossningstillfälle, dömdes på talan av barnmorskan, som vitsordade riktigheten av beskrivningen av hennes förfarande, av HR jämlikt 16: 7 SL, men frikändes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, enär, vad i målet lagts dem till last icke vore av beskaffenhet att för dem till påyrkat ansvar föranleda.

Med den av Bjerre[6] och Hagströmer[7] intagna ståndpunkten syntes det icke möjligt att på objektiva grunder befria den från ansvar, som tillvitat annan brott utan att i ärekränkningsmålet kunna förete lagakraftägande dom. En sådan utväg funno de likväl genom att framhålla, att brottsligheten i subjektivt hänseende betingades därav, att meddelaren icke handlat i tro på beskyllningens bevislighet. Förelåg i detta hänseende ursäktlig villfarelse om förhandenvaron av en sådan möjlighet, borde icke 16: 7 SL tillämpas. Till denna åsikt ha sedermera Thyrén[8] och Stjernberg[9] anslutit sig.

Medan de nämnda författarna åberopa förhandenvarande rättsfall till stöd för sin åsikt, kan jag emellertid icke finna, att något utom möjligen det senaste kan styrka, att Högsta domstolen intagit den ståndpunkt, som doktrinen förfäktat. Av de ifrågavarande rättsfallen gälla fyra spörsmålet om verkan av den omständigheten, att vid åtal för det tillvitade brottet av den förtalade rekonventionsvis förd talan om falskt åtal ogillats. Ett rättsfall gäller frågan om betydelsen därav, att vid åtal för det tillvitade brottet förd talan icke kunnat bifallas, ehuru omständigheterna för den förtalade varit besvärande.

NJA 1886 s. 186. Mot A, som beskyllt B för brott och med anledning härav, sedan han av HR dömts för ärekränkning, och målet nått HovR, anställt åtal mot B för det tillvitade brottet, förde B rekonventionsvis talan om falskt åtal. Både A:s talan mot B och B:s rekonventionstalan blevo ogillade, enär trots bindande omständigheter och liknelser, full laga bevisning om B:s brott ej framtetts. När ärekränkningsmålet ånyo företogs, fann HovR A, som ej gittat, på sätt i 16: 13 SL stadgats, visa, att B vore

---

[6] Bjerre, a. a., s. 187.

[7] Hagströmer, a. a., s. 32.

[8] Thyrén, a. a., s. 75.

[9] Stjernberg, a. a., s. 21.

saker till brottet, förfallen till ansvar jämlikt 16: 7 SL. Två ledamöter av HovR och HD funno den omständigheten, att B:s rekonventionstalan ogillats, medföra, att A icke lagligen kunde till ansvar fällas.

NJA 1898 s. 101. Mot A, som beskyllt B för brott och vid åtal för ärekränkning anställt åtal mot B för det tillvitade brottet, förde B rekonventionsvis talan om falskt åtal. Sedan både A:s talan mot B och B:s rekonventionstalan ogillats, fann RR, i vars utslag ej ändring gjordes, den omständigheten, att B:s rekonventionstalan lämnats utan bifall, medföra, att A icke lagligen kunde till ansvar fällas. En ledamot av RR och JR Carlson och Billing dömde jämlikt 16: 7 SL, enär A ej medelst laga dom visat B vara till det uppgivna brottet skyldig.

NJA 1899 s. 154. Sedan A blivit av B åtalad för ärekränkning, väckte A åtal mot B för det tillvitade brottet, men HR fann B icke vara mot sitt nekande övertygad om brottet samt fann, att bevisning mot B, ehuru för honom besvärande, icke förekommit av beskaffenhet, att edgång kunde honom ådömas. I ärekränkningsmålet fann HR, i vars utslag ej ändring gjordes, A, med avseende å vad som förekommit i det av honom mot B anhängiggjorda målet, icke kunna anses hava gjort sig förfallen till straffpåföljd för vad i ärekränkningsmålet lagts honom till last. En ledamot av HovR och JR Lindbäck dömde A, som ej på sätt 16: 13 SL föreskriver, förmått visa tillmälets sanning, jämlikt 16: 7 SL.

NJA 1921 s. 75. Mot A, som beskyllt B för brott och vid stämning för ärekränkning anställt åtal mot B för det tillvitade brottet, förde B rekonventionsvis talan om falskt åtal. Sedan både A:s talan mot B och utan motivering B:s rekonventionstalan ogillats, fann HR A, som icke medelst laga dom visat, att B vore saker till brottet, förfallen till ansvar jämlikt 16: 7 SL. HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann det förhållandet, att B:s rekonventionstalan ogillats, medföra, att A icke lagligen kunde till ansvar fällas. JR Petrén och Christiansson funno varken denna omständighet eller vad i övrigt anförts kunna befria A från ansvar och fastställde det slut, vartill HR kommit.

NJA 1922 s. 553. Mot A, som beskyllt B för brott och vid åtal för ärekränkning själv anställt åtal mot B för det tillvitade brottet, förde B rekonventionsvis talan om falskt åtal. Sedan både A:s talan mot B och med hänsyn till omständigheterna B:s rekonventionstalan ogillats, dömde RR A jämlikt 16: 7 första stycket SL. HovR (mot en reservant) hänvisade till utgången av rekonventionstalan och fann vid sådant förhållande, vad i förevarande mål lagts A till last icke lagligen kunna medföra ansvar för honom. HD (bl. a. JR Petrén och Christiansson) fann det förhållandet, att i mål, däri A ställt B under tilltal, B:s i anledning härav förda rekonventionstalan blivit genom domstols lagakraftvunna utslag lämnad utan bifall, icke vara av beskaffenhet att medföra A:s befriande från ansvar och fastställde det slut, vartill RR kommit. Till samma slut kommo JR Sundberg, Borgström, Skarstedt, Svedelius och Molin, vilka funno det vara uppenbart, att RR:s beslut att lämna B:s rekonventionstalan utan bifall

icke vore grundat å sådana omständigheter, att nämnda beslut borde föranleda befrielse för A från ansvar i ärekränkningsmålet. Till samma slut kommo med tillämpning av 16: 7 tredje stycket SL JR Berglöf, von Seth, Leijonhufvud och Alexanderson, vilka funno det styrkt, att A vid ett flertal tillfällen under hösten 1919 inför olika personer framställt beskyllningen, och ansågo, att det förhållandet, att B:s rekonventionstalan ogillats, icke vore av beskaffenhet att medföra A:s befriande från ansvar i ärekränkningsmålet.

Vid jämförelse mellan de rättsfall, där rekonventionstalan förekommit, kan man fixera tre olika ståndpunkter till frågan om betydelsen av det förhållandet, att rekonventionstalan lämnats utan bifall, för bedömningen av den utom rätta framställda beskyllningens brottslighet. Av några domstolsledamöter ansågs endast företeende av laga eller lagakraftägande dom kunna medföra befrielse från ansvar. Andra ansågo denna utgång av rekonventionstalan medföra, att meddelaren icke lagligen kunde fällas till ansvar. Det förhållandet, att rekonventionstalan lämnats utan bifall, ansågs slutligen av ännu andra icke medföra meddelarens befriande från ansvar. Det torde kunna antagas, att utgången av 1899 års rättsfall berott på uppfattningen, att frånvaron av särskild prövning av åtalets berättigande, varöver meddelaren icke rådde, icke borde föranleda till annan bedömning än vid ogillad rekonventionstalan, såvida icke omständigheterna i målet ådagalade, att förd rekonventionstalan skulle hava bifallits.

Såsom jag redan nämnt, kan jag icke finna annat än det sista avgörandet möjligen antyda, att Högsta domstolen haft den uppfattningen, att meddelarens befogade tro på tillmälets bevislighet skulle på samma sätt medföra befrielse från ansvar, som företeendet av behörig domstols beslut. Låt oss undersöka grunden till de resultat, till vilka de olika ledamöterna av domstolarna kommit i de föreliggande rättsfallen.

Enligt den första ståndpunkten (intagen av majoriteten i HovR i 1886 års fall, av JR Carlson och Billing i 1898 års fall och av HR i 1921 års fall ävensom av en ledamot av HovR och JR Lindbäck i 1899 års fall) finge tydligen meddelaren ej annorledes än genom företeendet av dom å brottet fria sig från ansvar. Denna ståndpunkt grundar sig på åsikten, att utsagans sanning är utan betydelse utom i detta undantagsfall, där undantaget betingas av ett rent objektivt faktum — domen.

Enligt den andra ståndpunkten (intagen av HD i 1886 års rättsfall, av RR, HovR och majoriteten i HD i 1898 års rättsfall, av HovR och majoriteten i HD i 1921 års rättsfall ävensom av HR, majoriteten i HovR och majoriteten i HD i 1899 års rättsfall) kunde det äreröriga yttrandet icke *lagligen* föranleda till ansvar för meddelaren, om rekonventionstalan ogillats. Uttrycket *icke lagligen kunna* torde icke vara det brukliga vid frikännande på grund av brist i det subjektiva rekvisitet. Det är långt mera sannolikt, att frikännandet grundats på objektiva omständigheter. Därvid äro två alternativ möjliga.

Med det förra alternativet betraktar man falsk angivelse och falskt åtal såsom kvalificerade fall av ärekränkning och anser tillämpningen av 16: 6 SL *a fortiori* medföra, att 16: 7 SL icke kan vinna tillämpning. Den som icke ens kan fällas till ansvar för falskt åtal, kan enligt denna mening desto mindre ställas till ansvar för beskyllning om brott. Denna uppfattning, som icke tar sikte på det förhållandet, att frikännande enligt 16: 6 SL beror på förebringandet av besvärande objektiva omständigheter, finner stöd i Lagkommitténs motiver, varest gränsen mellan falsk angivelse och ärekränkning just markeras därav, att falsk angivelse kräver ett mera bestämt uppsåt än förtal.

Med det senare alternativet betraktar man rätten att angiva och rätten att förtala såsom lika långtgående ungefär på det sätt, som Södergren (ovan s. 134) antytt. Av denna likhet i yttrandefrihetens utsträckning drar man så konsekvensen, att det man ostraffat får angiva eller åtala, det får man också utan påföljd säga utom rätta. Att denna konsekvens ingalunda är nödvändig och i själva verket är orimlig, därför att rätten att angiva och rätten att förtala icke uppbäras av samma samhällsintressen, skall närmare påvisas vid redogörelsen för brottstypen falskt eller obefogat åtal och falsk angivelse eller tillvitelse. Den betydelsefulla olikheten i de intressen, som uppbära kriminalisationen å ena sidan av dessa sistnämnda brott och å andra sidan av ärekränkningsbrotten, gör det naturligtvis än orimligare att välja det förra alternativet.

Den tredje ståndpunkten (som intogs av JR Petrén och Christiansson i 1921 års rättsfall och av HD *in toto* i 1922 års *plenimål*) kännetecknas å ena sidan av obenägenheten att fästa avseende vid utgången av rekonventionstalan och å andra sidan av obenägenheten

att antaga den grundsatsen, att endast behörig domstols beslut skulle kunna medföra befrielse från ansvar. Plenimålet avgör i första hand endast det förra spörsmålet. I majoritetens av Justitierådet Högstedt avgivna yttrande liksom i det av Justitierådet Alexanderson avgivna minoritetsyttrandet klarlägges principfrågan och löses efter den principiella ståndpunkten, att det förhållandet, att rekonventionstalan lämnats utan bifall, icke är av beskaffenhet att medföra meddelarens befriande från ansvar för beskyllningen. I det av Justitierådet Molin avgivna minoritetsyttrandet avgöres frågan blott såtillvida, att Rådhusrättens beslut att lämna yrkandet om ansvar för falskt åtal utan bifall icke anses grundat å sådana omständigheter, att det bör föranleda befrielse för meddelaren från ansvar för beskyllningen.

Enligt minoritetens ståndpunkt är det väl tänkbart, att åtgärden att lämna rekonventionstalan utan bifall kan vara grundad å sådana omständigheter, att det utom rätta fällda ärerörige yttrandet icke bör anses brottsligt, men att sådana omständigheter icke i det föreliggande fallet varit för handen. Det ligger nära till hands att antaga, att minoriteten avsett meddelarens försvarliga tro på uppgiftens bevislighet, men därom lämnas i minoritetsyttrandet ingen upplysning. Majoritetens ståndpunkt är helt enkelt den, att resultatet av rekonventionstalan icke i och för sig övar inflytande på bedömningen av det utom rätta fällda ärerörige yttrandet.

Man hade måhända väntat, att Högsta domstolens majoritet av sin uppfattning om innebörden av beslutet angående det rekonventionsvis framställda ansvarsyrkandet skulle draga den konsekvensen, att den helt enkelt förklarade meddelaren förfallen till ansvar jämlikt 16: 7 SL, enär han ej på sätt 16: 13 SL föreskriver lyckats bevisa sanningen av det gjorda tillmälet. Så har emellertid ingalunda skett. Man har icke funnit anledning att binda sig för en så vittgående uppfattning. Åtminstone på det sättet har doktrinens åsikt vunnit gehör hos Högsta domstolen, att den icke velat i ett mål, där icke utgången påverkats av ställningstagande i spörsmålet om verkan av försvarlig tro på uppgiftens sanning och sanningens bevislighet, gå emot den åsikt, som vunnit tillslutning i ett flertal rättsvetenskapliga framställningar. Jag tror emellertid icke, att man vågar taga prejudikatet till intäkt för den uppfattningen, att Högsta domstolen därigenom anslutit sig till de i doktrinen anförda åsikterna.

Av 16: 13 SL *in fine* framgår, att ingen annan bevisning än den, som sker genom företeende av behörig domstols beslut, får tillåtas vid bedömningen av uppgiftens brottslighet. Detta stadgande, som med rätta anses tillämpligt endast å de ärekränkningsbrott, som avses i 16: 7, 8, 9 och 11 SL, gäller icke sådant tillmäle, som sker genom angivelse eller åtal. Bekräftelse på denna åsikt står att vinna jämväl av ett rättsfall[1]:

NJA 1913 s. 445. Den, som angivit domare till JO för ämbetsbrott och vid åtal för vad han sålunda låtit komma sig till last vid målets handläggning i RR anhållit dels om vittnesförhör, dels om intagande av intyg i rättens protokoll i båda fallen till styrkande av sannolika skäl för angivelsen, fick enligt RR:s beslut icke tillstånd till vittnesförhör eller intygens intagande i protokollet. HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann, att RR ej lagligen bort förvägra honom att i målet förebringa utredning till styrkande därav, att han haft sannolika skäl för angivelsen. JR K. G. Carlson och Quensel funno med avseende å stadgandet i 16: 13 SL ej skäl bifalla hans anhållan om vittnesförhör.

Det är däremot i flera rättsfall fastslaget, att stadgandet i fråga om uppgiftens brottslighet äger ovillkorlig tillämpning å varje beskyllning om brott. De två rättsfall, vilka strax skola refereras, erbjuda särskilt intresse, det förra därigenom att 16: 13 SL tillämpats jämväl vid tryckfrihetsbrott, det senare därför att intressekollision förelegat. I det förra fallet har även den frågan besvarats, om den förtalade äger förebringa bevisning till styrkande av tillmälets osanning och om i så fall meddelaren äger att däremot förebringa bevisning.

NJA 1910 s. 274. Mot den, som i en tidningsartikel beskyllt annan för brott, väcktes åtal för ärekränkning, och förebragtes i RR bevisning om tillmälets osanning, varemot RR i beslut förklarade sig icke kunna lagligen tillåta av honom begärt vittnesförhör och intagande av intyg i protokollet. Då målet underställdes HovR, prövade HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, lagligt gilla RR:s beslut. JR Sundberg och Borgström ansågo det ej böra förbjudas honom att till bemötande av påstående om ansvar enligt 16: 7 och 8 SL och vad till stöd därför åberopats förebringa utredning därom, att han vid artikelns införande icke handlat av arghet, i den mån sådan utredning kunnat åstadkommas med iakttagande av de i 16: 13 SL meddelade föreskrifter.

NJA 1937 s. 468. Ledamöter av stadsfullmäktige, vilka i motion till stadsfullmäktige beskyllt stadsarkitekten för tjänstefel och vid åtal för

[1] Jfr NJA 1915 s. 645.

ärekränkning påkallat vittnesförhör med åtskilliga personer för utredning dels av deras yttranden vid polisförhör, dels av frågan, huruvida det i staden funnes en gängse uppfattning i överensstämmelse med de i motionen gjorda uttalandena, fingo jämlikt RR:s beslut väl icke föra bevisning i frågan, om stadsarkitekten gjort sig skyldig till tjänstefel men väl i de övriga hänseenden, för vilka vittnesförhör påkallats. HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann, att det emot stadgandet i 16: 13 SL icke bort tillåtas dem att till styrkande av förefintligheten utav omförmälda rykten i målet avhöra vittnen och prövade lagligt frånkänna vittnesmålen verkan av laga bevis.

Man kan ifrågasätta, om rättsfallen därutöver besvara frågan, huruvida annan bevisning än med dom över huvud taget får av meddelaren förebringas i mål avseende beskyllning om brott. Man har då att taga utgångspunkten i stadgandets lydelse. Därutinnan föreligger med avseende å regleringen av rätten att föra bevisning vid ärekränkning skillnad å ena sidan mellan beskyllning om brott och å andra sidan beskyllning om sådan gärning eller last, som i 16: 8 SL avses. I det förra fallet är det icke tillåtet att till *befrielse från ansvar* förebringa annan bevisning än dom. I det senare fallet får man icke till sitt *fredande* förebringa bevisning om sanningen av tillmälet.

I det första av de åberopade rättsfallen dömdes meddelaren jämlikt 16: 9 SL för förolämpningarna i tidningsartikeln. Det framgår varken av domen eller straffmätningen, att hänsyn tagits till den av den förtalade förebragta bevisningen. Den av meddelaren påyrkade motbevisningen skulle avse att styrka sanningen av uppgifterna i artikeln. Därav torde följa, att bevisningen i själva verket skulle avse att genom sanningen av tillmälet gå fri från ansvar jämlikt 16: 7 SL och vara fredad för påföljd av beskyllning om sådan gärning eller last, som avses i 16: 8 SL. I det senare rättsfallet åberopade meddelaren särskilt, att de ville med den påkallade bevisningen styrka förekomsten av sådana omständigheter, som ådagalägga, att en straffriande intressekollision förelegat. Intetdera rättsfallet lämnar sålunda besked i frågan, om vid beskyllning om brott bevisning får förebringas för bedömningen av *graden av brottslighet.* Den presumtion om utsagans osanning, som uppställes i 16: 13 SL, kan, såsom Justitieråden Sundberg och Borgström i rättsfallet NJA 1910 s. 274 anfört, näppeligen sträcka sig till en presumtion om förtalarens arghet. Därför måste man, såsom även Stjernberg[2] antagit,

[2] Stjernberg, a. a., s. 26.

tänka sig medgiva förtalaren rätt att förebringa utredning om ändamålet med och bevekelsegrunderna för sitt uttalande, därest ansvar yrkas jämlikt 16: 7 första stycket SL.

3. Beskyllningens spridning och framställningssätt.

Enligt motiverna till Lagkommitténs förslag till Straff-Balk[3] kännetecknades förtalsbrotten av avsikten att sätta någon »i wanrykte». Denna ståndpunkt kom emellertid i fråga om beskyllning om brott icke otvetydigt till uttryck i lagtexten, varken i det subjektiva eller det objektiva rekvisitet. I objektivt hänseende kännetecknades i lagtexten beskyllningen om brott därav, att man *beljuger* annan. Det framgår icke omedelbart av detta uttryck, att förtalsbrotten kännetecknas därav, att det oriktiga meddelandet riktas *till tredje man.* I svensk doktrin har man emellertid alltifrån Hammarskjöld[4] krävt, att meddelandet skall hava riktats till eller nått någon annan än föremålet självt. I rättstillämpningen kan man ej spåra annan uppfattning. Av nedanstående rättsfall framgår emellertid, att ett till tredje man *riktat* meddelande, som endast *nått* den förfördelade själv, kan komma att bedömas såsom förtal.

NJA 1921 s. 100. Den, som i ett till anställd överlämnat tjänstebetyg intagit uppgift, att denna gjort sig skyldig till brott, frikändes av RR, men dömdes jämlikt 16: 7 SL av HovR och HD, varemot JR Dyberg tillämpade 16: 9 SL.

Det anses i doktrinen allmänt vara tillräckligt, att meddelandet riktats till *en person.* I rättspraxis tvekade man, troligen på grund av uttrycket »wanrykte» i Lagkommitténs motiver, till en början att tillämpa 16: 7 SL vid förtroliga meddelanden, men rättspraxis nådde snart fram till uppfattningen, att en utomstående var till fyllest.

NJA 1875 s. 147. De, som till två personer (man och hustru) yppat misstanke mot annan för brott, dömdes av HR och HD jämlikt 16: 7 SL, varemot HovR och JR Cramér och von Segebaden tillämpade 16: 11 SL, enär det »icke lagligen slutas finge, att ... åtalade förfarande skett i afsigt att utsprida eller bereda offentlighet åt deras grundlösa tillvitelser».

NJA 1906 s. 545. Referat ovan å s. 128.

---

[3] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 66.

[4] Hammarskjöld, a. a., s. 124.

Det är för tillämpningen av 16: 7 SL likgiltigt, om tillvitelsen skett i den förfördelades frånvaro, eller om denne närvarit, vilket också framgår av ovanstående fall.

Enligt lagstiftarens i lagtexten framlagda åsikt skulle den, som utspritt sådan ärekränkande dikt, varom 16: 7 SL handlar, ej annorlunda bedömas än den, som gjort pådiktandet. Den, som är upphov till en osann beskyllning om brott, straffas sålunda ej hårdare än den, som fortsprider den. Det är emellertid att märka, att mildare bedömning ofta kommer den senare till del, emedan denne ofta handlat »av obetänksamhet», där lögnens upphovsman handlat »av arghet».

Enligt lagstiftarens i lagtexten redovisade åsikt kan beskyllning om brott ske på varjehanda sätt. Den osanna utsagan framställes emellertid vanligen *muntligen* eller *skriftligen,* och dessa fall ha först nämnts jämte varandra. På samma sätt skola emellertid de fall bedömas, då någon *eljest* så förfar, att den, som oskyldig är, må för skyldig hållas.

Granska vi först det sistnämnda sättet att föröva sådan ärekränkning, som i 16: 7 SL sägs, skola vi finna, att den gällande lydelsen blivit först i departementsförslaget och sedan i Kungl. propositionen (Bilaga J) föreslagen. Lagkommittén ville begränsa tillämpningen av motsvarande stadgande (se Bilaga E, 6 §) i fråga om ärekränkningar, som skett annorledes än muntligen eller i skrift, till sådana fall, där någon, vid utövning av brottslig gärning, tillagt sig annans namn, påtagit sig dennes kända klädedräkt etc. Det var tydligen under inflytande av hannoverska lagförslaget (se Bilaga K, Art. 264), som Lagkommittén utformade sitt stadgande. Liksom i detta lagförslag förbisåg man, att den, som så förfar, vanligen handlar i syfte att undandraga sig påföljd och ej i avsikt att vanrykta annan, och att stadgandet sålunda ej hörde hemma bland ärekränkningsbrotten. Genom den förändring i lydelsen, som företogs i departementsförslaget, omfattar stadgandet alla de sätt, varigenom någon annorledes än i tal eller skrift framställer beskyllning om brott.

I engelsk rätt gjordes och göres en vittgående skillnad mellan muntlig ärekränkning *(slander)* och skriftlig *(libel).* I motsats därtill framhåller Lagkommittén i likhet med det hannoverska lagförslaget den principiella *likställigheten mellan muntlig och skriftlig ärekränkning* och avskaffar därmed det särskilda stadgande om skriftlig ärekränkning, som återfanns i 60: 5 MB (se Bilaga A).

Med avseende å det förhållandet att skrift icke alltid utsprides av den, som författat den, har särskilt i lagen framhållits, att den omständigheten, att skriften utsprides av annan, icke skall lända dess upphovsman till straffrihet.

I fråga om *tryckt skrift* förtjänar att framhållas, att ansvarigheten för det äreröriga innehållet däri, på grund av Tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler, vilka *exklusivt* och *successivt* utpeka den för skriften ansvarige, ofta åstadkomma, att annan än den verklige gärningsmannen straffas för ärekränkningen.[5]

Enär samma rekvisit för brottslighet uppställes i fråga om sådan ärekränkning som sker *annorledes* än muntligen eller skriftligen och sådan som sker i *tal eller skrift*, är det icke mödan värt att försöka draga upp gränsen mellan de fall, som falla under första och andra styckena av 16: 7 SL.

b. *Andra förtalsbrott.*

16: 8 SL. Utsätter man, i avsikt såsom i 7 § sägs, emot annan rykte om gärning eller last, som ej efter lag straffbar, men eljest för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst menlig är, eller fortsprider man av arghet sådant av annan utsatt rykte; dömes till fängelse i högst sex månader eller böter.

Medan 16: 7 SL avser sådant förtal, som innefattar beskyllning om brott, gäller 16: 8 SL, som här ovan avtryckts i dess gällande lydelse, *beskyllning om annan gärning än brott.* Liksom vid granskningen av 16: 7 SL fördelas undersökningen av 16: 8 SL på tre avdelningar, den första avseende beskyllningens innehåll, den andra dess sanning och den tredje dess spridning och formerna för dess framställande.

De subjektiva kännetecknen »i avsikt såsom i 7 § sägs» och »av arghet» (vilka tryckts utan spärrning) behandlas i avsnittet om det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning.

---

[5] H. Eek, Nya Tryckfrihetsförordningen. Svensk pressrätt i systematisk framställning (Sthm 1948), s. 66 f.

1. Beskyllningens innehåll.

Ehuru Lagkommittén synes hava varit benägen att låta förtalsbrotten avse beskyllning om *viss gärning*, framgår det icke med tydlighet av dess avgivna förslag till stadgande om beskyllning för annan gärning än brott (se Bilaga E, 7 §), huruvida beskyllningen skulle avse blott *viss* gärning eller tillika *visst slags* gärning. Genom sitt år 1833 avgivna Utlåtande (se Bilaga E *in fine*) undanröjde man delvis denna tolkningssvårighet genom att utsträcka stadgandets räckvidd till *gärning eller last*. Genom sistnämnda ord uppkommo emellertid nya tolkningssvårigheter, vilka i det följande belysas. Beskyllningens innehåll begränsades icke blott negativt i förhållande till beskyllning om brott utan även positivt genom kravet, att tillmälet skulle vara för den förtalade *menligt*. Denna dess skadlighet berodde därpå, att tillmälet inverkade på den förtalades *medborgerliga anseende* eller på *förtroendet* till honom *såsom yrkesutövare eller befattningshavare*. De olika moment i utsagans innehåll, som sålunda angivits, skola i det följande i tur och ordning behandlas.

I 16: 7 SL har begreppet *gärning* genom den nödvändiga anknytningen till den ifrågavarande brottsbeskrivningen nått erforderlig grad av bestämdhet. Så kan emellertid icke sägas vara fallet med samma begrepp i 16: 8 SL. Man torde emellertid kunna utgå från, att Lagkommittén tagit det kriminella gärningsbegreppet till utgångspunkt för det begrepp, som ingår i 16: 8 SL. I så fall är det rimligt att bestämma rekvisitet »gärning» i förevarande stadgande såsom *en verksamhet eller overksamhet, som tillräknas den förtalade.* I verksamheten eller overksamheten ingår icke blott själva *handlandet* eller underlåtenheten att handla utan även det därav orsakade *resultatet.*

Vad först beträffar beskyllningar för visst handlande eller viss underlåtenhet att handla, så äro naturligtvis tillmälen av det förstnämnda slaget de vanligaste. Stadgandet tillämpas sålunda oftast på beskyllningar, som gälla något, som den förtalade har eller föregives ha *gjort eller sagt.* Man får emellertid också räkna med stadgandets tillämpning på beskyllningar avseende underlåtenhet från den förtalades sida. Det bör nämligen beaktas, att man ofta ur *moralisk* synpunkt fördömer underlåtenhet, som ur *rättslig* syn-

punkt lämnas obeivrad. Det finns flera underlåtenhetssynder än underlåtenhetsbrott.

Såsom jag redan ovan antytt, kan icke varje verksamhet eller overksamhet från den förtalades sida *tillräknas* honom. Man måste i beskyllningen hava — utsagt eller underförstått — lagt honom till last, att den skett med vett och vilja eller av vållande. Man kan emellertid icke direkt applicera den rättsliga bedömningen på gärningar, som icke äro kriminaliserade. Det får icke glömmas, att *moralisk skuld* och rättslig skuld äro olika.

Ofta tar beskyllningen sikte på *resultatet* av ett handlande. För att ett dylikt tillmäle skall kunna betraktas såsom beskyllning om gärning, kräves, att resultatet är orsakat av ett handlande, som tillräknas den förtalade. I levande livet äro sådana beskyllningar vanliga. Man pekar på resultatet och säger eller menar: »Se här, vad Du gjort!» Att det i dessa fall föreligger en beskyllning om gärning torde vara otvivelaktigt.

Genom att tillfoga det alternativa rekvisitet *last*, som i motiverna alls icke förklarades, förändrade Lagkommittén på ett svårbestämbart sätt stadgandets innehåll. Det ligger nära till hands att antaga, att Lagkommittén därigenom velat tillskapa en motsvarighet till rekvisitet »visst slag av brott» i stadgandet om beskyllning om brott. Man bör emellertid uppmärksamma, att Kommittén, som tillstadde sanningsbevisning både om bestämt brott och om visst slag av brott, medgav sådan bevisning endast i fråga om viss gärning, som ej var efter lag straffbar.

Sedan rekvisitet »last» blivit i departementsförslaget uteslutet, föreslog Högsta domstolen dess återinförande, och ehuru Justitiestatsministern i statsrådet motsatte sig dess intagande i lagen, inflöt det i propositionen och blev lag. Till stöd för sitt förslag anförde Högsta domstolen, att »pådiktande af lastfulla, osedliga vanor kunde för annan vara lika menligt och förnärmande, som pådiktande af brott». De Geer[1] anförde däremot såsom motivering för rekvisitets uteslutande:

»Uteslutande af omförmälda ord grundar sig derpå, att då 'last' kan betyda ej blott *i yttre handling ådagalagd lastbarhet,* utan *äfven inre lastbar egenskap,* men pådiktande eller tillvitande af vanhederliga eller föraktliga egenskaper bör betraktas icke såsom förtal, utan såsom smädelse, och följaktligen efter annat lagrum straffas, ordet 'last' destoheldre ansetts icke

[1] 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37, s. 113.

böra här användas, som detsamma, då dermed förstås i yttre handling ådagalagd lastbarhet, synes vara öfverflödigt.»

I doktrinen har den kuriösa konflikten liksom själva ämnets natur lockat till vidlyftiga utläggningar. Redan Carlén[2], som anslöt sig till De Geers tolkning av ordet »last», förklarade det avse *lastbara gärningar* och gälla uppgifter om handlingssättet men icke uppgifter om sinnelaget eller omdömen. Hammarskjöld[3] däremot lutar åt Högsta domstolens mening, som han utvecklar sålunda:

»Till en lastfull, osedlig vana fordras ett upprepadt begående af ett visst slag af yttre dåliga gerningar, hvarjemte begåendet, för att vara vana, ej får vara fullt fritt, utan måste menniskan i viss mån vara slaf af den sinlighetens form, som söker sig tillfredsställelse i detta slag af gerningar.»

Thyrén[4] förenklar frågeställningen genom att hänvisa därtill, att »last» måste avse gärningar (kanske obestämda till tid, antal etc.), som ådagalägga en lastbar böjelse, enär det skall vara fråga om en »last, som ej är efter lag straffbar». Bergendal[5] finner »last» avse »en mera varaktig sinnesriktning, som framträtt i handling». Stjernberg[6] slutligen framhåller, att man icke såsom »last» kan beteckna varje vana att begå ett visst slags handlingar, som äro ägnade att nedsätta vederbörandes medborgerliga anseende, utan blott kan avse tillvitelser om visst slags *osedliga* gärningar.

De Geers säkra språköra hade icke lett honom vilse vid tolkningen av ordet *last*. Därmed förstås nämligen å ena sidan ett i sedligt avseende starkt förkastligt beteende, vilket hos någon blivit en fördärvlig vana, som han har svårt att motstå, och å andra sidan sinnets dragning mot ett sådant beteende, d. v. s. ett moraliskt fel, som man har svårt att bekämpa.[7] Både Högsta domstolen och De Geer voro därom ense, att blott den förra av dessa båda betydelser borde ingå under stadgandet. Åsiktsskillnaden inskränkte sig i själva verket till frågan, om en sådan »lastfull, osedlig vana» inginge under rekvisitet *gärning*.

I Högsta domstolen syntes samtliga ledamöter tveka om lämp-

[2] Carlén, a. a., s. 305 f.
[3] Hammarskjöld, a. a., s. 128.
[4] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 44.
[5] Bergendal, a. a., s. 347.
[6] Stjernberg, a. a., s. 27 f.
[7] Svenska Akademiens Ordbok, Bd 15 (Lund 1939), sp. L 324.

ligheten att giva begreppet gärning betydelsen av såväl viss gärning som visst slag av gärning, och det föll sig då naturligt att framställa de alternativa rekvisiten gärning eller last. Därvid underlät man emellertid att tillfoga ordet *viss*, och rekvisitet gärning kunde sålunda alltjämt omfatta även visst slag av gärning. Detta var också sakligt befogat, enär icke alla slags gärningar, vilka kunde anses vara för någons medborgerliga anseende eller förtroendet till honom såsom yrkesutövare eller befattningshavare menliga, kunde betraktas såsom laster. Last hade nämligen, såsom ovan klarlagts, dels i objektivt hänseende en begränsning till det sedligt förgripliga, dels i subjektivt hänseende en inskränkning till böjelsen för det förgripliga och benägenheten till upprepning. Just dessa subjektiva kännetecken på lasten utgöra beskyllningens udd. Lagtexten är emellertid ej så tydlig, som en den juridiska stilens mästare[8] kunde begära.

Man måste uppmärksamma, att endast beskyllningar, som innefatta tillvitelse om *gärning eller last*, få hänföras till 16: 8 SL. Betydelsen av detta rekvisit framhölls av Justitierådet von Seth i ett yttrande år 1913 (se NJA 1913 s. 648, vilket refereras nedan å s. 187), och klarlades slutgiltigt i följande rättsfall:

NJA 1936 s. 614. Sekreteraren i ett köpmannaförbund utsände till 150 leverantörer om en nyetablerad köpman följande meddelande: »Birger Karlsson, innehavare av firman Uddevalla byggnadsmaterialier, har i dagarna startat byggnads- och trävaruhandel härstädes. K., som sysslat med litet av varje, har enligt uppgift senast varit förvaltare. Då nödiga förutsättningar för denna nyetablerings bärighet, vederbörandes kvalifikationer och ekonomi samt andra förutsättningar, som kunna stå i samband med verksamheten, icke torde förefinnas, har förbundet ansett affären obehövlig, varom vi härmed vilja underrätta Eder.» RR och HovR (en reservant på grund av brist i det subjektiva rekvisitet) funno honom brottslig jämlikt 16: 8 SL, men HD (bl. a. JR von Seth) fann »cirkulärskrivelsen icke innefatta beskyllning för gärning eller last som i 16 kap. 8 § strafflagen avses» och tillämpade 16: 9 SL.

Genom den bevarade uppfattningen, att förtalsbrotten endast avse beskyllningar om gärningar, falla beskyllningar om andra uppgifter utom ramen för 16: 8 SL och kunna, om de över huvud be-

[8] De Geer hade själv i sin skrift Om den juridiska stilen. Af L. D. G. (Christianstad 1853), s. 10 f. framställt de kraven, att lagstilen skulle vara tydlig och kort. Hans rekvisit »gärning» uppfyllde visserligen det senare kravet, men, enligt Högsta domstolens mening, icke det förra.

finnas vara brottsliga, endast hänföras till förolämpning. Dylika uppgifter kunna avse allehanda *yttre eller inre förhållanden.* Till den förra kategorien vill jag räkna beskyllningar avseende *händelser,* som icke kunna läggas den förtalade till last, t. ex. att han blivit häktad för brott, eller *tillstånd,* uppkomna utan sådan gärning, som kan tillräknas den förtalade, t. ex. att han är av utomäktenskaplig börd, saknar erforderlig utbildning eller färdighet, är på ekonomiskt obestånd eller lider av allvarlig sjukdom. Till den senare kategorien kunna alla beskyllningar om *psykiska akter eller tillstånd* hänföras, t. ex. om onda tankar, otillbörliga känslor, onaturliga böjelser, låga bevekelsegrunder, dåliga egenskaper, usel karaktär eller om olika former av psykisk ohälsa. Ofta äro emellertid beskyllningar om dylika inre eller yttre förhållanden förenade med anspelningar på gärningar av den förtalade eller förutsätta kännedom om viss gärning, till vilken den förtalade gjort sig skyldig.

Två rättsfall må anföras till belysning av det nyss sagda i frågan, huruvida den ärerörige tillvitelsen innefattat beskyllning om gärning eller last, som i 16: 8 SL avses.

NJA 1919 s. 56. I rättegång anförde advokat jäv mot en såsom vittne hörd läkare, enär denne genom missbruk av spritdrycker skulle ha fått sina själsförmögenheter så nedsatta, att han saknade förståndets fulla bruk och följaktligen måste betecknas såsom vettlös, och till styrkande av jävet dels låtit ingiva domboksutdrag, enligt vilka läkaren under det förflutna året två gånger bötfällts för fylleri, dels ock låtit avhöra vittnen, vilka emellertid icke anfört något, som kunde anses styrka riktigheten av påståendet. RR ogillade ansvarstalan. En ledamot av RR, HovR och HD funno advokaten hava förgripit sig mot läkaren med ärekränkning av svår beskaffenhet och dömde honom jämlikt 16: 9 SL. JR Berglöf tillämpade 16: 8 SL.

I ovanstående rättsfall torde Högsta domstolen att döma av vinjetten till rättsfallet, vilken brukar uttrycket »dryckenskapslasten», hava ansett det uppenbart, att det anförda jävet förutsatt sådan upprepad, omåttlig förtäring av rusdrycker, att en lastfull, osedlig vana förelegat. På denna grund torde Justitierådet Berglöf hava funnit beskyllningen innefatta tillmäle om sådan last, som avses i 16: 8 SL. Högsta domstolens flesta ledamöter funno emellertid beskyllningens udd icke ligga i tillmälet om sådan last, utan i påståendet, att läkaren vore vettlös, såsom i 17: 7 RB avsågs, och att beskyllningen sålunda rimligen borde anses innefatta tillmäle om ett *psykiskt tillstånd.* En dylik beskyllning borde enligt deras

mening ej hänföras till sådant tillmäle, som avsåge gärning eller last, även om beskyllningen styrktes med påstående om missbruk av alkohol.

NJA 1938 s. 302. I rättegång mot folkskollärare om tjänstefel, bestående däri, att denne vid två tillfällen under lektion betett sig på sådant sätt, att barnen fått den uppfattningen, att han gjorde sig skyldig till sedlighetssårande handling, ingavs ett av en målet helt utomstående kvinna under edlig förpliktelse avgivet intyg av följande innehåll: Vid tillfällen, då hon varit tillsammans med honom på fester, hade hon funnit hans uppträdande olämpligt. Särskilt vid ett tillfälle, då han smektes av sin hustru, hade hon fått den bestämda uppfattningen, att han vore i något avseende sexuellt abnorm. Hans talan om ansvar jämlikt 16: 8 SL eller annan § i samma kap. lämnades av HR och HovR på grund av intressekollisionen utan bifall. HD fann emellertid omständigheterna i målet icke kunna fritaga henne från ansvar och, enär innehållet i hennes ifrågavarande intyg måste anses hava varit för honom kränkande, dömdes hon jämlikt 16: 9 SL.

I förestående rättsfall har Högsta domstolen synbarligen funnit beskyllningen om abnorm sexuell *böjelse* icke vara grundad på de i intyget anförda omständigheterna utan på hennes subjektiva övertygelse. Det, som i intyget till stöd för denna övertygelse anföres, innefattar emellertid icke tillmäle om gärning eller om last i den av Högsta domstolen antagna betydelsen av lastfull, osedlig vana.

Medan Lagkommittén i fråga om beskyllning om brott *de jure* presumerade, att varje sådan beskyllning vore för den angripnes ära skadlig, uppställde Kommittén vid beskyllning, som avses i 16: 8 SL, det kravet, att beskyllningen skulle vara menlig. Att så verkligen var fallet framgår såväl av lagtextens ord »för hans ära etc. menlig är», vilket uttryck innebär en relevant förändring av lydelsen »har kunnat hafva menlig werkan» i det äldsta lagutkastet (se Bilaga C, § 2), som av motiverna, vilka i hithörande delar så lyda[9]:

»Man kan äfwen skada annan genom det att man pådiktar honom gerningar, som, ehuru de ej utgöra egentliga lagbrott, likväl ofördelaktigt inwerka på andras omdöme om hans moralitet,ådraga honom förakt, eller minska förtroendet till honom i den befattning eller det näringsyrke, han utöfwar, m. m.»

Det torde icke finnas någon rimlig anledning att antaga, att Lagkommittén gjort *rättslig* skillnad mellan *men* och *skada.* I mo-

[9] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 66.

tiverna brukas uppenbarligen orden såsom synonymer. Ur *språklig* synpunkt äro orden i det närmaste likvärdiga, ehuru man kan iakttaga viss benägenhet att bruka ordet *men* vid *varaktiga* eller *immateriella* skador. Något krav på varaktig skada kan emellertid icke utläsas av motiverna.

Lagkommittén hyste den uppfattningen, att envar på det sättet förfogade över sin egen ära, att han kunde genom goda gärningar förkovra den och genom onda handlingar förminska den. Kommittén menade sålunda, att »den som sanningsenligt omtalar en af annan föröfwad gerning, som för dennes goda namn och rykte finnes menlig, ej är den egentlige ärekränkaren». Det vore gärningsmannen själv, som kränkt sin ära. Därav följde självfallet, att den, som förfördelat annan med beskyllning, som i 16: 8 SL avses, icke kunde anses till brottsligt förfarande skyldig, om han styrkte, att den angripne själv i det hänseende, som beskyllningen gällde, spillt sin ära.

Genom att hålla rätten till bevisning å ömse sidor oinskränkt fanns det möjlighet för domaren att vinna övertygelse i frågan, huruvida den, som gjort beskyllning, som i 16: 8 SL avses, verkligen skadat den andres anseende eller förtroendet till honom. Den, som blivit med sådan beskyllning angripen, kunde icke med fog väcka åtal, om beskyllningen vore sann, men kunde i annat fall vara övertygad om sin rätt att få angriparen fälld till ansvar. Med ett sådant system hade lagtextens krav på skada ett givet innehåll.

Högsta domstolens majoritet, som föreslog det såsom lag antagna stadgandet i 16: 13 SL, gjorde icke någon ändring i Lagkommitténs lagtext i fråga om kravet på skada. Med det i sagda stadgande intagna förbudet för den för ärekränkning enligt 16: 8 SL tilltalade att genom bevisning av sanningen av gjort tillmäle freda sig skedde likväl en vittgående förändring i möjligheten att på avsett sätt påvisa skadans verkliga omfattning. Den, som framställt beskyllningen, fick ju icke längre möjlighet att påvisa, att den angripne själv tillfogat sig skadan.

Emellertid har kravet på skada alltjämt verkligt innehåll. Tvivelsutan var nämligen Högsta domstolens tankegång, att ärekränkningen icke bestode i framställningen av en *osann* uppgift utan i *obehörig* spridning av en för den omtalade *skadlig* uppgift, i många hänseenden mera träffande än Lagkommitténs. Det är nämligen så, att *spridandet* av meddelanden om annans verkligen begångna eller

förmenta ogärningar är *ägnat att ofördelaktigt påverka* omdömet hos utomstående och därmed minska hans anseende eller förtroendet till honom. Det är utan hinder av bevisningsförbudet i 16: 13 SL möjligt att från ömse sidor förebringa utredning om den skada, som genom utsättandet eller fortspridandet av ryktet om dylik gärning faktiskt tillfogats den förfördelades anseende eller förtroendet till honom.

Det är att märka, att den omständigheten, att den förfördelade gör sak av det mot honom utsatta eller fortspridda förtalet icke i och för sig påvisar, att hans *anseende* eller *förtroende* lidit avbräck. Det kan mycket väl vara den sårade självkänslan eller hämndkänslor, som giva upphov till hans talan. I vissa fall är det emellertid *uppenbart*, att tillmälet på grund av sitt innehåll, sin spridning och övriga omständigheter vållat honom skada. Eljest lärer den, som förer talan om sådan ärekränkning, icke kunna undgå att framte de omständigheter, som göra tillmälet *för honom menligt*.

I *doktrinen* uppmärksammade C a r l é n[1], att lagstiftaren förutsatt »hvad jemväl erfarenheten bestyrkt, att icke alla lastfulla eller eljest klandervärda gerningar menligt inverka på menniskors omdöme om en person». Rekvisitet »menlig» fick sålunda för honom den innebörden, att man måste taga hänsyn till stämningen för dagen hos det allmänna rättsmedvetandet och i synnerhet till den beryktade personens ställning i samhället. I den senare doktrinen har emellertid rekvisitet helt förlorat betydelse. Sålunda framhåller T h y r é n[2], att »brottet är, som det plägar heta, byggt på 'abstrakt', icke på konkret fara». S t j e r n b e r g[3] utvecklar samma tankegång sålunda:

»Det förutsättes icke, att andra människors värdering av ens person blivit lägre än förut, ej heller att ens egen ärekänsla reducerats; det är tillräckligt, att gärningen är ägnad att framkalla en dylik verkan.»

Denna den senare doktrinens åsikt, som icke kan stödjas på lagtexten eller dess motiver, har icke blivit i *rättspraxis* antagen. Detta framgår redan därav, att domstolarna regelmässigt i domarna fastställa, att utsagan varit för den angripne i de i 16: 8 SL angivna hän-

[1] Carlén, a. a., s. 306.

[2] Thyrén, a. a., s. 41.

[3] Stjernberg, a. a., s. 2. Det av Stjernberg därvid citerade rättsfallet (NJA 1913 s. 585) behandlar icke sådan ärekränkning, som avses i 16: 8 SL, utan, enligt alla instansers bedömande, förolämpning jämlikt 16: 9 SL.

seendena menlig. (Se t. ex. NJA 1934 s. 121 och 1935 s. 521.) Domstolarna pröva sålunda, huruvida utsagan varit just för den förfördelade menlig, och nöja sig icke med att blott konstatera, att ärekränkning föreligger. Det skall dock tillstås, att domsformuleringarna kunna tänkas direkt återgå på lagtexten och icke innefatta uttryckligt förkastande av doktrinens tolkning därav.

Naturligtvis har icke alltid någon *materiell* skada genom ärekränkningen tillfogats den angripne, t. ex. utebliven anställning eller befordran, avbruten affärsförbindelse etc., utan vanligen föreligger blott en *immateriell* skada, som stundom får påtagliga uttryck, t. ex. i avbrutet umgänge, uteslutning ur förening eller dylikt, men oftast inskränker sig till allmänt minskad aktning eller rubbat förtroende. Där materiell skada blivit ådagalagd, bruka domstolarna fastställa, att utsagan *varit menlig* (se t. ex. NJA 1913 s. 648), medan den övertygelse de vunnit om förhandenvaron av en immateriell skada plägar uttryckas så, att utsagan *måste anses hava varit menlig* (se t. ex. NJA 1913 s. 605). Det senare uttrycket återgiver adekvat den förvissning, som man under rättegången måste nå om förhandenvaron av immateriell skada.

För Lagkommittén, som antog, att envar förfogade över sitt berättigade anspråk på annans aktning, var det helt naturligt, att domstolen skulle konstatera, att den angripne icke redan själv skadat sitt anseende eller förtroendet till sig i det hänseende, vari han blivit angripen. Denna tankegång tillintetgjordes genom förbudet mot sanningsbevisning. Däremot kvarstår alltjämt i lagtexten stöd för tanken, att icke alla människor kunna få sina anspråk på aktning i alla hänseenden på samma sätt tillgodosedda. Dessa anspråk tillmötesgås blott inom ramen för lagtextens uttryck »ära, goda namn och anseende, yrke, näring eller fortkomst».

Det är emellertid icke säkert, att alla yttranden, vilkas innehåll faller inom den angivna ramen, verkligen äro för den angripne menliga. Vad, som för den ene är skäligen betydelselöst, blir för den andre av största vikt. Lagstiftaren har icke nöjt sig med att *inom straffmätningens ram* låta domstolen taga hänsyn till denna olikhet människorna emellan, utan föreskrivit såsom *villkor för brottslighet*, att beskyllningen skall gälla gärning eller last, som för *hans* ära etc. menlig är. Innebörden av detta villkor skall nedan närmare belysas vid den fortsatta analysen av utsagans brottsliga innehåll.

Enligt Lagkommitténs förslag skulle sådant brottsligt förtal, som icke innefattade beskyllning om gärning, som vore enligt lag straffbar, vara menligt för den angripnes »ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, näringsyrke eller fortkomst». Därutinnan gjordes under lagarbetet blott två ändringar. Den förra gjordes av Lagberedningen under dess slutskede och avsåg utbyte av ordet »näringsyrke» mot »yrke, näring». Den senare företogs av Högsta domstolen i dess förslag till stadgandets lydelse och gällde borttagandet av ordet »rykte», vilket i dess förslag i annan betydelse brukades i samma stadgande. Därvid skedde en viss omredigering av stadgandet, som i hithörande delar blev så lydande »ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst».

Den nyssnämnda omredigeringen saknar icke saklig betydelse. I Lagkommitténs förslag voro nämligen kategorierna ära, goda namn och rykte, näringsyrke samt fortkomst förenade med det *disjunktiva* bindeordet *eller*. I Högsta domstolens förslag liksom i gällande lag äro kategorierna ära, goda namn och medborgerliga anseende förbundna med det *kopulativa* bindeordet *och*, medan yrke, näring eller fortkomst sammanhållas av konjunktionen *eller*. Detta innebär, att en ärekränkning för att vara brottslig antingen skall angripa någons ära, goda namn *och* medborgerliga anseende eller ock drabba hans yrke, näring *eller* fortkomst. Denna åtskillnad understryker den föreliggande djupgående sakliga differensen mellan angrepp, som drabba den förra eller den senare kategorien. Dessa skola därför i det följande behandlas var för sig.

Man kan icke rätt förstå uttrycket *ära, goda namn och medborgerliga anseende*, utan att känna till dessa ords användning i äldre juridiskt språkbruk. Redan i den laghistoriska delen (s. 17) har jag på grundval av Nehrmans framställning påvisat, att de i 60 kap. Missgärningsbalken (se Bilaga A) brukade uttrycken *liv och ära* och *heder och ära* återgå på straffrättsliga påföljder för svårare brott. Om uttrycket *goda namn och rykte* gäller ej detsamma. Såsom N e h r m a n[4] påvisat, äro rättsliga påföljder anknutna även till detta uttryck, men dessa äro ej av straffrättslig natur. De, som förde ett ogudaktigt eller lastbart och lösaktigt leverne och i anledning därav ej hade gott namn och rykte, drabbades av allehanda i lagen angivna menliga påföljder (se t. ex. 6: 2 GB, 16: 14 JB och

[4] Nehrman, a. a., s. 292 f.

13: 3 MB), varemot de, som voro *oberyktade, ärliga* och *redliga* i rättsligt hänseende, åtnjöto förmåner (se t. ex. 18: 6 HB, 15: 2 och 26: 8 RB).

Det vore emellertid att göra ett svårt misstag, om man trodde, att de nämnda uttrycken uteslutande brukades i samband med rättslig reglering. De voro i menige mans mun och hade då en mera vag och svårbestämbar betydelse. Det var i själva verket så, att det var uttrycken i det allmänna språkbruket, som lagstiftaren tillgrep för lagens beskrivningar. Därför kände sig också Lagkommittén oförhindrad att oavsett den i lagen brukade betydelsen av *ära, goda namn och rykte* begagna uttrycket i beskrivningen av förtalsbrotten. Att man på intet sätt sökte anknytning till ordens rättsliga valör i Missgärningsbalken är uppenbart. Där brukades de i fråga om beskyllning om brott, här vid beskyllning om annan gärning än brott.

Med uttrycket *medborgerligt anseende* förhåller det sig annorlunda. Visserligen talar redan Nehrman[5] om vikten av att »warda hållen för en i sitt stånd wärdig lem uti thet borgerliga samhället, och ej någon skadelig eller owärdig medborgare», men det ligger en lång samhällsutveckling mellan Nehrman och Lagkommittén, och det medborgerliga anseendet fick under tiden ett annat och mera vidgat innehåll. För Nehrman bestod anseendet i frånvaron av brottsliga och osedliga gärningar, för Lagkommittén i uppfyllandet av de medborgerliga skyldigheterna mot samhället och dess medborgare. För Nehrman voro undersåtarna fördelade i stånd, för Lagkommittén samlade kring gemensamma intressen.

För Filangieri[6] var det naturligt att bygga upp ärekränkningsbrotten på den faktiska eller förmenta skillnaden mellan stånden i avseende å deras fördragsamhet mot ärerörige angrepp, och han såg kravet på *jämlikhet i beskydd* icke kunna genomföras annat än med *olikhet i bestraffning*. Han rekommenderar därför lagstiftaren följande system:

»Då fråga är om vanärande förolämpningar, bör den förolämpades Stånd, jemte öfriga omständigheter, som i de allmänna Reglorna innefattas, afses, för att bestämma brottets storlek, och den grad af straff, som derföre lämpligen kan äga rum. Med antagandet af dessa ideer, och med tillämpningen deraf på ifrågavarande ämne, bör trenne slags Stånd antagas:

[5] Nehrman, a. a., s. 293.

[6] Filangieri, a. a., 5, s. 182 f.

Adels Ståndet, Borgar Ståndet, och Folk-Klassen. Man bör för detta brott antaga åtta serskildta straffgrader. Då alla öfriga omständigheter äro lika, bör en förolämpning emot en person af Folk-Klassen beläggas med det ansvar, som är stadgadt för mindsta grads förseelse. Om den är begången emot en person af Medel-Klassen, bör den straffas med det straff, som är stadgadt för mellangraden af förseelse; om den blifvit begången emot en Adelsman med det ansvar, som är stadgadt för första graden af förseelse.»

I *Allgemeines Landrecht* für die Preussischen Staaten av år 1794 genomfördes ett komplicerat system av samma typ, som Filangieri förordat. Det finns överskådligt framställt i den preussiska lagrevisorns motiver av år 1829.[7] Såsom där nämnes, befanns systemet redan efter några år vara *praktiskt oanvändbart* och avskaffades redan år 1798. Även ur *teoretisk* synpunkt ansågs en sådan rättslig reglering vara *betänklig*. En synpunkt blev emellertid i den preussiske lagrevisorns år 1829 avgivna förslag[8] bevarad, den, att ärekränkningen skulle avse ämnen, »welche allgemein, oder wenigstens unter den Standesgenossen desselben als ehrverletzend, oder beschimpfend anerkannt sind».

Tankegången, att en beskyllnings brottslighet eller graden av dess brottslighet skulle bero på vederparternas eller i vart fall den förfördelades samhällsställning, var emellertid icke allenarådande på kontinenten. Redan den österrikiska strafflagen av år 1803 inskränkte skyddet till »die bürgerliche Achtung», och det hannoverska lagförslaget (se Bilaga K) skyddade blott »der gute Name». Med båda dessa uttryck förstås ej annat än vad Feuerbach[9] benämnde »die gemeine Ehre» i motsats till »die vorzügliche bürgerliche Ehre», vilken samhället kunde förläna förtjänta personer.

När Lagkommittén särskilt framhävde det *medborgerliga* anseendet, vilket icke fanns i 1734 års lag omnämnt, var meningen säkerligen den, att osanna beskyllningar om gärningar, vilka skulle göra förövaren ovärdig såsom *människa och medborgare,* icke finge förekomma.[1] De anspråk på aktning, som därutöver kunde framställas, förtjänade sålunda icke lagens skydd. Det vore emellertid förhastat att antaga, att lagstiftaren helt lämnat *ståndsäran* ur räk-

[7] Motive, 3: 2 (1829), s. 31 f.

[8] Entwurf (1829), 2: 7, s. 1 (§ 1).

[9] Feuerbach, a. a., § 272—274.

[1] Se ovan s. 14 f. om de av D. och J. E. Boëthius samt Järta framställda åsikterna i detta ämne.

ningen. Sålunda märkes först och främst, att Lagkommittén tillika kriminaliserade beskyllningar om gärning, som vore för någons näringsyrke eller fortkomst menlig. Kommittén ville nämligen icke, att man på sådant sätt skulle minska förtroendet till någon i hans yrkesutövning eller i utövningen av hans befattning. Man kan emellertid ifrågasätta, huruvida icke redan i begreppet medborgerligt anseende rimligen måste inrymmas hänsynstagande till den förfördelades särskilda ställning.

Enligt Lagkommittén voro angrepp på någons ära, goda namn och rykte samt medborgerliga anseende kriminaliserade, emedan de ofördelaktigt inverkade på andras omdöme om den förtalades *moralitet* eller ådrogo honom *förakt*. Någon annan motivering blev aldrig under lagarbetet given, och Lagkommitténs ståndpunkt måste sålunda läggas till grund för tolkningen av rekvisitet *ära, goda namn och medborgerliga anseende* i 16: 8 SL. Vi skola nu undersöka, huru detta rekvisit blivit uppfattat i doktrinen och i rättspraxis.

I *doktrinen* var man föga benägen att giva sig in på en utläggning av innebörden av uttrycket *ära, goda namn och medborgerliga anseende,* men spridda förklaringar finnas emellertid. Carlén[2], som uppmärksammat, att lagstiftaren haft särskild mening med rekvisitet *menlig,* framhöll, att blott sådana tillmälen, som kunna skada någon inför allmänna opinionen, avsågos av lagen, men förnekade icke, att man därvid måste taga hänsyn till den beryktade personens ställning. Hammarskjöld[3] vågar sig icke in på något resonemang om innebörden av uttrycket, utan nöjer sig med att dess beståndsdelar icke kunna särskiljas, och att beskyllningar, som äro menliga för någons ära, goda namn och medborgerliga anseende, »obestridligt» torde vara ärekränkande. Hagströmer[4] fann stadgandet avse blott *osedliga* gärningar, ty han ansåg människans intresse av att betraktas och behandlas såsom en sedligt oförvitlig människa utgöra ärekränkningens objekt.

Liksom Carlén uppehåller sig Thyrén[5] vid variationerna i det medborgerliga anseendet och framhåller därvid, att frågan om vad som är menligt för äran icke får bedömas individuellt men likväl med hänsyn till omdömet i den särskilda miljö, där den förförde-

[2] Carlén, a. a., s. 306.
[3] Hammarskjöld, a. a., s. 129.
[4] Hagströmer, a. a., s. 27; jfr s. 13.
[5] Thyrén, a. a., s. 41.

lade lever. Samma tankegång utvecklas också av Bergendal[6], som säger, att frågan måste bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje fall, bl. a. med beaktande av uppfattningen å den särskilda orten och inom den ifrågavarande samhällsklassen. Däremot invänder Stjernberg[7], att lagens uttryck »medborgerligt anseende» angiver, att lagen såsom ärekränkning endast betraktar gärningar, som äro ägnade att nedsätta hans anseende såsom *medborgare* i samhället, icke den sociala värderingen inom allenast vissa speciella, vederbörande närstående personkretsar inom folket.

Den motsättning i doktrinen mellan uppfattningen, att rekvisitet *ära, gott namn och medborgerligt anseende* blott skulle gälla en för alla medborgare, oansett ålder, färdighet, begåvning och ställning, gemensam grundval av regler för samvaron i samhället, och åsikten, att man med utgångspunkt från en sådan grundval finge göra allehanda modifikationer, visar sig beröra två skilda frågor, vilka likväl ha några grundläggande synpunkter gemensamt. Den förra gäller problemet, huruvida *den omtalade personens särskilda förhållanden* få öva inflytande på uppfattningen, att angreppet varit för *hans* medborgerliga anseende menligt. Den senare avser spörsmålet, huruvida *den särskilda uppfattningen bland mottagarna* av meddelandet får spela roll för bedömningen av frågan, huruvida hans medborgerliga anseende blivit genom utsagan skadat.

Det är för de båda frågorna gemensamt, att angreppet skall hava varit *menligt* för *hans* medborgerliga anseende, som utsättes därför. Enligt lagstiftarens mening består ärekränkningen däri, att man lämnar en sann eller osann uppgift om en gärning eller last, som är för hans anseende menlig. Det kräves sålunda uppgift om ett *beteende* av den omtalade och en *reaktion* hos åhöraren eller läsaren. Reaktionen skall innebära en förändring i *attityden* mot den omtalade. Denna består i första hand i en skiftning i *omdömet* om honom och kan i andra hand taga sig uttryck i ett annat *beteende* mot honom.

Det är emellertid icke varje förändring i åhörarens eller läsarens omdöme, som lägger grunden till utsagans brottslighet som ärekränkning. Lagstiftaren har nämligen tillfogat den betingelsen, att skiftningen i omdömet skall avse den förtalades ära, goda namn och medborgerliga anseende. Mottagarens ofördelaktiga omdöme skall

[6] Bergendal, a. a., s. 347.

[7] Stjernberg, a. a., s. 5.

sålunda gälla den omtalade i just detta hänseende. Det är icke säkert, att allt, som enligt den allmänna uppfattningen är för den omtalades medborgerliga anseende menligt, i den krets av personer, som nås av meddelandet, uppfattas såsom förklenligt för anseendet. Å andra sidan kan just denna krets hysa en särskild uppfattning om ett visst slags gärningar och på denna grund bliva till omdömet ofördelaktigt påverkad, ehuru den omtalade gärningstypen i den allmänna uppfattningen icke är demeriterande. Det är också så, att bedömningen av en gärning ofta beror på, vem det är, som har företagit den. *Quod licet Iovi non licet bovi.*

Rekvisitet ära, gott namn och medborgerligt anseende uppfyller näppeligen de stränga krav på fasthet och tydlighet, som pläga framställas inom straffrätten och som utgöra en förutsättning för tillämpningen av *legalitetsprincipen.* Man har emellertid icke kunnat finna något säkrare kännetecken på den brottsliga utsagan än det, att den skall skada den omtalade i dessa hänseenden. Man har tillgripit en *standard,* som rättstillämpningen får närmare precisera och fixera. Därvid har man ej annat att göra än att bestämma och värdera de intressen, vilka utsättas för menlig påverkan av förändringen i åhörarens eller läsarens omdöme om den förtalade. Skulle man, i likhet med Stjernberg, begränsa skyddet till hans anseende såsom medborgare i samhället, vore han prisgiven för allt förtal, som endast berörde värderingen av honom inom den sociala grupp, till vilken meddelandet nått. Uppgåve man åter den begränsning, som ligger i rekvisitet *medborgerligt* anseende, ginge man utöver den gräns, som lagstiftaren satt.

Vanskligheten i gränsdragningen undanskymmes vid vissa förtalsbrott därav, att den s. k. *yrkesäran* åtnjuter särskilt skydd i det alternativa rekvisitet »yrke, näring eller fortkomst». Det, som minskar förtroendet till honom såsom yrkesutövare, näringsidkare eller befattningshavare, anses sålunda vara brottsligt, även om samma gärning på intet sätt påverkar den omtalades medborgerliga anseende. Förhållandet mellan den medborgerliga äran och yrkesäran är emellertid komplicerat. Vad som närmast skadar yrkesäran, kan tillika ofördelaktigt inverka på den medborgerliga äran, och vad som närmast drabbar denna, kan tillika och i särskilt hög grad skada yrkesäran. Ofta är det svårt att veta, vad som är huvudsak och vad som är bisak.

Är emellertid den omtalades gärning icke av beskaffenhet att skada

honom i denna hans egenskap av yrkesutövare, näringsidkare eller befattningshavare, har man icke möjlighet att falla tillbaka på yrkesäran utan måste avgöra, huruvida hans medborgerliga anseende lidit skada. Därvid ha vi i det föregående mot varandra ställt den *allmänna* uppfattningen och den *särskilda* uppfattningen i den grupp, som nås av meddelandet. Vad är det nu, som skiljer dessa uppfattningar från varandra? Åtnjuter bara det skydd, som av majoriteten anses vara för det medborgerliga anseendet väsentligt, eller skyddas även det, som av en minoritet anses för betydelsefullt?

Resultatet av en inskränkning till det, som i den allmänna uppfattningen kunde anses förklenligt, skulle enligt min mening icke kunna bliva särskilt betydelsefullt, enär sådan beskyllning ofta bleve straffbar såsom förolämpning. Jag tror därför, att det är ändamålsenligt att till 16: 8 SL hänföra även beskyllningar om sådana gärningar, vilka inom den grupp, som nås av meddelandet, anses vara för den förtalades medborgerliga anseende menliga, även om denna uppfattning icke kan sägas vara allmänt rådande. Därigenom slipper man ifrån en ofta oväsentlig undersökning av den ifrågavarande uppfattningens vanlighet.

Det kan emellertid icke undvikas, att en fara lurar vid ett sådant betraktelsesätt. Antag, att den krets, till vilken meddelandet når, betraktar dem, som säga sig hålla den religiösa upplevelsen för sann, såsom intellektuellt oärliga, eller anser dem, som anslutit sig till det kommunistiska partiet, vara landsförrädare. Skall en sådan uppfattning läggas till grund för ett avgörande, enligt vilket beskyllningen innefattat tillvitelse om gärning, som är för det medborgerliga anseendet menlig? Det lärer nämligen icke kunna bestridas, att ohederlighet eller landsförräderi icke är förenligt med det medborgerliga hedersbegreppet.

Mindre tvekan torde den först uppställda frågan vålla. Det vore enligt min mening verklighetsfrämmande att antaga, att det medborgerliga anseendet vore för alla och envar lika. Det är icke en cynism att säga, att det, som passar sig för den ene, icke anstår den andre. De anspråk på moralisk integritet, som ställas på en själasörjare, anses icke kunna göras gällande mot alla andra. Den, som i egenskap av amatör deltager i en idrottstävling, anses ha förpliktat sig att icke mottaga sådan belöning, som strider mot amatörbestämmelserna, varemot ingen sådan förpliktelse anses åligga den professionelle deltagaren. Att beskylla en författare, som uppträder

med vetenskapliga anspråk, för plagiat torde vara ärerörigt, varemot en sådan beskyllning föga skadar den, som icke själv ger sig ut för att vara vetenskaplig författare. Även här finnas gränsområden, som äro tveksamma. Icke minst gäller detta fall, som innehålla en kombination av båda de berörda frågeställningarna. Om sålunda det inom en sekt är kompetenskrav för en predikant, att han icke är frånskild eller omgift efter skilsmässa, lärer beskyllningen mot en predikant att hava inlåtit sig på skilsmässa och efterföljande äktenskap näppeligen anses vara för hans anseende förklenlig, såvida den icke tillika innefattar, att han fördolt detta förhållande och sålunda under falska förutsättningar vunnit befattningen.

I *rättspraxis* har uppfattningen om innebörden av rekvisitet *ära, gott namn och medborgerligt anseende* blivit föremål för skiftande utläggningar, vilka näppeligen ådagalägga annat än villrådighet om rekvisitets innehåll. Högsta domstolen har emellertid i några intressanta rättsfall tillkännagivit sin uppfattning. Av dessa rättsfall avse några beskyllning mot yrkesutövare, näringsidkare eller befattningshavare. De skola behandlas vid undersökningen av rekvisitet »yrke, näring eller fortkomst». Andra belysa emellertid direkt den fråga, som vi ovan allmänt diskuterat. I de två rättsfall, som nu först granskas, får man en föreställning om Högsta domstolens uppfattning om innebörden av de särskilda momenten i rekvisitet. I det därpå följande tillkommer en *komplikation*, vilken av Högsta domstolen uppfattats såsom en utvidgning av rekvisitet.

NJA 1934 s. 7. A och B ingingo äktenskap, och annons om vigseln infördes samma dag i en daglig tidning. Fem dagar senare infördes på tillskyndan av en utomstående person en födelseannons, enligt vilken makarna nästföregående dag fått en son. Makarna förde talan om ärekränkning mot den, som föranstaltat om annonsens intagande i tidningen. RR fann denne icke genom annonsens avlämnande till ett biträde i en tidningskiosk hava gjort sig förfallen till ansvar i det åtalade hänseendet, medan en ledamot fann vad mot honom förekommit icke vara av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar. HovR fann det utrett, att han föranstaltat om annonsens intagande i tidningen, och dömde honom, enär dess innehåll varit för makarna ärekränkande, jämlikt 16: 9 SL, varemot en ledamot fastställde RR:s utslag. På hans fullföljd av talan fann HD honom hava låtit till tidningens redaktion avlämna ifrågavarande skriftliga meddelande och därigenom hava om makarna utsatt rykte om gärning, som vore för deras ära menlig, varför ändringssökandet lämnades utan bifall. JR Leijonhufvud och Edelstam prövade lagligt fastställa RR:s utslag. JR Skarstedt ansåg annonsens innehåll, vilket vore för makarna ärekränkande, icke därutinnan hava kunnat upp-

fattas av annan än den, som haft sig bekant, att makarna först fem dagar tidigare ingått äktenskap, och fann ej skäl göra ändring i HovR:s utslag.

NJA 1935 s. 521. Den, som i muntlig anmälan till ledamot av barnavårdsnämnden beskyllt änka för att alltför ofta och alltför kraftigt aga sina barn och därvid bruka giva dem råa tillmälen, blev av RR med hänsyn till omständigheterna befriad från ansvar, men dömdes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, för det han utsatt rykte om gärning, som vore för hennes goda namn och medborgerliga anseende menlig, jämlikt 16: 8 SL. JR Molin fastställde HovR:s slut, enär han saknat fog för sin anmälan, varigenom mot henne utsatts för hennes goda namn och medborgerliga anseende menligt rykte.

Såsom framgår av de refererade rättsfallen, har man i det förra målet ansett tillmälet gälla rekvisitet *ära* men i det senare rekvisitet *gott namn och medborgerligt anseende.* Det bör anmärkas, att Högsta domstolen, mig veterligt, icke i något annat mål än det nu nämnda i eget domskäl hänfört en beskyllning enbart till rekvisitet *ära,* varemot man icke sällan låter sig nöja med enbart rekvisitet *gott namn och medborgerligt anseende.* Enligt min tidigare utvecklade mening kan rekvisitet näppeligen uppspaltas på två eller tre särskilda rekvisit dels emedan förtalsbrottet alltid riktar sig i första hand mot *anseendet,* dels emedan rekvisitets delar sammanbundits med bindeordet *och.* Av Lagkommitténs inledningsvis återgivna motiver framgår ock, att förtalet kriminaliserats uteslutande med hänsyn till omvärldens *reaktion.*

Det ligger nära till hands, att antaga, att en beskyllning om ett upprepat handlingssätt, som kan sägas karakterisera en *onaturlig moder,* är för anseendet skadligt. Det torde näppeligen finnas någon, som ej skulle i sitt omdöme om den förtalade ofördelaktigt påverkas. Att i vår tid beskylla någon för *lönskaläge* torde däremot knappast skada anseendet, åtminstone i de fall, där förbindelsen sedan blivit genom äktenskap legaliserad. Vetskapen om det förhållandet, att ett mycket betydande antal av de inom äktenskap födda första barnen avlats före vigseln, kan tänkas också hava påverkat Högsta domstolens ledamöter. Även om en sådan beskyllning med fog kan *i det särskilda fallet* kränka någon i hans *ärekänsla,* torde det näppeligen kunna sägas *i allmänhet* skada hans *anseende.* Högsta domstolen har därför föredragit att icke åberopa rekvisitet »gott namn och medborgerligt anseende». Man har emellertid funnit skäl att hävda den uppfattningen, att en sådan beskyllning i något hän-

seende, vilket dock ej redovisas, *måste anses hava skadat* de förfördelades anseende, här benämnt deras ära. Ehuru förbudet mot *reformatio in peius* hindrat ådömande av påföljd, som är att anse såsom svårare än den, varmed målsäganden åtnöjts, har Högsta domstolen i domskälen velat klarlägga sin uppfattning om beskyllningens riktiga bedömande.

Jag har haft svårt att inse, huru Högsta domstolens flesta ledamöter kunnat finna, att beskyllningen varit för makarnas ära, d. v. s. anseende, menlig. Huru förargelseväckande och försmädligt man än må finna det ifrågavarande förfarandet, torde man näppeligen på allvar kunna hävda en sådan uppfattning utan att för det särskilda fallet direkt hänvisa till uppfattningen inom den sociala grupp, som nås av meddelandet och inser hela dess innebörd. Den av tre ledamöter bestående minoriteten har också kommit till annat resultat. Av dem hava två ledamöter, i likhet med Rådhusrätten, funnit förfarandet över huvud icke kunna anses innefatta ärekränkning, medan en ledamot, i likhet med Hovrätten, funnit förolämpning föreligga. Av dessa åsikter tror jag den av Justitierådet Skarstedt och Hovrätten hävdade vara riktig. Framställningen av brottstypen *förolämpning* skall ådagalägga, att dylika förfaranden icke behöva lämnas obestraffade, även om de icke varit för anseendet menliga.

Frågan, huruvida det vore ärekränkande att om någon påstå, att denne varit överlastad av starka drycker, har ännu ej blivit avgjord. Högsta domstolen har visat benägenhet att avgöra ärekränkningsmål om föregiven berusning på grundval av de i förekommande mål förhandenvarande särskilda omständigheterna. Sålunda har avgörandet i ett fall (NJA 1906 s. 201) influerats därav, att beskyllningen riktats mot polisman, och i ett annat fall (NJA 1919 s. 56) därav, att beskyllningen avsett alkoholmissbruk. Även i nedanstående rättsfall föreligger en dylik komplikation, till vilken hänsyn tagits:

NJA 1913 s. 605. Medlemmar av godtemplarorden, vilka i meddelanden till andra medlemmar om angivna medlemmar uppgivit, att dessa vid visst tillfälle uppträtt berusade och sålunda brutit sitt nykterhetslöfte, hava av domstolarna ådömts ansvar jämlikt 16: 8 SL, varvid emellertid i domsskälen särskilda meningar kommit till uttryck. HR och JR Wedberg ha ansett beskyllningen avse, att de uppgivna medlemmarna brutit sitt nykterhetslöfte, varvid HR:s ordförande och JR Wedberg på grund av intressekollision befriat meddelarna från ansvar. HovR, i vars skäl Högsta domstolens flesta ledamöter instämt, fann beskyllningen gälla, att de uppgivna medlemmarna

uppträtt berusade, och ansåg, att de därigenom tillvitats gärning, som med hänsyn därtill, att de varit medlemmar av godtemplarorden, måste anses hava varit för deras goda namn och medborgerliga anseende menlig. JR Bergman och Leijonhufvud, vilka instämt däri, utgjorde HD:s majoritet i frågan, huruvida omständigheterna i målet kunde befria meddelarna från ansvar för en sådan beskyllning, vilket blev uttryckligen avvisat, varemot JR Berglöf och Gullstrand ej funno skäl göra ändring i HovR:s utslag.

Samtliga domare hava därutinnan varit ense, att den framställda beskyllningen innefattat tillmäle om gärning, som varit för de uppgivna personernas medborgerliga anseende menlig. Hovrätten och Högsta domstolens flesta ledamöter hava uttryckligen angivit, att beskyllningens brottslighet betingats av det förhållandet, att de vid tillfället varit medlemmar av godtemplarorden. Det torde icke behöva antagas, att Häradsrätten och Justitierådet Wedberg därutinnan haft annan uppfattning. Dessa senare fäste emellertid avseende vid det förhållandet, att beskyllningen om det berusade uppträdandet endast avsett att utgöra grundvalen för det senare påståendet, att de ifrågavarande medlemmarna brutit sitt nykterhetslöfte.

Det kan enligt min mening icke råda tvivel om, att beskyllningens udd låg i den sistnämnda uppgiften. Redan det förhållandet, att meddelandet lämnades endast till enskilda medlemmar av sammanslutningen, ådagalägger, att man just inför denna krets velat skandalisera de angivna och åstadkomma deras uteslutning. För detta ändamål behövdes emellertid icke blott ett enkelt påstående, att angivarna fått veta, att de brutit sitt löfte, utan även en bestämd uppgift om, när och hur det tillgått. Endast på grundval av en sådan uppgift kunde angivarna nå sitt mål att få de angivna uteslutna. Så länge de icke presterade dessa uppgifter, kunde sammanslutningens övriga medlemmar icke utan fog ställa sig avvaktande till påståendet, att nykterhetslöftet brutits.

Medan i det föreliggande rättsfallet berusningshandlingen och löftesbrottet sammanträffa i samma handling, förelåg i ett senare rättsfall (NJA 1919 s. 56) det förhållandet, att de åberopade gärningarna icke kunde anses medföra det uppgivna resultatet (sinnessjukdom på grund av alkoholmissbruk). I detta senare fall, som ovan å s. 157 närmare diskuterats, fann Högsta domstolen beskyllningens udd ligga i det föregivna resultatet, medan man i det föreliggande fallet ansåg resultatet betingas av den uppgivna gärningen. Detta är enligt min mening helt förnuftigt.

Man kan finna många skäl till Hovrättens av Högsta domstolens flesta ledamöter ej ändrade domskäl, att beskyllningens brottslighet berott därpå, att de förtalade vid tillfället varit medlemmar av den ifrågavarande sammanslutningen. Det är sålunda tänkbart, att domstolarna ansett det medborgerliga anseendet bestå av ett större eller mindre antal särskilda moment allt efter personens ålder, färdigheter, begåvning, ställning etc. Genom medlemskapet i den ifrågavarande sammanslutningen tillfogas ännu ett moment, nämligen det att icke motverka dess syften. Man kan vidare tänka sig, att domstolarna funnit tillvitelsen avse en gärning, som ådagalägger viss moralisk svaghet, och att det uppenbarade felet är så allvarligt, att det medborgerliga anseendet lider men av tillvitelsen. Det är än vidare möjligt, att domstolarna ansett det vara för det medborgerliga anseendet förklenligt, att i den krets, som nåtts av meddelandet, beskyllas för något, som är oförenligt med sammanslutningens syften och som, i det föreliggande fallet, tillika innebär löftesbrott. Slutligen är det tänkbart, att domstolarna intagit den ståndpunkten, att denna i kretsen av mottagare av meddelandet gängse uppfattning i viss mån återfinnes även i andra sociala grupper. Det bör därvid ihågkommas, att den organiserade svenska nykterhetsrörelsen vid denna tidpunkt omfattade omkring 450,000 medlemmar i olika organisationer. Enligt min mening äro alla de angivna tänkbara motiveringarna fullt antagbara.

Det är anmärkningsvärt, att Högsta domstolen efter Hovrättens föredöme avvisat löftesbrottet såsom domskäl, vilket emellertid icke blivit i vinjetten till referatet i Nytt juridiskt arkiv iakttaget. Det är emellertid, såvitt jag förstår en välbetänkt åtgärd. Man bör nämligen icke fästa avseende vid de former, i vilka en medlem av sammanslutningen tillkännagiver sin önskan att icke genom egen insats motarbeta utan främja dess syften. Enligt min mening bör det relevanta förhållandet icke avse *löftet* utan *medlemskapet*. Medan Häradsrätten och Justitierådet Wedberg uttryckligen framhöllo löftet, blev medlemskapet av Hovrätten och Högsta domstolens flesta ledamöter skjutet i förgrunden. Strängt tolkat behöver emellertid rättsfallet icke uppfattas klarlägga någon verklig åsiktsmotsättning, enär den av Hovrätten åberopade omständigheten »med hänsyn därtill, att de varit medlemmar av godtemplarorden» endast anknyter till en viss nykterhetsorganisations stadgar, enligt vilka nykterhetslöfte utgör förutsättning för medlemskap. Det finns

nämligen nykterhetsorganisationer, vilka icke för medlemskap kräva avläggande av nykterhetslöfte.

Vare sig man fäster avseende vid löftet eller medlemskapet, ligger det nära till hands att framställa medlemmens *åsidosättande av åtagen förpliktelse* såsom grund för uppfattningen, att beskyllningen är för hans anseende menlig. Tillvitelsen om ett sådant åsidosättande innefattar tillika beskyllning om en moralisk svaghet, och en tillvitelse om en gärning, som antyder ett moraliskt fel, kan otvivelaktigt vara för anseendet menlig. I fråga om det brutna nykterhetslöftet föreligger en benägenhet att antaga *förpliktelse-konstruktionen,* att det vore genom åtagandet att själv iakttaga nykterhet, som den förfördelade försatt sig i en sådan belägenhet, att han kunde bliva utsatt för ärerörige beskyllningar med avseende å det förhållandet, att han vore medlem av godtemplarorden.

Det är uppenbart, att förpliktelse-konstruktionen icke rimligen kan läggas till grund för bedömningen av alla de situationer, i vilka gärningar, menliga för annans anseende, tillvitas honom. Det vore en tom *juridisk konstruktion* utan verklighetsunderlag att säga 16: 8 SL avse beskyllningar, som innefatta åsidosättande av en förpliktelse. Därav torde också följa, att icke *frånvaron av en åtagen förpliktelse* i och för sig behöver innebära, att 16: 8 SL icke är tillämplig å tillvitelsen. Till grund för bedömningen av beskyllningens brottslighet jämlikt sagda lagrum kan sålunda icke läggas annat än *den situation, i vilken den omtalade enligt beskyllningen är försatt,* vare sig han säges hava blivit försatt däri på grund av åtagande eller eljest.

Genom att bereda särskilt skydd mot tillmäle om gärning eller last, som är för den angripnes *yrke, näring eller fortkomst* menlig, har lagstiftaren enligt Lagkommitténs motiver velat förhindra beskyllningar, vilka »minska förtroendet till honom i den befattning eller det näringsyrke, han utöfwar». Vad som sålunda skyddas är den s. k. yrkesäran, d. v. s. hans *borgerliga förvärvsverksamhet* såsom yrkesutövare, näringsidkare eller befattningshavare. Skyddet avser att upprätthålla *förtroendet till honom* i sådan egenskap. Med *yrke* torde, såsom framgår av ändringen från »näringsyrke» till »yrke, näring», avses såväl industriens, hantverkets och näringarnas yrken som de s. k. manschettyrkena. *Näring* torde i första hand avse en av den förfördelade såsom företagare bedriven verksamhet, men gränsen mot yrke är vag. Med *fortkomst* menas å ena sidan

möjligheten för befattningshavare i allmän eller enskild tjänst att vinna befordran eller bibehålla sin tjänst och å andra sidan möjligheten för utövare av yrke eller näring att nå framgång.

Det är icke möjligt att på grundval av det ganska torftiga *rättsfallsmaterialet* giva en framställning, täckande hela det område, som avses ingå under rekvisitet yrke, näring eller fortkomst. Jag har därför funnit det ändamålsenligt att med ledning av karakteristiska rättsfall följa tre linjer på detta område. Först behandlas sålunda rättsfall från arbetsmarknaden, därefter från affärslivet och slutligen från kretsen av befattningshavare och utövare av kvalificerade yrken. Rättsfallen ha i doktrinen icke kunnat bliva annat än i ringa mån beaktade, enär de tillkommit efter de systematiska framställningarna hos Hammarskjöld och Bjerre. Notiser utan större intresse finnas hos Thyrén[8] och Stjernberg[9].

Konflikterna på *arbetsmarknaden* ha ofta givit upphov till situationer, varvid äreröriga yttranden kommit till användning, vilka medfört skada för den förfördelade i hans yrke, näring eller fortkomst. Särskilt intresse i sådant hänseende erbjuda de fall, där *bojkott*[1] anordnats gentemot arbetare eller arbetsgivare. Av de skiftande åtgärder, som bruka sammanfattas under beteckningen bojkott, kan endast ett urval här bliva föremål för behandling. Därvid skall jag först redogöra för några av arbetsgivare och arbetare företagna *registreringsåtgärder*. Därefter behandlas särskilt arbetarorganisationernas *stridsåtgärder* i form av blockad eller prickning eller av meddelanden under hand gentemot dem, vilka motverka organisationernas strävanden. Tillika skall jag anlägga några synpunkter på frågan, i vilken mån bojkott i de brukade formerna i och för sig kan anses innefatta ärekränkning gentemot dem, vilka utsättas för åtgärden.

År 1905 upprättades inom Verkstadsföreningen, sedermera ett yrkesförbund inom Svenska arbetsgivareföreningen, en s. k. *arbetarestatistik*[2] i form av ett kortregister med uppgift om varje arbetare,

[8] Thyrén, a. a., s. 41.

[9] Stjernberg, a. a., s. 5, 30 f.

[1] Om innebörden av denna term i modernt organisationsliv se T. Erlander, Bojkott (Svensk uppslagsbok. 2:a uppl., Bd 4, Malmö 1947, sp. 410). Orden *bojkott* och *blockad* förekomma i det allmänna språkbruket jämte varandra, och blockad har fått alltmera vidgad användning.

[2] Om Verkstadsföreningens statistik se senast H. Tingsten i Svenska metallindustriarbetareförbundets historia, Bd 2, 1906—1925. Av J. Lindgren, H. Tingsten

avseende bl. a. dennes ådagalagda intresse och uppförande. Upplysningar ur registret tillhandahöllos föreningens medlemmar vid anställande av arbetskraft. Bland arbetarna väckte registret oro, dels emedan uppgifterna lämnades av arbetsgivarna utan kontroll av deras sanningsenlighet, dels emedan man trott sig finna, att de i registret upptagna uppgifterna om den enskilde arbetarens politiska och fackliga verksamhet försvårade möjligheten för honom att vinna ny och bättre anställning. Efter en år 1910 förd skriftväxling mellan arbetarorganisationen och föreningen medgav föreningen, att registret »vad beträffar anteckningar däri om arbetarnas uppförande icke är hemligt utan tillgängligt å lämplig tid för den intressent som därav önskar taga del». Under 1910 och 1911 års Riksdagar väcktes motioner om förbud mot eller kontroll av dylika register[3], men motionerna ledde icke till ingripande genom lagstiftning. Med tiden fick registret mindre betydelse och blev år 1948 avskaffat. Ehuru man icke kunnat framvisa några rättsfall, har den åsikten[4] framförts, att de å påträffade registerkort angivna uppgifterna om arbetarnas uppförande och fackliga eller politiska verksamhet vore att hänföra till utsättande av rykte om sådan gärning, som avses i 16: 8 SL. Även om de intagna uppgifterna varit för de berörda arbetarnas yrke och fortkomst menliga och för dem i övrigt smädliga, är det med hänsyn därtill, att uppgifterna förtroligen lämnats blott till den arbetsgivare, som hade att efter eget skön anställa arbetare, vanskligt att avgöra, huruvida de äreröriga uppgifterna kunnat anses vara brottsliga.

Arbetsgivarorganisationernas intresse för arbetarnas fackliga verksamhet inskränkte sig emellertid icke till de sålunda förda registren. Redan år 1907 blev det för Verkstadsföreningens medlemmar föreskrivet, att *förteckning*[5] över de i arbetskonflikt engagerade arbetarna skulle av arbetsgivaren upprättas och genom föreningens för-

---

och J. Westerståhl (Sthm 1948), s. 252—264. Jfr G. Styrman, Verkstadsföreningen 1896—1945. 2:a uppl. (Sthm 1946), s. 285—295 och R. Casparsson, LO under fem årtionden, 1. 1898—1923 (Sthm 1947), s. 485—489.

[3] 1910 års Riksdag. 2:a Kammaren. Motion nr 283. 2:a Särskilda utskottets Utl. nr 6, s. 99. 1911 års Riksdag. 2:a Kammaren. Motion nr 52. 1:a Särskilda utskottets Utl. nr 1, s. 44 f. och s. 144 f.

[4] Casparsson, a. a., s. 486 upptar denna synpunkt från den i föregående not citerade motionen nr 52 i 2:a Kammaren vid 1911 års riksdag.

[5] Motivering till denna förteckning lämnas av Styrman, a. a., s. 285.

medling tillställas övriga medlemmar till förhindrande av arbetarnas återanställning hos annan medlem under pågående konflikt. Dylika förteckningar torde också komma till användning vid förmenta, hemliga blockader.[6] Bland arbetarna, vilkas organisationer vidtaga liknande åtgärder, ha dylika s. k. *svarta listor* ansetts förkastliga.[7] Ehuru de å sådana listor upptagna arbetarna under pågående konflikt och under den närmast följande tiden kunna därigenom skadas till yrke och fortkomst, torde upprättandet av dylika förteckningar och deras överlämnande till andra av konflikten berörda eller intresserade parter näppeligen anses utgöra brottslig gärning. I det hänseendet kan visst stöd hämtas ur det nedan (s. 179 f.) behandlade rättsfallet NJA 1941 s. 597. Uppgift att någon deltagit i en påbjuden stridsåtgärd torde icke kunna anses innefatta förolämpning.

Även vissa arbetarorganisationer hava ägnat sig åt registreringsverksamhet. Sålunda finnas inom flera fackförbund s. k. *arbetsgivareregister*.[8] Dessa fylla i första hand uppgiften att lämna upplysning om arbetsförhållanden och arbetstillfällen hos de enskilda arbetsgivarna. De kunna också tagas i bruk för individuella lönerörelser utom ramen för gällande kollektivavtal. Slutligen utnyttjas de för s. k. *hemliga blockader*, d. v. s. otillåtna stridsåtgärder i syfte att genom arbetsnedläggelse eller förhindrande av nyanställning förmå viss arbetsgivare till åtgärd, vartill han icke är avtalsmässigt förpliktad.[9] En sådan mot enskild arbetsgivare riktad aktion torde icke kunna bedömas såsom mot honom förövad ärekränkning, enär uppgift om anledningen till blockaden icke lämnas. Ej heller torde uppgifter intagna i arbetsgivareregistren eljest kunna anses vara brottsliga, även om de äro äreröriga.

Medan arbetsgivarnas stridsåtgärder gentemot enskilda personer icke ådragit dem ansvar för ärekränkning och frågan överhuvud därvidlag icke synes hava gjorts till föremål för rättslig prövning, ha arbetarnas aktioner mot enskilda personer i många fall givit upphov till ärekränkningsmål. Det finns därför anledning att studera några typer av fall, där detta spörsmål varit aktuellt. Det gäller

---

[6] S. Hansson, Den svenska fackföreningsrörelsen. 7:e omarb. uppl. (Sthm 1942), s. 198.

[7] Hansson, a. a., s. 197—199 och Tingsten, a. a., s. 264.

[8] Hansson, a. a., s. 195 f. och Styrman, a. a., s. 296.

[9] L. Wistrand. Kollektivavtalslagen och arbetsdomstolen. 3:e uppl. (Sthm 1948), s. 136 f. med där anförda rättsfall ur Arbetsdomstolens praxis.

därvid i första hand de stridsåtgärder mot enskild, vilka gå under namn av *blockad,* (konsumtions)*bojkott* och *prickning.*

I ett uppmärksammat rättsfall (NJA 1927 s. 499), som genom Justitieombudsmannens försorg drogs under domstolarnas prövning[1], förklarade Högsta domstolen, att offentligt meddelande om *bojkott* eller *blockad* icke i och för sig innefattade otillåtet yttrande. I enlighet med denna uppfattning ogillade Högsta domstolen sedermera i ett annat mål (NJA 1932 B nr 151)[2] talan om ansvar för ärekränkning genom blockadmeddelande. Målen erbjuda särskilt intresse, emedan Högsta domstolen i det förra synes hava ansett förklaringen till blockaden »att — — — Hallgren — — — uppträtt som arbetsvillig och på allt sätt visat sig synnerligen angelägen att splittra solidariteten bland arbetarna» vara ärerörig, varemot Högsta domstolen fann motsvarande förklaring till blockaden i det senare fallet avseende det förhållandet, att ifrågavarande person icke utbetalat gage till medverkande och haft ouppklarade affärer med organisationen, ej innefatta ärekränkning.

I ett notismål (NJA 1926 B nr 341) ansågs den, som vid sammankomst med arbetarorganisation anmält, att en skinnuppköpare sökte värva arbetskraft åt arbetsgivare, vilkas arbeten förklarats i blockad, och den, som inom arbetarorganisationen betecknat samma person såsom »värvare», vilken »på allt sätt motarbetat organisationen», med hänsyn till de omständigheter, varunder dessa uttalanden förekommit, icke hava gjort sig förfallna till straffpåföljd. I ett annat notismål (NJA 1929 B nr 402) ansågs emellertid den, som inom organisationen angivit viss person såsom strejkbrytare och föreslagit, att dennes arbetsgivare skulle uppmanas avskeda honom, vilken uppgift och uppmaning enligt ett vid mötet fattat beslut delgivits denne, av Högsta domstolens flesta ledamöter, trots omständigheterna i målet, därigenom hava utsatt rykte om gärning, som varit menlig för hans näring och fortkomst, varemot Justitieråden Carlson och Stenbeck ej funno det styrkt, att den åtalade utsatt sådant rykte.

[1] Justitieombudsmannens ämbetsberättelse 1927, s. 131 f. och 1928, s. 10 f.

[2] Målet refereras av R. Bergendal, Utredning angående tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter och därmed sammanhängande spörsmål (Sthm 1933. — SOU 1933: 36), s. 94—96. Rättsfallet uppmärksammades av 2:a Lagutskottet vid 1935 års Riksdag, som därom yttrade (Utl. nr 29, s. 32), att uppgifterna i blockadmeddelandet varit så allmänt formulerade, att förutsättningarna för straff för ärekränkning ej varit för handen.

Den 10 april 1931 återfanns i tidningen Västgöta-Demokraten under rubriken »Prickning» ett meddelande från en fackförening, enligt vilket föreningen beslutat att »på grund av osolidariskt handlingssätt mot avd.» pricka jämte andra två till en syndikalistisk organisation hörande arbetare, och vari varje organiserad arbetare, mån om sin heder, uppmanades att visa dem det bemötande, som deras handlingssätt förtjänade. Med anledning av beslutet om prickning och det därom intagna meddelandet väckte arbetarna åtal dels emot de medlemmar av föreningens styrelse, vilka deltagit i beslutet om prickning, dels mot ansvarige utgivaren av tidningen. Utgången av dessa mål avvaktades med intresse icke minst av arbetarorganisationerna.[3]

Båda målen fullföljdes till Högsta domstolen, som i ansvarsfrågan mot ansvarige utgivaren (NJA 1932 B nr 635)[4] i likhet med Hovrätten fastställde det slut, vartill Rådhusrätten kommit. Sedan jury funnit meddelandet vara brottsligt jämlikt 16: 8 SL, prövade Rådhusrätten rättvist döma utgivaren för sådan ärekränkning. I målet mot styrelseledamöterna (NJA 1934 s. 121) gjorde varken Hovrätten eller Högsta domstolen ändring i Rådhusrättens dom, enligt vilken dessa ledamöter genom beslutet, vilket jämväl måste anses innebära, att dess innehåll skulle bliva allmänt känt, mot arbetarna utsatt rykte om gärning, som varit för dessas *yrke och fortkomst* menlig, och förty vore förfallna till ansvar jämlikt 16: 8 SL.

Såsom framgår av följande rättsfall, har Högsta domstolen ännu en gång haft frågan, huruvida meddelande, att en arbetare uppträtt såsom strejkbrytare, vore ärekränkning, till bedömande:

NJA 1941 s. 597. En ombudsman i en fackförening meddelade i tur och ordning två arbetsgivare, hos vilka en till en syndikalistisk organisation ansluten arbetare erhållit resp. sökt anställning, att denne utfört arbete vid företag, som av fackförbundet varit förklarat i blockad. HR, i vars utslag HovR ej gjorde ändring, fann meddelandena icke för honom kunna medföra ansvar. HD fastställde efter redogörelse för målet det slut, vartill HR kommit. JR Lawski och Sandström funno ombudsmannen, vars tillvägagångssätt närmare beskrevs, därigenom hava utsatt rykte mot arbetaren om

[3] A. Sölvén, Prickning och ärekränkning (Fackföreningsrörelsen. Årg. 12, 1932: Bd 2, s. 443—447, 470—474).

[4] Målet refereras av Bergendal, a. a., s. 92—94. Även detta rättsfall och det följande rättsfallet (NJA 1934 s. 121) uppmärksammades av 2:a Lagutskottet, som därvid fäste särskild uppmärksamhet vid det förhållandet, att meddelandet innehållit, att arbetaren prickats på grund av osolidariskt handlingssätt.

gärning, som varit menlig för hans yrke och fortkomst. JR Afzelius ansåg icke så vara fallet, enär arbetsgivarna känt till, att arbetaren icke tillhörde fackförbundet och arbetaren sålunda icke tillvitats att genom sitt handlingssätt ha åsidosatt någon av honom åtagen förpliktelse. Ej heller kunde enligt JR:s åsikt beteckningen blockadbrytare i sitt här förekomna sammanhang anses hava innefattat förolämpning mot arbetaren.

Det är synnerligen vanskligt att draga säkra slutsatser av Högsta domstolens avgöranden angående brottsligheten av beskyllning mot arbetare att hava utfört arbete vid företag, som av arbetarorganisation blivit förklarat i blockad. Även om man koncentrerar uppmärksamheten till de två mest betydelsefulla rättsfallen (NJA 1934 s. 121 och 1941 s. 597), har man svårt att finna de riktlinjer, efter vilka avgörandena träffats. För den kommande undersökningen är det ändamålsenligt att till en början konstatera likheterna mellan rättsfallen med avseende såväl på den situation, som däri behandlas, som på de bedömningsgrunder, varutinnan någon skillnad icke blivit i avgörandena anmärkt.

Till en början kan man göra den iakttagelsen, att den gärning, som avses i de båda rättsfallen, är densamma. Det är i båda fallen fråga därom, att en arbetare beskylles för att hava utfört arbete vid företag, som av en arbetarorganisation blivit förklarat i blockad. Det är vidare att märka, att de beskyllda arbetarna i båda fallen tillhört en annan (syndikalistisk) arbetarorganisation än den, som vidtagit stridsåtgärden.

Med avseende å den rättsliga bedömningen förtjänar att anmärkas, att domstolarna icke i någotdera fallet gjort gällande, att intressekollision förelegat. Ej heller har man därutinnan gjort åtskillnad, att den förra beskyllningen skedde skriftligen och offentligen, medan den senare framfördes muntligen och förtroligt. Man har således rätt att utgå därifrån, att skillnaden i avgörandena hänför sig till en annan omständighet.

Det torde icke kunna råda något tvivel om, att denna omständighet var den, att uppgiften i det förra fallet lämnades genom beslut och meddelande om »prickning», medan den i det senare fallet gavs med anförande av arbetarens anställnings- och arbetsförhållanden. I det förra fallet blev aldrig arbetarens handlingssätt annorledes angivet än genom uttrycket »på grund av osolidariskt handlingssätt mot avd.», varmed prickningsåtgärden motiverades. I det senare fallet tillkännagavs handlingssättet, men något beslut eller med-

delande om »prickning» förelåg icke. Det är denna skillnad, som nu skall närmare undersökas med hänsyn till de objektiva kännetecken, som enligt 16: 8 SL utmärka förtalsbrottet.

Det är iögonenfallande, att referatet av det förra rättsfallet icke med ett ord antyder, att beskyllningen avsett blockadbryteri, ehuru så i själva verket varit fallet. Man synes uteslutande hava fäst sig vid beskyllningen om *osolidariskt handlingssätt* mot avdelningen. Nu har man anledning att fråga sig, om beskyllningen mot någon att hava betett sig osolidariskt *i och för sig* kan anses utgöra beskyllning om gärning eller last, som avses i 16: 8 SL. Denna fråga torde besvaras nekande. Det är först *i sitt sammanhang*, som en sådan beskyllning kan komma att hänföras under 16: 8 SL. Ett dylikt sammanhang har uppenbarligen ansetts föreligga.

Man kan ifrågasätta, huruvida »prickning» i det allmänna språkbruket med avseende å arbetares handlingssätt har den särskilda betydelsen av utpekande och fördömande av strejkbrytare. Domstolarna synas emellertid icke hava tvekat att uppfatta ordet i just denna betydelse. Eljest torde åtgärden att »pricka» arbetaren ej kunna hava ansetts utgöra *beskyllning om visst slags gärning*. I »prickningen» ligger emellertid, såsom nyss antyddes, icke blott beskyllningen utan även ett fördömande av gärningen. Det gäller nu att avgöra, huruvida detta fördömande kan påverka bedömningen av beskyllningen med hänsyn till stadgandet i 16: 8 SL. Därvid bör man också göra klart för sig, huru fördömandet motiveras.

I likhet med andra organisationer, vilka verka för främjande av medlemmarnas intressen och ideal, uppställer fackföreningsrörelsen krav på *solidaritet* icke blott av sina egna medlemmar utan även av de till samma sociala grupp hörande, som stå utanför organisationen.[5] Det är också så, att organisationens strävanden icke blott främja medlemmarnas intressen, utan även strejkbrytarnas. Lika litet som organisationen vill se de egna medlemmarna svika, när en stridsåtgärd förekommer, lika litet vill den tolerera, att utomstående genom kortsiktiga åtgärder till egen förmån motverka organisationen. Fackföreningsrörelsen kan därför icke godtaga betraktelsesättet, att strejkbrytarna anses såsom *utanför konflikten stående tredje män.*[6]

[5] Om den s. k. organisationsandan se G. Heckscher, Staten och organisationerna (Sthm 1946), s. 78—94.

[6] Betänkande med förslag till lag angående vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. (Sthm 1934. — SOU 1934: 16), s. 61 f. och Landsorganisationens remissyttrande

Den uppfattning av de arbetsvilliga, som arbetarorganisationerna sålunda hysa, har vunnit erkännande även av arbetsgivarna. I 1938 års *huvudavtal* mellan Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige förklaras såväl strejkbrytare, vare sig de äro medlemmar av den i stridsåtgärden engagerade organisationen eller ej, som deras arbetsgivare vara *oneutrala tredje män.*[7] Det kan sålunda konstateras, att man på arbetsmarknaden icke är benägen att på så sätt skilja mellan dem, som genom medlemskap i organisationen i förhållande till denna åtagit sig *en särskild förpliktelse,* och andra, att dessa senare (strejkbrytarna) anses stå utanför konflikten på grund av frånvaro av förpliktelse till den i stridsåtgärden engagerade arbetarorganisationen. Den distinktion, som återfinnes i Justitierådet Afzelius' votum i 1941 års rättsfall, torde sålunda vara en juridisk konstruktion, som icke motsvarar uppfattningen inom de berörda sociala grupperna.[8]

Av de ovan framförda synpunkterna torde framgå, att den icke organiserade eller i annan organisation engagerade arbetaren *nolens volens* flyttas in bland deltagarna i stridsåtgärden på arbetarsidan eller på arbetsgivarsidan. I den mån det är fråga om en »verklig» arbetare, torde han placeras på arbetarsidan. Det kan icke förnekas, och har heller icke förnekats, att denne arbetares *självbestämningsrätt* därigenom inskränkes. Bergendal tvekar icke att ställa denna individens rätt i nära samband med rätten till »ära».[9] Han yttrar sålunda:

»Härvid får icke förbises, att den enskildes rätt att själv bestämma över sina handlingar och sina ekonomiska resurser icke är blott av ekonomisk betydelse. Åtminstone av det övervägande flertalet inom vårt folk är en sådan självbestämningsrätt föremål för en mycket hög uppskattning på grunder, som äro starkt personligt färgade. Man känner i självbestämmanderätten ett uttryck för sitt personliga värde, nära jämförligt med den 'ära', vilken sedan gammalt åtnjutit lagstiftningens skydd. Kränkningar av friheten kunna därför icke undgå att framkalla en upphetsning och understundom en intensiv reaktion, som innebär våda för det allmänna samhällslugnet.»

---

däröver, tryckt i Utlåtanden över nyssnämnda betänkande (Sthm 1934. — SOU 1934: 30), s. 170 f.

[7] Sölvén, Huvudavtalet mellan Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige. 2:a uppl. (Sthm 1948), s. 196—201.

[8] Om denna konstruktions lämplighet i andra liknande fall se ovan s. 173 f.

[9] Bergendal, a. a., s. 136 f.

Även om Bergendals synpunkter ha fog för sig, kunna de icke inverka på frågan, huruvida beskyllningen avsett gärning, som varit för arbetarens anseende eller förtroendet till honom såsom yrkesutövare menlig. Angreppet på självbestämningsrätten utgör i första hand en kränkning av vad man plägar kalla individens ärekänsla. Det är icke heller ur denna synpunkt, som ärekränkningen vid beskyllning om strejkbryteri uppfattas av de förfördelade själva. I målet mot Västgöta-Demokraten anfördes sålunda bl. a. följande[1]:

»Den kanske viktigaste förutsättningen för framgång i arbetarnas kamp mot arbetsgivarna vore väl sammanhållningen arbetarna emellan, solidariteten. Begreppet solidaritet hade därför så småningom blivit ett hedersbegrepp bland arbetarna. Att göra sig skyldig till osolidariskt handlingssätt vore sålunda liktydigt med att vara ohederlig.»

Beskyllningen mot någon för ohederlighet lärer ej heller i och för sig innefatta beskyllning om sådan gärning, som avses i 16: 8 SL. Det är först, när beskyllningen otvetydigt kan återföras på viss handling och sålunda på grund av sammanhanget kommer att innefatta beskyllning om viss gärning eller visst slags gärning, som tillmälet kan hänföras till 16: 8 SL. Vare sig nu beskyllningen avser bristande solidaritet eller bristande hederlighet, är det emellertid icke i de fall, där sålunda tillmälet måste avse sådan gärning, som ifrågakommer i 16: 8 SL, *omdömet* om uppgiften, utan själva *uppgiften*, som gör förtalet hänförligt till 16: 8 SL. Därav följer obevekligt, att domstolarna måste avse, att beskyllning mot någon att hava utfört arbete, som blivit förklarat i blockad, innefattar beskyllning om gärning, som avses i 16: 8 SL. Att så verkligen är fallet torde ock framgå av de annorstädes (s. 125 f.) behandlade rättsfallen om bedömningen av beskyllning om gärning, vilken felaktigt ansetts vara brottslig. Är gärningen, som beskyllningen avser, sålunda varken brottslig eller eljest för den angripnes anseende eller förtroendet till honom menlig, kan beskyllningen icke hänföras under andra stadganden om ärekränkning än 16: 9 eller 11 SL.

Sölvén[2] har bestritt, att beskyllning om strejkbryteri kunde anses innefatta tillvitelse, som vore för någons medborgerliga anseende eller förtroendet till honom såsom yrkesutövare menlig. Denna uppfattning har jag svårt att dela. I motsats till Sölvén, som i

[1] Enligt referat hos Bergendal, a. a., s. 92.

[2] Sölvén, Prickning och ärekränkning, s. 444—447, 470—472.

det hänseendet utgår från strejkbrytarens egen uppfattning om gärningen, vill jag hänföra bedömningen av gärningens förkastlighet till de sociala grupper, till vilka meddelande om gärningen lämnats. Det kan enligt min mening icke betvivlas, att meddelandet om gärningen påverkar attityden såväl i den sociala grupp, där den arbetsvillige hör hemma, som i den grupp, varur hans arbetsgivare rekryteras.

Att strejkbryteri bland de organiserade arbetarna betraktas såsom en moraliskt förkastlig gärning kan ej bestridas.[3] Ehuru detta betraktelsesätt pådrives av *tvånget* för medlemmarna att ur den sociala gruppen utstöta strejkbrytaren, kan man ej förneka, att även en helt *fri opinionsbildning* med visshet skulle giva samma resultat.[4] Genom förbudet för medlemmarna att arbeta tillsammans med den arbetsvillige, sedan konflikten lösts, består för denne en olägenhet, som inverkar på hans yrke och fortkomst. Vare sig arbetsgivarnas attityd betingas av *fruktan* för repressalier från arbetarorganisationernas sida eller av *avsky* för den av strejkbrytaren visade illojaliteten mot en arbetarorganisation, påverkas deras omdöme om den arbetsvillige i en för dennes yrke och fortkomst menlig riktning.

Delar man den åsikt, som jag ovan framställt, kan det icke betvivlas, att Högsta domstolen i det förra rättsfallet träffat ett riktigt avgörande i frågan, huruvida beskyllning mot arbetare att hava utfört arbete vid företag, som av arbetarorganisation förklarats i blockad, innefattade tillvitelse om gärning, som avsåges i 16: 8 SL. Däremot måste man ställa sig mera avvaktande till det av Högsta domstolens majoritet omfattade beslutet i det senare målet att förklara ett meddelande därom av ombudsman i en arbetarorganisation till arbetsgivare, hos vilken den ifrågavarande arbetaren vunnit eller sökt anställning, icke vara av beskaffenhet att för ombudsmannen medföra ansvar.

Genom Högsta domstolens utslag har visserligen ej mera blivit

[3] Att strejkbrytarna i allmänhet icke heller äro goda arbetare framhålles av S. Hansson, Arbetare, arbetsgivare, samhälle. Fackföreningspolitiska rön och reflexioner (Sthm 1935), s. 105—125 och har bekräftats även av Bergendal, a. a., s. 156—157.

[4] Ur denna synpunkt kan man förklara, att strejkbrytaren för att vinna inträde i fackförening måste göra *avbön*. Denna torde emellertid snarare få anses vara avtvingad än frivillig. Kritiska reflexioner mot detta institut framställas av A. Brunius i K. Hildebrand & A. Brunius, Fackföreningsrörelsen och samhället, 2:a uppl. (Sthm 1934), s. 104—110.

genom utslaget fastställt, än att sådant av *ombudsman* i en arbetarorganisation till ifrågavarande arbetsgivare lämnat meddelande icke är brottsligt. Man har sålunda icke avgjort, huruvida ett av *utomstående person* till arbetsgivaren lämnat meddelande är brottsligt eller ej, och än mindre, huruvida meddelande till utomstående personer skola bedömas på enahanda sätt. Därest emellertid Högsta domstolen skulle betrakta dessa senare meddelanden såsom brottsliga, lärer ett sådant beslut icke kunna tolkas annat än såsom ett erkännande av förhandenvaron av en *intressekollision i 1941 års rättsfall.*

Enligt min mening vore det föga önskligt att intolka en sådan *reservation* i stadgandet. Såsom utan svårighet torde kunna inses, är det nämligen alltid vanskligt att undandraga de angripna rättsskyddet just i de situationer, där angreppet är som farligast. Det skulle vara av föga värde för strejkbrytaren att vinna skydd mot utomståendes prat, om han vore oskyddad mot de av organisationerna framställda beskyllningarna och påtryckningarna mot arbetsgivaren. Det är emellertid möjligt, att Högsta domstolens dom bygger på tolkningen av rekvisitet *utsätta rykte,* vilket behandlas i ett påföljande avsnitt av denna framställning. Man kan nämligen lätt se, att domstolens majoritet och Justitierådet Afzelius angivit, att meddelandet skett i två särskilda fall till enskild arbetsgivare, varemot Justitieråden Sandström och Lawski till stöd för sin ståndpunkt angivit, att ombudsmannen »jämväl underrättat murarförbundets medlemmar på platsen om att O. icke respekterat blockaden samt upplyst dem om att de icke kunde arbeta tillsammans med O.». Har man sålunda fäst avseende vid utsagans spridning, föreligger ingen motsättning mellan rättsfallen NJA 1934 s. 121 och 1941 s. 597, men tolkningen av spridningsrekvisitet är måhända hårdragen.

I själva verket utvisa de nu anförda rättsfallen om konflikter på arbetsmarknaden, att stadgandena om ärekränkning icke äro tjänliga att förhindra de angrepp på den enskilde arbetarens självbestämningsrätt, vilka i den fackliga maktkampen och särskilt i striden mellan de reformistiska och de syndikalistiska fackföreningsrörelserna förekommit och ännu (affären Arne Hägg) förekomma.

Affärslivet bygger, i synnerhet vid kredit- och distansköp, i hög grad på möjligheten att erhålla tillförlitliga uppgifter om leverantörers och kunders *ekonomiska förhållanden.* Det är emellertid icke uteslutande på dylika uppgifter, som *förtroendet* till dem grundas. Väsentlig betydelse tillmätes uppgifter och omdömen om deras *skick-*

lighet såsom yrkesutövare eller näringsidkare. Upplysningar om deras *redbarhet* spelar icke sällan en avgörande roll. Det är endast under krigs- och kristider, som affärsmoralen sjunker och köpmännen tvingas eller lockas att avvika från principen att knyta affärsförbindelser på grundval av underrättelser om kontrahentens redbarhet, skicklighet och soliditet.

Det är emellertid icke enbart *köpmän,* som i sitt handlande influeras och bestämmas av upplysningar om annans ekonomiska ställning, skicklighet i ekonomisk förvaltning eller i yrket samt redlighet i yrket eller näringen. Dylika upplysningar läggas ofta till grund för *myndigheters* beslut och bestämma de *enskildas* handlande. De rättsfall, som beröra detta område gälla alla köpmäns uppgifter om andra köpmän. Mottagarna av meddelandena äro emellertid ledamöter av beslutande organ eller enskilda personer.

Det förtjänar att ånyo anmärkas, att *uppgifter* om andras verksamhet såsom yrkesutövare eller näringsidkare endast i begränsad omfattning äro brottsliga och att *omdömen* därom endast äro brottsliga, om de måste hänföras till uppgifter, vilkas lämnande är brottsligt. Sålunda kunna endast uppgifter om *gärningar,* lämnade *av arghet,* hänföras under 16: 8 SL, såvida beskyllningen innefattar gärning, som är för den förfördelades yrke, näring eller fortkomst menlig. Stundom äro dylika uppgifter av beskaffenhet att även inverka på andras omdöme om den omtalades moralitet, d. v. s. angripa hans medborgerliga anseende, och kunna i så fall även på denna grund hänföras under 16: 8 SL.

I den följande översikten av svensk *rättspraxis* på detta område behandlas först beskyllningar, som kunna anses vara för förtroendet till den förtalade såsom yrkesutövare eller näringsidkare menliga, och därefter sådana beskyllningar, som tillika angripa hans medborgerliga anseende. De fall, där meddelandet lämnats under sådana omständigheter, att intressekollisionen upphäver yttrandets brottslighet, behandlas annorstädes i avhandlingen.

NJA 1900 s. 53. Sedan en verkstadsägare beställt vissa maskiner från en fabrik, tillskrev en annan verkstadsägare fabriken och yttrade därvid följande: »Då det för oss berättats, att ni ingått avtal med härvarande Södersunds verkstad om leverans af div. maskiner, anse vi oss skyldiga eder den upplysning, att Södersunds verkstad antagligen saknar medel att betala de beställda maskinerna, enär det är oss bekant, att de flesta arbetare, som varit behjälpliga att uppföra deras enkla verkstadsbyggnad ej därför erhållit lik-

vid och bolaget för öfrigt saknar alla förutsättningar till ekonomisk framgång.» RR, i vars utslag härutinnan ej ändring gjordes, fann, att vad sålunda yttrats »måste hänföras till sådant ärekränkningsbrott, som omförmältes i 16: 8 SL».

NJA 1910 s. 130. Den, som om köpman vid ett tillfälle yttrat: »Jag tror, att han som många andra lefver på kredit, och är det så, att det går bra, så betalar han, men lämna honom inte så lång kredit. Om hans fru skrifver på kontraktet, så håller det nog. Jag tror, att frun äger villan han bor i.» och vid ett annat: »Det var galet, det vore bättre om du gåfve honom 50 kr. och finge igen skogen. Han har bortskrifvit till frun villan, som han bor i, och tomten har han sålt till mig och Nilsson i Smedstorp. Skrif inte på någon växel åt honom, för den får du själf betala. Det varar inte länge, tills han kommer i konkurs. Han äger ingenting, men så länge han kan få kredit hos folk, så går det.» ansågs av HR hava om denne utsatt rykten, som varit för hans näring menliga, men HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann vad i målet mot honom förekommit icke vara av beskaffenhet att medföra ansvar.

NJA 1913 s. 648. På en kommunalstämma fällde en gästgivare om sin konkurrent vid behandlingen av dennes ansökan om utskänkningsrättigheter följande yttrande: »Det är ej så mycket Karlsson själv som hans borgenärer, som äro angelägna att han skall få dessa rättigheter, ty jag vet speciellt, att han ej kan betala sina hyror och räntor, om han ej får dessa rättigheter.» HR och HD funno, vad i målet mot honom förekommit, icke vara av beskaffenhet att medföra ansvar. HovR tillämpade 16: 8 SL. JR von Seth yttrade: »Enär, äfven om Forsbergs ifrågakomna yttrande må hava haft för Karlssons näring menliga följder, desamma icke kunna anses hava innefattat beskyllning för gärning eller last, som i 16 kap. 8 § strafflagen avses, eller eljest hava varit av ärekränkande beskaffenhet, prövar jag lagligt att, med upphävande av HovR:ns utslag fastställa H.R:ns beslut.»

SvJT 1933 Rf s. 43. Köpman, som om annan köpman utspritt rykte, att denne skulle inställa sina betalningar och att »om det ej bleve i denna vecka, så bleve det nog i nästa», ansågs av RR icke därigenom hava gjort sig skyldig till något av beskaffenhet att medföra ansvar, medan HovR fastställde det slut, vartill RR kommit, enär det ifrågavarande ryktet, som varit för den omtalades näring menligt, blivit av obetänksamhet fortspritt.

Av rättsfallen NJA 1910 s. 130, 1913 s. 648 (Justitierådet von Seths yttrande) och 1936 s. 614 framgår, att utsagor, som skada krediten och därmed förtroendet till den omtalade såsom näringsidkare eller yrkesutövare, icke anses brottsliga, så länge icke beskyllningen avser en av honom förövad *gärning*. Det är sålunda icke tillräckligt, att man om annan påstår något, som rubbar tilliten till hans ekonomiska vederhäftighet, man måste också påstå, att hans

egna gärningar hava ådagalagt hans *ekonomiska obestånd*. Ett rent s. k. *kreditskydd* finnes sålunda icke i svensk rätt.[5]

Har däremot utsagan, såsom fallet var i målet NJA 1900 s. 53, innefattat beskyllning mot den förfördelade att hava underlåtit att utbetala lön till arbetare, föreligger tillmäle om gärning, som är för förtroendet till honom såsom näringsidkare synnerligen menlig. Däremot måste jag ställa mig tveksam till utgången av rättsfallet SvJT 1933 Rf s. 43. Såvitt jag kunnat förstå, föreligger icke annat än en utan hänvisning till visst handlande från den omtalades sida gjord förutsägelse, att han skulle inom snar framtid företaga en gärning, som skulle vara för förtroendet till honom såsom köpman menlig. En dylik förutsägelse kan icke betraktas på samma sätt som ett påstående om en redan förövad gärning.

Såsom redan antytts, händer det, att utsagor, vilka närmast avse rent ekonomiska förhållanden, på längre sikt innefatta beskyllning om gärning, vars omtalande ofördelaktigt inverkar på andras omdöme om den omtalades moralitet. I det hänseendet förtjäna två rättsfall att särskilt nämnas.

NJA 1910 s. 184. I en tidnings skyltfönster utställdes ett bröd av ovanligt små dimensioner jämte ett meddelande, att brödet för visst pris inköpts i ett angivet bageri. På talan av bagaren dömdes tidningens verkställande direktör i alla instanser jämlikt 16: 9 SL. RR fann, att förfarandet, som enligt bagarens medgivande skett av obetänksamhet, vore att betrakta såsom utsättande av rykte därom, att denne skulle saluhålla bröd till oskäligt högt pris, vilken gärning måste anses vara för hans näring och fortkomst menlig, varemot HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann, att det åtalade förfarandet måste anses hava varit för hans medborgerliga anseende menligt. JR Sundberg fann ej ärekränkning föreligga, enär förfarandet, vilket ej skett av arghet, icke kunde annorledes anses än såsom utsättande av rykte om en för hans näring menlig gärning.

Naturligtvis kan det icke betvivlas, att det återgivna förfarandet varit menligt för den förfördelades näring och fortkomst. Detta har säkerligen också varit Hovrättens och Högsta domstolens synpunkt. Emellertid ansågo dessa domstolar 16: 9 och 11 SL endast äga tillämpning å äreröriga beskyllningar, som angripa det med-

[5] Man får nämligen icke härutinnan vilseledas av ett av Lagutskottet vid 1862—63 års Riksdag (Bet. nr 55, s. 15) gjort uttalande, enligt vilket 16: 8 SL avsåge »i argt uppsåt verkställde angrepp på annans medborgerliga anseende eller ekonomiska ställning».

borgerliga anseendet. Därför funno Hovrätten och Högsta domstolens flesta ledamöter förfarandet brottsligt såsom angrepp endast å anseendet. Man kan med Justitierådet Sundberg ifrågasätta, huruvida saluhållandet av varor till oskäligt högt pris påverkar andras omdöme om hans moralitet, som utbjuder varan. Att så befunnits vara fallet torde hava berott icke minst på den omständigheten, att försäljningen avsåg en för alla konsumentgrupper nödvändig vara, bröd, vilken förnödenhet har fast prisbildning.

SvJT 1944 Rf s. 60. Enligt meddelande från en fackförening till en annan, hade en stationskarl, medlem av den förra föreningen, hållit en lokförare, som ej vore förbundsmedlem, med kost och logi under den tid, denne med traktamentsersättning tjänstgjort där, utan att erhålla betalning. Ordföranden i den senare föreningen uppläste skrivelsen på ett föreningssammanträde, vid vilket man utan omröstning beslöt låta uppsätta skrivelsen å en för föreningsangelägenheter avsedd anslagstavla i ett lokstall, vilket också skedde. RR fann ordföranden hava genom deltagande i beslutet av obetänksamhet fortspritt beskyllning, som varit för lokförarens ära, goda namn och medborgerliga anseende menlig, och dömde honom jämlikt 16: 9 SL. HovR gjorde ej ändring i utslaget. Ansökan om prejudikat- och intressedispens blev av HD (NJA 1944 B nr 100) avslagen.

Det kan enligt mitt förmenande icke vara brottsligt att påstå om annan, att han icke betalat uppgiven skuld. Anledningarna till dylik underlåtenhet kunna vara flera. Om man emellertid framställer denna underlåtenhet såsom otillständigt handlingssätt gentemot annan och detta omdöme stödjes av åberopade omständigheter (i detta fall rätt till traktamentsersättning), innefattar beskyllningen tillmäle om gärning, som är för det medborgerliga anseendet menlig. I synnerhet framträder beskyllningen för allvarlig brist i anständigt uppförande därigenom, att lokföraren hade högre tjänsteställning än den, hos vilken han utan att erlägga betalning bodde.

Personer i utövning av *befattning* eller av *yrke, för vilket kräves föreskriven behörighet*, vilka beskyllts för gärning eller last, som är för deras yrke eller fortkomst menlig, drabbas ofta hårt av framställda tillmälen, särskilt, när dessa nått spridning i vidare kretsar. De, som utöva sin befattning eller sitt yrke under ämbetsansvar, kunna ofta anses hava blivit genom dylika yttranden beskyllda för *tjänstefel* och sålunda ställa meddelaren till ansvar jämlikt 16: 7 SL. Stundom framgår det icke av omständigheterna, att tillvitelsen innefattat *beskyllning om brott*, och i dessa fall och i alla de fall, där

beskyllningen icke drabbat den, som för gärningen är underkastad ämbetsansvar, blir 16: 8 SL tillämplig. En beskyllning, som avser gärning, som är för den angripnes yrke eller fortkomst menlig, skadar ofta samtidigt hans medborgerliga anseende, enär man i fråga om befattningshavare, utövare av yrken, för vilkas utövande föreskrives särskild behörighet, ävensom andra personer med kvalificerad verksamhet ställer särskilda anspråk icke blott på deras verksamhet utan även på deras medborgerliga uppträdande. I hithörande hänseende äro två samtidiga rättsfall av visst intresse.

NJA 1910 s. 19 och B nr 21. En fader, vars 2 år gamla barn insjuknat, tillkallade en t. f. stadsläkare, och barnet blev efter verkställd diagnos av en stadsläkare underkastat operation med dödlig utgång. Fadern ifrågasatte i skrivelse till Medicinalstyrelsen, huruvida dödsfallet inträffat på grund av felaktig diagnos, innefattande »grovt oförstånd i läkareämbetets utövande», och hemställde, att Styrelsen måtte emot de båda läkarna vidtaga de åtgärder, vartill omständigheterna kunde anses föranleda. Medicinalstyrelsen beslöt efter läkarnas hörande lägga ärendet till handlingarna, enär dessa handlat i full överensstämmelse med föreskrifterna i 59 § 1 punkten av gällande läkarinstruktion. Läkarna yrkade ansvar å honom för ärekränkning. RR fann honom hava genom den till Medicinalstyrelsen ingivna skriften utsatt rykte om gärning, som vore för deras yrke och medborgerliga anseende menlig, och dömde honom jämlikt 16: 8 SL. Enär tillmälet ej tillkommit av arghet beslöt HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, jämlikt 16: 9 SL fastställa det slut, vartill RR kommit. JR K. G. Carlson och Bohman funno innehållet i skriften icke hava varit av beskaffenhet, att han därigenom ärekränkt läkarna och befriade honom från ansvar.

Det torde vara uppenbart, att en mot läkare riktad beskyllning, att han av oförstånd i läkekonstens utövande vållat annans död, är för hans yrke och väl även för hans fortkomst menlig. Beskyllningens verkningar rubba emellertid icke endast förtroendet till honom såsom läkare, utan inverkar ofördelaktigt på andras omdöme om honom såsom ansvarsmedveten medborgare med särskild *kompetens* och ådrager honom förakt. Jag tror icke, att det finnes anledning att fästa uteslutande avseende vid det förhållandet, att detta anspråk motsvaras av föreskrift om särskild *behörighet* för yrkets eller befattningens utövande. Det är icke fråga om de *formella* utan om de *sakliga* kvalifikationerna, vilka man vid yrken, för vilkas utövande meddelats särskilda behörighetsföreskrifter, velat garantera, men vilka eljest även utan sådan föreskrift kunna föreligga.

2. Beskyllningens sanning.

Enligt Lagkommitténs åsikt betingades förtalets brottslighet därav, att meddelaren ljugit. I enlighet härmed tillstadde man den, som framställt beskyllning om viss gärning, att med bevisning om tillmälets sanning fria sig från ansvar för tillmäle om brott. Denna ursprungligen oinskränkta rätt till sanningsbevisning blev, såsom jag vid framställningen av detta stadgande påvisat, under lagarbetets gång i fråga om beskyllning om brott allt mera beskuren. Däremot bevarades Lagkommitténs åsikt i fråga om sanningsbevis för tillmäle om annan gärning än brott i Lagberedningen, i 1848 års Lagutskott och i departementsförslaget. Det var först vid Högsta domstolens år 1862 vidtagna granskning av sistnämnda förslag, som frågan bragtes i ett annat läge. Majoriteten inom Högsta domstolen förordade nämligen, att bevisning i detta ämne helt skulle förbjudas. Ehuru Justitiestatsministern motsatte sig ett sådant bevisningsförbud, vann det Statsrådets bevågenhet och fick i Riksdagen erforderlig majoritet. I hithörande delar fick 16: 13 SL följande ännu gällande lydelse:

Den, som för ärekränkning tilltalas, må ej till sitt fredande framställa bevisning om sanningen av sådant tillmäle, som i 8 § sägs.

Inom Högsta domstolen voro samtliga ledamöter därom ense, att *konsekvensen* av inskränkningar i rätten till bevisning om sanningen av tillmäle om brott krävde förbud mot bevisning om beskyllning för annan gärning än brott. Sålunda yttrade Berg[6] i detta ämne följande:

»Om man derföre vill inskränka bevisningsrätten i fråga om *brott*, torde det äfven vara nödigt att göra det i fråga om sådana *gerningar*, som i 8 § afses, och utan uppoffring af nödig konseqvens lära således ej finnas flera än två vägar att härutinnan följa, nemligen antingen att alldeles förbjuda bevisning angående sanningen af ett gjordt tillmäle i andra fall än då detta afser ett brott, som kan åtalas af den, hvilken tillmälet gjorde, eller ock att lemna bevisningsrätten alldeles fri.»

Justitieråden Berg och Quensel drogo, såsom jag i den laghistoriska delen (ovan s. 70) påvisat, den konsekvensen, att sanningsbevisningen vid beskyllningar om brott liksom vid beskyllningar om

[6] 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37, s. 30.

andra gärningar än brott borde tillåtas, medan Högsta domstolens övriga ledamöter på de av Justitieråden Bolin och Södergren anförda skälen[7] föredrogo att alldeles förbjuda bevisning om andra gärningar än brott och att inskränka rätten till sanningsbevisning om brott. För majoriteten var emellertid förbudet mot sanningsbevisning om tillmälen, som i 8 § avsågos, grundat icke endast på konsekvensen av de i övrigt vidtagna inskränkningarna med avseende å rätten till sanningsbevisning, utan framför allt på vad Bolin kallade »omtankan om hem- och familjelifvets helgd». Vid debatterna om 1819 års franska *Loi de la Presse* talade Royer-Collard om »le mur de la vie privée». Med en sådan mur ville Högsta domstolens majoritet kringgärda privatlivets »fridlysta område». Anledningen härtill var emellertid icke att söka i den trevna idyllens behov av ostördhet utan i önskemålet att undandraga »förhållanden af enskild och ömtålig beskaffenhet» utomståendes kännedom och omdöme. Det var icke idyllen utan skuggsidorna, som man ville skydda mot insyn.

Den stora och svåröverskådliga utvidgning av det brottsliga området, som skulle bliva resultatet av det av Högsta domstolens flesta ledamöter föreslagna förbudet mot sanningsbevisning, sökte man kompensera genom att föreslå begränsningar av det brottsliga området dels i fråga om kravet på utsagans spridning (se härom nedan s. 193 f.), dels med avseende å det subjektiva rekvisitet (se härom vidare nedan). Den sålunda företagna avvägningen av de mot varandra stående intressena uttrycktes av S ö d e r g r e n sålunda:

»Vid betraktande af den verkliga förmånen för den enskilde att undgå allt det obehag, som skulle för honom uppstå, der smädaren lemnades tillfälle att för ådagaläggande af ett tillmäles sanning framdraga till offentlig mönstring alla möjliga förhållanden i den andres enskilda och husliga lif, kan emot denne skäligen ställas det anspråk, att han icke skall vilja framtvinga ett så beskaffadt uppträde i det offentliga genom anställande af rättegång för sådant tal, som tillkommit af obetänksamhet utan ondt uppsåt eller beräkning att väcka något för honom skadligt rykte.»

Stadgandet om förbud mot bevisning om sanningen av sådana tillmälen, som avses i 16: 8 SL, fick den skärpa och tydlighet, som förhindrade eftervärlden att genom tolkning av stadgandet undanröja bevisningsförbudets verkliga eller förmenta nackdelar. Det framgår av uttrycket *freda sig*, att bevisning om sanningen varken

[7] Bolins yttrande är delvis avtryckt å s. 71 ovan. Se i övrigt 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37, s. 28, 39 f.

är tillåten med ändamål att fria sig från ansvar eller i syfte att påverka straffmätningen. Bevisningsförbudet inskränker sig till *bevisning om sanningen.* Sålunda kan det näppeligen förmenas någon att föra bevisning i frågan om uppgiftens notorietet eller arten av meddelarens uppsåt.

Enligt Hagströmers[8] åsikt skulle frågan om beskyllningens sanning i ett hänseende kunna få betydelse. Om den förtalade icke bestrede tillmälets sanning, borde nämligen det ifrågavarande stadgandet icke tillämpas. Hagströmer stöder sig därvid på det förhållandet, att bevisningsförbudet blivit i lagen angivet. Hade icke så varit fallet, kunde det enligt hans mening icke ifrågakomma att tillåta bevisning. Denna spetsfundiga tolkning av stadgandet motsäges emellertid så väl av ändringarna i stadgandets brottsbeskrivning som av den debatt i ämnet, som förts om betydelsen av utsagans sanning för dess brottslighet. Lagens uttryckliga besked tillkom just för att förhindra sådan tolkning av 16: 13 SL, att bevisning alltid finge förebringas utom i de där angivna undantagsfallen.

3. Beskyllningens spridning och framställningssätt.

I Lagkommitténs förslag till Straff-Balk voro beskrivningarna avseende förtal innefattande beskyllning om brott och om annan ärerörig gärning väsentligen lika i fråga om beskyllningens spridning och av samma innehåll beträffande framställningssättet. I det förra hänseendet saknades ordet *beljuga,* men orden *pådikta* och *utsprida dikt* återfinnas i bådadera. I det senare hänseendet åsyftades genom uttrycket »såsom i 6 § sägs» likformighet. När orden *pådikta* och *dikt* efter Högsta domstolens föreslagna förbud mot sanningsbevisning i fråga om beskyllning, som i 16: 8 SL avses, icke längre kunde brukas, måste man förändra uttryckssätten i fråga om utsagans spridning. När man bytte ut ordet pådikta mot uttrycket *utsätta rykte* och uttrycket utsprida dikt mot *fortsprida rykte,* begränsades förändringen emellertid icke till borttagandet av kravet på utsagans osanning. Man åsyftade samtidigt en förändring avseende utsagans spridning. Däremot torde den omständigheten, att man borttog hänvisningen till stadgandet om beskyllning om brott i fråga om det objektiva rekvisitet, icke hava varit avsedd att medföra någon saklig skillnad i fråga om sätten för beskyllningens framställande.

[8] Hagströmer, a. a., s. 33.

Uttrycket *utsätta rykte* blev genast föremål för kritik av H. L. Rydin[9] i hans mot Högsta domstolens ändringsförslag riktade lilla stridsskrift. Rydin anförde sålunda, att den, som lämnar en fullständig och trogen framställning av ett faktum, icke kan anses hava utsatt rykte, enär rykte »alltid anses i något hänseende amplifiera, vanställa eller på ett av sakens beskaffenhet ej befogadt sätt färglägga ett factiskt förhållande». Hur riktig Rydins språkliga kritik av uttrycket än må vara, träffar den icke i sak de förhållanden, vilka lagstiftaren avsett. Södergren[1] förklarade nämligen innebörden av uttrycket rykte på följande sätt:

»Yttranden, som förtroligtvis fällas i muntligt samtal, utan afsigt att skada eller att få någon offentlighet, böra ej skäligen göras till föremål för åtal. Har åter någon, i argt uppsåt för att göra skada, angripit annans medborgerliga anseende genom en i syftning av allmännare utspridande gjord skändande framställning af hans enskilda personliga förhållande; så kan denna handling betraktas såsom brottslig äfven i det fall, att samma framställning hållit sig till omständigheter, hvilka, derest undersökning vid domstol i sådana ämnen kunde tillstädjas, skulle befinnas öfverensstämmande med sanningen.»

Det framgår av Södergrens yttrande oförtydbart, att lagstiftaren med uttrycket *utsätta rykte* ingalunda avsett att ifrågasätta, att blott utsagor, vilkas sanning var tvivelaktig eller blivit vanställd, skulle hänföras till 16: 8 SL. Avsikten med uttrycket var i stället, att icke alla utsagor, som avsågo gärning eller last, som i 16: 8 SL sägs, skulle drabbas av stadgandet utan blott sådana, som skett »av arghet» och i syfte att nå allmännare spridning. Det subjektiva rekvisitet »av arghet» motsvaras av uttrycket »i avsikt såsom i 7 § sägs». Det objektiva rekvisitet avseende utsagans spridning var blott genom uttrycket »utsätta rykte» antytt.

I doktrinen fäste man genast uppmärksamheten vid Södergrens yttrande. Carlén[2] kommenterar ej stadgandet i hithörande del annorledes än genom återgivande av detta yttrande. Hammarskjöld[3] däremot, som uppenbarligen influerats av Rydins kritik, uttrycker ogillande av uttrycket och förklarar det innebära, att rykte föreligger, när »meddelaren icke sökt bereda garantier emot

[9] H. L. Rydin, Några erinringar, s. 10 f.
[1] 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37, s. 39 f.
[2] Carlén, a. a., s. 303 f.
[3] Hammarskjöld, a. a., s. 129 f.

ett meddelelsens fortlöpande». Sådana garantier har meddelaren enligt Hammarskjöld sökt bereda vid *förtroliga meddelelser i familjekretsen* eller vid *uttrycklig begäran om konfidens.* Thyrén[4] anser, att om beskyllningen framställts närmast blott till någon enstaka men varit »ägnad att sprida sig utöver en rent förtrolig krets», skall 16: 8 SL tillämpas. Stjernberg[5] finner Södergrens yttrande innebära, att sådana meddelanden, som allenast ske till enskild person *under tysthetslöfte* eller i övrigt under sådana förhållanden, att därav tydligt framgår, att de äro avsedda endast för denne, äro uteslutna från stadgandets tillämpning. I ett i rättegång[6] avgivet utlåtande har Stjernberg framhållit, att redan den omständigheten, att i ett brev innehållande beskyllning, som avses i 16: 8 SL, avsändaren uttalat önskan om konfidens, enligt hans åsikt utesluter stadgandets tillämpning.

I rättspraxis har frågan om innebörden av uttrycket utsätta rykte vid några tillfällen synbarligen vållat domstolarna svårigheter.

Av rättsfallen NJA 1913 s. 605 och 1934 s. 121 framgår, att den, som gjort tillvitelse, som varit *ägnad att sprida sig,* gör sig skyldig till utsättande av rykte, om meddelandet skett skriftligen och anspråk på eller löfte om konfidens icke framställts. Rättsfallet NJA 1935 s. 521 ådagalägger, att även *muntligt meddelande till enstaka person* kan bedömas såsom rykte. I Hovrättens utslag, däri Högsta domstolen härutinnan ej gjorde ändring, anfördes, att meddelaren *utsatt rykte,* varemot Justitierådet Molin yttrade, att *ryktet utsatts* genom anmälningen. Det är svårt att gå med på, att meddelaren utsatt ryktet genom sin anmälan. Den, som gjort anmälan till person, som jämlikt 17 § Barnavårdslagen är behörig att å barnavårdsnämndens vägnar mottaga anmälningar, kan näppeligen genom anmälan anses hava utsatt rykte, om därmed överhuvudtaget skall förstås annat än *omtala.* Genom valet av person, till vilken meddelandet skett, synes mig meddelaren ha till fyllest ådagalagt sin önskan om konfidens. Den omständigheten, att meddelandet genom mottagarens åtgöranden kommit att inom nämnden och till personer, vilka nämnden jämlikt 18 § sagda lag anlitat eller tillfrågat, vinna viss spridning, synes mig icke berättiga till antagande, att

[4] Thyrén, a. a., s. 47.

[5] Stjernberg, a. a., s. 32 f.

[6] J. E. Eriksson mot R. A. Fredriksson angående ärekränkning (Enångers tingslags Häradsrätts dombok den 9 april 1931, § 63).

anmälningen, som riktats till myndighet, skett i syftning att nå *allmännare* spridning.

Rättsfallen NJA 1922 s. 306 och 1941 s. 597 utvisa än tydligare svårigheten att bestämma spridningsrekvisitet. I det förra målet ansågs ett muntligt meddelande till enskild person i en angelägenhet av gemensamt intresse för dem icke i *subjektivt* hänseende uppfylla betingelserna för tillämpning av 16: 8 SL. I det senare målet synes Högsta domstolen icke hava velat medgiva, att fackföreningsombudsmannen genom muntliga meddelanden till två arbetsgivare och skriftlig bekräftelse till den ene av dessa utsatt rykte. Rättsfallet är, såsom jag påvisat, möjligen komplicerat genom antagandet av förhandenvaro av intressekollision.

Stjernberg synes uppfatta Södergrens yttrande så, att det icke har avseende å skriftliga meddelanden, vilka därför få bedömas fritt. Detta torde vila på en missuppfattning. Yttrandet synes fastmera framhäva, att blott de muntliga meddelandena kunna undandragas från stadgandets tillämpning. Kanske har Södergren därvid haft maximen *vox emissa volat, littera scripta manet*[7] i tankarna. Även om denna maxim rymmer stor erfarenhet, är den emellertid icke ägnad att läggas till grund för gränsen mellan det tillåtna och det brottsliga. Jag vill därför instämma i Stjernbergs resultat, att den omständigheten, att ett meddelande skett i skrift, icke hindrar dess undandragande från tillämpningsområdet för 16: 8 SL.

I doktrinen har man, såsom jag redovisat, ådagalagt benägenhet att fästa avgörande avseende vid *anspråk på eller löfte om konfidens.* Den, som studerat bevarade brevsamlingar, kan icke förbise, att brevskrivarnas anspråk på konfidens och brevens omedelbara förströende ofta icke respekteras, forskaren till förnöjelse och forskningen stundom till nytta. Ehuru det låter sig sägas, att underlåtenheten att respektera meddelarens framställda anspråk på konfidens, icke bör läggas denne till last, kan man icke värja sig för tanken, att en gränsdragning mellan det tillåtna och det brottsliga efter anspråket på eller löftet om konfidens är en juridiskt tilltalande men praktiskt olämplig konstruktion. Det är också att märka, att Södergren icke fäst avseende vid anspråket på eller löftet om konfidens utan vid meddelandets förmåga att utan indiskretion från

[7] Om maximens tolkning se W. B. Odgers, A Digest of the Law of Libel and Slander. 6th ed. by W. B. Odgers and R. Ritson (London 1929), s. 4.

mottagarens sida nå allmännare spridning. I hans uttryck *förtroligtvis* torde därför snarast böra inläggas hänsynstagande till den *relation mellan meddelaren och mottagaren,* som kommer meddelandet att få karaktären av en till den senare personligen riktad underrättelse. Att underrättelsen har denna karaktär kan naturligen genom anspråk på eller löfte om konfidens understrykas, men blotta löftet eller anspråket förlänar icke meddelandet egenskapen att vara en förtrolig underrättelse.

c. *Förolämpning.*

16:9 SL. Förolämpar man annan med smädligt yttrande i tal eller skrift, eller med hotelse eller annan gärning, som missfirmlig är, och sker det å tid, ort eller sätt, att ärekränkningen väcker synnerligt uppseende, eller är den eljest av svår beskaffenhet; straffes gärningsmannen med böter eller fängelse i högst sex månader.

16:11 SL. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gärningar i andra fall, än förut sagda äro, dömes till böter.

Medan 16:7 och 8 SL avse förtalsbrotten, behandla de ovan i sin gällande lydelse återgivna stadgandena *förolämpningsbrottet.* Före framställningen av denna brottstyps konstruktion lämnas nu en inledande översikt av rättsutvecklingen i anslutning till de i den laghistoriska delen lämnade uppgifterna om den äldre doktrinens och lagstiftningens ståndpunkt.

Den laghistoriska framställningen har ådagalagt, att man under arbetet på 1864 års Strafflag koncentrerade sin uppmärksamhet på förtalsbrottens konstruktion men alls icke nedlade särskild möda på förolämpningsbrottet. De nu gällande stadgandena avvika icke till brottsbeskrivningen från de regler, vilka upptagas i Lagkommitténs år 1832 tryckta förslag (se Bilaga E). Därav framgår, att de gällande reglernas närmaste föregångare i inhemsk rätt äro stadgandena om okvädinsord och andra ohöviska ord i Missgärningsbalken av 1734 års lag (se Bilaga A) jämte de stadganden om förolämpning, som eljest funnos i 1734 års lag eller i särskilda stadganden (se ovan s. 12 f.).

Den distinktion, som i 60: 6 MB och Duellplakatet av år 1682 göres mellan *okvädinsord* och andra *ohöviska och föraktliga ord,* är av intresse, såtillvida som den röjer, att man uppmärksammat skillnaden mellan yttranden av *ringaktning* och yttranden, som innefatta *tillmäle, som går å heder och ära.* Medan de förra alltid hänfördes till förolämpningsbrottet, blevo de senare uppfattade såsom förtal, om de skedde *lönliga* (60: 4 MB), men såsom förolämpning, om de tillkommo *i vredesmod* (60: 6 MB). Man kan sålunda, såsom redan Nehrman (se ovan s. 13) funnit, fördela ärekränkningsbrotten på ett *grövre* brott omfattande vissa förtalsbrott och ett *lindrigare* brott avseende övriga förtalsbrott samt förolämpning.

Icke heller gällande rätt har förmått draga någon enhetlig gräns mellan förtal och förolämpning. Därtill bidrager Lagkommitténs grundläggande uppfattning, att förtalsbrotten endast borde omfatta sådana tillmälen, om vilkas sanning bevisning kunde föras, och att detta blott kunde ifrågakomma med avseende å »ett werkligt factum d. w. s. en wiss uppgifwen gerning».[8] I enlighet med denna distinktion hänfördes till förtalsbrotten endast beskyllning om gärning eller last, varemot övriga tillmälen hänfördes till förolämpningsbrottet, vilket jämväl kom att upptaga andra beskyllningar, å vilka stadgandena om förtal med hänsyn till utsagans spridning eller det subjektiva rekvisitet icke kunde vinna tillämpning. Man svävar ännu i någon mån i okunnighet om *förhållandet mellan förtal och förolämpning.*

Redan det nu påpekade gör, att man icke klart kan uppfatta, huru de yttranden skola vara beskaffade, å vilka stadgandena om förolämpning äga tillämpning. Stadgandena giva icke otvetydigt vid handen, huru man skall bestämma *förolämpningens innehåll.* De kännetecken, vilka brottsrekvisiten angiva, äro nämligen så vaga, att man ej kan bilda sig en uppfattning om, vilka *ämnesområden* eller vilka *ordalag* som kunna anses vara förbjudna.

Redan i 1734 års lag iakttog man, att ärekränkning kunde förövas icke blott med *ord,* i tal eller skrift, utan även med *åthävor.* Däremot syntes all *kroppslig förnärmelse* hava hänförts till misshandelsbrotten. Sålunda behandlas i 35: 4 MB de fall, då man, utan att åkomma synes, »drager annan i hår eller skägg, skuffar, stöter eller knubbar». I Duellplakatet däremot upptogs även »förachteligt

[8] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 67.

skuffande och skjutande» samt »hugg och slag». I enlighet med en inom doktrinen allmänt vedertagen uppfattning hänförde Lagkommittén till förolämpningsbrottet »de brott, som Juristerne kalla verbala, symboliska och reala injurier»[9], och så har det förblivit.

I enlighet med det nu sagda lämnas till en början en översikt av förolämpningens former och sättet för dess framställande. Därefter undersökes den förolämpande utsagans innehåll. Slutligen studeras förhållandet mellan förtal och förolämpning.

1. Förolämpningens former och sättet för dess framställande.

Enligt den romerska rätten (D. 47. 10, 1) kunde ärekränkning förövas *aut re aut verbis*. Denna uppfattning återspeglas i Lagkommitténs nyss återgivna uttalande i motiverna, att förolämpningen kom till stånd antingen med smädeord eller med missfirmliga gärningar. Vissa missfirmliga gärningar upptogos, som jag inledningsvis nämnt, redan i 1734 års lag såsom förolämpning. Lagen nämner uttryckligen åthävor. Den kroppsliga förnärmelsen däremot ansågs i den allmänna lagen utgöra misshandel. Denna uppfattning blev av Lagkommittén övergiven, och dylika förnärmelser, t. ex. vidrörande av annans kropp å skymfligt sätt, ansågs utgöra förolämpning. Åthävorna hänfördes liksom bilder och andra dylika tecken till en särskild grupp av symboliska förolämpningar. Därigenom nådde man den åberopade tredelning av förolämpningsbrottet i *verbala, symboliska och reala injurier,* vilken vid den tiden var allmänt vedertagen.

De tre *former,* i vilka förolämpningsbrottet sålunda uppträder i 1864 års Strafflag, ha det gemensamt, att därigenom ett visst föreställningsinnehåll, ett omdöme eller en uppgift, förmedlas från en till annan. Detta föreställningsinnehåll skall för att vara förolämpande avse ett uttryck för ringaktning eller en beskyllning för något, som enligt vad nedan säges är förolämpande. Har man denna uppfattning, står det klart, att även den kroppsliga förnärmelsen kan vara förolämpande. Vid misshandelsbrotten äro gärningsmannens våldsutövning och offrets smärtförnimmelse omistliga objektiva kännetecken. Därför kommer den kroppsliga förnärmelse,

[9] A. a., s. 66.

som utgör förolämpning, ofta icke upp till sådan intensitet, att ansvar för misshandel rimligen kan ifrågakomma. Näsknäppen, örfilen och knuffen kunna vara svåra förolämpningar utan att nå det minimum, som anses begränsa räckvidden av 14: 13 SL.[1]

Det må slutligen påpekas, att förolämpning enligt Lagkommitténs i lagtexten och motiverna uttryckta mening även kan förövas med *hotelse*. Redan Hammarskjöld[2] fann, att en hotelse för att utgöra förolämpning måste innefatta uttryck för förakt eller eljest innebära något nedsättande för den, som så behandlas. Denna uppfattning är uppenbarligen riktig. Hotet är endast ett sätt att framställa något, som till sitt innehåll är förolämpande. I vissa fall, såsom då hotet innebär försök till andra brott eller avses förverkligat med brottslig gärning, kan konkurrens uppkomma.

Med avseende å *framställningssättet* har redan lagstiftaren iakttagit, att förolämpningen kan *kvalificeras* med hänsyn till den *tid*, den *ort* eller det *sätt*, varigenom den påkallat uppmärksamhet. Motiverna lämna inga upplysningar om de situationer, som sålunda avsetts. Uppenbarligen avses emellertid de förhållanden, under vilka förolämpningen av angriparen bragts till utomståendes kännedom.

Redan genom *valet av form* för förolämpningen kan man bedöma den effekt, som förolämpningen kan framkalla. Formen är det *vapen*, med vilket angreppet förövas. Ofta väljer förolämparen för sitt angrepp en sådan form, som icke behärskas av motståndaren, och mot vilken denne är värnlös. Framställes förolämpningen i dagspressen eller i radio, når den en oerhörd *spridning* och kan tänkas påverka ett betydande antal människor. Stundom är likväl den krets, som sålunda påverkas, i praktiken liten, emedan endast ett fåtal känna till parterna och den situation, som avses. Ett sådant fall förelåg i målet NJA 1934 s. 7. I detta mål var likväl angreppets *intensitet* stor, enär den falska födelseannonsen vände sig till samma läsekrets, för vilken den några dagar tidigare förekomna vigselannonsen var avsedd. På samma sätt kan en förolämpning framställd inför en mindre krets av personer i särskilda situationer vara förödande, t. ex. inför den korporation, där den angripne innehar ett förtroendeuppdrag, eller inför den, hos vilken den angripne sökt anställning.

[1] Om konkurrens mellan misshandel och ärekränkning se vidare Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 65.

[2] Hammarskjöld, a. a., s. 142 f.

Det plägar sägas, att en ärekränknings brottslighet kan bero icke blott på dess *innehåll,* utan även på den *form,* i vilken den ärerörige utsagan framställts. En sådan uppfattning företräda i svensk rätt Thyrén[3] och Straffrättskommittén[4], och åsikten har vunnit viss spridning i rättspraxis, särskilt i de fall, där innehållet i utsagan på grund av intressekollision anses skyddat mot ansvar (se t. ex. rådmannen Fursters votum i rättsfallet NJA 1937 s. 468). Enligt min mening finnes det icke någon sådan från innehåll fri form. Man tänker i dylika fall troligen på det förhållandet, att meddelandet av en uppgift kan ske med språkliga eller andra konventionella uttryck av *olika* slag utan att *meddelandet av uppgiften* förändras. Detta är naturligtvis riktigt, men man glömmer därvid, att i de åsyftade fallen utsagan innefattar *något mera än* meddelandet av uppgiften, nämligen en reflexion över det uppgivna förhållandet, en värdering av de omständigheter, på vilka uppgiften övar inflytande, vad jag för korthetens skull kallar ett *omdöme* i anslutning till uppgiften. Ser man saken på detta sätt får utsagan genom uttryckssättet *mera innehåll.* Denna synpunkt utföres vidare i avhandlingens sista avsnitt.

Det må emellertid redan nu uppmärksammas, att *språkvanorna* skifta hos olika grupper i samhället. Vad som i en viss grupp anses utgöra ett neutralt återgivande av en uppgift, anses i en annan utgöra ett återgivande av uppgiften jämte ett omdöme i anslutning till uppgiften. Detta förhållande, liksom den omständigheten, att många människors utsagor kännetecknas av *språklig otympighet,* måste särskilt uppmärksammas vid förolämpning. I engelsk rätt[5] har denna iakttagelse givit upphov till distinktionen mellan *defamation* och *abuse of words.* I svensk rätt har man, såvitt bekant, icke fäst särskilt avseende vid nu anmärkta förhållanden.

2. Förolämpningens innehåll.

I motsats till förhållandet vid förtalsbrotten, där yttrandets innehåll noga angivits i lagtexten, har lagstiftaren vid förolämpningsbrottet icke bestämt innehållet i yttrandet. Lagstiftaren har sålunda endast *negativt* angivit, att till förolämpning icke skall räknas sådana yttranden, vilka på grund av sitt innehåll och övriga för-

[3] Thyrén, a. a., s. 61; jfr s. 72.

[4] Se t. ex. Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 159.

[5] Se t. ex. Odgers, a. a., s. 41 f.

hållanden skola bedömas såsom förtal. I *positivt* hänseende lämnas endast vaga beskrivningar i lagtexten genom bruk av orden *förolämpa, smäda, hota* och *missfirma.* I motiverna lämnas följande kompletterande upplysning[6]:

»Den tredje klassen af ärekränkning innefattar förolämpanden med smädeord, muntligen eller skriftligen, eller med hotelser, eller andra missfirmliga gerningar, t. e. åthäfwor, målningar, bilder eller andra dylika tecken, eller och widrörande af annans kropp å skymfligt sätt.»

Det är knappast en tillfällighet, att lagstiftaren i stället för att angiva förolämpningens innehåll beskrivit tillvägagångssättet vid förolämpning. Det är nämligen utomordentligt svårt att bestämma dess innehåll. De utländska lagstiftningarna gåvo icke Thyrén något föredöme, när han skulle utarbeta förslag till nya stadganden om ärekränkning. Han yttrar därom följande[7]:

»Själva det allmänna ärekränkningsbegreppet har icke ansetts behöva eller böra definieras, lika litet som detta egentligen skett i gällande lag. Utk., likasom Str. L., utgår därifrån, att domaren ur livet känner och *in casu* kan uppdraga gränserna för vad som kan anses utgöra angrepp på annans (objektiva eller subjektiva) ära.»

Det kan emellertid verkligen ifrågasättas, om Thyréns antagande om domarens särskilda kunskap om ärekränkningens innehåll är riktig. Huru skall man av denne kunna begära, att han, som blott har enstaka fall till bedömning, skall kunna draga en säker gräns mellan tillåtna och förbjudna äreröriga yttranden? Det kan väl sägas, att de fall, som komma under hans bedömning, vanligen icke äro gränsfall, men det lärer näppeligen kunna allvarligen hävdas, att enbart detta förhållande skall befria lagstiftaren från bemödandena att finna en positiv bestämning av ärekränkningens och särskilt förolämpningens innehåll.

Lagen lämnar emellertid den uppmärksamme läsaren viss vägledning i hans bedömning. Måhända kunde man genom analys av betydelserna av de ovan återgivna orden ur lagtexten, sådana de framkomma i olika sammanhang i det allmänna språkbruket, skönja det kännetecken, vilket lagstiftaren velat förläna förolämpningens innehåll. Skulle en sådan analys företagas, kunde man vänta sig, att den skulle giva till resultat, att förolämpningen vore ett uttryck för angriparens missaktning av den angripne.

[6] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 66.

[7] Thyrén, Förberedande utkast etc. 2 (1919), s. 124 f.

Inom doktrinen har man emellertid sökt på helt andra vägar nå klarhet om förolämpningens innehåll. Sålunda har Hagström er[8] på grundval av Hammarskjölds[9] framställning antagit, att all ärekränkning innefattade angrepp på *människans sedliga värde.* Denna uppfattning är grundvalen för Stjernbergs[1] mera nyanserade åsikt, att ärekränkningen angriper en persons intresse av att betraktas och behandlas såsom en socialt sett fullvärdig samhällsmedlem. Thyrén och Bergendal ha emellertid underlåtit att på sådant sätt bestämma förolämpningens innehåll. De torde möjligen mena, att man icke kan bestämma innehållet annat än genom att beskriva de förbjudna tillvägagångssätten.

Denna senare ståndpunkt är helt visst mycket tilltalande och, såsom jag tror, mera vägledande än Hagströmers bestämt fixerade postulat, vilket icke kunnat upprätthållas i rättstillämpningen. Icke heller den ståndpunkt, som Thyrén och Bergendal synas hava föredragit, är emellertid fullt användbar. Detta beror ytterst på lagtextens avfattning. Menade man nämligen, att förolämpningsbrottet endast skulle avse uttryck för angriparens missaktning av den angripne, vore allt gott och väl. Rättsutvecklingen har emellertid visat, att så icke är fallet.

Genom den egendomliga gränsdragningen mellan förtal och förolämpning, som strax nedan behandlas, har man i rättstillämpningen till förolämpningsbrottet fått hänföra stora grupper av yttranden av helt annan beskaffenhet. Man har som nämnts dragit gränsen på sådant sätt, att sådana angrepp på anseendet, vilka innefatta beskyllning om gärning eller last, som i 16: 7 eller 8 SL sägs, hänförts till förtal, medan övriga angrepp på anseendet ävensom samtliga angrepp på självkänslan hänförts till förolämpning. Av det nu sagda följer, att förolämpningsbrottet omfattar — förutom *uttryck för ringaktning* — även *allehanda beskyllningar,* och att båda kunna vara riktade till den angripne enskilt eller till tredje man. Dessa båda kategorier av förolämpning skola nu var för sig närmare undersökas med hänsyn till innehållet.

Vad först angår *uttrycken för ringaktning,* vilka omfatta såväl konventionella yttringar av ringaktning som förfaranden, vilka med hänsyn till omständigheterna måste anses innefatta uttryck för

[8] Hagströmer, Anteckningar, s. 23, 28 f.

[9] Hammarskjöld, a. a., s. 37 f., 71 f.

[1] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 1—6.

ringaktning, kan om dem allmänt sägas, att de utgöra ofördelaktiga *omdömen* om annan, antingen i visst hänseende eller i allmänhet. Det är emellertid uppenbart, att icke alla ofördelaktiga omdömen om annan rimligen kunna föranleda ansvar för förolämpning. Icke heller kan man taga den angripnes egen reaktion till grund för bedömning av utsagans brottslighet. Hans självkänsla kan på grund av särskilda värderingar eller särskild känslighet mot angrepp vara sårad, utan att samhället ger honom upprättelse genom att fälla angriparen till ansvar för förolämpning. Omdömet måste enligt min mening hänföra sig till något, som gäller såsom omoraliskt, föraktligt eller löjligt i de kretsar, inom vilka omdömet fällts.

Till denna kategori höra i första hand alla konventionella ringaktningsyttringar. Vi möta här skällsorden, de föraktfulla gesterna och de skymfliga gärningarna. Hit höra sålunda glåpordet, den tillbakaryckta handen vid hälsning och örfilen.[2] Även andra förfaranden kunna emellertid med hänsyn till situationen uppfattas såsom uttryck för ringaktning. Det måste ytterst ankomma på domaren att *in casu* avgöra, huruvida det äreröriga förfarandet innefattar förolämpning. Därvid kan han i sin bedömning vid förolämpningar inför tredje man få vägledning av dennes reaktion vid uppträdet. Vid uppgörelsen mellan fyra ögon lärer han icke kunna undgå att bedöma fallet med utgångspunkt från uppfattningen i de kretsar, där uppträdet förekommit. Hans egen uppfattning av det ärerörigа förfarandets karaktär tjänar emellertid såsom en hämsko för avvikelser från det konventionella betraktelsesättet.

Vanligen äro omdömena förenade med mer eller mindre bestämda uppgifter, som antingen samtidigt meddelas eller eljest framgå av sammanhanget. De båda kategorierna äro här sammanslagna, och

---

[2] Av rättsfallet NJA 1941 s. 549 torde framgå, att underlåtenhet att uppfylla militär hälsningsplikt kan uppfattas såsom förolämpning. Huruvida underlåtenhet att eljest fullgöra, vad konventionell hövlighet anses kräva, är brottslig, är en fråga, som Andenæs (Straffbar unnlatelse, s. 435) synes vilja besvara nekande, i det att han menar, att man därvidlag svårligen kan skilja mellan ringaktningsyttring och åsiktsmotsättning. För min del har jag svårt att förstå, varför åsiktsmotsättningar måste uttryckas genom yttringar av ringaktning. Det skall dock villigt tillstås, att konventionell ohövlighet icke bör föranleda ansvar, med mindre uppenbart uppsåtlig ringaktningsyttring förekommit. Örfilen ligger på gränsen mellan misshandel och förolämpning och uppfattas ofta (se t. ex. MO 1948, s. 49 f.) såsom misshandel. Militieombudsmannens ämbetsberättelser lämna en rik provkarta på förolämpningar, särskilt konventionella yttringar av ringaktning.

utsagan får bedömas såsom en enhet av två komponenter. Vanligt är det förhållandet, att en enstaka uppgift lägges till grund för ett mera generellt omdöme än det, vartill uppgiften berättigar. Den enstaka gärningen framställes såsom uttryck för den angripnes personlighet. Hit höra tillmälen sådana som skojare, bedragare m. fl. och attribut sådana som ohederlig, feg, omoralisk etc. Dylika utsagor äro förolämpningar, enär de ytterst tillvita personen egenskaper, ägnade att ådraga honom moraliskt klander, förakt eller löje.

Till den andra kategorien höra, såsom nämnts, *allehanda beskyllningar,* vilka innefatta mer eller mindre bestämda *uppgifter.* I rättspraxis spela sådana förolämpningar stor roll, och flertalet rättsfall, särskilt de, som underkastas Högsta domstolens prövning, äro av sådan beskaffenhet. Här skall icke vidare talas om sådana uppgifter, vilka röra ämnen, som avses i 16: 7 eller 8 SL. Såsom vi strax nedan skola se, anses de i rättspraxis regelmässigt utgöra förolämpning, när stadgandena om förtal ej kunna vinna tillämpning. Även andra uppgifter kunna emellertid föranleda ansvar enligt stadgandena om förolämpning.

För alla dylika uppgifter är det gemensamt, att de kunna ådraga den angripne moraliskt klander, förakt eller löje. Det brottsliga området torde emellertid vara ännu mera vidsträckt. Redan i äldre svensk rätt förefanns förbud mot allehanda förevitelser. Man fick sålunda ej förevita bödeln hans syssla eller våldtagen kvinna våldtäkten. I några rättsfall (SvJT 1923 Rf s. 87 och 1944 Rf s. 71) har man ansett beskyllning om könssjukdom innefatta förolämpning, och beskyllningar för sinnessjukdom (till följd av alkoholmissbruk) ha i andra fall (NJA 1919 s. 56 och 1920 s. 526) ansetts kunna medföra ansvar för förolämpning. I rättsfallet NJA 1905 s. 452 ansågs utsättande av rykte, att annan blivit häktad för försök till våldtäkt, innebära förolämpning. Likaledes tror jag, att domstolarna icke skulle tveka att hänföra beskyllningar om utomäktenskaplig börd eller avseende ras, religion eller nationalitet till förolämpning, om de skett på kränkande sätt. Av det nu sagda framgår, att även uppgifter, vilka näppeligen kunna sägas ådraga någon moraliskt klander, förakt eller löje, kunna föranleda ansvar för ärekränkning, om de äro ägnade att utestänga den angripne från umgänge med andra eller eljest äro personligen kränkande.

Det är uppenbart, att det nu sist angivna kännetecknet är vagt, och att det måste tillämpas med försiktighet. I ett hänseende är

dess begränsning klarlagd. Man har sålunda avböjt att hänföra meddelandet av uppgifter angående ekonomiska förhållanden till förolämpning, även om sådana underrättelser till utomstående faktiskt påverka deras attityd till den omtalade. Ur denna synpunkt är det tillräckligt att hänvisa till uttalanden av Thyrén[3] och till rättsfallen NJA 1913 s. 648 och 1922 s. 306.

3. Förhållandet mellan förtal och förolämpning.

Den gräns, som lagstiftaren i brottsbeskrivningarna dragit mellan förtal och förolämpning, må synas tydlig nog. Likväl vållar den både doktrinen och rättstillämpningen stora svårigheter. De vanskligheter, som vid närmare betraktande visa sig, beröra dels själva gränslinjens dragning, dels ock frågan om förhållandet mellan de båda brottstyperna. I det förra hänseendet skola vi nu undersöka gränsdragningen med utgångspunkt från förtalsbrottens kännetecken med avseende på utsagans innehåll, sanning och spridning samt arten av gärningsmannens uppsåt. Därefter skola vi i det senare hänseendet pröva, huruvida förtalsbrotten och förolämpningsbrottet äro helt skilda från varandra eller om de förra kunna anses vara kvalificerade fall av det senare.

Jag har redan inledningsvis framhållit, att lagstiftaren vid gränsdragningen mellan förtal och förolämpning till förtalsbrotten hänfört beskyllningar om en av den angripne företagen *gärning*, vare sig denna består av en viss brottslig eller eljest vanhederlig gärning eller ingår under en brottstyp eller en sådan serie vanhederliga gärningar, som samlade ådagalägga en last. Framställas åter beskyllningar om något annat än en sådan gärning, kunna stadgandena om förtal icke vinna tillämpning. I vissa fall kunna jämväl beskyllningar för viss gärning medföra ansvar för förolämpning, ehuru det synts ligga närmare till hands att tillämpa stadgandena om förtal. Sålunda ha i rättsfallen NJA 1904 s. 173 och 1929 s. 461 de, vilka åtalat andra för gärningar, som med orätt förmenats vara brottsliga, ansetts genom åtalet och yttrandena i stämningen hava förövat förolämpning mot de åtalade.

Spörsmålet, huruvida *bevisligen sanna tillmälen om brott* kunde föranleda ansvar enligt stadgandena om förolämpning, var under

[3] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16 (1919), s. 59.

lagarbetet aktuellt alltifrån Rabenius' år 1813 avlämnade förslag (se ovan s. 24) och Richerts samma år ingivna avhandling (se ovan s. 29) fram till K. G. Hamiltons reservation till Lagutskottets betänkande vid 1862—63 års Riksdag (se ovan s. 73). Spörsmålet fann emellertid aldrig sin lösning i lagtexten. Inom *doktrinen* har det givit upphov till framställandet av skilda uppfattningar, men i *rättspraxis* synes det icke hava vållat bekymmer, ty inga prejudikat finnas.

Den förste, som framställde en åsikt i ämnet var Carlén, vilken i likhet med Hamilton tillhörde Lagutskottet vid 1862—63 års Riksdag. Ehuru Carlén icke biträdde Hamiltons reservation, delade han uppenbarligen dennes uppfattning, och annat var ju icke heller att vänta av en Richerts lärjunge. Carlén yttrar om detta spörsmål följande[4]:

»Då till 'ära' räknas — — — ej endast det relativa värde, en hvar måste hos annan respektera i följd af dennes uppförande, utan äfven det absoluta menniskovärdet, hvilket förefinnes äfven hos den gröfsta brottsling; följer deraf, att missfirmelsen kan straffas, äfven om den, som är föremål derför, verkligen gjort sig skyldig till sådant uppförande, som betecknas af det smädliga ordet och den skymfliga åtbörden. Man kan sålunda straffas för det man kallar *den* tjuf, som undergått tjufnadsstraff.»

Hammarskjöld kom däremot i princip till motsatt uppfattning, ty han menade, att icke ens i andra människors närvaro och i oträngt mål framkastade förevitelser för ett verkligen begånget brott borde hänföras till förolämpning, och anför till stöd för sin ståndpunkt framför allt följande[5]:

»Då dylik gärning vore förtalsbrott, om beskyllningen vore osann, men den tilltalade genom framteende af en laga dom fredar sig från förtalsanklagelsen, kan man ej emot lagens tystnad tänka sig, att gerningen skulle, derigenom att den är sann, blifva ett annat brott, detta så mycket mindre som 13 § af 16 kap. tydligen förutsätter, att genom företeende af laga dom den tilltalade fredar sig för anklagelsen.»

Thyrén kom med avseende å 16: 13 SL icke till samma resultat som Hammarskjöld och anför därom[6]:

»Ehuru lagen här icke berör möjligheten av en straffbar (injuriös) rest, efter det själva tankeinnehållet i beskyllningen subtraherats, torde dock

[4] Carlén, a. a., s. 308.
[5] Hammarskjöld, a. a., s. 142.
[6] Thyrén, a. a., s. 72.

rätteligen böra anses, att det sätt, varpå en beskyllning framställts, kan såsom injuriöst leda till straffbarhet enligt 9 eller 11 §, även om 7 § på grund av sanningsbevisets prestation icke kan användas.»

Se vi på 16: 13 SL, finna vi, att dess regel om rätten att förebringa sanningsbevisning icke är anknuten till 16: 7 SL utan därtill, att utsagan innefattar tillmäle om bestämt brott eller visst slag av brott. Därav torde framgå, att den, som vill yrka ansvar för sådan beskyllning icke genom att anknyta ansvarsyrkandet till 16: 9 eller 11 SL kan undgå, att motparten till sitt fredande i den ordning 16: 13 SL stadgar förebringar bevisning om sanningen av sitt tillmäle och sålunda styrker, att han icke på sätt 16: 7 antyder, *beljugit* annan. Däremot utsäger 16: 13 SL icke på bindande sätt, att den, som sålunda visat sig icke hava beljugit annan, skulle vara från allt ansvar fri. Utan att antaga Carléns eller Thyréns tankegångar kan man säga, att det allvarligen kan ifrågasättas, huruvida utsagans sanning under sådana omständigheter ovillkorligen bör medföra ansvarsbefrielse.

Det kan hållas för visst, att Lagkommitténs och Lagberedningens ledamöter icke av den för dem grundläggande tankegången, att den, som begått en brottslig handling, själv skadat sitt anseende, drogo den slutsatsen, att en bestraffad brottsling skulle få ostraffat förevitas brottet eller straffet. Anledningen till meningsskiljaktigheterna torde hava gällt frågan, huruvida uttryckligt stadgande i ämnet erfordrades. I sådant hänseende torde några hava ansett ett uttryckligt stadgande vara för den allmänna opinionen utmanande, medan andra ansett det obehövligt. Richerts fråga (se ovan s. 40), huruvida man beständigt finge förebrå annan den gärning, för vilken han en gång utstått sitt straff, besvarades av Theorell (se ovan s. 57) sålunda, att denne vunnit en rätt: den att för samma icke mer straffas. För män, som hyste en sådan åsikt, torde det hava varit svårt att ansluta sig till en sådan uppfattning, som Hammarskjöld sedan framlade. De förändringar i bevisningsregeln, som på tillskyndan av Högsta domstolen företogos, synas mig icke hava avsett att i detta hänseende innebära någon förändring av Lagberedningens förslag.

Det är för nutida kriminalpolitisk uppfattning främmande att med sådana medel, som den av Hammarskjöld föreslagna tolkningen innefattar, försvåra en brottslings återanpassning i samhället, och hans åsikt ter sig numera stötande. Även om det varken är till-

talande eller ändamålsenligt att förmena medborgarna att utbyta upplysningar om annans brottsliga gärning, lärer man icke behöva godtaga, att brottslingen lider *livslångt ärestraff* därigenom, att han får utsättas för kränkande tillmälen i oträngt mål. Såvitt jag kan finna, föreligga inga hinder för sådan tolkning av stadgandet i 16: 13 SL, att dylika tillmälen kunna föranleda ansvar för förolämpning.

Med avseende å *utsagans spridning* föreligger mellan förtal och förolämpning den skillnaden, att förtalet måste vara riktat till tredje man och vid förtal enligt 16: 8 SL jämväl ha nått viss åsyftad spridning, men förolämpningen kan ha skett direkt till den angripne enskilt. Vid sådant förhållande uppkommer frågan, huruvida en mellan fyra ögon framställd beskyllning angående ämne, som avses i 16: 8 SL, kan föranleda ansvar för förolämpning. Den, som uteslutande fäster avseende vid vad Justitierådet Södergren i ett ovan s. 194 återgivet yttrande anfört, torde vara benägen att besvara frågan nekande, men doktrin[7] och rättspraxis (SvJT 1945 Rf s. 8) ha på goda grunder intagit en annan ståndpunkt. Följde man Södergrens anvisning, skulle nämligen det egendomliga förhållandet uppkomma, att dylika beskyllningar vore saklösa, medan beskyllningar i andra ämnen ostridigt kunde medföra ansvar.

Även med avseende å *det subjektiva rekvisitet* föreligga skillnader mellan förtal och förolämpning. Om vi nu tillgodogöra oss resultatet av den nedan företagna undersökningen av det subjektiva rekvisitet vid förtal och förolämpning, skola vi finna, att förolämpningen förutsätter *vanligt uppsåt,* varemot förtal jämlikt 16: 7 SL förutsätter *arghet* eller *obetänksamhet,* vilka sammanlagt täcka mera än vanligt uppsåt, och att förtal jämlikt 16: 8 SL kräver *visst kvalificerat uppsåt.* Av det nu sagda följer, att beskyllningar i ämnen, som avses i 16: 8 SL med hänsyn till det subjektiva rekvisitet, ej kunna, ehuru uppsåtligen förövade, föranleda ansvar för förtal, varemot ansvar för förolämpning kan tänkas ifrågakomma. Finge man tro det av Justitierådet Södergren gjorda uttalande, som ovan s. 192 återgivits, borde dylika yttranden lämnas obeivrade. I doktrinen har man emellertid icke kunnat ansluta sig till en sådan uppfattning, vilken skulle lämna många grovt kränkande meddelanden saklösa. Man har nått enighet om att till förolämpning hänföra uppsåtligen gjorda uttalanden, varigenom man beskyller annan för

[7] Hagströmer, a. a., s. 29; Thyrén, a. a., s. 60; Stjernberg, a. a., s. 44.

gärning, som är för hans medborgerliga anseende menlig. Hagströmer och Stjernberg, vilka uppfatta skyddet av yrkesäran såsom ärekränkningsbrotten främmande, mena[8] däremot, att 16: 9 och 11 SL icke skydda mot meddelanden, som endast äro för den angripnes yrke, näring eller fortkomst menliga. Thyrén och Bergendal däremot inbegripa[9] skydd åt yrkesäran. Till denna senare uppfattning vill jag ansluta mig, ty jag menar, att Hagströmers åsikt på ett olyckligt sätt begränsar ärekränkningsbrottens område. Såsom jag vid behandlingen av 16: 8 SL påvisat, kan man nämligen icke klart skilja mellan det *medborgerliga* anseendet och *den enskilde medborgarens* anseende.

Det, som ovan sagts om förhållandet mellan förtal och förolämpning, ger vid handen, att stadgandena om förolämpning i det väsentliga äro tillämpliga å de ämnen, som innefattas under 16: 7 och 8 SL, och att sålunda ansvar för förolämpning kan ifrågakomma, när sådan beskyllning framställts direkt till den angripne eller eljest under sådana omständigheter, att ansvar jämlikt 16: 7 eller 8 SL ej kan ifrågakomma. Därefter följer emellertid ingalunda, att stadgandena om förolämpning skola äga tillämpning å alla sådana fall. Stadgandena om förolämpning begränsas nämligen liksom stadgandena om förtal av betydelsefulla reservationer, vilka komma i dagen vid inträffade intressekollisioner.

Slutligen bör den inledningsvis uppställda frågan, huruvida förtal och förolämpning äro två skilda brottstyper, eller om förtalsbrotten utgöra kvalificerade fall av förolämpning, besvaras med hänsyn till den nu gällande lagstiftningen. Av det, som ovan sagts, torde framgå, att förtalsbrotten alls icke täcka alla fall av meddelelser till tredje man. Därav följer, att gränsdragningen icke gällt utsagans spridning. Ej heller har den gällt utsagans innehåll, ty, såsom vi sett, kan samma innehåll bedömas olika allt efter gärningsmannens uppsåt eller de omständigheter, under vilka yttrandet fällts. Därför torde det vara berättigat att anse förolämpningen vara den primära brottstyp, ur vilken förtalet såsom en kvalificerad brottstyp utbrutits. Frågar man sig, varför just de ämnen hänförts till förtal, som angivas i 16: 7 och 8 SL, blir svaret, att man ansett det vara av särskild vikt att förhindra utspridandet eller fortspridandet av sådana osanna eller obehöriga uppgifter.

[8] Hagströmer, a. a., s. 27 f.; Stjernberg, a. a., s. 44.

[9] Thyrén, a. a., s. 59; Bergendal, Straffrätt, s. 350 f.

II. Vissa för de i 16 kap. Strafflagen upptagna ärekränkningsbrotten gemensamma frågor.

a. *Angriparen.*

1. Inledande anmärkningar.

Ärekränkningsbrottens förövare äro förvisso i hög grad lämpade för ingående studier ur *kriminalpsykologisk* synpunkt. Även de ärekränkningsmål, som ur rättslig synpunkt te sig enkla och klara, inrymma komplicerade och dunkla motsättningar mellan parterna. Protokoll och domar ge sällan mera än en doft av den unkna luft, fylld av hat, förakt, avund och fruktan, av vilken antagonisterna förgiftats. Det är en svår och tidskrävande uppgift att företaga en sådan undersökning, och redovisningen av resultatet kräver stort utrymme. Dessa frågor hava därför icke blivit i avhandlingen berörda.

Även ur *rättslig* synpunkt erbjuda ärekränkningsbrottens förövare ämnen för särskilda undersökningar. Av dem skola blott två här bliva föremål för prövning. Det ena gäller bedömningen av *provokation och retorsion* vid ärekränkning. Redan i de äldsta bevarade rättskällorna ser man bemödanden om rättsligt beaktande av de fall, där angriparen provocerats av den angripne och sålunda gengäldat ett angrepp från denne. Ännu i dag yppas olika åsikter om denna frågas rättsliga bedömning. Det andra gäller de särskilda problem, som uppkomma vid *ärekränkning i tryckt skrift* på grund av Tryckfrihetsförordningens ansvarighetssystem. Utan att behandla de principiella frågekomplex, som hava anknytning till själva systemet, skall jag i korthet beröra några spridda spörsmål avseende ansvaret för *kollektiv enhet,* för *annonsörer* och för *nyhetsförmedlare.*

2. Provokation och retorsion.

Det är ett särskilt vid misshandels- och ärekränkningsbrotten beaktat förhållande, att den brottsliga gärningen stundom kommit till stånd på grund av den angripnes kränkande beteende. Fråga uppkommer därvid, huruvida man annorledes än inom straffskalans ram skall beakta, att gärningsmannen sålunda *provocerats* av sitt offer, och på grund härav medgiva honom att straffritt eller med straffminskning få *gengälda* provokationen, samt att provokatören genom retorsionen

åsamkats lidande, och på grund härav medgiva honom befrielse från straff eller straffminskning.

Redan i de äldsta bevarade nordiska rättskällorna finna vi regler om provokation och retorsion vid ärekränkning. Kompensationstanken kommer till uttryck i den isländska Grågåsens[1] bestämmelse om ärekränkning mellan fyra ögon: »þa scal hann hefna orðe orðz». Enligt den s. k. Hednalagen[2] skulle utmanaren till envigeskamp ligga ogill, om han dräptes, varom stadgandet yttrar följande: »Tunga houuðbani. Liggi i vgildum acri.» Provokationens betydelse framgår ock av Gulatingslagens[3] målande ord: »Nu eggiar maðr mann at ser biarneggian ... ef hinn veitir hanom þa uvene. Þa er han rettlaus.»

Det är icke osannolikt, att kompensationstanken behärskat den äldsta nordiska rätten och att sålunda vid retorsion såväl provokationshandlingen som retorsionshandlingen blevo saklösa. Den är också omedelbart tilltalande för det dåtida rättssystemet. Den handgripliga retorsion, varom Hednalagen handlar, kom provokatören att ligga ogill. Vann åter denne envigeskampen och den smädade dukade under, skulle provokatören utgiva halv mansbot. Icke ens likställigheten vid envigeskampen förmådde utplåna de efterlevandes anspråk på bot.

Utan att behöva följa utvecklingen i *svensk* rätt fram till den gällande strafflagen kunna vi konstatera, att Lagkommittén, som vid *dråp* efter *utländskt* föredöme föreslog strafflindring vid provokation[4], icke behandlade frågan om provokation eller retorsion vid *ärekränkning*. Av lagens tystnad drog inom *doktrinen* Hammarskjöld[5] den slutsatsen, att retorsion icke kunde annorledes beaktas än vid straffmätningen. Ehuru ärekränkning i princip lyder under enskilt åtal, kan det enligt min mening icke betvivlas, att

---

[1] Grágás [efter Konungsbók] udg. af V. Finsen. Del 2 (Kbhvn 1852), s. 182. Exakt samma citerade text i Grágás [efter Staðarhólsbók] udg. af V. Finsen (Kbhvn 1879), s. 392.

[2] Alvar Nelson, a. a., s. 64, 88 f.

[3] Ældre Gulathings-Lov 216 (Norges gamle Love indtil 1387. Udg. ved R. Keyser og P. A. Munch. Bd 1 Christiania 1846), s. 74.

[4] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 50: »Om den dödade, genom swåra förolämpanden eller synnerlig misshandel, utan att gerningsmannen sådant sjelf föranledt, retat denne till wrede, hafwa flere nyare lagstiftningar, ibland andra den Franska och Bäjerska, stadgat lindrigare straff å dråp.»

[5] Hammarskjöld, a. a., s. 145 f.

Hammarskjölds åsikt är riktig. Thyrén[6] synes vara av samma uppfattning, men vill under åberopande av nedannämnda rättsfall icke utesluta möjligheten, att en *justus dolor* kan göra en ärekränkning straffri.

I *rättspraxis* kan man blott finna följande rättsfall till stöd för åsikten, att retorsion skulle kunna utesluta gärningens brottslighet:

NJA 1904 s. 253. Sedan A:s son skadat ögat på B:s son, hade B, som saknat pengar till läkarhjälp, uppsökt A, vilken visade sig obenägen att lämna ersättning för skadan. Därvid hade B, vars »ton icke varit den allra mildaste», flera gånger kommit in i A:s bostad, ropat i vredesmod, pockat på pengar och slagit i en soffa. B dömdes av HR jämlikt 16: 11 SL men frikändes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes. JR Skarin och Grefberg fastställde HR:s beslut.

För egen del är jag icke benägen att fästa synnerligt avseende vid detta rättsfall i fråga om bedömningen av retorsion. Det synes mig närmast visa, att man känt tvekan, huruvida det angivna förfarandet vore brottsligt såsom ärekränkning, och därvid särskilt med hänsyn till omständigheterna hellre friat än fällt. Rättsfallet löser sålunda icke den här aktuella rättsfrågan.

I åtskilliga *främmande länder* finnas särskilda bestämmelser om provokation och retorsion vid ärekränkning. Det bör här blott nämnas, att de danska[7] och norska[8] strafflagarna innehålla stadganden, enligt vilka domstolarna äga medgiva straffrihet eller straffminskning såväl för provokationshandlingen som för retorsionshandlingen. Bakom dessa stadganden ligga ganska vidlyftiga tankegångar, olika för provokations- och retorsionshandlingen, vilka nu i korthet utan anknytning till åsikterna i något visst land här må framställas.

Möjligheten att nedsätta eller eftergiva straffet för *retorsionshandlingen* grundar sig på åsikten, att den kan ursäktas av provokatörens kränkande beteende. Ett sådant beteende kan anses föreligga icke blott vid en direkt mot retorkventen riktad handling, vanligen ære-

---

[6] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 62 f.

[7] Borgerlig Straffelov af 15. April 1930, § 272: »Straf efter § 267 kan bortfalde, når handlingen er fremkaldt ved utilbørlig adfærd af den forurettede, eller denne har øvet gengæld mod fornærmeren.»

[8] Almindelig borgerlig straffelov av 22 mai 1902, § 250 (Lov av 10 mars 1939): »Er ærekrenkelsen fremkalt av den fornærmede selv ved utilbørlig adferd eller gjengjeldt med en legemskrenkelse eller ærekrenkelse, kan straff bortfalle.»

kränkning eller misshandel, utan även vid andra gärningar, t. ex. förgripelse mot anhörig till retorkventen eller djurplågeri. Det är uppenbart, att konsekvenserna av en dylik undantagsbestämmelse bliva alltmera svåröverskådliga, ju mindre man bestämmer provokatörens handlingssätt. Betecknas detta t. ex. såsom kränkande beteende, överlåter man åt menige man att på egen risk avgöra, huruvida retorsion är berättigad eller ej. Det synes mig vara mindre tilltalande att genom en så vag standard utmärka gränsen mellan rätt och orätt på ett så vanskligt område.

Även om man finner anledning att medgiva straffminskning eller straffrihet för retorsionshandlingen, har man icke bundit sig för motsvarande medgivande till förmån för *provokationshandlingen.* Där finnes ju alls ingen ursäkt för gärningen. Enligt kompensationstanken vore visserligen retorsionshandlingen en utövning av en sanktion, som verkar till samhällets bästa. Ett sådant betraktelsesätt torde icke kunna försvaras, även om man icke sällan ser den uppfattningen framställd[9], att det skulle vara för rättskänslan stötande att göra skillnad i bedömningen av retorsions- och provokationshandlingen.

I *modern svensk straffrätt* har man klart avvisat tanken att införa särskilda regler till förmån för provokatören vid förekommen retorsion, varemot man kan spåra viss sympati för retorkventen. Därvid har man emellertid icke ansett en särskild regel vid ärekränkningsbrotten vara lämplig, utan överfört regeln till strafflagens allmänna del. Till en början lutade man åt den uppfattningen, att retorsionen skulle betraktas såsom en form av *nödvärn.* I senare tid har man i stället förordat, att retorsion skall kunna komma under beaktande såsom en *straffminsknings- eller straffrihetsgrund.*

Vid det fjärde nordiska Juristmötet år 1881 ifrågasatte Hagströmer[1], huruvida icke nödvärnsrätt skulle tillerkännas den angripne även vid angrepp å hans ära, och åberopade till stöd för sin ståndpunkt den då gällande danska strafflagens föredöme. I enlighet med denna ståndpunkt föreslog Nya Lagberedningen år

---

[9] M. Liepmann, Einfache Beleidigung (Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Besonderer Teil. Bd. 4, Berlin 1906), s. 279.

[1] Hagströmer, Om rätten till nödvärn (Bil. IV till Forhandlingerne paa det fjerde nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn den 25de til den 27de August 1881, Kbhvn 1882), s. 4 f.; jfr Forhandlingerne, s. 42 f.

1887[2], att retorsionshandlingen efter reglerna om nödvärn skulle anses lovlig. Både Hagströmer och Lagberedningen avsågo endast det fall, att ord möttes med våld, i det att realinjurier redan efter gällande lag kunde mötas med våld. Vid granskningen inom Högsta domstolen av det på grundval av Lagberedningens förslag utarbetade departementsförslaget yttrade Justitierådet Hernmarck[3] bl. a. följande:

»Att använda våld mot den, som angriper med en ärekränkning, torde oftare vara egnadt att framkalla än att hindra ett fortsättande eller upprepande af densamma, hvarför en nödvärnshandling i allmänhet förfelar sitt ändamål. Därtill kommer, att det i de flesta fall är omöjligt att afgöra, huruvida en dylik våldsgärning verkligen har karakteren af nödvärn mot ett befaradt fortsättande eller upprepande af ärekränkningen eller om den icke snarare föröfvas af hämnd för den redan skedda förolämpningen och sålunda icke är hänförlig till nödvärn.»

Sedan det ifrågavarande stadgandet i propositionen till 1890 års Riksdag undergått vissa jämkningar och blott ägde tillämpning å angrepp å person eller egendom, anförde Lagutskottet[4] om utsträckningen av den medgivna nödvärnsrätten:

»Sådan nödvärnsrätt äger enligt förslaget rum till afvärjande af ett påbörjadt eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, under hvilket uttryck icke lärer kunna innefattas angrepp medelst ärekränkning.»

Sedan förslaget med Riksdagens godkännande blivit lag (5: 10 SL), anförde Hagströmer[5], att han icke kände sig övertygad om riktigheten av Lagutskottets ståndpunkt, och Stjernberg[6] har vidare utvecklat hans efter mitt förmenande oriktiga åsikt. Frågan om nödvärnsrätt vid ärekränkning kom ånyo i förgrunden[7]

---

[2] Nya lagberedningens förslag till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen äfvensom till andra dermed sammanhängande författningar (Sthm 1888), s. 11, 62 f.

[3] 1890 års Riksdag. Prop. nr 21. Högsta domstolens protokoll, s. 10.

[4] 1890 års Riksdag. Lagutskottets Utl. nr 44, s. 9. Samma yttrande återfinnes i Riksdagens skrivelse nr 67, s. 2.

[5] Hagströmer, Svensk straffrätt (1901), s. 148 not 1.

[6] Stjernberg, Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del. Bd 1, s. 119.

[7] Med anledning av motion (1934 års Riksdag. 2:a kammaren. Motion nr 284) anförde 1:a Lagutskottet (Bet. nr 29, s. 19 f.), att man icke borde bryta med den förhärskande uppfattningen, att nödvärnsrätt ej förelåge vid ärekränkning i

vid den utredning, som företogs av de inom justitiedepartementet år 1934 tillkallade sakkunniga, bland dem Stjernberg. De sakkunniga avgåvo[8] samma år förslag till ny lagstiftning, enligt vilken rätt till nödvärn skulle föreligga vid sådan ärekränkning, som hade karaktären av personligt ofredande och som ej föranletts av den angripnes eget beteende.

Ehuru departementschefen icke fann anledning till principiell erinran mot de sakkunnigas förslag i denna del, framställde han vissa erinringar med avseende å de praktiska konsekvenserna därav och föreslog till förekommande av missförstånd, att nödvärnsrätten skulle inskränkas till fall av grov ärekränkning. Sedan Lagrådet avstyrkt den föreslagna utvidgningen av nödvärnsrätten särskilt med hänsyn till frågan om bevisbördans fördelning, lät departementschefen frågan falla i avvaktan på en mera allmän reform.[9] Frågan berördes icke vid den år 1945 företagna reformen av nödvärnsreglerna särskilt med avseende å polismans rätt att bruka våld, men stadgandet i 5: 10 SL flyttades till 5: 8 SL.

Thyrén[1] var motståndare till särskilda stadganden om provokation och retorsion. Däremot upptog han[2] såsom *grund för straffminskning* det förhållandet, att gärningsmannen »utan egen skuld blivit av den, mot vilken brottet begicks, till vrede retad och i sådant vredesmod brottet förövat». Samma ståndpunkt har Strafflagberedningen[3] nyligen intagit, då den såsom grund för fakultativ nedsättning eller eftergift av påföljd eller eftergift av åtal anfört, att »brottet har föranletts av annans grovt kränkande beteende», men detta förslag går, såsom synes, vida längre än Thyréns.

Den givna översikten ger vid handen, att man ur lagteknisk

---

och för sig, varemot reservanter (s. 23 f.) anslöto sig till motionärernas uppfattning, att även ärekränkning med ord i vissa fall borde få mötas med våld.

[8] Betänkande och förslag rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m. m. avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga (Sthm 1934. — SOU 1934: 56), s. 62 f. De sakkunniga anförde med avseende å *rättspraxis*, att endast realinjurier ansetts berättiga till nödvärn (NJA 1932 B nr 760).

[9] 1937 års Riksdag. Prop. nr 187, Statsrådsprotokoll den 31 jan. 1936, s. 40 f.; Lagrådets Utlåtande, s. 131 f. och Statsrådsprotokoll den 5 mars 1937, s. 146 f.

[1] Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 2. Ärekränkningsbrottet (1919), s. 140.

[2] Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Kap. 1—13. (Allmänna delen.) (1916), s. 52 (IV: 13: 6).

[3] Strafflagberedningens Promemoria (SOU 1948: 40), s. 7, 19 f.

synpunkt kan behandla retorsion på tre olika sätt: såsom särskilt stadgande vid den brottstyp, där retorsionen tillmätes betydelse, såsom del av stadgande om nödvärn eller såsom del av stadgande om straffminsknings- och straffrihetsgrunder. Ur rättspolitisk synpunkt synas mig övervägande skäl tala emot erkännandet av grundsatsen, att ord skall få mötas med våld. Därmed torde nödvärnslösningen tillbakavisas. Såsom jag vid framställningen av rättsstridighetsrekvisitet anfört (se ovan s. 120), kan man utöver de objektiva grunderna för brottslighetens uteslutande tänka sig straffrihetsgrunder, och dessa äro att föredraga i de fall, där man icke vill lösgöra en viss typ av handlingar från det brottsliga området. Ur denna synpunkt och med hänsyn till det förhållandet, att även fall av retorsion med ord ingå därunder, torde man kunna till denna del antaga Strafflagberedningens förslag. Gör man det, erfordras icke vid stadgandena om ärekränkning särskild lösning av det fallet, att gärningsmannen hämnats ord med ord.

3. Ärekränkning i tryckt skrift.

Enligt Tryckfrihetsförordningens regler (8 kap. TF) är ansvarigheten för tryckfrihetsbrott *exklusiv* och *successiv*. Exklusiviteten består dels däri, att endast *gärningsmän* kunna ställas till ansvar för tryckfrihetsbrott, varemot övriga medverkande gå fria, dels ock däri, att lagen lämnar anvisning å dem, som äro att anse såsom gärningsmän. Successionen ligger däri, att sagda regler *i tur och ordning* utpeka gärningsmännen på sådant sätt, att alltid någon skall kunna ställas till ansvar. Det faller utom ramen för denna avhandling att redogöra för principerna för ansvaret vid tryckfrihetsbrott[4] eller framlägga synpunkter på deras berättigande. Jag skall inskränka framställningen till ett fåtal disparata spörsmål, som direkt gälla ärekränkning.

Det är att märka, att enligt Tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler ansvaret kan falla å en *juridisk* person. Tryckfrihetssakkunniga[5] ha icke upptagit tanken att ålägga den kollektiva enheten särskilt *straffansvar*, därest den utpekas såsom gärningsman,

[4] H. Eek, Nya Tryckfrihetsförordningen. Svensk pressrätt i systematisk framställning (Sthm 1948), s. 113—118.

[5] Förslag till tryckfrihetsförordning avg. av 1944 års tryckfrihetssakkunniga (Sthm 1947. — SOU 1947: 60), s. 177.

varemot de acceptera den i rättspraxis intagna ståndpunkten, att *skadeståndsansvar* kan åläggas den kollektiva enheten. De sakkunniga yttra härom följande:

»Straffansvar kan enligt allmänna rättsregler ej göras gällande mot juridisk person utan allenast mot de personer som leda dess verksamhet. Detta måste uppenbart gälla även ansvar för tryckfrihetsbrott. Då någon blir straffskyldig i egenskap av laga ställföreträdare för juridisk person, kan stundom även den juridiska personen göras ansvarig för skadestånd på grund av brottet (NJA 1910: 184; 1929: 461). Det kan därför vara motiverat att låta den juridiska personen jämte sin laga ställföreträdare svara även för skadestånd i anledning av tryckfrihetsbrott. Uppenbart är att den skadelidandes möjlighet att utfå ett skadestånd som tillerkänts honom därigenom i många fall skulle ökas. Det vore föga rimligt, om denne ej kunde utfå skadeståndet av den juridiska personen, för vars räkning rörelsen drives.»

Det förtjänar att framhållas, att frågan om den kollektiva enhetens straffansvar icke besvarats ur rättspolitiska synpunkter utan ur dogmatiska. Det är icke rättsskyddet, som motiverar de sakkunnigas ståndpunkt, utan en rättsgrundsats. Utan att nu taga upp hela det vidlyftiga frågekomplexet om kollektiva enheters straffansvar till behandling vill jag här anmärka, att just tryckfrihetsbrotten måhända kunde hava visat sig ägnade för särreglering, emedan där i mindre mån än eljest hänsyn tages till den straffrättsliga skulden, samt att ärekränkning i utländsk rätt[6] just hör till de brott, vilka ansetts ägnade för utvidgning av ansvaret till kollektiva enheter. Vad de sakkunniga uttala om skadeståndsansvaret kommer läsaren att tro, att man menat denna sanktion mot de kollektiva enheterna fylla väsentligen samma funktion som straffet. Så är emellertid icke meningen, ty de sakkunniga fästa huvudvikten vid dess reparativa funktion.

Vid tillämpningen av 1812 års Tryckfrihetsförordning uppkom tvekan, huruvida *annonser och andra dylika meddelanden,* varigenom särskilt ärekränknings- och bedrägeribrott förövades, utan att innehållets brottslighet omedelbart framginge av deras lydelse, fölle under Tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler.[7] Denna

[6] S. Hurwitz, Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar (Kbhvn 1933), s. 279 f.

[7] Förslag till tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60), s. 122 f. med där angiven litteratur. Eek har i a. a., s. 96 f. vidhållit sin uppfattning rörande avgörandet i rättsfallet NJA 1934 s. 7.

tvekan har nu genom ett särskilt stadgande (7: 2 TF) blivit i den gällande Tryckfrihetsförordningen undanröjd. Man har från Tryckfrihetsförordningens tillämpningsområde undantagit dels annonser och andra sådana meddelanden, dels ock meddelanden, vilkas innehåll icke är tillgängligt för allmänheten, i båda fallen under förutsättning, att den, som offentliggör meddelandet, icke av dess lydelse kan inse dess brottsliga beskaffenhet. Man har att skilja på tre olika situationer med avseende å ifrågavarande meddelanden. Framgår det omedelbart av lydelsen, att ansvar för tryckfrihetsbrott kan ifrågakomma, faller meddelandet under Tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler, och annonsören går fri från ansvar, om meddelandet ingår i periodisk skrift. Är det brottsliga innehållet ej uppenbart, är endast annonsören ansvarig. Är det brottsliga innehållet ej uppenbart, men äger den, som publicerar meddelandet, kännedom därom, drabbas såväl annonsören som denne av vanligt straffrättsligt ansvar. Det sistnämnda förhållandet kan ifrågakomma icke minst vid ärekränkningsbrott. Det bör emellertid anmärkas, att ärekränkningsbrotten i princip äro så konstruerade, att envar, som utsprider eller fortsprider ärekränkning, är gärningsman.

Det händer ofta, att tidningsredaktioner erhålla ärerörige meddelanden av privatpersoner, vilka anmäla sig såsom *nyhetsförmedlare*. Har ett sådant meddelande offentliggjorts i tidningen, går meddelaren fri från ansvar. Har så icke skett, skall emellertid meddelarens straffansvar jämlikt 7: 3 första stycket TF bedömas efter allmän lag. Det ligger sålunda utom meddelarens räckvidd, huruvida hans ärerörige meddelande för honom kan medföra straffansvar. De Tryckfrihetssakkunniga[8] liksom åtskilliga ledamöter av Riksdagen[9] föreslogo ansvarsfrihet även i detta fall, men departementschefen[1] och Riksdagen godtogo ej argumenten till förmån för en sådan princip, enär man icke utan vidare kunde taga för gott, vad meddelaren uppgivit, att ett meddelande avsett för publicering i tryckt skrift skett, särskilt när meddelandet uppgivits vara lämnat till en ensklid författare eller till ett flertal tidningsredaktioner i syfte att på sådant sätt vinna spridning, även om publikation ej kunde tänkas ifrågakomma.

[8] A. a., s. 50 f., 210.

[9] 1948 års Riksdag. 1:a kammaren. Motioner nr 385 och 387. 2:a kammaren. Motioner nr 548 och 549. Se även Konstitutionsutskottets Utl. nr 30, s. 8 f., 33, 41.

[1] 1948 års Riksdag. Prop. nr 230, s. 87 f.

Det måste erkännas, att frågan om meddelarnas straffansvar är svårlöst, och något försök skall här icke vågas. Jag vill blott fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att den nu gällande regeln är otillfredsställande. Det torde nämligen förhålla sig så, att meddelaren icke kommer att kunna ställas till ansvar för sitt meddelande, såvida icke mottagaren annorledes än i tryckt skrift utlämnar honom till den, som meddelandet gäller, eller mottagaren själv sprider det vidare. Det rättsosäkerhetstillstånd, i vilket sålunda meddelaren råkar, förvärras av dessa omständigheter. Uppgiver sig meddelaren hava trott, att meddelandet skulle publiceras, få domstolarna svårighet att avgöra, huruvida den villfarelse, som han åberopar, är av faktisk eller rättslig art.

Det är naturligtvis tänkbart, att man undviker sådana svårigheter genom att tillgripa den gamla dogmatiska konstruktionen, att *frånvaron av offentliggörande* av meddelandet anses utgöra en objektiv *betingelse för brottsligheten*, vilken står utom både skuld och kausalitet.[2] Dylika av ett efterföljande faktum betingade brott kände svensk rätt länge vid gäldenärsbrotten och förskingringsbrottet, men konstruktionen har vid omregleringen av förmögenhetsbrotten försvunnit.[3] För egen del ogillar jag konstruktionens tillämpning å fall, där gärningsmannen saknar möjlighet att bedöma eller ingripa i händelseförloppet. I synnerhet i de nu ifrågavarande fallen, där han i själva verket vanligen upptäckes på grund av en annans indiskretion eller angivelse, synes mig konstruktionen icke böra komma till användning.

b. *Den angripne.*

1. Inledande anmärkningar.

Vad jag om angriparen sagt beträffande intresset för och värdet av en *kriminalpsykologisk* undersökning av den ifrågavarande persongruppen äger sin giltighet även i fråga om den angripne, ehuru skälen därför äro andra. Av alla de äreröriga yttranden, som alltid och allestädes utslungas, träffa nämligen endast ett fåtal, ty långt

[2] Om denna konstruktion se F. v. Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 25. Aufl. besorgt von E. Schmidt (Berlin u. Leipzig 1927), s. 280 och R. v. Hippel, Deutsches Strafrecht. Bd. 2. Das Verbrechen. Allgemeine Lehren (Berlin 1930), s. 379 f.

[3] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1940: 20), s. 209 f. och 165 f.

ifrån alltid känner sig den, som avses med yttrandet, angripen. Å andra sidan kan man finna, att personer icke sällan känna sig förfördelade av yttranden, vilka icke anses vara äreröriga. För den angripnes attityd spela, förutom yttrandets innebörd, angriparens person och tiden och platsen för angreppet stor roll. Mången gång grundar sig uppfattningen av yttrandets innebörd på värderingar, som äro för den angripne väsentliga men sakna större betydelse för menige man. De irrationella moment, som betinga den angripnes reaktioner, kunna emellertid här icke behandlas.

Av dem, som känna sig angripna och förfördelade, torde endast ett fåtal överväga att skrida till rättslig åtgärd mot angriparen. Om icke deras egen rättskunskap bragt dem till insikt om det ovanliga och vanskliga i en dylik åtgärd, lära de snart få besked därom av en advokat[4], som är så mån om sin egen heder, att han icke vill värna andras. Endast när harm eller hat förmått den angripne att övervinna alla egna betänkligheter, inlåter han sig med eller utan rättegångsbiträde på en process. Den gallring av de angripna, som sålunda förekommer, innan ärekränkningen kommer under domstols bedömande, gör, att de återstående angripna, vilka inför domstol yrka ansvar för ärekränkning, i betydlig utsträckning äro särpräglade individer och beskaffenheten av deras mål oangenäm, även om lysande undantag finnas. Det måste dock konstateras, att kärandena i ärekränkningsmål icke på ett fullgott sätt representera de angripna.

---

[4] I sin bok Om god advokatsed (Lund 1944) yttrar advokaten K. A. Vinge därom (s. 33) följande: »Ombudsmannaskap i ärekränkningsmål torde sålunda icke sällan avvisas av advokater, som äro måna om sitt anseende.» I en recension av detta arbete modifierade hovauditören B. Barre (Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund, Årg. 1944, s. 126) den anförda ståndpunkten på följande sätt: »Detta uttalande torde vara alltför generellt. Otvivelaktigt förekomma situationer, då en advokat icke kan och bör avvisa uppdrag att företräda part i ärekränkningsmål. Ära, heder och medborgerligt anseende vill man icke ha fläckat och misstänkliggjort. Man bör icke anse det ovärdigt för en advokat att åtaga sig att skydda en klient för påtaglig och allvarlig kränkning därutinnan, och att föra klientens talan i rättegång, om det icke går att vinna upprättelse på annat sätt.» En liknande tankegång utvecklas ur landsortsadvokatens synpunkt av S. Hallström i TSA 1945, s. 19. Från domarehåll har senast S. Petrén i SvJT 1948, s. 175 anfört, att ärekränkningsmålen f. n. i allmänhet äro av sådan beskaffenhet, att det har kunnat sägas, att ingen hederlig människa uppträder som kärande i sådana mål. Frågeställningen har nyligen fått belysning i ett skönlitterärt arbete av en jurist (Jan Gehlin, Enskilt område. Sthm 1949).

I det följande skola vi betrakta den angripne ur *rättslig* synpunkt. Det är nämligen så, att den angripnes person vid ärekränkning icke sällan erbjuder särskilda problem, av vilka några äro av övervägande teoretisk art, medan andra erbjuda praktiska svårigheter. Det händer sålunda stundom, att *identifikationen av den angripne* vållar svårigheter, emedan ärekränkningen fått en sådan utformning, att man svårligen kan avgöra, *vem* den avser eller *vilka* den gäller. Frågorna, huruvida *angrepp på barn och sinnessjuka* och *angrepp på de döda* kunna anses utgöra ärekränkning, ha orsakat stor tvekan i doktrinen, och detsamma gäller spörsmålet om bedömningen av *angrepp på kollektiva enheter*. De här angivna problemen skola nu närmare belysas.

2. Identifikationen av den angripne.

Vanligen framgår det utan vidare av ärekränkningen själv eller av det sammanhang, i vilken den förekommit, vem som avses med angreppet, i det att den angripne namngives, utpekas eller antastas, eller också ådagalägger situationen, att just han avses. Stundom har emellertid ärekränkningen framställts så försåtligt, att det kräves särskild insikt för att förstå, vem det gäller, ty yttrandet bygger på ett samförstånd mellan meddelaren och mottagaren. Den angripne måste alltid kunna övertyga domstolen därom, att just han är den, som angreppet gäller, vilket särskilt i sistnämnda fall kan vara vanskligt. *Id certum est quod certum reddi potest; sed id magis certum est quod de semet ipso est certum.*[5]

Det behöver väl knappast sägas, att den omständigheten, att den angripne ej namngives, icke spelar någon roll för bedömandet av angreppets ärerörliga beskaffenhet. Däremot torde det vid förtal böra krävas, att åhörarna eller läsarna eller åtminstone någon av dem visas hava förstått, vem som åsyftats. Låt mig giva två ur rättspraxis hämtade exempel på ärekränkning, där den angripne icke namngivits. I rättsfallet NJA 1895 s. 180 gjorde den, som trodde sig bestulen, följande anmälan: »För sagda tillgrepp misstänker jag min städerska, enär hon har nycklar till bostaden, och i samma byrå förvarats mera penningar, men dessa ej tillgripits. Hennes namn är okändt, men träffas hon i min bostad — —. Hon beskrifves vara

[5] Om denna maxim se H. Broom, A Selection of Legal Maxims. 10th ed. by R. H. Kersley (London 1939), s. 422 f.

40—45 år gammal, medelstor och har träben.» Varken polismyndigheten eller domstolen hyste tvekan om den angripnas identitet. I rättsfallet NJA 1907 s. 443 lät ordföranden i kyrkostämma, som vid ett sammanträde angripits av församlingsmedlem, i Svensk Kyrkotidning införa frågor avseende uppträdet, vilka av redaktionen besvarades, samt uppläste före nästa sammanträde, vad tidningen därom innehöll. Ehuru Högsta domstolen icke tvekade att anse förfarandet avse den ifrågavarande församlingsmedlemmen, ansågs dock förfarandet icke lagligen kunna betraktas såsom ärekränkning mot denne.

Identifikationsproblemet har överhuvud taget spelat mycket liten roll i svensk rättspraxis. De enda tillfällen, då man kan finna, att domstolarna tagit ställning till frågan, förekomma, när det äreröriga yttrandet riktats mot föremål, som ej ansetts kunna äga rätt till ära, sålunda mot avliden, vare sig yttrandet skett före dödsfallet eller på hans döda mull, eller mot juridisk person eller annan kollektiv enhet. I det hänseendet förtjäna två rättsfall vår uppmärksamhet:

NJA 1897 s. 96. De, som om en 14-årig flicka utspritt rykte, att hon vore havande, och därför efter flickans död ställts till ansvar av hennes fader, frikändes av domstolarna, därvid HR, i vars utslag HovR ej gjorde ändring, åberopade, att denne saknat laglig befogenhet att föra ansvarstalan för yttranden, som rörde hans avlidna dotter, samt att han ej visat, att genom dylika yttranden skada tillfogats honom själv, men HD anförde, att genom vad i målet förekommit icke vore ådagalagt, att de fällt yttranden, som lagligen kunde anses innefatta ärekränkning mot honom. JR Herslow fann honom jämlikt 6: 8 SL behörig föra talan utan hinder därav, att dottern numera avlidit. JR Ahlgren och Claëson funno ej skäl vara anfört, som kunde verka ändring i HovR:s utslag.

NJA 1905 s. 400. Den, som å kommunalstämma vid väckt fråga om upphörande av kommunens annonsering i viss tidning, yttrat, att tidningen urartat till ett formligt skandalblad samt att det i följd härav vore varje rättänkande medborgares plikt att taga avstånd från en dylik tidning och i varje fall ovärdigt ett samhälle att såsom sådant understödja en dylik publikation, ansågs av domstolarna icke därigenom hava gjort sig skyldig till ärekränkning mot den, som utgav och redigerade tidningen. JR Marks von Würtemberg och Westring funno yttrandet innefatta missfirmelse mot denne och tillämpade 16:11 SL.

Bjerre[6] och Thyrén[7], vilka uppmärksammat det senare rättsfallet, hava uttalat den åsikten, att avgörandet träffats på

[6] Bjerre, a. a., s. 234 f.

[7] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16 (1919), s. 49.

grundval av det förhållandet, att yttrandet fällts under utövning av en medborgerlig skyldighet att uttala sig i en allmän angelägenhet. Denna uppfattning kan jag icke dela, ty jag menar, att yttrandet icke skäligen kunnat uppfattas såsom ett angrepp mot utgivaren personligen. Thyrén har för övrigt med avseende å det nyss nämnda rättsfallet NJA 1907 s. 443 samtidigt uttalat samma åsikt som om rättsfallet NJA 1905 s. 400, men i det fallet hyser jag den uppfattningen, att yttrandet alls icke ansetts kränkande mot församlingsmedlemmen.

Om någon framställer en ärerörig beskyllning, som *alternativt* måste avse en av flera personer, uppkommer frågan, huruvida envar av dem, som sålunda drabbats av en misstanke, är berättigad att föra talan. I nedanstående rättsfall, där emellertid beskyllningen samtidigt eventuellt riktats mot flera, ha domstolarna bejakat frågan:

NJA 1918 s. 80. Två flyttkarlar omhänderhade en landsflyttning, under vilken vissa en tjänarinna tillhöriga värdehandlingar uppgåvos hava förkommit. Dennas husbonde anmälde förlusten till hyrverket genom telefonsamtal och vid personligt besök och uppgav därvid, att endast husfolket och de båda flyttkarlarna haft möjlighet att tillgripa handlingarna och att han därför misstänkte de senare eller någon av dem för tillgreppet. På åtal av flyttkarlarna dömdes husbonden av domstolarna jämlikt 16: 7 jämfört med 4: 1 och 3 SL.

Om man överhuvud skall medgiva envar, som avses med en mot *någon* av flera riktad beskyllning, att föra talan om ärekränkning, måste man i vart fall se till, att icke kretsen av personer, vilka sålunda tillerkännas målsäganderätt, blir alltför stor. Den engelska rätten[8] kräver kategoriskt, att en viss person skall vara utpekad, för att denne men ingen annan skall få föra talan. Helt annat är naturligtvis förhållandet, om beskyllningen riktas mot envar av de utpekade. Då äga de alla rätt till talan för ärekränkningen. Ur svensk rättspraxis må följande rättsfall omnämnas:

NJA 1910 s. 620. Kommunalnämnd beslöt att hos innehavare av näringsställen och hos handlande anhålla, att öl och vin ävensom denaturerad sprit icke måtte utlämnas till angivna personer, och beslutet expedierades. En av de angivna väckte åtal för ärekränkning mot nämndens ledamöter. Medan HR ogillade hans talan, dömde HovR, i vars utslag HD ej gjorde ändring, nämndens ledamöter jämlikt 16: 9 SL.

[8] Odgers, a. a., s. 124: »If the words reflect impartially on either A or B, or on someone of a certain number or class, and there is nothing to show which one was meant, no one can sue.»

Slutligen skola vi behandla frågan, huru sådana yttranden böra bedömas, vilka på en gång klandra en större grupp av människor utan att angripa någon viss person. Vad man sålunda säger *in genere* avser ju i själva verket icke att gälla *universaliter*. I ett ryktbart engelskt rättsfall anförde domaren Willes härom följande[9]:

»If a man wrote that all lawyers were thieves, no particular lawyer could sue him, unless there is something to point to that particular individual.»

Jag tror, att denna ståndpunkt är den riktiga. Envar, som genom yttrandet utpekas såsom den avsedde, bör kunna väcka talan om ärekränkning, men icke någon annan. Det är alltså ej rimligt att på sådant sätt bruka ordspråket: om man kastar en sten i hundflocken, tjuter den som känner sig träffad, att man redan genom hans åtgärd att väcka åtal erkänner honom såsom rätt målsägande; han måste också visa, att han är träffad.

3. Barn och sinnessjuka.

Frågan, huruvida barn och sinnessjuka kunde utsättas för ärekränkning, hör till doktrinens mest omhuldade tvisteämnen, varemot den icke givit anledning till lagstadganden eller ens yttranden i lagarnas motiver. I förarbetena till 1864 års Strafflag kan man icke finna någon behandling av detta ämne, och stadgandena i 16 kap. Strafflagen besvara icke den uppställda frågan. Jag har icke i rättspraxis funnit något fall, där den besvarats nekande.[1]

I *doktrinen* uppmärksammade H a m m a r s k j ö l d[2] frågan, vilken av honom besvarades med stor utförlighet under utveckling av tankegångar, vilka ha sitt upphov i den tyska rättsvetenskapen. Enär varken beskyllning eller förolämpning mot ett outvecklat *barn* kunde lända det till vanära, kunde enligt hans mening ärekränkning ej anses föreligga, men i samma mån viljans frihet började komma till aktualitet och därigenom en moralisk om ock icke rättslig tillräknelighet uppstode, kunde det bliva tal om ärekränkning emot barn åtminstone vid förtal, därest handlingens ärekrän-

[9] Citerat efter Fraser, a. a., s. 8.

[1] I rättsfallet NJA 1920 s. 526 (se nedan s. 269) har käranden uppenbarligen gjorts till föremål för äreröriga yttranden, vilka på grund av intressekollision likväl icke ansågos brottsliga.

[2] Hammarskjöld, a. a., s. 25 f.

kande egenskap innefattade något nedsättande just för ett barn i den ålder och utvecklingsgrad, varom det vore fråga. Med avseende å de *sinnessjuka* ville Hammarskjöld icke ur rättslig synpunkt beakta det lidande, som den angripne möjligen kunde förnimma, utan fäste sig allenast vid det förhållandet, att beskyllningen avsåge handlingar under hans förflutna tillräknelighet. Om nämligen den sinnessjuke återfinge förståndets bruk, kunde de angrepp, som sålunda riktats emot honom, för honom hava samma följder, som för andra människor. Samma ståndpunkt utvecklas av Hagströmer[3] sålunda:

»Man har ofta sagt, att barn och vansinniga ej kunna vara föremål för ärekränkning, emedan de ej vore tillräkneliga, men detta är ej rätt, ty ehuru de ej äro juridiskt tillräkneliga, kunna de dock vara sedligt tillräkneliga. Dock finnes härför en viss gräns. Ett alldeles outvecklat barn och en från födelsen fullkomligt vansinnig människa kunna ej vara objekt. Men om den vansinnige en gång varit fullt normal eller åtminstone mindre vansinnig än nu, så kan det bliva ärekränkning, om handlingen refererar sig till den tid, då han var sedligt tillräknelig.»

Thyrén[4] är icke som Hammarskjöld benägen att frånse det subjektiva lidandet, utan yttrar:

»Beskyllning mot ett *barn* eller en *sinnessjuk*, en idiot etc., kan ofta träffa dessa subjektivt på liknande sätt som en kapabel person och eventuellt få efterverkningar i en senare tidpunkt, då de blivit kapabla.»

Medan man sålunda länge i doktrinen tvekade att giva barn och sinnessjuka samma rättsskydd mot ärekränkning, som man tillerkänt dem med avseende å våldsgärningar och frihetsberövanden, intog Stjernberg[5] oförbehållsamt den ståndpunkten, att jämväl barn och sinnessjuka åtnjuta skydd mot ärekränkning på samma sätt som andra medborgare.

I *utländsk rätt* har det uppställda spörsmålet fått skiftande svar. Av dessa betingas många av hänsyn till ett antaget ärebegrepp, som icke äger tillämpning å de här ifrågavarande persongrupperna. Så

---

[3] Hagströmer, Anteckningar, s. 24.

[4] Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 2. Ärekränkningsbrottet (1919), s. 32. I sin samma år utgivna Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 47 framhåller Thyrén, att en minderårig eller sinnessjuk under omständigheter mycket väl kan vara mottagare av ett ärerörigt meddelande.

[5] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 6.

är förhållandet i *finländsk* rätt, där Forsman[6] utvecklat en ståndpunkt, som nära ansluter sig till Hammarskjölds och Hagströmers. I *österrikisk* rätt förfäktar ännu Malaniuk[7] den förut av Rittler[8] utförda tanken, att äran motsvaras av de medborgerliga plikter, som kunna åläggas den enskilde, och accepterar därmed den ståndpunkten, att barnens förmåga att kunna utsättas för brottslig ärekränkning begynner med skolplikten. Krabbe[9] har i *dansk* rätt framhållit, »at ingen principielt er unddraget Retsbeskyttelse for sine Æresforhold», men tillfogar, att beskyllningar för det moraliskt klandervärda blott kunna bestraffas, när den angripne besitter det minimum av utveckling och tillräknelighet, som kräves för en etisk värdering av hans handlingar.

Med en sådan uppfattning glider man från det dogmatiska betraktelsesättet till det ideologiska, vilket lägger människovärdet till grund för ståndpunkten. I *tysk* rätt framhåller Schönke[1] i motsats till äldre tyska författare men med stöd av rättspraxis, att man icke skall fästa avseende vid frågan, huruvida den angripne känt sig kränkt av angreppet, utan generellt tillerkänna barn och sinnessjuka rättsskydd. Hafter[2] synes för *schweizisk* rätt hävda samma uppfattning.

Rättsskyddssynpunkterna framträda särskilt i *norsk* rätt, varest Skeie[3] starkt framhåller barns och sinnessjukas känslighet för andras omdömen. Skeie betonar tillika den medkänsla medborgarna i gemen känna för barn och sinnessjuka, som utsättas för angrepp, och vill bereda dessa samma rätt till fredad tillvaro, som tillerkännes övriga medborgare.

I *anglo-amerikansk* rätt, varest ärekränkning allmänt kommer

[6] J. Forsman, Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Afd. 1 (Hfors 1899), s. 146.

[7] W. Malaniuk, Lehrbuch des Strafrechtes. Bd. 2: 1 (Wien 1948), s. 139.

[8] Th. Rittler, Lehrbuch des österreichischen Strafrechts. Bd. 2 (Wien 1938), s. 64 f.

[9] O. H. Krabbe, Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 ... udg. med Kommentarer. 4. Udg. (Kbhvn 1947), s. 609.

[1] A. Schönke, Strafgesetzbuch. Kommentar. 4., neubearb. Aufl. (München und Berlin 1949), s. 417.

[2] E. Hafter, Schweizerisches Strafrecht. Besonderer Teil: 1 (Berlin 1937), s. 181 not 1.

[3] J. Skeie, Om ærekrænkelser efter norsk ret (Kristiania 1910), s. 218 f.; samma förf., Den norske strafferett, Bd 2. 2. utg. (1946), s. 158.

under betraktande såsom en handling, som grundar rätt till skadestånd, anses naturligtvis barn och sinnessjuka äga rätt att föra talan om ärekränkning och tilldömas också utan betänkligheter skadestånd.[4]

Enligt min mening vore det vådligt att bedöma frågan ur dogmatisk synpunkt på grundval av en för annat ändamål antagen bestämning av ärekränkningsbrottens skyddsobjekt. Man måste i första hand fästa avseende vid de motsatta intressena hos parterna: angriparens behov av ökad yttrandefrihet och den angripnes önskan om rättsskydd. Vid avvägandet av dessa motstående intressen finner jag jämväl ur rättsideologisk synpunkt övervägande skäl tala till förmån för ett obetingat erkännande av de ifrågavarande handlingarnas brottslighet, varemot det är svårt att till förmån för straffriheten framställa sådana anspråk på yttrandefrihet, vilka icke kunna inrymmas i de vid vanliga ärekränkningar erkända reservationerna. Barn och sinnessjuka äro i lika mån som andra förtjänta av en lugn och fredad tillvaro, där ohövligt bemötande icke tolereras. Upprätthållandet i samhället av rättsskydd för dem mot ärekränkning är ägnat att bibehålla aktningen för människovärdet.

4. De döda.

Innebörden av den bekanta sentensen *de mortuis nil nisi bene* (dicere debemus), vars ursprung man leder tillbaka till ett uttalande av en av Greklands sju vise (Chilon)[5], är den, att man ej bör eller får yttra sig om de döda annat än med lovord, d. v. s. icke klandrande eller ärerörigt. En annan, kärvare åskådning om de dödas eftermäle framträdde under den nordiska forntiden i Hávamál, där det i strof 77 heter:

[4] Ph. Wittenberg, Dangerous Words. A Guide to the Law of Libel (New York 1947), s. 197 f.

[5] H. Lamer, Wörterbuch der Antike mit Berücksichtigung ihres Fortwirkens (Leipzig 1933), s. 127. — Denne Chilon var efor i Sparta på 560-talet f. Kr.; om det åsyftade uttalandet (τὸν τετελευτηκότα μακάριζε) se H. Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker. 5. Aufl. Bd. 1 (Berlin 1934), s. 63. Med ett annat ordaval förekommer en liknande sentens hos Thucydides II, 45; se härom den rika exempelsamlingen i Stevenson's Book of Proverbs, Maxims and Familiar Phrases (London 1949), s. 520 f.: De mortuis. Det anförda Chilon-ordet behandlas icke hos E. Wolf, Griechisches Rechtsdenken. 1. Vorsokratiker und frühe Dichter (Frankfurt a. M. 1950).

Deyr fé, deyia frændr,
deyr siálfr it sama;
ek veit einn, at aldri deyr:
dómr um dauðan hvern.[6]

Den 'dom', varom talas i den sista raden, är den aldrig upphörande bedömning, som varje avliden kan bliva underkastad; denna bedömning kan utfalla i positiv eller negativ riktning och sålunda innebära lov eller tadel.[7] Det är alltså, i motsats till förhållandet i strof 76, uttalat, att det icke blott är det »goda eftermälet», som blir bestående.

I den mån den ogynnsamma bedömningen av död mans minne kommit att uppfattas såsom ett ärerörigt angrepp mot honom själv eller mot hans efterlevande, har under rättsutvecklingens förlopp framträtt ett behov av rättsskydd. Lagstiftarens förmåga att tillfredsställa sådana framträdande anspråk har växlat. I betydlig mån har lagstiftarens ansträngningar influerats av doktrinens konstruktioner.

Såsom jag i den laghistoriska delen (s. 80 f.) påvisat, stod frågan om skydd för död mans minne ständigt på dagordningen under lagarbetet, och många olika synpunkter framfördes. Det torde stå utom allt tvivel, att Strafflagen icke rymmer sådant skydd mot ärekränkning, och annan uppfattning har ej heller kommit till uttryck i doktrin eller rättspraxis. Då jag nu likväl vill ägna någon uppmärksamhet åt frågan, beror det på intresset för de utgångspunkter, från vilka den blivit behandlad i doktrinen och i utländsk lagstiftning.

I den äldre straffrättsdoktrinen ansågs ärekränkning mot död man icke kunna förekomma, enär äran icke överlevde sin bärare och sålunda rättskränkning icke förelåg. När likväl anspråken på rättsskydd för de dödas minne förmådde lagstiftarna till stadganden i ämnet, fann doktrinen möjlighet att acceptera dylika rättsregler såsom uttryck för tanken på en medelbar ärekränkning av de efterlevande. Redan den romersk-rättsliga doktrinen (D. 47. 10, 1) gav uttryck åt ett sådant betraktelsesätt: *spectat enim ad existima-*

[6] Edda. Hrsg. von G. Neckel. 2. Aufl. 1. Text (Heidelberg 1927. — Germanische Bibliothek. Abt. 2: Bd. 9), s. 28.

[7] Om denna tolkning se H. Gering, Kommentar zu den Liedern der Edda. Nach dem Tode des Verfassers hrsg. von B. Sijmons. 1 (Halle 1927. — Germanistische Handbibliothek. VII: 3: 1), s. 115 och där anförd litteratur.

tionem nostram, . . . si fama eius, cui heredes exstitimus, lacessatur . . . (semper enim heredis interest defuncti existimationem purgare).

Sedan läran om de samhälleliga intressena ersatt läran om de mänskliga rättigheterna såsom strafflagens föremål, tog Hagströmer[8] den nya läran till utgångspunkt för sin ståndpunkt, att den avlidnes ära icke borde skyddas. Han antog nämligen, att det skyddsvärda intresset vid all ärekränkning vore anspråket att anses såsom en sedligt oförlitlig människa. De döda kunde icke framställa något sådant anspråk, enär de icke längre hade några intressen i vår värld. Vid ärekränkning mot avliden saknades därför enligt Hagströmers mening rättsstridighet, och brott kunde sålunda icke föreligga.

Felet i de dogmatiska uppfattningar, som sålunda framlagts till försvar för ståndpunkten, att de dödas minne borde få ostraffat angripas, ligger däri, att man godtyckligt antagit förhandenvaron eller frånvaron av en viss rättighet eller ett visst intresse utan att inse, att detta antagande icke är annat än en rättspolitisk värdering. Man måste naturligtvis undersöka, på vilket sätt den gällande rätten är ofördelaktig och i vilken grad det vore ändamålsenligt att införa en rättsregel med särskilt skydd för de döda.

Till förmån för skydd av avlidens minne talar det välkända förhållandet, att medborgarna handla under starkt intryck av föreställningen, att ett gott namn efter döden är värdefullt. I den mån man anser denna strävan, som verkar hämmande på dem i deras handel och vandel, vara samhällsnyttig, kan man däri finna ett skyddsvärt intresse. Å andra sidan måste man erkänna, att de inskränkningar i yttrandefriheten, som finnas genom stadgandena om ärekränkning, lägga sådana band på åsiktsfriheten, som endast kunna försvaras med hänsyn till människornas samlevnad. I övrigt anknyta sig allehanda praktikabilitetsspörsmål till en regel med skydd för avlidens minne.

Det plägar till stöd för åsikten, att en sådan regel vore skadlig, anföras, att man träder *den historiska forskningens rätt* för nära. Därutinnan kan jag icke helt instämma. De anspråk på yttrandefrihet, som i det hänseendet framställas, kunna väl icke sträcka sig längre än till frihet att dokumentera äreröriga uppgifter och att på grundval av åberopade eller notoriska omständigheter fördomsfritt

[8] Hagströmer, a. a., s. 23.

värdera människornas handlingar. Vad man ur denna synpunkt svårligen kunde tåla vore ett sådant straffskydd, som avses i 16: 8 SL, till förmån för de dödas minne. Det bör ock ihågkommas, att yttrandefriheten i vetenskapliga framställningar torde erkännas såsom en reservation till stadgandena om ärekränkning.

Till förmån för skydd åt avlidens minne plägar man å andra sidan framställa den åsikten, att samhället borde erkänna *de efterlevandes rätt* att skydda deras döda anförvanters minne även i de fall, då ärekränkningen icke kunde sägas drabba även dem själva. Förhandenvaron av dylika anspråk måste erkännas, men deras intensitet är svår att uppskatta. I den nazistiska rättsuppfattningen[9] innefattade det ärerörige angreppet på en avliden ett angrepp på »die Ehre der Sippe» och angrep sålunda i själva verket envar i släkten. För mig framstår däremot de efterlevandes straffanspråk såsom uttryck för en önskan att rehabilitera den avlidne, och det kan därför icke bliva fråga om annat än tillbakavisande av osanna uppgifter eller korrigering av starkt överdrivna omdömen.

Enligt en tämligen vanlig uppfattning är angreppet på en avlidens minne ur straffrättslig synpunkt att betrakta såsom ett *angrepp på pietetskänslan* bland medborgarna, och brottet skulle sålunda ligga brott mot griftefrid (se nedan s. 329 f.) nära. Jag har mycket svårt att finna skäl för denna uppfattning. Blott i den mån de båda äro åsiktsförbrytelser finnes något samband. I det hänseendet är att märka, att detta brott utgör en enligt vedertagen uppfattning otillständig form av åsiktsyttring, medan ärekränkningens brottslighet i allmänhet består i framställandet av själva åsikten eller av omständigheter, vilka grundlägga en sådan åsikt.

Av praktikabilitetshänsyn måste man tänka sig att begränsa *den fredade tid,* under vilken angrepp å avlidens minne anses brottsliga, även om någon bindande teoretisk motivering för sådan tidsbegränsning näppeligen kan givas.[1] Tidsfristen bör enligt min mening vara så lång, att de personliga bevekelsegrunderna för och ändamålen med

---

[9] Das kommende deutsche Strafrecht. Besonderer Teil. 2. Aufl. (Berlin 1936), s. 410 f. Ansatser till en sådan uppfattning yppades i den äldre doktrinen av anhängarna av den »germanska» äreuppfattningen.

[1] Skeie, Om ærekrænkelser, s. 220 f. — Den norska strafflagens stadgande (§ 252) innehåller efter lagändring den 10 mars 1939 icke någon tidsgräns, enär man tagit intryck av Skeies åsikt; se härom Instilling om lovbestemmelser om ærekrenkelser med motiver fra Straffelovkommitteen av 1934 (Oslo 1937), s. 21.

det äreröriga angreppet *(animus injuriandi)* träda i bakgrunden. Däremot torde det med hänsyn till bevisningssvårigheterna icke vara lämpligt att begränsa brottsligheten till de fall, där skadeavsikt kunnat styrkas.

Vad slutligen beträffar frågan om den krets av personer, vilka böra tillerkännas *målsäganderätt*, kan denna göras mera eller mindre vidsträckt. Det kan icke undvikas, att denna krets i de särskilda fallen omfattar flera eller färre personer. Tanken att ställa ärekränkning mot avliden under allmänt åtal är mig främmande, och det torde ej heller vara ändamålsenligt att medgiva målsägandena rätt att angiva brotten till allmänt åtal.

I *utländsk rätt* erkännes ärekränkning mot avliden såsom brott i skiftande omfattning. I *dansk*[2] rätt anses såväl förtal som förolämpning vara brottsliga, och samma är förhållandet i *norsk*[3] rätt. Enligt *tysk*[4] rätt skall ärekränkningen vara av svår beskaffenhet (»Verunglimpfung»). Den *schweiziska*[5] rätten skyddar den avlidne blott mot osanna uppgifter (»Verleumdung» och »üble Nachrede»), och *finländsk*[6] rätt begränsar skyddet till osanna uppgifter, avgivna mot bättre vetande. I *anglo-amerikansk* rätt slutligen erkänner man ärekränkning mot avliden såsom ett brott, varemot man icke anser gärningen grunda rätt till skadestånd.[7]

Det synes mig vara uppenbart, att det vid ärekränkning mot avliden möjliga skyddsintresset avser hans objektiva ära (anseendet), varemot någon subjektiv ära icke kan åberopas. Det torde finnas anledning att överväga, huruvida icke de dödas eftermäle borde skyddas mot utspridandet eller fortspridandet av osanna uppgifter i sådana fall, där meddelaren ägt kännedom om uppgiftens osanning eller underlåtit att närmare undersöka dess riktighet, varemot det synes saknas skäl för ytterligare begränsning av yttrandefriheten. De starkt överdrivna omdömena skulle sålunda frigivas redan från dödsfallet.

[2] Borgerlig Straffelov § 274. I den *isländska* strafflagen (Almenn hegningarlög af 12. febr. 1940, XXV. kafli, 240. gr.) finnes ett motsvarande stadgande.

[3] Almindelig borgerlig straffelov § 252.

[4] Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich § 189; lydelsen enligt förordning den 29 maj 1943.

[5] Schweizerisches Strafgesetzbuch Art. 175.

[6] Strafflag för Storfurstendömet Finland 27: 4.

[7] C. S. Kenny, Outlines of Criminal Law. 15th ed. rev. by G. G. Phillips (Cambridge 1945), s. 372 och Wittenberg, a. a., 202 f.

Såsom jag redan i den laghistoriska delen (s. 44, 59 f., 63 f., 69) påvisat, uppkom redan under lagarbetet fråga, huruvida åtal för ärekränkning mot person, som efter angreppet avlidit, kunde av hans efterlevande väckas, men något stadgande i ämnet blev aldrig antaget. I rättspraxis blev frågan avgjord genom det ovan (s. 223) anförda rättsfallet NJA 1897 s. 96. I rättstillämpningen uppkom tillika spörsmål om verkan därav, att den kränkte, när hans talan vunnit bifall, avlider, sedan målet överklagats (NJA 1916 s. 571 och 1927 s. 360). Genom ikraftträdandet av nu gällande Rättegångsbalk har frågan emellertid kommit i nytt läge, ty dess 20: 13 andra stycket stadgar i detta ämne följande:

> Avlider eljest den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada, äge närstående, som nu sagts [efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller den som stått i adoptivförhållande till honom], samma rätt att angiva brottet eller tala däråt, som tillkom den avlidne, om icke av omständigheterna framgår, att denne ej velat angiva eller åtala brottet.

Av Processlagberedningens betänkande[8] framgår, att stadgandet tillkommit med särskild hänsyn till rättvisesynpunkter, i det att man funnit det vara stötande, att den, som förövat brottet, finge draga den fördelen av målsägandens död, att han bleve fri från vidare målsägandetalan. Den betänketid, som preskriptionsreglerna giva målsäganden, borde sålunda icke få allenast av den omständigheten, att denne avlidit, förkortas, och angriparen borde icke därigenom befrias från ansvar för brottet. Endast om målsäganden ådagalagt vilja att tåla oförrätten, borde enligt denna tankegång angriparen gå fri.

Naturligtvis kan man hysa annan åsikt än Processlagberedningen i frågan om de efterlevandes målsäganderätt, och den avvikande uppfattningen kan därvid bygga på en annan rättspolitisk värdering av de synpunkter, vilka Beredningen framlagt såsom motivering till stadgandet, eller på ändamålsavvägningar avseende straffanspråkets bibehållande. Man kan emellertid även från en annan ståndpunkt angripa det anförda betraktelsesättet. Man kan nämligen mena, att de skyddsintressen, vilka uppbära stadgandena om ärekränkning, äro

---

[8] Processlagberedningens Förslag till rättegångsbalk. 2. Motiv m. m. (Sthm 1938. — SOU 1938: 44), s. 266 f.

så intimt knutna till den angripne, att de utslockna med hans död. Denna tankegång synes emellertid icke hava blivit föremål för Beredningens prövning.

5. Kollektiva enheter.

Frågan, huruvida ärekränkning kan förövas gentemot en organiserad personsammanslutning, som utgör en sådan enhet, att den kan anses vara ett självständigt rättssubjekt, har i lång tid hört till den juridiska doktrinens mest omtyckta tvisteämnen. I svensk rätt har spörsmålet för närvarande aktualitet, enär det skall behandlas av Straffrättskommittén vid dess revision av stadgandena om ärekränkning, och uppkommande tveksamma lagstiftningsproblem ha, som vi nedan i olika sammanhang skola finna, samlats för att lösas samtidigt.

Ehuru Lagkommittén måste hava ägt kännedom om det redan vid den tiden brännande problemet, vilket bl. a. gav Ørsted anledning till den ryktbara uppsatsen »Over Injurier mod moralske Personer» (se ovan s. 23 not 1), har jag icke kunnat finna spår av överläggningar därom bland Lagkommitténs handlingar eller övriga handlingar till lagarbetet. Strafflagens lydelse eller förarbeten giva icke anledning att antaga, att stadgandena om ärekränkning avsetts gälla annat än enskilda personer. Denna ståndpunkt har *doktrinen* enstämmigt intagit, och i *rättspraxis* bestyrkes dess ståndpunkt av följande rättsfall:

NJA 1904 s. 483. Den, som om aktiebolag fällt ärerörige yttranden och skymfligen behandlat dess gods, dömdes av HR jämlikt 16: 11 SL men frikändes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes.

Svensk rätt är emellertid icke obekant med kriminalisering av förgripliga yttranden mot kollektiva enheter. Väl gällde 3: 11 i 1812 års Tryckfrihetsförordning endast »angripelser emot enskild man, vilka å ära gå», och stadgandet ansågs (NJA 1902 s. 70) medföra, att man icke vore skyldig ingå i svaromål å åtal av kollektiv enhet, men 3: 12 i samma lag fick tjäna såsom skydd även för kollektiva enheter mot ärerörige yttranden i tryckt skrift (NJA 1902 s. 70). Tolkningen av stadgandena om ärekränkning i 16 kap. Strafflagen har ej heller hindrat tillämpningen av 14: 7 i Rättegångsbalken av 1734 års lag å smädligt skrivsätt inför rätta mot

aktiebolag (SvJT 1933 Rf s. 24). I gällande strafflag finnes under brottstyperna missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen (s. 293 f.), samhällsfarlig ryktesspridning (s. 315 f.), hets mot folkgrupp (s. 319 f.), brott mot trosfrid (s. 325 f.) och förargelseväckande beteende (s. 330 f.) och möjligen även andra, t. ex. störande av förrättning eller av allmän sammankomst (11: 4 SL), utrymme för vissa äreröriga yttranden eller beteenden. Slutligen må märkas, att oskickligt uppträdande inför rätta är brottsligt jämlikt 9: 5 RB.

Redan Ørsted iakttog, att den verkliga anledningen till kriminalisering av kränkande yttranden mot staten och myndigheterna icke vore den, att dessas ära bleve angripen, utan den, att man genom sådana yttranden försökte undergräva grunden för samhällsmaktens auktoritet och därmed för rikets stadga och säkerhet. Man kunde enligt Ørsteds mening sålunda icke därav draga någon slutsats om möjligheten av en kollektiva enheters ära, vilken han förnekade.

Den utformning av begreppet ära såsom människans sedliga värde, vilken allmänt accepterades i den äldre doktrinen, lade naturligtvis hinder i vägen för erkännande av kollektiva enheters ära och därmed för erkännande av deras anspråk på rättsskydd mot kränkande yttranden. Hammarskjöld[9] utvecklar i svensk doktrin denna tankegång sålunda:

»Det kriminella ansvaret drabbar alltid de fysiska personer, som handla å den juridiska personens vägnar. Av samma skäl, som den senare ej kan drabbas af ett juridiskt ansvar, kan den ej heller hafva ett moraliskt, likasom å andra sidan berömmelsen för det goda och rätta, som i den juridiska personens namn sker, tillhör den eller de menniskor, som bestämt och fullbordat handlingen. När således någon säger, att t. ex. en kommun eller en korporation eller ett bolag burit sig ohederligt åt, kan detta icke betyda något annat, än att de personer, som bestämt handlingen, brutit emot hederns lagar, och kan alltså vara en kränkning emot dessa, ej emot den juridiska personen sjelf.»

Hagströmer[1] utförde samma tankegång på följande sätt:

»Objektet för handlingen skall vara en fysisk person. Ärekränkningen kan således ej begås mot så kallade juridiska personer eller föreningar, ty något sedligt värde, som ju är objekt för ärekränkningen, ha de ej. Lika

[9] Hammarskjöld, a. a., s. 33 f.; jfr s. 121 f.

[1] Hagströmer, Anteckningar . . ., s. 23.

litet som dylika objektiva subjekt kunna begå ett brott, lika litet kunna de begå en osedlig handling, utan så väl det goda som det tadelvärda göres av de fysiska medlemmarna däri. Visserligen kan man ådagalägga missaktning för ett dylikt subjekt, och många främmande strafflagar ha straff härför såsom för ärekränkning, men en sådan oegentlighet har vår lag ej gjort sig skyldig till.»

Thyrén[2] upptog varken den ovan anförda bestämningen av ärebegreppet eller ståndpunkten, att kollektiva enheter på grund av sin natur icke kunde bliva föremål för ärekränkning. Han framställde i stället den åsikten, att de kollektiva enheterna måste tillerkännas objektiv ära och att denna kunde tänkas bliva föremål för rättsskydd. Han yttrar därom följande:

»Att ärekränkningsobjektet utsträckes till juridiska personer eller överhuvud kollektiva bildningar, innebär ingen irrationell utvidgning av deliktets bas. Att det artificiella rättssubjektet icke har något självständigt själsliv, såsom den enskilda människan, bevisar endast, att ett angrepp på *subjektiv* ära icke kan göras mot den juridiska personen såsom sådan. Men möjligheten återstår att, genom påverkan av det allmänna omdömet om den juridiska personens verksamhet angripa dess objektiva ära. Om det är ett samhällsintresse att hindra ett störande på annat sätt av statens funktioner, så kan det tydligen även vara ett samhällsintresse att hindra sådant störande genom beskyllningar, och då likaväl att hindra dylikt angrepp på andra inom staten verksamma, kollektiva bildningars — stiftelsers o. s. v. — funktioner.»

För att straffrättsligt skydd för kollektiv enhet mot ärekränkning skall kunna ifrågakomma synas mig tre förutsättningar böra vara för handen. För det första kräves, att behov av skydd verkligen skall kunna påvisas, för det andra, att detta behov förnuftigtvis kan tillgodoses genom sådan kriminalisering, och för det tredje, att väsentligen samma intressen som vid ärekränkning mot enskild skyddas. Det skall emellertid tillstås, att dessa tre synpunkter icke pläga framställas i den ganska rikhaltiga litteratur i ämnet, som finnes i den utländska doktrinen. I utlandet tillerkännes nämligen kollektiva enheter skydd mot ärekränkning i långt större utsträckning än som är fallet i vårt land.[3]

---

[2] Thyrén, Förberedande utkast etc. 2. Ärekränkningsbrottet (1919), s. 36.

[3] För dansk rätt hänvisas till Krabbe, a. a., s. 609 f., 616 f.; för norsk rätt till Skeie, Den norske strafferett, Bd 2. 2. utg., s. 159 f.; för finländsk rätt till Forsman, a. a., s. 145 f.; för engelsk rätt till Kenny, a. a., s. 371 f.; för amerikansk rätt till Wittenberg, a. a., s. 209 f. En översikt av schweizisk, tysk och fransk

För att kunna påvisa, att samma skyddsintressen äro för handen vid ärekränkning mot enskild och vid angrepp mot kollektiv har man stundom i tanken företagit en hypostasering av den kollektiva enheten och utrustat denna skapelse med den människan tillerkända rätten till ära. Det må framhållas, att den skapelse, som sålunda kommer till, i större eller mindre grad motsvarar de gängse föreställningarna om kollektiven såsom gemenskapens bärare och utövare av en verksamhet, som på en gång är enskilda människors verk och verk av en samfällighet. I den nazistiska rättsideologien intogo sådana gemenskapsföreställningar efter tillkomsten av 1935 års *Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre* en alltmera betydande roll och underblåste föreställningarna om en på *Blut und Boden* grundad gemensam ära, vilken kunde utsättas för förtal eller förolämpning.[4] I annan utländsk doktrin utvecklade man den tankegång, som Thyrén upptagit, att den kollektiva enheten icke vore mottaglig för förolämpning, men kunde skadas genom förtal, enär den hade anseende utan att äga självkänsla.

En icke ovanlig tankegång är, att den kollektiva enheten måste antagas äga anseende, emedan samma förtalsbrott, vilka, riktade mot enskild, skada dennes anseende, riktade mot kollektiv enhet, skada dess anseende. Man har av det förhållandet, att den brottsliga gärningen är identisk eller likartad, dragit den slutsatsen, att det, som betecknas såsom anseendet, utgör en benämning på likartade intressen. En sådan slutsats är naturligtvis förhastad. Det gäller att undersöka, vilka intressen som dölja sig bakom benämningen.

---

rätt finner man hos R. von Gross, Die Beleidigung von Personenverbänden. Inaug.-Diss. Bern 1941. — Engelsk rätt medgiver icke talan om skadestånd, men väl ansvarstalan för *Group Defamation,* och därutinnan har ej Lord Chancellor's Committee (Report, October 1948), s. 11 föreslagit ändring, ehuru saken diskuterats. Den schweiziska strafflagen innehöll icke något stadgande i ämnet, men i Botschaft des Bundesrates vom 20. Juni 1949, s. 22 f., s. 53 föreslås nytt stadgande, enligt vilket ärekränkning kan förövas jämväl »gegen eine Behörde oder gegen einen Personenverband».

[4] J. Nagler, Volksverrat (Hochverrat, Landesverrat). Angriffe auf die Ehre des deutschen Volkes (Das kommende deutsche Strafrecht. Besonderer Teil. 2. Aufl. Berlin 1936), s. 98 f., 109 f. I samma verk antyder G. Dahm, Ehrenkränkung, s. 418 f., att denna grundsyn skall prägla uppfattningen om ärekränkning mot kollektiv enhet, vilket han närmare utvecklar i sitt festskriftsbidrag Der Ehrenschutz der Gemeinschaft (Gegenwartsfragen der Strafrechtswissenschaft. Festschrift zum 60. Geburtstag von W. Gleispach, Berlin und Leipzig 1936, s. 1—49).

Kollektiva enheter äro av de mest skiftande slag både till omfång och innehåll. Vad skall icke allt inrymmas under denna beteckning: politiska partier och fromma stiftelser, myndigheter och ideella föreningar, affärsföretag och sällskapsklubbar. Det är uppenbart, att alla för dem ofördelaktiga yttranden icke kunna tänkas bliva bedömda såsom ärekränkning. Yttrandet torde böra hava varit av sådan beskaffenhet, att de, till vilka det riktats, förändra sitt omdöme om den kollektiva enheten på samma eller motsvarande sätt, som de skifta uppfattning om enskild med anledning av ärerörliga upplysningar angående denne. Liksom vi sett, att man till ärekränkning mot enskild hänför även andra yttranden än sådana som angå dennes moraliska egenskaper, torde man kunna vid angrepp mot kollektiv utvidga området för otillåtna yttranden på motsvarande sätt. Ett sådant yttrande kan tänkas hava dubbel effekt genom att å ena sidan påverka *medlemmarna* av kollektivet och å andra sidan inverka på *utomstående*.

Även om man vill medgiva förhandenvaron av kollektiva enheter, stöpta i rättsliga former eller fritt utbildade, kan man därför icke utan vidare erkänna, att intresset för deras fortbestånd är så starkt, att det verkar till förmån för begränsningar i den nu gällande yttrandefriheten genom att de förefintliga straffbuden avseende angrepp på enskilda förklaras gälla i tillämpliga delar för kollektiva enheter. Lagstiftaren måste nämligen därvid ånyo till prövning upptaga den intresseavvägning, som varit av grundläggande betydelse för utformningen av stadgandena om ärekränkning mot enskild.

Det är knappast möjligt att företaga en sådan avvägning genom att taga de kollektiva enheterna såsom en enda kategori. Det gäller i stället att undersöka, vilka *typer av kollektiva enheter* som kunna tänkas behöva skydd. Några av dem diskuteras ur svensk rätts synpunkt i avhandlingens påföljande avsnitt (s. 285 f.). Liksom dessa olika typer av kollektiv tillvarataga skiftande samhälleliga intressen, vilka framträda med olika intensitet, växlar deras känslighet för ärerörliga angrepp. Å andra sidan verka anspråken på ohämmad yttrandefrihet i förhållande till de kollektiva enheterna med olika styrka, och intressekollisionerna bliva sålunda än våldsamma, än knappast märkbara. Det är dock påtagligt, att de kollektiva enheternas verksamhet vanligen är vänd mot allmänheten, och behovet av rätt att fritt angripa dem med ärerörliga beskyllningar och krän-

kande yttranden blir därför i samhället ofta mycket starkt kännbart. Naturligtvis gör sig detta behov minst påmint vid meddelandet av osanna uppgifter. Å andra sidan erfordras för opinionsbildningen ett så fritt meningsutbyte, att även osanna uppgifter, särskilt när de lämnas i god tro, icke ovillkorligen skola föranleda ansvar. Man har också tänkt sig att kriminalisera starkt kränkande yttranden, särskilt sådana, vilka genom propaganda varaktigt påverka andras omdöme. Jag tror emellertid, att sådan kriminalisering vore ett obehörigt ingrepp i rätten att fritt yttra sin mening i allmänna angelägenheter. Det torde nämligen förhålla sig så, att kriminalisering av värdetyngda omdömen merendels innefattar åsiktskriminalisering.

c. *Intressekollisionerna.*

1. Inledande anmärkningar.

Det har flerstädes i avhandlingen framskymtat, att stadgandena om förtal och förolämpning icke anses äga tillämpning å alla de gärningar, vilka uppfylla de angivna brottsrekvisiten. De band på åsiktsfriheten och yttrandefriheten, vilka stadgandena till tryggande av den enskilde medborgarens anspråk på andras aktning onekligen lägga, skulle verka kvävande, om icke de blevo lossade till förmån för andra intressen, vilkas tillvaratagande förutsätter ett mera fritt meddelande av uppgifter och omdömen. Det är om dylika *intressekollisioner,* vilka utesluta gärningens brottslighet, som detta avsnitt av framställningen skall handla.

Thyrén[5] har med rätta framhållit, att strafflagens brottsbeskrivningar utgöra resultatet av mer eller mindre omsorgsfulla intresseavvägningar. Lagstiftaren har sålunda redan genom att utfärda en straffbestämmelse tagit ståndpunkt till flertalet av de för rättsområdet aktuella intressekollisionerna. Alla har han icke löst inom ramen för brottsbeskrivningen. De återfinnas stundom i särskilda till brottstypen hörande stadganden eller bland de i lagen upptagna särskilda grunderna för brottslighetens uteslutande. Såsom jag redan tidigare framhållit, kan emellertid gärningens brottslighet även vara utesluten på grund av förhandenvaron av ett intresse, som

[5] Thyrén, Principerna för en strafflagsreform. 2. Brottsbegreppets objektiva sida (1912), s. 124 f.

icke uttryckligen tillvaratagits i lagen, men som enligt antagna rättsgrundsatser erkännes.

De *reservationer*, vilka sålunda måste läggas till stadgandena om ärekränkning, hava alla det gemensamt, att de utesluta gärningens brottslighet, men representera i övrigt de mest skilda samhällsintressen. Under sådana förhållanden föreligger stor svårighet att överblicka dem och att klassificera dem. Så länge den materiella rättsstridighetsläran, såsom hos Hagströmer, ännu icke hunnit frigöra sig från den formella lärans bojor, fördelade man intressekollisionerna på de erkända grunderna för rättsstridighetens bortfallande. Därvid föllo nästan alla vid ärekränkning förekommande fall in under rubriken rättsplikt eller annan laga befogenhet. Under denna rubrik ha Hagströmer[6] och Stjernberg[7] behandlat det föreliggande materialet.

Bjerre[8] drog konsekvensen av den materiella rättsstridighetsläran och bröt ny väg genom att fördela intressekollisionerna efter det motstående intressets art. De grupper av närstående intressen, på vilka han fördelade rättsområdet, förtjäna här återgivas: sanningsintresset, det statliga och kommunala livets intressen, det ekonomiska livets intressen, intressen av kulturell natur samt intressen av enskild natur. Thyrén[9] däremot fördelar dem på två huvudavdelningar: allmänna intressen och enskilda intressen, och behandlar de förekommande fallen i en löpande redogörelse dock utan att upptaga alla de typer, som finnas i Bjerres angivna grupper.

Det torde hava framgått redan av min framställning av rättsstridighetsrekvisitet (ovan s. 99 f.), att jag icke anser det vara möjligt att lägga *rättspliktskonstruktionen* till grund för avgörandet av förhandenvaron eller frånvaron av brottslighet vid ärerörliga uttalanden. Denna konstruktion har visserligen under lång tid tack vare Hagströmers och Stjernbergs auktoritet spelat roll vid bedömningen av utsagornas brottslighet, men dess makt har nu alltmera försvagats. Behovet av vidgad yttrandefrihet har framtvungit friande avgöranden, vilka icke rimligen kunna förklaras bero på någon meddelaren ålagd förpliktelse att yttra sig. Det är också ganska meningslöst att tillägga meddelaren någon särskild *laglig befogenhet*,

[6] Hagströmer, Anteckningar, s. 33 f.

[7] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 52—60.

[8] Bjerre, a. a., s. 152—305.

[9] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16 (1919), s. 48—53.

då denna befogenhet måste framkonstrueras genom antagandet av stumma rättsbud.[1] Den realitet, till vilken man måste lita, är behovet av utvidgad yttrandefrihet till förmån för viktiga allmänna och enskilda intressen. De anspråk, som sålunda uppställas, har doktrin och rättspraxis bejakat genom antagandet av reservationer, där icke lagstiftaren redan själv i lagtexten begränsat stadgandets räckvidd.

Vända vi blicken mot den *engelska* rätten, finna vi en påtaglig benägenhet att lita till rättspliktskonstruktionen. Brottsligheten uteslutes nämligen på grund av antagandet av en *legal, social, or moral duty*.[2] Man kan emellertid finna, hurusom intresseavvägningssynpunkterna alltmera tränga fram. I rättsfallen[3] talas numera om *interest or duty*, och de stora kommentarerna klassficera fallen av *privileged occasions*, vilka utgöras av ett betydande antal bestämt avgränsade grunder för rättsstridighetens upphävande, efter arten av de motstående intressena. Det är påfallande, att Odgers'[4] kommentar lägger större vikt vid *duties* än vid *interests*, medan motsatsen är förhållandet med Frasers[5].

I *tysk* rätt åter är intresseavvägningsprincipen, såvitt det gäller ärekränkning, fastslagen i strafflagens § 193, som handlar om *Wahrnehmung berechtigter Interessen*, och de ledande kommentarerna[6] ansluta sig nära till den generella avvägningsprincip, som zu Dohna[7] en gång formulerade i satsen *rechtes Mittel zu rechtem Zweck*. I motsats till den engelska rättens särskilda grunder för rättsstridighetens bortfallande har intresseavvägningen även av den formella rättsstridighetslärans anhängare (t. ex. Frank) vid ärekränkning fått en generell formulering, vilket helt överensstämmer med lagens ord.

Håller man fast vid tanken, att lagstiftaren redan vid utformningen av stadgandena om ärekränkning företagit de viktigaste in-

[1] I sin Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 25. Aufl. (1927), s. 197 talar v. Liszt om rättsstridighetens uteslutande »kraft ausdrücklicher oder stillschweigender Vorschrift der Rechtsordnung».

[2] De tre plikter, som den engelska rätten antager kunna utesluta brottsligheten, åberopas i talrika rättsfall; se t. ex. citat därav hos Odgers, a. a., s. 209.

[3] Se t. ex. rättsfall citerade hos Odgers, a. a., s. 207.

[4] Odgers, a. a., s. 206 f.

[5] Fraser, a. a., s. 133 f.

[6] v. Liszt, a. a., s. 510 f. och Frank, a. a., s. 436 f.

[7] A. zu Dohna, Die Rechtswidrigkeit (Halle 1905).

tresseavvägningarna, framstår det tydligt, att framförandet av intresseavvägningsprincipen icke ger upphov till rättsupplösning. Det måste ihågkommas, att motstående intressen regelmässigt förekomma i ärekränkningsmålen, och att oursäktliga förlöpningar ofta inför rätta förskönas genom föregivandet av ädla ändamål. Skall intresseavvägningsprincipen kunna antagas, och något annat val synes icke vara möjligt, måste den få en *restriktiv* tolkning.

Vid intresseavvägningen synes man böra taga hänsyn till tre särskilda omständigheter: intressets *art*, intressets *intensitet* och *medlet* för dess förverkligande. Det ligger nära till hands att i likhet med den engelska rätten blott godkänna vissa intressen såsom berättigade och sålunda genom begränsningen till vissa arter få fram särskilda grunder för brottslighetens uteslutande. Därigenom skulle rättsområdet åtminstone med tiden få viss stabilitet. Intensiteten hos intressena är emellertid så skiftande i de olika situationerna, att man ej kan utan vidare privilegiera vissa arter av intressen, utan man måste få en samlad bild av arten och intensiteten. Intresset skall då framstå såsom betydelsefullt i den aktuella situationen. Huruvida det bör utesluta brottsligheten beror emellertid slutligen på valet av medel för ändamålets främjande. Man får ej hävda det betydelsefulla intresset på ett för den angripne onödigt kränkande sätt.

Undersöker man intressekollisionerna, skall man finna, att vissa betydelsefulla intressen alltid värna yttrandefriheten inom vissa ämnesområden. Reservationen har i dylika fall fått sådan utformning, att brottsligheten regelmässigt uteslutes med avseende å yttranden inom dessa områden, ehuru yttrandena otvivelaktigt äro äreröriga. I dylika fall kan man med fog tala om *privilegierade yttranden*. Eljest förhåller det sig så, att äreröriga yttranden av allehanda slag i särskilda situationer kunna anses berättigade. Här kan man tala om *yttranden i privilegierade situationer*. Det visar sig, att dessa båda grupper av privilegierade fall icke äro en gång för alla givna utan skifta efter lagens utformning och samhällslivets växlingar. Jag tror det emellertid vara av värde att upprätthålla en skillnad dem emellan.

2. Privilegierade yttranden.

Svensk rätt erkänner förhandenvaron av *privilegierade yttranden* blott i synnerligen ringa omfattning. Anledningen härtill är att söka i det förhållandet, att förtalsbrotten fått en sådan konstruktion,

att de i brottsbeskrivningarna upptagna rekvisiten, såsom vi sett, starkt begränsa tillämpningsområdet för stadgandena och sålunda lämna ganska begränsat utrymme för särskilda reservationer av generell natur. Förolämpningsbrottet däremot har som bekant fått en mera obestämd utformning och inbjuder därför till mera vittgående reservationer med avseende å de förtalshandlingar, vilka av lagstiftaren blivit dit hänförda. Rörande meddelandet av *uppgifter* har svensk rätt ansetts erkänna *dels* rätten att lämna och vidarebefordra vissa bevisligen sanna meddelanden, *dels ock* rätten att offentliggöra allmänna handlingar. I fråga om meddelandet av *omdömen* lärer svensk rätt medgiva en vittgående allmän kritikrätt i ämnen, som påverka opinionsbildningen i samhället.

Vad först angår *rätten att framställa äreröriga beskyllningar,* bestämmes denna rätt genom stadgandet i 16: 13 SL att gälla *vissa bevisligen sanna tillmälen om brott.* Innehållet i det nämnda stadgandet har vid framställningen av de särskilda ärekränkningsbrotten blivit ingående behandlat men skall nu belysas ur andra synpunkter.

Enligt en stark etiskt färgad rättsåskådning, som torde omfattas av många, har sanningen egenvärde. Framställandet av sanna uppgifter kan enligt denna åskådning principiellt icke vara brottsligt. Vid angrepp på annans ära innebär denna åskådning, att meddelandet av sanna uppgifter ej bör bestraffas, enär *ingen bör få anses bättre än han är,* och egenvärdet förknippas sålunda med strävan att förverkliga ett önskvärt rättstillstånd. Lagkommittén hyste den uppfattningen, att visshet om uppgiftens sanning icke kunde uppnås annat än i fråga om annans gärning, och tillstadde därför icke sanningsbevisning annat än vid beskyllning om brott eller annan gärning.[8] Genom att ålägga meddelaren bevisbördan för uppgiftens sanning kom Lagkommittén att tillstädja beskyllningar om bevisligen sanna gärningar, men eljest förbjuda framställandet av sanna uppgifter. Med de nu nämnda inskränkningarna förverkligade Lagkommitténs förslag den ovan angivna maximen.

En helt annan rättsåskådning präglar vår gällande strafflag. Den betraktar rätten att få framställa vissa bevisligen sanna beskyllningar såsom *en konsekvens av reglerna om åtal och angivelse.* Rätten att utom rätta framställa beskyllningar sträcker sig lika långt som men icke längre än rätten att inför rätta föra talan om ansvar eller skadestånd. Denna konsekvens låter sig näppeligen härleda ur nå-

[8] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 67.

gon etiskt färgad rättsåskådning, och den torde näppeligen heller vara uttryck för någon bestämd ändamålsavvägning. Regeln, i den begränsning, som den nu har, torde icke kunna betraktas annat än såsom en främst av billighetshänsyn gjord uppmjukning av denna princip. Man torde ha ansett det vara stötande, att den, som kunde föra talan å brottet, kunde ställas till ansvar för det att han eljest bragte gärningen till andras kännedom.

Vår gällande lag tillåter emellertid även framställandet av vissa andra sanna beskyllningar, nämligen av tillmälen om brott, vilka kunna styrkas genom företeende av laga dom. Man har icke i motiverna angivit skälen för denna utvidgning av yttrandefriheten. Däri ligger emellertid sannolikt hänsyn till den äldre rättsåskådning, som menade, att allmänpreventionen stärktes och straffet skärptes genom det fria meddelandet av uppgifter, vilka gåvo besked om den omtalades frejd. Den tanken hade svårt att tränga igenom, att samhället genom domen redan tillkännagivit måttet av sitt straffanspråk och att detta anspråk uppfylldes genom straffets verkställande.

Av vad som nu sagts torde framgå, att svensk rätt icke uppställt *sanningen* såsom ett sådant samhällsintresse, vilket vid ärekränkning obetingat uppväger hänsynen till den enskildes frid. Fastmera har man intagit den motsatta ståndpunkten, att sanningen endast i förening med andra samhällsintressen förmår betaga beskyllningen dess brottslighet. Från denna regel har man med hänsyn till billigheten och det allmänna rättsmedvetandet gjort sådana undantag, som innehållas i 16: 13 SL, och vilka avse beskyllning om brott, som av meddelaren kan bringas under domstols prövning och i sådan ordning till sin riktighet bestyrkas, eller som redan genom laga dom blivit bekräftat.

Rätten att i tryckt skrift offentliggöra allmänna handlingar blev redan i 1766 års Tryckfrihetsförordning uttryckligen erkänd, och denna rätt blev sedan i 1809 års Regeringsform § 86 garanterad. I 1812 års Tryckfrihetsförordning (2: 1: 4) uppräknades med stor utförlighet de handlingar, vilka skulle vara *offentliga,* och vilka skulle anses *hemliga.* Ansvällningen av nya typer av allmänna handlingar förmådde lagstiftaren att år 1937 omarbeta stadgandet i TF och att utfärda en särskild Lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. I nu gällande Tryckfrihetsförordning har principen inarbetats i själva tryckfrihetsbegreppet (1: 1) och utvecklats i 2 kap. TF, dock med bibehållande av 1937 års lag.

Principen om allmänna handlingars offentlighet är, såsom Alexanderson[9] senast framhållit, särdeles karakteristisk för svensk tryckfrihet och saknar direkt motsvarighet i utländsk pressrätt. Den är, såsom han framhåller, *ett verkligt essentiale* för pressens möjlighet att fullgöra sina samhällskontrollerande uppgifter. Det kan emellertid icke förnekas, att den inrymmer möjlighet att till offentlig skärskådan framdraga handlingar, vilkas innehåll är kompromet terande för deras upphovsmän eller kränkande för de där omtalade personerna. Redan Rydin[1] ifrågasatte också, huruvida icke sådana tryckta meddelelser om personliga och hemmet tillhörande förhållanden, varigenom privatlivets frid kränktes, borde vara förbjudna.

Det var nämligen för svensk tryckfrihet säreget, att utgivning av en offentlig handling icke medförde författareansvar för dess innehåll. Det kunde med skäl ifrågasättas, huruvida icke tryckfriheten i det hänseendet sträckte sig längre än det muntliga återgivandet av en sådan handling. Det måste också beaktas, att man genom offentliggörandet av en handling med ärerörigt innehåll förmådde göra mycket mera skada, än som åstadkoms av handlingen, där den låg hos myndigheten. Det fanns sålunda ur flera synpunkter anledning att redan med hänsyn till ärekränkningsbrottet modifiera den ståndpunkt, som lagstiftningen ansetts intaga.

Medan man i 1871 och 1872 års förslag till ny Tryckfrihetslag[2] lämnade den angivna principen oantastad, blev den i 1887 års förslag[3] föremål för kritik, och förslaget innehöll ett stadgande (5: 2), enligt vilket rätten att offentliggöra *enskild* handling icke medförde

[9] N. Alexanderson, Svensk tryckfrihet (Sthm 1950. — Studentföreningen Verdandis Småskrifter, nr 500), s. 34.

[1] Rydin, Om yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 265.

[2] 1871 års Riksdag. Konstitutionsutskottets Memorial nr 7 och 1872 års Riksdag. Konstitutionsutskottets Memorial nr 6.

[3] 1887 års Riksdag: A (15/1—5/3). Prop. nr 21. Om denna del av förslaget yttrades till statsrådsprotokollet (s. 35) följande: »Frågan huruvida den, som utgifver offentliga handlingar, skall vara ansvarig för deras innehåll, synes tryckfrihetsförordningen vilja besvara nekande. En sådan ansvarsfrihet bör väl dock såsom regel fastställas endast för handlingar och skrifter, utgångna från den offentliga myndigheten sjelf. Men om en enskild person till offentlig myndighet ingifvit en handling, hvars innehåll befinnes brottsligt, bör han ej derigenom hafva förvärfvat rätt att strafflöst offentliggöra den. För sådana handlingar bör derföre ansvar ega rum, med den inskränkning som är nödig för bevarande af rättigheten att meddela redogörelse för domstolarnas offentliga förhandlingar.»

befrielse från ansvar för dess brottsliga innehåll. I 1912 års förslag till Tryckfrihetsordning[4] blev den nya principen *generellt* införd med ett föreslaget stadgande (2: 17), att rätten att i tryck offentliggöra allmän handling icke medförde befrielse från ansvar för det tryckfrihetsmissbruk, som offentliggörandet kunde innebära. Den nya principen omfattades sedermera av Herlitz, vilken såsom sakkunnig år 1927 avgav utredning om allmänna handlingars offentlighet[5] och vann gehör hos de sakkunniga (bland dem han själv), vilka år 1935 avgåvo förslag till ny lagstiftning i samma ämne[6].

Man kan sålunda icke påstå, att det 50 år gamla förslag, som år 1937 genomfördes med den nya principens uttryckliga angivande i 2: 11 TF, kom överraskande, och den föranledde icke någon mera vidlyftig diskussion. I Konstitutionsutskottet avgav emellertid Reuterskiöld[7] ett särskilt yttrande, vari han i denna fråga anförde:

»Att propositionen också bryter med gällande rätts regel, att *utgivning* av offentlig handling *icke* medför författareansvar för handlingens innehåll, är icke mindre anmärkningsvärt, men fullt i stil med förslaget, som väl *i orden bekänner sig till offentlighetsprincipen,* men *i handling knäsätter — sekretess- och intresseprövningsprinciperna.* Genom detta förslags antagande raseras grunden för vår gällande tryckfrihet.»

I doktrinen rönte den nya lagstiftningen ett ogynnsamt mottagande. Malmgren[8] nöjde sig visserligen med att konstatera den nya principens genombrytande av den gällande rättens regel, men Reuterskiöld[9] gav uttryck åt sin harm. Eek[1] utvecklade utförligt skälen mot den nya lagstiftningens princip och anförde i fråga om den äldre principens företräden bl. a. följande:

[4] Betänkande med förslag till Tryckfrihetsordning afg. den 20 dec. 1912 af särskilda kommiterade inom Kungl. justitiedepartementet (Sthm 1912), s. 253 f.

[5] N. Herlitz, Utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet (Sthm 1927. — SOU 1927: 2), s. 276 f.

[6] Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga (Sthm 1935. — SOU 1935: 5), s. 46.

[7] 1936 års Riksdag. Konstitutionsutskottets Utl. nr 37, s. 22.

[8] R. Malmgren, Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar. 5:e uppl. (Sthm 1947), s. 215.

[9] C. A. Reuterskiöld, Sveriges grundlagar med därtill hörande författningar och konstitutionell sedvanerätt... Utg. med anmärkningar. Del 3. 2:a öfversedda uppl. (Upps. 1937), s. 9 f., 237.

[1] H. Eek, Om tryckfriheten. Akad. avh. (Upps. 1942), s. 210 f.

»En person, som till offentlig myndighet inger en handling med straffbart innehåll, kan i anledning härav bestraffas enligt allmän lag. Detta straff undgår han icke genom att därjämte låta genom tryck offentliggöra handlingen. Därmed torde kravet på repression ... vara tillräckligt tillgodosett ... Syftet med principen är ju att i största möjliga utsträckning lägga offentliga myndigheters verksamhet under allmänhetens uppsikt till förhindrande av oredlighet från ämbetsmäns sida och till befrämjande av en allmän politisk upplysning och opinionsbildning, som i sin tur är ägnad att bidra till samhällslivets lugna utveckling. Just däri, att allmänna handlingar *riskfritt* kunna publiceras, ligger effektiviteten av offentlighetsprincipen.»

De invändningar, vilka sålunda inom doktrinen framställts mot den nya principen, gåvo icke Tryckfrihetssakkunniga[2] anledning att föreslå återgång till den äldre principen. Man företog emellertid den förändringen, att sådant tryckfrihetsmissbruk, som bestode i återgivande av en allmän handling, som ej skall hållas hemlig men vars innehåll är brottsligt enligt Tryckfrihetsförordningens brottskatalog, betraktas såsom *otillåtet yttrande*, varemot offentliggörande av hemlig handling betraktas såsom *otillåtet offentliggörande*. Eek[3] har sedermera utan kommentarer återgivit den ståndpunkt, som gällande Tryckfrihetsförordning i enlighet med Tryckfrihetssakkunnigas uppfattning intager.

Det kan icke förnekas, att vardera av de principer, vilka efter varandra behärskat den svenska tryckfrihetsrätten, inrymmer betydande fördelar, därvid den äldre fäster avgörande avseende vid *offentlighetsprincipen*, medan den yngre, nu gällande grundas på *intresseavvägningsprincipen*. I de fall, där allmän handling kan innehålla äreröriget yttrande, är jag benägen att giva den senare principen företräde. Det förefaller nämligen naturligt, att ett sådant yttrande bedömes efter de omständigheter, under vilka det avgivits. Det låter sig nämligen icke förenas med rätt uppfattning om ärekränkningsbrottens konstruktion att bortse från den situation, i vilken uppgifterna eller omdömena yppats, och uteslutande fästa avseende vid den från sammanhanget skilda form, i vilken de framträtt.

Det är sålunda efter mitt förmenande naturligt, att en utsaga, som för bestämt ändamål blivit till myndighet avgiven, bedömes efter de intressen, vilka i den situationen bekämpa varandra, och att intresseavvägningen därvid kan ge till resultat, att brottsligheten

[2] Förslag till Tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60), s. 121 f.

[3] Eek, Nya Tryckfrihetsförordningen (1948), s. 95.

anses utesluten. Lika naturligt förefaller det mig vara, att offentliggörandet i tryck av en allmän handling, vilken med hänsyn till de omständigheter, under vilka den tillkommit, måste anses ärekränkande, kan ske under tillvaratagande av intressen, vilka vid företagen avvägning befinnas utesluta brottsligheten. Det kan väl invändas, att den benägenhet, som domstolarna ådagalagt, att icke bruka fri intresseavvägning utan betjäna sig av rättspliktskonstruktioner, icke bereda tillräckligt utrymme åt en fri kritikrätt, men det måste tillstås, att tryckfrihetsjuryn icke visat sig fallen att hämma kritikrätten genom bruk av denna konstruktion. Till stöd för en sådan uppfattning måste juryn kunna åberopa Tryckfrihetsförordningens förpliktande ord (1: 4), att den alltid bör »fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla». Sker det, har man vunnit intresseavvägningsprincipens fördelar utan att drabbas av sekretessprincipens nackdelar.

Frågan om rätten att i tryck offentliggöra allmänna handlingar har spelat stor roll för bedömningen av det mera vidlyftiga spörsmålet, huruvida envar ägde att fritt återgiva innehållet i allmänna handlingar. Vid närmare undersökning visar det sig, att spörsmålet inrymmer två skilda problem: skillnaden mellan *reproduktion* och *referat,* och skillnaden mellan reproduktion eller referat i *tryckt* skrift och reproduktion eller referat i *annan* form.

Såsom Tryckfrihetssakkunniga[4] framhållit, förekomma fullständiga återgivanden av allmänna handlingar i tryck sällan annat än såsom led i myndigheters verksamhet för offentliggörande av författningar, riksdagshandlingar och dylikt, varemot tidningspressen ofta innehåller referat av innehållet i allmänna handlingar. Med hänsyn härtill förtjänar det att undersökas, huruvida den omständigheten, att offentliggörandet av allmän handlings innehåll icke skett genom reproduktion av handlingen utan genom referat därav, spelar roll för bedömningen av dess brottslighet, därest den befinnes innefatta ärekränkning.

I äldre tid, då, såsom nämnts, återgivandet av offentlig handling skedde riskfritt, borde distinktionen mellan reproduktionen av handlingen och referatet av dess innehåll ha spelat väsentlig roll. Numera har betydelsen av skillnaden minskat, men icke försvunnit.

[4] A. a. (SOU 1947: 60), s. 135.

Det finnes därför anledning att ägna någon uppmärksamhet åt den angivna distinktionen. Det må då först framhållas, att gränsen mellan reproduktion och referat måste bliva svävande, så snart återgivandet hänför sig endast till innehållet och lydelsen men icke till dess utstyrsel. Lämna vi så utstyrseln ur räkningen, kunna vi skilja mellan den trogna reproduktionen av handlingens lydelse och det fria referatet av dess innehåll. Även om referatet riktigt framställer handlingens tankeinnehåll och träffar dess språkdräkt, blir referatet alltid en nyskapelse. Det föreligger icke längre återgivande av en allmän handling utan framställande av en ny handling, mera eller mindre lik den förebild, som den allmänna handlingen utgör.

Det tankegods, som den allmänna handlingen rymmer, och den språkliga inklädnad, som det erhållit, må vara var mans egendom, som han för eget bruk fritt må använda. Sker det åter till andras upplysning, beror det på sättet för meddelandet, huruvida utsagan skall hänföras till meddelaren eller till sin källa, den allmänna handlingen. Jag vill därvid fästa avgörande avseende vid meddelarens sätt att låta yttrandet framträda såsom ett eget alster eller såsom ett återgivande av den allmänna handlingen. För att det senare förhållandet skall kunna anses föreligga, måste det av utsagan eller omständigheterna otvetydigt framgå, att utsagan hänför sig till en *viss* allmän handling. Man skall sålunda från utsagan kunna nå fram till källan, den allmänna handlingen. Kan man det, och överensstämmer återgivandet *i det väsentliga* med den allmänna handlingen, föreligger ett offentliggörande därav.

De nu framställda skillnaderna mellan reproduktion och referat och mellan egen framställning och återgivande spela mindre roll vid ärekränkningsbrotten, enär man därvid, såsom vi sett, jämställer *utspridande* och *fortspridande*. Det bör dock framhållas, att skillnad i subjektivt hänseende ofta föreligger mellan dessa båda tillvägagångssätt, vilket särskilt kommer i dagen, när den meddelade uppgiften visas vara osann eller obestyrkt.

Därest man, såsom man rätteligen bör, uppfattar tryckfriheten såsom en del av yttrandefriheten, framstår det såsom en anomali, att tryckfriheten, såsom fallet var vid offentliggörande av allmän handling, vore mera vidsträckt än yttrandefriheten. På grundval av en sådan tankegång ansåg sig Bjerre[5] oförhindrad att draga

[5] Bjerre, a. a., s. 212—220.

den slutsatsen, att muntligt återgivande av allmän handling alltid borde vara straffri. Bjerre var emellertid icke sen att tillfoga, att samma samhälleliga intresse i båda fallen verkade till förmån för brottslighetens uteslutande, och han sammanfattar sin åsikt på följande sätt:

»I och med att en persons angelägenheter, med eller mot hans vilja, dragits in under statens myndigheter, måste de principiellt anses tillhöra offentligheten, och det saknas otvivelaktigt hvarje inre grund till att göra en så väsentlig skillnad som den nyss ifrågasatta emellan tryckta och muntliga återgifvanden, af hvad som i dessa angelägenheter förekommit.»

Till stöd för sin uppfattning åberopar Bjerre rättsfallen NJA 1904 s. 585 och NJA 1905 s. 121. I det senare fallet, som i annat sammanhang nedan närmare refereras, hade en fakultetsnotarie i Lund omedelbart före behandlingen av ett ärende rörande ett professorsförordnande om en till förordnande föreslagen återgivit, vad som förekommit vid hållen polisundersökning i ett brottmål, däri denne varit inblandad. Hovrätten, i vars utslag ej ändring gjordes, fann honom för vad han »vid omstämda tillfälle upplysningsvis återgivit» icke hava gjort sig till ansvar förfallen. Det förra rättsfallet skall här refereras.

NJA 1904 s. 585. I ett mål ingav svaranden mot kärandeombudet en skrift, däri han med bifogande och åberopande av dombokstransumt, enligt vilket denne i ett visst mål förklarats icke få föra talan för en part, på grund av 14: 7 och 15: 2 RB hemställde, huruvida denne borde få uppträda såsom ombud. HR fann honom härigenom hava gjort sig skyldig till ärekränkning jämlikt 16: 9 SL. HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann hans åtgörande att »till stöd för en av honom ... i ovannämnda mål ... gjord hemställan, till H.R:n inlämna och där åberopa omförmälda skrift, hvari till vissa delar återgifvits innehållet av ett i skriften åberopadt utdrag av Västbo H.R:s dombok» icke medföra ansvar för ärekränkning. JR Carlson, Quensel och Grefberg fastställde HR:s beslut, den sistnämnde »enär Johansson genom att uti ifrågavarande, vid H.R:n företedda skrift åberopa och återgifva de i Västbo H.R:s dombok ... om Handberg uttalade, för honom menliga omdömen gjort sig skyldig till ärekränkning emot Handberg».

Det synes mig, att intetdera rättsfallet kan åberopas till stöd för Bjerres ståndpunkt. Fastmera ha domstolarna i båda fallen anknutit sin uppfattning till de omständigheter, under vilka innehållet i offentlig handling åberopats. Det är sålunda icke fråga om ett privilegierat yttrande utan om en privilegierad situation.

Det nyss anförda rättsfallet NJA 1904 s. 585 leder tanken in på ett omdebatterat spörsmål angående betydelsen av stadgandet (10 §) i ovannämnda lag om rätt att utbekomma allmänna handlingar, att handlingar rörande polismyndighets verksamhet till förekommande eller beivran av brott äro hemliga under 70 år utom för Riksdagens ombudsmän, dock att Konungen må medgiva utlämnande, där särskilda omständigheter det påkalla.[6] Stadgandet, vars innebörd belysts av det uppmärksammade rättsfallet NJA 1945 s. 2, har givit polisintendenten i Göteborg W e s t l i n anledning till en tidningsartikel om »Polisens nyhetsförmedling och pressen»[7], i vilken han förklarar lagens ståndpunkt vara orimlig och föreslår, att pressen tillerkännes särställning i fråga om rätten att taga del av allmänna handlingar mot skyldighet att svara för missbruk av det erhållna materialet. Westlins förslag synes giva anledning till vissa allmänna reflexioner i ämnet.

Det behöver väl knappast sägas, att den tankegång, som sålunda utvecklats, strider mot grundvalarna för Tryckfrihetsförordningens sekretessystem och för dess princip om allas rätt att få tillgång till allmänna handlingar. Sekretessystemet bygger på *myndigheternas ansvar* för hemlighållandet av sådana uppgifter, vilka ansetts menliga för allmänt väl och enskilt lugn, och förkastar sålunda i princip tanken på *enskilds ansvar* för missbruk av dylik uppgift. Å andra sidan tryggar Tryckfrihetsförordningen *allas* tillgång till allmänna handlingar och avvisar principiellt tanken på *några*s privilegium. Att giva *pressen* ensamrätt till de hemliga handlingarna mot ansvar för missbruk av dem, skulle innebära, att journalisterna finge privilegiet att få kännedom även om sådant, som de icke finge yppa.

Den här givna framställningen av rätten att i tryckt skrift offentliggöra allmänna handlingar torde hava ådagalagt, att den *rätt,* som den fria tillgången till allmänna handlingar, vilka ej äro hemliga, ger envar att taga del av dem, tillika medför *ansvar* för den, som *i tryckt skrift* eller *eljest* fullständigt reproducerar eller fritt refererar sådant innehåll i allmän handling, som vid offentliggörande genom tryck är att hänföra till någon form av otillåtet yttrande (och sålunda är brottsligt) och vid annat meddelande är brottsligt.

Enligt ett vanligt betraktelsesätt inrymmer rättsordningen med utvidgning av yttrandefrihetens gränser en *allmän kritikrätt* i

[6] Om innebörden av sagda stadgande se Malmgren, a. a., Bih., s. 117.

[7] Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1949 16/6.

ämnen, som påverka opinionsbildningen i samhället. Det lärer icke heller kunna bestridas, att rättsordningen verkligen tillstädjer kritik i dylika angelägenheter. När Tryckfrihetsförordningen (1: 1) medgiver envar rätt att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter samt meddela uppgifter och underrättelse i vart ämne som helst, ligger däri icke något det tryckta ordets privilegium utan ett erkännande av yttrandefrihetens princip. Det är också att märka, att denna yttrandefrihet icke begränsar sig till allmänna angelägenheter[8] utan allenast begränsas av rättsregler givna till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet. Tryckfrihetens grundlagsenliga skydd har emellertid såtillvida utvidgat yttrandefriheten, att den i fråga om tryckt skrift endast inskränkes av de därutinnan i Tryckfrihetsförordningen meddelade bestämmelserna. Vad som däremot kan ifrågasättas är, huruvida den allmänna kritikrätten innebär en utvidgning av yttrandefrihetens gränser. Detta spörsmål skall nu behandlas med avseende å gränsen mot ärekränkningsbrotten. Om man något närmare granskar vad som plägar förstås med den allmänna kritikrätten, skall man finna, att den avser två efter mitt förmenande skilda förhållanden, nämligen dels rätten att i *särskilda* situationer uttala kritik, dels rätten att i *alla* situationer framställa dylika anmärkningar. Det är den senare företeelsen, som rätteligen bör betecknas såsom den allmänna kritikrätten. Denna allmänna rätt har stundom, såsom i den tyska strafflagen[9], fått uttryckligt erkännande, men anses eljest ingå såsom en reservation till brottsbeskrivningarna, såvida dessa icke anses hava fått en sådan utformning, att en dylik reservation blir obehövlig. Det bör också anmärkas, att det har ifrågasatts, huruvida de givna uttryckliga stadgandena ha *deklaratorisk* karaktär eller verkligen inskränka det brottsliga området.[1]

---

[8] Jfr Herlitz' reservation till Konstitutionsutskottets vid 1948 års Riksdag Utl. nr 30, s. 78.

[9] Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich § 193: »Tadelnde Urteile über wissenschaftliche, künstlerische oder gewerbliche Leistungen ... sind nur insofern strafbar, als das Vorhandensein einer Beleidigung aus der Form der Äusserung oder aus den Umständen, unter welchen sie geschah, hervorgeht.» — Om den tyska pressfrihetens gränser se W. Hagemann, Grundzüge der Publizistik (Münster 1947), s. 54 f.

[1] E. Kern, Die Beleidigung (Festgabe für Reinhard von Frank zum 70. Geburtstag 16. August 1930. Beiträge zur Strafrechtswissenschaft. Bd. 2. Tübingen 1930), s. 352 f.

All kritik uppbäres av två komponenter: uppgifter och omdömen. Det är emellertid att märka, att uppgifterna ofta helt eller delvis förutsättas vara för åhöraren eller läsaren bekanta och därför i framställningen undertryckas, varför kritiken ter sig såsom en ren åsiktsyttring. Man får emellertid icke tappa bort den mer eller mindre dolda komponent, som uppgifterna utgöra, och uteslutande fästa sig vid omdömena. Det kan och bör uppställas det kravet på all kritik, att den bör vila på en vederhäftig saklig grund. De uppgifter vilkas lämnas eller förutsättas vara bekanta, böra sålunda vara sanna.[2] Såvitt det är fråga om ärerörige uppgifter, tillstädjer emellertid, såsom vi sett, svensk rätt blott undantagsvis bevisning om deras sanning. Det måste också i kritiken finnas ett bestämt samband mellan de givna eller förutsatta uppgifterna och omdömena. Ehuru man varken kan eller bör hålla den subjektiva värderingen inom snäva gränser, måste kritikern kunna övertyga domstolen om, att de uttalade omdömena äro uttryck för hans ärliga åsikt om de angivna eller förutsatta uppgifterna.

Det plägar sägas, att den verkliga *kritiken* riktar sig mot en *sak*, medan *ärekränkningen* riktar sig mot en *person*. Antager man en sådan distinktion, borde landet ligga öppet för kritiken, och gränsen gå klar mellan de brottsliga och de icke brottsliga yttrandena. Så är emellertid icke fallet, ty ärekränkningen framträder, såsom vi sett, icke sällan i form av meddelande av en uppgift eller klander av en gärning. Kritikens och ärekränkningens föremål kan sålunda vara detsamma. I båda fallen kan det röra sig om bedömningen av en persons *prestation*. Det är emellertid ingalunda alla personliga prestationer, som falla inom det området, som omfattas av den allmänna kritikrätten.

I engelsk rätt har man av gammalt haft två kriterier på den allmänna kritikrätten: prestationen skall vara föremål för allmänt intresse, eller prestationen skall vädja om allmänhetens dom.[3] I båda

[2] I engelsk rätt har man uppställt mycket stränga krav på sanningen av det *statement of fact*, som sålunda ingår i en *fair comment*. Sedan rättspraxis slutligen nått ett stadium av »over-refinement» har det föreslagits, att sanningsrekvisitet skulle vara uppfyllt »so long as the gist or sting of any defamatory facts stated is true». Se härom Report of the Committee on the Law of Defamation. Presented by the Lord High Chancellor to Parliament... October 1948, London 1948, s. 21—23.

[3] Odgers, a. a., s. 159 f. Thyrén bygger sitt Förberedande utkast etc. 2. Ärekränkningsbrottet (1919), s. 54 f. på dessa engelska grundsatser, vilka han hämtat

dessa fall finnes anledning att vägleda opinionen genom kritik, och denna kritik är i själva verket ett viktigt samhällsintresse, som väl är av olika intensitet allt efter prestationens art, men som aldrig helt utslocknar. Naturligtvis kan man icke uttömmande angiva arten av de prestationer, vilka kunna vara föremål för allmänt intresse eller vädja om allmänhetens dom, men det har dock sitt värde att utpeka vissa typiska ämnesområden.

I stater med demokratisk rättsordning står *myndigheternas verksamhet* i förgrunden för den allmänna kritiken. De påpekanden av sociala orättvisor, enskildas rättsförluster och otympligheter i förvaltningen, vilka förekomma särskilt i pressen, uppfattas med rätta såsom omistliga bidrag till förvaltningens rationalisering, ökandet av allmän rättssäkerhet och främjandet av allmän välfärd. Det är oundvikligt att de befattningshavare, vilka framträda såsom utövare av sådan verksamhet, utsättas för det obehag, som måste följa med dylik kritik. Särskilt när kritiken drabbar dennes tjänsteåtgärder, får den ofta sådan inriktning och skärpa, att den vanliga yttrandefrihetens gränser mot ärekränkning överskridas. De betydelsefulla intressen, vilka kritiken är avsedd att främja, verka emellertid därhän, att dess utövare fritages från ansvar, såvida de meddelade uppgifterna varit väsentligen riktiga och de omdömen, som fogas därtill, icke varit onödigt kränkande. Den framställda kritiken skall emellertid tydligt rikta sig mot de uppgivna missförhållandena och får endast i den mån, som är oundvikligt, drabba den enskilde befattningshavaren.

I sådana stater står också *de politiska partiernas och deras representanters verksamhet* öppen för allmän kritik, ty det är för bevarandet av den demokratiska samhällsordningen av största vikt, att den politiska verksamheten icke undandrages allmänhetens kontroll. För sådant ändamål måste det anses vara tillåtet att i ljuset sanningsenligt framdraga gärningar och fakta, vilka, eljest meddelade, skulle ådraga meddelaren ansvar för ärekränkning, och att på grundval av dylika omständigheter giva uttryck åt sin ärliga åsikt. Det finnes emellertid ej anledning att låta kritiken ohämmat få förfölja någon för hans rent privata liv.

I viss mån tillhör även *ideella och religiösa sammanslutningars*

från J. F. Stephen, A Digest of the Criminal Law. 6th ed. (London 1904), s. 233 f.; i den av L. F. Sturge utg. 8th ed. av detta arbete (London 1947), s. 309 f. (se särskilt not 7) har utgivaren frångått dessa bestämningar.

verksamhet föremål för allmän kritikrätt, och deras representanter kunna icke i den mån verksamheten är för allmänheten tillgänglig eller eljest av allmänt intresse undandraga sig anhängares eller motståndares kritiska bedömande för denna sin verksamhet. Vad särskilt den religiösa verksamheten beträffar, är den, såsom vi senare närmare skola se, såtillvida tagen under rättens hägn, att angrepp på de centrala religiösa värden, som antagas av erkända trossamfund, kriminaliserats. Detta innebär emellertid icke, att uppenbarelsetanken icke får kritiseras, men kritiken får icke giva uttryck för kränkande ringaktning. Än mindre innebär stadgandet förbud mot kritik av företrädarna för religiösa sammanslutningar. Rätten till fri religionsutövning undandrager dem ej från kritik av de former, i vilka religionsutövningen äger rum, och än mindre kan deras övriga offentliga verksamhet påräkna skydd mot kritik.

Ingen kritikrätt har så odelat erkänts, som rätten till kritik av *vetenskaplig verksamhet.* Den vetenskapliga prestation, som framlägges för allmänheten, är underkastad allmänt bedömande såväl med avseende å riktigheten av de uppgifter, som meddelas, som de omdömen, som på grundval därav avgivas. I viss motsats till Hurwitz[4], som med anledning av ett ryktbart danskt rättsfall behandlat detta ämne, tror jag, att den allmänna kritikrätten må kunna utövas i lika mån i allmänna publikationer som i fackpressen, men att den må kunna riktas mot vetenskapsmannen blott så långt som dennes offentliggjorda forskningsresultat giva anledning till. Det kan icke bestridas, att kritiken av vetenskaplig verksamhet, särskilt i samband med befordringsärenden, stundom sträckt sig vida längre, men detta förhållande får icke tagas till intäkt för åsikten, att yttrandefrihetens gränser mot ärekränkning i betydlig mån ha framflyttats.

Den allmänna kritikrätten omfattar slutligen alla former av *konstnärlig verksamhet,* som erbjudas allmänheten. Framträdandet för allmänheten innefattar vid den konstnärliga verksamheten, liksom vid den vetenskapliga, en vädjan om offentlig bedömning. Det säger sig självt, att denna bedömning inrymmer starka subjektiva moment, men den får icke taga den föreliggande prestationen till utgångspunkt för öppna eller förtäckta uttryck av kritikerns uppfattning av prestationens upphovsman. Huru svårt det är att draga

[4] Hurwitz, Den videnskabelige Kritiks Grænser i Forhold til Injurielovgivningen (Juristen, Aarg. 19, 1937, s. 117—128).

gränsen torde framgå av följande slutord i recensionen av ett skönlitterärt verk[5]:

»Det kan förefalla orimligt att så utförligt behandla en alltigenom misslyckad bok. Men det finns misslyckanden så avslöjande, att de är värda uppmärksamhet. Eyvind Johnsons historiska okunnighet är ointressant. Hans kvacksalvarpsykologi, hämtad från den klosterhatande pornografien, är komisk. Hans försök att med pornografi och tortyrscener väcka intresse är lamentabla. Men hans sentimentala framställande av Urbain Grainier som ett människoideal är av intresse. Det vittnar nämligen om intellektuell och moralisk upplösning. Romanen vill bland annat säga, att endast dumma och förljugna kristna tror på demoner. Boken bevisar emellertid motsatsen: dess låghet och råhet visar med all önskvärd tydlighet, att demoner finns och är i intensiv verksamhet.»

Det ligger i den allmänna kritikrättens natur, att den står öppen för alla och envar. Den erkänner icke vissa gruppers privilegium att få framställa kritik, men ett behov av kritikrätt inom sådana grupper kan tänkas giva anledning att öppna nya områden av samhällslivet för allmän kritik. Den tjänar till allmän upplysning och till allmän vägledning för opinionsbildningen i allmänna angelägenheter och medför icke rätt att under täckmantel därav inträngа på privatlivets område, såvida så icke är oundgängligen nödvändigt. Den tillåter icke, att personer tilläggas ohederliga motiv för gärningar, vilka eljest skulle framträda såsom berättigade.

Två förutsättningar måste vara uppfyllda för att den allmänna kritikrätten skall kunna sägas vara på rätt sätt utövad. Den skall *fritt och öppet* utövas, muntligen eller i skrift, på sådant sätt, att den verkligen når såväl allmänheten som den, som personligen drabbas därav. Den, som sålunda framställer kritik inom området för den allmänna kritikrätten på fördolt sätt, kommer icke i åtnjutande av dess privilegium.[6]

Därigenom att den allmänna kritikrätten utövas fritt och öppet

[5] S. Stolpe, Eyvind Johnson och liderligheten (i Aftonbladet 1949 9/9).

[6] I målet mellan allmän åklagare och G. Möller angående ärekränkning (Svea Hovrätts dom B 174/1949) anför Hovrätten i sin lagakraftvunna dom: »Möller har visserligen gjort gällande, att han icke avsett att promemorian på sätt som skett skulle offentliggöras i pressen, men då promemorian av honom utsänts till ett nittiotal personer i medgiven avsikt att mottagarna även skulle delgiva andra dess innehåll, skulle den i allt fall ha kommit till vidsträckt kännedom. Härtill kommer, att Boye, därest promemorian icke offentliggjorts i pressen, praktiskt taget saknat möjlighet att försvara sig mot de osanna beskyllningarna.»

beredes den, som drabbas därav, möjlighet att framställa erinringar mot kritikens innehåll. Man har med särskild hänsyn till kritik i dagspressen tagit under övervägande att tillskapa den allmänna kritikrättens motsvarighet för tillvaratagandet av de motstående intressena genom införandet av en *genmälesrätt*. Under intryck av svårigheten att finna en lagfäst reglering av denna ömtåliga fråga avstodo Tryckfrihetssakkunniga[7] från att föreslå införandet av en sådan rätt, men Tryckfrihetsförordningen innehåller i enlighet med deras förslag ett särskilt stadgande (1: 4), enligt vilket *rättelse av meddelad uppgift* skall vinna beaktande vid straffmätningen.

3. Yttranden i privilegierade situationer.

Redan inledningsvis har jag framhållit, att de intressen, vilka i särskilda situationer kunna utesluta yttrandets brottslighet, stå att finna på alla samhällslivets områden, och att de sålunda svårligen låta sig fångas i en fast systematik. Det är också svårt att ge en på grundval av enhetlig klassifikation uppbyggd framställning av dessa fall av intressekollisioner, enär rättsfallsmaterialet icke är omfattande och alls icke täcker alla tänkbara typer av situationer. Bjerres framställning av rättsstridighetsrekvisitet kom att lida av bristen på konkret material, som den svenska rätten ställde till hans förfogande, och han mötte svårighet att redan inom sina ganska fåtaliga intressegrupper finna tillämpliga fall. Min undersökning har också ådagalagt, att Bjerre på grund härav blivit benägen att över hövan pressa rättsfallsmaterialet.

Enligt min mening måste en framställning av intressekollisionerna väsentligen bygga på det tillgängliga rättsfallsmaterialet. Blott genom analys därav kan man bilda sig en någorlunda säker uppfattning om domstolarnas handlingsmönster. En redogörelse för rättsfallen ger sålunda möjlighet att med någon sannolikhet göra prognoser för bedömning av liknande fall. Den bildar också utgångspunkten för de allmänna synpunkter, som man i nuvarande läge kan lägga på frågan om intressekollisionerna vid ärekränkning.

[7] Förslag till Tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60), s. 214—216. — Det må anmärkas, att Publicistklubbens publiceringsregler (Publicistklubbens Årsbok 1950 [Meddelanden från Publicistklubben, 1950: nr 2]), s. 39 f. innehålla följande uppmaning: »Giv plats åt befogade genmälen, helst lika med den, som beretts de påståenden de gäller.»

Se vi på det nu föreliggande rättsfallsmaterialet, finna vi ett ganska betydande antal rättsfall, där framställandet av det äreröriga yttrandet otvivelaktigt uppburits av starka allmänna eller enskilda intressen. Av dessa rättsfall bortfalla emellertid icke så få antingen därför, att utsagan icke till innehållet fyllt rekvisiten för förtal eller förolämpning eller framställts på sådant sätt, att ansvar för förtal med hänsyn till dess spridning icke kunnat ifrågakomma. I övriga fall har intressekollisionen ganska ofta uteslutit ansvar för yttrandet, men så har icke alltid varit fallet. Vad särskilt beträffar främjandet av enskilda intressen, ha domstolarna visat sig obenägna att låta ett sådant intresse utesluta brottsligheten, varemot man i betydlig mån utvidgat yttrandefriheten för tillvaratagande av allmänna intressen.

Någon tid efter Strafflagens antagande började man komma i tvivelsmål om möjligheten att utesluta brottsligheten enbart på grund av en *objektiv* reservation. I fransk rätt[8] hade man i stället valt att beakta intressekollisionerna genom att anse deras förhandenvaro utesluta tillräknande av gärningen, och man hade sålunda givit reservationen utrymme inom det *subjektiva* rekvisitet. I en serie rättsfall under åren 1886—1914 åberopade Högsta domstolen till stöd för brottslighetens uteslutande såväl de omständigheter, under vilka yttrandet skett, som det förhållandet, att gärningsmannen icke handlat i brottsligt syfte. Möjligen under inflytande av Bjerres avhandling[9], varest dessa frågor ganska ingående behandlas, uppfattade man åter intressekollisionerna såsom en objektiv grund för ansvarets bortfallande, och denna ståndpunkt har icke rubbats. Den uppfattning, som sålunda kom till synes och de rättsfall, vari den redovisas, behandlas nedan inom det subjektiva rekvisitet.

Såsom jag redan inledningsvis antytt, försökte man i rättspraxis så långt som möjligt grunda avgörandet på det förhållandet, att meddelaren handlat av *rättsplikt*, vare sig det skett å tjänstens vägnar eller eljest. Denna ståndpunkt har icke kunnat bliva allena-

---

[8] I fransk rätt anses sålunda förhandenvaron av *bonne foi* utesluta brottslighet. Chassan, Traité des délits et contraventions de la parole et de l'écriture et de la presse. 2e éd. Tome 1 (Paris 1851), s. 28 definierar detta begrepp på följande sätt: »la bonne foi, c'est l'opinion qu'on a de la légimité de l'action commise». Om innebörden av begreppet i modern fransk rätt se senast P. Mimin i Recueil Dalloz: Recueil périodique et critique. Année 1939. Partie 1, s. 77 f.

[9] Bjerre, a. a., s. 144 f.

rådande, ty vid många intressekollisioner måste avgörandet träffas på grundval av *intresseavvägning*. Vid behandlingen av yttranden i privilegierade situationer följer jag liksom förut vid privilegierade yttranden intresseavvägningsprincipen. På två områden, där de motstående intressena äro komplicerade, rättsvården och anställningsförhållandena, har jag på grundval av ett ganska rikhaltigt rättsfallsmaterial kunnat närmare undersöka arten av de motstående intressena. Övriga rättsfall äro spridda över disparata ämnesområden. De hava samlats under kategorierna allmänna och enskilda intressen. Framställningen börjar med en undersökning av några rättsfall, där allmänna eller enskilda intressen kommit domstolarna att på grund av intressekollisionen överväga brottslighetens uteslutande, och sedan följa de särskilda undersökningarna av förhållandena inom rättsvården och anställningsförhållandena.

Vad först beträffar *de allmänna intressena,* som hava anknytning till de statliga eller kommunala organens verksamhet, finnas några viktiga rättsfall även utom rättsvården och anställningsförhållandena för anställda i allmän tjänst. Mest betydelsefulla äro de spörsmål, som gälla *yttrandefriheten i Riksdagen och i stads- och kommunalfullmäktige.* Ledamöterna av dessa församlingar fullgöra det förtroendeuppdrag, som väljarna givit dem, under sådant begränsat ämbetsansvar, som avses i 25: 11 SL. I det hänseende skilja sig dessa ledamöter från deltagare i sådana beslutande församlingar, där behörigheten tillkommer deltagaren på grund av allmän rösträtt.

I utländsk rätt tillerkännes *folkrepresentationens ledamöter* immunitet för deras under pågående parlamentsförhandlingar gjorda uttalanden, vare sig dessa påkallats av de förevarande ärendenas natur eller eljest förekommit.[1] Svensk rätt erkänner icke förhandenvaron av något sådant privilegium för Riksdagens ledamöter för vad de i sådan egenskap under arbetet i Riksdagen eller dess organ låta komma sig till last. Väl har det icke förekommit, att någon Riksdagens ledamot för yttrande inom Riksdagen ställts till ansvar för ärekränkning, men något absolut hinder däremot finnes icke. Den i Regeringsformen § 110 föreskrivna formen för tillstånd till åtal avser ej att förhindra åtals framställande utan att förhindra ledamotens obehöriga bortryckande från riksdagsarbetet. Den diskretionära prövning, som vid behandlingen av en dylik fråga, skulle ske,

[1] Bjerre, a. a., s. 198 f.

torde emellertid kunna förväntas medföra, att blott allvarliga förlöpningar finge beivras. Därvid torde man också kunna taga i betraktande, huruvida kammarens talman haft tillfälle att i föreskriven ordning (Riksdagsordningen § 52) tillrättavisa den felande, och om det i så fall skett.

Än mindre tillkommer det de *kommunala representationernas ledamöter* något privilegium att i stads- eller kommunalfullmäktige saklöst framställa äreröriga beskyllningar eller smädliga angrepp. Det gäller om dem liksom om Riksdagens ledamöter, att det dem anförtrodda uppdraget icke medför immunitet. Någon motsvarighet till Regeringsformens föreskrift om åtalstillstånd finnes icke i kommunallagarna. Ledamöterna av stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige kunna sålunda liksom Riksdagens ledamöter freda sig från ansvar för äreröriga yttranden endast genom att påvisa, att den situation, i vilken yttrandet fälldes, de omständigheter, under vilka det tillkom, berättigade ledamoten att överskrida yttrandefrihetens vanliga gränser. I två rättsfall har innebörden av denna regel närmare prövats:

NJA 1933 s. 6. Sedan stadsfullmäktiges valkommitté föreslagit en person till suppleant för kassaförvaltaren i styrelsen för ett sjukhem, anförde en ledamot av stadsfullmäktige vid frågan om valet, att han motsatte sig val av den föreslagne, som köpt sig till en orden och i övrigt vore av en »cert», som icke anständigtvis borde tilldelas offentliga förtroendeuppdrag. På talan av den föreslagne om ärekränkning fann RR talan icke kunna bifallas, enär ledamoten haft befogenhet att uttala sig om den föreslagnes lämplighet och angiva motiven för sin uppfattning samt förpliktade den föreslagne att ersätta ledamoten rättegångskostnaden. HovR fann med hänsyn till de omständigheter, under vilka yttrandena fällts, rättvist fastställa det slut, vartill RR kommit samt förpliktade den föreslagne att ersätta ledamoten kostnaderna i HovR. Två ledamöter funno uttalandena på grund av sin avfattning utgöra smädelser av beskaffenhet, som avsåges i 16: 9 SL. HD fann ej skäl göra annan ändring i HovR:s utslag än att med hänsyn till omständigheterna den föreslagne befriades från den honom ålagda ersättningsskyldigheten. JR Wedberg fann yttrandet hava bort föranleda en tillrättavisning från ordföranden men dock icke vara av beskaffenhet att för ledamoten föranleda ansvar. JR Christiansson och Skarstedt funno ledamoten hava yttrat sig på ett sätt, som icke var av omständigheterna ursäktat utan måste anses innefatta straffbar smädelse samt tillämpade 16: 9 SL.

Rättsfallet synes mig belysa tre särskilda frågor. Det kunde ifrågasättas, huruvida ledamoten vore berättigad att framställa anmärkningen, enär inom valkommittén de föreslagna förtroende-

männen uppsatts av sina partier och platserna utskiftats efter partiernas styrka. Man kunde också ifrågasätta, huruvida kritiken med hänsyn till förtroendeuppdragets tämligen obetydliga beskaffenhet vore måttlig. Slutligen kunde det ifrågasättas, huruvida icke kritiken framställts på ett onödigt kränkande sätt. Högsta domstolen fann emellertid intresset av lämpliga kommunala förtroendemän vara så betydelsefullt, att lämpligheten finge ifrågasättas jämväl vid tämligen obetydliga uppdrag och att man därvid finge giva sin ståndpunkt och skälen därtill klart till känna. De mindre väl valda uttrycken om den föreslagne, fann justitierådet Wedberg, måhända med någon ironi, icke böra falla under Högsta domstolens prövning utan hava bort behandlas av stadsfullmäktiges ordförande, som väl finge antagas bättre känna till den politiska umgängestonen i staden.

NJA 1933 s. 542. En ingenjör med elektroteknisk konsultationsverksamhet hemställde i skrivelse till stadens elektricitetsverks styrelse, att tjänstemännen vid verket måtte förbjudas åtaga sig konsulterande uppdrag samt påtalade, att t. f. chefen uppträtt olämpligt mot honom. Skrivelsen föranledde ingen styrelsens åtgärd, men en motion, som byggde på skrivelsen, väcktes i stadsfullmäktige. Vid fullmäktiges behandling höll styrelsens ordförande, ledamot av fullmäktige, ett anförande med uttalanden om ingenjören och hans verksamhet, enligt vilka dennes förfarande betecknades såsom provokation och svindel och han själv förklarades inkompetent såsom yrkesman. RR fann uttalandena med hänsyn till de omständigheter, under vilka de gjorts, icke medföra ansvar för ärekränkning. En ledamot tillämpade 16: 9 SL. HovR fann ej skäl göra ändring i RR:s utslag. Två ledamöter funno yttrandena ej hava varit påkallade av ärendets beskaffenhet och tillämpade 16: 9 SL. HD dömde styrelseordföranden jämlikt 16: 9 SL, enär yttrandena varit för ingenjören kränkande och icke ursäktades av omständigheterna. JR Bagge fann yttrandena icke hava varit påkallade av det därvid behandlade ärendets beskaffenhet och tillämpade 16: 9 SL.

Det är enligt min mening uppenbart, att ställningen som styrelseordförande och uppdraget såsom stadsfullmäktigledamot icke berättigat till de förevarande uttalandena mot den, som gjort framställningen. Det är därför utan tvivel riktigt att, såsom Högsta domstolen förfarit, finna, att uttalandena icke ursäktades av omständigheterna. Denna motivering till domsslutet är lyckligare än den av Justitierådet Bagge föredragna, att yttrandena icke påkallats av ärendets beskaffenhet. Man kan nämligen av dennes votum förledas till antagandet, att den ställning, som ärekränkaren genom

sina kommunala förtroendeuppdrag innehade, gåve honom rätt att överskrida den vanliga yttrandefrihetens gränser, och att ansvar blott kunde drabba honom, om yttrandet icke påkallades av ärendets beskaffenhet. Något sådant privilegium erkänner emellertid svensk rätt icke.

Med avseende å tillvaratagandet av *enskilda intressen* finnas enligt min mening utöver de rättsfall, vilka såsom hörande till rättsvården eller anställningsförhållandena nedan särskilt behandlas, endast tre rättsfall, som påkalla uppmärksamhet. I de båda första har mellan meddelaren och mottagaren funnits en på förhand given överenskommelse, att meddelanden i visst ämne skola lämnas. I det sista fallet kan man icke framleta någon sådan överenskommelse. Det är fråga om ett meddelande, som utan särskilt åtagande är lämnat i mottagarens intresse. I det första av de tre fallen, har man icke ansett åtagandet omfatta obefogade meddelanden. I det andra har man krävt, att meddelaren skall handla helt efter givna föreskrifter angående sådana meddelanden. I det tredje torde man hava ansett meddelandet obefogat.

NJA 1904 s. 559. Ordföranden i en jämlikt bestämmelse i reglementet för en brandstodsförening tillsatt sockenkommitté har i en till föreningens brandstodsnämnd ställd och ingiven skrift med anledning av eldsvådor, som övergått i föreningen försäkrad egendom, anmält, att en försäkringstagare, vars egendom inom två år tre gånger utsatts för eldsvåda, torde hava innehaft betydande mängder hö och halm mindre, än han till ersättning i följd av branden uppgivit. HR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann ordföranden hava av obetänksamhet tillvitat försäkringstagaren bedrägligt förfarande mot föreningen och tillämpade 16: 7 SL. JR Lilienberg och Carlson funno försäkringstagarens talan ej kunna bifallas, enär svarandens såsom ordförande i vederbörande brandstodskommitté gjorda uttalanden med avseende såväl ändamålet med som beskaffenheten av dem icke kunde anses innefatta en emot honom begången ärekränkning.

Det är uppenbart, att utgången av detta rättsfall påverkats av det förhållandet, att man icke kunnat finna ordföranden i brandstodskommittén hava handlat av *rättsplikt*. Det enskilda intresse, som han ville värna, kunde därför icke tryggas genom utvidgning av yttrandefriheten. Med fri intresseavvägning torde man hava kommit till det resultat, som de två reservanterna i Högsta domstolen önskade.

Genom rättsfallet NJA 1913 s. 605, vilket ovan (s. 171 f.) utförligt granskats ur andra synpunkter, torde vara fastslaget, att

beskyllning mot medlem av godtemplarorden för att hava uppträtt berusad under särskilda förhållanden kan medföra ansvar. Högsta domstolens flesta ledamöter menade nämligen, att den, som med noggrant efterlevande av ordens föreskrifter gör anmälan om sådant förhållande, bör kunna undgå ansvar för sin anmälan. Justitierådet Wedberg ansåg, att meddelarna härutinnan fullgjort vad som kunde krävas, men Justitieråden Leijonhufvud och Bergman, vilkas vota blevo Högsta domstolens beslut, funno handlingarna utmärka, att så icke skett. Denna ståndpunkt må synas vara väl hårdragen, men den torde vara riktig och på ett betydelsefullt sätt inskärpa, att den, som med stöd av en sammanslutnings stadgar påpekar förhållande, som enligt dessa kan föranleda uteslutning av medlem, måste fullgöra sin anmälan på föreskrivet sätt. Därigenom tryggas nämligen å ena sidan föreningens intressen av stadgarnas efterlevnad och å andra sidan medlemmens rätt att icke utsättas för onödigt förtal. Det är icke sannolikt, att domstolarna prövat, huruvida anmälningen faktiskt varit befogad, varemot man tydligen funnit anmälarna hava handlat i skadeavsikt.

SvJT 1944 Rf s. 71. Den, som till sin väninna i förtroende meddelat om sin syster, som vore granne till väninnan, att hon var könssjuk, ansågs av HR med hänsyn till omständigheterna icke hava gjort sig skyldig till ärekränkning. HovR dömde henne däremot jämlikt 16: 11 SL, enär den omständigheten, att hon, efter vad hon uppgivit, endast velat varna sin väninna icke kunde befria henne från ansvar vid det förhållandet, att hon saknat tillräckliga skäl för antagande, att den av henne lämnade upplysningen vore sann.

Det ifrågavarande rättsfallet, som bygger på uppfattningen, att stadgandena om förolämpning alltid äro tillämpliga å sådana förtalsbrott, vilka med hänsyn till spridningen och utsagans innehåll icke äro brottsliga jämlikt 16: 8 SL, i vad sagda stadgande avser beskyllningar, som äro menliga för anseendet, innebär, att meddelanden till förmån för annans intresse icke äro privilegierade i den situation, i vilken de fällts, med mindre meddelaren med fog antagit, att uppgiften varit riktig.

Vid undersökning av privilegierade situationer inom *rättsvården* har man anledning att i tur och ordning uppmärksamma verksamheten vid domstolarna, verksamheten vid polis- och åklagarväsendet samt advokatverksamheten. Det är att märka, att den privilegiation, som omständigheterna i det särskilda fallet kunna förläna ytt-

randena, vid utsagor inom rättsvården uppbäres av vitt skilda allmänna och enskilda intressen, varför de särskilda situationerna måste undersökas var för sig.

Vad först angår *verksamheten vid domstolarna* har frågan om privilegiation blivit ingående dryftad i *utländsk* rätt, och den utvidgade yttrandefriheten har merendels blivit starkt befäst. *Engelsk* rätt tillerkänner sådana utsagor oinskränkt immunitet enligt en grundsats, som är gemensam för straff- och skadeståndsrätten och som av F r a s e r[2], närmast med tanke på skadeståndsrätten formuleras sålunda:

»Every statement made — — — in course of judicial — — — proceedings is absolutely privileged, and no action will lie however false and malicious such statement may have been.»

I *fransk*[3] och *belgisk*[4] rätt finnas uttryckliga stadganden, som utesluta ansvar för alla sådana yttranden inför rätta, vilka angå saken, och som samtidigt åt domaren giva befogenhet att inskrida mot äreröriga yttranden. I *tysk* rätt (§ 193) löses däremot frågan inom ramen för det allmänna stadgandet om »Wahrnehmung berechtigter Interessen», och samma lösning har problemet fått i *dansk* rätt (§ 269).

I *svensk* rätt ge stadgandena om ärekränkning ingen vägledning. Det är emellertid uppenbart, att rättsordningen erkänner en ganska vittgående reservation, ehuru man ej är viss om dess gränser. I *doktrinen* har T h y r é n[5] med visst stöd av rättspraxis antagit, att parts yttranden mot vederparten eller mot vittne icke borde föranleda ansvar för *innehållet*, med mindre det framställts i ond tro, varemot hinder icke borde möta att bestraffa yttrandets förolämpande *form*. I *rättspraxis* finnas ett flertal fall avseende detta område, och deras bedömning ådagalägger en nyanserad uppfattning av arten och intensiteten av de intressen, vilka verka till förmån för

---

[2] Fraser, a. a., s. 121—126.

[3] Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse Art. 41. Om stadgandets tolkning se Code pénal [français]. 46e éd. Paris 1949 (Petits codes Dalloz), s. 595 f.

[4] Code pénal belge du 8 juin 1867 Art. 452. Om stadgandets tolkning se J. M. C. X. Goedseels, Commentaire du Code pénal belge. 2e éd. Tome 2 (Bruxelles 1948), s. 224 f.

[5] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16 (1919), s. 50 f.

brottslighetens uteslutande. Det är skäl att skilja mellan uttalande av part eller hans ombud och av vittne eller sakkunnig.

I fråga om *parts yttranden* och yttranden av partsombud bör man skilja mellan dem, som riktas mot vederpart och hans ombud eller mot vittne eller sakkunnig, och dem, som riktas mot domaren eller domstolen. Det kan allmänt sägas, att partens intresse av sakens för honom fördelaktiga utgång åtminstone så långt bör utesluta ansvar för yttrandena, som samhällets intresse av ett materiellt riktigt avgörande av saken sträcker sig. Frågan är emellertid, om icke partens yttrandefrihet bör sträcka sig ännu längre.

Man tänker sig gärna, att privilegiationen skall vara grundad på det förhållandet, att parten handlar för *tillvaratagande av sin rätt,* men jag tror icke, att en sådan ståndpunkt är realistisk, ty även om det visar sig, att domstolen icke kan erkänna hans rättsanspråk, kan det finnas anledning att utesluta ansvar för den äreröriga utsagan. Det kan naturligtvis sägas, att framställandet av ogrundade beskyllningar eller uttryck för ringaktning icke främja utredningen av själva saken, men det bör enligt mitt förmenande icke betagas parten att mot sin vederpart eller hans ombud eller mot vittnen och sakkunniga framställa sådant, som innefattar utvecklandet av partens talan eller avser förringandet av tilltron till ofördelaktiga uppgifter eller omdömen om parten. Partens *intresse av sakens fördelaktiga utgång* och domstolens *intresse av allsidig belysning av saken* verka till förmån för brottslighetens uteslutande i alla de fall, där icke yttrandet går *utanför saken,* vilket kan vara fallet vid vissa ogrundade beskyllningar eller angrepp mot vederparten eller hans ombud.

Det är uppenbart, att partens *väckande av talan* mången gång måste innefatta tillvitelser om vederpartens brottsliga eller vanhederliga gärning eller om omständigheter, vilka eljest äro för dennes anseende menliga eller för hans självkänsla sårande. För sådan *kriminell talan* kan parten ställas till ansvar för falskt eller obefogat åtal (se härom nedan s. 305 f.), och för sådan *civil talan,* som inledes mot bättre vetande, kan parten ådömas ansvar jämlikt 9: 1 RB. Efter min mening utesluta reglerna om falskt eller obefogat åtal ansvar för ärekränkning. Det är däremot uppenbart, att så icke är fallet med stadgandet i 9: 1 RB, ty den, som i god tro men utan sannolika skäl inleder rättegång i tvistemål, bör icke beredas förmånen att på sådant sätt saklöst framställa beskyllning, som eljest kunnat ådraga honom ansvar för ärekränkning. Med hänsyn till

partens intresse av sakens rättsliga bedömande bör emellertid ansvar för ärekränkning icke därutöver ifrågakomma.

Vid partens *utförande av talan* uppkomma väsentligen samma spörsmål, som ovan berörts. Ett icke ovanligt förhållande är emellertid, att beskyllningarna få vidare omfattning, än målets utredning påkallar. Sålunda har den, som, sedan han förklarats myndig, i mål om klander av förmyndarnas redovisning i ingiven skrift beskyllt dem för trolöshet mot huvudman, ådömts ansvar jämlikt 16: 7 SL, ehuru hans klandertalan i vissa delar vann bifall (NJA 1930 s. 154 och A nr 147). Annorlunda har beskyllning om visst handlingssätt bedömts, när frågan haft omedelbar betydelse för sakfrågans avgörande. Följande rättsfall, som nära följer Thyréns ståndpunkt, må anföras:

SvJT 1943 Rf s. 22. I mål om leveransavtal gjorde käranden gällande, att svaranden påfordrat gottskrivning för betalning av koks- och vedpartier, vilka icke av honom levererats, och svaranden yrkade med anledning härav ansvar å honom för ärekränkning. RR fann beskyllningen vara av smädlig och för svarandens goda namn och medborgerliga anseende menlig beskaffenhet och dömde käranden, som icke övertygats att hava framställt beskyllningen av arghet, jämlikt 16: 11 SL. HovR ogillade svarandens talan, ehuru utgången av tvistemålet givit vid handen att kärandens påstående varit ogrundat, och motiverade sitt utslag med hänsyn till att yttrandena, som ej kunde anses hava haft smädlig form, riktat sig emot vederpart i rättegång och avsett bestridande av dennes talan. En ledamot tillämpade 16: 11 SL.

Genom det ovan (s. 250) refererade rättsfallet NJA 1904 s. 585 har det ådagalagts, att grundade erinringar mot *rättegångsombud* med avseende å dess redbarhet, insikter och tidigare verksamhet (se 12: 2 RB) icke föranleda ansvar för ärekränkning. Ej heller må det förmenas part att vid fråga om *rättegångskostnadernas fördelning* framställa anmärkningar mot vederpartens eller sitt eget ombud. Ansvar för ärekränkning, som därigenom förövas, bör ej ifrågakomma, med mindre anmärkningen uppenbarligen varit obefogad.

Det måste stå parten fritt att bestrida riktigheten av *vittnens och sakkunnigas utlåtanden* och att framdraga förhållanden, vilka äro ägnade att rubba tilltron till deras utsagor. Även därutinnan sammanträffa partens intresse av sakens fördelaktiga utgång och domstolens intresse av dess allsidiga belysning. Under den äldre Rätte-

gångsbalkens giltighetstid förekommo ärekränkningsmål med anledning av partens invändning om *jävigheten* hos personer, åberopade till vittnen (NJA 1898 s. 275, refererat ovan s. 128, och 1919 s. 56 refererat ovan s. 157 samt SvJT 1919 Rf s. 66), och det måste tillstås, att domstolarnas ståndpunkt gjorde det vanskligt att framställa vittnesjäv utan risk för ärekränkningsåtal. Efter vittnesjävens avskaffande har denna fråga i någon mån förlorat betydelse.

Det ligger för parten nära till hands att säga, att vittnet medvetet eller av ovarsamhet avgivit osann utsaga eller att så är förhållandet med sakkunnigas utlåtande. Därutinnan går parten utöver det, som erfordras för hans utveckling av talan, ty det kan icke tillåtas parten att framställa obestyrkta påståenden av dylik beskaffenhet. I ett i annat sammanhang (ovan s. 128) återgivet rättsfall NJA 1895 s. 245 ha domstolarna ådömt part ansvar för yttrandet, att vittnet »svurit falskt». Det måste emellertid vara otvetydigt, att parten åsyftat något annat än bestridandet av uppgiftens riktighet, och man får ej fästa överdrivet avseende vid bestridandets språkliga otymplighet.[6] Vid kritik av sakkunnigutlåtanden kunna invändningarna avse antingen premisserna eller slutsatsen. Det kan icke tillåtas, att parten fäller obestyrkta yttranden av innebörd, att slutsatsen i utlåtandet icke ger uttryck för den sakkunniges ärliga åsikt, åtminstone om utlåtandet blivit med ed (40: 9 RB) bekräftat.

Det händer icke sällan, att part vid utvecklandet av sin talan framställer beskyllningar mot *utomstående*. Även detta kan vara tillåtet, ty avgörandet av saken kan stundom bero på uppgifter om utomståendes gärningar. Det är emellertid uppenbart, att omständigheterna skola vara sådana, att ett dylikt ärerörigt yttrande verkligen spelar roll för bedömningen av saken. Man bör därvid taga hänsyn till möjligheten för parten att annorledes än genom beskyllningen nå sitt mål. Tre rättsfall belysa Högsta domstolens uppfattning. Rättsfallet NJA 1922 s. 50, vilket ovan å s. 129 återgivits,

[6] Ett exempel härpå meddelas i tidskriften Tiden, Årg. 41 (1949), s. 452: »Vid en krigsrätt stod en menig, medelålders beredskapsman åtalad för en förseelse. En kapten hördes såsom vittne och efter dennes berättelse frågade krigsdomarn, vad den anklagade nu hade att säga om vittnesmålet. 'De va lögn', sade beredskapsmannen trohjärtat. Krigsfiskalen åtalade honom omgående för förolämpning av förman. Rätten prövade målet. Fann att i sak var beredskapsmannens uppfattning riktig och frikände honom från det ursprungliga åtalet. Men för orden, 'De va lögn', dömdes han till åtta dagars vaktarrest. Han skulle ha sagt: 'Jag bestrider allt avseende vid vittnets utsago.'»

ådagalägger, att beskyllning mot utomstående för att möjligen hava otillbörligt påverkat ett i målet hört vittne ansetts medföra ansvar för ärekränkning. Yttrandet hade synbarligen icke erfordrats för det ifrågavarande målets bedömande. I rättsfallet NJA 1945 s. 339, som ovan å s. 129 återgivits, ansågs rättegångsombud, som förklarat, att »polisförhörsprotokollet vore tendentiöst och en förvrängning av vad Bestecki yttrat» samt att polisen genom att såsom bevis upptaga ett cigarrettetui, vilket uppgavs hava fråntagits Bestecki vid anhållandet, gjort sig skyldig till ett »dirty tric», icke till yttrandets förra del hava överskridit den rätt till kritik av polismyndighetens åtgärder, vilken tillkom honom såsom rättegångsbiträde, men i fråga om dess senare del icke hava iakttagit tillbörlig måtta, såtillvida som yttrandet därutinnan innefattade tillvitelse om tjänsteförbrytelse. Den gradering av yttrandena, som i utslaget företagits, kan emellertid svårligen utföras generellt. Skillnaden mellan yttrandena synes mig icke framför allt avse det förhållandet, att det senare yttrandet innefattade tillmäle om brott, utan bestå däri, att Bestecki väl kunnat korrigera sina enligt förhörsprotokollet gjorda erkännanden, men svårligen kunnat komma till rätta med den uppgivna bevisförfalskningen. Det sista rättsfallet är följande:

NJA 1933 s. 250. I mål om omyndigförklaring ingavs en promemoria, enligt vilken såsom grund för ansökningen åberopades, att den, som ansökningen gällde, vore psykiskt nedbruten och saknade omdömesförmåga, vilket kommit till uttryck bl. a. däri, att han i sin tjänst haft en yngre jurist, vilken på alla sätt sökte skada sökandena till sin egen fördel. Den sålunda utpekade väckte åtal mot sökandena, men hans talan ogillades. RR fann brist föreligga i det subjektiva rekvisitet. HovR anförde, att sökandena icke visats hava mot bättre vetande lämnat oriktiga uppgifter. HD fäste särskilt avseende vid ändamålet med handlingens upprättande och beskaffenheten av det ärende, i vilket den ingivits.

De enskilda och allmänna intressen, vilka i de ovan antydda situationerna föranleda brottslighetens uteslutande, äro icke för handen i de fall, där part förgripit sig med skymfliga yttranden mot *domstolen* eller mot *domaren*. Särskilt med den latenta processledning, som numera skall förekomma, kan parten näppeligen få det intrycket, att domaren eller domstolen är hans motståndare. Redan i äldre rätt ställde man utan tvekan parten till ansvar för förgripliga uttalanden, vilket framgår av rättsfallen NJA 1883 s. 84 och 1931 s. 90. Enligt nu gällande stadganden skall emellertid sådan

rättegångsförseelse bedömas enligt 9: 5 RB och kan genast utan åtal (20: 1 RB) avdömas. Innefattar gärningen störande av förrättningsfrid (11: 4 SL) eller missfirmelse mot tjänsteman (10: 5 SL), måste åtal väckas. Denna processuella skillnad kan, såsom de åberopade rättsfallen utvisa, medföra svårigheter i de fall, som ligga på gränsen mellan rättegångsförseelse och strafflagsbrott.

Starka intressen verka till förmån för brottslighetens uteslutande i fråga om äreröriga *uttalanden av vittnen och sakkunniga*. Det ligger i domstolens och därmed det allmännas intresse, att den, som i egenskap av vittne eller sakkunnig på ed eller eljest under edsansvar höres i saken, utan fruktan för åtal för ärekränkning avger vittnesmål om det han vet i saken hänt och sant vara eller avger sakkunnigutlåtande om den slutsats, till vilken han kommit, och de premisser, på vilka den bygger. Ansvar för uttalanden *i saken* bör sålunda begränsas till ansvar för mened eller ovarsam utsaga. Däremot kunna icke ärerörige yttranden, som *utom saken* lämnas vid vittnesmål eller i sakkunnigutlåtande, anses fredade för ansvar. Det måste emellertid beaktas, att gränsen mellan det, som hör till saken och det, som ej hör dit, icke kan exakt bestämmas. Därvid bör man i tvivelsmål hellre fria än fälla. De grundsatser, vilka nu framställts, bestyrkas av följande rättsfall:

NJA 1920 s. 526. I ett skilsmässomål hade en läkare (specialist) på anmodan av hustrun om mannen avgivit ett utlåtande, vilket han såsom vittne i målet till innehållet bekräftat, vars sammanfattning var så lydande: »K. lider enligt ovanstående uppgifter och min undersökning av den sinnesförändring, som betecknas med namnet kronisk alkoholism. K. har icke blott i övermått använt berusande drycker utan även förefallit som om hans högsta önskan vore att berusa sig. Hans ojämna lynne och brutalitet mot sina närmaste, hans ovilja att utan bråk och krångel lämna medel till hushållet, att han beskyllt hustrun för misshushållning och otrohet och ofta uttryckt sig cyniskt, hans bristande sanningskärlek och bristande hederskänsla äro sådana själsegenskaper, som man plägar finna hos en kronisk alkoholist, liksom hans skrytsamhet och svaghet för smicker. Förutom ovan anförda visar K. även en hög grad av omdömeslöshet. Jag får härmed som omdöme om K:s sinnestillstånd avgiva det utlåtande: att K. är sinnessjuk och även i sina handlingar låter påverka sig av sina förföljelseidéer; att han dock förefaller fullt normal och till belåtenhet skött expeditionsgöromålen strider ej mot påståendet att han är sinnessjuk, vilket på heder och samvete intygas.» På talan av mannen mot läkaren för ärekränkning fann RR mannens talan ej kunna bifallas, varemot HovR fann utlåtandet med hänsyn till sin avfattning innefatta smädelser mot mannen och dömde läkaren jämlikt 16: 9 SL. HD fastställde det slut, vartill RR kommit, enär läkaren i

utlåtandet ej haft andra eller annorledes avfattade uttalanden om mannen än sådana, som varit ägnade att i bestämda och tydliga ordalag angiva den åsikt, till vilken läkaren, såvitt visats i god tro, kommit vid av honom verkställd undersökning. JR Borgström fann ej skäl göra ändring i HovR:s utslag.

Högsta domstolens utslag ansluter sig nära till de i då gällande läkarinstruktion givna föreskrifterna, att intyg skulle vara avfattade i så fullständiga och i så bestämda ordalag, att läkarens åsikt med visshet kunde av intyget inhämtas. Rättsfallet belyser också på ett åskådligt sätt, att skillnaden mellan form och innehåll ej lätt kan genomföras. Det är uppenbart, att formen här återspeglar intygets innehåll.

Det händer icke sällan, att parter i rättegång till utredning i målet åberopa sig på innehållet i intyg, avgivna av personer, vilka icke kallats att höras såsom vittnen eller sakkunniga. Fråga uppkommer nu, i vilken utsträckning sådana *intygsgivare* kunna anses med hänsyn till ändamålet med det avgivna intyget böra befrias från ansvar för dess äreröriga innehåll. Detta problem, som skymtar i ett flertal rättsfall, belyses tydligast av rättsfallen NJA 1918 s. 453 och 1938 s. 302 (återgivet ovan s. 158). Av dessa torde framgå, att den, som tillhandahåller part sanna uppgifter och välgrundade omdömen, icke drabbas av ansvar.

Vad därefter angår *verksamheten vid polis- och åklagareväsendet,* är det uppenbart, att utvidgad yttrandefrihet måste tillerkännas *dels* den person, som till sådan myndighet gör anmälan om gärning, som han tror innefatta brott, eller anger någon till åtal för uppgiven brottslig gärning eller som på begäran av sådan myndighet lämnar för annans anseende eller förtroendet till honom menliga uppgifter, *dels ock* myndigheten vid undersökningar av förmenta brottsliga gärningar. Det ligger ju i det allmännas och även i den enskildes intresse, att brott beivras, och det bör icke läggas hinder i vägen för den, som i god tro vill lämna myndigheterna uppgift om förmodad brottslighet. Myndigheternas verksamhet till upptäckande och beivran av brott förutsätter å andra sidan, att beskyllningar få saklöst framställas gentemot personer, vilka med fog kunna misstänkas hava förövat brott.

I en serie rättsfall (NJA 1895 s. 180, 1901 s. 8, 1903 s. 100, 1904 s. 436 och 1918 s. 80) hade domstolarna att bedöma frågan, huruvida mer eller mindre bestämda anmälningar om brott, inne-

hållande misstankar riktade mot viss person, borde föranleda ansvar för den gjorda anmälningen, och det blev fastslaget, att en sådan anmälan icke i och för sig vore brottslig, även om den icke visade sig vara riktig. Enligt gällande rätt (13: 7 SL) anses sådan anmälan vara brottslig, i den mån anmälaren angivit någon eller ock mot bättre vetande eller av grov oaktsamhet tillvitat någon brottslig gärning, som han icke visats hava förövat, eller mot honom sanningslöst föregivit besvärande omständighet eller förnekat friande eller mildrande omständighet. Samma regel gäller om den, som eljest inför myndighet genom lämnade uppgifter låter annan framstå såsom brottslig, ehuru han är oskyldig, eller såsom mera brottslig, än han är.

Före ikraftträdandet av nu gällande 13: 7 SL svävade man i villrådighet om gränserna för rätten att utan straffansvar anmäla ämbetsmän och andra med särskild behörighet utrustade personer för myndighet, som ägde upptaga anmälan i sådan sak. I rättsfallen NJA 1913 s. 445 och 1925 s. 367 klarlades, att sådan anmälan till Justitieombudsmannen, som ej vore befogad eller jämlikt då gällande 16: 6 SL saklös, föranledde ansvar för falsk angivelse jämlikt 16: 1 eller 4 SL. Däremot antogs i andra rättsfall, t. ex. NJA 1910 s. 19 och 1915 s. 614 (anmälningar till Medicinalstyrelsen om tjänsteläkares förment felaktiga förfarande) samt NJA 1915 s. 645 (anmälan till den s. k. civilkommissionen angående regementsläkares förment felaktiga förfarande), anmälan till annan myndighet än åtalsmyndighet icke innefatta angivelse utan ärekränkning. Sådan ärekränkning bedömdes efter allmänna regler, och intressekollision ansågs ej föreligga. Av det i annat sammanhang (se s. 190) refererade, ovan angivna rättsfallet NJA 1910 s. 19 framgår sålunda, att den, som i god tro och utan skadeavsikt ifrågasatt, huruvida hans barn avlidit till följd av läkares oskicklighet, icke ansågs tillräckligt tillrättavisad av Medicinalstyrelsens utredning, att barnet avlidit under läkekonstens riktiga utövande, utan tillika på talan av läkaren ådömdes straff- och skadeståndsansvar för ärekränkning.

Myndigheternas rätt att framställa ärerörliga beskyllningar mot enskilda personer för förment brottsliga gärningar har i svensk rätt icke fått något direkt uttryck i lagen, men det råder icke tvivel om förhandenvaron av en betydelsefull utvidgning av yttrandefriheten. Ingenstädes har den gamla rättspliktskonstruktionen så starkt stöd som här i givna bestämmelser om de ifrågavarande myn-

digheternas verksamhet. Här är det verkligen fråga om *åliggande* i tjänsten. Det bör emellertid märkas, att yttrandefriheten endast gäller *åtgärder i och för ämbetet eller tjänsten.* I fråga om den mest ingripande beskyllningen, åtalet, gälla de särskilda reglerna om falskt eller obefogat åtal, för vilka nedan å s. 305 f. närmare redogöres.

Vad slutligen angår *den fria rättsvården,* uppkomma åtskilliga svårlösta problem avseende den yttrandefrihet, som särskilt bör tilläggas den, som för *tillvaratagande av sin rätt* själv eller genom ombud blir nödsakad att framställa ärerörliga beskyllningar till motparten eller till utomstående. Det låter sig väl sägas, att det icke är påkallat att i sådana situationer gå utöver den vanliga yttrandefrihetens gränser, så länge som man icke dragit saken under domstols prövning, men en sådan åsikt motsvarar icke de verkliga förhållandena. Det måste ihågkommas, att det stora flertalet konflikter uppgöras utom domstolarna, och att det vid sådana uppgörelser blir nödvändigt att konstatera, vad vardera parten och måhända även utomstående gjort och låtit. Det kan icke heller undvikas, att parterna under utredningen av saken fälla yttranden, vilka under andra omständigheter måste anses innefatta ärekränkning. I den mån sådana yttranden äro *nödvändiga* för tillvaratagandet av partens rätt, måste de anses fällda i en sådan situation, att brottsligheten är utesluten.

Med en så allmän reservation till stadgandena om ärekränkning blir gränsen mellan tillåtna och förbjudna yttranden otydlig, men det torde icke vara möjligt att fullständigt klarlägga, var den går. Det är uppenbart, att uttalanden, vilka falla *utanför saken,* icke äro fällda i en privilegierad situation. Saken kan också hava framställts på ett *onödigt kränkande sätt,* och därför ej förtjäna full straffrihet. Däremot kan man icke uppställa kravet, att beskyllningen skall vara bevisligen sann. I sistnämnda hänseende må hänvisas till det nedan s. 379 återgivna rättsfallet NJA 1940 s. 739. I övrigt finnes blott ett rättsfall, som belyser ifrågavarande outredda rättsområde, nämligen följande:

SvJT 1944 Rf s. 96. I samband med utredning i ett hemskillnadsärende tillställde mannens ombud, en advokat, hustrun följande brev: »Då det har kommit till Eder mans kännedom, att Ni till Stockholms Stadsmuseum för försäljning inlämnat en del etsningar och teckningar, vilka han anser tillhöra honom, har han vänt sig till mig med begäran om biträde i saken. Dessutom har Eder man för mig uppgivit, att Ni obehörigen tillägnat Eder

en del böcker ävensom ett paket med 12 kg. teckningar, avsända från Allers Familje-Journal i Hälsingborg. Vid undersökning har det beträffande... teckningarna och etsningarna visat sig, att Ni obehörigen signerat några av dessa. Även i övrigt synas en hel del fullkomligt onödiga och meningslösa stridigheter föreligga mellan Eder och Eder man. Vad särskilt beträffar Edert förfarande att signera Eder mans tavlor, så är detta straffbelagt. För undvikande av fortsatta obehag får jag därför anhålla att Ni ville göra mig ett besök för uppklarande av olika frågor i samband med Eder hemskillnad.» RR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann hustruns talan med hänsyn till de omständigheter, under vilka brevet tillkommit, och vad i övrigt i målet förekommit, icke kunna vinna bifall. En reservant i RR tillämpade 16: 11 SL.

Med avseende å *yttranden av advokater* kan man få viss vägledning vid bedömningen av gränsen för det tillåtna genom studium av den praxis, som Advokatsamfundets styrelse tillämpar i disciplinärenden. Det må emellertid ihågkommas, dels att det är fråga om yttranden av medlemmar av Advokatsamfundet, dels ock, att styrelsens avgöranden icke avsett en straffrättslig bedömning av situationerna. Jag har emellertid tagit mig friheten att på grundval av de kortfattade referaten upptaga till granskning några fall med utgångspunkt från stadgandena om ärekränkning.

Hot om skandalisering vid indrivning av fordran (TSA 1940 s. 122) innefattar, ehuru framställt i slutet brev, förolämpning. Uttalandet om vederpart, att dennes »ras och utpräglade känsla för det kontanta myntets betydelse jävade möjligheten av en sådan transaktion» (TSA 1940 s. 125) är att uppfatta såsom svår förolämpning, och motsvarande gäller om klandret mot vederpart för »ett oanständigt exploaterande av utländska vetenskapsmän, som, hitkomna undan vedervärdiga förhållanden, befinna sig i ett nödläge» (TSA 1949 s. 32). Det är däremot tvivelaktigt, huruvida åtgärden att framställa indrivningskrav på öppet brevkort (TSA 1943 s. 73) innefattar ärekränkning. Det torde icke vara ärekränkning att i skrivelse till chefen för ett ämbetsverk förklara sig ämna påkalla utredning av Justitieombudsmannen angående ett i ämbetsverket med långsamhet handlagt ärende (TSA 1947 s. 299).

I engelsk rätt är det en orubblig regel att *meddelanden av klient till advokat och omvänt* äro tryggade genom absolut privilegium.[7] Svensk rätt känner icke någon sådan ovillkorlig regel för meddelanden mellan en rättssökande och hans juridiska ombud. Det torde

[7] Fraser, a. a., s. 128.

emellertid kunna anses, att klientens intresse av fritt meningsutbyte med sitt ombud verkar till förmån för brottslighetens uteslutande vid meddelandet av äreröriga uppgifter *i saken*. I fråga om medlemmar av Advokatsamfundet vinner en sådan uppfattning visst stöd jämväl av det särskilda stadgandet om undantag från vittnesplikten (36: 5 RB), vilken äger tillämpning på advokat i fråga om sådant, som på grund av hans ställning anförtrotts honom. Därest advokat eller annat ombud annat än under sakens bedrivande fortsprider meddelandet, gör han sig otvivelaktigt skyldig till ärekränkning.

Vad slutligen *anställningsförhållandena* i allmän eller enskild tjänst beträffar, verka ett flertal allmänna och enskilda intressen till förmån för utvidgad yttrandefrihet. De förefintliga rättsfallen gälla väsentligen *allmänna befattningar* och angå tillsättningen av befattningen, anmärkningar mot befattningshavaren och utlåtanden om befattningshavaren. Några rättsfall hänföra sig emellertid till *anställning hos enskild* och gälla anmärkning mot den anställde ävensom anställningsbetyg.

I fråga om *tillsättning av allmän befattning* finnas i allmänhet särskilda föreskrifter om sättet för tillsättningen och de grunder, efter vilka de sökande skola bedömas. Sådana bestämmelser avse att tillvarataga det allmännas intresse av att befattningen tilldelas den mest meriterade sökanden och de sökandes intresse att bliva enligt fasta normer bedömda efter förtjänst. Dessa intressen kunna i det särskilda fallet gå ut över enskild sökande, i det att hans kvalifikationer och även hans personliga förhållanden kunna upptagas till skärskådan. I allmänhet sker tillsättningen genom beslut vid enskilt sammanträde, men stundom tillsättes befattningen av en korporation vid offentlig sammankomst. I sistnämnda fall blir intressekollisionen särskilt kraftig. Av rättsfallen NJA 1886 s. 401 och 1905 s. 121, vilka närmare belysas i samband med det subjektiva rekvisitet (nedan s. 370 f.) framgår, att den enskildes intresse av orubbat anseende får giva vika för de motstående intressena, såvida icke dessa kunna tillvaratagas utan uppoffring av den sökandes anspråk på hedersam behandling. Man har bedömt utomståendes inblandning i frågan om befattningens tillsättande snävare, förmodligen därför att anmärkningen, som icke framställts under utövning av tjänst eller annan rättsplikt, varit obefogad. I detta hänseende är följande rättsfall belysande:

NJA 1903 s. 257. Vid återbesättande av befattningen såsom föreståndare för en poststation uppsattes den, som förut tjänstgjort å befattningen i första rummet. Medan frågan var under prövning, framställde en person, vars post expedierades genom den ifrågavarande stationen i skrivelse till postinspektören anmärkningar mot den föreslagne och hemställde om rätt att få posten expedierad över en närbelägen station samt föreslog i egenskap av kommunalstämmans ordförande, dock synbarligen utan dess uppdrag, att den å andra förslagsrummet uppsatte skulle ifrågakomma. Sedan generalpoststyrelsen lämnat anmärkningarna utan avseende och den i första rummet föreslagne antagits till befattningen, väckte han åtal mot anmälaren, men hans talan blev av RR ogillad. HovR dömde däremot denne jämlikt 10: 5 SL, och HD gjorde därutinnan ej ändring. JR Herslow prövade rättvist fastställa RR:s beslut.

Den myndighet, som har uppsikten över befattningshavare får icke sällan mottaga *anmärkningar mot befattningshavaren.* Dylika anmärkningar kunna framkomma inom myndigheten (NJA 1904 s. 268), framställas av dem, som äro beroende av befattningshavarens verksamhet (NJA 1914 s. 334, som behandlas nedan å s. 371 f.) eller eljest av utomstående (NJA 1877 s. 572). Det förefinnes utan tvivel ett starkt behov av att dylika meddelanden få bringas till myndighetens kännedom, så att denna i tid kan företaga de åtgärder, som kunna anses påkallade. Den objektiva bedömning av anmärkningen, som myndigheten kan förväntas företaga, gör, att man kan tillåta framställandet av ärerörliga anmärkningar i ganska stor omfattning. I de förstnämnda båda rättsfallen åberopades rättsplikt till stöd för frikännandet, medan fri intresseavvägning synes hava företagits i det sista fallet, varvid emellertid hänsyn måhända tagits till det förhållandet, att anmärkarna varit målsmän för skolbarn, vilkas lärare uppgavs hava förhållit sig felaktigt i tjänsten. Av rättsfallen framgår, att anmärkningen skall hava visats vara obefogad för att ansvar skall kunna ifrågakomma.

I rättsfallet NJA 1906 s. 201, vilket behandlas i samband med det subjektiva rekvisitet (nedan s. 371 f.), liksom i följande rättsfall ha uppgivna missförhållanden legat till grund för förslag om förändrade anställningsvillkor:

NJA 1937 s. 468. I motion till stadsfullmäktige hemställde 5 ledamöter om ändring av gällande instruktion för stadsarkitekten med ändamål att begränsa hans privatuppdrag, och det anfördes till stöd för yrkandet, att denne under löfte om förmånlig behandling i byggnadsnämnden, varest han vore föredragande, sökte tillskansa sig privata uppdrag samt att hans privata verksamhet nått sådan omfattning, att de intressen, vilka han enligt in-

struktionen skulle bevaka, finge anstå på grund av bristande tid. Sedan åtal väckts av allmän åklagare, fann RR ej skäl bifalla åtalet, enär ledamöterna måste anses hava ägt befogenhet att närmare angiva de förhållanden, på grund av vilka de bildat sin uppfattning, samt ordalagen ej kunde anses vara kränkande. En ledamot fann ordalagen icke vara av omständigheterna ursäktade och tillämpade 10: 5 och 16: 9 SL. HovR fann ledamöterna hava av obetänksamhet framställt beskyllning för tjänstefel och dömde dem jämlikt 16: 7 SL. En ledamot fastställde det slut, vartill RR kommit, enär ledamöterna ej handlat i ärekränkande syfte utan av nitälskan för stadens och dess befolknings väl inom gränserna för vad som kunde anses tillbörligt. HD fann ledamöterna även med hänsyn till deras uppdrag hava av obetänksamhet gjort uttalanden, vilka icke kunde anses försvarliga, och tillämpade 16: 7 SL.

Utgången av det senare rättsfallet må synas något förvirrande. Det framgår nämligen av innehållet i de vittnesmål, vilka med hänsyn till bestämmelsen i 16: 13 SL (se härom ovan s. 148 f.) frånkänts verkan av laga bevis, att ledamöterna icke kunde antagas hava handlat mot bättre vetande och Högsta domstolen har också funnit, att de icke handlat i skadeavsikt. Under sådana förhållanden borde deras uttalanden, om än obestyrkta, kunna hava ansetts försvarliga. Att så icke ansetts vara fallet torde, såsom ock antydes i referatet i Nytt juridiskt arkiv, hava berott på det förhållandet, att uttalandena varit av grundläggande betydelse för motionen, som i viss mån varit opåkallad, enär stadens drätselkammare blott några veckor dessförinnan tillsatt en kommitté för utredning av frågan om ändringar i stadsarkitektens instruktion. Kommittén tillsattes den 4 oktober 1935, och motionen väcktes den 15 november samma år. De synpunkter, som anföras i motionen, blevo aldrig av sagda kommitté upptagna.[8] Motionen har därför måhända ansetts hava varit ett medel att framställa beskyllningarna, även om man icke ansett dem tillkomna av arghet.

Det kan icke undvikas, att *betyg och utlåtanden angående befattningshavare* eller beslut om dylika besked stundom innehålla äreröriga uppgifter eller omdömen om befattningshavaren. Här kolliderar det allmännas intresse av att sådana besked innehålla riktiga uppgifter och upplysande omdömen och att besluten därom grundas på inhämtade upplysningar om befattningshavaren och hans verksamhet med dennes intresse av att erhålla fördelaktiga eller åt-

[8] Om ärendets utveckling se Uppsala stadsfullmäktiges tryck 1937. Ser. A, s. 146—217; Ser. B, s. 31 f.

minstone icke för hans anseende eller förtroendet till honom menliga vitsord. Redan genom rättsfallet NJA 1900 s. 116, som nedan å s. 370 ur annan synpunkt refereras, blev det fastslaget, att den, som hade att upprätta förslag till innehavare av viss befattning, ägde angiva jämväl sitt omdöme om de sökande, vilka icke blivit å förslagsrum uppsatta. Av rättsfallet NJA 1903 s. 50 framgår, att yttrande, som skolråd avgivit över besvär av folkskollärare över tilldelad varning, erhållet tjänstgöringsbetyg och avsättning från tjänsten, med hänsyn till skyldigheten att avgiva sådan förklaring, vore skyddat på grund av intressekollision, så länge lämnade uppgifter icke visats vara osanna. Av särskilt intresse äro likväl följande två nyare rättsfall:

NJA 1924 s. 125. Sedan en sökande hos Kungl. Maj:t anfört besvär över läroverksöverstyrelsens hos Kungl. Maj:t gjorda hemställan, att en lektorsbefattning, som han sökt, ånyo skulle förklaras till ansökan ledig, avgav rektorn vid ifrågavarande läroverk yttrande av innehåll, att sökanden, som i staden gjort sig skyldig till alkoholmissbruk, icke borde ifrågakomma till befattningen. En av Kungl. Maj:t förordad utredningsman anmälde, att sökanden, som tidigare åtminstone vid enstaka tillfällen förtärt spirituösa drycker till övermått, under de senaste 4 åren visat pålitlig nykterhet. Sökandens ansvarstalan för ärekränkning ogillades av RR, i vars utslag HovR ej gjorde ändring, enär rektorn haft att å tjänstens vägnar yttra sig över besvären och icke visats hava handlat i ärekränkande syfte. HD fastställde det slut, vartill HovR kommit, enär det icke utretts, att rektorn uti ifrågakomna å tjänstens vägnar avgivna utlåtande mot bättre vetande lämnat oriktiga uppgifter angående sökanden samt ej heller sådana omständigheter visats föreligga, att han ändock därigenom gjort sig skyldig till ärekränkning mot sökanden.

NJA 1937 s. 466. Sedan en folkskollärare hos domkapitlet anfört besvär över folkskolestyrelsens beslut (med tre röster mot två) att i fråga om hans vandel tilldela honom betyget mindre hedrande, uppgav styrelsen i förklaring, att anledningen till betyget varit, att läraren fört ett onyktert levnadssätt och uppträtt vårdslöst i tal och handling, »vilket allt icke kunnat inskränkas till endast slutna sällskap och därför blivit allmänt bekant», samt fogade vid förklaringen ett av två styrelseledamöter samt ordföranden i en festkommitté avgivet intyg, enligt vilket läraren vid festen, till vilken allmänheten ägde tillträde, uppträtt i berusat tillstånd. Domstolarna, vilka antogo, att beskyllningen avsett sådan berusning, som avsågs med 18: 15 SL, ansågo intygsgivarna hava av obetänksamhet framställt beskyllningen och dömde dem jämlikt 16: 7 SL, därvid HD anförde, att den omständigheten att två av intygsgivarna vore ledamöter av styrelsen icke kunde befria dessa från ansvar för det i intyget om läraren gjorda uttalandet. JR Ericsson och Geijer ansågo intressekollision föreligga och ogillade talan.

Vid en jämförelse mellan rättsfallen vill det synas, som om privilegiet att i vissa situationer framställa oriktiga beskyllningar vore begränsat till dem, som hade att å tjänstens vägnar avgiva yttrande i ärendet, medan de, som icke kunde åberopa sig på rättsplikt och ämbetsansvar icke kunde komma i åtnjutande av denna förmån. Det skall dock medgivas, att det föreligger en betydande skillnad mellan rektorns situation och intygsgivarnas. De voro visserligen ledamöter av styrelsen men hade icke i sådan egenskap avgivit intyget. För den, som tar rättspliktskonstruktionen till grundval för bedömningen, föreligger sålunda en klar skillnad. Däremot finner man svårighet att vid ren intresseavvägning göra skillnad mellan fallen. För den, som fäster avseende vid frågan, om uttalandet skett under ämbetsansvar, finnes den skillnaden, att så var fallet för rektorn men icke för intygsgivarna. Visserligen voro två av dem ledamöter av skolstyrelsen, men de utfärdade icke intyget i sådan egenskap. Såsom redan Stjernberg[9] uppmärksammat, är en på grundval av en sådan distinktion företagen gränsdragning tvivelaktig, ty det vore vådligt att upplåta ett sådant privilegium till en viss grupp i samhället. Man kunde emellertid tänka sig, att skillnaden mellan fallen bestode i den grad av oaktsamhet, som ådagalagts vid uppgiftens meddelande. Därutinnan kunde rektorn till stöd för innehållet i sitt utlåtande åberopa ett nästföregående år av två lärare utfärdat intyg angående sökandens uppträdande, varemot intygsgivarna i det senare fallet, enligt vad polisutredning efter angivelse gav vid handen, åtminstone icke såtillvida lämnat riktiga upplysningar, som åtal ej följde å angivelsen.

Med avseende å *anställning hos enskild* finnas blott några få belysande rättsfall, av vilka ett angår anmärkning mot den anställde och två förfaranden gällande betyg över anställningen. Vad först beträffar *anmärkning mot anställd,* har frågan om ärekränkning väckts i det ovan (s. 180 f.) utförligt diskuterade rättsfallet NJA 1941 s. 597, som gällde meddelande av fackföreningsombudsman till arbetsgivare, att anställd utfört arbete, som av fackförbundet, till vilket denne icke vore ansluten, varit förklarat i blockad. Svårigheten att tolka Högsta domstolens utslag i målet gör det vanskligt att bedöma dess räckvidd. Om man har menat, att uttalandet icke varit ärekränkande, har frågan om intressekollision nämligen aldrig prövats, och samma är förhållandet, därest man ansett, att

[9] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 55.

meddelandet ej avsåge utsättande av rykte. Förkastas dessa båda tolkningsmöjligheter, återstår ej annat än att uppfatta rättsfallet såsom medgivande av förhandenvaron av en intressekollision av beskaffenhet att utesluta brottsligheten. En sådan tolkning skulle innebära, att de utom Landsorganisationen stående arbetarna skulle kunna utan upprättelse genom talan om ärekränkning få saklöst angripas med påståenden, att de förfarit så, att de av Landsorganisationen anses såsom strejkbrytare. Det är i dessa fall svårt att påvisa förhandenvaron av ett så betydelsefullt enskilt intresse hos de i Landsorganisationen organiserade arbetarna, att detta skulle uppväga den enskildes anspråk på skydd mot beskyllningar, som äro för förtroendet till honom såsom yrkesutövare menliga. Det må dock medgivas, att ärekränkningsinstitutets användbarhet till hämmande av dylika stridsåtgärder mot de syndikalistiska arbetarna är tvivelaktig.

I fråga om *anställningsbetygen* erkännes i utländsk rätt stundom särskilda privilegiationer.[1] Det är också otvivelaktigt, att svensk rätt antagit förhandenvaron av en betydelsefull reservation till förmån för den, som utfärdar sådana betyg.

I 1833 års Legostadga, som upphävdes år 1926, fanns för de lagstadda tjänstehjonen bestämmelser om orlovssedel och avskedsbetyg. Dessa bestämmelser kommenteras utförligt av H a m m a r s k j ö l d[2] och B j e r r e[3] med särskild hänsyn till intressekollisionerna. I gällande rätt saknas generella stadganden om anställningsbetyg. I 1944 års Hembiträdeslag (§ 17) föreskrives emellertid i fråga om hembiträden, att arbetsgivaren, då avtal uppsagts, är skyldig att på begäran lämna hembiträdet betyg angående anställningen, och att betyget åtminstone skall innehålla upplysning om anställningens art och anställningstiden, hembiträdets flit, ordning och skicklighet i arbetet samt, där hembiträdet så begär, även uppgift om vem som uppsagt avtalet, och, om arbetsgivaren så gjort, anledningen härtill. I anslutning till stadgandet har Statens arbetsmarknadskommission fastställt ett betygsformulär.[4]

---

[1] Så är fallet i engelsk rätt; se Fraser, a. a., s. 158 och Odgers, a. a., s. 209 f.

[2] Hammarskjöld, a. a., s. 136 f.

[3] Bjerre, a. a., s. 289 f.

[4] Stadgandet kommenteras av M. Wahlbäck, Hembiträdeslagen. En redogörelse för rättsförhållandet mellan husmoder och hembiträde. 4:e uppl. (Sthm 1948), s. 63 f.; å s. 96 f. är betygsformuläret återgivet.

De upplysningar, vilka skola förekomma i ett sådant anställningsbetyg, innefatta *omdömen* om flit, ordning och skicklighet i arbetet. Dylika upplysningar innefatta enligt min åsikt aldrig tillmäle för gärning eller last, och kunna sålunda ej föranleda ansvar för förtal, varemot de kunna innefatta förolämpning, dock icke därest formuläret efterföljes. Enahanda är fallet med de allmänna omdömen om arbetsförmåga, personliga egenskaper m. m., vilka å formuläret (utan vägledning) efterfrågas. Däremot kan *uppgift* om anledningen till uppsägningen innefatta förtalsbrott.

Det är uppenbart, att det ligger i *allmänhetens liksom i den presumtive arbetsgivarens intresse,* att de lämnade uppgifterna äro riktiga och omdömena uttryck för arbetsgivarens ärliga åsikt, även om de kunna vara av ärerörig beskaffenhet. Vad som sålunda meddelas uppbäres otvivelaktigt av så starka intressen, att ansvar för ärekränkning icke kan ifrågakomma. Det är en oundviklig svaghet, som vidlåder dessa betyg, att omdömena grundas på faktiska förhållanden, vilka svårligen kunna fastställas, och att de giva utrymme åt subjektiv bedömning. Det är lättare att komma till rätta med de oriktiga uppgifter, som betyget må innehålla. I det ovan i annat sammanhang (s. 150) återgivna rättsfallet NJA 1921 s. 100 ådömdes en arbetsgivare ansvar för det hon *utan fog* i tjänstebetyget intagit beskyllning för tjuvnadsbrott, ehuru uppgiften otvivelaktigt lämnats i tro, att den gärning, till vilken den anställda, såvitt visats, gjort sig skyldig, innefattade brott. I ett annat rättsfall klarlades, att arbetsgivaren naturligtvis icke hade befogenhet att förändra tidigare avgivna betyg.

NJA 1912 s. 144. Arbetsgivare gjorde å baksidan av tre av tidigare arbetsgivare avgivna tjänstebetyg följande anteckning: »Omstående — — — har varit i tjänst hos undertecknad från d. 10 nov. till d. 29 nov. 1909, hvilken tjänst hon utan tillsägelse lämnat under natten med tamburdörr olåst allt på grund af att hon af frun blifvit tillrättavisad för groft slarf. Kan *icke* rekommendera utan tvärtom.» RR fann arbetsgivarens förfarande enligt lag ej kunna för honom medföra ansvarspåföljd, men HovR (två reservanter), i vars utslag ej ändring gjordes, ansåg honom hava utan fog och i ärekränkande syfte gjort påskrifter, vilka innefattade smädliga yttranden, och tillämpade 16: 11 SL. JR Leijonhufvud tillade, att anteckningen icke inneburit utövning av någon honom i kraft av tjänsteförhållandet tillkommande rätt. JR Quensel fann förfarandet böra medföra ansvar jämlikt 19: 20 SL. JR Bohman och Lindbäck fastställde det slut, vartill RR i ansvarsfrågan kommit.

De synpunkter på anställningsbetygen, vilka här med utgångspunkt från Hembiträdeslagen och förefintliga rättsfall anlagts, kunna måhända med försiktighet tillämpas även å andra rättsområden.

Med avseende å anställningsbetygen må slutligen anmärkas, att 24 § Legostadgan utsatte ansvar för *utgivande av osann orlovssedel,* varom Lagkommittén i sitt år 1832 tryckta förslag (24: 22) upptagit ett särskilt stadgande. Lagkommitténs förslag härom inflöt i 22: 17 SL men flyttades vid lagstiftningen om förmögenhetsbrotten till 12: 21 SL. Nu uppgår stadgandet i 13: 11 SL, som behandlar olika slags *osant intygande.*

4. Avslutande anmärkningar.

Såsom jag redan inledningsvis anfört, kännetecknades domstolarnas inställning till intressekollisionerna vid ärekränkning till en början av förkärlek för *rättspliktskonstruktionen,* vilken omhuldades av Hagström er. Då denna konstruktion visade sig otillräcklig, tillgrep man *principen om laglig befogenhet,* vilken lancerades av Stjernberg. Även denna grund för rättsstridighetens uteslutande befanns så småningom vara alltför inskränkt, och man började därför med försiktighet använda *intresseavvägningsprincipen,* vilken förordats av Bjerre och Thyrén. Numera torde alla dessa tre grundsatser jämsides förekomma i rättstillämpningen.

Redan vid framställningen av intressekollisionerna har jag antytt, att åberopandet av *rättsplikt* stundom är naturligt, enär yttrandet fällts *på tjänstens vägnar* eller eljest *på grund av uttryckligt stadgande,* och även just det ärerörige momentet ingått i åliggandet, vilket gäller t. ex. åklagare och vittnen. Utsträcker man rättsplikten även till andra förhållanden och säger man sig kunna härleda den ur lagregler, rättssedvanor eller enbart sakens natur, har man tillgripit en *konstruktion,* som skymmer den verkliga orsaken till brottslighetens uteslutande: de motstående intressenas art och styrka. I själva verket föreligger samma orsak även vid de ovan angivna fallen av rättsplikt. Det är stundom en tillfällighet, om de motstående intressena givit upphov till allmänt stadgande eller föreskrift för befattningshavare, eller om de utan sådan uttrycklig förpliktelse genom sin art och styrka framtvinga en frikännande dom.

Den lagliga befogenheten fick övertaga de fall, som icke rimligen kunde inrymmas under rättsplikten. Där rättspliktskonstruktionen trädde alltför öppet i dagen, föredrog man principen om den lagliga befogenheten. Denna krävde enligt Stjernberg[5] visserligen stöd av ett uttryckligt stadgande, men detta behövde icke uttryckligen ålägga någon att yttra sig ärerörigt. Den verksamhet, som stadgandet föreskrev, inkluderade emellertid rätt för verksamhetens utövare att lämna äreröriga meddelanden. Den lagliga befogenheten fanns sålunda *implicite* i stadgandet. Det säger sig självt, att den fasta om än dolda anknytningen till den rättsliga regleringen på ett olyckligt sätt kan hava bundit domstolarna, vilka utan att begagna terminologien utnyttjat Stjernbergs betraktelsesätt.

För den fria *intresseavvägningen* uppkomma icke de konstlade problem, som vi nyss mött. Svårigheter finnas emellertid, och de träda bjärt i dagen, sedan de juridiska konstruktionerna undanryckts. Vilka äro de intressen, som kunna upphäva brottsligheten, och huru starka måste de *in casu* vara? På den frågan kan den materiella rättsstridighetsläran icke giva något distinkt svar, och den stannar vid en intetsägande formulering. Det är då icke att undra på, att man söker stöd i den rättsliga regleringen och på så sätt ånyo nalkas rättspliktskonstruktionen och principen om den lagliga befogenheten. Därigenom vinner man stadga i lagtolkningen på bekostnad av samhällsintressen, som icke kunna inordnas under dessa rubriker.

På vilket sätt man än vill reglera intressekollisionerna, möter man likväl ett problem av stor praktisk vikt och med anknytning till teoretiska spörsmål. Det gäller *betydelsen av utsagans sanning vid intressekollision*. Det låter sig väl sägas, att intresset av vidgad yttrandefrihet icke sträcker sig därhän, att osanna uppgifter få saklöst meddelas. Förbudet mot sanningsbevisning i 16: 13 SL sträcker sig emellertid långt ut över de sanna, ja rent av de bevisligen sanna uppgifterna. För att nå klarhet om intressets förhandenvaro måste man sålunda pröva, huruvida utsagan är sann eller ej. Genombrytandet av det hinder mot utredning, som stadgandet i 16: 13 SL utgör, blir en nödvändighet. Domstolarna ha icke heller tvekat att kringgå eller åsidosätta förbudet mot sanningsbevisning. På vad sätt och i

---

[5] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 58. Stjernbergs redogörelse för ett rättsfall (synbarligen NJA 1914 B nr 184—188) är i den springande punkten oriktig.

vilken utsträckning så skett, skall nu bliva föremål för vår undersökning.

Det är påfallande, att domstolarna ogärna åberopa den kännedom de under målets utredning fått om uppgiftens riktighet eller oriktighet. I referaten i Nytt juridiskt arkiv lämnas emellertid antydningar om dylik i målet förebragt utredning, som icke återspeglas i de avkunnade domarna. Sålunda får man veta, att utsagan varit osann i följande mål, i vilka meddelaren fällts till ansvar: NJA 1904 s. 559, 1910 s. 19, 1915 s. 614 och 645, 1921 s. 100, 1925 s. 367, 1935 s. 521, 1937 s. 466 och möjligen 1938 s. 302. Å andra sidan har meddelaren frikänts från ansvar i följande mål, där utsagan visats vara sann: NJA 1889 s. 390, 1891 s. 254, 1904 s. 585 och 1914 s. 334. I några mål slutligen har meddelaren frikänts, ehuru uppgiften visats vara osann: NJA 1900 s. 116, 1905 s. 121, 1924 s. 125 och 1940 s. 739 samt möjligen 1920 s. 526.

I åtskilliga mål har utredning om utsagans sanning synbarligen icke blivit förebragt. I allt fall lämna referaten inga säkra uppgifter härom. Vid sådant förhållande har meddelaren frikänts från ansvar i följande mål: NJA 1877 s. 572, 1886 s. 401, 1904 s. 268, 1906 s. 201, 1918 s. 453 och 1933 s. 250 samt möjligen 1920 s. 526. Däremot har meddelaren under dylika omständigheter ådömts ansvar i följande mål: NJA 1903 s. 50, 1910 s. 620, 1913 s. 605, 1919 s. 56, 1933 s. 542 och 1937 s. 468 samt möjligen 1938 s. 302. I de sistnämnda målen synes emellertid utgången hava berott på särskilda förhållanden såsom att utsagan varit opåkallad eller blivit framställd på obehörigt eller eljest kränkande sätt.

Det är uppenbart, att domstolarna vid behandlingen av mål om ärekränkning vid intressekollision gjort avsteg från de i 16: 13 SL ledande grundsatserna, att meddelaren skall bära bevisbördan för utsagans sanning och att det endast i undantagsfall tillstädjes honom att, om han gitter, framte bevisning. Stjernberg[6] har gjort gällande, att avstegen från stadgandet i 16: 13 SL äro olika alltefter som utsagan skett på grund av rättsplikt eller under utövning av laglig befogenhet. Denna uppfattning, som även antytts av Barklind[7], synes hava stöd i rättspraxis.

Om vi nämligen undersöka de mål, där frikännande dom avkun-

---

[6] Stjernberg, a. a., s. 52 f.

[7] O. Barklind i SvJT 1920, s. 146 f.

nats, ehuru utsagan ådagalagts vara osann, skall det visa sig, att yttrandet i rättsfallen NJA 1900 s. 116, 1905 s. 121 och 1924 s. 125 fällts *å tjänstens vägnar* och i rättsfallet NJA 1920 s. 526 framlagts i ett sakkunnigutlåtande, avgivet i enlighet med föreskrifterna i gällande läkarinstruktion och bekräftat vid vittnesmål, och sålunda ävenledes fällts under *rättsplikt*. Det återstående rättsfallet (NJA 1940 s. 739) angår enligt min mening icke enbart intressekollision utan framför allt faktisk villfarelse, och det behandlas i denna framställning under det subjektiva rekvisitet.

Det är onekligen ett anmärkningsvärt förhållande, att den, som handlar på grund av rättsplikt, har möjlighet att undgå ansvar även för en osann utsaga. Det har likväl genom rättsfallet NJA 1924 s. 125 klarlagts, att domstolarna icke ämna bereda den skydd, som under rättsplikt *mot bättre vetande* lämnat oriktig uppgift. Det må också tilläggas, att de utsagor, som ske på grund av rättsplikt, ofta äro underkastade särskilt ansvar, vilket merendels är strängare och mera vittgående än ansvaret för ärekränkning. I fråga om *utsagor å tjänstens vägnar* gäller sålunda, att de kunna medföra ansvar för tjänstemissbruk (25: 1 SL), brott mot tystnadsplikt (25: 3 SL) eller tjänstefel (25: 4 SL), och beträffande *utsagor under annan rättsplikt* kunna stadgandena i 13 kap. SL vinna tillämpning. I fråga om äreröriga utsagor under rättsplikt synas sålunda de förefintliga rättsfallen giva anledning till den slutsatsen, att ansvar för ärekränkning icke kan ifrågakomma, när utsagan visas vara sann, när den icke visas vara osann samt när den visas vara osann men icke avgiven mot bättre vetande.

En så tung belastning för den angripne har man icke velat tillgripa till skydd för den, som annorledes än på grund av rättsplikt, avger en ärerörig utsaga vid intressekollision. Av de rättsfall, i vilka utsagan visas vara sann, framgår likväl, att meddelaren genom att ådagalägga sanningen av sin uppgift förmår freda sig mot ärekränkning. Utgången av de mål, där utsagan icke visats vara osann, torde antyda, att domstolarna hava benägenhet att avgöra målet till meddelarens förmån, om utsagan påkallats av omständigheterna och icke framställts på obehörigt eller kränkande sätt, även om uppgiften icke kan visas vara sann.

Frågan, huruvida och i vad mån domstolarna beakta, att en osann utsaga kan hava avgivits under villfarelse, behandlas nedan under det subjektiva rekvisitet.

III. Förhållandet mellan de i 16 kap. Strafflagen upptagna ärekränkningsbrotten och andra brott.

a. *Inledande anmärkningar.*

I den laghistoriska delen (s. 12 f.) har jag påvisat, att icke all ärekränkning rymdes i 60 kap. Missgärningsbalken av 1734 års lag. Stadganden om ärekränkning funnos även annorstädes i Missgärningsbalken, i andra balkar och i ett betydande antal särskilda författningar. Det blev för Lagkommittén en angelägen uppgift att i görligaste mån samla och avskaffa denna mångfald av disparata stadganden, och dess ansträngningar rönte verkligen framgång. Man kunde emellertid icke samla alla ärekränkningsbrott i kapitlet om ärekränkning. I många fall utgjorde ärekränkningen tillika angrepp på annan rätt än den, som skyddades i stadgandena om ärekränkning mot enskild man. I motiverna yttrar Lagkommittén därom följande[1]:

»För de fall, då de förolämpade personernas upphöjda plats i samhället, Statsmakternas wärdighet, förbrytelsens riktning emot offentliga Myndigheter, i eller för utöfning af embete eller tjenst, eller dess menlighet för Statens säkerhet fordrat särskilda straffbestämmelser å förolämpande gerningar, äro i 9, 10 och 11 Kapitlen af lagförslaget sådane stadganden införde.»

Bland de gärningar, som icke kunde inrymmas i 16 kap. Strafflagen, kan man särskilja två arter. Till den förra vill jag hänföra dem, där yttrandet, fällt till eller om enskild man, skulle bedömas enligt reglerna i 16 kap., men, gällande person i *särskild ställning*, i första hand betraktas såsom angrepp på det intresse, denne företräder. Vid dessa brott kompliceras ärekränkningen med hänsyn till de personer, som därmed avses. Yttrandet kan emellertid också vara komplicerat med hänsyn till utsagans *särskilda innehåll* och kan därigenom komma att i första hand drabba andra intressen än dem, som skyddas genom stadgandena om ärekränkning. I det förra fallet är det fråga om andra ärekränkningsbrott, i det senare om andra brott än ärekränkning.

b. *Förhållandet till andra ärekränkningsbrott.*

Med hänsyn till de angripna personernas särskilda ställning föreslog Lagkommittén speciella stadganden i följande hänseenden:

[1] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 65.

9: 19. Förolämpning i tal, skrift eller annan gärning mot främmande stats regent eller dess härvarande sändebud;
10: 3. Smädelse i tal eller skrift eller med hotelse eller annan missfirmlig gärning mot Konungen, drottningen eller tronföljaren;
10: 7. Smädelse i tal eller skrift eller med hotelse eller annan missfirmlig gärning mot rikets ständer, deras avdelningar eller utskott eller mot riksstyrelse;
10: 8. Enahanda förbrytelse mot Norges storting eller dess avdelningar eller utskott eller mot Norges riksstyrelse;
11: 2. Smädelse i tal eller skrift eller med hotelse eller annan missfirmlig gärning mot ämbetsman i eller för hans ämbete;
11: 3. Enahanda brott mot åtskilliga grupper av personer.

I gällande strafflag avse motsvarande stadganden kränkande av främmande makt (8: 8 SL), missfirmelse mot kunglig person (9: 3 SL), missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen (9: 4 SL) och missfirmelse mot tjänsteman (10: 5 SL). Dessa stadganden skola nu undersökas med hänsyn till deras beskrivning av ärekränkningsbrottet.

1. Kränkande av främmande makt.

Redan i 1812 års Tryckfrihetsförordning (3: 9) stadgades, att smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden om samtida nationer eller stater, med vilka riket är i fredligt förhållande, om deras varande överhöghet, regering och regeringssätt, höge ämbetsmän och sändebud, inre eller yttre förhållanden, företag eller underhandlingar skulle straffas enligt 6: 5 Missgärningsbalken, som handlade om samhällsfarlig ryktesspridning. I Lagkommitténs förslag var, såsom nyss nämnts, det brottsliga området begränsat till den främmande statens regent och dess härvarande sändebud, och Lagberedningen (9: 27) gjorde därutinnan den inskränkningen, att regenten blott skyddades, medan han i riket vistas.[2] Stadgandet gällde oförändrat till år 1940. I 1812 års Tryckfrihetsförordning gjordes ingen ändring.

Genom 1940 och 1942 års lagstiftning rörande 8 kap. Strafflagen fick stadgandet om ärekränkning mot främmande makts regent eller härvarande sändebud annat innehåll. I 8: 4 SL infördes ett stadgande till *skydd för upprätthållandet av rikets fredliga förhållande till*

[2] Förslag till Straff-Balk (Sthm 1844).

främmande makter avseende år 1940 bl. a. offentliga smädelser mot främmande makt eller dess regering och ärekränkning mot främmande statsöverhuvud eller mot främmande makts sändebud här i riket och år 1942 bl. a. offentliga smädelser mot främmande makt eller dess regering samt annan gärning, som enligt svensk lag eller författning är straffbar eller skulle vara straffbar, om den förövats mot Sverige eller svensk man.

Straffrättskommittén[3] föreslog ett stadgande (8: 10) av ungefär samma typ, som det då gällande, men detta förslag utsattes för kritik och vann ej departementschefens gillande[4]. Propositionen kom också att innehålla ett stadgande (8: 8) av betydligt mycket mera inskränkt omfattning. Efter viss justering på tillskyndan av Lagutskottet[5] fick stadgandet från ingången av år 1949 i hithörande delar följande lydelse (8: 8 SL):

Den, som ... med ... smädelse eller annan missfirmlig gärning förgriper sig mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket ..., dömes för kränkande av främmande makt till fängelse eller straffarbete i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter.

I gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 5) anses sådan utsaga i tryckt skrift vara *otillåtet yttrande.*

De personer, som enligt stadgandet skyddas, äro dels främmande makts statsöverhuvud, dels dess representant här i riket. Vem som är att anse såsom statsöverhuvud, får avgöras efter det ifrågavarande landets författning. Bergendal[6] anser, att skyddet icke avser mera än en person och ej heller gäller den, som i egenskap av tillfällig regent eller annan ställföreträdare för det egentliga statsöverhuvudet uppehåller befattningen. I fråga om innebörden av uttrycket *representant här i riket* anförde departementschefen[7]:

»Det må framhållas, att under uttrycket främmande makts representant böra anses ingå icke blott främmande statsöverhuvuden och diplomatiska representanter utan även härvarande utlänningar med officiell ställning.»

[3] Straffrättskommitténs Betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (Sthm 1945. — SOU 1944: 69).

[4] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 134 f.

[5] 1948 års Riksdag. 1:a Lagutsk. Utl. nr 39, s. 26.

[6] Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. Utg. av N. Beckman, R. Bergendal, I. Strahl (Sthm 1949), s. 196.

[7] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 136.

Bergendal[8] finner på goda skäl departementschefens uttalande vara alltför vittgående och anser skyddet blott böra avse person i sådan ställning, när han här i riket utför något uppdrag, men icke när han för enskilda angelägenheter eller såsom turist besöker landet. För egen del kan jag icke i lagtexten finna något stöd för departementschefens uttalande. Fastmera synes den singulara formen antyda, att just en enda person avsågs. Man kan emellertid vänta, att rättspraxis skall följa departementschefens yttrande med den av Bergendal gjorda inskränkningen. Frågan om stadgandets rätta tolkning uppkommer dels vid åtalsprövningen (8: 13 SL), dels vid domstolsbehandlingen.

Enligt Bergendals[9] mening fordras efter ordalagen icke, att statsöverhuvudet eller en fast representant hos Sverige vid tidpunkten för en mot honom riktad gärning skall befinna sig i riket, vilket blir av betydelse vid ärekränkning. Detta innebär, att ett av enskild person till främmande makts statsöverhuvud sänt ärekränkande privatbrev kan giva upphov till talan enligt stadgandet.

Ärekränkningen skall enligt 8: 8 SL förövas med *smädelse eller annan missfirmlig gärning*. I proposition (8: 8) föreslogs, att brottet skulle hava förövats med missfirmlig gärning. På tillskyndan av Lagutskottet tillfogades orden »smädelse eller annan». Ärekränkningen fick därmed samma beskrivning, som gives den vid högmålsbrotten och brotten mot allmän verksamhet. Här liksom där uppkommer frågan, om endast sådan *förolämpning*, som avses i 16: 9 och 11 SL, åsyftas eller om även *förtal* enligt 16: 7 och 8 SL avses. I den förhoppningen, att dylika förtalsbrott ej skola förövas, förrän Straffrättskommittén avgivit förslag till nya stadganden om ärekränkning, har frågan hållits svävande.[1] Spörsmålet beröres närmare vid missfirmelse mot tjänsteman.

Straffsatsen är med hänsyn till brottets art och vid jämförelse med andra ärekränkningsbrott *våldsamt sträng*. Medan missfirmelse mot Konungen anses förtjäna fängelse eller böter och missfirmelse mot tjänsteman böter eller fängelse, sträcker sig straffskalan vid kränkande av främmande makt till fängelse eller straffarbete i högst fyra år eller vid ringa fall till böter. Departementschefen har icke an-

[8] Bergendal, Strafflagen ... (1949), s. 196.

[9] Bergendal, a. a., s. 197.

[1] Se departementschefens yttrande i fråga om tillämpligheten av 9: 3 och 10: 5 SL vid förtal i 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 442.

givit skälen till straffsatsens stränghet, vilken torde vara ett arv från krigspanikens lagstiftningstid.

Liksom eljest vid ärekränkningsbrotten saknas vid kränkande av främmande makt reglering av *intressekollisionerna.* Bedömningen av dessa kommer ytterst att bero på uppfattningen om de intressen, som rättsregeln avser att skydda. Enligt Straffrättskommitténs förslag[2] avsåg stadgandet att skydda *det vänskapliga förhållandet till främmande makt,* och detta skydd förverkligades därigenom, att gärningar, varigenom rikets välförhållande utsattes för fara, i angiven omfattning kriminaliserades. Detta karakteristiska rekvisit ansågs av departementschefen efter företagna inskränkningar i stadgandets omfattning vara *obehövligt.*[3] Lagstiftaren har i stället *de jure* presumerat, att varje mot främmande makts statsöverhuvud eller statens representant här i riket personligen förövad ärekränkning innefattar *kränkning av främmande makt.*

Det är enligt min mening olyckligt att nominera *enskild medborgare* till *krigsprovokatör.* Erfarenheten lär, att enskildas uttalanden och gärningar mot främmande makt av denna endast upptagas såsom *förevändningar* för åtgärder, vilka eljest på andra skäl skulle ha kommit till stånd. Genom den föreskrivna *åtalsprövningen* (8: 13) kommer däremot vår högsta myndighet, *regeringen,* att engageras, och dess beslut kan på bättre grunder tagas till intäkt för omprövning av den främmande maktens förhållande till vårt land. Det kan allvarligen ifrågasättas, om stadgandet är ändamålsenligt eller ens fyller något behov. Skulle så verkligen visa sig vara förhållandet, kunde det inrymmas bland ärekränkningsbrotten såsom ett kvalificerat fall.

2. Missfirmelse mot kunglig person.

Åldern och uppkomsten av det straffskydd för angrepp på Konungen och kretsen kring honom, som kan skönjas i Landskapslagarna, hava hittills icke varit föremål för någon ingående undersökning. Det utländska inflytandet är emellertid fullt tydligt i Stadslagen och Landslagen. Den romersk-rättsliga läran om *crimen laesae majestatis,* som härskade på kontinenten, hade också nått vårt land, och dess tankegång om den konungsliga maktens höghet och

[2] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 144.

[3] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 136.

myndighet blev i allehanda författningar och brev utvecklad. I 1734 års lag upptogs brottet näst efter förbrytelserna mot det gudomliga majestätet. I 5 kap. Missgärningsbalken stadgades stränga straff för den, som lasteliga talar eller skriver något emot konungen, drottningen eller tronföljaren eller som tillvitar en eller flera av riksråden för ämbetets skull det, som är osant och går å deras ära.

Enligt N e h r m a n[4] tillkom det »efter Guds Lag, så wäl som alt förnuftigt Folks tänckesätt them, hwilka Riken styra och förestå, en Höghet, then alle böra med wördnad bemöta; men the besynnerligen, som them undergifne äro». Emellertid kunde man enligt Nehrmans[5] mening näppeligen uppfatta all synbar sidovördnad såsom *crimen laesae majestatis*. Det straffbara området omfattade icke avsteg från *decorum civile*, utan blott tillvitelser om det, som är »förachteligt och lastwärdt». Däremot gjordes i övrigt ingen skillnad mellan olika slags ärekränkning, utan allt sonades med dödsstraff. Smädligt skrivsätt mot rådet i och för ämbetet var dock därifrån undantaget och belagt med bötesstraff och avbön.

Lagkommittén, av vars ledamöter Richert icke stod högt i kunglig gunst, sammanförde i samma kapitel majestätsbrottet och smädelse mot riksstyrelse eller mot rikets ständer och anförde till förmån för den kraftiga nedskärningen av straffet för majestätsförbrytelsen följande[6]:

»Ehuru fredade emot hwarje förolämpning, Konungen, Drottningen och Thronföljaren, i anseende till deras upphöjda plats i samhället, böra wara, kan dock lagstiftningen, wid bestämmandet af straff å ifrågawarande brott, ej fästa ett uteslutande afseende å Majestätswärdigheten. Den måste äfwen lämpa straffet efter gerningens öfriga objectiva beskaffenhet; och häri ligger grunden till den nedsättning af straff å samma brott, som i lagförslaget, jemfördt med nu gällande lag, förefinnes.»

I 1812 års Tryckfrihetsförordning (3: 4) stadgades dels om ärekränkning mot dem, som i 5: 1 Missgärningsbalken omnämndes, dels om ärekränkning mot någon av de övriga personer av det regerande konungahuset, vilka kunglig eller furstlig värdighet inom riket åtnjuta. Med anledning härav och på grund av inkomna anmärkningar blev Lagkommitténs förslag (10: 3) härutinnan av

[4] Nehrman, a. a., s. 143.
[5] Nehrman, s. 165.
[6] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 37.

Kommittén i dess år 1833 avgivna Utlåtande[7] till likformighet med Tryckfrihetsförordningen jämkat. År 1835 rönte Lagkommittén bakslag för sina idéer, när 5: 1 Missgärningsbalken genom Kungl. förordning den 30 maj 1835 ändrades med bibehållande av dödsstraffet men med möjlighet till lägsta straff om fängelse å fästning i två år.[8] Lagberedningen (10: 5) bibehöll dock den lägre straffskala, som Lagkommittén förordat, men tillfogade på tillskyndan av Högsta domstolen[9] änkedrottningen till de särskilt uppräknade kungliga personerna. I sådant skick blev stadgandet slutligt antaget och har väsentligen oförändrat bibehållits till 1948 års slut.

Medan T h y r é n[1] föreslog avskaffande av 9 kap. SL och uppfattade ärekränkning mot kunglig person såsom ett angrepp på statens inre säkerhet, vilket, där gärningen ej är särskilt belagd med högre straff, kunde sonas med höga böter, intog Straffrättskommittén en långt mer konservativ hållning. I likhet med Lagkommittén bibehöll Straffrättskommittén[2] ett särskilt kapitel för angrepp mot Konungen, riksstyrelsen och riksdagen och gav det den solenna benämningen *Högmålsbrott*. Bland dessa brott återfanns under benämningen *majestätsmissfirmelse* ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset (9: 3). Straffet var fängelse eller böter och konkurrens ansågs föreligga, om gärningen eljest skulle straffas med straffarbete.

Både brottsrubriceringen och konkurrensregeln blevo av remissinstanserna kritiserade och uteslötos därför av departementschefen[3], som sedermera[4] föreslog den antagna brottsbeteckningen *missfir-*

---

[7] Lagkommitténs Utlåtande (1833, tr. 1834), s. 110, 210.

[8] I rättspraxis under Carl XIV Johans senare regeringstid äro domarna mot A. Lindeberg (HD:s utslag den 14 aug. 1834) och mot M. J. Crusenstolpe (Svea HovR:s utslag den 19 juni 1838) exempel på strängheten i den rättsliga bedömningen av uttalanden mot Konungen. Om dessa mål se närmare Hj. Lindeberg, Anders Lindeberg, hans liv och verksamhet. Biografisk studie (Sthm 1918) och T. Nerman, Crusenstolpes kravaller. Historiskt reportage från Stockholm sommaren 1838 (Sthm 1938).

[9] Högsta Domstolens Protocoll wid Granskningen af Förslaget till Allmän Criminallag (Sthm 1840), s. 20.

[1] J. C. W. Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 10. Förräderibrott m. m. (Lund 1931), s. 14 (§ 21).

[2] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 154 f.

[3] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 147.

[4] A. a., s. 442, 460.

melse mot kunglig person. Efter vissa ändringar i övrigt fick stadgandet slutligt följande lydelse (9: 3 SL):

Talar eller skriver någon smädligen eller förgriper sig eljest med missfirmlig gärning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset, dömes för missfirmelse mot kunglig person till fängelse eller böter.

Enligt gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 5) anses smädelse eller annan missfirmlig gärning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset vara *otillåtet yttrande.*

Liksom vid kränkande av främmande makt innehöll departementsförslaget till förevarande stadgande beskrivningen av ärekränkningen med orden »missfirmlig gärning». Häremot anförde Lagrådet[5], att denna beteckning endast torde svara mot brott enligt 16: 9 och 11 SL och att, därest jämväl förtalsbrotten avsåges, ärekränkningen borde betecknas såsom »ärekränkning». Sedan departementschefen[6] funnit det böra anstå med avgörandet, huruvida även förtalsbrott avsåges, ändrades lagtexten, såsom synes av den ovan återgivna texten. Frågan om stadgandets omfattning är sålunda alltjämt svävande. Spörsmålet beröres utförligare vid framställningen av missfirmelse mot tjänsteman.

Förutom de anmärkningar av allmän art, som med fog kunna riktas emot den valhänta brottsbenämningen, kan saklig kritik riktas mot stadgandets innehåll. Därvid är redan benämningen *Högmålsbrott* på visst sätt vilseledande. Det kan nämligen lätt inses, att *högmål* icke har den primära betydelsen av *crimen perduellionis* eller *crimen laesae majestatis,* utan helt enkelt betyder grovt brott eller livssak. Denna betydelse har ordet ännu i Högmålabalken av Magnus Erikssons Landslag.[7] Den sekundära betydelsen av majestätsbrott är långt senare, och den torde aldrig ha varit allenarådande. I själva verket är majestätsbrottet ett högmål, därför att det sonas med lagens strängaste straff.

Straffrättskommittén synes därför hava farit vilse, när den ville giva 9 kap. av Strafflagen namn av att handla om högmål. Avgörande är emellertid, att det föreslagna brottet »majestätsmiss-

[5] A. a., s. 411.

[6] A. a., s. 442.

[7] I Högmålabalken av Landslagarna behandlas allehanda svåra brott, bl. a. mord. Christoffers Landslag behandlar smädelse mot Konungen i Konungsbalken. Till det sagda jfr Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 154.

firmelse» icke längre är ett grovt brott. Straffsatsen giver klart besked om brottets lindriga art. De skäl, som under lagstiftningsarbetet anförts till förmån för stadgandet om missfirmelse mot kunglig person, kunna icke giva stadgandet berättigande. När icke konungamaktens höghet och värdighet anses påfordra strängaste straff för de minsta angrepp, kan brottet avskaffas eller möjligen betraktas såsom ett kvalificerat ärekränkningsbrott.

3. Missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen.

Enligt svenskt juridiskt språkbruk förstås med *riksstyrelse* den *verksamhet*, vid vilken den konungsliga makten utövas. Samma verksamhet kallas stundom också *regementet*. Under vanliga förhållanden utövas riksstyrelsen av Konungen på sätt Regeringsformen föreskriver. Regeringsformen innehåller emellertid också särskilda bestämmelser om riksstyrelsens utövande vid förfall för Konungen, vid Konungens omyndighet och vid *interregnum*. Riksstyrelse, som sålunda utövas, kallades i Regeringsformen ursprungligen *regering* men benämnes sedan grundlagsändringen 1862—63 riksstyrelse.

En annan, eljest icke bruklig betydelse har ordet i Lagkommitténs förslag till Straff-Balk. Särskilt straffskydd mot våld och ärekränkning bereddes där i 10 kap. »den Riksstyrelse, som, i de fall grundlagen utsätter, i Konungens ställe förer Regeringen.»[8] Det är här fråga om en *krets av personer*, vilka utöva den verksamhet, som ovan benämnts riksstyrelsen. Även i nu gällande motsvarande stadgande om sådan ärekränkning (9: 4 SL) brukas ordet riksstyrelse i betydelsen av personkrets. Genom 1862—63 års grundlagsändring kom riksstyrelsen att vanligen utövas av *regent*.

Det kan icke råda tvivel om, att skyddet åt riksstyrelsen förlänades denna i dess egenskap att innehava den konungsliga makten. Av denna anledning gavs åt *statsrådet in corpore* i sådan verksamhet särskilt skydd. Den, som angrep enskild ledamot av riksstyrelsen, hemföll emellertid icke under detta stadgande utan under det föreslagna stadgandet om smädelse mot ämbetsman (11: 2). På samma sätt lärer det förhålla sig i gällande rätt.

I förhållande till 1734 års lag innehåller Lagkommitténs förslag

[8] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 37.

härutinnan en betydelsefull nyhet. Medan 5: 2 Missgärningsbalken gällde »Rikets Råd, en eller flera», avsågs i förslaget riksstyrelsen vara en *kollektiv enhet*. Ehuru Lagkommittén näppeligen kan ha varit okunnig om den i doktrinen förda diskussionen om ärekränkning mot »moraliska personer» och lagförslag därom (se ovan s. 234) synes Kommittén icke hava fäst avseende vid den principiella betydelsen av straffrättsligt skydd åt en kollektiv enhet.

Den höghet och värdighet, som Lagkommittén ej ville betaga konungamakten, ville Kommittén samtidigt efter föredömet i 1812 års Tryckfrihetsförordning (3: 6) förläna även den andra statsmakten. Förslaget innehöll därför ett stadgande (10: 7) till förmån för »Rikets Ständer, deras afdelningar eller utskott». Att det även i dessa fall gällde skydd åt kollektiva enheter framgår otvetydigt därav, att ett särskilt stadgande om skydd för enskild riksdagsman (11: 3), vars säkerhet mot ofredande redan var i § 111 Regeringsformen garanterad, föreslogs. I 1864 års strafflag (9: 8 SL) blev Lagkommitténs förslag med smärre förändringar intaget och det undergick under sitt fortbestånd till utgången av år 1948 inga ändringar med avseende å brottsbeskrivningen. I samband med antagandet av strafflagen företogs åren 1865—66 den omflyttningen i Regeringsformen, att § 111 första stycket med utökat innehåll överfördes till § 110 såsom dess andra stycke, och föreskrevs, att Riksdagens ledamöter och befattningshavare skulle mot våld och förolämpning åtnjuta ämbetsmans skydd.

Frågan, huruvida dåvarande stadgandet i 9: 8 SL ägde tillämpning å smädligt tal emot Riksdagen under tid, då denna icke varit samlad, eller avseende beslut, som fattats för åtskilliga år sedan, blev i nedanstående rättsfall, som ej torde sakna betydelse för tolkningen av gällande 9: 3 och 4 SL, närmare prövad:

NJA 1910 s. 156. Sedan Kata Dalström åtalats jämlikt 9: 8 SL med anledning av ett år 1909 i Växjö hållet föredrag över ämnet »En vidräkning med vår tull- och klasslagstiftande riksförsamling», under vilket hon skulle hava påtalat Riksdagens »skandalösa öfvergrepp mot landets invånare» och betecknat Andra kammarens beslut angående 1901 års härordningsförslag såsom dess »nedriga svek mot svenska folket», blev hon av RR och HovR fälld till ansvar men av HD frikänd. I HD yppades fyra olika meningar. JR Gustaf Carlson prövade icke yttrandets innehåll, enär 9: 8 SL icke kunde anses avse andra yttranden än sådana, som riktats mot den samlade Riksdagen. JR Lilienberg och Gullstrand funno ej skäl att göra ändring i HovR:s utslag. JR Skarstedt och Silverstolpe, i enlighet med vilkas me-

ning utslaget avfattades, funno yttrandena med hänsyn till de förhållanden, under vilka de fällts, icke kunna anses innebära smädelse mot Riksdagen. JR Sundberg instämde i det slut, till vilket JR Skarstedt kommit, enär stadgandet i 9: 8 SL icke kunde antagas avse annan gärning än den, som riktas mot samlad Riksdag.

Straffrättskommittén[9] företog inga mera genomgripande förändringar i fråga om brottstypen, men jämkade dess innehåll dels genom tillfogandet av rekvisitet *offentligen,* dels genom förslag om särskild *brottsbenämning* (se härom nedan s. 297), dels ock genom en *språklig jämkning*[1]. Stadgandet fick slutligen i lagen (9: 4 SL) följande lydelse:

Skymfar någon offentligen riksstyrelse, som är satt i Konungens ställe, eller riksdagen, dess avdelning eller utskott, dömes för missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen till fängelse eller böter.

Medan T h y r é n[2] lät sig nöja med de två i den då gällande rätten givna fallen av skydd mot ärekränkning för riksstyrelse och riksdagen, föreslog Straffrättskommittén, att även *statsrådet* såsom institution skulle beredas särskilt skydd. Därom yttrade Kommittén[3]:

»Det har ansetts önskvärt, att statsrådet med den ledande ställning i statsskicket det genom den politiska utvecklingen kommit att intaga, skall åtnjuta samma skydd i förevarande avseende som riksdagen och dess utskott. — — — Den politiska arten av statsrådets uppgifter medför, att även en skarp kritik av dettas verksamhet bör vara tillåten, men det allmänna bör icke för den skull ställa sig maktlöst mot en agitation, som arbetar med rena smädelser och hotelser. För vårt statsskick är det av betydelse ej blott att fri kritikrätt finnes utan även att den utövas på ett lojalt sätt.»

Redan i Högsta domstolens år 1839 avgivna utlåtande över Lagkommitténs förslag[4] blev föreslaget, att förhöjt skydd mot *våld* jämväl skulle beredas landets högsta konstitutionella myndigheter, statsrådet, även då det blott är rådgivande, Riksrätten och Högsta domstolen. I Lagberedningen vann detta förslag tillslutning blott av

---

[9] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 159 f.

[1] Om innebörden av »avdelning eller utskott» se Bergendal, Strafflagen ... (1949), s. 219 f.

[2] Thyrén, a. a., s. 15 (§ 22).

[3] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 159.

[4] Högsta Domstolens Protokoll ... (1839, tr. 1840), s. 21.

N e t z e l och D a h l s t r ö m[5], vilka föreslogo, att skydd jämväl mot *ärekränkning* skulle beredas dessa myndigheter. Vid 1862 års granskning vidhöllo av Högsta domstolens ledamöter[6] S ö d e r g r e n och L e u h u s e n Högsta domstolens tidigare ståndpunkt, men anslöto sig icke till Netzels tilläggsförslag avseende ärekränkning.

Denna gång fick förslaget till en början ett gynnsammare mottagande. Straffrättskommitténs förslag om särskilt skydd åt statsrådet väckte icke anstöt hos remissinstanserna eller i Lagrådet. Departementschefen var till en början gynnsamt inställd, ehuru han företog en viss begränsning med avseende å de brottsliga yttrandena. Sveriges Advokatsamfund föreslog t. o. m. skydd åt Högsta domstolen och Regeringsrätten, men därifrån tog departementschefen avstånd, »eftersom det knappast ur domstolarnas egen synpunkt torde vara lyckligt att skilja mellan högre och lägre domstolar».[7] Sedermera företog departementschefen den ändringen, att statsrådet borttogs på grund av »önskvärdheten av att frågor om ärekränkning mot kollektiv såvitt möjligt komma under behandling först i ett större sammanhang».[8] Däremot gjorde Lagrådet ingen erinran.

Det framgår näppeligen av departementschefens yttranden, att frågan om särskilt skydd mot ärekränkning mot statsrådet *in corpore* har betydande principiellt intresse och att i det sammanhanget spörsmålet om lämpligheten av skydd för kollektiva enheter icke behövde plåga den, som samtidigt föreslog skydd åt riksstyrelse och Riksdagen. Straffrättskommittén har icke röjt, vilka som ansett det önskvärt att skydda statsrådet *in corpore*, och ej ens, vilka skäl som föreburits till stöd för sådan lagstiftning. Straffrättskommittén har likväl medgivit, att starka *intressekollisioner* bliva oundvikliga, och velat begränsa tillämpningen av stadgandet till »agitation, som arbetar med rena smädelser och hotelser».

Departementschefen tog fasta på denna synpunkt och gjorde den ändringen i Straffrättskommitténs förslag, att beskrivningen av ärekränkningen »talar eller skriver någon smädligen eller förgriper sig med missfirmlig gärning» utbyttes mot »skymfar någon offentligen». Därmed avsågs att inskränka det brottsliga området till »användande av en förgriplig form i offentliga handlingar eller i med-

[5] Förslag till Straff-Balk (1844—45), Protokoll och Reservationer, s. 156 f., 165.
[6] 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37. Högsta Domstolens protokoll, s. 17.
[7] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 147 f.
[8] A. a., s. 442.

delanden till allmänheten».[9] Såsom framgår av min undersökning sist i avhandlingen av förhållandet mellan form och innehåll, är den av departementschefen gjorda inskränkningen till förgriplig form svårfattlig. Det är näppeligen dylika av nedsättande värdeomdömen tungt belastade uttryck, som utgöra yttranden, farliga för en kollektiv enhet.

Straffrättskommittén benämnde det i 9: 4 av dess förslag upptagna brottet avseende smädelse mot riksstyrelse, statsrådet eller riksdagen *statsmissfirmelse*. Med anledning av remissinstansernas kritik mot denna benämning, blev den av departementschefen utesluten, men återupptogs med hänsyn till hänvisningen från nya Tryckfrihetsförordningen. Till de smärre ändringar av formell art, som i propositionen företogos, hör, att brottet fick benämningen *missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen*. Enligt min mening hade skymfande av riksstyrelse eller av riksdagen varit lämpligare benämning av brottet.

Jag har redan nämnt, att 1812 års Tryckfrihetsförordning (3: 6) innehöll ett stadgande om smädelse mot riksdagen i tryckt skrift. Däremot fanns icke något sådant skydd för riksstyrelse. I gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 5) anses missfirmelse såväl mot riksdagen som mot riksstyrelse vara *otillåtet yttrande*. Såsom redan Tryckfrihetssakkunniga[1] uppmärksammat, anses tryckt skrift vara utgiven, redan då den utlämnats för spridning inom en begränsad krets av personer, men denna omständighet medför icke ovillkorligen, att offentligt skymfande föreligger[2]. E e k framhåller, att en skrift kan vara utgiven men likväl icke riktad till eller annat än i särskilda fall tillgänglig för allmänheten. Då kan enligt Eeks åsikt ett skymfande, som ingår i skriften, näppeligen ha skett »offentligen, oaktat arkivexemplar kan finnas tillgängligt i biblioteken».

Straffsatsen för missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen är fängelse eller böter.

Med än starkare skäl än vid missfirmelse mot kunglig person kan man ifrågasätta, om tillräckliga skäl för särskilt stadgande om missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen finnas.

---

[9] A. a., s. 148.

[1] Förslag till Tryckfrihetsförordning av 1944 års tryckfrihetssakkunniga (Sthm 1947. — SOU 1947: 60), s. 247.

[2] Eek, Nya Tryckfrihetsförordningen. Svensk pressrätt i systematisk framställning (1948), s. 102.

4. Missfirmelse mot tjänsteman.

Det är icke möjligt att inom ramen för denna översikt av institutet missfirmelse mot tjänsteman lämna någon historisk översikt över rättsutvecklingen från äldsta tid. Det förhandenvarande materialet är alltför rikt och svårbearbetat för att kunna redovisas annat än i en specialundersökning. Redan Sveakonungarnas skattmasar löpte fara att mötas av våld i och för tjänsten. Hot och förolämpning voro förebud eller följeslagare till våldsgärningar mot dem, som gingo fogdens ärenden i städerna. Redan under medeltiden mötte våld och hot och förolämpning överhetens maktutövning. Lagarna innehålla därför ofta gemensamma stadganden om dessa eljest särskilda brott.

I 1734 års lag finnes i 18: 8 Missgärningsbalken ett stadgande om våld, hot eller smädelse mot »någon Domare, eller annan Konungens Embetsman, i embetes ärender», eller till hämnd därför. Lagkommittén[3] ansåg det kännetecknа dylika brott, »att de antingen omedelbart eller medelbart äro riktade emot *Statens offentliga Myndigheters* werksamhet inom den krets, som för en hwar af dem är bestämd, eller ock ske i afsigt att å dem derföre hämnas». I enlighet med denna uppfattning och då det »för allmän och enskild säkerhet är af högsta wigt, att en hwar som förrättar Statens tjenst, utan afseende på högre eller lägre wärdighet, derwid äger att påräkna enahanda skydd», gjorde Kommittén med avseende å straffen ingen skillnad efter skiljaktigheten i värdighet hos de angripne. Den, som »talar eller skrifwer smädligen, eller förgriper sig med hotelse eller annan missfirmlig gerning, mot embetsman, i eller för dess embete», ansågs (11: 2) böra dömas till böter eller fängelse.

Mot Lagkommitténs tanke på enhetligt skydd för alla utövare av den offentliga makten invände Uppsalaprofessorerna[4] följande:

»Det lemnas derhän, och bör i sanning öfvervägas, om ej skillnad bordt göras emellan våldförande af Landshöfding och Cancellievaktmästare, Häradshöfding och Profoss.»

Detta uttalande förmådde Lagkommittén[5] att i 1833 års Utlåtande förklara sig antaga den grundsatsen, »att lagen borde, hädanefter,

[3] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 38.

[4] Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Betänkande (1833), s. 83 f.

[5] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 111.

som hitintills, fastställa skilnad i bestraffning, efter förhållandet af den våldförde eller misshandlade embetsmannens wärdighet; hwadan förslaget i öfwerensstämmelse dermed blifwit ändradt». Ändring kom också att beröra smädelse av ämbetsman på så sätt, att smädelse av tjänsteman bestraffades allenast med böter.

Efter viss justering av straffsatserna blevo stadgandena antagna till lag, och 10: 2 och 5 SL ha därefter utan annan ändring än den, som betingades av dagsbotsstraffets införande, varit gällande intill utgången av år 1948. Den krets av personer, för vilken stadgandena gälla, har i lagstiftningsväg och annorledes underkastats betydande förändringar.

Även Straffrättskommittén[6] var av den uppfattningen, att smädelse mot dem, som utöva den offentliga makten, borde anses såsom angrepp mot staten, men icke mot dess centrala ledning utan mot de särskilda organen och deras funktioner. Ur denna synpunkt borde våld och hot och missfirmelse mot dessa personer behandlas. Medan Thyrén[7] betraktade ärekränkning mot ämbetsman såsom ett kvalificerat ärekränkningsbrott, ser alltså Straffrättskommittén brottet såsom ett angrepp på ett statligt organ. Därutinnan kunde Kommittén stödja sig på då gällande rätt.

I motsats till äldre rätt hänförde Straffrättskommittén[8] icke ärekränkning och hotelse mot ämbetsman till samma brott, och hotelsen ansågs vara brottslig såsom ärekränkning, endast om den vore av beskaffenhet att falla in under 16: 9 eller 11 SL. Det i 10: 3 av Kommitténs förslag upptagna stadgandet avsåg i nu aktuella delar fall, då någon »talar eller skriver smädligen eller förgriper sig med missfirmlig gärning ... mot någon [tjänsteman] i eller för hans syssla». Stadgandet vore enligt Kommitténs förslag tillämpligt å ämbetsman, den som skall åtnjuta samma skydd som ämbetsman, ävensom person, som innehaft ämbete eller sådan syssla, i fråga om hämnd för vad denne däri gjort eller låtit.

I det på grundval av remissyttrandena utarbetade departementsförslaget (10: 5)[9] gavs åt stadgandet en annan utformning, utan att någon saklig ändring avsågs. Ärekränkningen skulle ske »med

---

[6] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 165 f.

[7] Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 2. Ärekränkningsbrottet (Lund 1919), s. 121, 139.

[8] A. a., s. 176 f.

[9] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 367.

smädelse eller annan missfirmlig gärning», och brottet benämndes icke, såsom Straffrättskommittén föreslagit, »statsmissfirmelse» utan »missfirmelse av tjänsteman». I propositionen fick brottet sitt definitiva namn *missfirmelse mot tjänsteman,* och stadgandet blev av Riksdagen antaget med följande lydelse (10: 5 SL):

> Förgriper man sig med smädelse eller annan missfirmlig gärning mot någon, som åtnjuter skydd enligt 1 §, och sker det i eller för hans befattning, dömes för missfirmelse mot tjänsteman till böter eller fängelse.

Redan i 1812 års Tryckfrihetsförordning (3: 8) voro smädliga uttryck i tryckt skrift om rikets ämbets- och tjänstemän förbjudna. Detta stadgande är i nu gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 6) upptaget på så sätt, att smädelse eller annan missfirmlig gärning mot någon, som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon, som enligt Konungens förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om missfirmelsen skett i eller för hans befattning, skall anses såsom *otillåtet yttrande.*

Med avseende å den *krets av personer,* som den angripne skall tillhöra, förtjänar det framhållas, att denna är begränsad till de i 10: 1 SL omnämnda personer, vilka i hithörande hänseende på departementschefens[1] tillskyndan betecknats såsom *tjänstemän.* Däremot avser stadgandet icke dem, som enligt 10: 3 SL åtnjuta tjänstemans skydd mot våld, hot eller annan förgripelse. Denna begränsning utgör ett avsteg från äldre rätt (då 10: 2 SL), enligt vilken skydd mot ärekränkning, ehuru med lägre straffsats, bereddes jämväl de i dåvarande 10: 5 SL omnämnda personerna. Med den nya regeln uppkommer viss diskrepans i förhållande till 16: 15 SL avseende allmän åklagares rätt att föra talan om ärekränkning mot befattningshavare m. fl.

Även i fråga om *utsagans innehåll* föreligger i förhållande till äldre rätt därutinnan skillnad, att *hotelse,* som då sammanfördes med ärekränkning eller ansågs däri ingå, numera i viss utsträckning överförts till brottstypen förgripelse mot tjänsteman (10: 2 SL).

Frågan om förhållandet mellan ärekränkning mot ämbetsman och sådan ärekränkning, som avses i 16 kap. SL, har alltid vållat svårigheter. Redan vid Lagkommitténs förslag till Straff-Balk år

---

[1] A. a., s. 156, 163.

1832 anmärktes, att förbrytelsen mot ämbetsman borde innefatta all ärekränkning. Därpå svarade Lagkommittén i sitt Utlåtande[2]:

»Commiteen tror, att §:n i dess nu warande innehåll omfattar alla sådana ärekränkande angripelser i tal och skrift, de der ej, såsom af swårare beskaffenhet, böra bedömas med tillämpning jemväl av 18 Kapitlet i förslaget.»

Frågan, när det i 16 kap. SL upptagna ärekränkningsbrottet skulle *konsumeras* av stadgandet om ärekränkning mot ämbetsman, blev icke genom Lagkommitténs yttrande löst. Den är ännu olöst. När Lagrådet[3] trodde sig finna det vara departementschefens tanke, att även förtalsbrott skulle kunna konsumeras, och därför föreslog, att »missfirmelse» skulle utbytas mot »ärekränkning», blev emellertid departementschefen[4] betänksam och ville ej ens i avbidan på reformeringen av ärekränkningsbrotten binda sig för någon ståndpunkt. Med anledning av Lagrådets erinran anförde departementschefen följande, vilket icke torde behöva föranleda närmare utläggning:

»När emellertid numera behandlingen av förslaget till tryckfrihetsförordning, på sätt i det föregående utvecklats, medfört att vissa i det förevarande strafflagsförslaget förut behandlade spörsmål befunnits icke längre böra upptagas förrän i samband med den blivande revisionen av ärekränkningsbestämmelserna, har jag ansett detta böra gälla även frågan huruvida bestämmelserna i 9: 3 och 10: 5 skola omfatta jämväl förtal. Det må nämligen framhållas, att denna fråga lämpligen bör lösas först i samband med den hela ärekränkningsområdet berörande frågan, i vilken utsträckning sanningsbevisning skall fria från straff.»

Enligt min mening finnes det icke tillräckliga skäl att behandla ärekränkning mot tjänsteman såsom särskilt brott. Det må väl vara sant, att detta brott riktar sig icke blott mot den angripne tjänstemannen utan även och enligt Straffrättskommitténs uppfatt-

[2] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 112.

[3] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 412, 411.

[4] A. a., s. 442. Av Straffrättskommitténs ledamöter ha sedermera Beckman och Bergendal (Strafflagen (1949), s. 196, resp. 258) angivit, huru frågan efter deras bedömande bör lösas i avbidan på ny lagstiftning. Den förre anför sålunda vid kommentaren till 8: 8 SL, att uttrycket »missfirmlig gärning» jämväl måste anses innefatta förtal, varmed han förstår »till innehållet oriktiga beskyllningar av de slag som angivas i 16: 7 och 8». Om uttrycket »missfirmlig gärning» i 10: 5 SL anförde den senare, att det knappast kunde betvivlas, att även förtal vore straffbart såsom missfirmelse mot tjänsteman, vilket även bestyrktes därav, att förut gällande 10: 2 SL tillämpades jämväl å förtalsbrott.

ning framför allt mot staten. Systematiken bör emellertid icke framtvinga nya brottstyper, som kunna inrymmas i de allmänna bestämmelser, av vilka de äro kvalificerade specialfall. Jag måste därför förorda, att stadgandet om missfirmelse mot tjänsteman ersättes med ett kvalificerat ärekränkningsbrott. Enda anledningen till brottstypens bibehållande skulle föreligga, om endast osanna utsagor där bestraffades, medan eljest vid ärekränkning endast bevisligen sanna utsagor tillätes.

Frågan om *myndigheters skydd mot ärekränkning* synes icke hava blivit under förarbetena till 1864 års strafflag behandlad annat än dels ifråga om smädelse mot Riksstyrelse och mot Riksdagen, varom stadganden blevo i lagen intagna, dels beträffande Statsrådet, Riksrätten och Högsta domstolen, varom emellertid ingen lagstiftning skedde. Troligen gjorde man för tanken en sträng åtskillnad mellan dem, åt vilka den lagstiftande, verkställande och dömande makten ytterst var anförtrodd, och andra myndigheter. För myndigheterna i gemen ansågs troligen behov av särskilt straffskydd icke föreligga eller lämpligen böra beredas. Möjligen kände man på grund av övertygelse om ärekränkningsbrotten såsom angrepp på enskildas rättighet till ära hinder möta mot allmän lagstiftning till skydd för kollektiva enheter.

T h y r é n[5], som ingalunda hyste principiella betänkligheter mot straffrättsligt skydd för kollektiva enheter mot ärerörliga angrepp, var emellertid icke övertygad om lämpligheten av skydd för de kollektiva enheterna mot dylika angrepp, och han föreslog icke heller några stadganden i fråga om andra myndigheter än dem, som redan i den gällande rätten på grund av deras särskilda värdighet åtnjöto förmånen av skydd mot förolämpningar i tal och skrift.

Icke heller den år 1933 tillkallade Kommittén[6] för utredning angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet fann de utländska förebilderna om skydd för myndigheterna mot ärekränkning lockande. Kommittén menade nämligen, att dylika yttranden ofta utpekade eller antydde den för åtgärden ansvarige och sålunda kunde betraktas såsom mot denne förövad ärekränkning. Man hyste också betänklighet med hänsyn till den gällande rättens principiellt avvisande hållning mot de kollektiva enheterna och mot sanningsbe-

[5] Thyrén, a. a., s. 36.

[6] Betänkande (SOU 1935: 8), s. 116 f., 125 f.

visning. På dessa grunder fann Kommittén det vara olämpligt att då föreslå lagstiftning i ämnet.

Straffrättskommittén[7] fann sig emellertid kunna lösrycka frågan ur dess sammanhang med ärekränkningsbrotten i övrigt och tvekade icke att bereda myndigheterna skydd mot missfirmelser. Därför föreslog Kommittén ett stadgande om statsmissfirmelse (10: 3) och anförde om grunderna för den föreslagna lagstiftningen, som saknade motsvarighet i äldre rätt, följande:

»Det föreslagna skyddet mot tjänstemissfirmelse avser icke vilken grupp som helst av personer, vilka var för sig åtnjuta ämbetsskydd, utan blott sammanslutningar som bilda en myndighet eller annat organ. Det är sålunda tjänstemissfirmelse att påstå högsta domstolen vara fal för mutor. Beskyllningar som rikta sig mot hela domarkåren, fångvården, militären, prästerskapet eller dylik hel kår eller grupp kunna däremot icke föranleda ansvar för tjänstemissfirmelse utan blott, i den mån förutsättningarna för straff enligt 11: 6 i förslaget äro uppfyllda, för samhällsfarlig ryktesspridning. Anmärkas må, att bestämmelsen om tjänstemissfirmelse mot myndighet eller organ delvis ersätter stadgandet om dombrott i rättegångsbalken 28: 1, vilket saknar motsvarighet i nya rättegångsbalken.»

Straffrättskommitténs förslag mötte i remissinstanserna stark kritik främst av Sveriges Advokatsamfund[8], som framhöll, att gränsen mellan kritik och missfirmelse kunde vara svår att draga och meningarna därom kunde vara delade mellan å ena sidan myndigheterna och å andra sidan allmänheten. Respekten för domstolarna, såsom rättens organ, borde emellertid enligt Samfundets mening inskärpas genom ett straffbud. Departementschefen[9] begränsade stadgandet att gälla offentlig missfirmelse i skymflig form och anförde, att saklig kritik, även om den innefattade oriktiga uppgifter, icke inrymdes i det av honom till Lagrådet översända förslaget.

Departementschefen[1] mötte emellertid än våldsammare motstånd från remissinstanserna för förslaget till ny Tryckfrihetsförordning och tog därför förslaget om ärekränkning mot myndighet under förnyad omprövning[2]. Ehuru han alltjämt ansåg goda grunder tala

[7] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 177.

[8] Styrelsens yttrande över straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (TSA 1945) s. 130 f.

[9] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 163.

[1] 1948 års Riksdag. Prop. nr 230 synes icke redovisa den framförda kritiken, emedan den ifrågasatta brottstypen icke upptagits såsom fall av otillåtet yttrande.

[2] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 441.

för det av honom framlagda förslaget, återtog han det av flera skäl. Det vore sålunda svårt att giva stadgandet en tillräckligt tydlig utformning. Intressekollisionerna vore svåra att avväga. Slutligen borde frågan lösas i samband med allmän reglering av ärekränkning mot kollektiva enheter.

Förutom spörsmål av övervägande teoretiskt och systematiskt intresse uppkomma vid frågan om myndigheternas skydd mot ärekränkning problemen om skyddsbehov och möjlighet att bereda skydd. Dessa praktiskt betydelsefulla frågor finnas under det här redovisade lagarbetet icke berörda. Endast några få remissinstanser ha känt behov av särskilt skydd för myndigheten. Många hava påvisat nackdelarna av dylikt skydd. Advokatsamfundets farhågor för lagstiftning i ämnet torde vara välgrundade. Man har kunnat iakttaga, att de krismyndigheter, vilka utsatts för sakligt välgrundad kritik, känt sig förföljda och förolämpade. Även om kritiken är ovederhäftig och våldsam och till formen smädlig, bör den icke från myndigheternas sida mötas med hot om straff. Här liksom vid samhällsfarlig ryktesspridning äro myndigheternas rakryggade hållning och uppriktiga yttranden samhällets bästa värn.

c. *Förhållandet till andra brott än ärekränkning.*

Det har redan blivit i den laghistoriska delen (s. 38, 40, 42) framställt, att Lagkommittén i systematiskt hänseende behandlade falsk angivelse och falskt åtal såsom kvalificerad ärekränkning. Denna klassifikation, som icke helt berodde på bristande insikt om dessa brotts karakteristiska egenskap att angripa staten i dess judiciella funktion, har nu övergivits, och brotten ha jämte andra osanna utsagor, vilka likaledes i sådant hänseende angripa det allmänna, infogats i 13 kap. SL. Vid den företagna revisionen av de ifrågavarande stadgandena ha dessa fördelats på fyra brottstyper med särskilda benämningar: falskt åtal (13: 5 SL), obefogat åtal (13: 6 SL), falsk angivelse (13: 7 SL) och falsk tillvitelse (13: 7 SL).

Ärekränkningsbrotten ha emellertid anknytning till åtskilliga andra brott, som innefatta missbruk av yttrandefriheten. Av dessa har jag utvalt dem, som genom utsagans innehåll nära ansluta sig till ärekränkningsbrotten. De skilja sig emellertid från dessa framför allt därigenom, att yttrandet icke behöver vara riktat mot viss

person. Det förhållandet, att yttrandet riktar sig till viss person och i sådant hänseende väl kan anses innefatta ärekränkning mot honom, utesluter emellertid ej, att jämväl dylikt stadgande vinner tillämpning å gärningen. Man kan även annorledes än genom yttranden överföra ett förgripligt tankeinnehåll. Skymflig behandling av föremål är också i särskilda fall kriminaliserad. De brott, vilka utvalts till studium, äro: skymfande av rikssymbol (9: 5 SL), samhällsfarlig ryktesspridning (11: 6 SL), hets mot folkgrupp (11: 7 SL), brott mot trosfrid (11: 8 SL), brott mot griftefrid (11: 9 SL), förargelseväckande beteende (11: 11 SL) och brott mot 18: 13 SL (anstötligt förfarande).

Jämväl utom strafflagen förekomma åtskilliga kriminaliserade missbruk av yttrandefriheten. Av dem har jag endast funnit anledning att upptaga fall av illojal konkurrens till behandling.

1. Falskt åtal och obefogat åtal samt falsk angivelse och falsk tillvitelse.

Det är icke möjligt att utan utförlig framställning och vidlyftig dokumentation redogöra för förhållandet mellan ärekränkningsbrotten och brotten mot statens judiciella funktion i äldre svensk rätt. En sådan redogörelse behöver icke ifrågakomma i denna avhandling, emedan relationen mellan dessa olika brottstyper i den gällande rätten kan undersökas utan mera omfattande hänvisningar till äldre rätt. Några få notiser om den rättsliga skillnaden mellan dessa brottstyper i 1734 års lag må emellertid först lämnas.

Såsom jag redan i den laghistoriska delen (s. 12) meddelat, voro falsk angivelse och annan ärekränkning sammanförda i 60 kap. Missgärningsbalken. Man synes hava uppfattat angivelse av brott såsom ett *kvalificerat* fall av beskyllning om brott. I båda fallen bestraffades i princip endast den *osanna* utsagan. Medan förtalet skedde utom rätta och vanligen lönnligen, skedde angivelsen inför rätten eller åklagarmyndigheten. I fråga om straffsatserna föreligger den betydelsefulla skillnaden, att angivelsen efter *talionsprincipen* straffas med »samma straff, som then angifne bordt undergå, om han brotslig varit», medan särskild straffskala finnes utsatt för förtalet. Båda brottstyperna kännetecknas i subjektivt hänseende därav, att de i det svåraste fallet skola hava förövats »af argt upsåt». An-

nan angivelse förskyllde blott böter. Befanns angivaren hava »halfva bevis å sin sido», blev han för tillmälet fri.

Lagkommittén[3] upplöste icke det i lagen bestående sambandet mellan angivelse och förtal, men var likväl icke blind för skillnaderna mellan brottstyperna. Förutom den objektiva skillnaden, att angivelsen skedde till myndighet, anförde Kommittén i subjektivt hänseende den olikheten, att angivelsen sker »emot bättre vetande, för att draga straff öfwer annan», medan förtalet sker »utan afsigt att ådraga annan tilltal eller straff, men för att eljest sätta honom i wanrykte». Med falsk angivelse likställdes falskt åtal. För båda dessa brott gällde, att de, förövade av obetänksamhet, förskyllde lägre straff än brott av arghet. I båda fallen var talionsprincipen undanröjd. Den, som haft sannolika skäl för åtal eller angivelse, gick från allt straff fri.

Lagkommitténs förslag blev — i brottsbeskrivningarna väsentligen oförändrat — lag (16: 1—6 SL) och har därutinnan utan ändring ägt bestånd till utgången av år 1948.

T h y r é n[4] var redan vid början av sitt reformarbete på det klara med, att sambandet mellan falsk angivelse med flera dylika brott och ärekränkning måste upplösas, därför att »den falska angivelsen har sin rätta plats i sammanhang med annat vilseledande av den judiciella funktionen». I konsekvens med denna åskådning, som tillika framhäver den för angivelsebrotten karakteristiska egenskapen att innebära en hänvändelse till myndigheter, som ha att sörja för, att lagöverträdare befordras till ansvar, sammanförde Thyrén[5] i sitt utkast till strafflag falsk angivelse och falskt åtal med meneds-brotten.

Straffrättskommittén[6] följde därutinnan Thyréns utkast, att den i avgivet förslag sammanförde mened och falskt åtal samt annan osann utsaga i ett kapitel. Kommittén var emellertid angelägen att framhålla, att detta sammanförande icke betingades därav, att brotten innefattade ett angrepp på statens judiciella funktion, utan att

---

[3] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 64 f.

[4] Thyrén, Principerna för en strafflagsreform. 2. Brottsbegreppets objektiva sida (Lund 1912), s. 103 f. och Förberedande utkast etc. 2. Ärekränkningsbrottet (1919), s. 120 f.

[5] Thyrén, Förberedande utkast etc. 8. Falsk förklaring. Falsk angivelse m. m. (Lund 1929), s. 164 f.

[6] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 313.

det avgörande skälet för klassifikationen var, »att brotten innefatta utsagor». Innebörden av detta märkliga uttalande har Kommittén icke kunnat i betänkandet klargöra, och man svävar sålunda i okunnighet om det för Kommittén grundläggande betraktelsesättet. Emellertid innehåller förslagets lösning av lagstiftningsfrågorna rörande angivelsebrotten icke någon fråga, som nödvändigtvis berör denna uppfattning. Skall väl någon mening kunna inläggas däri, är det den, att *osanna* utsagor till myndigheter kunna vilseleda dessa i deras verksamhet. Frågar man sig nu, vilka utsagor som äro sanna, måste det i avsaknad av uttrycklig lagregel vara de, som enligt den hos domstolarna rådande uppfattningen kunna göras till föremål för verifikation med sådan grad av sannolikhet, att rättsligt avgörande kunnat grundas på utsagan. Dylika utsagor kunna, såsom jag sist i avhandlingen påvisar, lämpligen benämnas *uppgifter*.

Straffrättskommittén fann i motsats till Thyrén icke skäl att bibehålla falsk angivelse såsom särskild brottstyp. Anledningen härtill var, att man svårligen kunde bestämma de krav, som borde ställas på en sådan anmälan till myndighet. Därför ansåg Kommittén det vara mera ändamålsenligt att i ett stadgande sammanföra alla inför myndighet gjorda sanningslösa tillvitelser mot viss person om brott. Straffrättskommittén uppställde sålunda två brottstyper, *falskt åtal* och *falsk tillvitelse*. Därjämte föreslog Kommittén[7], att de fall, »där den tilltalades skuld ej är ådagalagd eller där den åtalandes uppsåt ej omfattar att åtalet skall riktas mot en oskyldig», skulle under namn av *obefogat åtal* bestraffas.

I remissinstanserna mötte de av Straffrättskommittén föreslagna stadgandena föga kritik. Viktigast är den av Justitiekanslersämbetet gjorda anmärkningen, att skarpare gräns vore önskvärd mellan myndigheter, inför vilka en beskyllning om brott i viss mån privilegierats, och andra. Departementschefen fann sig icke kunna på annat sätt tillmötesgå anmärkningen, än att det föreslagna stadgandet om falsk tillvitelse begränsades att gälla myndighet, som har att upptaga anmälan i sådan sak. Eljest företogs den viktiga förändringen, att den föreslagna brottstypen falsk tillvitelse fördelades på två brott, *falsk angivelse*, avseende angivelse till åtal med uppsåt, att oskyldig må bliva sakfälld, och *falsk tillvitelse*. Båda dessa brott föreslogos bliva straffbara redan vid grov oaktsamhet. I fråga

[7] A. a., s. 331 f.

om falskt eller obefogat åtal gjordes ingen ändring i brottsbeskrivningen. De ifrågavarande stadgandena blevo lag (13: 5, 6 och 7) med följande lydelse[8]:

Väcker någon åtal med uppsåt att oskyldig må bliva sakfälld, dömes för falskt åtal till straffarbete i högst två år eller fängelse. Där gärningen med hänsyn till omständigheterna är att anse som grov, såsom då åtalet avser svårt brott eller innefattar missbruk av tjänsteställning, skall till straffarbete i högst sex år dömas. I ringa fall vare straffet fängelse eller böter.

Den som väcker åtal ehuru han icke har sannolika skäl därtill, dömes för obefogat åtal till fängelse eller böter.

Gör någon angivelse till åtal med uppsåt att oskyldig må bliva sakfälld, dömes för falsk angivelse till straffarbete i högst två år eller fängelse. I ringa fall vare straffet fängelse eller böter.

Den som, i annat fall än första stycket avser, hos åklagare, polismyndighet eller annan myndighet sanningslöst tillvitar annan brottslig gärning, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet, straffes, där myndigheten har att upptaga anmälan i sådan sak, för falsk tillvitelse såsom i första stycket sägs.

Begår någon av grov oaktsamhet gärning som i första eller andra stycket sägs, dömes till böter eller fängelse.

Genom den nya lagstiftningen har gränsen mellan ärekränkning och falsk angivelse eller tillvitelse förskjutits i olika hänseenden. Gränsens exakta belägenhet är emellertid svår att fastställa, enär lagstiftaren tyvärr underlåtit att klart angiva sin ståndpunkt. För att vinna klarhet i frågan, var gränsen nu går, måste man undersöka dels förhållandet mellan falsk angivelse och falsk tillvitelse och dels förhållandet mellan dessa brott och ärekränkning.

Departementschefen har dragit gränsen mellan falsk angivelse och falsk tillvitelse på det subjektiva rekvisitet, i det att det för falsk angivelse liksom för falskt åtal kräves *bestämt uppsåt* (»uppsåt att oskyldig må bliva sakfälld»), medan sådant uppsåt ej kräves vid falsk tillvitelse. Därvid synes man hava förbisett, att *sådan* angivelse aldrig kan förövas på sätt, som i tredje stycket sägs. Förnuftigtvis torde hänvisningen i tredje stycket blott avse uppgiftens *osanning*. Därutinnan föreligger ingen skillnad mellan falsk angivelse och falsk tillvitelse.

Den av departementschefen företagna utbrytningen av falsk angivelse synes även i andra hänseenden giva anledning till tvivelsmål

[8] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 264.

om lagstiftarens mening. Man får icke klart veta, vilka *objektiva* kännetecken som särskilja angivelsen och tillvitelsen. Emellertid giva icke departementschefens uttalanden stöd för åsikten, att någon skillnad i objektivt hänseende vore åsyftad, utom i fråga om tillvitelse av besvärande omständigheter eller förnekande av mildrande omständigheter.[9]

I förhållande till äldre rätt råda med avseende å uppgiftens adressat de skillnaderna, att angivelse till målsäganden överflyttats till ärekränkningsbrotten och att kretsen av myndigheter, till vilka tillvitelse kan riktas, väsentligen utökats. Genom departementschefens obenägenhet att fastställa, vilka myndigheter som kunna vara mottagare av tillvitelser, har åklagarkåren blivit försatt i förlägenhet, huruvida förekommande tillvitelser skola bedömas efter 13: 7 SL och vara allmänt åtal underkastade, eller efter stadgandena i 16 kap. SL och i allmänhet lyda under målsägandens åtal.

Jag har icke kunnat underlåta att lägga märke till den skillnaden mellan angivelsen och tillvitelsen å ena sidan och föregivandet å den andra, att de förra taga sikte på *viss person,* den senare på *viss omständighet.* I äldre rätt var föregivandet av viss omständighet icke kriminaliserat med mindre föregivandet skett »för att ådraga annan straff». Genom den nya lagstiftningen, som utelämnat detta subjektiva rekvisit, har det brottsliga området blivit på ett svåröverskådligt sätt utvidgat, vilket än mera blir fallet därigenom, att den oriktiga uppgiften icke behöver avse ett rekvisit för brottslighet utan även kan gälla en omständighet av betydelse blott för straffmätningen.

Det föreligger mellan förtal enligt 16: 7 SL och falsk angivelse eller tillvitelse enligt 13: 7 SL den betydelsefulla skillnaden, att straff för falsk angivelse eller tillvitelse inträder, först när utsagan är *bevisligen osann,* medan straff för förtal inträder, redan när utsagan *icke* är *bevisligen sann.* Denna olikhet betingas av angelägenheten för myndigheterna att få kännedom om alla de omständigheter vid brott, varom medborgarna kunna lämna upplysning. Den, som *i god tro* lämnar uppgift om omständighet vid brott till myndighet, som har att upptaga anmälan i sådan sak, är därför skyddad mot påföljd, även om uppgiften visar sig vara oriktig, såvida han icke vid uppgiftens avgivande gjort sig skyldig till grov vårdslöshet. Den

[9] Strahl, Strafflagen ... (1949), s. 451 f.

däremot, som eljest framställer beskyllning om brott, anses förtjäna straff, om han ej på det i lagen angivna sättet styrker uppgiftens sanning.

Med gott stöd i lagens förarbeten framhåller S t r a h l[1], att 13: 7 SL och 16: 7 SL så avpassats mot varandra, att en till behörig myndighet framställd tillvitelse om brott, vilken icke är brottslig enligt 13: 7 SL, icke heller utgör förtal, som jämlikt 16: 7 SL är brottsligt. Har emellertid beskyllningen framställts till myndighet, som icke är behörig upptaga anmälan i sådan sak, eller avser beskyllningen gärning, som ej är efter lag straffbar, blir 13: 7 SL icke tillämplig. I det förra fallet föreligger förtal enligt 16: 7 SL. I det senare kan beskyllningen anses såsom förtal enligt 16: 8 SL eller bedömas såsom förolämpning enligt 16: 9 SL.

Enahanda synes mig förhållandet vara mellan falskt eller obefogat åtal och ärekränkning. Den, som mot bättre vetande eller utan sannolika skäl åtalar annan, gör sig sålunda enligt min mening icke därigenom tillika skyldig till ärekränkning. S t r a h l[2] menar emellertid, att konkurrens kan ifrågakomma mellan obefogat åtal och beskyllning om brott i de fall, där åtalet gällt så svårt brott, att straffskalan i 16: 7 SL blir strängare än den i 13: 6 SL angivna. Till denna åsikt, vilken torde sakna uttryckligt stöd i lagens förarbeten, kan jag icke ansluta mig. Den framställning till behörig myndighet om rättsligt avgörande, som ligger i åtalet, är både för samhället och den enskilde att föredraga framför utspridande av förtal utom rätta.

Emellertid uppkomma spörsmål om konkurrens mellan ärekränkning å ena sidan samt falskt eller obefogat åtal eller falsk angivelse eller tillvitelse å den andra även på det sättet, att den, som åtalats för ärekränkning avseende tillmäle om brott, för att freda sig från ansvar genom angivelse eller åtal försöker åstadkomma bevisning om tillmälets sanning. Därvid kan det hända, att den för ärekränkning tilltalade ådrager sig ansvar även för falskt eller obefogat åtal eller falsk angivelse eller tillvitelse. Det händer emellertid också, att han lyckas freda sig från ansvar för åtalet, angivelsen eller tillvitelsen, antingen därför, att beskyllningen visar sig vara sann, eller därför att det icke kan styrkas, att han varit övertygad om eller

[1] Strahl, a. a., s. 455.
[2] Strahl, a. a., s. 448.

bort inse dess osanning, eller han eljest saknat sannolika skäl för åtalet.

NJA 1909 s. 636. Den, som tillvitat annan visst brott och till bevisning av sanningen av det gjorda tillmälet väckt åtal mot denne samt därvid själv dömts till ansvar för falskt åtal, dömdes jämväl för ärekränkningen, därvid HD åberopade 16: 4 och 7 ävensom 4: 3 och 9 SL.

NJA 1915 s. 614. Den, som tillvitat provinsialläkare tjänstefel och därför av HovR dömts till ansvar för missfirmelse, har därefter väckt åtal mot läkaren och därför av HovR dömts till ansvar för falskt åtal. Då målen om missfirmelsen och åtalet fullföljdes i HD, företog HD dem till avgörande i ett sammanhang och dömde honom jämlikt 10: 2 och 5, 16: 4 samt 4: 3 SL, då de av honom »i skrivelserna framställda tillvitelser och det anhängiggjorda åtalet stått i det inbördes sammanhang, att åtalet måste anses hava utgjort en fortsättning av den ärekränkning, som beskyllningarna inneburit».

NJA 1916 s. 421. Underbefäl, som tillvitat officer visst brott och därför av KR dömts jämlikt 16: 7 SL och av KHovR jämlikt sagda lagrum och 90 § samt 31 § SLK, har väckt åtal mot officeren och därför åtalats för falskt åtal. HD fann icke den omständigheten, att målet om falskt åtal var vilande, utgöra hinder för slutlig prövning av ärekränkningsmålet och fastställde däruti KHovR:s utslag.

Av de refererade rättsfallen framgår, att ärekränkningsbrottet *icke konsumeras* av falskt eller obefogat åtal eller falsk angivelse eller tillvitelse. Övriga konkurrensfrågor hava med den nya lagstiftningen om sammanträffande av brott mindre intresse. Det kan enligt min mening icke råda tvivel om riktigheten av de träffade avgörandena i konsumtionsfrågan. Det är en sak att utsprida beskyllning om brott, en annan att påkalla rättsligt avgörande av beskyllningens sanning.

2. Skymfande av rikssymbol.

Frågan om skydd för *rikssymbolerna,* d. v. s. nationalflaggan, riksvapnet och andra statens höghetstecken, synes aldrig ha föresvävat dem, som skapade 1864 års strafflag. Av allt att döma har spörsmålet om kriminalisation av skymfliga angrepp på dessa statens vedertagna symboler aktualiserats först i senare tid. Problemet visar sig snart sönderfalla i två frågor, den förra avseende *främmande makters* rikssymboler, den senare gällande de *inhemska.* De intressen, vilka påkalla skydd av de förra, äro väsentligen andra än de, vilka väcka anspråk på straff för dem, som förgripa sig på de senare.

Skymfande i tal eller skrift ävensom skymflig behandling av *främmande makts höghetstecken* har i den politiska agitationen länge varit ett omtyckt medel att giva sina antipatier mot den främmande makten, dess ledning eller dess åtgärder till känna. Det har icke utan skäl ansetts, att dylika uppträden, när de ske offentligen, äro ägnade att försämra *det vänskapliga förhållandet* till den makt, som utsättes därför. På dessa grunder föreslog T h y r é n[3] på sin tid, att sådana handlingar, när de framkallade fara för krig eller repressalier eller andra för vårt land skadliga åtgärder från främmande stats sida eller för dess inblandning i våra angelägenheter, skulle bestraffas på samma sätt som offentliga smädelser mot främmande stat eller dess regering eller ärekränkning eller annat brott mot främmande statsöverhuvud eller dess sändebud här i riket.

De år 1939 inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga[4] för ändrad lydelse av 8 kap. SL föreslogo ett stadgande om skydd för främmande makts höghetstecken i nära anslutning till Thyréns utkast. Stadgande härom intogs år 1940 i 8: 4 SL och förnyades genom 1942 års lagändring avseende samma stadgande. I Straffrättskommitténs[5] förslag till ny lagstiftning om brott mot staten och allmänheten blev ett stadgande avseende samma ämnen ånyo föreslaget (8: 10), och detta stadgande fick efter företagen överarbetning i den nya lagstiftningen (8: 8 SL) i hithörande delar följande lydelse:

> Den som offentligen skymfar främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken — — —, dömes för kränkande av främmande makt till fängelse eller till straffarbete i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter.

Såsom jag redan ovan i annat sammanhang (s. 289) angivit, blev på departementschefens tillskyndan rekvisitet fara för försämrade relationer till främmande makt uteslutet. Stadgandet bygger i stället på en presumtion *de jure*, att varje sådan åtgärd kränker främmande makt. Det berättigade i en dylik presumtion kan naturligt-

---

[3] Thyrén, Förberedande utkast etc. 10. Förräderibrott m. m. (Lund 1931), s. 10 (§ 9), 223 f.

[4] Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m. m. Avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga (Sthm 1940. — SOU 1940: 8), s. 8 (§ 4), 35 f.

[5] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 144 f.

vis här liksom eljest dragas i tvivelsmål. Betydelsen av symboliska handlingar mot symboler för kollektiva enheter får icke överskattas.

Straffrättskommittén nöjde sig emellertid icke med skydd åt utländsk makts höghetstecken utan fann konsekvensen kräva motsvarande skydd mot *skymfande av inhemsk rikssymbol* (9: 5).[1] Det tillkännagavs därvid icke särskilt, att Thyrén icke känt sig nödsakad att draga denna konsekvens av sitt förslag till stadgande om skydd för utländsk makts höghetstecken och att frågan om behovet av rättsskydd för inhemsk rikssymbol redan blivit i annat sammanhang prövad.

Det var nämligen så, att den år 1933 tillsatta kommitté[2], som fått i uppdrag att utarbeta förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet, fick anledning att befatta sig med spörsmålet på grund av skymfanden av flaggan i den kommunistiska agitationen. Ehuru Kommittén kunde åberopa vissa förebilder i utländsk lagstiftning, fann Kommittén ej skäl förorda kriminalisation[3], enär sådan gärning kunde bestraffas såsom förargelseväckande beteende, vilket också skedde i rättspraxis. Nämnda stadgande kunde likväl blott komma till användning vid offentligt skymfande och endast vid skymfande i tal eller vid skymflig behandling. Skymfande av flaggan i tryckt skrift var däremot icke straffbart.

Straffrättskommitténs förslag mötte emellertid inga gensagor i remissinstanserna, av departementschefen eller i Lagrådet och blev lag (9: 5) med följande lydelse:

> Den som offentligen skymfar Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken, dömes för skymfande av rikssymbol till böter eller fängelse.

I anslutning till Straffrättskommitténs av departementschefen godtagna förslag föreslog Tryckfrihetssakkunniga[4], att skymfande

[1] A. a., s. 160.

[2] Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Avg. av en därtill förordnad kommitté (Sthm 1935. — SOU 1935: 8), s. 116, 125.

[3] Ledamoten av ifrågavarande kommitté Th. Borell föreslog i särskilt yttrande (SOU 1935: 8, s. 346 f., 349 f.) straff för skymfande av svenska flaggan. Med anledning härav väcktes vid 1936 års Riksdag motioner (I: 149 och II: 354) i samma syfte. 1:a Lagutskottet (Utl. nr 48, s. 45 f.) fann sig emellertid icke kunna biträda förslaget.

[4] Förslag till Tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60), s. 247.

av rikssymbol i tryckt skrift skulle betraktas såsom *otillåtet yttrande*, och stadgande därom återfinnes i gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 4).

Det visar sig vid närmare undersökning av skymfande av inhemsk rikssymbol, att olika intressen därvid i olika fall angripas. I stater, vilka uppkommit genom förening av särskilda statsbildningar, betecknar flaggan gärna *riksenheten* (t. ex. »Union Jack»). Eljest är flaggan vanligen symbolen för *fäderneslandet*.[5] I båda fallen betraktas flaggan i vida folkgrupper såsom symbolen för det egna folkets *frihet, oberoende och makt*. Angrepp på symbolen utgör då angrepp på immateriella värden för medborgarna i gemen. I stater, där nationalismen är stark eller av de styrande uppammas, anses dylika angrepp vara svåra brott.

Man får emellertid icke glömma, att rikssymbolerna i större eller mindre utsträckning tagas i anspråk av *myndigheterna* såsom *igenkänningstecken* på deras värdighet. I Schweiz[6] skyddas varje »von einer Behörde angebrachtes schweizerisches Hoheitszeichen» mot sådant borttagande, skadande eller sådan skymflig behandling, som sker »böswillig». Däremot är skyddet icke utsträckt till skymfande i tal eller skrift. Det ligger i sakens natur, att de inhemska myndigheternas bruk av rikssymbolerna kan giva upphov till missnöjesyttringar i form av skymfliga angrepp på någon symbol, vanligen flaggan. Icke minst kunna dylika situationer uppkomma såsom *demonstration mot regeringen*.

Det är emellertid icke de inhemska myndigheterna förbehållet att bruka rikssymbolerna. Det tillkommer fastmera varje *enskild eller grupp*, som det önskar, att bruka de nationella symbolerna, och missbruk därav är icke eljest kriminaliserat. Denna rätt tages också flitigt i bruk. Av intresse är därvid, att vissa politiska partier begagna rikssymbolerna icke blott såsom tecken på samhörigheten med fäderneslandet utan framför allt som tecken på samhörigheten mellan dem, som hysa samma åsikter om sätten att främja rikets och eget väl. Därigenom komma rikssymbolerna för meningsriktningar, som valt att samlas under andra symboler, att beteckna förhandenvaron av en misshaglig samhällsordning eller hindret för internationalistiska strävanden.

[5] Straffrättskommittén (a. a., s. 160) har betraktat flaggan uteslutande ur denna synpunkt.

[6] Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 Art. 270.

Av den ovan givna översikten framgår, att rikssymbolerna beteckna varjehanda olika förhållanden, än fäderneslandets bestånd och rikets enhet, än regeringsmaktens höghet och värdighet, än de offentliga myndigheternas behörighet, än kollektiva enheters strävanden och än enskilda medborgares ideal. Det kan icke råda tvivel om rimligheten av rättsskydd för de immateriella värden, som symbolerna sålunda i skilda hänseenden beteckna; det gäller blott att pröva, om skyddsbehovet är påträngande eller föga kännbart, och om höga straff ändamålsenligt verka till övergreppens förhindrande. För egen del har jag ej kunnat komma till annat resultat än det, som 1933 års utredning redovisat. Skydd för rikssymbolerna kan och bör inrymmas under brottstypen förargelseväckande beteende. Därmed är också tillkännagivet, att de, som straffas för skymfandet av rikssymbolerna, betraktas såsom *bråkstakar* och ej såsom *förkämpar* för förgripliga idéer, vilket ju av stadgandets lydelse att döma ej heller är meningen.

3. Samhällsfarlig ryktesspridning.

I 6: 5 Missgärningsbalken av 1734 års lag voro stränga straff utsatta för den, som i ont uppsåt diktade eller kring landet utspridde »lögner och falska rychten, the ther röra Rikets säkerhet» eller som därmed kom »almänt buller och oväsende» åstad. Detta stadgande blev av Lagkommittén genom dess år 1833 avgivna Utlåtande[7] upptaget i förslaget till Straff-Balk (9: 9) utan annan ändring än justering av det subjektiva rekvisitet. Lagkommitténs förslag blev med oförändrad brottsbeskrivning upptaget i 1864 års strafflag (8: 9 SL), där det i oförändrat skick bestod till år 1936.

Under inflytande av modern utländsk strafflagstiftning föreslog T h y r é n[8], att utspridandet av lögner och falska rykten skulle vara straffbart icke blott, när *rikets säkerhet* sattes i fara utan även när fara för *allmän ordning och frid* framkallades. Frågan blev snart ånyo upptagen till övervägande. Den år 1933 tillkallade Kommittén[9]

---

[7] Lagkommitténs Utlåtande ... (1833), s. 209. — I de till ändringarna i 9 kap. givna motiverna (s. 106 f.) finnes intet nämnt om anledning till stadgandets frånvaro i 1832 års Förslag och dess återupplivande i Utlåtandet.

[8] Thyrén, Förberedande utkast etc. 11. Brott mot politiska rättigheter. Brott mot allmän ordning och frid (Lund 1933), s. 10 (§ 15), s. 214.

[9] Betänkande (SOU 1935: 8), s. 119 f.

för utredning om åtgärder mot statsfientlig verksamhet konstaterade, att 8: 14 SL var av ålderdomlig karaktär och på grund av dess vaga uttryckssätt knappast tillämpades, men att behov av starkare skydd mot samhällsfarlig ryktesspridning förelåg. På grund härav föreslog Kommittén ny lydelse av 8: 14 SL. I likhet med Thyrén avstod Kommittén från att kriminalisera återgivandet av varje falskt rykte eller lögnaktig uppgift, men utvidgade det brottsliga området att omfatta även osanna uppgifter, ägnade att väcka *förakt för allmänt organ.*

I det på grundval av Kommitténs förslag och remissyttrandena däröver utarbetade departementsförslaget[1] återfanns Kommitténs förslag väsentligen bibehållet (8: 29 a). Med anledning av Lagrådets anmärkningar, vilka icke i sak biträddes av departementschefen[2], företogs en fördelning av det föreslagna stadgandet mellan 8 och 10 kap. Strafflagen. Därvid blev i den antagna lydelsen 8: 14 SL kvar men avsåg blott den, som giver allmän spridning åt falska rykten eller lögnaktiga uttalanden, ägnade att framkalla fara för *rikets säkerhet.* I 10: 14 a SL bestraffades sådan ryktesspridning, ägnad att framkalla fara för *den allmänna ordningen* eller väcka förakt för *offentlig myndighet eller annat organ,* som äger besluta i offentliga angelägenheter. Stadgandena avsågo uppenbarligen både utspridande och fortspridande.

Genom den år 1940 vidtagna revisionen av 8 kap. Strafflagen skedde vissa förändringar avseende stadgandet om samhällsfarlig ryktesspridning. Detta stadgande (nu 8: 21 SL) erhöll dels strängare straffsatser, dels särskilt straff för *oaktsamhet* vid krig eller krigsfara. Vid den år 1942 vidtagna förnyade revisionen av samma kapitel skedde ej annan ändring än den som betingades av regeln (8: 29 a SL) om straffskärpning beträffande brott, som förövas, då riket är i krig eller krigsfara. Dessa båda revisioner lämnade stadgandet i 10: 14 a SL utan ändring.

Straffrättskommittén[3] fann det vara ändamålsenligt att sammanföra de båda stadgandena 8: 21 SL och 10: 14 a SL till ett (11: 6), vilket bereddes plats bland brotten mot allmän ordning. Vid denna sammanslagning företogs också smärre justeringar i handlingsbeskrivningen. Sålunda skärptes kravet på *osant innehåll.* Däremot utvidgades stadgandet att gälla påstående ägnat att framkalla fara

[1] 1936 års Riksdag. Prop. nr 234, s. 44 f.

[2] A. a., s. 62 f. och 71 f.

[3] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 220 f.

för *medborgerlig trygghet*, och uttalandet behövde icke längre vara ägnat att väcka förakt för myndighet utan blott *undergräva aktningen* för myndigheten. Enär Kommittén fann det »vara ett rimligt krav, att innan någon tager på sitt ansvar att bland allmänheten sprida ett meddelande av här ifrågavarande slag, han i någon mån söker kontrollera meddelandets riktighet», föreslogs kriminalisation av de fall av *oaktsamhet*, då meddelaren »underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om dess osanning». Spridningsrekvisitet försvagades genom uttrycket *bland allmänheten*, vilket tidigare brukats vid svindleri (21: 9 SL).

I remissinstanserna[4] mötte det föreslagna stadgandet kritik i de mest skilda riktningar. Man syntes allmänt vara av den åsikten, att brottsbeskrivningen var alltför vag. Ur systematisk synpunkt ifrågasatte Justitiekanslersämbetet riktigheten av hela brottets hänförande till brotten mot allmän ordning. Sveriges Advokatsamfund fann uttalanden ägnade att framkalla fara för medborgerlig trygghet vara att hänföra till brotten mot person. Oaktsamhetsstadgandet vann föga genklang, och Advokatsamfundet fann det oriktigt. Advokatsamfundet ifrågasatte och rådmannen A. Cervin bestred hela stadgandets lämplighet och nödvändighet. Hovrätten över Skåne och Blekinge fann däremot brottsbeskrivningen vara alltför snäv och föreslog skydd även för folkförsörjningen.

Departementschefen[5] tillbakavisade anmärkningen om brottets klassifikation men jämkade stadgandets lydelse till förhindrande av dess tillämpning vid fara för enskild person. Stadgandet utsträcktes att gälla även folkförsörjningen. I likhet med Advokatsamfundet fann departementschefen det vara betänkligt att straffa något fall av oaktsamhet. Efter de sålunda företagna jämkningarna fick stadgandet följande av Riksdagen antagna lydelse:

> Den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjningen eller allmän ordning och säkerhet eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ vilket äger besluta i allmänna angelägenheter, straffes för samhällsfarlig ryktesspridning högst med straffarbete i två år.

I 1812 års Tryckfrihetsförordning (3: 12) stadgades straff för »lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens

[4] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 191 f.
[5] A. a., s. 192 f.

förvillande och förledande». Såsom M a l m g r e n[6] framhållit, torde stadgandet hava åsyftat att brännmärka sådana framställningar, som avsett att hos allmänheten uppväcka missnöje med och hat mot regering och styrelsesätt, men i praxis fått vidsträcktare innebörd och tillämpats nästan uteslutande mot osanna, ehuru icke alltid ärekränkande uppgifter om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden[7]. Genom en 1937 vidtagen grundlagsändring tillfogades till 3: 8 och 9 TF bestämmelser om falska rykten och lögnaktiga uttalanden, motsvarande innehållet i 8: 14 och 10: 14 a SL. Gällande Tryckfrihetsförordning anser samhällsfarlig ryktesspridning vara *otillåtet yttrande* (7: 4: 9). Tryckt skrift, som icke blivit spridd bland allmänheten utan endast utlämnats till en begränsad krets av personer, torde icke drabbas av stadgandet på grund av brist i spridningsrekvisitet.[8]

Även om man icke kan förneka, att spridandet av osanna uppgifter kan medföra samhällsfara, behöver man icke vara helt övertygad om nödvändigheten av straff mot sådana uppgifters meddelare. Om blott de organ, som äga besluta i allmänna angelägenheter, vinnlägga sig icke blott om ärlighet i utövningen utan även öppenhjärtighet om åtgärdernas innebörd, kan sådan ryktesspridning under normala förhållanden näppeligen medföra bestående samhällsfara. Det är i själva verket den redan förhandenvarande misstron till det ifrågavarande organet, som är jordmånen för ryktet. Denna misstro brukar under politiskt osäkra förhållanden underblåsas genom ofullständiga dementier, svårtolkade tillrättalägganden och stundom genom skuldmedveten tystnad. Det är endast mera sällan, som de spridda uppgifterna avse förhållanden, som icke beröras av myndigheternas åtgöranden.

Stadgandet torde icke få stor praktisk tillämpning, ty det lärer bliva svårt för åklagaren att styrka meddelarens vetskap om uppgiftens oriktighet. Denna vetskap står ofta icke annorledes att vinna än genom dementier från myndigheterna. Den, som sålunda bland allmänheten betecknar myndigheternas dementier i dylik angelägenhet såsom sanningslösa eller starkt vilseledande, har emellertid all anledning att befara fällande dom, om han gentemot dementierna framställer de egna uppgifterna såsom klara och obestridliga. Den

[6] Malmgren, a. a., s. 219.

[7] Jfr ovan s. 234.

[8] Se härom ovan s. 297.

omständigheten, att meddelaren icke satt lit till dementierna utan betraktat sina egna uppgifter såsom sanna, har i ett uppmärksammat rättsfall (NJA 1942 s. 691) icke ansetts förtjäna avseende vid bedömning av ryktesspridningens brottslighet.[9]

Det är uppenbart och av departementschefen också avsett, att osanna uppgifter, som äro ägnade att nedsätta tilltron till myndighets kompetens eller allmänna omdömesförmåga, skola anses utgöra samhällsfarlig ryktesspridning. Därmed är det givet, att konkurrens kan uppkomma med ärekränkningsbrotten. Så blir nämligen fallet om dylik uppgift samtidigt innefattar missfirmelse eller annan ärekränkning mot viss tjänsteman. Icke all sådan ärekränkning innefattar emellertid tillika brottsligt förfarande enligt 11: 6 SL, enär blott osanna uppgifter innefattas i nämnda lagrum.

4. Hets mot folkgrupp.

I varje samhälle förekomma motsättningar mellan olika *folkgrupper.* Dessa motsättningar, som grundas på skillnad i tro eller härkomst eller olikhet i politiska åsikter eller ekonomiska villkor, kunna icke utan förfång för yttrandefriheten inskränkas genom kriminalisation av yttranden, som innefatta kritik av viss folkgrupp. Det har däremot ansetts möjligt att inskrida mot sådana yttranden, som innefatta hot, förtal eller smädelse mot folkgrupp.

Redan den år 1933 tillkallade Kommittén[1] för utredning om åtgärder mot statsfientlig verksamhet hade till behandling upptagit frågan om smädande och hetsande mot vissa grupper av befolkningen. Kommittén fann det emellertid vara vanskligt att uppdraga gränsen mellan kritik och smädande och uttryckte farhågor för tillämpligheten av ett stadgande i detta ämne. På dessa grunder och då vissa former av denna typ av angrepp mot en folkgrupp kunde bedömas såsom förargelseväckande beteende, avstod Kommittén från förslag om lagstiftning i ämnet.

I motioner vid 1942 och 1943 års Riksdagar framhölls behovet av särskilt skydd för vissa medborgargrupper. Motionerna framdrevos väsentligen av indignation över *den antisemitiska propagandan,* vilken ansågs vara för medborgarnas känslor kränkande och tillika

[9] Om det subjektiva rekvisitets omfattning i det sagda rättsfallet se Strahl, Svensk rättspraxis. Straffrätt 1939—1943 (SvJT 1945), s. 43 f.

[1] Betänkande (SOU 1935: 8), s. 114 f., 124 f.

ägnad att giva upphov till *segregation* av den judiska folkgruppen. Motionerna, vilkas syfte av Lagutskottet[2] ansågs vara värt allt instämmande, föranledde i avvaktan på Straffrättskommitténs utredningar ingen Riksdagens åtgärd.

Departementschefen[3] ansåg sig icke böra stillatigande avvakta Straffrättskommitténs utredning i frågan utan lät år 1943 inom justitiedepartementet utarbeta en promemoria i ämnet, vilken utsändes på remiss till allehanda myndigheter och korporationer. På grundval av den sålunda företagna utredningen kunde sedan Straffrättskommittén[4] upptaga frågan till behandling. Det stod för Kommittén klart, att lagstiftningen borde begränsas till sådana angrepp mot viss folkgrupp, som innefattade störande av allmän ordning. Enär man icke onödigtvis borde påverka åsiktsbildningen i politiska och sociala frågor, borde lagstiftningen begränsas att avse offentliga uttalanden innebärande hets mot befolkningsgrupper med viss härstamning eller trosbekännelse. Förhandenvaron av starka intressekollisioner blev av Kommittén uppmärksammad och föranledde följande yttrande[5]:

»Det måste fasthållas, att bestämmelsen icke avser att hindra ett sakligt dryftande av de spörsmål till vilka sådana gruppers [judar, zigenare, lappar, flyktingar från utlandet och sekterister av skilda slag] härvaro ger upphov. Omdömen, vilka väl äro förklenande men som icke överskrida gränserna för en saklig karakteristik av dessa befolkningsgrupper, en saklig kritik av deras uppträdande eller ett vederhäftigt dryftande av frågan om deras önskvärdhet i landet, måste anses falla utanför straffbudet. Detta är att fatta såsom riktat endast mot en propaganda, som arbetar med hotelser, osanna uppgifter eller påståenden vilka på grund av sin form eller eljest äro att anse som smädelser.»

Straffrättskommitténs förslag (11:7) blev i remissinstanserna föremål för skiftande omdömen, och departementschefen[6], som befarade, att privilegiationen av vissa befolkningsgrupper kunde skärpa motsättningarna, avstod från att framlägga förslag till lagstiftning i ämnet. Förhållandena togo emellertid sådan utveckling, att departementschefen fick anledning att taga sin ståndpunkt under nytt över-

[2] 1942 års Riksdag. 1:a Lagutskottets Utl. nr 42 och 1943 års Riksdag. 1:a Lagutskottets Utl. nr 34.

[3] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 194 f.

[4] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 222 f.

[5] A. a., s. 229.

[6] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 202.

vägande.[7] Den redan förut i grova former förekommande antisemitiska propagandan fortsatte och spreds från vårt land till andra länder, där den ådrog oss pinsam uppmärksamhet. Förenta Nationerna togo år 1946 initiativ till lagstiftning mot *genocidium*[8], vilket brott på förberedelsestadiet kunde taga formen av hets mot folkgrupp. Med anledning härav lät han år 1947 inom sitt departement utarbeta en ny promemoria i ämnet.[9]

Den nu företagna utredningen utmynnade i förslag att under 18: 13 SL införa ett tillägg, att stadgandet vore tillämpligt även å skrift, målning, teckning eller bild, som genom grov kränkning av andras människovärde vore ägnad att väcka allmän anstöt. Det förslag promemorian sålunda innehöll blev i remissinstanserna våldsamt kritiserat, särskilt i fråga om stadgandets placering och ordet *människovärde* i brottsbeskrivningen. Departementschefen stödde dock förslaget, och proposition i ämnet avgavs.

I Riksdagens första kammare väckte H o l m b ä c k[1] motion om antagandet av Straffrättskommitténs förslag. Motionären framhöll därvid, att nämnda förslag innebar »ett klart och otvetydigt fördömande av rashets såväl i tal som skrift», medan den i propositionen intagna bestämmelsen är »dunkel och svårtolkad, synnerligen restriktiv, då den är begränsad till rashets genom skrift och bild, och den är av provisorisk karaktär». I själva sakfrågan anförde Holmbäck slutligen:

»Grunden för ifrågavarande lagstiftning bör vara den att till hat hetsande uttalanden mot andra medborgargrupper i deras ras eller religion såra

[7] A. a., s. 443.

[8] Se härom Yale Law Journal, Vol. 58: No. 7 (June 1949), s. 1142 f. med kommentar till Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Konventionen förbjuder i Art. III c »direct and public incitement to commit genocide» och ålägger i Art. V de deltagande staterna »to enact, in accordance with their respective Constitutions, the necessary legislation to give effect to the provisions of the present Convention». Sverige har ännu icke biträtt konventionen, som antogs av Förenta Nationernas generalförsamling den 9 dec. 1948. Angående innebörden av brottstypen *genocide*, »genocidium» (vilken term präglats av den som rådgivare åt den amerikanske åklagaren vid Nürnbergprocesserna kände d:r R a p h a e l L e m k i n) och dess behandling inom Förenta Nationerna se vidare Yearbook of the United Nations 1946—1947 (Lake Success, N. Y. 1947), s. 254 f., 261, 531 f. och United Nations Bulletin, Vol. 4 (1948: January—June), s. 70 f.

[9] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 445 f.

[1] 1948 års Riksdag. 1:a Kammaren. Motion nr 280.

den allmänna anständighetskänslan och icke bör tolereras, och att genom deras kriminalisering skydd skulle beredas för ett viktigt samhälleligt ordnings- och anständighetsintresse. Detta bör nu medan förhållandena äro lugna lagfästas, icke minst i uppfostrande och förebyggande syfte.»

I Lagutskottet[2], som redan i 1942 och 1943 års utlåtanden givit otvetydigt uttryck åt sitt intresse för lagstiftning i ämnet, föredrog man på de av remissinstanserna och motionären framförda skälen Straffrättskommitténs förslag. Däri gjorde man emellertid den betydelsefulla utvidgningen av det brottsliga området, att det skulle omfatta även propaganda mot utländska folkgrupper med viss härstamning eller trosbekännelse. Riksdagen biföll Lagutskottets hemställan, och stadgandet om hets mot folkgrupp blev lag (11: 7 SL) med följande lydelse:

Hotar, förtalar eller smädar någon offentligen folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse, dömes för hets mot folkgrupp till böter eller fängelse.

På grund av departementschefens tveksamma och avvisande hållning till frågan om kriminalisering av hets mot folkgrupp hade frågan om brottsligheten av dylika yttranden i tryckt skrift icke blivit av Tryckfrihetssakkunniga närmare dryftad. De sakkunniga anförde emellertid, att ett uppmärksammat tryckfrihetsmål påvisade en aktuell lagstiftningsfråga.[3] Ett av departementschefen antytt projekt att i Tryckfrihetsförordningen intaga en motsvarighet till brottstypen förargelseväckande beteende blev icke upptaget i de sakkunnigas förslag. I nu gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 10) hann emellertid hets mot folkgrupp bliva intaget såsom *otillåtet yttrande.*

Såsom i propositionen[4] anföres, kan hets mot folkgrupp anses vara straffvärd ur tre olika synpunkter: först emedan den kan skapa och underhålla motsättningar i samhället, vilka äro ägnade att äventyra ordning och säkerhet i landet; vidare emedan den strider mot själva grundvalarna för vår civilisation och sålunda måste antagas väcka förargelse i de vidaste kretsar; slutligen emedan den åstadkommer oförskyllt psykiskt lidande för den förföljda gruppens medlemmar. I själva verket är hets mot folkgrupp enligt min mening

[2] 1948 års Riksdag. 1:a Lagutskottets Utl. nr 39, s. 30 f.

[3] Förslag till Tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60), s. 130.

[4] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 443, 457.

ur alla dessa synpunkter straffvärd. Frågan om brottets klassifikation blir därefter en underordnad angelägenhet.

Jag har svårt att följa departementschefens tankegång, att brottet icke skulle kunna bedömas såsom ärekränkning mot kollektiv enhet, emedan stadganden därom icke finnas i kapitlet om ärekränkning. Det är en fråga, om brottet kan jämställas med ärekränkningsbrotten, en annan om det bör inrymmas i det kapitel, som behandlar ärekränkning mot enskild. Från dessa senare brott skiljer sig hets mot folkgrupp just därutinnan, att det ej behöver rikta sig mot viss medlem av gruppen utan mot gruppen i dess helhet eller ett obestämt antal medlemmar därav. Däremot torde ett flertal av de uppgifter och omdömen, som kunna bedömas såsom hets mot folkgrupp, riktade till enskild, anses såsom mot honom förövad ärekränkning. Brotten kunna sålunda sammanträffa.

I än mindre grad kan jag inse det berättigade i att hänföra hets mot folkgrupp till sådant anstötligt förfarande, som avses i 18: 13 SL. I detta ålderdomliga och heterogena kapitel hör brottet ej hemma, så mycket mera som kapitlet i framtiden blott torde komma att inrymma sexualdelikt. Brottet har sin naturliga plats i kapitlet om brott mot allmän ordning. Dess egenskap att angripa den *jämlikhetsidé*, på vilken vårt samhälle är uppbyggt[5], gör det befogat att *de jure* presumera det innefatta en allvarlig kränkning av anständighetskänslan.

Medan åtskilliga remissinstanser tvekat om lämpligheten att kriminalisera dessa gärningar, har H o l m b ä c k anfört, att det gäller skyddet av ett verkligt samhälleligt ordnings- och anständighetsintresse. Det är emellertid icke enbart dessa intressen, som framdriva lagstiftningen. De är i lika mån de angripna människornas behov av skydd mot osanna, råa och hotfulla yttranden avseende deras tro eller härkomst. Det finnes sålunda för alla grupper inom befolkningen intresse av inskridanden mot dylika hetsande uttalanden.

Erfarenheten har klart visat, att de folkgrupper, som sammanbindas av gemensam tro eller härkomst, mest äro utsatta för dylika angrepp och tillika äro mest värnlösa däremot. Något aktuellt skyddsbehov föreligger ej för andra folkgrupper. Därför är det naturligt, att blott dessa båda grupper kommit under strafflagens

[5] I Förenta Nationerna har Sverige den 10 dec. 1948 biträtt the Universal Declaration of Human Rights, vari jämlikhetsidén uttryckligen är garanterad.

skydd. Än mera blir detta uppenbart, om man betänker, att intressekollisionerna här göra sig mindre starkt kännbara än eljest. Med hänsyn härtill är talet om privilegiation av särskilda folkgrupper näppeligen träffande, och det kan vara camouflage för förutfattade meningar om dessa folkgruppers egenskaper.

Även med det stöd, som i motiverna givits för tolkningen av rekvisitet *folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse*, är det vanskligt att avgöra, om en folkgrupp föreligger och om den kännetecknas av gemensam härstamning eller trosbekännelse. Medan trosbekännelsen oftast ger en naturlig slutenhet åt gruppen, behöver så icke vara fallet med härstamningen. Det är i sådant hänseende tillräckligt att påpeka svårigheten att avgöra, om folkgruppen *tattare*[6] verkligen kan påvisas, ehuru den ofta omnämnes, icke minst i polisrapporter. — Det är att märka, att den ifrågavarande folkgruppen icke behöver finnas i vårt land. På Lagutskottets välbetänkta tillskyndan förhindrades därigenom möjligheten att ostraffat begagna Sverige till propagandacentral för agitation mot främmande staters folkgrupper av dessa slag. Dock synes stadgandet icke kunna utan Konungens förordnande vinna tillämpning, med mindre yttrandena blivit i vårt land offentliggjorda.

Handlingsbeskrivningen omtalar *hotelse, förtal* och *smädelse* såsom de former, i vilka brottsliga yttranden kunna ifrågakomma. Därutinnan överensstämmer stadgandet med brottsbeskrivningarna vid ärekränkning. I motiverna har emellertid med hänsyn till reglerna i 16: 8 SL gjorts det förtydligandet, att endast osanna uppgifter kunna straffas såsom förtal. Denna till det yttre enkla regel döljer emellertid vanskliga problem, som i sista partiet av avhandlingen närmare dryftas. Det må dock även i detta sammanhang antydas, att förtalet kan innehålla sanna uppgifter, vilka emellertid brukats på vilseledande sätt. Om man sålunda säger om judarna, att de äro skäktare och ritualmördare, lärer det icke vara till fyllest, att påvisa, att denna folkgrupp, i länder, där slakt genom

[6] Den i Kyrkolagen av år 1686 kap. 3 § 9 kvarstående bestämningen »de landstrykare, som hos oss tattare kallas» ger icke mycken vägledning, och en i Sociala Meddelanden, Årg. 1945, s. 377—392 publicerad officiell utredning av tattarfrågan stannar vid uttalandet (s. 392): »Visserligen kan det anses ådagalagt, att man icke kan tänka sig åtgärder, avseende tattarna såsom en antropologiskt avskild befolkningsgrupp, men å andra sidan ger utredningen starka skäl för att denna ur sociala m. fl. synpunkter särpräglade grupp göres till föremål för åtgärder inom den allmänna lagstiftningens ram.»

skäktning är tillåten, på sådant sätt slakta för dem avsedda djur, eller att ritualmord för länge sedan i enstaka fall möjligen kan ha förekommit. Sanningsbeviset måste täcka generalisationen. Det lärer emellertid stundom — framförallt vid fortspridande — bliva svårt att styrka uppsåt i fråga om uppgiftens osanning. I vissa fall kan man därvid emellertid bedöma yttrandet såsom smädligt.

Ett stadgande av detta slag, som icke har sin motsvarighet i äldre rätt, försvarar icke sin existens endast genom förhandenvaron av ett *skyddsbehov* utan tillika genom möjligheten att verkligen bereda *skydd*. I det hänseendet uttryckte många remissinstanser starka farhågor. Hittills har stadgandet tillämpats endast i ett enda fall, och även om man anser detta fall vara av stor vikt, är det ännu för tidigt att bedöma stadgandets förmåga att fylla sin uppgift att förklara dem brottsliga, som med förtal, smädelse eller hot göra sig skyldiga till hets mot folkgrupp.

Såsom H o l m b ä c k framhållit, kan stadgandet emellertid tilllika sägas ha ett folkuppfostrande syfte. För egen del är jag ej benägen att generellt medgiva, att strafflagen i första hand tillgripes såsom medel till folkuppfostran. Även i detta fall är myndigheternas föredöme och medborgarnas vaksamhet[7] mot skymfande uttalanden mot folkgrupper viktigare än strafflagens bud.

5. Brott mot trosfrid.

I 1734 års lag betraktades religionsbrotten såsom *crimina laesae majestatis divinae* och funno sin naturliga plats främst i Missgärningsbalken. Av dem har *försmädelse mot Gud* och *gäckeri med gudstjänsten, Guds ord och sakramenten* för oss nu särskilt intresse. Om den ärekränkning, som därigenom tillfogas Gud, säger N e h r m a n[8]:

»All äras och wördnads betygande och yttrande för menniskor, som går af hjertat, och ej består blott i orden, grundar sig på then tanckan man har, om then andras goda egenskaper, och theremot, all försmädelse kommer af the fel, then smädande säger sig finna hos then andra eller tillägger honom. Sammaledes består och försmädelse emot GUD theruti, at någon tillägger then fullkomliga GUDEN sådane ofulkomligheter och fel.»

[7] Professor T. T. Segerstedt, som jämte andra vid flera tillfällen under det senaste året i dagspressen fört tattarfrågan på tal, har i en artikel »Tattarna ännu en gång» (i Ergo, Årg. 27, 1950, nr 1) sammanfattat sin ståndpunkt.

[8] Nehrman, a. a., s. 106.

En helt annan uppfattning om religionsbrotten yppades av Lagkommittén, som under inflytande av liberala tänkesätt och nyare strafflagstiftning[9] förmenade, att Guds smädande ej kunde i egenskap av synd eller med avseende endast å det omoraliska i gärningen underkastats mänsklig straffrätt. Grunden till dylika gärningars bestraffande vore enligt Kommitténs åsikt i stället följande[1]:

»Brottet blifwer föremål för borgerliga lagstiftningen endast på den grund, att det hos en hwar, som tror på en Gud, wäcker förargelse, och kränker borgerliga samhället, genom religionskänslans sårande och wanhelgandet af föremål för allmän dyrkan.

Då brottet, ur denna synpunkt bedömdt, egentligen innefattar ett störande af andras *religionsfrid*, och det derjemte kan i allmänhet antagas, att det snarare wäcker afsky hos andra, än förleder dem till irreligiositet, samt således till sina följder medförer ringare wåda för samhället, än många andra omedelbara angrepp på allmän eller enskild rätt och säkerhet; har Commiteen ansett straffarbete i femte grad såsom lämplig bestraffning å detta brott, enär det ej skett *af obetänksamhet*, för hwilket fall här likasom i 1 Kap. 1 §. M. B., lindrigare straff är föreslaget.»

Inom Lagberedningen väckte Lagkommitténs ståndpunkt till religionsbrotten och den därav följande placeringen av dessa bland övriga fridsbrott livlig diskussion, varom även Lagberedningens år 1844 avgivna förslag bär vittne. Medan Lagberedningen före Richerts återinträde antagit grundsatsen, att dessa brott under rubriken *religionsbrott* skulle bilda det första kapitlet i Straff-Balkens särskilda del, ansågo dess flesta ledamöter i det avgivna förslaget, såsom de av Richert författade motiverna[2] utvisa, dessa brott »icke kunna, utan en wiss oegentlighet, hänföras till hwad man, efter wåra lagar, hittills förstått med *fridsbrott*». Brotten blevo därför under namn av religionsbrott sammanförda till ett särskilt kapitel näst före fridsbrotten. Landin[3] vidhöll Lagberedningens först intagna ståndpunkt, och denna åsikt delades av den schartauanske Schlyter, som tillmätte denna fråga principiellt intresse[4]. Lagkommitténs ståndpunkt förfäktades av Wretman.[5]

---

[9] Stjernberg, Kommentar till strafflagen kap. 7 (1926), s. 5 f.

[1] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 42.

[2] Lagberedningens Förslag (1844—45), Motiver, s. 27.

[3] Lagberedningens Förslag (1844—45), Protocoll och Reservationer, s. 180 f.

[4] A. a., s. 60.

[5] A. a., s. 128 f.

Det var på tillskyndan av Lagutskottet år 1848[6], som stadgandena om religionsbrott fingo sin plats först i strafflagens speciella del. Det kapitel, som ägnades åt religionsbrotten har i hithörande delar bestått till utgången av år 1948 utan annan ändring än den år 1887 vidtagna inskränkningen av det brottsliga området genom tillfogandet av rekvisitet »väcka allmän förargelse».[7]

Vid den sprängning av kapitlet om fridsbrott, som av Lagberedningen företogs, blevo brotten, som avsågo störande av statskyrkans gudstjänst eller religionsförrättning hos erkänt trossamfund ävensom gäckeri hos sådant med dess trosläror, kvarlämnade bland övriga fridsbrott. De undergingo inga väsentliga förändringar under lagarbetet, men sedermera blev stadgandet om gäckeri hos erkänt trossamfund av dess trosläror år 1890 uteslutet.

T h y r é n[8] uppdrog vid behandlingen av religionsbrotten skillnad mellan *störande av religionsfriden* genom angrepp på en religiös förrättning och *angrepp på trosläran.* Det senare brottet borde enligt hans mening icke bygga på den åstadkomna allmänna förargelsen utan hänföra sig till gärningens egenskap av *offentligt hånande.* Båda brotten riktade sig enligt Thyréns åsikt mot allmän ordning och frid.

I nära anslutning till Thyréns utkast föreslog Straffrättskommittén[9] ett stadgande (11: 8) om *brott mot trosfrid,* vari offentligt skymfande eller hånande av den heliga skrift eller annat, som av erkänt trossamfund hålles heligt, kriminaliserades. Störande av religionsfriden genom angrepp på religiös förrättning hänfördes av Kommittén till *störande av förrättningsfrid* (11: 3). Det är att märka, att Kommittén icke i brottet mot trosfrid givit skydd åt religionssamfundens *trosläror* utan åt »sådant varpå människors religiösa känsla är riktad». I departementsförslaget[1] blev stadgandet om brott mot trosfrid i handlingsbeskrivningen inskränkt till offentligt skymfande för att icke giva upphov till åsikten, att ironi i kritik skall omfattas av stadgandet. Den gällande lydelsen av stadgandet (11: 8 SL) är följande:

---

[6] 1847—48 års Riksdag. Lagutskottets Bet. nr 58, s. 14, 23 f.

[7] Om tillkomsten av detta rekvisit se 1887 års Riksdag: B (2 maj—9 juli). Prop. nr 6 med bilagor och Lagutskottets Utl. nr 15.

[8] Thyrén, Förberedande utkast etc. 11, s. 9 f. (§ 9, 10), 213.

[9] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 229 f.

[1] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 204.

Den som offentligen skymfar sådant som av kyrkan eller erkänt trossamfund hålles heligt, dömes för brott mot trosfrid till böter eller fängelse.

I 1812 års Tryckfrihetsförordning behandlades åtskilliga religionsbrott, förövade i tryckt skrift. Sålunda handlade 3 § 1:o om hädelse mot Gud, 2:o om förnekelse av Gud och ett liv efter detta eller av den rena evangeliska läran och 3:o om gäckeri av den allmänna gudstjänsten, Guds ord och sakramenten. Lydelsen i 1:o och 3:o jämkades efter strafflagens antagande genom 1865—66 års grundlagsändring till likformighet med strafflagens stadganden. Samtidigt erhöll 2:o, som saknade motsvarighet i strafflagen, särskild straffskala. Detta moment upphävdes först år 1941. I den gällande Tryckfrihetsförordningen (7: 4: 11) anses brott mot trosfrid vara *otillåtet yttrande.*

Det kan icke råda tvekan om lagstiftarens önskan att genom tillskapandet av det nya brottet, *brott mot trosfrid,* skydda medborgarnas känslor inför centrala religiösa värden. Detta skydd beredes därigenom, att varje offentligt skymfande anses brottsligt, vare sig allmän förargelse åstadkommes eller ej. Man kan här liksom eljest vid motsvarande uppbyggnad av brottsbegreppet tala om en presumtion *de jure* om brottets egenskap att kränka medborgarnas religiösa känslor. Rekvisitet »väcka allmän förargelse», som utgjorde brottets kännetecken efter 1887 års lagstiftning, har sålunda icke återupptagits. I övrigt har det straffbara området inskränkts dels genom kravet på *offentlighet,* dels genom uteslutandet av yttranden, som väl äro *hånfulla* men icke skymfliga. Å andra sidan har det brottsliga området utvidgats därigenom, att annat erkänt trossamfund än statskyrkan, vilket tidigare blott åtnjöt skydd mot störande av förrättning, nu skyddas mot skymfanden, som eljest ske offentligen.

I olikhet med förhållandet vid andra av Straffrättskommittén nyskapade eller omstöpta brott finnes här icke anledning att förorda brottets avskaffande och ersättande med den allmänna regeln om förargelseväckande beteende. Väl är det så, att detta stadgande (11: 11 SL) blir tillämpligt vid skymfande i religiösa angelägenheter, som ej omfattas av brott mot trosfrid. Detta brott har emellertid självständigt värde, dels därför att det anknyter till levande svensk rättstradition, dels ock därför att det ur det allmänna uppsamlingsbrottet förargelseväckande beteende utbryter en kvalificerad och särskild brottstyp.

6. Brott mot griftefrid.

Redan Landskapslagarna innehöllo stadganden om *likplundring* och *gravskändning*. I 1734 års lag fanns ett stadgande om kyrkotjuvnad avseende stöld i likhus eller från uppgrävt lik (46: 4 MB). Nämnas må ock stadgandet (42: 4 MB) om den, som svikligen tager kläder, smide eller annat, som någon bär på sig, från död man. Jämväl i övrigt gällde, såsom närmare framgår av Nehrmans[2] framställning, allehanda regler till skydd för de döda och deras vilorum.

Lagkommittén[3] fann skydd böra beredas de begravna mot övergrepp utan samband med tjuvnad och föreslog ett stadgande (12: 5) om störande av *griftefrid*. Med detta nyskapade ord avsåg man att få fram en ny typ av fridsbrott, och stadgandet fick också rum bland fridsbrotten. På tillskyndan av Högsta domstolen föreslog Lagberedningen[4] skydd även för obegravet lik, vilket tillfogades stadgandet (13: 4). Stadgandet blev till brottsbeskrivningen oförändrat antaget, och har i sådant skick ägt bestånd till utgången av år 1948.

Thyrén[5], som betraktade dylika brott såsom angrepp på allmän ordning och frid, föreslog särskilda stadganden om skydd för *lik* (11 §) och skydd för *grav* (12 §). Med rätta ansåg han, att de dödas vilorum icke finge utsättas för skada eller ofog. I nära anslutning till Thyréns utkast föreslog Straffrättskommittén[6] ett stadgande (11: 9) om *brott mot griftefrid* avseende både lik och grav. Efter visst förtydligande, tillkommet på tillskyndan av Lagrådet, fick stadgandet (11: 9 SL) slutligen följande antagna lydelse[7]:

> Där någon obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar lik eller avlidens aska, öppnar grav eller eljest gör skada eller ofog på kista, urna, grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård, dömes för brott mot griftefrid till fängelse eller böter.

Lagkommittén hade helt visst rätt i sin tanke, att de döda borde vara fredade för alla angrepp, och detta skydd bör, såsom Thyrén

---

[2] Nehrman, a. a., s. 199 f.
[3] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 42.
[4] Lagberedningens Förslag (1844—45), Motiver, s. 27.
[5] Thyrén, a. a., s. 10 (§ 11 och 12), 213 f.
[6] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 231.
[7] 1948 års Riksdag. Prop. nr 80, s. 417.

först föreslagit och nu genomförts, utsträckas också till deras vilorum eller gravvård över dem. Det vore för känslan stötande att låta skymflig behandling och annat ofog mot död man och hans vilorum få obeivrat försiggå. Endast i vissa fall äro dylika handlingar straffbara såsom förargelseväckande beteende (11: 11 SL). Det bör anmärkas, att skyddsbehovet ådagalagts även vid fall, där den skymfliga behandlingen avsett att kränka icke blott den avlidne utan även medelbart anförvanterna. Det är åsyftat, att brott mot griftefrid ej får uppfattas såsom ett mot den avlidne eller dennes anförvanter förövat ärekränkningsbrott.

7. Förargelseväckande beteende.

Varje strafflag rymmer ett eller flera stadganden, enligt vilka sådana gärningar, som befinnas vara straffvärda men icke falla in under annan brottsbeskrivning, under vissa förutsättningar kunna anses vara brottsliga. Ett sådant stadgande var 21: 8 Missgärningsbalken av 1734 års lag, varigenom den, som av överdåd ropar eller skriar på allmänna vägar, gator och gränder eller någon med ord eller å annat sätt förolämpar, var förfallen till bötesstraff. I Lagkommitténs förslag till Straff-Balk (12: 13) blev förolämpandet uteslutet och stadgandet i övrigt omredigerat att gälla förargelseväckande beteende å ställe, som är upplåtet för allmänheten. Uppenbarligen menade Lagkommittén, att all ärekränkning borde rymmas i de särskilda stadgandena därom, och att det i 21: 8 MB avsedda förolämpandet ingick under de föreslagna stadgandena om smädelse (18: 8 och 10).

Medan Thyrén synes hava menat, att stadgande om förargelseväckande beteende näppeligen behövdes vid riktig klassifikation av den allmänna strafflagen, och förty icke hade upptagit något förslag i ämnet i utkastet till brottet mot allmän ordning, fann Straffrättskommittén[8] det vara ändamålsenligt att använda ett sådant reservstadgande för dessa brott. Dess förslag (11: 11) blev på grund av remissyttrandena i departementsförslaget, som i oförändrat skick blev lag (11: 11 SL), justerat till följande lydelse:

> Var som, i annat fall än förut i detta kapitel är sagt, för oljud på allmän plats eller eljest offentligen beter sig på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, dömes för förargelseväckande beteende till böter, högst femhundra kronor.

[8] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1944: 69), s. 235.

Den nu gällande *brottsbeskrivningen* företer vid jämförelse med äldre rätt allehanda olikheter. Sålunda har genom kravet, att gärningen skall ske *offentligen*, en önskvärd precisering av brottsplatsen skett. Vidare har handlingsprogressen förskjutits, därigenom att gärningen numera icke behöver väcka förargelse utan blott vara *ägnad* att göra det. På så sätt har man sluppit de sorglustiga vittnesmålen av nitiska polismän. Slutligen har kravet på förargelsens beskaffenhet på departementschefens tillskyndan skärpts, därigenom att det skall gälla förargelse *hos allmänheten*. Den sistnämnda förändringen är dock av tvivelaktigt värde.

Vid bedömandet av uppkommen förargelse i äldre rätt hade domaren att taga hänsyn till förhandenvarande vittnesmål och sin egen uppfattning om beteendets innebörd. Nu åligger det domaren att utan avseende å eget omdöme pejla uppfattningen hos allmänheten och på grundval därav fatta sitt beslut. Uttrycket *hos allmänheten* är icke vanligt i strafflagen. Vid rimlig lagtolkning efter ordavalet bör det vid jämförelse med uttrycket *bland allmänheten* anses innefatta blott sådant, varom man inom alla kretsar av medborgarna är ense. Detta torde emellertid icke vara avsett och skulle betydligt försvåra stadgandets tillämpning.

Den åskådliga beskrivning av händelseförloppet, som fanns i 1734 års lag och bevarats i strafflagen (11: 15) till utgången av år 1948, har fördunklats genom införandet av det vaga uttrycket *bete sig*. Redan tidigare kände man vid tillämpningen av stadgandet tvivel om dess lämplighet att undertrycka åsiktsyttringar. Genom den nya brottsbeskrivningen öppnas nya möjligheter till åsiktsförtryck. Därom var också Straffrättskommittén[9] medveten och klarlade sin ståndpunkt i motiverna på följande sätt:

»Att ge tillkänna en åsikt, en önskan eller ett beslut drabbas sålunda icke, huru förargelseväckande än innehållet av tillkännagivandet må vara, av bestämmelsen med mindre den omständigheten att tillkännagivandet sker på en med bestämmelsen avsedd plats är ägnad att väcka förargelse. Huruvida detta är fallet, kan stundom vara svårt att avgöra. I hittillsvarande rättstillämpning ha vid åtskilliga tillfällen förelegat svårbedömda frågor, huruvida SL 11: 15 varit tillämplig på meningsyttringar av politisk eller social natur. (Se NJA 1909 s. 104, 1912 s. 397, 1913 s. 585 och 1935 s. 113 samt SvJT 1942 rf s. 83 — — —.) Att i lagtext närmare ingå på dessa frågor synes icke med fördel låta sig göra. Uppfattningen om vad som är förargelseväckande i dessa hänseenden växlar med

[9] A. a., s. 236.

tidsförhållandena. . Det må dock betonas, att förslaget intager den ståndpunkten att förargelseväckande beteende icke får fattas som en åsiktsförbrytelse.»

Straffrättskommittén synes av det citerade yttrandet att döma å ena sidan mena, att åsikten om vad som är förargelseväckande växlar, men å andra sidan anse den icke kunna växla därhän, att framställandet av förargelseväckande åsikter skulle kunna bliva förargelseväckande. Därutinnan torde Straffrättskommittén i flera hänseenden hava misstagit sig. Sålunda synes den icke hava iakttagit, att nästan alla angrepp på den allmänna ordningen, som ej ske med våldsamma medel, verka störande, därför att genom förmedlingen av uppgifter eller känslostämningar det allmänna lugnet störes. Förmedlingen av dessa uppgifter eller känslostämningar förknippas i allmänhet olösligen med meddelarens tillkännagivna eller underförstådda åsikt i ämnet. Ur denna synpunkt är brottstypen förargelseväckande beteende kriminalisation av åsiktsförbrytelser förövade offentligen. Dess väsentliga betydelse är, att den supplerar andra brottstyper innefattande preciserade missbruk av yttrandefriheten. Just därutinnan ligger emellertid dess vådlighet. Man vet icke längre riktigt, vad det är som man vill komma åt.

Likväl vill det synas, som om brottstypen förargelseväckande beteende fyllt ett verkligt behov, och dess flitiga tillämpning i rättspraxis ger belägg därför. Vad man skulle önska vore en undersökning av rättspraxis för att nå klarhet om vilka gärningar som lämpligen böra kriminaliseras. Det skulle då troligen visa sig vara möjligt att genom justeringar av andra brottstyper undanröja stora delar av stadgandet. Att dess förekomst och tillämpning icke visat sig vådliga beror emellertid dels på den försiktiga tillämpningen just i fråga om meningsyttringar, dels på den milda straffsatsen.

Man får emellertid icke glömma, att de nya och omreglerade stadgandena om brott mot allmän ordning inskränkt tillämpningen av stadgandet om förargelseväckande beteende. Att så verkligen blivit fallet synes tydligt av den däri intagna hänvisningen till dessa. Bland dessa intaga inskränkningarna i yttrandefriheten en betydelsefull plats. Man frågar sig, vilka ytterligare begränsningar verkligen äro påkallade och för vilka stadgandet är avsett. I fråga om inskränkningar i yttrandefriheten i andra kapitel, till vilka hänvisning icke skett, märkas särskilt stadgandena om förolämpning i 16: 9 och 11 SL och stadgandet om anstötligt förfarande i 18: 13 SL.

Det kan enligt min mening icke vara rimligt att bruka stadgandet mot sådana åsiktsyttrnigar, som lämna riktiga eller oriktiga uppgifter om faktiska förhållanden eller uttrycka omdömen, om än skarpa och enligt andras mening orättvisa, såvida dessa yttranden äro ägnade att hos andra väcka föreställningar i politiska, religiösa, etiska, vetenskapliga eller sociala frågor eller frågor av enskilt intresse. I dessa hänseenden torde det böra anses, att de övriga stadgandena i samma kapitel slutgiltigt reglera gränsen mellan tillåtna och otillåtna yttranden. Enahanda synes förhållandet vara med äreröriga eller osedliga meddelanden. Likväl synes det finnas rum för tillämpning av stadgandet å vissa andra yttranden.

På tal om yttrandefriheten i demokratiska stater anförde Oliver Wendell Holmes, Jr., att man icke finge antaga den vara obegränsad, och tog såsom exempel det osanna ropet »elden är lös» i en fullsatt teatersalong. Här finns icke något samhällsintresse till förmån för yttrandet att tillvarataga. Så synes icke heller vara fallet med överdådigt oljud, ohöviska eller plumpa uttryck eller grova svordomar. På sådana yttranden torde stadgandet vinna tillämpning, såvida icke dessa ord och utrop utgöra del av en vidlyftigare framställning och i deras där nyttjade sammanhang kunna anses försvarliga. Man måste ständigt komma ihåg, att stadgandet icke avser att vara annat än en ljuddämpare för onödiga yttranden, fällda offentligen. Vad som därvid urskiljes och fördömes är blott vissa starkt »färgade» ord och vissa till sitt innehåll osanna eller vilseledande yttranden, som icke utgöra meddelanden, som beröra åsiktsbildningen i frågor av allmänt eller enskilt intresse. Denna senare grupp vore värd ett mera ingående studium, något som dock faller utom ramen för denna framställning.

8. Anstötligt förfarande.

Brottstypen anstötligt förfarande utvecklades först inom tryckfrihetslagstiftningen. I 1812 års Tryckfrihetsförordning fanns sålunda ett stadgande (3: 13) om sedernas vanhelgd genom offentliga läror om någon last, särdeles den, som sårar ärbarheten, eller sådana ohöljda och skändliga framställningar av denna lasts utövning, varigenom främjandet av ett fördärvligt levnadssätt åsyftas. I Lagkommitténs förslag till Straff-Balk fanns ett motsvarande stadgande (20: 13) om utspridandet av tukt och sedlighet sårande skrifter och

andra sådana gärningar, som åstadkomma allmän förargelse eller fara för andras förförelse. Ett stadgande av detta innehåll blev också intaget i 1864 års strafflag (18: 13).

År 1910 gjordes den ändringen av 18: 13 SL, att första och andra styckena sammanslogos, och ett nytt stycke avseende propaganda för preventivmedel infördes. Detta stycke blev sedermera år 1938 uteslutet vid regleringen av handeln med dylika medel. Sam Clason väckte år 1911 motion[1] om lagstiftning i syfte att förhindra yrkesmässig trafik med teckningar av sedlighetssårande karaktär, och motionen föranledde tillägg till första stycket av 18: 13 SL med kriminalisation av saluhållande och utbjudande av sådan skrift. Eljest är stadgandet i brottsbeskrivningen oförändrat och lyder nu sålunda:

Sprider någon ut eller håller till salu eller utbjuder skrift, målning, teckning, eller bild, som tukt och sedlighet sårar; straffes med böter eller fängelse. Lag samma vare, om man genom annan gärning sårar tukt och sedlighet, så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav kommer.

Anstötligt förfarande genom tryckt skrift var såsom nämnts kriminaliserat redan i 1812 års Tryckfrihetsförordning, och detta stadgande undergick under sin fortvaro ändringar efter lydelsen i Strafflagen. I nu gällande Tryckfrihetsförordning (7: 4: 12) anses förfarande, som sårar tukt och sedlighet i tryckt skrift, vara *otillåtet yttrande.*

Det har alltifrån stadgandets antagande intill våra dagar stått klart, att uttrycket *tukt och sedlighet sårande* avser yttrandens eller gärningars anstötlighet för vad Stjernberg[2] kallar den sexuella anständighetskänslan. Konkurrens med ärekränkningsbrotten kan sålunda näppeligen förekomma annat än vid offentliga beskyllningar för otuktigt leverne, abnorma böjelser eller sedlighetssårande framställningar. Det är även tänkbart, att konkurrens kan ifrågakomma mellan anstötligt förfarande och hets mot folkgrupp, ehuru detta brott eljest har föga att göra med sexualdelikten.

Thyrén[3] betraktade anstötligt förfarande såsom allmänfarlig

[1] 1911 års Riksdag. 1:a kammaren. Motion nr 46.

[2] Stjernberg, Kommentar till strafflagen kap. 17—18 (Upps. & Sthm 1930), s. 128.

[3] Thyrén, Principerna för en strafflagsreform. 2. Brottsbegreppets objektiva sida (Lund 1912), s. 89 och Efterlämnade anteckningar till Förberedande utkast till strafflag (Sthm 1937. — SOU 1937: 37), s. 170.

sexuell demoralisation och hänförde brottet bland brotten mot allmänheten till sedlighetsbrotten. Till denna tankegång synes Straffrättskommittén hava anslutit sig. I vart fall blev anstötligt förfarande icke upptaget i dess förslag till kapitlet om brott mot allmän ordning. För egen del finner jag det vara naturligt att hänföra allmänfarliga demoraliserande gärningar och yttranden till denna brottsklass, varemot övriga sexualdelikt, som rikta sig mot viss person eller möjligen viss krets av personer, höra hemma bland brotten mot person. Offentliga yttranden rörande sexuella förhållanden böra — i den mån deras undertryckande ur allmän synpunkt kan anses önskvärd — betraktas såsom störande av anständighetskänslan, liksom brotten mot trosfrid och griftefrid och hets mot folkgrupp i andra hänseenden angripa medborgarnas känsloliv.

9. Illojal konkurrens.

I 1931 års lag om illojal konkurrens finnas numera två stadganden, vilkas innehåll visar viss överensstämmelse med reglerna om ärekränkning i 16: 8 SL. Sålunda anses enligt 1 § i sagda lag den hava gjort sig skyldig till *illojal reklam,* som i utövning av näringsverksamhet genom meddelande, avsett för ett större antal personer, i uppenbar strid mot god affärssed angående verksamheten eller däri utbjudna varor eller prestationer uppsåtligen lämnar oriktig uppgift, som är ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud. Till *illojal användning av kännetecken* åter gör sig enligt 9 § den skyldig, som med uppsåt att framkalla förväxling använder kännetecken, som lätt kan förväxlas med förut här i riket inarbetat kännetecken för annan näringsverksamhet eller däri utbjudna varor eller prestationer.

Med förbigående av skillnader i andra hänseenden kan man karakterisera den illojala reklamen såsom *beröm åt egna varor,* medan ärekränkningen i 16: 8 SL kan betecknas såsom *klander av annan person.* Mellan dessa båda typer av kriminaliserade yttranden finnas straffria områden. Man kan sålunda på det hela taget utan att göra sig till brottsligt förfarande skyldig ägna sig åt självberöm eller klander av andras varor.[4] I den mån ett sådant yttrande emellertid

[4] Däremot torde man icke kunna undgå skadeståndsansvar för den minskning i omsättningen och möjligen också i goodwill, som kan åstadkommas av därvid lämnade *oriktiga* uppgifter.

röjer oriktiga uppgifter om verksamheten eller varorna, blir utsagan brottslig, vilket även är fallet, om den framstår såsom klander av annan person. Man kan icke göra gällande, att stadgandena om illojal reklam och ärekränkning inkräkta på varandras områden.

Så synes däremot vara fallet med illojal användning av kännetecken och ärekränkning. Om nämligen någon till skada för annans medborgerliga anseende eller förtroendet till honom såsom näringsidkare brukar dennes inarbetade kännetecken, kommer en dylik gärning att i olika hänseenden falla in under dessa båda stadganden. Här sammanträffa flera brott i samma handling.

Man har i olika sammanhang[5] fört på tal lämpligheten att överföra de förtalsbrott, som avse beskyllning om gärning, som är för någons yrke, näring eller fortkomst menlig, till förmögenhetsbrotten eller till lagstiftningen om illojal konkurrens. Straffrättskommittén, som vid arbetet på förmögenhetsbrotten uppsköt frågan till behandling vid en allmän reformering av bestämmelserna om illojal konkurrens[6], möter ånyo samma problem i oförändrat skick vid reformeringen av brotten mot person.

Enligt min mening är det icke lämpligt att överflytta stadgandet till lagstiftningen om illojal konkurrens. Denna lagstiftning avser nämligen att förhindra vissa av näringsidkare mot konkurrenters verksamhet riktade handlingar. Näringslivet har otvivelaktigt behov av skydd mot yttranden, som äro för verksamheten menliga, vare sig dessa komma från konkurrenter eller utomstående. Behov av skydd mot yttranden, menliga för den angripnes ekonomiska förhållanden, torde finnas även hos andra än dem, som bedriva näringsverksamhet. Därför och då det över huvud icke torde vara lämpligt att lagstifta till förmån för viss grupp av medborgare annat än i undantagsfall (t. ex. hets mot folkgrupp) utan riktigare att på grund av denna grupps skyddsbehov giva en generell reglering, torde lagstiftning i ämnet ske inom ramen för förmögenhetsbrotten.

Det är uppenbart, att icke alla för någons ekonomiska förhållan-

[5] Vidare syftning hade W. S. Edströms interpellation vid höstsessionen av 1949 års Riksdag (2:a kammarens Protokoll nr 28, s. 17 f.) angående effektivisering av skyddet för icke patenterade yrkeshemligheter. I sitt svar härå anförde justitieministern (Protokoll nr 32, s. 80 f.) efter översikt av gällande lagstiftning och utförda eller pågående utredningar, att man ännu icke kunde taga ställning till tanken på en generalklausul om förbud mot »varje i konkurrenssyfte företagen handling, som står i strid mot god affärssed».

[6] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1940: 20), s. 29.

den menliga yttranden rimligen kunna eller böra kriminaliseras. Det torde kunna ifrågasättas, om annat än utspridande eller fortspridande av *osanna* uppgifter bör kunna bestraffas. Däremot finnes ingen anledning att begränsa det straffbara området till sådana uppgifter, som avse *gärningar*. Då det är av betydelse, att yttrandefriheten i dessa frågor så litet som möjligt begränsas, torde det straffbara området icke sträcka sig längre än dit näringslivets företrädare anse oundgängligen nödvändigt. Man måste städse komma ihåg nödvändigheten av upplysning om och kritik av den del av näringslivets förhållanden, som angår allmänheten, konsumenter eller producenter.

d. *Avslutande anmärkningar.*

Den översikt, som nu lämnats av vissa ärekränkningsbrotten närstående brottstyper och av förhållandet mellan dem och ärekränkningsbrotten, har tänkts fylla den funktionen att vid framställningen av ärekränkningsbrottens verkliga struktur klargöra, huru angränsande brottstyper äro uppbyggda. Det har icke kunnat undvikas, att översikten kommit att innehålla vissa laghistoriska tillbakablickar och vissa kritiska synpunkter på den gällande lagstiftningen. Vad framställningen därigenom förlorat i knapphet och översiktlighet kan den måhända hava vunnit med den närmare belysningen av de behandlade rättsinstituten.

C. Några synpunkter på det subjektiva rekvisitet inom straffrätten.

I. Inledande anmärkningar.

Man kunde ha skäl att antaga, att det ej funnes anledning att vid undersökningen av de särskilda brotten ägna uppmärksamhet åt principerna för det subjektiva rekvisitets bestämmande och angivande inom strafflagstiftningen. Vore så fallet, skulle vid studier över ärekränkningsbrotten frågan om gärningsmannens straffrättsliga skuld till brottet ej i vidare mån komma upp till behandling än som föranledes av de i lagen särskilt angivna subjektiva kännetecknen. Man finner emellertid snart, att ärekränkningsbrottens subjektiva kännetecken icke kunna behandlas utan en mera vittgående analys av den idéhistoriska utvecklingen av läran om den straffrättsliga skulden i nyare svensk strafflagstiftning. Då någon undersökning av detta svårtillgängliga område av den inhemska straffrätten icke finnes, har jag funnit angeläget att före framställningen av det subjektiva rekvisitet vid ärekränkningsbrotten framlägga några synpunkter på rättsutvecklingen från 1734 års lag till våra dagar i fråga om betydelsen av gärningsmannens skuld till brottet. Att en sådan framställning om den inhemska skuldläran varken blir tillnärmelsevis fullständig eller redovisar någon självständig åsikt i alla principspörsmål behöver väl näppeligen förutskickas. De synpunkter, som framläggas, äro blott avsedda såsom en introduktion till det följande avsnittet.

II. Missgärningsbalken av 1734 års lag.

Enligt N e h r m a n[1] utmärktes brottet i *objektivt* hänseende av förhandenvaron av en rättskränkning och ett straffbud. Genom

[1] Nehrman, a. a., s. 13 f.

straffbudet framställde det borgerliga samhället anspråk på medborgarnas hörsamhet och lydnad mot budet till förhindrande av rättskränkningar. Gärningen blev emellertid icke brottslig, såvida icke de objektiva förutsättningarna motsvarades av ett kännetecken av *subjektiv* beskaffenhet. Om denna subjektiva motsvarighet till det samhälleliga lydnadsanspråket till förekommande av rättskränkning yttrar Nehrman:

»Thenna lydna bör hafwa flit och achtsamhet til följeslagare, eljest är then ej af rätta slaget. Hwad som i brist af thet förra sker, föröfwes af föracht och motwilja emot Lagen, men thet senare är wårdslöshet wid Lagens efterlefwande; begge kunna och böra tillräknas them, som bryta emot Lagen; fast thet första är mera straffbart än thet sidsta.»

Med utgångspunkt från den distinktion mellan *uppsåt* och *vållande,* som Nehrman sålunda antagit, uppdelar han brottsligheten på *delikt* och *kvasidelikt* enligt följande tankegång:

»Ett ondt och argt upsåt at skada någon är således rätta Känneteknet på *verum delictum,* men när thetta ej finnes, och gierningen med wåda skedd är, plägar thetta kallas *quasi delictum* ... Och som then anklagade gemenligen plägar neka thet förra, men påstå thet senare; så ankommer thet på Domarens försichtighet, at af omständigheterne pröfwa, ... antingen brottet hörer til *verum* eller *quasi delictum* ... Ty Lagen anser menniskornas swagheter, och belägger thessa med lindrigare straff än the förra ... Stundom befriar Lagen them från alt straff, när försummelsen och skadan är ringa, men tå bör gierningen ejeller kallas brott.»[2]

I Missgärningsbalken av 1734 års lag blevo brottens subjektiva kännetecken antingen tyst *förutsatta* eller uttryckligen *angivna.* Där rekvisitet blivit i lagen utsatt, kan man konstatera, att någon entydig terminologi ej tillämpats och att många modifierande moment tillfogats. I fråga om *uppsåt* kan man skilja mellan en *kvalificerad* och en *privilegierad* typ, alltefter gärningsmannens bevekelsegrund eller syftemål eller det mått av eftertanke, som han kunnat ägna gärningen. Somliga gärningar tillkommo *af arghet* (11: 3) eller *af illvilja* (52: 2), andra *utan argt och ondt upsåt* (43: 3), somliga *med vilja och stadgadt råd* (14: 1), andra *obetänckt och af hastighet* (1: 1), somliga *med berådde mode* (20: 1), andra *af hastigo mode* (15: 2), *af vredes mode* (24: 8) eller *af lättsinnighet* (1: 2).

Även i fråga om *vållande* förekommo många skiftande uttryck,

[2] Nehrman, a. a., s. 30 f.

vilka anslöto sig än till gärningstypens beskaffenhet, än till den enskilda handlingens oaktsamhetsgrad. Vanligen betecknades vållandet med något av uttrycken *af vårdslöshet* (28: 1), *ovarsamliga* (28: 5) eller *af försummelse eller vangiömo* (19: 3). Man betecknade stundom vållande med termen *våda* såsom i kännetecknen *af våda, utan hans upsåt och vilja* (29: 2) och med *våda, ther i doch grof förseelse är* (30: 1). Gränsen mellan *culpa* och *casus* var för lagstiftaren svår att draga. I vissa fall synes man hava såsom våda betecknat fall av presumerad culpa.

Naturligtvis lämnade lagen icke någon bestämning av begreppen uppsåt och vållande. Vid rättstillämpningen ankom det på domaren att efter omständigheterna pröva, huruvida och på vad sätt gärningen kunde tillräknas förövaren. Det är om denna maktpåliggande uppgift, som 35:e Domareregeln handlar:

»Man skall icke alltid döma om gärningar, såsom de gjorde och skedda äro, utan man måste tillse, i vad akt och mening de äro gjorda. Man skall döma gärningen efter hans mening, som henne gjorde, om det skett är av berått mod eller ej. Och därföre kan man icke alltid komma honom tjuvsak uppå, som andra något hemligen avhänder, förty det kan hända att en haver tagit vilt, och ment det hava varit sitt som icke var hans, eller annat sådant, eller där en stjäl av vanartighet, och annan av rätt fattigdom. Ingen kommer man tjuvsak uppå, med mindre än han haver vetande och med vilja lönnligen taget en annan sitt ifrån. Så är det ock i alla andra saker, att man måste mera se uppå uppsåtet och meningen, än man ser på gärningen.»[3]

Den citerade Domareregeln berör också en annan fråga, som gäller det subjektiva rekvisitet, nämligen huruvida *villfarelse* utesluter straffbarhet. Efter en sedan gammal tid vanlig distinktion gjorde man rättslig skillnad mellan *error (ignorantia) facti* och *error (ignorantia) juris*. Domareregelns ordalag gälla en faktisk omständighet av rättslig betydelse. Det är här fråga om en *faktisk* villfarelse av den typ, som stundom brukar kallas oegentlig rättsvillfarelse. Från denna typ bör man särskilja den äkta *rättsliga* villfarelsen. Enligt en från den romerska rätten (D. 22. 6, 9) hämtad maxim, som ansågs tillämplig även på frågan om gärningens straffbarhet, *ignorantia juris nocet,* uppfattades den rättsliga villfarelsen icke kunna utesluta ansvar för uppsåtligt brott. N e h r m a n[4] ansluter sig till denna uppfattning, som han utvecklar sålunda:

[3] I texthänseende råder med 35:e Domareregeln samma förhållande som med den 36:e; se ovan s. 131 not 1.

[4] Nehrman, a. a., s. 93 f.

»Hwad någon bryter af okunnoghet, synes wäl förtiena ursächt, althenstund thet ej sker af föracht emot Lagen, eller af arghet. Men Domaren bör pröfwa, antingen thenna okunnogheten är, om Lagens förordnande eller om andras gierningar, och någon therwid följande omständighet, som i sjelfwa brottet är hufwudsakelig. Thessa begge måste noga åtskiljas. Then förra lindrar ej straffet. Then är i sig sielf en lastwärd försummelse, at ej giöra sig underrättad, om gierningen war lofgifwen eller förbuden, innan then företagen blef ... Ty på thet ingen må kunna förebära någon okunnoghet om Lagen; upläses *Kongl. Förbuden*, emot the brott, som mäst föröfwas, merendels alla åhr och flera gånger på Predikstolarna, ... förutan andra tillfällen, at få weta Öfwerhetens wilja och Lagens mening. Af annan beskaffenhet äro the brott, som af okunnoghet om andras gierningar och tilstånd warda föröfwade; ty när gierningen i sig sielf är oloflig, men then brottsliga är okunnog om någon omständighet, hwarföre straffet skärpas bör, slipper han thetta swårare straffet, och belägges med lindrigare ... Men är sielfwa gierningen eljest lofgifwen, och then omständighet, hwarföre then förbuden är, war honom obekant, som gierningen gjorde, slipper han alt straff.»

Vad 1734 års lag saknade i fråga om precisering av de för de subjektiva brottskännetecknen grundläggande begreppen, kunde blott i ringa mån ersättas av straffbudets åskådlighet. Lagens oföränderlighet och rättstillämpningens fasthet tryggade likformigheten i bedömningen och hindrade, att lagen vändes till ett annat sinne, än hans mening var, som lagen gjorde. Därav kom det sig, att förfinad uppfattning om skuldproblemet endast långsamt kunde göra sig gällande i rättslivet.

III. 1864 års Strafflag.

Lagkommittén, vars ambition det var att föra fram den inhemska strafflagstiftningen till nivå med samtidens främsta utländska strafflagar och att grunda dess satser på den moderna doktrinens senaste säkra resultat, måste taga ett stort steg framåt från 1734 års lag för att i fråga om det subjektiva rekvisitet uppnå den nyaste forskningens och lagstiftningens ståndpunkt. Denna uppgift, som Kommittén åtagit sig, var sannerligen icke lätt. På kontinenten utvecklades en enastående livaktighet i debatten om den straffrättsliga skuldens bestämmande och dess angivande i strafflagarna. I Danmark hade Ørsted[5] år 1817 i Eunomia givit en kritisk översikt

[5] Ørsted, Over de første Grundregler for Straffelovgivningen (Eunomia, Bd 2, Kjøbenhavn 1817, s. I—XXXVI och s. 1—431). Den av författaren följande år utgivna tyska översättningen övade stort inflytande på kontinentens doktrin och lagstiftning, bl. a. de hannoverska och preussiska strafflagsförslagen.

över strafflagstiftningens grunder och där ingående behandlat de subjektiva betingelserna för brottslighet. I Sverige hade Biberg[6] i sina föreläsningar utförligt dryftat det subjektiva rekvisitet. Frågan hade varit uppe till behandling vid de svensk-norska överläggningarna åren 1830 och 1831.[7]

I fråga om den straffrättsliga skulden förelåg för Lagkommittén två arbetsuppgifter. Den förra avsåg bestämmandet av skuldformernas begrepp. Den senare gällde deras angivande i strafflagen. Den förra uppgiftens nödvändighet var uppenbar, den senares i litteraturen omtvistad. De av Bauer[8] anförda skälen för upptagande av definitioner på uppsåt och vållande voro vid denna tidpunkt även av den preussiske lagrevisorn[9] vitsordade. Man kunde emellertid märka en strömkantring. Inom doktrinen kom striden om begreppsbestämningarna att röja väsentliga åsiktsmotsättningar. Några år före Lagkommitténs förslag uttryckte Mittermaier[1] förtvivlan om möjligheten att uppnå sådan enighet i uppfattningen, att stadganden om uppsåt och vållande kunde bliva i lagstiftningen fixerade.

Av skäl, som icke redovisas av Lagkommittén, gavs ej i lagtexten någon bestämning av begreppen *uppsåt* och *vållande,* vilka äro de i lagförslaget brukade skuldformerna. Däremot meddelar Lagkommittén i de till lagförslaget fogade motiverna sin åsikt om dessa begrepp. Den framställning, som där lämnas, kompletteras på viktiga punkter i Kommitténs påföljande år avgivna Utlåtande över inkomna anmärkningar till lagförslaget. Genom dessa båda underrättelser om Lagkommitténs arbete och åsikter få vi en god inblick i tillkomsten av strafflagens allmänna bestämmelser och den rättsåskådning, på vilken de äro uppbyggda.

Såsom Germann[2] framhållit, bildar inställningen till brotts-

---

[6] N. F. Biberg, Lärobok i criminal-rätten (N. F. Bibergs Samlade skrifter. Utg. af C. O. Delldén. Del 3, Ups. 1830), s. 98—156.

[7] Se härom ovan s. 36.

[8] Bauer, Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Hannover. Mit Anmerkungen, 1, s. 417 f.

[9] Motive zu dem, von dem Revisor vorgelegten, Ersten Entwurfe... (1827), s. 87 f.

[1] C. J. A. Mittermaier, Ueber den neuesten Zustand der Criminalgesetzgebung in Deutschland (Heidelberg 1825), s. 92 f.

[2] O. A. Germann, Das Verbrechen im neuen Strafrecht (Zürich 1942), s. 16 f.

lighet av försök med absolut otjänliga medel en god utgångspunkt för dem, som vilja undersöka lagstiftarens uppfattning om det subjektiva rekvisitets betydelse. Under starkt inflytande av B a u e r s[3] kommentar till sitt strafflagsförslag för Hannover, vilken även rönt uppskattning hos den preussiske lagrevisorn[4], föreslog Lagkommittén straff även för sådana försök. I motiverna lämnade Lagkommittén[5] följande upplysning om sin uppfattning om förhållandet mellan gärningen och skulden ur straffrättslig synpunkt:

»Den anmärkning, att man genom straffs utsättande å dylika försök, förblandar det i moraliskt hänseende fördömliga med det juridiskt straffbara, och felar emot den grundregel i criminalrätten, att ej blotta afsigten kan straffas, förfaller, wid betraktande deraf, att det ej är blotta afsigten, utan den i öfwerensstämmelse dermed företagna y t t r e h a n d l i n g, som med straff belägges.»

Liksom Nehrman ansåg »ett ondt och argt upsåt» vara »rätta Känneteknet på *verum delictum*», fann Lagkommittén[6] de *uppsåtliga* brotten utgöra »de egentliga föremålen för strafflagen». Därjämte behövde emellertid i strafflagen upptagas åtskilliga av vållande begångna handlingar. Om anledningen härtill yttrar Lagkommittén följande direkt ur den föreslagna hannoverska lagtexten (Art. 56) hämtade ord:

»Men en hwar är jemväl pligtig att i sitt handlingssätt iakttaga nödig uppmärksamhet, så att han icke, äfwen utan afsigt, kränker andras rättigheter eller öfwerträder lagarna.

Den, som emot denna pligt gör eller underlåter något, hwaraf utan hans afsigt uppkommer en för andra skadlig följd, hwilken, der den med uppsåt warit frambragt, finnes med straff i lagen belagd, gör sig till w å l l a n d e i criminalistisk mening skyldig.»

»Ein Jeder ist schuldig, bei seinen Handlungen mit gehöriger Aufmerksamkeit zu verfahren, damit er auch nicht unabsichtlich die Rechte Anderer verletze, oder die Gesetze übertrete.

Wer dieser Verbindlichkeit zuwider, etwas gethan oder unterlassen hat, woraus o h n e s e i n e A b s i c h t eine in diesem Gesetzbuche, auch ohne Voraussetzung des rechtswidrigen Vorsatzes, mit Strafe bedrohete Verletzung entstanden ist, der macht sich eines Verbrechens aus F a h r l ä s s i g k e i t schuldig.»

---

[3] Bauer, a. a., s. 404 f.
[4] Motive... (1827), s. 114.
[5] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 20.
[6] A. a., s. 21.

I likhet med andra lagförfattare funno Lagkommitténs medlemmar det vara nödvändigt att begränsa strafflagens tillämplighet å gärningar, förövade av *vållande*. Denna begränsning betingades antingen av själva brottens beskaffenhet eller av frånvaron av behov av straffskydd mot dylika handlingar. I det förra hänseendet hämtade Lagkommittén[7] liksom den preussiske lagrevisorn[8] en tankegång från Bauer[9], vars åsikt de utförde sålunda:

»att de brott, till hwilkas wäsendtliga kännetecken hörer en bestämd afsigt, t. e. förräderi, förfalskningsbrott, stöld, bedrägeri, ärekränkning, icke kunna tänkas blifwa af wållande begångne».

»dass diejenigen Rechtsverletzungen, bei denen eine bestimmte Absicht zum Thatbestande erforderlich ist, z. B. Hochverrath, Diebstahl, Betrug, Injurie, sich aus Fahrlässigkeit verübt, gar nicht denken lassen».

Med avseende å frågan, i vilken utsträckning de gärningar, vilka uppsåtligen förövade vore brottsliga, i det senare hänseendet borde vara straff underkastade, kunde Lagkommittén hämta anvisning hos Ørsted[1], som efter framställandet av olika synpunkter sammanfattar sin åsikt sålunda:

»Lovgivende Klogskab kræver derfor, at Lovgiveren, i de fleste Tilfælde, maa indskrænke sig til at forkynde Straf for den Uagtsomhed, der virkelig har voldet Skade. Dog gjelder dette ikke uden al Undtagelse. Enkelte for Retssikkerheden farlige, skjøndt uden Hensigt til dens Krænkelse foretagne, Handlinger ere, i deres Natur, saa betydelige og i Øjne faldene, at de ligefrem, og uden Hensyn til deres Følger, bør gjøres til Gjenstand for Straf.»

Lagkommittén var icke sen att taga rådet *ad notam* och yttrar[2], »att egentligen de fall af wållande, der synnerlig fara eller skada ägt rum, må straffas», samt tillägger därefter denna självständiga reflexion:

»att straffens utsträckning till rättskränkningar af wållande i allmänhet, skulle hos samhällets medlemmar kunna werka en så skygg farhåga wid deras dagliga handlingar och företag, att de gerna för en friare werksamhet wille uppoffra den säkerhet, man genom ett så beskaffadt straffsystem sökte åt dem bereda».

---

[7] A. a., s. 21.
[8] Motive... (1827), s. 95.
[9] Bauer, a. a., s. 424.
[1] Ørsted, a. a., s. 221.
[2] A. a., s. 21.

Ø r s t e d[3] laborerade med tanken att ersätta straffsanktionen med en skadeståndssanktion vid skadevållande culpagärningar liksom även vid vissa uppsåtliga gärningar och yttrar därom följande:

»Forpligtelse til Skadeerstatning vil være nok, naar Skaden lader sig erstatte, og ikke skjules, og ej heller giver den Skadelidende Udsigt til nogen Fordeel; thi ligesom Skaden ophæves ved Erstatningen, saaledes bliver denne og for den Skadegjørende et virkelig Tab, der skjøndt det mangler Formen af Straf, dog maa have samme afskrækkende Kraft som en egentlig Straf. Det er især paa uagtsomme Formuebeskadigelser, dette er anvendeligt.»

I enlighet med denna tankegång, som vilar på tilltro till möjligheten att förmå den försumlige att gälda skadeståndet, yttrar Lagkommittén[4] liksom den preussiske lagrevisorn[5] följande:

»Men äfwen wid många brott, som af wållande kunna begås, och egentligen sådana, hwaraf endast en ersättlig skada uppkommer, böra, till ledning för lagstiftningen, de åsigter tjena: att till afskräckande från dessa handlingar i allmänhet, icke något egentligt straff, utan endast förpligtelse till skadestånd, är af nöden.»

»So tritt auch bei manchen andern, deren Verübung wirklich durch Fahrlässigkeit geschehen kann, und namentlich bei solchen, aus denen ein nur ersatzbarer Schade entsteht, die politische Rücksicht ein, dass es zur Abschreckung der Bürger von solchen Handlungen nicht einer kriminellen Strafe, sondern nur der Auferlegung der Verbindlichkeit zum Schadenersatze bedarf.»

Då Lagkommittén sålunda i likhet med lagförfattarna på kontinenten kommit till det resultatet, att det varken vore möjligt eller önskvärt att förklara alla de gärningar, vilka, förövade av uppsåt, vore med straff belagda, för brottsliga jämväl när de skett av vållande, uppkom spörsmålet, huru man borde i lagtexten angiva, när gärningen vore redan vid oaktsamhet brottslig. I överensstämmelse med ett preussiskt departementsförslag[6] anförde Lagkommittén[7] i motiverna därom följande:

---

[3] Ørsted, a. a., s. 90.
[4] A. a., s. 21.
[5] Motive... (1827), s. 95.
[6] Entwurf... (1830), s. 7 (Art. 46).
[7] A. a., s. 22.

»Wållande till skada skall ej räknas för brott utom i de särskilda fall, der straff å wållande i lagen utsättes.»

»Eine Handlung, welche, vorsätzlich verübt, Strafe nach sich zieht, wird, wenn ihr Fahrlässigkeit zum Grunde liegt, nur in den Fällen gestraft, wo das Gesetz dies ausdrücklich vorschreibt.»

I Lagkommitténs förslag till lagtext intogs därom ett så lydande stadgande (4: 2):

»De fall, i hwilka wållande med straff beläggas må, äro i lagen särskilt utsatte.»

Jag har redan anfört, att Lagkommittén icke fann sig föranlåten att föreslå stadganden med bestämningar av de skuldformer, uppsåt och vållande, på vilka dess förslag var byggt. Därutinnan nådde Lagkommittén (4: 1) redan vid de svensk-norska förhandlingarna det resultat, till vilket det preussiska departementsförslaget[8] kommit. Man överlämnade helt enkelt åt domaren att avgöra, huruvida uppsåt eller blott vållande förelåg.[9] De jämförliga stadgandena lyda sålunda:

»Om brott skett med uppsåt, eller af wållande, genom wårdslöshet, oförsigtighet eller försummelse, skall af omständigheterna bedömas.»

»Ob ein Verbrechen vorsätzlich oder aus Fahrlässigkeit verübt worden, muss aus den Umständen beurtheilt werden.»

Med stadgandet, att frågan, huruvida uppsåt eller blott vållande förelåg, skulle *av omständigheterna* bedömas, hade Lagkommittén tagit avstånd från läran om *praesumptio doli*, vilken tack vare Feuerbachs stöd vunnit insteg i strafflagstiftningen[1]. Uppsala-professorerna[2], för vilka den av Feuerbach skapade 1813 års bayerska lagstiftning framstod såsom mönstret för en modern strafflag, funno det vara en allvarlig brist i Lagkommitténs förslag,

»att på detta sätt, med förbigående af alla de svårigheter, hvilka möta vid detta ämnes utredande, och hvilka gjort Rättslärarne så mycket bryderi, lemna alltsammans åt en ofta måhända mindre öfvad Domares godtyckliga pröfning».

[8] Entwurf... (1830), s. 7 (Art. 43).

[9] Lagkommitténs ståndpunkt överensstämmer med Ørsteds mening (a. a., s. 247), »at det maa overlades Dommerens umiddelbare Reflexion over Gjerningens Form og de dermed forbundne Omstændigheder, at afgjøre enten Handlingen skal antages at være grundet i ond Villie, eller i blot Uforsigtighed».

[1] Se ovan s. 25. Om *praesumptio doli* se Art. 43 med anmärkningar.

[2] Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag (1833), s. 57 f.

Professorerna väckte förslag om att i lagen införa en regel om *praesumptio doli,* vilket framkallade Lagkommitténs harm. Kommittén hade sig nämligen väl bekant, att Ørsted[3] riktat en så utförlig och förkrossande kritik av denna presumtion, att 1825 års hannoverska[4] och lagrevisorns preussiska[5] strafflagsförslag förkastat Feuerbachs lära. Lagkommitténs svar å professorernas anmärkning blev också skarpt och motiverades med återgivande av Ørsteds synpunkter. Inledningsvis yttrade Kommittén[6]:

»Denna regel har utur Feuerbachs lärobok §. 60 flyttat in i Bayerska lagen, och står der qwar, sedan den berömde författaren sjelf i senare upplagor af samma bok ändrat sin doctrinela mening, och den jemte flera dylika reglor, såsom högst wådlig blifwit i åtskilliga af utmärkte wettenskapsmän och praktiske jurister utarbetade förslag till nya strafflagar för Bayern och andra främmande länder, såsom Preussen och Hannower, förkastad.»

Enligt professorernas mening borde Lagkommittén hava i lagtexten företagit en närmare *bestämning av begreppen uppsåt och vållande.* Härutinnan hänvisade man till den sorgfällighet och noggrannhet, med vilken den bayerska lagen sökt bestämma dessa begrepp. Professorernas anmärkning, vilken i övriga delar av deras betänkande motsvaras av åtskilliga liknande, föranledde Lagkommittén att giva ett kraftfullt svar, vilket på grund av sin principförklaring om lagförslagets förhållande till sina förebilder förtjänar att här anföras[7]:

»Slutligen får Commiteen förklara, att den icke, såsom Professorerne synas hafwa gjort, låtit sina forskningar angående senare tiders lagstiftningsförsök stanna wid det Bayerska af år 1813, utan bemödat sig att utsträcka dessa forskningar så långt möjligt warit; och den, som med tillbörlig kunskap och owäld granskar Commiteens förslag, skall säkerligen finna, att Commiteen ej med förkärlek fästat sig wid något främmande werk; men den har ej eller försmått att tillegna sitt fädernesland hwad den ansett wara godt, ehwar helst det funnits, wäl wetande, att frihetens och tankans werld är gemensamt område för allt hwad menniskosläkte heter.»

I fråga om *bestämningen av begreppet uppsåt* anslöto sig Uppsalaprofessorerna till Feuerbachs definition i den bayerska strafflagen.

[3] Ørsted, a. a., s. 244—262, 271—276.
[4] Bauer, a. a., s. 427—433.
[5] Entwurf des Revisors, Motive (1827), s. 89—91.
[6] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 87.
[7] A. a., s. 11.

Även denna definition hade blivit i den nyaste doktrinen och lagstiftningen övergiven. I likhet med den preussiske lagrevisorn[8] föredrog Lagkommittén den bestämning av begreppet uppsåt, som uppställts i det hannoverska lagförslaget[9], men fann i motsats till denne det icke vara nödvändigt att i själva lagen upptaga någon bestämmelse i ämnet. Lagkommittén yttrade sålunda[1]:

»Man kunde wisserligen på ett säkrare och mindre förwillande sätt bestämma begreppet på uppsåt, såsom: 'rättstridigt (ondt) uppsåt är beslutet att begå en gärning med kännedom om dess straffbarhet'; men Commiteen anser öfwerflödigt att nu, mera än förr, i lagen införa någon sådan bestämning, enär swenske domare och hela Sweriges menighet intill denna tid icke misstagit sig om ordets bemärkelse.»

Den definition, som Lagkommittén sålunda förordade, hade övat inflytande redan på Lagkommitténs motiver[2], varest med uppsåtliga brott förstodos »sådana gerningar, som man, med kännedom om deras brottsliga egenskap, begår». Enligt motiverna bestode sålunda det brottsliga uppsåtet av »dels medvetande af gerningens brottsliga beskaffenhet, dels wilja att den, sådant oaktadt, begå». Denna bestämning återgår helt på Bauers och den preussiske lagrevisorns yttranden:

»Deren sind aber nur zwei, nemlich a) dass der Handelnde die befragte That zu begehen sich entschlossen hatte, und b) dass ihm bei diesem Entschlusse die Eigenschaft der Handlung, als eines Verbrechens, bekannt war — also das B e w u s s t s e y n der verbrecherischen Qualität der Handlung und der W i l l e, solche dennoch zu begehen.»[3]

»Diese Definition umfasst vollständig die beiden Merkmale, welche den Begriff des verbrecherischen Vorsatzes bilden, nämlich: a) dass der Thäter das Bewusstseyn der Widerrechtlichkeit der Handlung, und b) dass er den Willen, solche dennoch zu begehen, gehabt habe.»[4]

Enligt Uppsala-professorernas mening borde Lagkommittén hava antytt »åtskillnaden mellan b e s t ä m t och o b e s t ä m d t uppsåt, samt mellan det a l t e r n a t i v a och e v e n t u e l l a obestämda

[8] Entwurf des Revisors, Motive (1827), s. 87 f.
[9] Bauer, a. a., s. 417—425.
[1] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 86.
[2] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 21.
[3] Bauer, a. a., s. 418 f.
[4] Entwurf des Revisors, Motive (1827), s. 88.

uppsåtet». De anförda distinktionerna spelade på den kontinentala strafflagstiftningens område viss roll, enär olika presumtioner uppställdes för tillräknandet av den brottsliga effekten. I det hänseendet gjorde det hannoverska lagförslaget[5] skillnad mellan det alternativa och det eventuella uppsåtet. Den preussiske lagrevisorn, som fann det angeläget att i lagtexten angiva, att bägge arterna av *dolus* i fråga om gärningens brottslighet voro likvärdiga, ansåg det vara vådligt att i lagboken införa dylika presumtioner.[6] Lagkommittén menade, att samma synpunkter talade mot införandet av dylika särregler som mot *praesumptio doli,* och yttrade[7]:

»På enahanda grunder, som de nu anförda, har Commiteen ej eller i lagförslaget infört bestämmelser angående den af Feuerbach med noggrannhet uppställda skilnaden emellan *dolus determinatus* och *indeterminatus,* och den utaf andra jurister, synnerligast von Weber, sedermera i doctrinen uppfattade skilnad i *dolus indeterminatus* och dess fördelning i *dolus alternativus* och *dolus eventualis,* med de flera distinctioner och nuancer af *dolus,* som i de Tyska criminalisternas arbeten förekomma.»[8]

Med de sista orden i det återgivna yttrandet torde Lagkommittén hava avsett att besvara professorernas anmärkning, att fall av s. k. *culpa dolo determinata* bort i lagen regleras. I den äldre tyska straffrätten inräknades dessa fall under *dolus indirectus,* men Feuerbach, från vilken även benämningen härstammar, ansåg »eine durch *dolus* bestimmte *culpa*»[9] föreligga. Enligt hans mening kunde det ifrågasättas, huruvida icke dessa fall borde bedömas lika strängt som *dolus indeterminatus.* För Bauer[1] och den preussiske lagrevisorn[2], vilka blott vid vissa brottstyper kriminaliserat vållandet, uppkom frågan, huru dessa brott, vilka enligt deras mening icke kunde anses förövade med obestämt uppsåt, borde bedömas. Lagkommittén fann icke anledning att i lagen upptaga någon motsvarighet till deras föreslagna stadganden och yttrade sig varken i motiverna eller Ut-

[5] Bauer, a. a., s. 433—441.

[6] Entwurf des Revisors, Motive (1827), s. 91—95.

[7] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 89.

[8] Det citerade arbetet av H. B. von Weber är hans uppsats Ueber die verschiedenen Arten des Dolus (Neues Archiv des Criminalrechts, Bd. 7, Halle 1825, s. 549—580).

[9] Feuerbach, a. a., § 60.

[1] Bauer, a. a., s. 442—445.

[2] Entwurf des Revisors, Motive (1827), s. 93—95.

låtandet om lösningen av sådana fall, där uppsåtet endast täckte *en* brottslig effekt, medan *en annan* orsakades blott av vållande.

Medan uppsåtet i Lagkommitténs förslag alls icke i lagen bestämdes, föreslog Lagkommittén ett stadgande (4: 1), som gav en antydan till *bestämning av begreppet vållande,* i det att man beskrev vållandet såsom »wårdslöshet, oförsigtighet eller försummelse» och gjorde skillnad mellan grovt och ringare vållande (4: 2) med angivande av kännetecknen å grovt vållande (4: 3). Någon gräns mellan uppsåt och vållande eller mellan vållande och våda blev emellertid icke i lagen antydd. Däremot förekommo i motiverna vissa vägledande yttranden.

Vid bestämningen av begreppet vållande följde Lagkommittén vid *gränsdragning mellan uppsåt och vållande* i likhet med den preussiske lagrevisorn[3] Bauers anmärkningar till det hannoverska lagförslaget. Man jämförde Lagkommitténs och Bauers yttranden:

»Wållandet skiljer sig således från uppsåtligt brott derutinnan, att det senare förutsätter dels medvetande af gerningens brottsliga beskaffenhet, dels wilja att den, sådant oaktadt, begå, då wid wållandet deremot saknas antingen kännedom om gerningens brottslighet, eller wilja att åstadkomma den skadliga följden.»[4]

»Sie unterscheidet sich vom rechtswidrigen Vorsatze dadurch, dass dieser durch das vereinte Daseyn zweier Merkmale bedingt ist, indem er theils das Bewusstseyn dass die Handlung ein Verbrechen sey, theils den Willen solche dennoch zu begehen erfordert. Hingegen bei der Fahrlässigkeit fehlt es entweder an der Kenntniss der verbrecherischen Eigenschaft der Handlung, oder doch an dem Willen den gesetzwidrigen Erfolg hervorzubringen.»[5]

Med avseende å *graden av vållande* kunde man, såsom jag ovan (s. 340) antytt, i 1734 års lag om än otydligt särskilja tre grader: grovt vållande (»grof förseelse»), vanligt vållande (»af vårdslöshet») och ringa vållande (»af våda»). Medan de moderna strafflagarna och strafflagsförslagen i allmänhet endast erkände två grader av vållande, grovt och ringa, ville Ø r s t e d[6] till övervinnande av språnget dem emellan bibehålla en mellangrad. Lagkommittén förordade emellertid tvådelningen av vållandet i *grovt* eller *ringare.*

[3] A. a., s. 97.

[4] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 21.

[5] Bauer, a. a., s. 447.

[6] Ørsted, a. a., s. 227—233; jfr s. 233—235.

Gentemot gärningar, som skett av ringare vållande, ställde Lagkommittén händelser, som *mera af wåda än af wållande* kommit (4: 5) och vilka lämnades strafflösa.[7] För dylika fall föreslog Lagkommittén icke något straff.

I fråga om tillräknandet av den brottsliga gärningen vid *villfarelse* innehöll Lagkommitténs förslag ej något uttryckligt stadgande. När Uppsala-professorerna[8] anmärkte, att bland grunderna till straffrihet ej funnes upptagna »total oförvållad okunnighet om en viss handlings lagstridighet» och »den så kallade *ignorantia facti alieni*», svarade Lagkommittén[9]:

»Att upptaga okunnighet om lagens förbud emot en gerning, såsom grund för strafflöshet, har Commiteen trott wara wådligt. Om något sällsamt fall inträffar, der strafflöshet för nämnda orsak borde äga rum, synes det wara föremål för Konungens benådningsrätt.

Att åter okunnighet om någon särskild omständighet, såsom en annans gerning eller tillstånd, hwaraf en eljest loflig handlings straffbarhet beror, werkar straffrihet, behöfwer ej i lagen förklaras, emedan det brottet constituerande känneteknet här saknas, och straff ej kan äga rum der brott ej finnes.»

Vid bestämning av begreppet uppsåt hade Lagkommittén, såsom jag ovan (s. 348) omnämnt, upptagit »kännedom om gerningens brottslighet». En sammanfattning av Lagkommitténs ståndpunkt i frågan om villfarelsens betydelse skulle sålunda giva vid handen, att okunnighet om gärningens lagstridighet icke utesluter ansvar för uppsåtligt brott, men att okunnighet om viss faktisk eller rätts-

[7] Jfr Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 22. Såsom framgår av Förslag till Allmän Civillag (Sthm 1826), Motiver, s. 171 f. hade Lagkommittén uppmärksammat tredelningen av vållandet i 1734 års lag. Kommittén yttrar nämligen härom följande: »Förseelser, hwarigenom någon, utan brotsligt uppsåt, tillfogar andra skada, kunna tjenligast och i överensstämmelse med de i wår lag förekommande allmänna gradationer deraf, indelas i tre classer, nemligen: 1:o grof förseelse, eller w å r d s l ö s h e t, som begås endast af de mest obetänksamma menniskor; 2:o mindre förseelse, då man underlåter den uppmärksamhet som ordentlige menniskor wanligen anwända: sådan förseelse, i synnerhet då fråga är om wård af egendom, synes lämpligast kunna med ordet w a n w å r d utmärkas; 3:o den minsta förseelse, när skadan wäl skett af olyckshändelse, men den dock icke warit oundwiklig, utan det stått i menniskors förmåga, att den afböja.» Medan alla dessa tre grader möjligen kunde giva anledning till civilrättsliga sanktioner, ansåg Kommittén blott de båda första kunna giva upphov till straffanspråk.

[8] Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag (1833), s. 71.

[9] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 102.

ligt kvalificerad omständighet kan utesluta all brottslighet. Dessa åsikter, vilka jämväl kunna belysas med andra yttranden av Lagkommittén, skola nu under jämförelse med den utländska lagstiftningen och doktrinen studeras.

Vad först beträffar den s. k. *ignorantia* (eller *error*) *juris* (eller *legis*) hade satsen *ignorantia juris (semper) nocet,* vilken ansågs äga tillämpning jämväl å frågan om gärnings brottslighet och gälla såväl gärningens *lagstridighet* som dess *rättsstridighet,* fast fäste i doktrinen, ehuru man kände behov av undantag från regeln. Den hos Nehrman framförda tanken om *ignorantia legis,* att lagens kungörande tryggade dess kännedom bland folket, fick alltmera karaktären av en fiktion på grund av den ökande kriminalisationen i de nya strafflagarna, i vilka, såsom Mittermaier[1] yttrar, att »so viele Handlungen zu Verbrechen gestempelt sind, bey welchen der gesunde Menschenverstand nichts von ihrer criminellen Natur weiss». Ørsted[2] menar det vara ett postulat för den rättsliga ordningen, »at Enhver, i Overtrædelses Tilfælde, ordentligviis bør behandles som om han havde været underrettet om de almindelig bekjendtgjorte Straffelove», men vill göra undantag för fall av »Fraværelse, Fangenskab, Sygdom, som kunde hindre Statsborgeren i betimeligen at blive kjendt med en nye Lov».

Frågan om betydelsen av okunnighet om gärningens *lagstridighet* blev i lagstiftningen icke alltid besvarad. I det hannoverska lagförslaget finnes icke någon uttrycklig regel, varemot den preussiske lagrevisorn[3] föreslog ett stadgande: »Unbekanntschaft mit dem Strafgesetz gereicht dem Verbrecher niemals zur Entschuldigung.» Därvid åberopade han sig å Tittmanns[4] åsikt, att strafflagens *kungörande* gåve den obetingad giltighet, vilket enligt Tittmanns mening kunde stödjas på följande fiktion:

»Jeder Einheimische und jeder Fremde, wenn er in den Staat tritt, ist verbunden, sich mit den Landesgesetzen bekannt zu machen, und Unwissenheit, sie sey wahr, oder vorgegeben, kann die Anwendung der Gesetze nicht hindern. Denn der Gesetzgeber kann es nicht darauf ankommen lassen, ob

[1] Mittermaier, Ueber den Begriff und die Merkmale des bösen Vorsatzes (Neues Archiv des Criminalrechts, Bd. 2, Halle 1818), s. 523.

[2] Ørsted, a. a., s. 239 f.

[3] Entwurf des Revisors, Motive (1827), s. 10 f.

[4] C. A. Tittmann, Handbuch der Strafrechtswissenschaft und der deutschen Strafgesetzkunde, Bd. 1. 2. Aufl. (Halle 1822), s. 16.

und wer sich die von ihm für nöthig befundenen Vorschriften bekannt zu machen Lust habe. Er muss dies, wenn seine Macht nicht stets gehemmt seyn soll, als Pflicht voraussetzen.»

Det länder Lagkommittén till heder, att den icke begagnat *pliktkonstruktionen* till stöd för sin ståndpunkt. Man kan ej heller i dess åsikt, att dessa sällsynta fall kunde hänföras till Konungens benådningsrätt, finna annat än en *praktisk* lösning av ett problem, där teoretiska synpunkter lätt föra vilse.

Betydelsen av *kännedom om gärningens rättsstridighet (ignorantia juris)* kom genom Lagkommitténs ståndpunkt, att *ignorantia legis* i regel saknade betydelse för frågan om gärningens brottslighet, att skjutas i bakgrunden, och Lagkommittén ersätter, såsom de ovan citerade yttrandena omvittna, ofta kravet på *rättsstridighet* med anspråk på *lagstridighet*. Enligt den naturrättsliga doktrinen innebar kravet på rättsstridighet, att gärningsmannen skulle hava varit medveten om, att han förövade en *rättskränkning*. Det gällde sålunda att undersöka, huruvida gärningen medförde kränkning av någon rättighet, samt huruvida gärningen förövats med vetskap därom. I enlighet med denna doktrin, till vilken Lagkommittén[5] härutinnan anslöt sig, saknades rättsstridighet antingen därför, att det angripna ej längre utgjorde någon rättighet (*samtycke*, där kännetecknet *invito laeso* ej utgör en del av brottets *corpus*), eller därför att skadan uppkommit vid kollision av rättigheter (utövning av *rättsplikt* eller *laglig befogenhet*)[6]. Man vet icke, huruvida Lagkommittén avsett, att den, som trodde sig hava fått annans samtycke eller äga plikt eller befogenhet att angripa en annans rättighet, icke kunde tillräknas angreppet såsom uppsåtligt brott utan blott såsom gärning av vållande, varigenom handlingen vanligen icke förskyllde straff.

Med avseende å betydelsen av *ignorantia* (eller *error*) *facti* torde det vara uppenbart, att Lagkommittén ansett sådan villfarelse utesluta gärningens bedömande såsom uppsåtligt brott. I det hänseendet föreligger ett uttalande av Lagkommittén[7], att det för brotts-

[5] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 103.

[6] I det senare hänseendet innehöll ännu det hannoverska lagförslaget ett så lydande stadgande (Art. 91): »Wer ein ihm zustehendes Recht auf gesetzliche Art ausübt, kann wegen des daraus erfolgenden Schadens keiner Strafe unterzogen werden.» Se härom Bauer, Entwurf eines Strafgesetzbuches, 1, s. 63; jfr s. 526—528.

[7] Lagkommitténs Utlåtande (1833), s. 87.

ligt uppsåt erfordrades, »att de utom handlingen liggande omständigheter eller deraf uppkomna följder, som gifwa handlingen egenskap af brott också innefattades i den handlandes medwetande och wilja». Däremot är det icke fullt klart, huruvida Lagkommittén åsyftat, att dylika fall skulle lämnas helt strafflösa även där gärningen vid vållande vore brottslig. Lagkommitténs yttrande härom (cit. å s. 351) gäller nämligen blott besvarandet av frågan, huru villfarelsen om ett *factum alienum* skulle bedömas. I dylika fall, där villfarelsen gällde »annans gerning eller tillstånd» borde gärningen alls icke anses brottslig, såvida handlingen, därest denna omständighet ej förelegat, vore lovlig. Det torde vara tvivelaktigt, om Lagkommittén jämväl i de fall, där en omständighet, som utgjorde ett moment i rättsfaktum, saknades på grund av den okunnige gärningsmannens oförsiktighet, vårdslöshet eller försummelse, velat skydda förövaren mot straffpåföljd. Det förefaller mig, att Lagkommittén efter sin bestämning av vållande (se ovan s. 350) avsett att dit hänföra dylika fall. I så fall avser yttrandet om *ignorantia facti alieni* blott att uttrycka, att okunnighet om dylika omständigheter ej kan tillräknas någon såsom vållande.

Det måste erkännas, att Lagkommitténs yttranden i fråga om annan villfarelse än okunnighet om gärningens lagstridighet ej äro tydliga och lätt kunna missförstås. Det gäller redan kravet på medvetande om gärningens rättsstridighet och i än högre grad anspråket på kännedom om alla de omständigheter, vilka utgöra brottets kännetecken. I sistnämnda hänseende förtjänar att framhållas, att *den faktiska villfarelsen* sällan beröres i lagstiftningen eller doktrinen. Sålunda behandlas dylik villfarelse eller okunnighet varken i det hannoverska eller det preussiska lagförslaget. I 1822 års bayerska strafflagsförslag[8] finnas emellertid särskilda stadganden om faktisk villfarelse vid *Verbrechen* och *Vergehen,* vid vilka gärningar blott uppsåtliga handlingar anses brottsliga, och vid *Uebertretungen,* varest vållande är till fyllest. De båda stadgandena äro så lydande:

»Wer aus Unwissenheit oder Irrthum in Ansehung der Thatsachen eine Handlung für erlaubt und unsträflich geachtet hat, dem kann diese Handlung nicht zugerechnet werden.»

»Wer eine als Uebertretung gesetzlich bezeichnete, aber von ihm aus Unwissenschaft oder Irrthum in Ansehung der Thatsachen für erlaubt und unsträflich geachtete Handlung, mit Vernachlässigung gehöriger Vorsicht

[8] Entwurf des Strafgesetzbuchs (München 1822), Theil 1, Art. 70.

und möglicher Belehrung unternommen hat, dem soll diese Handlung zugerechnet, die Strafe kann jedoch nach Umständen in dem durch Artikel 30. [om försök] bezeichneten Maase herabgesetzt werden.

Diese Herabsetzung der Strafe findet rücksichtlich schuldhafter Unwissenheit oder schuldhaften Irrthums bei solchen Handlungen, welche ausserdem als Verbrechen oder Vergehen zu bestrafen wären, nicht statt.»

Den reglering av den faktiska villfarelsen, som förekom i det bayerska lagförslaget, var emellertid föga välbetänkt, och tanken tillika illa utförd. Med rätta kritiserar Ørsted[9] de uppställda reglerna och yttrar i själva sakfrågan följande:

»Es wäre überflüssig zu entwickeln, wie verfehlt die bemerkten Bestimmungen an sich sind, sowohl diejenigen, die alle Zurechnungsfähigkeit bey Verbrechen und Vergehen aufheben, wenn sie ... aus Unwissenheit oder Irrthum in Ansehung der Thatsachen begangen worden, als auch diejenigen, welche bey Uebertretungen, die unter den nämlichen subjectiven Bedingungen, ohne gesetzwidrigen Vorsatz, stattfunden, die Zurechnung bestimmen.»

Frågan om sättet att tillräkna någon handlingar, som han i okunnighet eller villfarelse om faktiska omständigheter förövat, var vid tidpunkten för Lagkommitténs förslag alls icke klarlagd i doktrinen, som ägnade den ganska obetydlig uppmärksamhet. Hos Algreen-Ussing[1] förekommer samtidigt ett uttalande, vilket kunde hava blivit vägledande för Lagkommittén. Denne yttrar nämligen:

»Hvad ... Uvidenhed eller Vildfarelse ihenseende til Faktum angaaer, da er det en Selvfølge, at en Handling ikke kan ansees som en Forbrydelse, naar det, der udgjør det Forbryderske i Samme, ikke er kommet, eller idetmindste kunde være kommet, til den Handlendes Kundskab, men han har været i en oforskyldt Uvidenhed om de Beskaffenheder ved Handlingen, der betinge dens Strafbarhed ... Forsaavidt iøvrigt den heromhandlede Uvidenhed ikke er aldeles uforskyldt, men det med Grund kunde være fordret af den Handlende, at han skulde have skaffet sig den manglende Kundskab om Handlingens Strafbarhed, kan han dog ikke være at fritage for al Straf ..., da Handlingen i saa Fald dog maa betragtes som en uaktsom Forbrydelse *(delictum culposum)* og ikke ansees som aldeles hændelig *(factum causale)*.»

---

[9] Ørsted, Ausfürliche Prüfung des neuen Entwurfs zu einem Strafgesetzbuch für das Königreich Bayern (Abhandlungen aus dem Gebiete der Moral und Gesetzgebungs-Philosophie, Bd 2, Kopenhagen 1823), s. 47—52.

[1] T. Algreen-Ussing, Haandbog i den danske Kriminalret, Del 1 (Kbhvn 1829), s. 34.

Medan Lagkommittén, såsom framgått av min undersökning, ägnat stor uppmärksamhet åt läran om den straffrättsliga skulden, synes Lagberedningen icke hava ansett sig ånyo behöva ägna uppmärksamhet åt dessa teoretiska spörsmål. Icke heller Lagutskottet vid 1848 års Riksdag, som företog viss omredigering av kapitlet om vållande, ådagalade någon annan uppfattning än den, som Lagkommittén tillkännagivit. Vid överarbetningen av Lagberedningens förslag inom Justitiedepartementet fick hela detta kapitel liksom kapitlen om försök samt om straffmätningsgrunderna utgå, och Högsta domstolen lämnade vid sin granskning av detta förslag år 1862 de företagna uteslutningarna utan anmärkning. I propositionen blevo icke heller några stadganden i dessa ämnen intagna, och Riksdagen antog denna del av propositionen utan anmärkning. Om anledningen till de företagna uteslutningarna yttrade Justitiestatsministern D e G e e r till statsrådsprotokollet[2] bl. a. följande:

»Lag-Beredningens förslag innehöll i särskilda Kapitel dels allmänna bestämmelser *om försök till brott* och *om vållande*, dels *de allmänna grunder, hvarefter straff skulle mätas*. Vållande till brott straffades dock endast i de fall, som voro i lagen särskildt utsatta, men vid *alla* brott, som voro belagda med svårare straff, än fängelse i sjunde grad, kunde deremot straff å försök, om sådant skett, äga rum... Detsamma innehåller icke heller några allmänna bestämmelser om vållande eller de allmänna grunder, hvarefter straff mätas skola. Redan af Lag-komitén och jemväl inom Lag-Beredningen anfördes, efter min åsigt, öfvertygande skäl mot lämpligheten att meddela utförliga straffmätningsreglor... Latitudsystemet har numera i icke ringa utsträckning varit hos oss tillämpadt, och behof att i lagboken inrycka dylika reglor och bestämmelser, af hvilka de flesta egentligen tillhöra doktrinen, har, mig veterligen, icke försports. Samma skäl, som ligga till grund för uteslutande af de i Lag-Beredningens förslag förekommande straffmätningsreglor, hafva äfven föranledt, att det nu förevarande förslaget icke upptager några allmänna bestämmelser om vållande. För öfrigt torde icke böra lemnas oanmärkt, att förslaget i nämnda hänseenden instämmer med flera nyare, utländska, brottmålslagar. Så förekomma t. ex. i den Bayerska, nyligen antagna strafflagen hvarken några allmänna bestämmelser om vållande eller några straffmätningsreglor.»

Uteslutningen av stadgandena om vållande uppmärksammades genast inom *doktrinen*. C a r l é n[3], vilken själv var ledamot av Lagutskottet vid 1862—63 års Riksdag, utgick därifrån, att någon skill-

[2] 1862—63 års Riksdag. Prop. nr 37. Statsrådsprotokoll den 23 september 1862, s. 109 f.

[3] Carlén, a. a., bl. a. s. 5, 131.

nad i uppfattningen av begreppen uppsåt och vållande icke framkommit, samt att i vart fall uteslutningen icke rubbade den under lagarbetet gällande principen, att vållande vore brottsligt blott, där uttryckligt stadgande funnes. Denna ståndpunkt vann icke Hagströmers gillande. Han åberopade, att en sådan föreskrift visserligen intagits i Lagkommitténs och Lagberedningens förslag, men anförde, att den blivit ur strafflagen utesluten, samt yttrade[4]:

»Vår strafflag föreskrifver ej, såsom vissa främmande strafflagar, att brott begångna med culpa blott äro straffbara, där lagen särskildt utsätter detta. Det blir alltså vid hvarje straffbud, som ej uttryckligen uttalar sig i detta afseende, en — ofta ganska svår — tolkningsfråga, huruvida straffbudet får anses omfatta både dolus och culpa eller måste anses inskränkt till det förra.»

Allt sedan Hagströmers uttalande skedde, har man känt ovisshet om principen för tolkningen av straffbuden med hänsyn till den straffrättsliga skuldens omfattning. Jag har icke kunnat utreda, i vilken utsträckning Hagströmers uppfattning påverkat *rättspraxis*, men återfunnit den hos nästan alla rättsvetenskapliga författare, som yttrat sig i frågan. Enligt mitt förmenande saknar Hagströmers uppfattning *ur laghistorisk synpunkt* berättigande.

Det är för det första anmärkningsvärt, att De Geer, som själv uppmärksammat den lagtekniska lösningen av frågan om straffbudens tillämplighet å *culpa*-gärningar, vid annan uppfattning om lämplighet av den av Lagberedningen föreslagna lösningen klart angivit sin ståndpunkt. Denna ståndpunkt kunde nämligen i själva verket endast grundas på en systematisk genomgång av samtliga straffbud, varest det subjektiva rekvisitet icke uttryckligen angåves, och på ett övervägande, huruvida den föreslagna lösningen vore riktig eller tvivelaktig. Det inom Justitiedepartementet överarbetade förslaget bär icke vittne om någon sådan översyn och utvisar icke, att Lagberedningens förslag till kriminalisering av vållande varit felaktigt. Det är för det andra i De Geers yttrande angivet, att grunderna till uteslutningen varit andra, nämligen framför allt tvekan om lämpligheten att binda sig vid dess bestämning av begreppen uppsåt och vållande. Slutligen kan tilläggas, att Hagströmers antagande icke låter sig förenas med iakttagelsen, att den företagna

[4] Hagströmer, Svensk straffrätt. H. 1 (1901), s. 177.

överarbetningen skett med största sorgfällighet. Vad man ville undvika, var icke den lagtekniska lösningen, utan bestämningen av de brukade begreppen.

IV. Den moderna strafflagstiftningen.

Det faller utom ramen för denna avhandling att redogöra för den idéhistoriska utvecklingen av läran om den straffrättsliga skulden i svensk straffrätt och dess inverkan på modern svensk strafflagstiftning. Då emellertid huvudgrunderna för den lära, som omfattas av Straffrättskommittén, åt vilken givits i uppdrag att företaga en successiv revision av de delar av strafflagen, som avse läran om brottet, äro av betydelse såväl för förståelsen av de yttrandefrihetsbrott, vilka redan efter Kommitténs förslag blivit lagfästa, som för insikt om konstruktionen av de egentliga ärekränkningsbrotten, vilka för närvarande äro föremål för Kommitténs verksamhet, har jag funnit det vara angeläget att i korthet framställa de åsikter, som Kommittén i detta ämne tillkännagivit.

Med avseende å läran om den straffrättsliga skulden utgår Straffrättskommittén[5] i likhet med Thyrén[6] och Strafflagskommissionen[7] från *två skuldformer:* uppsåt och oaktsamhet (vållande). Av dem har uppsåtet blivit föremål för Kommitténs intresse, varemot vållandet berörts endast i förbigående. Medan Lagkommittén på sin tid gjorde de båda skuldformerna avhängiga av varandra, har Straffrättskommittén bemödat sig att giva vardera ett självständigt innehåll. I likhet med Thyrén och Strafflagskommissionen har emellertid Straffrättskommittén så förfarit, att Kommittén, som icke torde hava tagit avstånd från Thyréns tankegång, att skuldformerna tangera varandra, bestämt gränsen mellan uppsåt och vållande i definitionen av uppsåtet och gränsen mellan vållande och den icke brottsliga vådan i definitionen av vållande.

Med *uppsåt* förstår Straffrättskommittén, såvitt jag kunnat uppfatta, att gärningen skall vara *med vett och vilja* företagen. Inom ramen för denna bestämning särskiljes alltefter uppsåtets *inriktning*

---

[5] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1940: 20), s. 51 f.

[6] Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Kap. 1—13. (Allmänna delen.) (Lund 1916), s. 29; jfr samme förf:s Principerna för en strafflagsreform. 3. Brottsbegreppets subjektiva sida ... (Lund 1914), s. 161 f.

[7] Strafflagskommissionens Förslag (SOU 1923: 9), s. 111—139.

och *bestämdhet* tre typer: direkt uppsåt, indirekt uppsåt och eventuellt uppsåt.

Direkt uppsåt föreligger enligt Kommittén, när det brottsliga resultatet är vad gärningsmannen önskar uppnå med sin handling eller är ett genomgångsled för uppnående av vad han egentligen önskar. Denna högsta typ av uppsåt brukar man i juridiskt språkbruk vanligen beteckna såsom *avsikt (syfte)*, och den föreligger såväl, när gärningens resultat är ett *självändamål*, som när den är ett *medel* för uppnående av ett måhända icke brottsligt ändamål.[8] *Indirekt uppsåt* föreligger däremot, när det brottsliga resultatet av gärningsmannen uppfattas såsom nödvändigt förbundet med den önskade effekten utan att likväl vara ett genomgångsled till detta.

Eventuellt uppsåt slutligen föreligger, där gärningsmannen uppfattat det brottsliga resultatet såsom *möjligen* förbundet med handlingen, men ovisst, utan att visshet i detta hänseende skulle hava avhållit honom från handlingen. Ledamoten av Straffrättskommittén Justitierådet Beckman[9] har emellertid antytt, att enligt hans mening gärningsmannen skall hava uppfattat den brottsliga effekten såsom *sannolikt* förbunden med handlingen. Straffrättskommittén har i likhet med Thyrén och Strafflagskommissionen vid fastställande av *dolus eventualis* tillgripit det hypotetiska prov, som i den tyska doktrinen efter dess upphovsman brukar kallas *Franks formel*.[1] Svårigheten att fånga det straffvärda utan att binda det lovliga med bruk av denna formel har fått sin belysning i ett rättsfall (NJA 1941 s. 466) med intresseväckande kommentarer.[2]

I Straffrättskommitténs förslag äro brottsbeskrivningarna i princip uppbyggda efter den grundsatsen, att alla objektiva brottskännetecken skola omfattas av uppsåtet. Av framställningstekniska skäl har man emellertid icke kunnat undvika, att några brottsbeskrivningar till det subjektiva rekvisitet hänföra moment, som synas sakna objektiv motsvarighet. Så är fallet med tillägnelserekvisitet

---

[8] Frågan, huruvida den brottsliga effekten är ett självändamål eller ett medel, är naturligtvis beroende av, hur långt man fullföljer gärningsmannens tankegång.

[9] Beckman, Strafflagen (1949), s. 39 f.

[1] Av R. Frank ursprungligen 1890 framställd och av honom senast återgiven i R. Frank, Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetz hrsg. und erl. 18., neubearb. Aufl. (Tübingen 1931), s. 189 f.

[2] Strahl i SvJT 1945, s. 32 f. och N. Alexanderson, Tillämpning av läran om dolus eventualis (SvJT 1945), s. 295—297.

vid stöld. Å andra sidan medför Kommitténs framställning av bedrägeri- och förskingringsbrotten med vinningen såsom ett objektivt rekvisit[3] i motsats till Thyréns uppfattning, att vinningssyftet vore brottets kännetecken, den svagheten, att man icke kunnat framställa det, som måhända utgör brottstypens kärna, ehuru man utvinner straffprocessuella fördelar av betydelse[4].

Enligt Straffrättskommitténs lagteknik särskiljas i lagen de fall, där endast *direkt uppsåt* åsyftas, genom bruket av uttrycket »för att» etc., varemot *vanligt uppsåt,* som sålunda innefattar alla tre typerna av uppsåt, antingen tyst förutsättes eller annorledes än med nyssnämnda uttryck angives. I likhet med Lagkommittén och Lagberedningen har Straffrättskommittén, såsom Thyrén och Strafflagskommissionen föreslagit, antagit principen, att *oaktsamhet* (vållande) endast är brottslig, där så uttryckligen angives.

Enär Straffrättskommittén under sitt redovisade arbete hittills huvudsakligen sysslat med uppsåtliga brott, har Kommittén saknat anledning att närmare befatta sig med begreppet *vållande.* Med avseende å detta begrepp kan man i svensk doktrin särskilja två riktningar. Den ena utvecklades av Hagström er[5], som anknöt begreppet till den aktsamhet, som en *bonus pater familias* var skyldig att iakttaga, men varierade det sålunda uppställda kravet med hänsyn till den handlandes individualitet. Denna uppfattning utvecklades vidare av Thyrén[6] och Strafflagskommissionen[7] och har, såsom det vill synas, inom Straffrättskommittén en förespråkare i Beckman[8]. Den andra riktningen, som har Lundstedt[9] till upphovsman, vill förkasta hela *culpa*-begreppet och i stället tala om den i samhället vid tillfället erforderliga *standarden,* vilken måste upprätthållas för undvikande av skadliga eller farliga handlingar. Där denna standard icke uppnås, föreligger anledning till sanktion. Genom denna tankegång slipper man ägna uppmärksamhet åt den

---

[3] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1940: 20), s. 50 f.

[4] Bergendal i SvJT 1949, s. 43 f.

[5] Hagströmer, Svensk straffrätt. H. 1 (1901), s. 212 f.

[6] Thyrén, Principerna för en strafflagsreform. 3 (1914), s. 3 f.

[7] Strafflagskommissionens Förslag (SOU 1923: 9), s. 135 f.

[8] Beckman, Strafflagen (1949), s. 42.

[9] Lundstedt, Grundlinjer i skadeståndsrätten. Senare delen. Strikt ansvar, Bd 2: 1 (Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten. IV.) (Upps. 1948), s. 23—46.

för Hagströmer vägledande *bonus pater familias* och hans fiktiva beteende. Lundstedt har utfört tankegången för bruk inom skadeståndsrätten och icke överfört den på straffrätten, varest man i vart fall vid straffmätningen lärer finna det angeläget att taga hänsyn till gärningsmannens individualitet. Thornstedt[1] har klart framhållit skillnaden mellan *dolus* och *culpa* genom att angiva, att uppsåtet kan iakttagas såsom ett *psykiskt förhållande,* medan vållandet kan konstateras genom en *värderingsoperation.* Därigenom får ansvaret för vållande starkt objektiv prägel, och såsom subjektivt moment kvarstår blott hänsynen till gärningsmannens psykiska förutsättningar.

Frågan om betydelsen av *villfarelse* har ännu icke givit Straffrättskommittén anledning till självständiga uttalanden. I viss mån kan man få begrepp om dess uppfattning genom analys av dess princip, att uppsåtet skall omfatta alla objektiva brottskännetecken. Därmed utsäges nämligen, att okunnighet eller misstag om någon sådan *omständighet (faktisk villfarelse)* utesluter ansvar för uppsåtligt brott. I det hänseendet överensstämmer Straffrättskommitténs ståndpunkt med den enstämmiga uppfattningen i doktrin och praxis.

Straffrättskommittén har i likhet med Thyrén och Strafflagskommissionen ställt sig på den gällande rättens ståndpunkt även i frågan om betydelsen av villfarelse om *den rättsliga kvaliteten* hos en omständighet, som utgör brottskännetecken. Dessa fall av s. k. *oegentlig rättsvillfarelse* bedömas nämligen på samma sätt som faktisk villfarelse. Den, som från panthavaren olovligen återtager en pantsatt sak, gör sig sålunda icke skyldig till stöld utan blott till egenmäktigt förfarande.[2]

I fråga om betydelsen av villfarelse om gärningens lagstridighet eller rättsstridighet *(rättsvillfarelse)* har Straffrättskommittén icke gjort något uttalande. Strafflagberedningen[3] har däremot i enlighet med den redan av Lagkommittén uttryckta uppfattningen utgått därifrån, att okunnighet om att gärningen var belagd med straff icke skall öva inflytande på frågan, huruvida gärningen skall anses vara brottslig. Från denna princip har Strafflagberedningen emel-

---

[1] Thornstedt, a. a., s. 9 f.

[2] Straffrättskommitténs Betänkande (SOU 1940: 20), s. 95.

[3] Strafflagberedningens Promemoria (1948: 40), s. 7, 17 f.

lertid gjort undantag såtillvida, som den föreslår fakultativ eftergift av åtal eller påföljd i dylika fall.[4]

Enligt Hagströmer[5], som i begreppet *dolus* ville inlägga *medvetande om gärningens rättsstridighet*, borde ansvar ej ådömas den, som ursäktligt antog, att den av honom förövade gärningen vore rättsenlig, men därutinnan misstagit sig, men Hagströmer måste själv medgiva[6], att denna uppfattning icke delades av domstolarna. Även Thyrén[7] kände sig benägen medgiva, att den, som felaktigt trott en grund för rättsstridighetens bortfallande vara för handen, och handlat i enlighet med detta misstag, borde bedömas på samma sätt som den, som handlat i s. k. oegentlig rättsvillfarelse och sålunda icke ådömas ansvar för uppsåtligt brott, men fann det av praktiska processuella skäl icke tillrådligt att medgiva sådan befrielse från ansvar. Det torde vara denna Thyréns uppfattning, som utgör grundvalen för Strafflagskommissionens[8] ståndpunkt, att sådan villfarelse icke utesluter ansvar för uppsåtligt brott. Ehuru Strafflagberedningen uppmärksammat denna fråga, synes dess föreslagna stadgande endast vara avsett för de fall, där villfarelsen hänför sig till lagens stadgande. Straffrättskommittén har icke haft anledning att göra något uttalande i frågan.

Den översikt, som jag här lämnat av den moderna svenska strafflagstiftningens ståndpunkt till läran om den straffrättsliga skulden, har av utrymmesskäl icke kunnat belastas med jämförelser med den samtida utländska doktrinen och lagstiftningen. Det kan om

---

[4] Nyligen har L. Le Maire i en uppsats »Om retsvildfarelse» (Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 37 Årg., Kbhvn 1949, s. 227—242) under redogörelse för den nordiska doktrinens åsikt påvisat, att vissa fall av rättsvillfarelse icke te sig straffvärda, och anfört, att frikännande domar vid rättsvillfarelse skulle kunna motverka tillkomsten av »kompliceret udtænkte, uklart formulerede eller mangelfuldt publicerede bestemmelser». Utan att här kunna närmare ingå på frågan om bedömningen av rättsvillfarelse vill jag framhålla, att satsen *ignorantia juris nocet* ur rättspolitisk synpunkt icke sträcker sig längre än samhällets straffanspråk, och att satsen näppeligen i sig själv utgör en motivering för ett straffanspråk.

[5] Hagströmer, Svensk straffrätt. H. 1 (1901), s. 194 f.

[6] Hagströmer, a. a., s. 208.

[7] Thyrén, Principerna ... 3 (1914), s. 64 f.

[8] Strafflagskommissionens Förslag (SOU 1923: 9), s. 120 f. Mot Kommissionens ståndpunkt anförde dess ledamot G. Olin reservation (s. 496—504) och föreslog, att man med bruk av det vid *dolus eventualis* föreslagna hypotetiska provet skulle avgöra, huruvida sådan villfarelse skulle utesluta ansvar för uppsåtligt brott.

Straffrättskommitténs och Strafflagberedningens åskådning allmänt sägas, att den bygger på de riktlinjer, vilka först skisserats av Hagströmer på grundval av utländsk doktrin och senare självständigt och mera kringsynt utvecklats av Thyrén samt slutligen sammanfattats i Strafflagskommissionens betänkande. Man kan sålunda icke ställa den framlagda uppfattningen i direkt samband med den pågående utvecklingen i utländsk straffrätt.

D. Det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning.

I. Inledande anmärkningar.

För att ärekränkning i straffrättslig mening skall kunna anses föreligga, kräves icke blott, att ett föreställningsinnehåll avseende annans ära överföres från en till annan utan även att den sålunda förövade gärningen tillräknas gärningsmannen. Den straffrättsliga skuld, som därvid lägges förövaren till last, skall avse ettvart av de tre ovan antydda objektiva rekvisiten: meddelandet, föreställningsinnehållet och bäraren av det skyddade intresset.

Enligt den allmänna uppfattningen skall skuldformen vid ärekränkning vara uppsåt. I åtskilliga framställningar har det emellertid gjorts gällande, att ärekränkningsbrotten kännetecknades av ett kvalificerat uppsåt, benämnt *animus injuriandi,* vilket brottsrekvisit särskilt avser meddelarens bevekelsegrunder och ändamålet med meddelandet. Ett så beskaffat subjektivt brottsrekvisit lärer emellertid icke finnas i svensk rätt.

Det kan ifrågasättas, huruvida kravet på uppsåt vid ärekränkning under alla förhållanden innefattar anspråk, att full subjektiv täckning av brottsrekvisiten skall föreligga. Vid intressekollision händer det nämligen, att meddelandets brottslighet betingas av utsagans osanning. Om sålunda i dessa fall ett sanningsrekvisit verkligen uppställes, uppkommer fråga, huruvida villfarelse om förhandenvaron av ett dylikt rekvisit utesluter ansvar för uppsåtligt brott.

Även om lagstiftaren ställt sig på den ståndpunkten, att vanligt uppsåt vore till fyllest för ansvar, har han likväl med avseende å förtalsbrotten uppställt särskilda subjektiva rekvisit av komplicerad beskaffenhet. Det är antagligt, att dessa ursprungligen tillkommit för att i subjektivt hänseende inom brottstyperna göra skillnad på graden av brottslighet efter graden av skuld. Även om rekvisiten arghet och obetänksamhet ursprungligen avsetts att fylla denna funktion, har efter lagtextens omstöpningar och framläggandet av

skiftande tolkningar därav rekvisiten fått en svårbegriplig innebörd. Beträffande förolämpningsbrottet finnas inga i lagen uttryckta subjektiva brottskännetecken.

I enlighet med den nu gjorda översikten av det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning fördelas framställningen på tre avsnitt, av vilka de båda första, som avse problem gemensamma för alla ärekränkningsbrott, behandla betydelsen av begreppet *animus injuriandi* och innebörden av villfarelse om sanningsrekvisitet vid intressekollision, och det sista ägnas de subjektiva rekvisiten vid de särskilda typerna av ärekränkning.

II. *Animus injuriandi.*

Redan i den romerska rätten, varest uppsåtet betecknades med skiftande termer, förekom *animus* (eller *affectus*) såsom uttryck för uppsåt.[1] I viss mån synes denna benämning av uppsåtet hava utvecklats i den justinianska rätten, och man har funnit fall, där *animus* fått ersätta den äldre beteckningen *dolus malus*.[2] *Animus* såsom beteckning för uppsåt synes särskilt hava kommit till användning, när uppsåtets riktning och innehåll blivit — vanligen genom bruk av gerundium av ett verb, beskrivande gärningens *ändamål* — i textstället uttryckligen angivet. Sålunda angavs vid åtskilliga delikt uppsåtet med *animus* jämte verb, t. ex. *animus nocendi, animus furandi* och *animus lucri faciendi.*

I den tyskspråkiga straffrättsdoktrinen var det i äldre tid brukligt att — i viss mån efter den romerska rättens föredöme — beteckna uppsåtet såsom *böser Vorsatz.* Möjligen spelade attributet *böse* ursprungligen rollen av att antyda den brottsliges *bevekelsegrunder* till gärningen, men denna färgning av uppsåtsbegreppet blektes snart ut, och attributet fick den vagare betydelsen av *rättsstridig,* varigenom medvetandet om gärningens beskaffenhet att angripa en rättighet betonades. Det är därför icke ägnat att förvåna, att uppsåtet i doktrinen benämndes än *böser Vorsatz,* än *rechtswidriger Vorsatz.* Man ägnade mycken möda åt diskussionen om

[1] F. Pringsheim, *Animus* in Roman Law (The Law Quarterly Review, Vol. 49, London 1933), s. 43—60, 379—412.

[2] E. Albertario, La crisi del metodo interpolazionistico. D. Circa il problema dell' *animus* (Studi in onore di Pietro Bonfante, 1, Milano 1930), s. 655—665.

uppsåtets ändamålsenliga beteckning i doktrin och lagstiftning[3], och intresset för dessa numera rent terminologiska frågor har ännu ej slocknat.

Enligt hävdvunnen uppfattning krävdes vid vissa brott mera än *vanligt uppsåt*. Det brottsliga området var i subjektivt hänseende inskränkt genom ett *kvalificerat uppsåt*. Man fick benägenhet att uppfatta denna inskränkning icke såsom *en av lagstiftaren gjord begränsning*, utan såsom en inskränkning, given *i själva brottets natur*. I denna avhandling ha vi nyss (se ovan s. 344) funnit, att Lagkommittén efter föredöme av Bauer och den preussiske lagrevisorn ansett en sådan begränsning vidlåda åtskilliga brottstyper. Förmodligen härstammar denna uppfattning från F e u e r b a c h[4], som i detta ämne yttrar:

»Verbrechen, zu deren Thatbestand schon eine bestimmte Art des rechtswidrigen Vorsatzes wesentlich erfordert wird, z. B. Hochverrath, Majestätsbeleidigung, Diebstahl, Betrug, Fälschung, Ehrenbeleidigung u. dgl., schliessen die Fahrlässigkeit als strafbare Uebertretung aus.»

De uppräknade brotten kännetecknades sålunda därav, att de icke kunde tänkas bliva av vållande begångna, enär ett visst slags uppsåt vid dem krävdes. I doktrinen ha några nöjt sig med denna begränsning gentemot vållandet, medan andra fästa avseende framför allt och i första hand vid inskränkningen i förhållande till vanligt uppsåt. De brott, som nu ifrågakomma, utmärkas nämligen därav, att det erforderliga uppsåtet brukar betecknas med *animus*. Man talade sålunda om *animus (infestus et) hostilis (contra civitatem aut principem)*, *animus lucri (faciendi)*, *animus nocendi* och *animus injuriandi*.

I fråga om *animus injuriandi*, vilket är det slags uppsåt, som förmenats kännetecknа ärekränkningsbrotten, har A. D. W e b e r[5] gjort den grundläggande undersökningen. Han uppehåller sig emellertid väsentligen vid frågan, huruvida ärekränkningsbrott kunna tänkas bliva av vållande förövade. Han är av den åsikten, att så icke kan ske, enär förhandenvaron av särskilt uppsåt kännetecknat dessa brott. Denna *animus injuriandi* menar han bestå däri, »dass Jemand

[3] Mittermaier, Die Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung, 2 (Heidelberg 1843), s. 61 f.

[4] Feuerbach, a. a., § 55 not 1.

[5] A. D. Weber, a. a., Abth. 1. 3. Aufl. (1803), s. 44—77.

vorsätzlich dem vollkommenen Rechte des Andern in Rücksicht auf Ehre, Achtung, oder guten Namen zuwider handelt». Att ärekränkning skulle kunna föreligga, där sådant uppsåt ej är för handen, bestrider han sålunda:

»Diess kann ich gar nicht zugeben. Denn vorausgesetzt, dass die Absicht zu beleidigen ganz wegfällt, so ist, ... das blosse Factum an sich durchaus keine Injurie. Kann aber der Urheber der Handlung im rechtlichen Verstande von jener Absicht nicht ganz freigesprochen werden, welches bei denen, die aus Leichtsinn Andere beleidigen, wohl der Fall sein dürfte: so ist es ja nicht das blosse Factum, vorauf der Richter zu sehen hat.»

Webers framställning har särskilt värde i fråga om undersökningen av *rättsstridighetsrekvisitet* vid ärekränkning. I enlighet med den naturrättsliga uppfattningen, att brotten utgöra angrepp på rättigheter och att utövningen av en rättighet till förfång för en annan icke innefattar brottslig rättskränkning, framhåller Weber, att man före undersökningen av det subjektiva rekvisitet måste konstatera, huruvida en brottslig rättskränkning föreligger. Så är icke förhållandet, om någon utan att överskrida sin *befogenhet,* t. ex. såsom förman eller överordnad, tuktat och förmanat annan med äreröriga ord. Har han handlat inom ramen för denna befogenhet, behöver man ej undersöka, huruvida *animus injuriandi* föreligger, enär någon rättskränkning ej är för handen.[6]

Det är en svaghet i Webers framställning, att han ej kan nå klarhet i spörsmålet om beskaffenheten av det uppsåt, som han benämner *animus injuriandi.* Den bestämning av detta begrepp, som ovan återgivits, antyder, att Weber icke avsett annat än vanligt uppsåt och sålunda ej uppfattat uppsåtets fixering till riktning och innehåll såsom en begränsning av det brottsliga området. På det sättet kan man få förklaringen till hans bestämda önskan att först avgöra, huruvida intressekollision föreligger, och sedan, om *animus injuriandi* är för handen. I de rättssystem, där man såsom t. ex. i det franska uppfattar *intention de nuire*[7] såsom en subjektiv begränsning, finner man benägenhet att lösa intressekollisionerna genom att förneka förhandenvaron av sådant uppsåt.

Redan tidigt började man i doktrinen inse, att kravet på *animus*

[6] A. a., s. 61 f.

[7] R. Garraud, Traité théorique et pratique du droit pénal français. Tome 6. 3e éd. (Paris 1935), s. 50 f.

injuriandi verkligen var en subjektiv begränsning av det brottsliga området. Inom *dolus*-läran särskilde man från vanligt uppsåt ett *kvalificerat uppsåt,* som utmärktes därav, att den brottsliga gärningen var ett *medel* för förverkligande av ett annat *ändamål.* Detta kvalificerade uppsåt, som i tysk rätt kallas *Absicht* och i svensk rätt motsvaras av termerna *avsikt* och *syfte,* ansågs kännetecknа de brott, där *animus* förmenats vara erforderlig.[8] Därav kom det sig, att man uppfattade *animus injuriandi* vid ärekränkning såsom *avsikt att vanrykta eller skada.*

Läran om *animus injuriandi* har otvivelaktigt övat inflytande på svensk rätts uppfattning om ärekränkningsbrotten. Ehuru Lagkommittén icke på något sätt i lagtexten antydde, att en sådan subjektiv begränsning åsyftades, torde den hava varit av den uppfattningen, att förhandenvaron av *skadeavsikt* kännetecknade ärekränkningsbrotten. Till stöd för detta påstående kan utöver hänvisningen till Kommitténs förklaring (se ovan s. 344), att dessa brott ej kunde bliva av vållande förövade, anföras, att Kommittén i motiverna[9] i fråga om förtalsbrotten uttryckligen angivit, att gärningens brottslighet betingades därav, att gärningsmannen handlat för att »skada annan» eller »för att eljest sätta honom i vanrykte». Beträffande förolämpningsbrotten finnes emellertid icke något motsvarande uttalande i motiverna.

Det må emellertid anmärkas, att den ståndpunkt, som Lagkommittén intagit, icke vid denna tid var allenarådande. Man kan sålunda ha anledning att uppmärksamma, att den norska Lagkommissionen i sina år 1835 utgivna motiver[1] ur uppräkningen av de brott, vilka ej kunde bliva av vållande förövade, enär särskilt uppsåt där krävdes, uteslöt ärekränkningsbrotten och att krav på skadeavsikt ej framställes i motiverna till stadgandena om ärekränkning. Intet finnes emellertid, som talar för antagandet, att man sedermera under lagarbetet i Sverige övergivit kravet på skadeavsikt. Fråga är emellertid, huruvida icke detta krav ansetts gälla blott ärekränkning av arghet.

I *svensk doktrin* ha skilda meningar kommit till uttryck i frågan

---

[8] L. von Jagemann & W. Brauer, Criminallexikon. Nach dem neuesten Stande der Gesetzgebung in Deutschland bearb. von L. von Jagemann, und fortgesetzt [G—Z] von W. Brauer (Erlangen 1855), s. 16; s. 221.

[9] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 66.

[1] Motiver... (Christiania 1835), s. 62, 193 f.

om *animus injuriandi*. Enligt Carlén[2] framginge det av strafflagens förarbeten med all tydlighet, att *förtalet* »för att straffas, skall hafva skett, för att sätta annan i vanrykte eller eljest nedsätta honom i allmänna omdömet». I fråga om *förolämpning* fann Carlén emellertid det vara nödvändigt att uppgiva kravet på *animus injuriandi*, enär »råa eller öfvermodiga menniskor ofta tillåta sig förolämpande uttryck eller skymfande åtbörder, utan att mena något ondt, endast för skämtets skull».

Hammarskjölds[3] framställning bygger otvivelaktigt på Webers grundläggande utredning. Därav följer också, att Hammarskjöld icke fattar *animus injuriandi* såsom ett kvalificerat uppsåt utan såsom ett uttryck för vanligt uppsåt. Hammarskjöld bestämmer därför *animus injuriandi* såsom »viljans bestämdhet för en handling med medvetande om dess äreangripande beskaffenhet, vare sig viljans motiv varit eller icke varit att angripa annans ära». Sådant uppsåt finner han naturligtvis erforderligt såväl vid förtal som förolämpning.

Den förvirring, som uppkommit av de skiftande bestämningarna av begreppet *animus injuriandi* kännetecknar den efterföljande doktrinen. Bortse vi från det växlande bruket av detta uttryck, kunna vi konstatera att Hagströmer[4], Bjerre[5], Thyrén[6], Bergendal[7] och Stjernberg[8] icke framställa krav på kvalificerat uppsåt vid något ärekränkningsbrott. Frågan kompliceras emellertid på grund av de *särskilda subjektiva rekvisit*, som uppställas vid förtalsbrotten.

I *rättsskipningen* har läran om *animus injuriandi* såsom ärekränkningsbrottens subjektiva kännetecken i allmänhet varit utan betydelse. Det finnes ej anledning att antaga, att domstolarna vid tillämpningen av stadgandena om ärekränkning i frågan om gär-

---

[2] Carlén, a. a., s. 303, 308.

[3] Hammarskjöld, a. a., s. 53 f., 141. En liknande tankegång utvecklas i finländsk rätt av Forsman, a. a., s. 150 f.

[4] Hagströmer, Anteckningar, a. a., s. 26, 29.

[5] Bjerre, a. a., s. 127—152.

[6] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 53 f.; i Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 2, s. 130 definierar Thyrén *animus injuriandi* såsom »icke blott *insikten*, att en given handling innebär ett angrepp på annans ära, utan *avsikten*, syftet, att angripa äran».

[7] Bergendal, Straffrätt, s. 347 f.

[8] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 43.

ningens brottslighet fäst avseende vid förövarens avsikt, varemot naturligtvis graden av brottslighet bedömts bl. a. på grundval av inhämtade upplysningar om ändamålet med yttrandet. Vid bedömningen av *intressekollisionerna* har emellertid läran under ett visst skede övat inflytande. Man har nämligen vid avgörandet av ett yttrandes brottslighet samtidigt fäst avseende vid den föreliggande *situationen* och vid gärningsmannens *avsikt*. Blott om yttrandet samtidigt i *objektivt* hänseende gav anledning till antagandet, att rättsstridigheten bortfallit, och i *subjektivt* hänseende kunde antagas sakna skadeavsikt, ansågs brottsligheten vara utesluten. Det är möjligt, att man kan tolka dessa rättsfall därhän, att åberopandet av den föreliggande situationen blott skedde för att bestyrka antagandet, att gärningsmannen ej haft skadeavsikt. I så fall kommer man emellertid fram till det egendomliga resultatet, att domstolarna skulle hava tillgripit en *presumtion* för skadeavsikt vid alla ärekränkningsbrott och öppnat möjlighet att bryta denna presumtion blott i fråga om situationer, där rättsstridigheten ansågs hava bortfallit.

Mot ett sådant antagande talar framförallt det förhållandet, att den nordiska rättsstridighetslärans princip om *objektiv rättsstridighet* kunde antagas omfattad icke blott inom doktrinen utan även i rättspraxis. Själva presumtionen av skadeavsikt är vid närmare eftersinnande orimlig. Sådan avsikt föreligger likväl enligt domstolarnas uppfattning icke vid förtal av *obetänksamhet*. Såsom vi nedan (s. 395 f.) skola få se, har man nämligen uppfattat rekvisitet *arghet* i 16: 7 och 8 SL såsom anspråk på *animus injuriandi* i betydelse av syfte att ärekränka, men i gengäld uppfattat rekvisitet *obetänksamhet* såsom frånvaro av sådant uppsåt.

Låt oss efter dessa inledande anmärkningar studera de rättsfall, där frågan om *animus injuriandi* blivit i domskälen belyst:

NJA 1886 s. 401. Den, som vid och efter kyrkostämma för behandling av ärende om antagande av skollärare ur brev, som han erhållit med upplysning om sökandes »moraliska förhållande», lämnat meddelande om dennes spritmissbruk, dömdes av HR jämlikt 16: 8 SL men frikändes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, enär ryktet icke blivit »i brottsligt syfte» fortspritt.

NJA 1900 s. 116. Överkontrollör, som om sökande till kontrollörsbefattning framställt beskyllning för tjänsteförsummelse och oordentligt levnadssätt, frikändes i alla instanser. HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, fann det icke vara styrkt, att han, »hvilken i sin egenskap af öfverkontrollör

haft att yttra sig angående X:s lämplighet för den af honom sökta kontrollörsbefattning, vid afgifvandet af sitt ifrågavarande yttrande handlat i ärekränkande syfte». En ledamot av HovR samt JR Lindbäck dömde honom jämlikt 16: 9 SL och JR Norberg enligt 16: 11 SL.

NJA 1905 s. 121. Fakultetsnotarie (i Lund), som vid fakultetssammanträde omedelbart före behandlingen av ett ärende rörande ett professorsförordnande utspritt rykte om en föreslagen, att denne vore inblandad i ett under polisutredning varande brottmål, dömdes jämlikt 16: 7 SL av RR (en reservant), men frikändes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, enär förfarandet vid omstämda tillfälle icke skett »i ärekränkande syfte». En ledamot av HovR fastställde det slut, vartill RR i ansvarsfrågan kommit.

NJA 1906 s. 201. Den som å kommunalstämma vid fråga om anslag till två polismän om dem yttrat, »att han hade sett deras uppträdande på nära håll, och det var långt ifrån nyktert», dömdes jämlikt 16: 8 SL av HR, men frikändes av HovR, i vars utslag ej ändring gjordes, »enär med hänsyn till hvad i målet förekommit antagas finge, att Karlbom, då han vid ofvannämnda kommunalstämma fällt ifrågavarande yttranden, icke handlat i ärekränkande syfte».

NJA 1914 s. 334. Föräldrar, vilka i anmälan till skolråd beskyllt skollärare för misshandel av elever samt för likgiltighet, slöhet och partiskhet, dömdes jämlikt 16: 9 SL av HR, som fann den föregivna misshandeln hava skett under utövning av laga aganderätt. HovR frikände dem från ansvar, enär de icke kunde antagas hava handlat »i ärekränkande syfte», då de, på sätt som skett, uttalat sig om läraren och dennes förhållande i tjänsten. HD fastställde det slut, vartill HovR kommit, enär föräldrarna med hänsyn till de omständigheter, under vilka de på sätt som skett uttalat sig, angående läraren och dennes förhållande i tjänsten, icke gjort sig förfallna till ansvar. JR Grefberg, som instämde med HD vid bedömningen av beskyllningen för misshandel, dömde föräldrarna jämlikt 16: 7 SL, enär de utan fog beskyllt läraren för likgiltighet, slöhet och partiskhet.

Av de återgivna rättsfallen framgår, att Högsta domstolen, som under lång tid godtagit principen, att endast frånvaron av *animus injuriandi* kunde verka befrielse från ansvar i fall av intressekollision, med det sista rättsfallet låtit befrielsen från ansvar uteslutande bero på bedömningen av intressekollisionen. Därmed slog man in på den linje, som redan Weber angivit, att först undersöka, huruvida omständigheterna ådagalägga, att en *reservation* blir tillämplig, och sedan, om så ej är fallet, pröva, huruvida det subjektiva rekvisitet är uppfyllt. Visar det sig, att de *objektiva* förhållandena utesluta straffbudets tillämpning, aktualiseras aldrig frågan, om de *subjektiva* kännetecknen äro för handen.

Det är enligt min mening icke i och för sig orimligt att uppfatta det subjektiva rekvisitet vid ärekränkning på sådant sätt, att brotts-

ligheten uteslutes, när intressekollision föreligger. Framförallt i rättssystem, där grunderna för brottslighetens uteslutande äro begränsade till vissa strama rättsfigurer, såsom fallet är i fransk rätt, kan man tillmötesgå anspråken på vidsyntare behandling av intressekollisionerna på ett visst rättsområde genom att uppställa särskilt subjektivt kännetecken, här *intention de nuire*. I själva verket skulle man genom sådana subjektiva begränsningar inom alla brottstyper kunna nå en lösning av intressekollisionsproblemet.

Två skäl tala emellertid emot en sådan lösning. Det är sålunda vanskligt att låta gränsen mellan det brottsliga och det icke brottsliga området avgöras efter subjektiva kännetecken av så diffus art, som här måste tillgripas. Ur processuell synpunkt är det ofördelaktigt att laborera med olika typer av subjektiva rekvisit vid olika brott och tillika besvärligt att styrka de kvalificerade rekvisitens förhandenvaro. De objektiva kännetecknen äro, i den mån de kunna framställas, vida hanterligare i rättstillämpningen och skapa möjlighet att vid åtalets anställande avgöra, huruvida gärningen är brottslig eller ej.

Det bör uppmärksammas, att intressekollisionernas lösning blir olika, allteftersom man förlägger bedömningen till det objektiva eller det subjektiva planet. Den, som i tjänsten om annan avgiver ett ofördelaktigt vitsord, blir sålunda enligt den objektiva reservationen skyddad, även om skadeavsikt i det särskilda fallet förelegat. Samma förhållande bedömt inom det subjektiva rekvisitet skulle icke lända till frikännande. Just vid ärekränkningsbrotten kan det finnas behov av en differentiering i bedömningen av dylika fall.

Det finnes naturligtvis situationer, där ärerörige uttalanden måste få ske, vare sig de komma av ädla eller simpla *bevekelsegrunder* eller i det enskilda fallet tjäna goda eller onda *syften*. Det finns å andra sidan fall, där man känner behov av skydd mot utnyttjande av tjänsteplikt eller annan omständighet, som grundar en reservation för onda syften. Den skada, som därigenom orsakas den enskilde, motsvaras nämligen i sådana fall icke av samhällets intresse av ohämmad yttrandefrihet.

Såsom jag redan vid behandlingen av rättsstridighetsrekvisitet (se ovan s. 109 f.) anmärkt, kan man mycket väl tänka sig att förse objektiva reservationer med *subjektiva reservationer*. Man skulle vid det nyssnämnda exemplet kunna säga, att ämbetsmannen är skyddad, så länge han ej handlar med skadeavsikt *(animus injuri-*

andi). Därför ligger det ingen orimlighet i den rättsuppfattning, som kommer till synes i de ovan återgivna fyra första rättsfallen. Huru starkt känslomässigt stöd denna åsikt har, kan man finna icke blott i gemene mans uttalanden utan även i senare rättsfall, där parterna eller domstolsledamöter just samtidigt åberopat intressekollision och frånvaro av skadeavsikt.[9]

Där man i rättstillämpningen känt tvekan om lämpligheten av nya reservationer av objektiv natur på grund av deras omfång och svårigheten att undvika stötande *missbruk,* kunde man måhända genom en subjektiv inskränkning med krav på frånvaro av *animus injuriandi* lösgiva men dock begränsa yttrandefriheten på hittills förbjudna områden. I den anglo-amerikanska rätten handlar man, såsom jag tidigare anfört, efter sådana riktlinjer.

III. Villfarelse vid ärekränkning.

Frågan om betydelsen av villfarelse vid ärekränkning aktualiseras framför allt vid intressekollisionerna. Såsom jag redan vid behandlingen av dessa (se ovan s. 281 f.) antytt, händer det icke sällan, att meddelaren tror sig tillvarataga ett samhällsintresse, vilket i den förevarande situationen alls icke är för handen. Vanligast uppkommer en sådan situation i de fall, där meddelaren lämnat ett osant meddelande i tro, att det vore sant, och intressekollisionen utesluter brottsligheten, endast om meddelandet är sant. Så är nämligen förhållandet, att intresset i allmänhet blott tillvaratages vid sanna meddelanden.

Lagkommittén synes mig hava stått helt främmande för detta problem, och detta berodde förmodligen därpå, att Kommittén antog sanningens meddelande vara ett självständigt samhällsintresse. Det är likväl troligt, att Lagkommittén skulle efter allmänna riktlinjer hava bedömt en dylik situation, och det ligger då nära till hands att antaga, att Kommittén enligt bestämningen av begreppet uppsåt ansett meddelaren vara fri från ansvar för uppsåtligt brott, när han icke ägt kännedom om denna utom meddelandet liggande omständighet, som betingat meddelandets brottslighet. Om Kommittén höll fast vid sin ståndpunkt, att ärekränkning hörde till de brott, som enligt sin natur icke kunde tänkas bliva annat än

[9] Se t. ex. NJA 1918 s. 453, 1924 s. 125, 1933 s. 250 och 1937 s. 468.

uppsåtligen förövade, skulle villfarelsen om utsagans sanning utesluta meddelandets brottslighet.

Genom den på tillskyndan av Högsta domstolen vidtagna ändringen av stadgandet om sanningsbevisning, blev emellertid en så genomgripande förändring av det objektiva rekvisitet vid förtal företagen, att *sanningsrekvisitet avskaffades*. Vid förolämpningsbrottet hade det aldrig blivit uttryckligen uppställt. Förtalet straffades icke längre på grund av dess *osanning* utan på grund av dess *obehörighet*. Den nya principen blev emellertid icke med otvetydig klarhet genomförd, utan man behöll alltjämt skenet av att bestraffa beskyllning om brott på grund av uppgiftens osanning. Detta sken bevarades även därigenom, att man ibland verkligen fick till befrielse från ansvar förebringa bevisning om tillmälets sanning.

Denna rest av rätt till sanningsbevisning blev av doktrinen tacksamt uppmärksammad, ty man ansåg allmänt, att sanningens meddelande i och för sig vore ett verkligt samhällsintresse. I enlighet med en sådan uppfattning ha Hagströmer, Bjerre, Thyrén och Stjernberg ansett sig kunna på subjektiva grunder befria den från ansvar, som *i tro på uppgiftens bevislighet* beskyller annan för brott. Såsom jag redan (ovan s. 143 f.) påpekat, har denna åsikt näppeligen fått stöd i rättspraxis. Den måste sägas vara ganska verklighetsfrämmande, ty man bör näppeligen vid bestämningen av det subjektiva rekvisitet vid förtalsbrottet antecipera utfallet av en i gärningsögonblicket sannolikt aldrig påtänkt rättegång angående det uppgivna brottet.

Med avseende å beskyllning om brott förekomma emellertid även två andra typer av fall, vilka i andra sammanhang blivit belysta, men som även här må anföras till klarläggande av frågan om betydelsen av uppgiftens osanning, när meddelaren i själva verket gjort meddelandet i tro på dess sanning. Jag tänker härvid å ena sidan på de fall, där någon åtalar, angiver eller eljest inför myndighet tillvitar annan *brottslig gärning*, till vilken denne icke befinnes vara skyldig, och å andra sidan på de fall, där någon sålunda tillvitar annan *förment brottslig gärning*, som befinnes vara för dennes anseende eller förtroendet till honom menlig. I de förra fallen, vilka omfatta såväl de situationer, där något brott i verkligheten aldrig förelegat, som dem, där brottet icke förövats av den utpekade personen, gäller, i enlighet med vad jag (ovan s. 305 f.) anfört, att ansvar för utsagan allenast kan ådömas jämlikt 13 kap. Strafflagen.

I de senare fallen åter inträder, såsom jag (ovan s. 125 f.) påvisat, ansvar enligt 16 kap. Strafflagen, och villfarelsen påverkar bedömningen av ansvarsfrågan allenast i den utsträckning, som i det följande skall visas gälla villfarelse vid intressekollision.

Av långt större betydelse är, såsom jag inledningsvis antydde, frågan, huruvida de till stadgandena om ärekränkning anknutna stumma *reservationerna* till det objektiva rekvisitet foga ett *sanningsrekvisit*. Det lärer icke kunna förnekas, att så är fallet. De samhällsintressen, som de privilegierade yttrandena och yttrandena i privilegierade situationer tjäna, främjas nämligen av *sanna uppgifter*, medan osanna uppgifter ofta äro till förfång. Sann uppgift om det förhållandet, att en person är en alkoholiserad familjeplågare, ger myndigheterna tillfälle att i tid ingripa med skyddsåtgärder, medan en osann sådan uppgift i onödan besvärar myndigheterna med undersökningar, som i hög grad verka kränkande på den anmälde och kunna skada hans anseende.

Man har då anledning att fråga sig, av vilken beskaffenhet ett misstag om utsagans sanning vid intressekollision i själva verket är. Föreligger faktisk eller rättslig villfarelse eller måhända s. k. oäkta rättsvillfarelse? Det kan icke vara fråga om rättslig villfarelse, enär misstaget icke gäller lagens stadgande jämte reservationer utan uppgiftens faktiska beskaffenhet. Det är sålunda fråga om faktisk villfarelse. Eftersom uppgiftens verkliga beskaffenhet saknar annan rättslig kvalifikation än den, som en bevisbörderegel möjligen kan förläna, finnes det ingen anledning att anse s. k. oäkta rättsvillfarelse föreligga.

Om nu faktisk villfarelse skall anses föreligga, borde den omständigheten, att meddelaren varit i god tro om uppgiftens sanning vid intressekollision, befria honom från ansvar för uppsåtligt brott. Detta innebär, att ansvar för ärekränkning icke kan ifrågakomma med mindre stadgandena om ärekränkning kunna anses tillämpliga å beskyllningar, där den osanna uppgiften icke kan tillräknas meddelaren annat än som *vållande*. Huruvida ens vållande kan anses föreligga, beror enligt den allmänna principen om faktisk villfarelse på bedömningen av frågan, om villfarelsen med hänsyn till omständigheterna kan anses vara ursäktlig eller icke.

Den åsikt, som jag nu framlagt, bygger på min uppfattning, att brottsligt uppsåt icke kan anses föreligga vid *putativa intressekollisioner*. Ehuru svensk rätt tveklöst antagit denna ståndpunkt vid

s. k. putativnödvärn, synes man vara obenägen att fullfölja samma princip vid ärekränkning i en putativ intressekollision. Två skäl synas mig kunna tänkas åberopade till förmån för en sådan obenägenhet: frånvaron av ansvar för ärekränkning av vållande och lättheten för meddelaren att i efterhand föregiva en putativ intressekollision. Gentemot dessa skäl kan emellertid anföras, att den, som *i god tro* lämnar en osann uppgift, som om den varit sann, på sådant sätt främjat ett annat samhällsintresse, att brottsligheten blivit utesluten, näppeligen kan sägas hava förövat ett *uppsåtligt* ärekränkningsbrott, även om hans oaktsamhet att icke göra sig underrättad om uppgiftens oriktighet icke kan ursäktas av omständigheterna, utan kunnat tänkas vara straffvärd.

Övervinnandet av det hinder, som bevisningsförbudet i 16: 13 SL innebar, främjade, som jag vid intressekollisionerna påvisat, på ett verksamt sätt bedömningen av de fall, där meddelandet skett till förmån för andra samhällsintressen än dem, som reglerna om ärekränkning avse att skydda. I *objektivt* hänseende medföra intressekollisionerna sålunda regelmässigt, att *sanna och behöriga uppgifter* icke medföra ansvar för ärekränkning, varemot ansvar för *osanna uppgifter* kan ifrågakomma. Nu skola vi undersöka, i vad mån bedömningen av de osanna uppgifterna i *subjektivt* hänseende kan leda till ansvarsbefrielse.

Enligt Thyréns[1] förslag till ny lagstiftning om ärekränkningsbrotten (5 §) skulle ansvar för beskyllning om annan gärning än brott, då den framställts på tjänstens vägnar eller eljest till fullgörande av laglig skyldighet, endast ifrågakomma, om den beskyllde förmår visa, »att den tilltalade icke haft skäl att tro på beskyllningens sanning». Medan Thyrén sålunda avsiktligt undvek att göra gärningens brottslighet betingad av det subjektiva rekvisitet, fann Serlachius[2] Thyréns lösning betänklig, enär den innebar tillskapandet av ett *ärekränkningsbrott av vållande* av samma typ som den oaktsamma meneden. Enligt hans mening borde ansvar endast ifrågakomma, när uppgiften lämnats mot bättre vetande. Denna ståndpunkt vann gehör i Högsta domstolen, som i det uppmärksammade rättsfallet NJA 1924 s. 125 frikände den, som på tjänstens vägnar lämnat oriktiga, ärerörliga uppgifter, emedan det icke visats hava skett *mot bättre vetande*. Den sålunda antagna

[1] Thyrén, Förberedande utkast etc. Speciella delen, 2 (1919), s. 2, 130, 146 f.
[2] A. Serlachius i SvJT 1919, s. 292 f.

principen torde endast gälla yttranden under *rättsplikt* och har icke anbragts å *andra intressekollisioner*.

Det må anmärkas, att de rättsfall (NJA 1904 s. 559, 1915 s. 645 och 1921 s. 100), där osann uppgift vid intressekollision föranlett ansvar enligt 16: 7 SL, medfört ansvar för *obetänksamhet* och icke för arghet, och det vore sålunda tänkbart att anse rekvisitet obetänksamhet inbegripa även fall av *vållande*. Så synes emellertid näppeligen kunna vara åsyftat, ty osann uppgift om gärning, som avses i 16: 8 SL, har föranlett ansvar jämlikt sagda lagrum, vilket i subjektivt hänseende kräver *arghet*. I det rättsfall, som i detta hänseende är klarläggande (NJA 1935 s. 521) har i referatets vinjett särskilt anförts, att man åberopat, »att A avsett att vanrykta B men icke att A ägt vetskap om tillmälets sanningslöshet».

Det synes mig vara uppenbart, att man vid bedömningen av fall, där uppgiften visats vara osann, men intressekollision förelegat, därest den varit sann, icke kan göra skillnad mellan beskyllning om brott och andra förtalsbrott eller mellan förtal jämlikt 16: 7 eller 8 SL och förtal jämlikt 16: 9 eller 11 SL, varest uppsåt ostridigt erfordras. I alla dylika fall föreligger samma fråga till besvarande. Kan uppgiftens oriktighet med hänsyn till omständigheterna föranleda ansvar? Denna fråga har av domstolarna besvarats jakande, och domskälen antyda icke, att man under sådana omständigheter beaktat intressekollisionen eller åsyftat att utdöma ansvar för vållande. I stället synes man hava ansett, att det förhållandet, att uppgiften visats vara osann, utesluter tanken på intressekollision.

Den skillnad, som man sålunda gör mellan meddelanden under rättsplikt och meddelanden under tillvaratagande av andra samhällsintressen, är desto egendomligare, som ansvar för utsagor under rättsplikt förekommer även, där man icke varit medveten om uppgiftens osanning, utan den osanna uppgiften blivit meddelad i god tro men av oaktsamhet, som icke ursäktats av omständigheterna, vilket är fallet vid ovarsam utsaga (13: 3 SL) och tjänstefel (25: 4 SL). Det måste också framstå såsom otillfredsställande, att den, som *i god tro* om sanningen av sin uppgift lämnar en oriktig uppgift, vilken om den varit sann otvivelaktigt föranlett ansvarsbefrielse på grund av intressekollision, skall kunna ådömas ansvar för uppsåtligt ärekränkningsbrott.

Till belysning av sistnämnda förhållande må rättsfallet NJA 1935 s. 521, vilket i annat sammanhang (ovan s. 170) refererats, nu

anföras. Om man till en socialvårdande myndighet gör anmälan om sådan social vanart, som vanvård av barn eller alkoholmissbruk till förfång för andra utgör, och är *i god tro* om sin uppgifts riktighet, bör man icke ådömas ansvar för uppsåtligt ärekränkningsbrott. Däremot bör en sådan ovarsam utsaga, som ej med hänsyn till omständigheterna kan anses vara ursäktlig, kunna föranleda ansvar för *ärekränkning av vållande,* vilket emellertid icke synes vara brottsligt efter svensk rätt.

Bjerre[3] menar visserligen, att rekvisitet obetänksamhet avser förutom uppsåtliga gärningar, vilka ej skett av arghet, även de fall »där någon haft att (naturligtvis sanningsenligt) yttra sig om en annan och därvid framkommit med nedsättande beskyllningar utan att öfvertyga sig om, huruvida dessa beskyllningar voro välgrundade». Därigenom når Bjerre en teoretiskt riktig lösning av fall av villfarelse om uppgiftens osanning vid intressekollision, men lösningen täcker bara sådana oaktsamma beskyllningar om brott. Det är, såsom jag nyss nämnde, så, att motsvarighet till rekvisitet obetänksamhet saknas såväl vid förtalsbrott jämlikt 16: 8 SL som vid dylika brott jämlikt 16: 9 eller 11 SL. Det vore visserligen tänkbart, att lagstiftaren verkligen åsyftat en sådan bestämd skillnad mellan fall av villfarelse vid beskyllning om brott och fall av villfarelse vid övriga förtalsbrott, men ingenting stöder uppfattningen, att så varit avsett.

I utländsk rätt har man mycket starkt känt behov av lättnader till förmån för meddelaren i de fall, där denne varit *i god tro* om uppgiftens sanning. Man har emellertid icke velat under alla förhållanden frigiva sådana utsagor. I *dansk* rätt (§ 269 Stk. 1) är en oriktig uppgift straffri, när meddelaren »har været forpligtet til at udtale sig eller har handlet til berettiget Varetagelse af åbenbar Almeninteresse eller af eget eller andres Tarv». I *schweizisk* rätt hava föreslagits betydande utvidgningar av rätten till sanningsbevisning, och därvid har tillfogats möjlighet för meddelaren att om den osanna uppgiften bevisa, »dass er ernsthafte Gründe hatte, sie in guten Treuen für wahr zu halten».[4]

Svensk rätt synes emellertid icke vara helt främmande för tan-

[3] Bjerre, a. a., s. 150 f.

[4] Botschaft des Bundesrates an die Bundesversammlung über eine Teilrevision des Schweizerischen Strafgesetzbuches. Vom 20. Juni 1949 (Särtryck ur Bundesblatt, Jahrg. 101: Bd. 1, Bern 1949), s. 18 f., 53.

ken att ett *ursäktligt misstag* om uppgiftens sanning skall kunna medföra ansvarsbefrielse, därest en sådan sann uppgift skyddats av intressekollisionen. I detta hänseende förtjänar följande rättsfall uppmärksamhet:

NJA 1940 s. 739. Innehavare av patenträtt avseende armatur meddelade ett bolag, som försäljer armatur, att bolaget icke borde taga befattning med annan armatur, som utgjorde intrång i meddelarens patenträtt. Det utröntes sedermera genom rättegång, att patentintrång icke förelåg, enär den anordning, som patentet omfattade, icke utgjorde föremål för patent. RR, i vars utslag ej ändring gjordes, anförde vid ogillande av den beskyllde fabrikantens talan om ärekränkning: »Av utredningen i målet framgår, att patentet omfattade även armatur med det utförande som den av Lindesvärd tillverkade och saluhållna K. G.-armaturen erhållit. Vid avsändandet av brevet d. 11 mars 1937 saknade Bäckström anledning antaga, att enligt patentet skyddad anordning i nyss angiven omfattning icke utgjorde föremål för patent på sätt sedermera fastslagits. Vid anmärkta förhållanden får Bäckström vid tiden för brevets avsändande anses hava varit berättigad att uttala sig i brevet på sätt som skett.»

IV. De subjektiva rekvisiten vid de i 16 kap. Strafflagen upptagna ärekränkningsbrotten.

a. *Vid beskyllning om brott.*

I Lagkommitténs utkast till stadganden om ärekränkning skiljer man vid beskyllning om brott mellan tillmälen av olika svårhetsgrad allt efter arten av gärningsmannens skuld. Man talar där om beskyllning av arghet, av hastigt mod och av obetänksamhet och avser tydligen eljest även fall av vanligt uppsåt. I det år 1832 tryckta förslaget kvarstodo emellertid endast två grader, beskyllning av arghet och beskyllning av obetänksamhet. Därutinnan skedde under det följande lagarbetet ingen ändring, utan 1864 års Strafflag kom att med bibehållande av Lagkommitténs fördelning göra skillnad mellan dessa två grader av beskyllning om brott.

1. Arghet.

Betydelsen av *arg* i hela dess vidd torde numera icke stå fullt klar för gemene man; ordet användes i många olika sammanhang, och

dess betydelse är växlande. I Svenska Akademiens Ordbok[1] förtecknas åtta huvudbetydelser med ett stort antal på underavdelningar redovisade nyanser. En del av dessa äro ålderdomliga och förekomma huvudsakligen i juridiska sammanhang. Gemensamt för dem alla är, att ordet är en moralisk beteckning av ursprungligen klandrande art för egenskaper, som kunna yttra sig både aktivt och passivt. Om man söker sig tillbaka till språkbruket i de äldsta bevarade källorna på nordiskt tungomål, finner man ordet hava betydelsen *feg* (omanlig).[2]

Såsom jag annorstädes påpekat[3], förekomma beskyllningar för omanlighet såsom exempel på ärekränkning i det västnordiska rättsområdet. Ordet arg förekommer emellertid icke i någon av våra medeltidslagar, vare sig i samband med ärekränkning eller annorledes.[4] I det svenska medeltidsspråket[5] för övrigt förekommer dock ordet arg med avledningar allt oftare under inflytande från tyskan. När sedan orden arg och arghet upptagas i 1734 års lag, äro de icke några nyskapelser av Lagkommissionen, särskilt som arg med avledningar ymnigt förekom i bibelöversättningen. Ifrågasättas kan dock, huruvida icke uttrycket *dolus malus* utövat inflytande på uttrycket *argt uppsåt*.

Det faller utom ramen för denna framställning att i detalj undersöka, huru 1734 års lag kommit att beskriva det subjektiva rekvisitet vid åtskilliga brott såsom *argt uppsåt* eller *arghet*. Så mycket må emellertid nu framhållas, att rekvisiten förekomma i fyra fall, varest det är fråga om vilseledande medelst oriktig uppgift, nämligen rubbande av råmärken (13: 3 JB), falsk angivelse (60: 1 och 2 MB) och osant förtal (60: 4 MB) samt rättegångsmissbruk

---

[1] Svenska Akademiens Ordbok, Bd 2 (Lund 1903), sp. A 2202—2212 och 2216—2218 u. o. *arg* och *arghet*.

[2] J. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer. 4. Ausg. Bd. 2 (Leipzig 1899), s. 206 f. och W. E. Wilda, Das Strafrecht der Germanen (Halle 1842), s. 786 f.

[3] Alvar Nelson, Envig och ära (1945), s. 73 f.

[4] Schlyter, Ordbok till Samlingen af Sweriges Gamla Lagar (S. S. G. L., Bd 13. —Lund 1877).

[5] K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket, Bd 1 (Lund 1884—1918), s. 46—47 u. o. *argh, argha, argher, arghet;* Supplement, H. 1 (1925—26), s. 21—22 u. o. *argha, arghelika, argher, arghet.* — Den tidigaste förekomsten av ordet *arghet* i betydelsen 'skada' är från år 1487. *Argt uppsåt* förekommer tidigast år 1525 i K. Gustaf den förstes registratur, 2 (Sthm 1864), s. 68: »argt wpsaath» (med betydelsen 'avsikt att skada').

(29: 1 RB). Eljest finner man rekvisitet i några disparata stadganden (11: 3 och 43: 3 MB). Av några stadganden framgår, att man uppfattat attributen *arg* och *ond* såsom synonymer (43: 3 och 60: 5 MB). Denna mening företrädes även av Lagkommittén, som i motiverna beskriver det arga uppsåtet såsom *ont uppsåt*.[6]

Man har anledning att uppmärksamma, att betydelsen av rekvisitet argt uppsåt vid ett tillfälle under Ständernas behandling år 1731 av Lagkommissionens förslag till Missgärningsbalk blev föremål för närmare prövning, nämligen vid granskningen av stadgandet (5: 1) om ärekränkning mot Konungen. Förslaget, som i hithörande delar var likalydande med 5: 1 MB, handlade om den, som »lasteliga talar» emot Konungen. Om den förda diskussionen berättas i protokollet[7]:

»Wid 1 § uplästes Hr Abrahamsons påminnelse, så lydande: Här står, at den, som lasteliga talar emot Konungen, skall halshuggas, men hwarföre den limitation, som i cap. 9 Konungabalken LL. finnes, nembligen om han ey kan det fulltyga, skall gås förbij, är ey at uträkna, med mindre det wises, at Sweriges lag är härutinnan obillig.

Cammarrådet Wulfwenstierna swarade, at Lagcommisionen redan projecterat en sådan ändring i denne §: 'Hwar som af argt upsåt försmädeligen talar eller skrifwer emot Konungen eller Drottningen eller den, som till efterträdare i regementet förklarad är, eller och emot rikets styrelse, miste lifwet.'

Preste- och Borgareståndet utlåto sig, at 'argt upsåt' kunde gå ut, emedan de orden eljest torde gifwa anledning till ursäckter och undanflyckter.

I synnerhet tyckte Hr Professor Melander, at 'argt' borde uteslutas, ty ett sådant upsåt kan aldrig wara godt.

Hwilken Hr Professorens anmerkning allmenneligen bifölls.»

Den regel, att endast den, som icke kunde förebringa bevisning om sanningen av sitt tillmäle, var brottslig, vilken fanns i Kristoffers Landslag (KB 9), var, såsom framgår av de av Schlyter[8] redovisade varianterna angående bevisningen, den i äldre rätt gällande regeln. Därifrån föreslog Lagkommissionen undantag, i det att alla äreröriga yttranden ansågos böra förbjudas. Emellertid fann man behov av en inskränkning till de fall, då yttrandet tillkommit av argt upp-

[6] Lagkommitténs Förslag (1832), Motiver, s. 65 f.

[7] Sjögren, Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686—1736, 8 (Ups. 1909), s. 64 f.

[8] Schlyter, Konung Christoffers Landslag (Samling af Sweriges gamla lagar, Bd 12, Lund 1869), s. 26. Det förtjänar anmärkas, att begränsningen genom bevisningsregeln saknas på motsvarande ställe i Stadslagen (KB 8).

sått. Denna inskränkning träffade emellertid icke med nödvändighet de fall, som avsågos i Landslagen. Det projekterade förslaget förföll, och det äldre fick bestå. Om dess innebörd har jag ovan (s. 19) närmare yttrat mig.

Om man, såsom jag tror, sålunda rimligen måste inlägga någon betydelse i *rekvisitet arghet* i 1734 års lag, ligger det nära till hands att hänföra det till gärningsmannens *sinnelag*, vare sig man därvid fäster avseende vid hans *bevekelsegrunder (motiv)* till brottet eller vid det *ändamål*, till vars förverkligande den brottsliga gärningen var ett medel. Den illvilja, som sålunda tar sig uttryck i den brottsliga handlingen, består i de typiska fallen däri, att det verkliga förhållandet undanröjes. Detta sker någon gång såsom *självändamål*, men vanligen såsom *medel* till ett eljest icke brottsligt *ändamål*. Det sistnämnda förhållandet föreligger i de tre nämnda brottstyperna. Gränsmärkena rubbas för att förvilla annans rågång, den falska angivelsen göres för att orättmätigt draga straff över annan, och förtalet sker för att utan fog skada annans anseende eller förtroendet till honom.

Det är karakteristiskt för det arga uppsåtet, att det i lagen sättes i *motsats till ett mindre brottsligt uppsåt*. Råbubbningen straffades lindrigare, om gärningen skedde av *okynne eller överdåd*. Angivaren gick straffri, om han haft *halva bevis* å sin sido. Förtalaren förskyllde blott straff för förolämpning, om beskyllningen framställts *i vredes mode*. Den, som missbrukade rättegång, förskyllde straff, endast när processen inletts *emot klara skiäl och bättre vett*.[9] Vad är det nu, som skiljer de båda skuldgraderna inom uppsåtet? Ligger argheten däri, att gärningsmannen handlat *mot bättre vetande* eller förövat brottet *i avsikt att skada*? I det förra fallet betecknar den lägre skuldgraden *god tro*, i det senare *frånvaro av skadeavsikt*. För egen del är jag benägen att hålla på den senare tolkningen.

Ser man nämligen på de stadganden, där det arga uppsåtet förekommer, förutsättes *momentet vetande* i uppsåtet eller angives ut-

[9] I nu gällande 9: 1 RB stadgas ansvar för part, som mot bättre vetande inleder eller föranleder rättegång i tvistemål. Om det där ifrågavarande subjektiva rekvisitet anförde Processlagberedningen (SOU 1938: 44, s. 134 f.): »För inträdande av straff fordras, att partens talan är ogrundad och att han insett detta. Däremot förutsättes ej, såsom enligt omförmälda stadgande i rättegångsbalken, att parten skall ha handlat av arghet.»

tryckligen. Detta moment antydes i gärningsbeskrivningarna *förvilla* och *ljuga* och uttryckes i rekvisitet *falskeligen*. Argheten har säkerligen kvar sin förankring i sinnelaget. Den moraliska förkastelsedom, som drabbade den arge, tillvaratogs av lagstiftaren och förhöjde straffet å gärningen.

Frågan om *betydelsen av rekvisitet arghet* skulle sålunda enligt min mening, såvitt rörer 1734 års lag, ligga inom ramen för gärningsmannens sinnelag. Naturligtvis hindrar icke en sådan tolkning, att den arge handlat mot bättre vetande. Fastmera synes detta vara en handling, som just härrör från ett sådant sinnelag. Det ligger emellertid närmare till hands att anknyta vetande-momentet till andra brottsrekvisit. Argheten är för lagstiftaren icke blott ett sinnelag utan en *sinnesriktning* med utlopp i en brottslig gärning. Det är *lusten att skada*, som lagstiftaren icke kan betvinga, men vars verkningar han kan bekämpa.

Frågan om betydelsen av rekvisiten »af argt upsåt» och »af arghet» vid falsk angivelse i 60 kap. Missgärningsbalken blev år 1859 föremål för överläggning inom Juridiska föreningen. Därvid yppades två åsikter.[10] Enligt den förra, vari mötets ledamöter huvudsakligen instämde, innebar rekvisitet, att saken skulle vara mot bättre vetande icke allenast instämd utan även fullföljd. Denna ståndpunkt stödde sig på Lagkommissionens svar[1] å P. Abrahamssons anmärkning vid förslaget till 60: 1 Missgärningsbalken:

»Här talas intet om den, som har några omstendigheter at gå på, uthan dichtar up och liuger emot bettre wetande på en annan och will bringa en om lifwet.»

I fråga om betydelsen av rekvisitet fäste en ledamot uppmärksamheten på ett uttalande i frågan av Nehrman[2]:

---

[10] Juridiska föreningens tidskrift. 19:e häftet (Sthm 1859), s. 158—162: diskussion av frågan »Hvad förstås med orden 'af argt uppsåt', 'af arghet' i 60 kap. 1—2 §§ Missgernings Balken?».

[1] Sjögren, a. a., s. 79. — Lagkommissionens svar och Abrahamssons anmärkning voro redan tidigare i litteraturen kända genom Lag-Commissionens Förslag till Sweriges Rikes Lag af år 1734; jemte de wid samma Förslag gjorde anmärkningar, Lag-Commissionens derå afgifna swar, samt Riksens Ständers förhandlingar och Beslut wid Lagens granskning och antagande å Riksdagarne 1731 och 1734 (Sthm 1841), s. 125 f. Detta arbete hade enligt uppgift hos B. Meijer, Svenskt literaturlexikon (Sthm 1886), s. 131 utgivits av J. H. Backman och A. Faxe (vilken år 1841 blev ledamot av Lagberedningen).

[2] Nehrman, a. a., s. 305.

»Ty tilwitelsen bör ske af *argt upsåt* ... Thetta består theruti, at han wil bringa en oskyldig under lifsstraff eller sådant, hwarmed äran bortmistes; ... hwilket arga upsåt thet ordet *falskeliga,* 60 C. 1 § Missg.B. antyder, och af sielfwa ransakningen slutas kan.»

Det är naturligtvis vanskligt att fördela betydelsen av rekvisitet *falskeliga och af argt upsåt* på de olika momenten. Mötets ståndpunkt torde väl innebära, att falskeliga blott betyder, att utsagan skall vara objektivt osann och att argt uppsåt innefattar medvetandet därom. En sådan uppfattning av rekvisitet i 60: 1 Missgärningsbalken synes mig vara ganska naturlig. Just i dessa fall framträder skadeavsikten däri, att angivelsen sker mot bättre vetande. Det är emellertid måhända vanskligt att begränsa rekvisitet arghet till ond tro i andra fall. Man kan hos Nehrman se en benägenhet att uppfatta det arga uppsåtet dels såsom vanligt uppsåt, dels såsom kvalificerat uppsåt i förhållande till privilegierat uppsåt. I sin principiella framställning av skulden har han, såsom vi sett (se ovan s. 339), icke begränsat det arga uppsåtet till ond tro.

Den senare åsikten, som hade åtskilliga förespråkare, anslöt argheten till den brottsliga *viljans riktning* emot »det rätta», och man menade, att lagstiftaren i 60: 1 Missgärningsbalken åsyftat det fall, då angivelse skett icke till följd av liden orätt eller för den allmänna rättsordningens återställande utan i skadeavsikt. Några anförde, att hämndbegär eller andra låga *bevekelsegrunder* jämväl åsyftades.

Det kan icke påstås, att 1864 års Strafflag undanröjde de tolkningssvårigheter, som yppats vid tillämpningen av 60 kap. Missgärningsbalken. Lagkommitténs motiver lämnade icke någon upplysning om innebörden av rekvisitet, och de förändringar, som dess förslag särskilt med avseende å rätten att bevisa sanningen av gjort tillmäle undergick, vållade än mera tvekan om den åsyftade meningen. I anslutning till det, som tidigare anförts i fråga om sanningsbevisningen (se ovan s. 131 f. och s. 191 f.), må här blott anmärkas, att bevisningsrätten med avseende å beskyllning om brott begränsades till de fall, där rätt till angivelse förelegat eller befogenhet att föra skadeståndstalan funnits, och att varje bevisning om sanningen av annat tillmäle förbjöds, såvida icke laga dom redan förelåg. Vad vi nu skola undersöka, är, huruvida doktrinen och rättspraxis lyckats bringa klarhet i frågan om rekvisitets betydelse vid beskyllning om brott.

I fråga om falsk angivelse gjordes i strafflagen skillnad mellan de

fall, då sådan angivelse skedde falskeligen (16: 1 SL) och dem, där den skedde av obetänksamhet och utan argt uppsåt (16: 4 SL). Med avseende å beskyllning om brott (16: 7 SL) skilde man mellan beskyllning av arghet och av obetänksamhet. Enligt Carléns[3] mening hade rekvisitet arghet i båda fallen betydelse av ond tro, och 16: 7 första stycket skulle sålunda blott tillämpas, när beljugandet skett *mot bättre vetande*.

Hammarskjöld[4], som iakttog, att tillmälets sanning ej hade betydelse för frågan om beskyllningens brottslighet vid förtal enligt 16: 8 SL, varest rekvisitet arghet även förekommer, ville i stället anknyta rekvisitet arghet till viljandets *motiv* eller *ändamål*. Han trodde det hava varit Lagkommitténs mening, »att uppsåtets bestämmande såsom 'ondt' skulle utmärka, att gerningsmannen haft det skadande syftet med sin gerning», och tillade, att argheten även omfattade gärningar, framsprungna »af hämndlust eller skadebegär eller för att genom hans vanryktande sjelf vinna en fördel».

De båda framställda åsikterna sammanslogos av Hagströmer[5], som fann argheten innehålla såväl ond tro som skadeavsikt. Thyrén[6] och Bergendal[7], vilka båda anknyta tolkningen till förhållandet vid falsk angivelse, ansluta sig till Hagströmers tolkning av rekvisitet arghet, och Stjernberg[8] synes hava haft samma åsikt.

En annan uppfattning möter hos Bjerre[9], enligt vilken det särskilda subjektiva rekvisitet i själva verket uttryckte kravet på

[3] Carlén, a. a., s. 303 f.; jfr s. 289 f.

[4] Hammarskjöld, a. a., s. 138 f.

[5] Hagströmer, a. a., s. 28 f. — Det må tillfogas, att Hagströmer med avseende å ett annat stadgande i Strafflagen hyste annan åsikt om betydelsen av rekvisitet arghet. I enlighet med Lagkommitténs förslag, vilket saknar direkt motsvarighet i äldre rätt, upptogs i 15: 10 SL ett stadgande om visst slags olaga häktning för brott, för vars tillämplighet erfordrades, att häktningen ej skett av arghet. I anslutning härtill yttrade Hagströmer (Svensk straffrätt. Bd 2, Upps. 1906—1909, s. 360): »Uttrycket 'af argt uppsåt' betecknar, att åtgärden motiverats af en afsikt att rättsstridigt skada eller bereda sig fördel på dennes bekostnad.»

[6] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 19 f., varest han anför, att begreppet arghet innefattar ett ihärdigt fasthållande av beskyllningen och sålunda i viss mån hade innebörden av berått mod i motsats till hastigt mod. Detta blev av Barklind (SvJT 1920, s. 144 f.) häftigt bestritt.

[7] Bergendal, Straffrätt..., s. 347 f.; jfr s. 344 f.

[8] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 24 f.

[9] Bjerre, a. a., s. 146 f.

medvetande om gärningens rättsstridighet. Han menar nämligen, att skadeavsikten blott kan sägas vara för handen, när gärningsmannen handlat i klart medvetande eller med riktig kännedom om de omständigheter och fakta, som gjort handlingen till en rättsstridig handling.

Inom *doktrinen* hava sålunda skiftande åsikter kommit till uttryck om betydelsen av rekvisitet arghet i 16: 7 SL. Enligt Carlén innefattade rekvisitet anspråk på *ond tro,* enligt Hammarskjöld och Bjerre krav på *skadeavsikt* samt enligt Hagströmer, till vars åsikt Thyrén, Bergendal och Stjernberg torde ha anslutit sig, samtidiga krav på *ond tro och skadeavsikt.*

I *rättspraxis* har frågan om innebörden av rekvisitet arghet i 16: 7 SL egentligen först i ett nyligen avgjort mål blivit närmare prövad. Av alla i Nytt juridiskt arkiv refererade mål om beskyllning för brott har Högsta domstolen blott i ett fall (NJA 1922 s. 553), vilket väsentligen gällde ett helt annat spörsmål (se ovan s. 144), funnit anledning att tillämpa 16: 7 första stycket SL. I det nyligen lagakraftvunna målet mellan allmän åklagare och G. Möller (Svea HovR, akt B 174/1949) har frågan om betydelsen av rekvisitet arghet blivit ingående prövad. Ehuru Hovrättens ståndpunkt icke kan tillmätas den betydelse, som tillkommer en Högsta domstolens åsikt, förtjänar målet att uppmärksammas.

I likhet med Rådhusrätten fann Hovrätten meddelaren hava framställt beskyllningen i *skadeavsikt,* varemot Hovrätten i olikhet mot Rådhusrätten icke fann det vara styrkt, att beskyllningen, som var osann, framställts i *ond tro.* På denna grund ansågs han icke vara förvunnen att hava av arghet framställt beskyllningen. Hovrätten anslöt sig därmed till den tolkning av rekvisitet arghet, som först framställts av Hagströmer.

Redan Lagkommittén kom genom den föreslagna bevisningsregeln (se härom ovan s. 131 f.) att kräva något annat än *utsagans osanning.* Man krävde nämligen, att meddelaren skulle styrka dess sanning, vilket innebar, att det för brottslighet var till fyllest med *frånvaro av bevisning om utsagans sanning.* I enlighet härmed borde det i subjektivt hänseende ha varit tillräckligt, att meddelaren varit medveten därom, att han icke kunde styrka sin uppgift. När sedermera bevisningsreglerna än mera skärptes till meddelarens nackdel, krympte det subjektiva rekvisitet än mera samman. Man behövde icke längre ha varit medveten därom, att utsagan var osann, utan

blott därom, att man icke kunde i den ordning 16: 13 SL stadgade bevisa utsagans sanning.

Menar man, såsom Bjerre icke utan fog gör, att den rest av bevisningsrätt, som ännu bevarats i 16: 13 SL, icke hör till det objektiva rekvisitet vid ärekränkning, utan är ett utflöde av rätten att begagna offentlig handling eller väcka talan vid domstol om den brottsliga gärningen, finnes det ej längre något skäl att uppställa utsagans osanning såsom objektivt rekvisit vid förtalsbrotten, och anledning saknas då att uppställa något krav på medvetande om utsagans osanning såsom subjektivt rekvisit. Även om man icke går så långt som Bjerre, kanske därför att man icke av talerätten får rätten till omtalande utom rätta, måste man medgiva, att det subjektiva rekvisit, som svarar mot det möjligen resterande objektiva rekvisitet, är alltför komplicerat och saknar psykologiskt sammanhang med den gärningstyp, som förtalsbrottet utgör.

Det lärer nämligen icke förhålla sig så, att den, som i subjektiv övertygelse om uppgiftens sanning står i begrepp att meddela den till annan, grubblar över innebörden av stadgandet i 16: 13 SL. Endast av en publicist skulle man kunna begära en sådan kunskap och eftertanke, men han behöver i verkligheten icke av straffbudets hot avskräckas därifrån, ty han vet väl, att tryckfrihetsåtal sällan inträffa och ännu mera sällan lyckas. För honom ligger den tillbakahållande kraften i hänsynen till möjligheten, att saken kommer under prövning av Pressens opinionsnämnd.

Det är i och för sig förklarligt, att man känt behov av en skillnad mellan god och ond tro vid ärekränkning. En sådan uppdelning har i åtskilliga andra länder företagits, och det förtjänar verkligen att övervägas, om den kunde komma i fråga i svensk rätt. Däremot tror jag det icke kunna påvisas, att den gällande rätten innehåller en sådan distinktion. Den företagna laghistoriska undersökningen och den språkliga granskningen ha icke lämnat stöd för uppfattningen, att så varit avsett. Fastmera bygger skillnaden mellan arghet och obetänksamhet på förhandenvaron eller frånvaron av skadeavsikt *(animus injuriandi)*. Denna skadeavsikt föreligger naturligtvis regelmässigt i de fall, där någon *mot bättre vetande* lämnat osann uppgift, men anknyter icke nödvändigtvis till *kännedomen* om utsagans oriktighet, utan hänför sig till meddelarens *sinnesriktning*.

Den ståndpunkt, som jag sålunda intagit gentemot flertalet inom

svensk doktrin och mot rättspraxis, sådan den kommit till uttryck i det åberopade rättsfallet, har emellertid icke enbart historiskt berättigande utan medgiver även vissa fördelar vid behandlingen av förekommande ärekränkningsmål. Ur denna synpunkt skola vi nu uppmärksamma frågan om möjligheten att upprätthålla kravet på ond tro vid osant förtal.

Den fråga, som för domstolen med den tolkningen av rekvisitet arghet, att det avser ond tro, uppställer sig, gäller möjligheten att nå insikt om meddelarens tilltro till den av honom meddelade uppgiften. Blott när meddelaren av egen uppriktighet eller hans advokats oskicklighet erkänner sig hava handlat mot bättre vetande eller bevisning därom i undantagsfall kan förebringas, kan domstolen med gott samvete döma honom för osant förtal mot bättre vetande. Eljest nödgas domstolen antaga, att ärekränkaren varit i god tro. Därvid uppkommer stundom den situationen, att meddelarens åberopade medborgerliga ställning får inflytande på frågan, huruvida han måste anses hava varit i god eller ond tro.

Man måste komma ihåg, att ärekränkningsbrotten äro framsprungna ur mycket komplicerade känslolägen och att de förekommande yttrandena ofta bygga på ett mer eller mindre ensidigt betraktelsesätt. Det är brott, som förekomma inom alla samhällsklasser, och de förövas av alla slags människor. Man måste därför taga sig väl till vara för synpunkter, byggda på tilliten till endera parten i hans tidigare kända verksamhet. Det ter sig för den skull vanskligt att i avsaknad av betryggande utredning avgöra, huruvida meddelaren handlat mot bättre vetande eller ej. Vad man däremot kan pröva är, huruvida han på de för honom vid tillfället kända omständigheterna hade *grundad anledning* till uttalandet. Denna fråga är emellertid av helt annan beskaffenhet och faller utom ramen för det subjektiva rekvisitet.

Det kunde tyckas, att det skulle vara lika svårt att konstatera *förhandenvaron av skadeavsikt*. Så visar sig emellertid mera sällan vara fallet. Man har därvid så mycket objektiva kännetecken att taga fasta på, och man kan därför slutligen våga ett antagande om förhandenvaron eller frånvaron därav. Ser man på *tillvägagångssättet,* röjer sig ofta det avsiktligt skadliga förtalet i det förstulna meddelandet. Vad angår *tillvaratagandet av andra intressen,* sker detta mera sällan vid förtal, förövat i skadeavsikt, ehuru intressekollisioner naturligtvis även där kunna föreligga. Av betydelse

är till sist utredning av *de personliga relationerna* mellan parterna eller dem närstående.

2. Obetänksamhet.

Det är ett allmänt känt förhållande, att närhelst lagstiftaren inom en brottstyp uppställer en kvalificerad och en privilegierad art, den senare kommer att bliva den i rättstillämpningen vanligast förekommande. Förhandenvaron av beaktansvärda intressen till gärningsmannens förmån ävensom arten av hans bevekelsegrunder och ändamålet med handlingen göra domaren benägen att spara den strängare brottsarten för de verkligt svåra fall, vilka sällan hända inom hans domkrets. Så har också blivit förhållandet vid 16: 7 SL. Såsom jag redan antytt, händer det endast sällan, att någon förklaras skyldig jämlikt stadgandets första stycke, som i subjektivt hänseende kräver arghet, varemot övriga fall anses vara av obetänksamhet tillkomna och förty falla under dess tredje stycke.

Frågar man sig nu, vad som rätteligen kan avses med *rekvisitet obetänksamhet* i 16: 7 SL, finner man icke svaret i lagens förarbeten. I motiverna till stadgandet lämnas ingen upplysning därom, och motsatsställningen arghet-obetänksamhet återfinnes varken i 1734 års lag eller i Strafflagen. Negativt kan man beskriva rekvisitet obetänksamhet såsom avseende de fall, vilka utan att vara av arghet begångna likväl falla in under 16: 7 SL. Långt svårare är det att giva en positiv bestämning. Medan man i rättspraxis nöjt sig med den negativa bestämningen, har doktrinen försökt giva en positiv definition.

Carlén[1], som uppfattat argheten såsom ond tro, ansåg obetänksamheten förutsätta, att meddelaren antastat annan, utan att iaktta den försiktigheten att göra sig underrättad om dennes skuld eller oskuld, och sålunda gjort sig skyldig till straffvärt lättsinne eller vårdslöshet. Enär Carlén förutsatte *animus injuriandi* vid alla förtalsbrott, hänförde han alltså till de av obetänksamhet begångna dem, där gärningsmannen endast lättsinnigt förbisåg, att hans obetänkta yttrande, vilket skett i god tro, kunnat skada annan i allmänna omdömet.

Hammarskjöld[2] däremot, som antog argheten avse gärningsmannens motiv eller ändamålet med handlingen, hänförde un-

[1] Carlén, a. a., s. 303 f.

[2] Hammarskjöld, a. a., s. 139.

der obetänksamhet de fall, där vanryktandet icke varit gärningsmannens önskan, utan utsagan tillkommit av bristande eftertanke.

Även i fråga om rekvisitet obetänksamhet sammanfattar Hagströmer[3] resultaten av Carléns och Hammarskjölds tolkningar och förklarar obetänksamheten föreligga, när arghet ej är för handen, d. v. s. när förtalet tillkommit antingen utan skadeavsikt eller utan ond tro. Denna ståndpunkt utvecklas vidare av Stjernberg[4], som till obetänksamheten även hänför oursäktligt antagande av utsagans bevisliga sanning.

Thyrén[5] anknöt tolkningen av rekvisiten arghet och obetänksamhet i 16: 7 SL till stadgandena i 16: 1 och 4 SL och utvecklade en synnerligen invecklad lära om innebörden av dessa båda begrepp. Det är för Thyréns framställning karakteristiskt, att han framställer obetänksamheten såsom uttryck för *hastigt mod* och däri innesluter förutom de delar av uppsåt, som ej avsåges med arghet, även vissa fall av *vållande*. Ehuru Bergendal[6] nära anslöt sig till Thyréns tolkning, betonade han, att förtalsförbrytelsen även vid obetänksamhet skulle vara uppsåtligen förövad.

Den mest komplicerade tolkningen av begreppet obetänksamhet presterades emellertid av Bjerre[7], som dit hänförde de fall, där gärningsmannen icke hade haft, men kunde och borde hava haft medvetande och kännedom om de omständigheter och fakta, vilka gjorde handlingen till en rättsstridig handling. Bjerre framhävde särskilt, att rekvisitet hänförde sig icke blott till de i lagen uttryckta brottsrekvisiten utan även till de delar därav, som icke kommit till uttryck i lagen. Såsom jag redan nämnt, åsyftade Bjerre därmed fall av villfarelse om uppgiftens sanning vid intressekollision. Bjerre fann sålunda, att obetänksamheten avsåge förutom fall av uppsåt även fall av vållande.

Av det nu sagda torde framgå, att rekvisitet obetänksamhet, som icke av lagstiftaren förklarades, blivit föremål för så skiftande tolkningar, att ovisshet om dess innebörd alltjämt råder och icke visar tecken att skingras. För egen del tror jag icke, att lagstiftaren avsett att under obetänksamhet inrymma andra än uppsåtliga gär-

[3] Hagströmer, Anteckningar, s. 28 f.
[4] Stjernberg, Strafflagen kap. 16, s. 25 f.
[5] Thyrén, Kommentar till strafflagen kap. 16, s. 19 f.
[6] Bergendal, Straffrätt, s. 347 f.; jfr s. 344 f.
[7] Bjerre, a. a., s. 150 f.

ningar. Vid sådant förhållande utgöra arghet och obetänksamhet tillsammans hela begreppet uppsåt. Var gränsen mellan de nämnda rekvisiten går, är likväl, såsom framställningen utvisat, långtifrån klart.

Rättspraxis lämnar icke besked i fråga om tolkningen av rekvisitet obetänksamhet, ty inga rättsfall klarlägga, huruvida även fall av vållande räknas dit. Visserligen kan man förklara utgången av några mål om villfarelse vid ärekränkning genom att förläna rekvisitet obetänksamhet även åt vissa fall av vållande, men andra rättsfall i samma ämne kvarstå då utan förklaring.

b. *Vid andra förtalsbrott.*

Det subjektiva rekvisitet vid beskyllning om annan gärning än brott (16: 8 SL) undergick under lagarbetet invecklade förändringar, vilkas innebörd aldrig torde kunna helt klarläggas. I Lagkommitténs år 1832 tryckta förslag (se Bilaga E) bestraffades sådant tillmäle såväl vid utspridande som fortspridande både vid arghet och obetänksamhet. Därutinnan gjorde Lagberedningen i dess första skede (se Bilaga G) den förändringen, att fortspridande bestraffades blott, när det skett av arghet. Genom att utbryta stadgandet om obetänksam beskyllning för brott till ett särskilt stadgande åstadkom Lagberedningen i dess avgivna förslag (se Bilaga H), att hänvisningen från beskyllning om annan gärning än brott till tillmäle om brott kom att avse blott beskyllning av arghet. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida så varit avsett. I motiverna[8] angives nämligen ett helt annat skäl för omredigeringen:

»Då stadgandet i 3:dje momentet af 6 § i lagförslaget skulle kunna så missförstås, att det endast hade afseende på nästföregående 2:dra moment, har Beredningen funnit lämpligare att i en särskild § upptaga detta stadgande.»

Lagutskottet vid 1848 års Riksdag (se Bilaga I) lämnade stadgandena i dessa delar utan anmärkning. I det inom Justitiedepartementet utarbetade förslag, som år 1862 förelades Högsta domstolen till granskning, hade emellertid det ur beskyllning om brott utbrutna stadgandet om obetänksamt tillmäle ånyo infogats i samma §, som behandlade sådan beskyllning av arghet, och hänvisningen från

[8] Lagberedningens Förslag till Straff-Balk (1844—45), Motiver, s. 36.

stadgandet om tillmäle om annan gärning än brott till detta stadgande synes sålunda, såvitt angår utspridande av rykte, hava avsett såväl arghet som obetänksamhet. Den av Högsta domstolen vid förändringen av regeln om sanningsbevisning företagna förändringen av det objektiva rekvisitet vid beskyllning om annan gärning än brott medförde jämväl en omredigering av det subjektiva rekvisitet. Medan man vid fortspridande av sådant rykte, som avsåges i 16: 8 SL, alltfort krävde argt uppsåt, talade man vid utspridandet av sådant rykte om »avsikt såsom i 7 § sägs». Det är nu vår uppgift att undersöka innebörden av de subjektiva rekvisit, som 16: 8 SL sålunda innehåller, och pröva, huru de gärningar bedömas, vilka icke uppfylla de angivna subjektiva rekvisiten.

1. »Avsikt såsom i 7 § sägs.»

Av grundläggande betydelse för tolkningen av detta rekvisit är Justitierådet Södergrens yttrande (se ovan s. 192 och 194) till Högsta domstolens protokoll år 1862 om innebörden av de föreslagna förändringarna av stadgandet om andra förtalsbrott än beskyllning om brott.

Enligt Södergrens ståndpunkt berodde brottsligheten av de ifrågavarande förtalsbrotten icke på utsagans osanning utan på dess obehörighet. Under sådana förhållanden fann han det vara utan betydelse, huruvida smädaren hållit sig till sanningen eller ej. Brottsligheten betingades i stället av dennes arga (onda) uppsåt och syfte att skada eller vanrykta. Därest Södergren velat inlägga någon bestämd betydelse i rekvisitet arghet kan det sålunda icke rimligen avse annat än meddelarens bevekelsegrunder (motiv).

I *doktrinen* vållade lagens ord genast bekymmer, vilka icke lättades av Södergrens yttrande. Carlén[9] anmärkte sålunda, att någon avsikt icke funnes i 7 § angiven men tillade, att den åsyftade avsikten näppeligen kunde vara annat än den för alla förtalsbrott karakteristiska skadeavsikten *(animus injuriandi)*, vilket ock framginge av Södergrens yttrande. För Hammarskjöld[1], som uppfattade rekvisitet arghet såsom skadeavsikt, stod det klart, att den åsyftade avsikten vore just argheten, vilket enligt hans mening

[9] Carlén, a. a., s. 301 f.
[1] Hammarskjöld, a. a., s. 137 f.

bestyrktes jämväl därav, att med denna tolkning samma subjektiva rekvisit erfordrades såväl vid utspridande som vid fortspridande.

Enligt Hagströmers[2] mening gällde den åsyftade avsikten argheten, enär det i 7 § icke talades om någon annan avsikt än den, som betecknades med detta ord. Hagströmer synes sålunda ha förgätit, att ett i skadeavsikt fällt yttrande i god tro efter hans tanke borde hänföras till rekvisitet obetänksamhet. Till samma resultat som Carlén och Hagströmer kom Bjerre[3], som till stöd för sin åsikt anförde Hammarskjölds laghistoriska utredning. Stjernberg[4] anslöt sig till Hagströmers uppfattning och fann det i lagen brukade uttrycket klarlägga, att rekvisitet arghet i 16: 7 SL omfattade förutom skadeavsikt, som avsågs i 16: 8 SL, även ond tro, vilken saknade betydelse i 16: 8 SL.

Thyrén[5] nöjde sig icke med den av Hammarskjöld utförda laghistoriska utredningen utan påvisade, att det vore tänkbart, att lagstiftaren verkligen åsyftat den skillnaden mellan utspridande och fortspridande av rykte, som i 16: 8 SL förmäles och att det förra i motsats till det senare omfattade förutom arghet även annat utspridande i skadeavsikt. Bergendal uttalar icke någon bestämd mening i denna fråga.

I själva verket torde det ej vara möjligt att genom laghistorisk analys få klarhet om den åsyftade innebörden av uttrycket »i avsikt såsom i 7 § sägs». Man måste emellertid medgiva, att det brukade uttrycket icke torde ha varit fullt ut synonymt med rekvisitet arghet, enär man i så fall måste anse skiftningen i uttryckssätten vid utspridande och fortspridande vara vilseledande. Under sådana förhållanden kommer man åter till den uppfattning, som jag vid tolkningen av Södergrens yttrande uttryckt, att argheten på den tiden avsåg gärningsmannens bevekelsegrunder (motiv). Ur rättspolitisk

---

[2] Hagströmer, a. a., s. 27.

[3] Bjerre, a. a., s. 135 f.

[4] Stjernberg, a. a., s. 24 f.

[5] Thyrén, a. a., s. 55 f. — Thyrén har uppmärksammat, att i 2:a upplagan (1839) av Lagkommitténs Förslag till Allmän Criminallag stadgandet om tillmäle om brott (18: 6) endast upptager första stycket av 1832 års föreslagna stadgande (se Bilaga E). Thyrén uppfattar förändringen såsom tecken på ny åsikt inom Lagkommittén; i själva verket är den ett redigeringsfel av 2:a upplagans utgivare. Lagkommitténs slutliga ståndpunkt angavs i dess år 1833 avgivna (tr. 1834) Utlåtande (se Bilaga E *in fine*) och återfinnes även i 2:a upplagan av Utlåtandet (1840).

synpunkt kan man anföra goda skäl för skillnad i det subjektiva rekvisitet vid utspridande och fortspridande.

Naturligtvis fick *rättspraxis* ett problem vid tolkningen av rekvisitet »i avsikt såsom i 7 § sägs» vid behandlingen av alla fall av utspridande av rykte, som i 16: 8 SL avses. Bland de i Nytt juridiskt arkiv refererade målen om ärekränkning åberopas 16: 8 SL av domstolarna i rättsfallen 1898 s. 275, 1905 s. 174, 1906 s. 201, 1910 s. 19 och s. 130, 1913 s. 605 och s. 648, 1919 s. 56, 1922 s. 306, 1934 s. 121, 1935 s. 521, 1936 s. 189 och s. 614 samt 1941 s. 597. Vid studium av dessa rättsfall finner man, att Högsta domstolen icke gjort ändring i underrätts domskäl, att gärningen i rättsfallen NJA 1913 s. 605 och s. 648 förövats av »arghet» eller av »argt uppsåt». I ett senare rättsfall fick Högsta domstolen anledning att närmare precisera sin uppfattning om innebörden av rekvisitet i »avsikt såsom i 7 § sägs».

NJA 1922 s. 306. En rådman upprättade boupptecknigen i ett konkursbo, i vilket en landsfiskal var ombud för några borgenärer. I sådan egenskap hade landsfiskalen uppsökt en borgenär och vid samtal i ärendet yttrat, att han skulle tillse, att rådmannen, som skulle ha betingat sig ett arvode av 1,200 kr. för boupptecknigen, ej bleve vald till god man i konkursen. Uppgiften om arvodet var emellertid felaktig, enär det betingade arvodet ej uppginge till mera än 525 kr. Landsfiskalen hade vid hastig granskning misstagit sig och uppfattat en annan post såsom arvodesposten. Misstaget var i viss mån förklarligt. Vid talan om ärekränkning ogillade domstolarna rådmannens talan mot landsfiskalen. RR, i vars utslag HovR ej gjorde ändring, anförde, att argt uppsåt ej påvisats. HD fann det däremot ej utrett, att landsfiskalen därvid varit medveten om uppgiftens oriktighet eller att han ändock handlat i uppsåt att skada eller vanrykta rådmannen. JR von Seth fann den omständigheten, att landsfiskalen måtte ha handlat av obetänksamhet, icke kunna medföra straffrihet utan allenast komma i beaktande vid straffmätningen.

Såsom framgår även av rättsfallsreferatets vinjett innebar Högsta domstolens ståndpunkt, att obetänksamt förtal avseende gärning, som i 16: 8 SL sägs, ej vore brottslig jämlikt sagda lagrum, enär den erforderliga avsikten avsåge ond tro eller annan skadeavsikt. Högsta domstolens tolkning av det ifrågavarande rekvisitet överensstämmer med den uppfattning av begreppet arghet, som jag ovan (s. 379 f.) framställt. Högsta domstolens ståndpunkt har sedermera i andra rättsfall blivit närmare utvecklad.

I det ovan i annat sammanhang refererade rättsfallet NJA 1934

s. 121 (se härom s. 179 f.) anfördes gentemot medlemmarna av fackföreningens styrelse, att beslutet om »prickning» jämväl måste anses innebära, att dess innehåll skulle bliva allmänt känt, samt att de uppenbarligen därmed avsett att skada arbetarna. Den, som i rättsfallet NJA 1935 s. 521 gjort anmälan till barnavårdsnämnden om felaktig uppfostran av barn, ansågs hava gjort anmälningen i uppsåt att vanrykta modern. I båda fallen var det fråga om *utspridande* av sådant rykte, som avses i 16: 8 SL.

2. Arghet.

Så länge betingelserna för rekvisiten arghet och obetänksamhet voro lika vid förtal avseende beskyllning om brott och förtal gällande annan gärning än brott, kunde tvekan icke uppkomma därom, huruvida rekvisiten hade samma betydelse i båda stadgandena. När emellertid förtal innehållande tillmäle om annan gärning än brott gjordes helt oberoende av uppgiftens sanning, uppkom möjlighet till skillnad i betydelsen. För dem, som i likhet med mig uppfatta rekvisitet arghet såsom avseende gärningsmannens bevekelsegrunder och gärningens ändamål, fanns ej anledning att på grund av förbudet mot sanningsbevisning göra någon skillnad i rekvisitets betydelse mellan 16: 7 och 16: 8 SL. För dem däremot, vilka uppfattade rekvisitet såsom gällande även anspråk på kännedom om beskyllningens osanning, måste sådan olikhet uppkomma. Såsom framgår såväl av bevisningsregeln i 16: 13 SL som Södergrens motiver till 16: 8 SL, saknade frågan om tillmälets sanning relevans åtminstone för det brottsliga områdets avgränsning.

Om man nu såsom jag i likhet med Hammarskjöld menar, att argheten avser gärningsmannens bevekelsegrunder och gärningens ändamål, har man klarlagt, att endast det fortspridande, som sker av otillbörliga bevekelsegrunder och i skadeavsikt, är brottsligt i fråga om rykten, som avses i 16: 8 SL. Skulle därvid någon skillnad uppkomma mellan rekvisiten »i avsikt såsom i 7 § sägs» och »av arghet», kan denna olikhet näppeligen hänföra sig till något annat moment än *gärningsmannens bevekelsegrunder,* vilka vid utspridandet skulle sakna betydelse men vid fortspridandet kunna spela roll. Det bör emellertid framhävas, att bägge dessa moment sammanfalla i flertalet fall.

c. *Vid förolämpning.*

Det har redan flerstädes i olika sammanhang påpekats, att lagstiftaren icke vid förolämpning i lagtexten angivit det subjektiva brottskännetecknet. Finge man av detta förhållande direkt draga någon slutsats, kunde den icke vara någon annan än den, att lagstiftaren avsett att vid förolämpning i subjektivt hänseende kräva vanligt uppsåt. I *doktrinen* har denna åsikt vunnit allmänt erkännande, även om vissa meningsskiljaktigheter kommit till uttryck vid ställningstagandet till begreppet *animus injuriandi*. I *rättspraxis* har icke annat ådagalagts än att det i litteraturen framställda kravet på uppsåt beaktats.

Lagstiftaren synes hava avböjt att efter subjektiva grunder inom brottstypen uppställa ett kvalificerat och ett privilegierat fall. Man har i stället på objektiva kännetecken gjort skillnad mellan grov förolämpning (16: 9 SL) och annan förolämpning (16: 11 SL). Den sålunda valda objektiva distinktionen kan emellertid icke ersätta skillnaden i subjektivt hänseende mellan den med eftertanke planlagda och utförda förolämpningen och den, som tillkommit i vredesmod. Om förolämpningsbrotten i sådant hänseende finnas vara mer eller mindre straffvärda, kan detta endast vinna beaktande vid straffmätningen.

E. Principiella synpunkter på ärekränkningsbrotten.

I. Inledande anmärkningar.

Ehuru man i alla länder under alla tider erkänt behovet av straffrättsligt skydd för äran, synes intet land ännu hava nått en fullt tillfredsställande reglering av detta rättsområde. Detta beror på åtskilliga förhållanden. Själva det ämne, som det här gäller, rymmer betydande *teoretiska svårigheter*. Det ger än vidare upphov till starkt *skiftande rättspolitiska värderingar*. Slutligen erbjuder det särskilda *lagtekniska vanskligheter*. Dessa olika omständigheter ha gjort, att lagstiftningen sällan visat sig kunna motsvara de ställda anspråken, vilket givit upphov till kritik såväl av själva lagens stadganden som av domstolarnas tillämpning av dem. Ehuru ämnesområdet ständigt lockat till rättsvetenskapliga undersökningar, hava dessa icke kunnat åvägabringa väsentliga förbättringar av bestående värde.

En översikt av *lagstiftningen om ärekränkningsbrotten i olika länder* ådagalägger med avseende å de nu gällande stadgandenas ålder stora skillnader. Utom vårt land ha Finland[1], Frankrike[2], Belgien[3], Tyskland[4] och Österrike[5] bibehållit sina sedan länge gällande stadganden med mindre modifikationer och tillägg. I andra länder hava stadgandena om ärekränkning vid utarbetandet av moderna strafflagar väsentligt omarbetats. Så är förhållandet med reglerna om ärekränkning i Danmark[6], Norge[7], Island[8] och

[1] Strafflag (för Finland), 19 dec. 1889.

[2] Code pénal (français du 12 février 1810) och Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse.

[3] Code pénal belge du 8 juin 1867.

[4] Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Vom 15. Mai 1871.

[5] Das Strafgesetz ... für ... Oesterreich vom 27. Mai 1852.

[6] Borgerlig Straffelov af 15. April 1930.

[7] Almindelig borgerlig straffelov av 22 mai 1902.

[8] Almenn hegningarlög, 12. febr. 1940.

Schweiz[9]. I Danmark[1], Norge[2] och Schweiz[3] ha den nya strafflagens stadganden om ärekränkning nyligen reviderats. I England[4] har ärekränkningsrätten för kort tid sedan blivit föremål för särskild utredning.

Särskilt i samband med utarbetandet av förslag till ny lagstiftning om ärekränkning ha ärekränkningsbrotten upptagits till *debatt bland Nordens kriminalister*. Ämnen rörande ärekränkning ha sålunda behandlats på det nordiska Juristmötet år 1919[5], på Dansk Kriminalistforenings årsmöten 1901 och 1918[6], på den Norske Kriminalistforenings årsmöte 1936[7] och på den Svenska kriminalistföreningens årsmöte 1915[8].

Då den svenska Straffrättskommittén under sitt arbete på en successiv reform av den gällande Strafflagen nu utarbetar förslag till ny lagstiftning om ärekränkning, står sålunda till dess förfogande, förutom Thyréns på grundval av självständiga rättshistoriska forskningar och vittgående komparativa studier utarbetade

---

[9] Das Schweizerische Strafgesetzbuch vom 31. Dezember 1937.

[1] Lov af 15. Marts 1939 om Ændringer i og Tilføjelser til Borgerlig Straffelov.

[2] Lov av 10 mars 1939 om forandringer i den almindelige borgerlige straffelov.

[3] Botschaft des Bundesrates an die Bundesversammlung über eine Teilrevision des Schweizerischen Strafgesetzbuches. Vom 20. Juni 1949.

[4] Report of the Committee on the Law of Defamation. Presented ... October 1948.

[5] Överläggningsämne vid det 11:e nordiska Juristmötet i Stockholm 1919 var »Sanningsbeviset i ärekränkningsmål» med J. C. W. Thyrén som huvudinledare och med diskussionsinlägg av O. H. Krabbe, A. Serlachius, F. Stang Lund, N. Stjernberg, Ø. Ahnfelt-Rønne, H. Almstrand och H. Löken. O. H. Krabbes och N. Stjernbergs inlägg äro även tryckta i Nordisk Tidsskrift for Strafferet, Aarg. 7 (1919), s. 215—227 och 228—240.

[6] Vid årsmötet 1901 överlades »Om professionel Injuriering og Krænkelse af Privatlivets Fred» med F. Bülow som inledare och med diskussionsinlägg av O. Haack, C. Torp, G. Philipsen, F. V. L. Bentzen, A. Petersen, H. V. Munch-Petersen, C. E. Cold och C. Ussing. Årsmötet 1918 överlade »Om sanningsbeviset vid ärekränkning» med J. C. W. Thyrén som inledare och med diskussionsinlägg av C. Torp, C. B. Henriques, C. Ussing, E. Olrik och V. Pürschel.

[7] Överläggningsämne var »Reform av straffelovens bestemmelser om ærekrenkelse» med O. Røed som inledare och med diskussionsinlägg av J. A. Rivertz, O. H. Krabbe, R. Bergendal, H. Sund, V. Voss och A. Schjødt.

[8] Årsmötet behandlade frågan »Äro den Svenska rättens regler angående bevisning i ärekränkningsmål af beskaffenhet att böra upprätthållas i en ny strafflag?» med N. Stjernberg som inledare och med diskussionsinlägg av A. Bjerre, N. Alexanderson och F. Wetter.

Utkast i ämnet[9], ett omfattande och delvis färskt material i den utländska och icke minst den nordiska rätten. Däremot har det icke funnits någon aktuell framställning av den nu gällande lagstiftningens tillkomsthistoria och av dess tillämpning i rättspraxis. Ej heller har man i vårt land ägt någon granskning av den inhemska doktrinens självständiga eller från utländsk rättsvetenskap hämtade åsikt om ärekränkningsbrottens kännetecken.

Det är dessa uppgifter, som denna avhandling i första hand velat fylla. Framställningen har i viktigare avsnitt tillförts synpunkter från utländsk rätt. Den inrymmer också en kortfattad granskning av de brottstyper, som i olika hänseenden gränsa till ärekränkningsbrotten. Den undersökning av olika problem inom straffrätten, som under arbetets gång ifrågakommit, har tillika givit anledning att på grundval av den gällande inhemska lagstiftningen framställa några principiella synpunkter på ärekränkningsbrotten.

Dessa synpunkter hänföra sig till en början till yttrandenas betydelse och funktion i allmänhet. De beröra därefter frågor om yttrandefrihet och brott mot yttrandefriheten. De avse slutligen direkt ärekränkningsbrotten, som i korthet belysas med hänsyn till de ämnen, vilka kunna föranleda ansvar för ärekränkning, intressekollisionerna och det subjektiva rekvisitet.

II. Yttrandenas betydelse och funktion.

Hela vår föreställningsvärld förstoras och förändras ständigt tack vare vår förmåga att mottaga meddelanden från andra. Denna vår förmåga betingas i hög grad därav, att vi vid överförandet av ett föreställningsinnehåll från en till annan kunna giva uttryck däråt med något, som betecknar den föreställning, som den ene vill uttrycka och den andre kan mottaga. Dessa tankens förmedlare kunna vi kalla *symboler*.[1] De fungera å ena sidan såsom *uttrycksmedel,*

[9] Thyrén, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 2. Ärekränkningsbrottet (Lund 1919). Thyréns komparativa framställning har såtillvida blivit fullföljd, som man inom Justitiedepartementet låtit utarbeta en år 1945 färdigställd översikt, som icke blivit av trycket utgiven. Petrén har i SvJT 1948, s. 179 not 1 ställt i utsikt en framställning av reglerna om sanningsbevisning i utländsk rätt.

[1] Se härom närmare C. Morris, Signs, Language and Behavior (New York 1946), S. I. Hayakawa, Language in Thought and Action (New York 1949) och F. A. Philbrick, Language and the Law. The Semantic of Forensic English (New York 1949).

varigenom föreställningen framställes, och å andra sidan såsom *meddelelsemedel*, varigenom den kan mottagas.

Redan i primitiva rättssystem iakttog man, att ett ärerörigt föreställningsinnehåll kunde överföras med hjälp av olika arter av symboler. I rättsvetenskapen urskilde man så småningom verbala, formala (symboliska) och reala injurier. Denna distinktion har sin utgångspunkt i det sätt, på vilket föreställningsinnehållet uttryckes. En annan skillnad finnes sedan lång tid i engelsk rätt, varest distinktionen mellan *libel* och *slander* grundas på det sätt, på vilket meddelandet mottages, i det att *libel* säges vädja till ögat, medan *slander* vädjar till örat.[2]

Den viktiga *funktion*, som symbolerna i det mänskliga umgänget fylla, beror naturligtvis på förhållandet mellan själva föreställningsinnehållet och dess symbol, ty detta ger symbolen *betydelse*.[3] Det är föreställningsinnehållet, som kommer till uttryck i symbolen, och föreställningsinnehållet kan meddelas dem, som känna symbolens betydelse. Under sådana omständigheter måste det för förståelse av ärekränkningsbrottets struktur vara väsentligt att äga kännedom om de ärerörige symbolernas betydelse och funktion, vilka två problemkomplex nu i korthet må antydas.

Det må genast anmärkas, att frågorna om symbolernas funktion och betydelse ägnats mycket ingående undersökningar under mycket lång tid. Även inom rättslivet äro de välbekanta och ha där givit upphov till *common sense*-resonemang, som antyda insikt i dessa ämnen. Den anglo-amerikanska ärekränkningsrätten kan uppvisa åtskilliga distinktioner, som ådagalägga förtrogenhet med dessa frå-

[2] Distinktioner av de båda slag, som här nämnts, kunna hava ett framställningstekniskt värde, men få icke tagas till utgångspunkt för ärekränkningarnas fördelning på olika brottstyper, med mindre det verkligen kan påvisas, att det föreliggande skyddsbehovet är olika. Det är att märka, att Lagkommittén hänförde all ärekränkning med bild till förolämpning, ehuru beskyllning om viss gärning otvivelaktigt kan ske med bilder, t. ex. politiska karrikatyrer. Den engelska distinktionen har visat sig vara obrukbar särskilt med avseende å radioutsändningar, varest ju ingen märkbar skillnad föreligger mellan uppläsning av skrivna anföranden och yttranden *ex tempore*, och en livlig debatt med ofta kuriösa konstruktioner har förekommit. Nu har föreslagits (Report of the Committee on the Law of Defamation, s. 13 f.), att ärekränkning i radio skall behandlas såsom *libel*. Till samma resultat når för amerikansk rätt R. C. Donelly, Defamation by Radio: A Reconsideration (Iowa Law Review, Vol. 34, No. 1, Nov. 1948, s. 12—40).

[3] Om skillnaden mellan funktion och betydelse se T. T. Segerstedt, Ordens makt. En studie i språkets psykologi (Sthm 1944), s. 80—102, särskilt s. 97 f.

gor, särskilt spörsmålet om förhållandet mellan betydelse och sammanhang.[4]

Ehuru de problem, som gälla *symbolernas betydelse*, länge påkallat vetenskapens uppmärksamhet, är *betydelseforskningen*[5] såsom särskilt undersökningsgebit tämligen ung och är alltjämt i full utveckling. Inom språkvetenskapen har man framför allt ägnat sig åt analys av den grammatiska konstruktionen och studium av betydelsernas historiska utveckling[6], medan man inom samhällsvetenskaperna studerat symbolerna såsom sociala företeelser.

Enligt en primitiv tankegång ha tingen icke slumpvis fått sina namn, utan benämningen är ett med tinget. Så skapade den tänkta föreningen mellan ord och sak förbjudna ord, när saken var förbjuden. Så kom det sig, att ärekränkningen blev en *ordförbrytelse*[7] i den meningen, att man nyttjat ord, som ej fingo utsägas. Redan benämningen på äreröriga yttranden, *okvädinsord*[8], ger besked därom. Med denna utgångspunkt blev det naturligt, att man försökte bekämpa ärekränkningarna, genom att i lagen uppräkna de förbjudna orden. Tydligast framkommer detta i Gotlandslagens stadgande[9]:

Oqueþins orþ iru mannj fiugur þiaufr oc morþingi. rauferi. oc casna vargr En vm cunu iru fem þiaufr. oc morþingi. hordombr. oc fordeþ sciepr. oc casna wargr.

Om än den tanken länge levde kvar i det allmänna medvetandet, att det fanns ett givet samband mellan ord och sak, vilken upp-

[4] Odgers, a. a., s. 22, 97.

[5] Betydelseforskningen brukar uppdelas på *semologi*, varest betydelsen behandlas ur språklig synpunkt, och *semantik*, varest så sker ur psykologisk och sociologisk.

[6] Se härom två artiklar av E. Wellander i Svenska Dagbladet 1948 16/7 och 22/7.

[7] Detta ord *glöpr orða* förekommer redan i den s. k. Hednalagen; se L. Fr. Leffler, Om den fornsvenska hednalagen (K. Vitterhetsakademiens Månadsblad 1879), s. 116 f.

[8] Om den här antagna ursprungliga betydelsen av 'okvädinsord', fsv. *oquæþins orþ* se Schlyter, Ordbok till Samlingen af Sweriges Gamla Lagar (S. S. G. L., Bd 13. — Lund 1877), u. o. *oqvæþi* och följ.; jfr s. 806. Om andra förklaringar av ordet se S. Bugge i Arkiv for nordisk filologi, Bd 4, Christiania 1888, s. 139 och där anförd litteratur samt G. Cederschiöld, Om några ställen i Äldre Västgötalagen (GHÅ, Bd 4: 3, 1898), s. 21. Samma ursprungliga betydelse som Schlyter antager även E. Rosell, Prefixet *o-* i nordiska språk. Del 1. Akad. avh. (Upps. 1942. — UUÅ, 1942: 7), s. 111 f., 186 f.

[9] Schlyter, S. S. G. L., Bd 7: Gotlandslagen (Lund 1852), I: 39.

fattning torde hava understötts av ordmagiska föreställningar, kunde man icke för repressionen av ärekränkningar hålla fast vid det isolerade ordet. Det var nämligen så, att man gav annan mera fult namn, än åsyftat var. En sådan situation beskrives och bedömes i 36:e Domareregeln, vilken ovan s. 131 återgivits.

Redan tidigt förstodo emellertid ärekränkarna att begagna sig av ordens tvetydighet, och man ansågs kunna få ostraffat angripa annan med ord, som kunde givas både ond och god betydelse. Denna uppfattning möter redan i Grågåsen[1], varest det heter:

> En þat er full rétte ef maðr mælir þat við man er eigi ma ráða til goðs. hálfrétte er þat. er ræðr til hvárstvegia. goðs oc illz.

Samma tankegång kom till uttryck i äldre engelsk rätt genom tillämpningen av principen *in mitiori sensu*. I båda fallen torde rättspolitiska strävanden att undertrycka ärekränkningsmål hava verkat till förmån för en sådan tolkning.

Redan tidigt uppmärksammade man, att ord, vilka *prima facie* voro alldeles oskyldiga, kunde uppfattas såsom äreröriga, därigenom att åhöraren eller läsaren nickade god mening till underförstådd dålig betydelse. I engelsk rätt gåvo dessa fall av ärekränkning *innuendo* upphov till en särskild tolkningsteknik, varigenom man lyckas fånga själva stinget i yttrandet.[2]

Redan av det nu sagda torde ha framgått, att en symbol kan hava *en eller flera usuella betydelser* och att den därjämte kan förlänas en i den särskilda situationen given *kasuell betydelse*. Det är naturligtvis så, att orden i det allmänna språkbruket regelmässigt brukas i usuella betydelser. Dessa har språkforskningen sedan länge vetat att tillvarataga genom att studera orden i de olika sammanhang, vari de brukas. Även de lexika, som äro uppbyggda på excerpter, meddela kunskap om ett historiskt material, men kunna emellertid icke alltid berättiga till säkra slutsatser om ordets betydelse i ett visst föreliggande fall.

Att så är förhållandet beror därpå, att symbolerna icke blott kunna representera ett visst föreställningsinnehåll utan även kunna representera andra symboler, vilket envar känner till i fråga om

[1] Grágás. Udg. af V. Finsen. Del 2 (1852), s. 181 (c. 237); jfr textens lydelser i Grágás... efter Staðarhólsbók (1879), s. 390 och Grágás... efter Skálholtsbók (Kbhvn 1883), s. 434.

[2] Se härom Odgers, a. a., s. 93—115 och Fraser, a. a., s. 12—18.

täckord och lösenord. Lewis Carroll beskrev i sin barnbok »Through the Looking-Glass», Ch. VI, hurusom Humpty Dumpty utnyttjade möjligheten att låta orden representera andra ord:

»I don't know what you mean by 'glory',» Alice said. Humpty Dumpty smiled contemptuously. »Of course you don't — till I tell you. I meant 'There's a nice knock-down argument for you!'» »But 'glory' doesn't mean 'a nice knock-down argument',» Alice objected. »When *I* use a word,» Humpty Dumpty said in rather a scornful tone, »it means just what I choose it to mean — neither more nor less.» »The question is,» said Alice, »whether you *can* make words mean different things.» »The question is,» said Humpty Dumpty, »which is to be master — that's all.»

Det nu citerade utvisar med all tydlighet, att man visserligen på det sättet är symbolernas herre, att man såsom *uttrycksmedel* kan bruka symbolerna, i vilken betydelse man vill, men att man icke utan vidare kan giva dem vilken betydelse som helst, när de användas såsom *meddelelsemedel.* Då man begagnar orden såsom meddelelsemedel, bör man övertyga sig därom, att deras betydelse kan uppfattas av mottagaren. Den kännedom, som denne kan äga om ordens betydelse, kan vara bristfällig redan vid bruk av usuella betydelser och saknas ofta helt, när orden användas i en kasuell betydelse.

Symbolernas betydelse kan icke fastställas utan hänsyn till den *situation,* i vilken de kommit till användning, och det *sammanhang,* i vilket de brukats. Detta förhållande är av särskild vikt vid ärekränkning, ty man kan iakttaga, att ärekränkaren bemödar sig om att undvika ord, vilkas usuella betydelse måste anses vara kränkande. Han söker sig just till de ofarliga eller mångtydiga orden i rädsla att genom ordavalet blotta sig och i förhoppning, att sammanhanget skall bringa klarhet om den föreställning, som han vill uttrycka och förmedla. I själva verket äga orden ingen annan betydelse än den, som sammanhanget och situationen förläna dem. Oliver Wendell Holmes, Jr., har uttryckt detta sålunda:

»A word is not a crystal, transparent and unchanged; it is the skin of a living thought and may vary greatly in color and content according to the circumstances and the time in which it is used.»[3]

Vid bedömning av ärekränkande yttranden har man att taga till utgångspunkt det föreställningsinnehåll, som symbolerna förmedlat

[3] I målet Towne v. Eisner. Citatet är hämtat ur Wittenberg, a. a., s. 11.

till mottagaren. Det händer emellertid, att denne i meddelandet inlagt en annan betydelse än den, som av meddelaren åsyftats eller av andra personer uppfattas. Det är uppenbart, att ärekränkning icke föreligger, med mindre yttrandet verkligen uppfattats såsom ärerörigt. Har så skett, får man undersöka, huruvida meddelaren genom yttrandet uttryckt en ärerörig föreställning, vilket naturligtvis vanligen är fallet. Det händer emellertid, att mottagaren tillägger ett oskyldigt yttrande ärerörigt innehåll på grund av sin inställning till meddelaren eller det meddelade. Den förändring, som därigenom inträder, kan emellertid icke läggas meddelaren till last.

De äreröriga föreställningar, som symbolerna kunna förmedla, avse antingen en vanhedrande *uppgift* avseende någon eller ett ringaktande *omdöme* om honom. Mången gång sammanfattas i yttrandet både uppgift och omdöme. Det är stundom omöjligt att av det isolerade yttrandet förstå, huruvida det innefattar en uppgift eller ett omdöme. Yttrandet: »Han är dum» kan sålunda antingen betyda, att han är dum, eller att jag tycker, att han är dum, eller också samtidigt bådadera. Endast en analys av den situation, i vilken yttrandet fällts, kan ge upplysning om yttrandets beskaffenhet. Den nu angivna distinktionen mellan vad jag kallat uppgifter och omdömen blir vid ärekränkningsmålen av betydelse, emedan endast uppgiften kan verifieras genom bevisning. Genom verifikation av uppgiften kan emellertid meddelarens värdering te sig försvarlig, vilket är av betydelse i de fall, där intressekollision föreligger.

Såsom jag redan vid undersökningen av förolämpningens konstruktion (ovan s. 201) framhållit, plägar man i svensk rätt anse en utsaga brottslig, därest dess *form* är kränkande, även om dess *innehåll,* ofta på grund av en intressekollision, icke kan anses vara ärekränkande. Denna distinktion mellan form och innehåll har också tagits till intäkt för ståndpunkten, att man kunde bestraffa den förgripliga formen utan att bedöma innehållet, vilket skulle möjliggöra kriminalisation av åsiktsyttringar utan att tillskapa åsiktsförbrytelser. Enligt min mening utgör denna uppfattning i viss mån resultatet av onöjaktig analys av dylika förment straffvärda yttranden.

Det är ett välkänt förhållande, att människan skapat sig symboler, som representera hennes mer eller mindre starkt subjektivt färgade föreställningar. Språket innehåller sålunda förutom de *neutrala ord,* med vilka vi objektivt kunna framställa en uppgift, alle-

handa mer eller mindre *färgade ord*.[4] Då vi vid framställandet av en tanke bruka de färgade orden, innehåller meddelandet förutom en beskrivning av någon omständighet även meddelarens attityd till det meddelade eller till den, som beröres av meddelandet. Vid framställandet av ärenöriga uppgifter eller omdömen kan effekten förstärkas eller försvagas genom bruket av bleka eller färgstarka ord, just därför att de färgade orden bära vittne om meddelarens inställning. Från Hayakawa[5] hämta vi följande exempel på framställning av samma händelse med neutrala och färgade ord:

»Between seventy-five and a hundred people heard an address last evening by Senator Smith at the Evergreen Gardens near the South Side city limits.»

»A crowd of suckers came to listen to Senator Smith last evening in that rickety firetrap and ex-dive that disfigures the south edge of town.»

Det är ett utomordentligt intressant problem, huruvida man bör och kan förbjuda åsiktsyttringar av nu åskådliggjort slag. Det låter sig väl sägas, att opinionsbildningen i samhället icke skulle på ett oförmånligt sätt hämmas, om allehanda invektiv utrensades ur den offentliga debatten i allmänna angelägenheter. Likväl tror jag ett sådant försök vara både vådligt och svårgenomförbart. Det är vådligt därför, att underrättelser om annans inställning till meddelade uppgifter mången gång äro för mottagaren lika betydelsefulla som själva uppgiften. Det är svårgenomförbart, emedan meddelaren alltid söker finna nya — ännu tillåtna — ord att uttrycka sin inställning, så länge det överhuvud förunnas honom att yttra sig.

I vissa totalitära stater har man sökt skapa även *diktatur över språket*.[6] Ord hava förbjudits och andra ord påbjudits. Man har emellertid icke lyckats att beröva undersåtarna deras möjlighet att tillkännagiva sin inställning utan att samtidigt förbjuda dem att yttra sig. Detta misslyckande finner sin förklaring just i det förhållandet, att orden äro symboler antingen för en föreställning eller för en symbol för en föreställning. Därav följer, att man efter överenskommelse kan skifta symboler för samma föreställning. Det

[4] Hayakawa, a. a., s. 44 f. och Philbrick, a. a., s. 76 f.

[5] Hayakawa, a. a., s. 44.

[6] En synnerligen intressant belysning av den politiska propagandans inverkan på ordens betydelser lämnas av V. Klemperer, LTI [= Lingua Tertii Imperii]. Notizbuch eines Philologen. 2. Aufl. (Berlin 1949); se härom även Hagemann, Publizistik im Dritten Reich (Hamburg 1948), särskilt s. 77 f.

är också vad som skett. Man kan sålunda alltid finna nya ord för det, som man vill uttrycka.

Studiet av ordens betydelseutveckling har ådagalagt, att orden med tiden färgas eller avfärgas. De få nya valörer, bättre eller sämre, eller rent av nya betydelser. Denna utvecklingsprocess kan man påskynda och förändra genom förbud mot vissa ord. I den mån man lägger tvång på språket, kan man utrota vissa usuella betydelser, som i stället dolt eller öppet övergå i andra ord. Vad man därigenom åstadkommer, kan leda till *pervertering av språket.*

Med avseende å de ärerörige *symbolernas funktion* är att märka, att de hos den, till vilken de meddelas, kunna utlösa handlingar och modifiera beteenden, kort sagt kunna *påverka hans attityd* gentemot meddelaren eller mot den, som avses med meddelandet. Denna påverkan sker på olika sätt, allteftersom meddelandet innehåller uppgifter eller omdömen. Uppgiften grundlägger ett mer eller mindre självständigt omdöme hos den, som nås av meddelandet, medan omdömet antingen endast inregistreras såsom meddelarens attityd gentemot den, som avses med yttrandet, eller tillika upptages såsom mottagarens eget omdöme.

Denna symbolernas funktion att vid ärerörige yttranden ofördelaktigt påverka andras attityd kan av meddelaren utnyttjas på ett särskilt farligt sätt, därigenom att utsagan endast inrymmer ett *urval* av uppgifter eller omdömen. Detta urval blir ofta starkt betonat av meddelarens inställning till den, som avses med meddelandet *(slanting)*[7], och detta är särskilt farligt därför, att meddelandets mottagare icke är i stånd att bedöma *graden av skevhet.* Detta problem får särskild aktualitet, när meddelandet visserligen är sant, men likväl icke inrymmer den fulla sanningen.

III. Yttrandefrihet och yttrandefrihetsbrott.

Vore det så, att människan ägde förmåga att utbyta tankar med andra, utan bruk av symboler, genom direkt tankeöverföring, skulle i samhället säkerligen väckas anspråk på skydd mot farliga tankar genom *inskränkningar i tankefriheten.* Nu äger emellertid människan icke någon sådan förmåga, och de erforderliga inskränk-

[7] Hayakawa, a. a., s. 47 f. och Philbrick, a. a., s. 76 f.

ningarna kunna därför riktas mot tankens förmedlare. Samhället kan sålunda tillåta, att *tankarna löpa tullfritt*, såsom det heter i ett ordspråk, som Luther[8] gjorde allmänt bekant och vilket av Nehrman[9] tillfördes den svenska juridiska doktrinen. Det angiver drastiskt, att samhället ej lägger band på medborgarnas tankar, så länge de behålla dem för sig själva. Samhället tillgriper i stället *inskränkningar i yttrandefriheten.*

Även om *tankefriheten* förutsatts vara okränkbar eller uttryckligen garanterats, är denna frihets värde dock ytterst beroende på omfånget av *yttrandefriheten.* I den mån denna beskäres, strypes tillförseln av andras tankar och av uppgifter, vilka blott kunna av andra förmedlas. Under sådana förhållanden blir *åsiktsfriheten* illusorisk. Det är icke genom proklamationerna om tankefrihet, som de demokratiska rättsstaterna skilja sig från diktaturländerna utan genom arten och omfånget av genomförda inskränkningar i yttrandefriheten.

Inskränkningarna i yttrandefriheten kunna genomföras på allehanda sätt. De kunna bestå i förbud mot *meddelanden i vissa ämnen,* förbud att bruka *vissa meddelelsemedel* eller förbud mot *meddelanden från vissa personer.*[1] De oundvikliga ingrepp i tankefriheten, som något sådant slags förbud medför, betraktas i de de-

---

[8] Martin Luther, Werke, Bd. 11 (Weimar 1900), s. 264 säger i sin skrift (1523) »Von welltlicher Uberkeytt, wie weyt man yhr gehorsam schuldig sey»: »Denn war ist das sprichwort: Gedancken sind zoll frey.» Om innebörden härav se utgivarens, P. Pietsch's, kommentar till stället, Deutsches Wörterbuch. Von J. und W. Grimm, Bd. 16 (Leipzig 1914 f.), sp. 58 och K. F. Wander, Deutsches Sprichwörter-Lexikon, Bd. 1 (Leipzig 1867), sp. 1395 f. Att observera är, att redan i den romerska rätten fanns en liknande maxim: *Cogitationis poenam nemo patitur* (D. 48. 19, 18).

[9] Nehrman, a. a., s. 15.

[1] Denna sistnämnda kategori av förbud omhuldas i diktaturstaterna. Sålunda yttras i The Law of the Soviet State. A. Y. Vyshinsky General Editor. Transl. from the Russian by H. W. Babb. Introduction by J. N. Hazard (New York 1948), s. 617: »In our state, naturally, there is and can be no place for freedom of speech, press, and so on for the foes of socialism. Every sort of attempt on their part to utilize to the detriment of the state — that is to say, to the detriment of all the toilers — these freedoms granted to the toilers must be classified as a counterrevolutionary crime to which Article 58, Paragraph 10, or one of the corresponding articles of the Criminal Code is applicable.» Ett av kännetecknen på socialismens fiender är helt visst utnyttjandet av yttrandefriheten till statsledningens förfång.

mokratiska rättsstaterna med oro, medan den inträdande effekten välkomnas i diktaturländerna, varest statsledningens trygghet beror på oppositionens förkvävande genom dylika förbud; deras överträdande betraktas också med skäl såsom statsförbrytelse. Inskränkningarna i yttrandefriheten utgör den negativa sidan av åsiktsdirigeringen, vilken positivt utövas i form av statsdirigerad nyhets- och åsiktsförmedling.

De inskränkningar i yttrandefriheten, som i denna avhandling behandlas, avse alla förbud mot *yttranden i vissa ämnen.* Dylika kriminaliserade gärningar, vilka pläga benämnas *yttrandefrihetsbrott,* återfinnas inom olika delar av Strafflagen såsom brott mot staten, allmänheten eller enskild. De äro av ytterst skiftande beskaffenhet och synas sammanhållna blott därav, att de avse yttranden, varigenom yttrandefrihetens gränser överskridits. Likväl har man bemödat sig att finna en bestämning av yttrandefrihetsbrottens begrepp.

I sitt ryktbara arbete om yttrandefrihet och tryckfrihet framställde H. L. R y d i n[2] följande *definition av begreppet yttrandefrihetsbrott:* »Ett allmängörande af tankar om samhälle, samhällsvigtiga föremål eller ock enskilda personer, i afsigt att dymedelst hos allmänheten uppväcka en af sakens beskaffenhet ej befogad, samhälles eller enskildas lugn störande, sinnesstämning.» Denna bestämning, som i allehanda hänseenden är bristfällig, framhåller såsom yttrandefrihetsbrottens särmärke *obehörig påverkan av den offentliga meningen.* Det kan ifrågasättas, huruvida yttrandefrihetsbrotten verkligen behöva avse yttranden riktade till allmänheten. Det är visserligen sant, att skyddet av *den allmänna opinionen* i åtskilliga fall påkallat de ifrågavarande förbuden, men så är icke alltid förhållandet. I så fall skulle av ärekränkningsbrotten endast vissa kunna betraktas såsom yttrandefrihetsbrott.

Studiet av yttrandefrihetsbrotten gagnas bättre med analys av de *ämnesområden, som icke få fritt beröras.* Man kan därvid undersöka, vilka de förbjudna ämnena äro, och varför de blivit förbjudna. Man skall därvid finna, att de olika yttrandefrihetsbrotten tillkommit under tryck av skiftande samhällsintressen, av vilka några skymtat i den av mig givna framställningen av ärekränkningsbrotten och dem närstående brottstyper. Dessa intressen ha i olika

[2] Rydin, Om yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 8 f.

utsträckning erfordrat skydd, och brottstypernas konstruktion har i hög grad påverkats av detta förhållande.

Med avseende å *yttrandefrihetsbrottens konstruktion* äro stora skillnader märkbara. Några äro konstruerade såsom skadedelikt, andra såsom faredelikt, där rent av presumerad fara är tillräcklig. Några av dem äro straffbara redan vid förberedelse, andra vid försök, men flertalet först vid fullbordad gärning, vilken i allmänhet anses föreligga, när yttrandet fällts, och sålunda icke, när det mottagits. I många fall föreligger brottslighet först när yttrandet fällts *offentligen,* men i andra fall anses gärningen brottslig redan när yttrandet fällts mellan fyra ögon. Slutligen är att märka, att de flesta yttrandefrihetsbrotten endast avse uppsåtliga gärningar, men att några bestraffas redan vid vållande.

Det är icke tillfälle att här lämna en framställning av de vid yttrandefrihetsbrotten förbjudna ämnesområdena, av skälen till deras kriminalisation och av deras konstruktion. Dessa problem skola här endast belysas vid de yttrandefrihetsbrott, som utgöra avhandlingens föremål: ärekränkningsbrotten. Därvid skall jag först behandla frågan, vad som utgör föremål för det brottsliga angreppet, därefter spörsmålet, vilka yttranden som kunna anses brottsliga, och slutligen problemet, varför de intressen, som sålunda ytterst angripas, kunna anses skyddsvärda och i vilken mån så är fallet.

IV. De äreröriga yttrandena.

Skulle man undersöka, vad som enligt det allmänna språkbruket förstås med *ära,* skulle man finna, att ordet äger en mängd olika betydelser, så skiftande att de näppeligen ha något mer gemensamt än själva ordet. Detta förhållande blev icke av rättsvetenskapen till en början iakttaget, och man råkade därigenom in i en terminologisk förvirring, som ej gagnade undersökningen av ärekränkningsbrotten. Det var först under 1800-talet, som denna grundläggande fråga verkligen beaktades. I sitt rektorstal år 1890 yttrade B i n d i n g[3] om betydelsen av ordet ära bl. a. följande:

»Ich nenne die Worte — und wie ein Vogelschwarm flattern die so verschiedenen Dinge gleichen Namens, alle Ehren, die jemandem erwiesen

[3] K. Binding, Die Ehre. Der Zweikampf. Zwei Vorträge. Neue Aufl. (Leipzig 1909), s. 1 f.

werden, und alle, die er hat oder zu haben meint, um unser Haupt. Es würde eine heisse Jagd werden, diese ganze flüchtige Schar in einer kurzen Stunde haschen zu wollen.»

Ur den flyktiga flocken utvalde Binding till föremål för sitt anförande en ära: »die Ehre der Person als solcher». En annan ära är föremålet för denna avhandlings undersökning: det, som under gängse beteckning av ära, skyddas enligt de i 16 kap. Strafflagen givna stadgandena om ärekränkning.

Under 1800-talet lyckades rättsvetenskapen påvisa, att det, som under namn av ära utgjorde föremålet för de brottsliga angreppen, i själva verket var två skilda företeelser, nämligen å ena sidan *anseendet* (den objektiva äran) och å andra sidan *självkänslan* (den subjektiva äran). Den förra äran skadades genom ärerörige *meddelanden till utomstående personer,* den senare genom ärerörige *meddelanden direkt till den angripne.* Ofta innefattade samma ärerörige meddelande, då det riktades till utomstående, på en gång angrepp på anseendet och självkänslan. Det gäller nu att undersöka, vad det är, som enligt svensk rätt skyddas såsom anseende eller självkänsla.

För 1800-talets rättsvetenskap var det naturligt att först av allt bestämma *begreppet ära,* såväl anseendet som självkänslan, och att med utgångspunkt från en fast begreppsbestämning undersöka, i vilken mån rättsordningen kan förverkliga skyddet av ett sådant uppställt doktrinärt begrepp. Denna metod möta vi utbildad hos Hammarskjöld och Hagströmer, och den har nått sin fulländning i en av Bindings högtidstal inspirerad framställning av Serlachius[4] om äran såsom föremål för straffbar kränkning.

För den, som icke påtagit sig annan uppgift än att undersöka *äran såsom föremål för brottsliga angrepp på anseendet eller självkänslan,* måste arbetsmetoden bliva en annan. Det gäller för honom att efterforska, vilka *ämnen som anses brottsliga såsom förtal eller förolämpning.* Han kan icke utgå från antagandet, att lagstiftaren brukat ett enhetligt ärebegrepp, som sedan konsekvent lagts till grund för domstolarnas avgöranden. Han måste i stället konstatera, att lagstiftaren icke bekänt sig till någon viss teori om ärekränkningens föremål, och att rättstillämpningen trots rättsvetenskapens

[4] Serlachius, Äran såsom föremål för straffbar kränkning (FJFT 1901, s. 145—182).

energiska bemödanden icke antagit dess ståndpunkt. Först sedan vi undersökt, vilka ämnen som enligt stadgandena om ärekränkning anses angripa anseendet eller självkänslan, kunna vi besvara frågan, huruvida man i anseendet och självkänslan kan finna någon gemensam grundval för ett straffrättsligt ärebegrepp.

Enligt svensk rätt angripes *anseendet* icke blott av tillmälen om brott (16: 7 SL) och beskyllningar om gärning eller last, som är för någons ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst menlig (16: 8 SL) utan även av vissa smädliga yttranden, skymfliga åtbörder och missfirmliga gärningar (16: 9 och 11 SL). Ehuru de till tredje man riktade beskyllningar mot annan, vilka angivas i 16: 7 och 8 SL, ganska åskådligt angiva, vad som anses vara för anseendet menligt, täcka de, såsom jag vid framställningen av förolämpningsbrottet framhållit, icke hela det brottsliga ämnesområdet, inom vars gränser även allehanda förolämpningar inrymmas.

Hammarskjöld och Hagströmer, vilka antogo, att *människans sedliga värde* utgjorde det intresse, som enligt stadgandena om ärekränkning ytterst drabbades av det brottsliga angreppet, menade, att människan endast åtnjöte skydd för det, som de kallade *det medborgerliga anseendet.* Därmed förstodo de såväl det anseende, på vilket varje människa, oberoende av samhällsställning, kunde göra anspråk, som det anseende, som följde med den verksamhet, som medborgaren utövade. Den begränsning till *det sedligt förgripliga,* som de velat genomföra, fann emellertid S t j e r n b e r g ogenomförbar. Det borde nämligen beaktas, att kriminalisationen av vissa gärningar icke skedde med hänsyn till deras sedliga halt, utan på grund av den skada eller fara, som i samhället genom deras företagande kunde uppkomma. Vidare kunde det konstateras, att även sådana för förtroendet till annan såsom yrkesutövare, näringsidkare eller befattningshavare menliga beskyllningar, som icke utgjorde angrepp på dennes sedliga värde, i rättstillämpningen ansågos medföra ansvar enligt 16: 8 SL.

Även Stjernberg upptog likväl tanken, att stadgandena om ärekränkning endast avsåge att skydda *det medborgerliga anseendet,* varmed han emellertid förstod den angripnes *anseende såsom medborgare* i motsats till värderingarna i vissa speciella, den angripne närstående personkretsar inom samhället. Gentemot en sådan uppfattning har B e r g e n d a l hävdat, att man vid avgörandet, huru-

vida en beskyllning vore menlig, finge taga hänsyn till uppfattningen å den särskilda orten eller i den särskilda samhällsklassen.

Enligt min mening har ingen annat anseende än det goda namn och rykte, som han åtnjuter i de kretsar, där han lever och verkar. I den mån lagstiftaren velat skydda anseendet, bör hans sålunda hava avsett att skydda icke det medborgerliga anseendet utan *den enskilde medborgarens anseende.* Detta skydd kan emellertid näppeligen förverkligas annorlunda än med förbud mot yttranden i ämnen, vilka påverka *omgivningens attityd* till den angripne. Såsom jag i början av detta avsnitt framhållit, omfattar detta förbjudna område icke blott *uppgifter* utan även *omdömen* på grundval av verkliga eller förmenta förhållanden.

Enligt Lagkommitténs åsikt borde ingen få åtnjuta större *mått av anseende* än det, vartill hans egna gärningar kunde berättiga honom. På grund härav inskränktes det brottsliga området med avseende å uppgifterna till *osanna uppgifter.* Denna uppfattning blev emellertid, såsom vi sett, genom Högsta domstolens ingripande av lagstiftaren förkastad. I den omsvängning, som sålunda skedde, torde man vara berättigad att se ett erkännande av ståndpunkten, att yttrandets brottslighet betingades av omgivningens attitydförändring. Att *omdömena* ansågos kunna utgöra angrepp på anseendet framgår redan av 16: 9 SL, varest det talas om sådant, som väcker synnerligt *uppseende.*

Det nu sagda har emellertid icke innehållit någon upplysning om *innehållet i de meddelanden, som angripa anseendet.* Därom ge varken lagstiftarens uttryckta mening eller domstolarnas anförda domskäl uttömmande besked. Det enda, som man verkligen vet, är, att *tillmäle om brott* presumeras vara menligt för anseendet. Beskaffenheten av de gärningar, vilka jämlikt 16: 8 SL anses vara för anseendet menliga, har icke närmare angivits. Ännu mera oviss är man om de uppgifter och omdömen, som enligt 16: 9 eller 11 SL anses drabba anseendet. Det är över huvud inom nästan alla rättsordningar svårt att få en uppfattning om det förbjudna ämnesområdet.

I det hänseendet utgör den engelska ärekränkningsrätten ett betydelsefullt undantag. Där ha nämligen domstolarna sökt nå fram till en beskrivning av de förbjudna ämnena. Den bestämning av det brottsliga området, som sålunda kommer till stånd, har gång efter annan på grund av inträffade fall undergått jämkningar.

Till utgångspunkt för den följande undersökningen av ämnesområdet kan man lämpligen hämta någon i engelsk rätt framställd bestämning, t. ex. denna, som tagits från Fraser:

»A defamatory statement is a statement concerning any person which exposes him to hatred, ridicule, or contempt, or which causes him to be shunned, or avoided, or which has a tendency to injure him in his office, profession or trade.»[5]

Såsom synes, fördelas det ärerörige ämnesområdet på tre fält, av vilka det första avser meddelanden ägnade att hos omgivningen väcka hat, löje eller förakt, och det andra meddelanden ägnade att avskära den omtalade från otvunget umgänge med sin omgivning, samt det tredje meddelanden ägnade att rubba förtroendet till honom såsom yrkesutövare, näringsidkare eller befattningshavare.

Det torde icke kunna betvivlas, att *meddelanden, som ådraga den omtalade hat, löje eller förakt,* enligt svensk rätt uppfylla de i stadgandena om ärekränkning givna bestämmelserna om utsagor, menliga för annans anseende. I orden hat, löje och förakt ligger en viss kvalifikation av skadlighetsgraden, som torde avgränsa brottsligheten till de fall, där angreppet på anseendet nått en icke obetydlig intensitet.

Det kunde synas, att denna beskrivning av det brottsliga ämnesområdet vore till fyllest. Så har emellertid visat sig icke vara fallet. Det har redan förut blivit i avhandlingen framhållet, att svensk rätt uppfattade *förevitelserna* såsom en särskild slags ärekränkning. Man fick sålunda icke förebrå vallpigan, att hon gått vallgång, icke den våldtagna våldtäkten och icke rackaren hans syssla. I engelsk rätt blev *avskärandet från otvunget umgänge* tilllagt efter den sensationella rättegången om den scen i filmen om Rasputin, där denne framställes förföra eller våldtaga en rysk prinsessa, som nu stämde filmbolaget. Engelsk rätt hade tidigare krävt, att meddelandet skulle ha frambragt »moral discredit», ehuru vissa icke uppställt detta rekvisit. I denna fråga yttrade Slesser, L. J., som förkastade detta rekvisit, slutligen följande:

»One may, I think, take judicial notice of the fact that a lady of whom it has been said that she has been ravished, albeit against her will, has suffered in social reputation and in opportunities of receiving respectful

[5] Fraser, a. a., s. 3.

consideration from the world. It is to shut one's eyes to realities to make these nice distinctions.»[6]

Medan det sålunda för domaren stod klart, att den relevanta punkten i målet var frågan, huruvida prinsessan blivit föremål för ett osant, för henne ofördelaktigt meddelande, kunde Winfield[7] icke helt släppa tanken på behovet av en distinktion, och han frågar dessutom, huruvida meddelandet verkligen kunde tänkas påverka andras attityd till henne. Till slut släppte han problemet med en axelryckning:

»But, once again, is a statement that a woman has been ravished discreditable to her? Is a lawyer to take it that Tarquin was not the only moral offender in the Rape of Lucrece.»

Det är naturligtvis en vansklig fråga att avgöra, var gränsen går mellan det tillåtna och det förbjudna på detta område, där det konventionella spelar så stor roll. Jag tror ej, att det är möjligt att fånga gränsen i en formel, och jag tror icke heller, att man vore mycket hjälpt därmed. Här liksom vid andra angrepp på anseendet gäller den inom kretsen av mottagare rådande värderingen.

Man ställes någon gång inför spörsmålet, huruvida den omständigheten, att omgivningens attityd förändras på grund av vantro eller vidskepelse, skall föranleda domaren att lämna käromål om ärekränkning utan bifall. I ett rättsfall[8] hade sålunda svaranden omtalat för andra, att kärandens barn tillkommit genom tidelag. Beskyllningens allvarlighet låg ej så mycket i själva påståendet, utan i det förhållandet, att de, som fingo höra talas om ryktet, voro övertygade om, att barn kunde komma till genom tidelag. Just därigenom blev den framställda beskyllningen så allvarlig, att käranden knappast kunde bo kvar på orten. Jag tror icke, att man bekämpar vantron bäst genom att ogilla den förtalades talan. I den mån anseendet verkligen lidit men, bör, såsom också i rättsfallet skedde, kännbart straff utdömas.

---

[6] Youssoupoff v. Metro-Goldwyn-Mayer Pictures, Ltd. Referatet av detta rättsfall är hämtat från P. H. Winfield, Cases on the Law of Tort. 3rd ed. (London 1945), s. 97—99.

[7] P. H. W(infield) i en notis om rättsfallet i The Law Quarterly Review, Vol. 51 (London 1935), s. 281—283.

[8] Siv Pettersson mot K. R. Olsson angående ärekränkning (Uppsala läns norra domsagas Häradsrätts dombok den 6 febr. 1945, § 120).

Vad slutligen gäller *meddelanden, som äro för annan i hans yrke, näring eller fortkomst menliga,* hava dessa enligt stadgandet i 16: 8 SL i svensk rätt uttryckligen erkänts böra medföra ansvar för ärekränkning. I den mån meddelandet utsatt den omtalade för hat, löje eller förakt eller hindrat hans otvungna umgänge med omgivningen, är det enligt vad jag nyss sagt otvivelaktigt ärekränkande. I rättstillämpningen har emellertid 16: 8 SL vunnit tillämpning, närhelst beskyllningen avsett en *gärning,* som varit för den omtalade menlig, varemot kreditskydd ej eljest givits enligt stadgandena om ärekränkning. Genom den vidsträckta tillämpning, som 16: 8 SL i detta hänseende sålunda vunnit, har skyddet för yrkesutövare, näringsidkare och befattningshavare utsträckts utöver det eljest brottsliga området. Dessa fall, liksom motsvarande fall i engelsk rätt, höra näppeligen hemma under ärekränkningsbrotten. Brottet är närmast ett förmögenhetsbrott.

Om det är svårt att bestämma, vilka meddelanden som kunna anses vara för anseendet menliga, är det likväl ännu svårare att avgöra, vilka meddelanden, som kunna sägas angripa *självkänslan.* Det är uppenbart, att man icke utan vidare kan taga för gott, när målsäganden i ett ärekränkningsmål säger, att ett för honom oförmodelaktigt meddelande angripit hans självkänsla. Det kan nämligen väl tänkas, att han inlett rättegången i syfte att trakassera sin vederpart eller i avsikt att vinna skadestånd för den skada, som drabbat honom genom meddelandet. Även om man icke behöver betvivla, att flertalet av dem, som öppna process om ärekränkning, drivas därtill av en häftig och varaktig indignation, kunna dessa subjektiva symptom icke läggas till grund för avgörandet.

Det är uppenbart, att man vid bedömningen av uppgivna angrepp på självkänslan måste tillgripa en standard, efter vilken man objektivt kan bedöma, huruvida meddelandet rimligen bör föranleda ansvar eller ej. Vid den värderingsoperation, som sålunda företages, torde man taga till utgångspunkt bedömningen av omgivningens attityd till den, som utsatts för ett sådant ärerörigt meddelande. Detta förfaringssätt låter sig enligt min mening väl försvaras i fråga om bedömningen av äreröriga uppgifter, men passar mindre väl i fråga om sådana omdömen. De yttringar av ringaktning, som röjas t. ex. genom valet av färgade ord, äro nämligen till sin natur vaga och uppfattas ofta icke med skärpa av utomstående, även om stinget träffar den angripne djupt. Om man, vilket man

väl ofta måste göra, tillgriper en standard vid bedömningen av dylika ärerörige meddelanden, ligger det vikt på utredningen av den situation, i vilken meddelandet tillkom, och av de omständigheter, under vilka det fälldes. Ter sig i dessa fall den angripnes indignation förklarlig, då det kan antagas, att andra skulle ha reagerat på liknande sätt, bör ansvar ifrågakomma.

Det är uppenbart, att anläggandet av samma standard vid bedömning av angrepp på anseendet och på självkänslan i hög grad främjar uppfattningen, att föremålet för alla ärerörige angrepp är ett och samma, och att det sålunda skulle vara möjligt att uppställa *ett enhetligt straffrättsligt ärebegrepp*. Detta ärebegrepp blir emellertid så allmänt, att det icke kan giva någon vägledning vid bedömningen av ett *in casu* föreliggande meddelande.[9] Alltjämt har den straffrättsliga äran stark förankring i de i samhället rådande etiska värderingarna, men torde, såsom vi sett, i vissa hänseenden överskrida gränserna för moralens område och sträcka sig in på områden av sociala värderingar utan klar moralisk bakgrund.

Även om det ämnesområde, som icke må beträdas på grund av stadgandena om ärekränkning, väsentligen har samma omfång och innehåll vid angrepp på anseendet och angrepp på självkänslan, kan detta förhållande icke berättiga till slutsatsen, att *grunden till de ärerörige yttrandenas kriminalisation* vore densamma vid angrepp på anseendet och angrepp på självkänslan. Denna iakttagelse blev i äldre svensk rätt icke gjord, och det var först B j e r r e[1], som närmare undersökte anledningen till kriminalisation av angreppen på anseendet. Anledningen till kriminalisation av angreppen på självkänslan har ännu icke blivit klarlagd.

Med rätta framhöll Bjerre, att det icke var för anseendets egen skull, som ärekränkning måste anses vara straffvärd, utan kriminalisationen berodde enligt honom på anseendets verkningar i den enskilde medborgarens liv. Enligt hans mening var nämligen an-

[9] Se t. ex. Liepmann, a. a., s. 224: »Unter 'Ehre' verstehen wir zunächst den Besitz bestimmter menschlicher Eigenschaften. Und zwar sind diese Eigenschaften verschieden je nach dem Geschlecht der Menschen, je nach den speziellen Aufgaben, die die Menschen als Mitglieder eines Standes, einer Gesellschaftsschicht, eines Berufes zu erfüllen haben. Wir rechnen zur Ehre eines Mannes nicht Liebe, Gutherzigkeit, Wohltätigkeit, wohl aber persönlichen Mut, Zuverlässigkeit und Treue. Die Ehre der Frau fordert nicht Mut und kraftvolle Betätigung im Aussenleben, sondern Gefühlsreinheit und Keuschheit.»

[1] Bjerre, a. a., s. 122 f.

seendet icke annat än sammanfattningen av omgivningens värdering av den enskilda människan. Denna värdering bildade grundvalen för medmänniskornas handlingssätt mot den enskilde. Det var sålunda enligt Bjerres uppfattning *påverkan av omgivningens attityd*, som gav anledning till straffanspråk. De ofördelaktiga förändringarna däri försvårade nämligen för den enskilde möjligheten att såsom samhällsmedlem framleva sitt liv. Sin ståndpunkt sammanfattar Bjerre sålunda:

»Grunden till att staten skyddar individens anseende är, att den vill förhindra de skadliga verkningarna af (rättstridiga) angrepp på detsamma, hvilket, då dessa verkningar uppenbarligen icke kunna af staten direkt influeras, öfverhufvud taget icke kan ske annat än just genom att staten skyddar anseendet självt.»

Det är uppenbart, att det icke är förändringarna i omgivningens attityd, utan *manifestationen av en ofördelaktig attityd*, som på motsvarande sätt utgör grunden till kriminalisation av angreppen på självkänslan.

Enligt min mening äro den enskildes obehagliga förnimmelser av en ådagalagd fientlig attityd så starka och för hans verksamhet och attityd till omgivningen så betydelsefulla, att de i allmänhet utgöra grundvalen för hans reaktioner såväl vid angrepp på självkänslan som vid angrepp på anseendet. Det kan icke nog ofta omvittnas, att detta förhållande vanligen utgör grunden för den angripnes våldsamma och långvariga indignation över ett mot honom riktat ärerörigt angrepp, vare sig förtal eller förolämpning. Ur denna synpunkt är det icke oberättigat att, såsom ofta sker, uppfatta ärekränkning djupast såsom en *fredskränkning*.

Såsom samhällsmedlem måste den enskilde tåla, att han göres till föremål för omgivningens bedömning, och han kan icke heller tänkas få möjlighet att med lagliga medel förhindra meddelandet av ofördelaktiga uppgifter och omdömen om honom medborgarna emellan. Det anspråk på skydd mot manifestationer av en ofördelaktig attityd och mot påverkan av andras attityd i ofördelaktig riktning, som han rimligen kan uppställa, måste rikta sig mot sådana meddelanden i dylika ämnen, som icke ske under tillvaratagande av samhällsintressen och som verkligen äro för hans anseende eller självkänsla menliga. Därav följer, att hans anspråk på rättsskydd mot dylika meddelanden, icke kunna tänkas vinna samhällets bifall annat än i fråga om *obehöriga meddelanden*.

Meddelandets obehörighet inom ramen för det förbjudna ämnesområdet kan hänföra sig antingen till de *uppgifter*, som meddelandet innehåller, eller till de *omdömen*, som där fällas. Stundom uppbäres uppgiften i meddelandet av ett verkligt samhällsintresse, medan meddelandet i fråga om det fällda omdömet ter sig obehörigt. Det är naturligt, att sådana meddelanden anses vara brottsliga blott till den del av deras innehåll, som omdömet utgör. De obehöriga meddelandena bestå sålunda antingen av *obehöriga uppgifter* eller av *obehöriga omdömen*.

Två grundsatser ha under den livliga debatt om lagstiftning angående ärekränkning, som under den moderna straffrättens tid förts i detta ämne, stritt om herraväldet. Enligt den ena berodde ärekränkningens brottslighet på utsagans *osanning*, enligt den andra på dess *obehörighet*. Tanken, att lögnen såsom sådan skulle vara brottslig, har aldrig blivit av lagstiftaren erkänd. Redan Nehrman[2] yttrade med hänvisning till den 11:te Domareregeln: »Öfwerheten kan ej straffa all lögn och osanning.» Sanningen utgör sålunda, såsom Bjerre[3] klart framhållit, icke i och för sig ett samhällsintresse. Det måste kunna påvisas, att samhället å ena sidan önskar medgiva straffrihet åt alla, som framställa sanna men äreröriga uppgifter, och å andra sidan önskar straffa alla dem, som meddela osanna äreröriga uppgifter. Erfarenheten visar, att så ej är fallet.

Om man, såsom skett i denna avhandling, slutligen väljer *obehörighetsgrundsatsen*, har man att taga ställning till spörsmålet, huru man skall kunna skilja mellan behöriga och obehöriga meddelanden. Vid avvägningen av de intressen, som böra föranleda eller utesluta ansvar, måste man naturligtvis förutsätta, att lagstiftaren redan vid kriminalisationen av ärerörigа yttranden givit det brottsliga området ett efter rättspolitiska överväganden i möjligaste mån begränsat omfång. Under sådana förhållanden har man rätt att antaga, att flertalet intresseavvägningar redan vunnit sin lösning inom lagens ram. Av lagtekniska skäl kan man emellertid svårligen i lagtexten åskådliggöra, vilka reservationer som erkänts och förkastats.

Anspråket på klarhet om gränsen mellan det förbjudna och det tillåtna vid ärerörigа meddelanden gör sig så starkt kännbart, att dessa lagtekniska svårigheter icke få hindra klara besked i frågor,

---

[2] Nehrman, a. a., s. 300.

[3] Bjerre, a. a., s. 152—196.

där lagstiftaren kunnat bilda sig en slutgiltig uppfattning. Det är därför att föredraga, att lagstiftaren med hänsyn till de viktigaste typerna av intressekollisioner i lagtexten genom uttryckliga undantag från huvudregeln angiver, huru långt yttrandefriheten sträcker sig. Det kan väl sägas, att undantag icke behövde angivas på områden, där utvidgningarna i yttrandefriheten redan genom domstolsavgöranden vunnit beaktande. Jag tror emellertid, att även deklaratoriska stadganden om yttrandefrihetens utsträckning äro behövliga. Icke minst påkallas de av tryckfrihetsprocessens utformning.

Vid nästan alla intressekollisioner föreligger det förhållandet, att förhandenvaron av en intressekollision betingas av utsagans sanning. Det händer emellertid icke sällan, att meddelaren lämnat oriktig uppgift i en situation, där meddelandet av en sann uppgift uppenbarligen icke bort föranleda ansvar. Fråga uppkommer då, huruvida och i vad mån han med hänsyn till uppgiftens oriktighet skall ställas till ansvar för ärekränkning. Man har därvid att skilja mellan två huvudfall. I det ena har uppgiften lämnats i ond tro, i det andra i god tro. Godtrosfallen kunna vidare fördelas på de fall, där meddelaren vid uppgiftens meddelande åsidosatt skälig aktsamhet, och dem, där så icke kan sägas hava varit fallet.

Det synes mig icke kunna på allvar göras gällande, att befrielse från ansvar kan ifrågakomma i de fall, där meddelaren mot bättre vetande lämnat osann uppgift. Övriga fall äro mera svårbedömda. Jag tror emellertid, att det finnes anledning att införa *ansvar på grund av vållande* i de fall, där meddelaren före uppgiftens meddelande haft möjlighet och anledning att kontrollera uppgiftens riktighet.

Det händer stundom, att en meddelare utnyttjar förhandenvaron av en intressekollision till förfång för annan genom att chikanöst lämna sanna, äreröriga uppgifter om honom. Sådana situationer förekomma icke sällan vid avgivandet av anställningsbetyg och kunna även eljest inträffa inom olika delar av rättslivet. Till hämmandet av sådana meddelanden kunde man tänka sig, att i subjektivt hänseende begränsa de objektiva reservationerna därhän, att reservationen icke omfattade fall, där *animus injuriandi* uppenbarligen förelegat.

Vad det subjektiva rekvisitet i övrigt angår, torde det hava blivit klarlagt, att användningen av komplicerade subjektiva rekvisit

vållat domstolarna betydande svårigheter och i ogynnsam riktning påverkat möjligheten för den angripne att på förhand bedöma sina utsikter att nå åsyftad framgång med sin talan. Det må visserligen vara sant, att man icke i lagtexten fångar själva stinget i ett ärerörigt meddelande, om det subjektiva rekvisitet icke differentieras. Med hänsyn till ärekränkningarnas betydande skiftningar i svårhetsgrad i övrigt torde det emellertid vara möjligt att vid straffmätningen inom straffskalans vanliga ram finna uttryck för domstolens bedömning av gärningsmannens bevekelsegrunder och ändamålet med gärningen.

V. Avslutande anmärkningar.

Enligt ett mycket vanligt betraktelsesätt båtar det föga att bättra lagstiftningen om ärekränkning, om man icke samtidigt företager en genomgripande revision av tryckfrihetslagstiftningen. Denna åsikt är enligt min mening väsentligen oriktig. Det är icke tryckfrihetslagstiftningens fel, att bedömningen av mål om ärekränkning i tryckt skrift blivit vacklande, och att man därigenom mist tilltron till möjligheten att få upprättelse genom rättegång mot den för meddelandet enligt Tryckfrihetsförordningen ansvarige. Felet ligger i första hand i lagstiftarens oförmåga att i lagtexten draga gränsen mellan det brottsliga och det tillåtna ämnesområdet. Så länge lagen ej tillika ger ledning vid bedömningen av intressekollisionerna, kan man ej begära, att domsluten skola bliva riktiga. Först sedan Strafflagens stadganden förtydligats och förbättrats, kan man avgöra, huruvida de förmenta felen i bedömningen av tryckfrihetsmål hänföra sig till Tryckfrihetsförordningen eller Strafflagen. Strafflagens brister torde hava blivit i framställningen av den gällande rättens regler belysta. Den ger stundom icke skydd åt den, vars ära förtjänar skydd, men skyddar ibland den, som icke förtjänar skydd för sin ära. Strafflagen ger sålunda icke alltid medborgaren, vad han kunde förtjäna: *rätt och ära.*

Källor och litteratur

(som anförts i avhandlingen).

Otryckta källor.

I Riksarkivet:

1810 och 1811 års Lagkommittéers och 1841 års Lagberednings handlingar och lagförslag.

Akter i vissa äldre av Högsta domstolen avdömda mål.

I Kungl. Biblioteket:

Brevsamlingar.

Förarbeten till förslag till allmän kriminallag 1832.

I Uppsala Universitets Bibliotek:

Brevsamlingar.

J. E. Boëthius' föreläsningar i kriminalrätt vid Uppsala universitet.

I olika domstolsarkiv:

Akter i vissa mål, som hittills icke eller ofullständigt refererats i den tryckta litteraturen.

I Richertska familjearkivet, Stockholm:

Johan Gabriel Richerts papper.

I Riksarkivet, Oslo:

Den norska Lagkommissionens handlingar.

Tryckta källor.

Riksdagshandlingar.

Riksdagarna 1809—10; 1823; 1828—30; 1834—35; 1840—41; 1844—45; 1847—48; 1862—63; 1871; 1872; 1887: A (15/1—5/3); B (2/5—9/7); 1890; 1911; 1934; 1935; 1936; 1937; 1942; 1943; 1948; 1949.

Kommittébetänkanden o. d.

Förslag, Lag-Commissionens, till Sveriges Rikes lag af år 1734; jemte de wid samma Förslag gjorda anmärkningar, Lag-Commissionens deråfgifna swar, samt Riksens Ständers förhandlingar och beslut wid Lagens

granskning och antagande å Riksdagarna 1731 och 1734. [Utg. av J. H. Backman och A. Faxe.] Sthm 1841.
Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686—1736. Efter offentligt uppdrag utg. af W. Sjögren. 1—8. Upps. 1900—1909.
Förslag till Allmän Civillag. Sthm 1826.
Förslag till Allmän Criminallag. Sthm 1832. — 2:a Upplagan, med de förändringar, hwilka Lag-Commiteen wid slutlig granskning af Förslaget infört. Sthm 1839.
Om Lag-Committeens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Betänkande afg. af Juridiska Faculteten och Philosophiæ Professorerne vid Upsala Universitet. [Undert.: J. E. Boëthius, L. G. Rabenius, S. Grubbe, P. D. A. Atterbom.] Ups. 1833. (Särtr. ur Skandia, Årg. 1.)
Wijkman, S. J., Anmärkningar wid Förslaget till allmän Criminal-Lag. Ups. 1833.
Utlåtande i anledning af Anmärkningar wid Förslaget till Allmän Criminallag, af Lagcommiteen. Sthm 1834. — 2:a Upplagan. Sthm 1840.
Utlåtande, Hof-Rättens öfver Skåne och Blekinge underd., jemte Anmärkningar i anledning af Lagkommiteens förslag till Allmän Kriminallag (Juridiskt Arkif. Utg. af C. Schmidt, Bd 9, 1838—1839, s. 1—180). Även utg. i särtryck.
Utlåtande, Kongl. Maj:ts och Rikets Götha Hof-Rätts Underd., öfver Lag-Committéens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Sthm 1839.
Utlåtande, Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hof-Rätts Underd., öfver Lag-Committéens Förslag till Allmän Criminal-Lag. Sthm 1839.
Protocoll, Högsta Domstolens, wid Granskningen af Förslaget till Allmän Criminallag. Sthm 1840.
Tablå, innefattande jemnförelse emellan LagCommiteens Förslag till Allmän Criminallag och den nu gällande. Sthm 1841.
Förslag till Straff-Balk. [Af Lagberedningen. Med Motiver samt Protocoll och Reservationer.] Sthm 1844—1845.
Förslag, Nya lagberedningens, till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen äfvensom till andra dermed sammanhängande författningar. Sthm 1888.
Betänkande med förslag till Tryckfrihetsordning afg. den 20 dec. 1912 af särskilda kommitterade inom Kungl. justitiedepartementet. Sthm 1912.
Thyrén, J. C. W., Principerna för en strafflagsreform. 2—3. Lund 1912—1914.
——, Förberedande utkast till strafflag. Kap. 1—13. (Allmänna delen.) Lund 1916.
——, Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 1—11. Lund 1917—1933. (5, 6, 7, 8, 9, 10 och 11 utg. som SOU 1923: 59, 1925: 22, 1928: 7, 1929: 26, 1930: 24, 1931: 33, 1933: 6.)
——, Efterlämnade anteckningar till Förberedande utkast till strafflag. Utg. genom justitiedepartementets försorg. Sthm 1937. (SOU 1937: 37.)

Förslag till strafflag, allmänna delen, samt förslag till lag angående villkorlig frigivning jämte motiv av Strafflagskommissionen. Sthm 1923. (SOU 1923: 9.)

Herlitz, N., Utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Sthm 1927. (SOU 1927: 2.)

Bergendal, R., Utredning angående tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter och därmed sammanhängande spörsmål. Avg. den 30 nov. 1933. Sthm 1933. [Nytr.] 1934. (SOU 1933: 36.)

Betänkande med förslag till lag angående vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. Avg. den 4 maj 1934 av en inom Socialdepartementet tillsatt kommission. Sthm 1934. (SOU 1934: 16.)

Utlåtanden över betänkande med förslag till lag angående vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. (Trettonmannakommissionens betänkande). Sthm 1934. (SOU 1934: 30.)

Betänkande och förslag rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m. m. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Sthm 1934. (SOU 1934: 56.)

Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Sthm 1935. (SOU 1935: 5.)

Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Avg. av en därtill förordnad kommitté. Sthm 1935. (SOU 1935: 8.)

Förslag, Processlagberedningens, till rättegångsbalk. 1. Text. 2. Motiv m. m. Sthm 1938. (SOU 1938: 43—44.)

Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m. m. Av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Sthm 1940. (SOU 1940: 8.)

Betänkande, Straffrättskommitténs, med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott. Sthm 1940. (SOU 1940: 20.)

Betänkande, Straffrättskommitténs, med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten. Sthm 1945. (SOU 1944: 69.)

Yttrande, Styrelsens [för Sveriges Advokatsamfund], över straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (TSA 1945, s. 114—140).

Förslag till Tryckfrihetsförordning avg. av 1944 års tryckfrihetssakkunniga. Sthm 1947. (SOU 1947: 60.)

Promemoria, Strafflagberedningens, med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. Sthm 1948. (SOU 1948: 40.)

(Under åren 1844—1863 och åtskilliga av de under åren 1887—1949 avgivna Betänkanden, Förslag, Utlåtanden och Yttranden angående ny strafflagstiftning, som icke nämnts i ovanstående förteckning, äro tryckta i vederbörande Riksdags handlingar.)

Udkast til en Lov for Kongeriget Norge angaaende Forbrydelser. Christiania 1831.

Forslag til en Lov for Kongeriget Norge angaaende Forbrydelser. Christiania 1832. — [Rev. uppl.] Christiania 1835.
Motiver til det i Aaret 1832 udgivne Forslag til en Lov for Kongeriget Norge angaaende Forbrydelser. Christiania 1835.
Instilling om lovbestemmelser om ærekrenkelser med motiver fra Straffelovkommitteen av 1934. Oslo 1937.

Anmerkungen zum Strafgesetzbuche für das Königreich Bayern. 1—3. München 1813—1814.
Entwurf des Strafgesetzbuchs. Theil 1. München 1822.
Bauer, A., Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Hannover. Mit Anmerkungen. 1—2. Göttingen 1826—1828.
Motive zu dem, von dem Revisor vorgelegten, Ersten Entwurfe des Criminal-Gesetzbuches für die Preussischen Staaten. Berlin 1827—1830.
Entwurf des Straf-Gesetz-Buches für die Preussischen Staaten. Berlin 1828—1830.
Strafrecht, Das kommende deutsche. Allgemeiner Teil. Bericht über die Arbeit der amtlichen Strafrechtskommission. Hrsg. von F. Gürtner. 2. Aufl. Berlin 1935.
Strafrecht, Das kommende deutsche. Besonderer Teil. 2. Aufl. Berlin 1936.

Report of the Committee on the Law of Defamation. Presented by the Lord High Chancellor to Parliament ... October 1948. London 1948.

Botschaft des Bundesrates an die Bundesversammlung über eine Teilrevision des Schweizerischen Strafgesetzbuches. (Vom 20. Juni 1949.) (Bundesblatt, Jahrg. 101: Bd. 1, Bern 1949, s. 1249—1304.) Även utg. i särtryck med egen paginering (1—56), som följts vid citering i denna avhandling.

Lagar.

Samling af Sweriges Gamla Lagar. Utg. af [1—2: H. S. Collin och] C. J. Schlyter. Bd 1—13. Sthm 1827—34, [4—13:] Lund 1838—77.
Lag, Sveriges Rikes, Gillad och Antagen på Riksdagen Åhr 1734. Sthm 1780. Till 200-årsdagen av lagens tillkomst efter den första i antikva tryckta uppl. av år 1780 utg. i facsimile 1934. (Minnesskrift ägnad 1734 års lag. Del 3. Sthm 1934.)
Lag, Sveriges rikes, gillad och antagen på Riksdagen år 1734, stadfästad av Konungen den 23 januari 1736. Med tillägg av stadganden, som blivit från trycket tillgängliga före den 1 januari 1950. 71:a uppl. Utg. av A. Afzelius. Sthm 1949.
Grundlagar, Sveriges, och tillhörande författningar. Se avd. Övrig litteratur: Malmgren, R., Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar. 5:e uppl. 1947.
Kyrkolag, 1686 års. Utg. av Samfundet Pro fide et christianismo. Med inledning av G. Thulin. Sthm 1936.

Corpus Iuris Civilis. Ed. stereotypa XIII[a]. Vol. I: ... Digesta. Recogn. Th. Mommsen, retract. P. Krueger. Berolini 1920.

Straffelov, Borgerlig, af 15. April 1930. Se avd. Övrig litteratur: Krabbe, O. H., Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 ... udg. med Kommentarer. 4. Udg. Kbhvn 1947.

Strafflag (för Finland), 19 dec. 1889. (I: 1734 års lag så vitt den gäller i Finland med stadganden som ersätta eller ansluta sig till densamma. Utg. på initiativ av Juridiska föreningen i Finland, Hfors 1938, s. 425—524.)

Grágás [efter Konungsbók, Codex regius (= gl. kgl. Saml. 1157 fol.)] udg. af V. Finsen. Del 2. Kbhvn 1852.

Grágás [efter Staðarhólsbók (= AM. hs. 334 fol.)] udg. (af V. Finsen). Kbhvn 1879.

Grágás [efter Skálholtsbók (= AM. hs. 351 fol.)] udg. (af V. Finsen). Kbhvn 1883.

Almenn hegningarlög (12 febr. 1940). (I: Lagasafn. Gildandi lög íslenzk vorið 1945. Gefin út að tilhlutun dómsmálaráðuneytisins af Ó. Lárussyni, Reykjavík 1945, sp. 2307—2360.)

Love, Norges gamle, indtil 1387. Udg. ved R. Keyser og P. A. Munch. Bd 1 (inneh. bl. a. Ældre Gulathings-Lov). Christiania 1846.

Lov angaaende Forbrydelser. Drottningholms Slot den 20de August 1842. 8:o. 92 s. Christiania u. å.

Straffelov, Almindelig borgerlig, av 22 mai 1902. Oslo 1944.

Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten vom 14. April 1851. Amtliche Ausgabe. Berlin 1851.

Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Vom 15. Mai 1871. Se avd. Övrig litteratur: Schönke, A., Strafgesetzbuch. Kommentar. 4. Aufl. 1949.

Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen. 1—2. 2. Aufl. Wien 1815.

Strafgesetz, Das, über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen für das Kaiserthum Oesterreich vom 27. Mai 1852. Se avd. Övrig litteratur: Müller, C. F., Das Strafgesetz ... für das Kaiserthum Oesterreich ... Eine vergleichende Ausgabe. 1853.

Code pénal belge du 8 juin 1867. Se avd. Övrig litteratur: Goedseels, J. M. C. X., Commentaire du Code pénal belge. 2e éd. Tome 2. 1948.

Code pénal [français du 12 février 1810]. Annoté d'après la doctrine et la jurisprudence. Avec renvoi aux publications Dalloz. 46e éd. entièrement refondue et mise à jour. Paris 1949. (Petits codes Dalloz.)

Strafgesetzbuch, Das Schweizerische, vom 31. Dezember 1937. Hrsg. und erl. von Ph. Thormann und A. von Overbeck. Bd. 1—2. Zürich 1940—1941.

Rättsfallssamlingar o. d.

Arkiv, Nytt juridiskt. Grundat av G. B. A. Holm. Avd. I. Tidskrift för lagskipning. Årg. 1 (1874)—76 (1949). [NJA]

Juristtidning, Svensk. Rättsfallsavdelningen. Årg. 1 (1916)—34 (1949). [SvJT Rf]

Ämbetsberättelse, Justitieombudsmannens. 1927; 1928. [JO]

Ämbetsberättelse, Militieombudsmannens. 1924; 1948. [MO]

Uppsala stadsfullmäktiges tryck. 1937. Ser. A och B.

Litteratur.

Tidskrifter.

Archiv des Criminalrechts. Bd. 1. Halle 1798—1799.

Archiv, Neues, des Criminalrechts. Bd. 2, 1818; Bd. 7, 1825. Halle.

Arkif, Juridiskt. Utg. af C. Schmidt. Bd 1—34. Christianstad 1830—1862.

Arkiv for nordisk filologi. Bd 4. Christiania 1888.

Arkiv, Juridisk. (Udg. af A. S. Ørsted.) No. 8 (1806); No. 18 (1809). Kbhvn.

Arkiv, Nytt juridiskt. Grundat av G. B. A. Holm. Avd. I. Årg. 1 (1874)—76 (1949). Sthm. [NJA]

Ergo. Årg. 27 (1950): nr 1. Uppsala.

Eunomia. (Udg. af A. S. Ørsted.) Del 2. Kbhvn 1817.

Fackföreningsrörelsen. Årg. 12 (1932). Sthm.

Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings andet Aarsmøde den 24.—26. September 1901. Kbhvn 1901.

Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings fjortende Aarsmøde den 4.—5. December 1918. Kbhvn 1919.

Forhandlingerne paa det fjerde nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn den 25de til den 27de August 1881. Kbhvn 1882.

Förhandlingarna å det elfte nordiska Juristmötet i Stockholm den 28, 29 och 30 augusti 1919. Sthm 1920.

Förhandlingar vid Svenska kriminalistföreningens ordinarie årsmöte i Stockholm den 2 oktober 1915. Sthm 1916.

Der Gerichtssaal. Bd. 89. Stuttgart 1924.

Iowa Law Review. Vol. 34. 1948 f.

Journalen. Årg. 1832. Sthm.

Juristen. Aarg. 19 (1937). Kbhvn.

Juristtidning, Svensk. Årg. 1 (1916)—34 (1949). Sthm. [SvJT]

The Law Quarterly Review. Vol. 49, 1933; 51, 1935. London.

Magazin für die Philosophie des Rechts und der Gesetzgebung. Bd. 1. 1798. Giessen.

Magazin für die Philosophie und Geschichte des Rechts und der Gesetzgebung. Bd. 1. 1800; Bd. 2. 1807. Giessen und Darmstadt.
Meddelanden från Publicistklubben. 1950: nr 2 [Publicistklubbens Årsbok 1950]. Sthm.
Meddelanden, Sociala. Årg. 1945. Sthm.
Månadsblad, Kungl. Vitterhets-, etc. Akademiens. Årg. 1879. Sthm.
Recueil Dalloz: Recueil périodique et critique. Année 1939. Paris.
Saga och Sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok 1944. Upps. 1945.
Skandia. Tidskrift för vetenskap och konst. Utg. af Svenska litteraturföreningen. Bd 1. Ups. 1833.
Tiden. Årg. 41 (1949). Sthm.
Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning. Utg. af Chr. Naumann. Årg. 1 (1864)—25 (1888). Sthm. [NT]
Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund. 1 (1935)—15 (1949). Sthm. [TSA]
Tidskrift, Juridiska föreningens. (Utg. af C. Schmidt.) 19:e häftet. Sthm 1859.
Tidsskrift for Rettsvitenskap. 1888—1949. Oslo. [TfR]
Tidsskrift, Nordisk, for Kriminalvidenskab. Årg. 37 (1949). Kbhvn.
Tidsskrift, Nordisk, for Strafferet. Aarg. 7 (1919). Kbhvn.
United Nations Bulletin. Vol. 4 (1948: January—June). Lake Success.
The Yale Law Journal. Vol. 58: No. 7, June 1949.
Yearbook of the United Nations 1946—1947. Lake Success, N. Y. 1947.
Årsbok, De nordiska kriminalistföreningarnas. 1936. Sthm 1937.

Övrig litteratur.

Agge, I., Bidrag till läran om förfalskningsbrotten, företrädesvis enligt gällande svensk rätt. Sthm 1941.
——, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag. H. 1—2. Sthm 1944—1948.
Albertario, E., La crisi del metodo interpolazionistico. D. Circa il problema dell' *animus* (Studi in onore di Pietro Bonfante, 1, Milano 1930, s. 655—665).
Alexanderson, N., Tillämpning av läran om dolus eventualis (SvJT 1945, s. 295—297).
——, Svensk tryckfrihet. Sthm 1950. (Studentföreningen Verdandis Småskrifter, nr 500.)
Algreen-Ussing, T., Haandbog i den danske Kriminalret. Del 1. Kbhvn 1829.
Almquist, J.-E., Domareregler från den yngre landslagens tid med inledning och kommentar. Lund 1937. (LUÅ. N. f. Avd. 1, Bd 32: 5.)
Andenæs, J., Straffbar unnlatelse. Et bidrag til strafferettsdogmatikken. Oslo 1942.
Barklind, O., [Anmälan av] J. C. W. Thyrén: Kommentar till strafflagen kap. 16. Lund 1919. (SvJT 1920, s. 144—147.)

Beckman, N., Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. 1949. Se: Strafflagen. 1949.
Bentham, J., Traités de législation civile et pénale. Publiés en français par É. Dumont. 1—3. Paris 1802.
Bergendal, R., Straffrätt. (Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler, utg. genom Socialdepartementets försorg. 3. 2:a, omarb. och tillök. uppl.) Lund 1928.
——, Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. 1949. Se: Strafflagen. 1949.
Biberg, N. F., Lärobok i criminal-rätten. Ups. 1830. (N. F. Bibergs Samlade skrifter. Utg. af C. O. Delldén. Del 3.)
Binding, K., Die Ehre. Der Zweikampf. Zwei Vorträge. Neue Aufl. Leipzig 1909.
Bjerre, S. A., Om rättstridighetsrekvisitet vid förtalsförbrytelserna. Akad. afh. Sthm 1910.
Blomqvist, G., Åtgärder i äldre tider för spridande av kännedom om lagarnas innehåll (SvJT 1947, s. 340—345).
Boëthius, D., Försök till en läro-bok uti natur-rätten. Ups. 1799.
Broom, H., A Selection of Legal Maxims. 10th ed. by R. H. Kersley. London 1939.
Brunius, A. Se: Hildebrand, K., & Brunius, A., Fackföreningsrörelsen och samhället. 1934.
Carlén, R., Kommentar öfver strafflagen. Sthm 1866.
Casparsson, R., LO under fem årtionden. 1. 1898—1923. Sthm 1947. (Landsorganisationens skriftserie, 64.)
Cederschiöld, G., Om några ställen i Äldre Västgötalagen (Festskrift tillägnad Oscar Ekman = GHÅ. Bd 4, 1898: 3, s. 12—36).
Chassan, J.-P., Traité des délits et contraventions de la parole et de l'écriture et de la presse. 2e éd. Tome 1. Paris 1851.
Dahm, G., Ehrenkränkung (Das kommende deutsche Strafrecht. Besonderer Teil. 2. Aufl. Berlin 1936, s. 397—419).
——, Der Ehrenschutz der Gemeinschaft (Gegenwartsfragen der Strafrechtswissenschaft. Festschrift zum 60. Geburtstag von W. Gleispach, Berlin und Leipzig 1936, s. 1—49).
Darstellung, Vergleichende, des deutschen und ausländischen Strafrechts. Besonderer Teil. Bd 4. Berlin 1906.
De Geer, L., Om den juridiska stilen. Af L. D. G. Christanstad 1853.
——, Minnen. 1. Sthm 1892.
Diels, H., Die Fragmente der Vorsokratiker. 5. Aufl. Bd. 1. Berlin 1934.
zu Dohna, A., Die Rechtswidrigkeit als allgemeingültiges Merkmal im Tatbestande strafbarer Handlungen. Halle 1905.
Donnelly, R. C., Defamation by Radio: A Reconsideration (Iowa Law Review, Vol. 34: No. 1, Nov. 1948, s. 12—40).
Edda. Hrsg. von G. Neckel. 2. Aufl. 1. Text. Heidelberg 1927. (Germanische Bibliothek. Abt. 2: Bd. 9.)

Eek, H., Om tryckfrihet. Akad. avh. Upps. 1942.
——, Nya Tryckfrihetsförordningen. Svensk pressrätt i systematisk framställning. Sthm 1948.
Erlander, T., Bojkott. Undert.: T. Er. (Svensk uppslagsbok. 2:a uppl. Bd 4, Malmö 1947, sp. 410.)
Festgabe für Reinhard von Frank zum 70. Geburtstag 16. August 1930. Beiträge zur Strafrechtswissenschaft. Bd. 2. Tübingen 1930.
v. Feuerbach, A., Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen Peinlichen Rechts. 1:a uppl. utk. Giessen 1801, sedan ett flertal uppl., den 14:e Giessen 1847.
Filangieri, G., La scienza della legislazione. T. 1—8. Genova 1798.
——, La science de la législation. Ouvrage traduit de l'italien. T. 1—7. Paris An VII (1798).
——, Lagstiftningens vetenskap. Öfversättning. Del 1—5. Strengnäs 1814—1821.
Forsman, J., Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Afd. 1. Hfors 1899.
Frank, R., Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetz hrsg. und erl. 18., neubearb. Aufl. Tübingen 1931.
Fraser, H., Fraser on Libel and Slander. 7th ed. by G. O. Slade & N. Faulks. London 1936.
Garraud, R., Traité théorique et pratique du droit pénal français. T. 6. 3e éd. Paris 1935.
Gegenwartsfragen der Strafrechtswissenschaft. Festschrift zum 60. Geburtstag von W. Gleispach. Berlin und Leipzig 1936.
Genocide: A Commentary on the Convention [ɔ: Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide] (The Yale Law Journal, Vol. 58: No. 7, June 1949, s. 1142—1160).
Gering, H., Kommentar zu der Liedern der Edda. Nach dem Tode des Verfassers hrsg. von B. Sijmons. 1. Halle 1927. (Germanistische Handbibliothek. VII: 3: 11.)
Germann, O. A., Das Verbrechen im neuen Strafrecht. Zürich 1942.
Getz, B., Juridiske Afhandlinger. Udg. af F. Hagerup. Kristiania 1903.
Goedseels, J. M. C. X., Commentaire du Code pénal belge. 2e éd. T. 1—2. Bruxelles 1948.
Goos, C., Den danske Strafferet. D. 2. Kbhvn 1878.
Grimm, J., Deutsche Rechtsalterthümer. 4. Ausg. Bd. 2. Leipzig 1899.
Grimm, J. und W., Deutsches Wörterbuch. Bd. 16. Leipzig 1914 f.
Grolman, K., Ueber Ehre und guten Namen (Magazin für die Philosophie des Rechts und der Gesetzgebung, 1: 1, 1798, s. 5—54).
von Gross, R., Die Beleidigung von Personenverbänden unter Berücksichtigung des schweizerischen, des deutschen und des französischen Rechts. Inaug.-Diss. Bern 1941.
Hafter, E., Schweizerisches Strafrecht. Besonderer Teil: 1. Berlin 1937.

Hagemann, W., Grundzüge der Publizistik. Münster 1947.
——, Publizistik im Dritten Reich. Hamburg 1948.
Hagerup, F., Aarsagssammenhæng og Retsstridighed (TfR 1909, s. 297 f.).
Hagströmer, J., Om rätten till nödvärn (Forhandlingerne paa det fjerde nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn den 25de til den 27de August 1881, Kbhvn 1882: Bil. IV).
——, Svensk straffrätt. Bd 1—2. Upps. 1901—1909.
——, Anteckningar i allmänna straffrättens speciella del på grundval av prof. Hagströmers föreläsningar. 6:e uppl. Upps. 1936. [Dupl. maskinskrift.]
Hallström, S., Mera om god advokatsed (TSA 1945, s. 17—24).
Hammarskjöld, C. G., Om falsk angifvelse och ärekränkning med särskilt afseende å 16 kapitlet af 1864 års strafflag. Ups. 1875.
——, Carl Johan Schlyter (Lefnadsteckningar öfver Kongl. Svenska Vetenskaps Akademiens efter år 1854 aflidna ledamöter, 3, Sthm 1886—1894, s. 643—671).
Hansson, S., Arbetare, arbetsgivare, samhälle. Fackföreningspolitiska rön och reflexioner. Sthm 1935.
——, Den svenska fackföreningsrörelsen. 7:e omarb. uppl. Sthm 1942. (Landsorganisationens skriftserie, 9.)
Harscher von Almendingen, L., Grundzüge zu einer neuen Theorie über Verletzungen des guten Namens und der Ehre (Magazin für die Philosophie und Geschichte des Rechts und der Gesetzgebung, 1, 1800, s. 1—68, 133—240; 2, 1807, s. 1—168).
Haus, J. J., Observations sur le projet de révision du Code pénal, présenté aux chambres Belges. 1—3. Gand 1835—1836.
Hayakawa, S. I., Language in Thought and Action. New York 1949.
Heckscher, G., Staten och organisationerna. Sthm 1946.
Heinitz, E., Die Lehre der materiellen Rechtswidrigkeit. Berlin 1926. (Strafrechtliche Abhandlungen, Nr. 211.)
Hildebrand, K., & Brunius, A., Fackföreningsrörelsen och samhället. 2:a uppl. Sthm 1934.
v. Hippel, R., Deutsches Strafrecht. Bd. 2. Verbrechen. Allgemeine Lehren. Berlin 1930.
Historia, Svenska metallindustriarbetareförbundets. 2. 1906—1925. Av J. Lindgren, H. Tingsten och J. Westerståhl. Sthm 1948.
Holmbäck, Å., Lag och balk (Skrifter tillägnade Birger Wedberg = SvJT 1941: H. 1—2, s. 191—214).
Hurwitz, S., Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar. Kbhvn 1933.
——, Den videnskabelige Kritiks Grænser i Forhold til Injurielovgivningen (Juristen, Aarg. 19, 1937, s. 117—128).
Hägerström, A., Naturrätt i straffrättsvetenskapen? (SvJT 1920, s. 320 f.).
von Jagemann, L., & Brauer, W., Criminallexikon. Nach dem neuesten Stande der Gesetzgebung in Deutschland bearb. von L. von Jagemann, und fortgesetzt [G—Z] von W. Brauer. Erlangen 1855.

Järta, H., Valda skrifter. Utg. af H. Forssell. 1. Sthm 1882.
Kenny, C. S., Outlines of Criminal Law. 15th ed. rev. by G. G. Phillips. Cambridge 1945.
Kern, E., Die Beleidigung. (Festgabe für Reinhard von Frank zum 70. Geburtstag 16. August 1930. Bd. 2, Tübingen 1930, s. 335—364).
Klein, E. F., Ueber des Hrn Harscher v. Almendingen Grundzüge etc. (Archiv des Criminalrechts, 3: 2, 1800, s. 102—119).
Kleinschrod, G. A., Grundzüge der Lehre von Injurien (Archiv des Criminalrechts, 1: 4, 1799, s. 1—38).
Klemperer, V., LTI [= Lingua Tertii Imperii]. Notizbuch eines Philologen. 2. Aufl. Berlin 1949.
Krabbe, O. H., Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 ... udg. med Kommentarer. 4. Udg. Kbhvn 1947.
Lamer, H., Wörterbuch der Antike mit Berücksichtigung ihres Fortwirkens. Leipzig 1933.
Law, The, of the Soviet State. A. Y. Vyshinsky General Editor. Transl. from the Russian by H. W. Babb. Introduction by J. N. Hazard. New York 1948.
Leffler, L. F., Om den fornsvenska hednalagen (K. Vitterhets-, etc. Akademiens Månadsblad 1879, s. 100—140).
Lefnadsteckningar öfver Kungl. Svenska Vetenskaps Akademiens efter år 1854 aflidna ledamöter. 3. Sthm 1886—1894.
Le Maire, L., Om retsvildfarelse (Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, Årg. 37, Kbhvn 1949, s. 227—242).
Lemkin, R., Genocide as a Crime under International Law (United Nations Bulletin, Vol. 4: January—June 1948, s. 70—71).
Liepmann, M., Einfache Beleidigung (Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Besonderer Teil. Bd. 4, Berlin 1906, s. 217—373).
Lindeberg, Hj., Anders Lindeberg, hans liv och verksamhet. Biografisk studie. Sthm 1918.
Linnström, Hj., Svenskt boklexikon. Åren 1830—1865. 1—2. Sthm 1883—1884.
v. Liszt, F., Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 16.—17. Aufl. Berlin 1908.
——, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 25., vollkommen durchgearb. und zum Teil umgestaltete Aufl. besorgt von E. Schmidt. Berlin u. Leipzig 1927.
Lundstedt, A. V., Principinledning. Kritik av straffrättens grundåskådningar. (Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten. I.) Upps. 1920.
——, Grundlinjer i skadeståndsrätten. Senare delen. Strikt ansvar. Bd. 2: 1. (Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten. IV.) Upps. 1948.
Luther, M., Werke. Bd. 11. Weimar 1900.
Malaniuk, W., Lehrbuch des Strafrechtes. Bd. 2: 1. Wien 1948.

Malmgren, R., Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar. 5:e uppl. Sthm 1947.
Marks von Würtemberg, E., Blick på den svenska lagstiftningen alltifrån adertonhundratalets början (Minnesskrift ägnad 1734 års lag. Del 1, Sthm 1934, s. 143—202).
Meijer, B., Svenskt literatur-lexikon. Sthm 1886.
Mezger, E., Die subjektiven Unrechtselemente (Der Gerichtssaal, Bd. 89, 1924, s. 207—314).
——, Deutsches Strafrecht. Ein Grundriss. 2., erw. Aufl. Berlin 1941.
Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland den 13 december 1934, 200-årsdagen av riksens ständers beslut. Del 1—3. Sthm 1934.
Mittermaier, C. J. A., Ueber den Begriff und die Merkmale des bösen Vorsatzes (Neues Archiv des Criminalrechts, Bd. 2, Halle 1818, s. 515—533).
——, Ueber den neuesten Zustand der Criminalgesetzgebung in Deutschland. Heidelberg 1825.
——, Die Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung. 2. Heidelberg 1843.
de Montesquieu, Ch.-L., De l'esprit des loix. Nouv. éd T. 1—4. Copenhague et Genève 1759.
Morris, C., Signs, Language and Behavior. New York 1946.
Müller, C. F., Das Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen für das Kaiserthum Oesterreich in seinen Verhältnissen zu den neuen Strafgesetzbüchern ... Eine vergleichende Ausgabe. Pest und Wien 1853.
Nagler, J., Volksverrat (Hochverrat, Landesverrat). Angriffe auf die Ehre des deutschen Volkes (Das kommende deutsche Strafrecht. Besonderer Teil. 2. Aufl. Berlin 1936, s. 78—111).
Naumann, C., Kriminallagstiftningen i Sverige efter år 1809 (NT, 1—8, 1864—1871).
Nehrman (Ehrenstråle), D., Inledning til then Swenska Jurisprudentiam Criminalem. Sthm 1756.
Nelson, Alvar, Envig och ära. En studie över ett fornsvenskt lagfragment (Saga och Sed 1944, Upps. 1945, s. 57—94).
Nerman, T., Crusenstolpes kravaller. Historiskt reportage från Stockholm sommaren 1838. Sthm 1938.
Nial, H., Annonsavtalet. Dess rättsverkningar i förhållandet mellan tidning och annonsör. Sthm 1949.
Odgers, W. B., A Digest of the Law of Libel and Slander. 6th ed. by W. B. Odgers and R. Ritson. London 1929.
Olin, G., Några blad ur det svenska straffsystemets historia (Minnesskrift ägnad 1734 års lag. Del 2, Sthm 1934, s. 807—863).
Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien. Bd 2; 15 och 16. Lund 1903; 1939; 1942.
Petrén, S., Sanningsbeviset vid ärekränkning inför strafflagsreformen (SvJT 1948, s. 165—185).

Philbrick, F. A., Language and the Law. New York 1949.
Pringsheim, F., *Animus* in Roman Law (The Law Quarterly Review, Vol. 49, London 1933, s. 43—60, 379—412).
Reuterskiöld, C. A., Sveriges grundlagar med därtill hörande författningar och konstitutionell sedvanerätt ... Utg. med anmärkningar. Del 3. 2:a öfversedda uppl. Upps. 1937.
Riksdagsbiblioteket. Katalog 1927. [1]—2. Sthm 1928—1930.
Rittler, Th., Lehrbuch des österreichischen Strafrechts. Bd. 2. Wien 1938.
Rosell, E., Prefixet *o-* i nordiska språk. En betydelsehistorisk studie. Del 1. Akad. avh. Upps. 1942. (UUÅ. 1942: 7.)
Ross, A., Virkelighed og Gyldighed i Retslæren. Diss. Kbhvn 1934.
Rydin, H. L., Om yttrandefrihet och tryckfrihet. Sthm 1859.
[——], Några erinringar vid det af Kongl. Maj:t till Rikets ständer öfverlemnade Förslag till Strafflag i frågan om en för ärekränkning tilltalad persons rätt att med bevisning om sanningen af det gjorda tillmälet freda sig från ansvar af H. L. R. Ups. 1863.
Schönke, A., Strafgesetzbuch. Kommentar. 4., neubearb. Aufl. München und Berlin 1949.
Segerstedt, T. T., Ordens makt. En studie i språkets psykologi. Sthm 1944.
——, Tattarfrågan ännu en gång (i Ergo, Årg. 27, 1950, nr 1).
Serlachius, A., Äran såsom föremål för straffbar kränkning (FJFT 1901, s. 145—182).
——, Professor Thyréns lagutkast om ärekränkningsbrottet (SvJT 1919, s. 289—293).
Sjögren, V., Om rättsstridighetens former med särskild hänsyn till skadeståndsproblemet. Akad. afh. Ups. 1894.
Skeie, J., Om ærekrænkelser efter norsk ret. Kristiania 1910.
——, Den norske strafferett. Bd 1—2. 2. utg. Oslo 1946.
Sparre, E., Om Kriminal-Lagstiftning. Sthm 1848.
Stephen, J. F., A Digest of the Criminal Law. 6th ed. London 1904.
——, 8th ed. by L. F. Sturge. London 1947.
Stevenson's Book of Proverbs, Maxims and Familiar Phrases. London 1949.
Stjernberg, N., Kommentar till strafflagen kap. 7. Upps. 1926.
——, Kommentar till strafflagen kap. 17—18. Upps. & Sthm 1930.
——, Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del. Bd 1. 7:e uppl. Sthm 1938. [Dupl. maskinskrift.]
——, Strafflagen kap. 16. Anteckningar efter föreläsningar ... åren 1935—1936. Översedda och granskade av föreläsaren. 4:e uppl. rev. med hänsyn till ny lagstiftning av I. Agge. Sthm 1948. [Dupl. maskinskrift.]
Stolpe, S., Eyvind Johnson och liderligheten (i Aftonbladet 1949 9/9).
Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. Utg. av N. Beckman, R. Bergendal, I. Strahl. Sthm 1949.
Strahl, I., Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. 1949. Se: Strafflagen. 1949.

——, Svensk rättspraxis. Straffrätt 1939—1943 (SvJT 1945, s. 32—61).
Studi in onore di Pietro Bonfante. 1. Milano 1930.
Styrman, G., Verkstadsföreningen 1896—1945. 2:a uppl. Sthm 1946.
Söderwall, K. F., Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Bd 1. Lund 1884—1918. — Supplement. H. 1. Lund 1925—1926.
Sölvén, A., Prickning och ärekränkning (Fackföreningsrörelsen, Årg. 12, 1932: Bd 2, s. 443—451, 470—474).
——, Huvudavtalet mellan Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige. 2:a uppl. Sthm 1948. (Landsorganisationens skriftserie, 50.)
Theorell, S. L., Betraktelser och handlingar hörande till reformen i nationalrepresentationen och allmänna lagen. H. 1—3. Sthm 1846—1848.
Thornstedt, H., Om företagaransvar. Studier i specialstraffrätt. Akad. avh. Sthm 1948.
Thulin, G., Om konungens ekonomiska lagstiftning. 1. Akad. afh. Lund 1890.
Thyrén, J. C. W., Straffrättens allmänna grunder. Lund 1907.
——, Kommentar till strafflagen kap. 16. Lund 1919.
——, Om sanningsbeviset vid ärekränkning. Sthm 1920. (Förhandlingarna å det elfte nordiska Juristmötet i Stockholm den 28, 29 och 30 augusti 1919, Sthm 1920: Bil. I.)
——, Den moderna straffrättens grundåskådningar. Anmärkningar vid prof. A. V. Lundstedts skrift »En principinledning» etc. Lund 1920.
Tingsten, H. Se: Historia, Svenska metallindustriarbetareförbundets. 2. 1948.
Tittmann, C. A., Handbuch der Strafrechtswissenschaft und der deutschen Strafgesetzkunde. Bd 1. 2. Aufl. Halle 1822.
Ussing, H., Retstridighed. Streiflys over nordisk retslære. Kbhvn 1949. (Festskrift udg. af Københavns Universitet i anledning af Hans Majestæt Kong Frederik IX's 50 års fødselsdag den 11. marts 1949.)
Wahlbäck, M., Hembiträdeslagen. En redogörelse för rättsförhållandet mellan husmoder och hembiträde. 4:e uppl. Sthm 1948.
Wander, K. F., Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Bd. 1. Leipzig 1867.
Warburg, K., Johan Gabriel Richert. Hans lefnad och uttalanden. 1—2. Sthm 1905.
Weber, A. D., Ueber Injurien und Schmähschriften. Abth. 1—3. Schwerin & Wismar 1793—1800. Abth. 1. 2. Aufl. 1797; 3. Aufl. 1803; 4. Aufl. 1820.
von Weber, [H. B.], Ueber die verschiedenen Arten des Dolus (Neues Archiv des Criminalrechts, Bd. 7, Halle 1825, s. 549—580).
Wedberg, B., Gabriel Poppius. Minnesteckning. Sthm 1934. (Även i Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1886. Del 44.)
Welamson, L., Om brottmålsdomens rättskraft. Akad. avh. Sthm 1949.
Wellander, E., Språkforskning i återvägsgränd? (i Svenska Dagbladet 1948 16/7).
——, Betydelseforskning och psykologi (i Svenska Dagbladet 1948 22/7).

Welzel, H., Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts in seinen Grundzügen. Berlin 1940.
——, Das deutsche Strafrecht in seinen Grundzügen. Eine systematische Darstellung. 2. Aufl. Berlin 1949.
Westlin, J. E. N., Polisens nyhetsförmedling och pressen (i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1949 16/6).
Wetter, F., Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del. H. 1. Upps. 1923.
Wilda, W. E., Das Strafrecht der Germanen. Halle 1842.
Vinding Kruse, F., Interesseafvejning (Skrifter tilegnet Jon Skeie = TfR 1941: H. 5, s. 447—473).
Winfield, P. H., Cases on the Law of Tort. 3rd ed. London 1945.
Vinge, K. A., Om god advokatsed. Lund 1944.
Wistrand, L., Kollektivavtalslagen och arbetsdomstolen. En lagkommentar i elva dialoger. 3:e uppl. Sthm 1948.
Wittenberg, Ph., Dangerous Words. A Guide to the Law of Libel. New York 1947.
Wolf, E., Griechisches Rechtsdenken. 1. Vorsokratiker und frühe Dichter. Frankfurt a. M. 1950.
Vysjinskij, A. J. (Vyshinsky, A. Y.). Se: Law, The, of the Soviet State. 1948.
Ørsted, A. S., Bidrag til rigtig Bestemmelse af Kjendemærkerne paa det Slags verbelle Injurier, der afhandles i 6—21—2 (Juridisk Arkiv. No. 8, 1806, s. 129—145; jfr Strafferetlige Skrifter i Udvalg. Afd. 1, Kbhvn 1931, s. 343—357).
——, Over Injurier mod moralske Personer (Juridisk Arkiv. No. 18, 1809, s. 202—211; Str. Skr. Afd. 1, s. 13—17).
——, Over de første Grundregler for Straffelovgivningen (Eunomia. Del 2, 1817, s. 1—XXXVI och 1—431; Str. Skr. Afd. 1, s. 72—327).
——, Ausführliche Prüfung des neuen Entwurfs zu einem Strafgesetzbuch für das Königreich Bayern (Abhandlungen aus dem Gebiete der Moral und Gesetzgebungs-Philosophie. Bd. 2, Kopenhagen 1823).

Förkortningar.

Ad. = Protocoller hos Ridderskapet och Adeln.
Bd; Bd. = Band, Bind; Band (ty.).
Bet. = Betänkande.
Bg. = Borgare-Ståndets Protocoller.
D., Dig. = Digesta (i Corp. iur. civ. Vol. I).
f. = följande sida (-or) eller följande år.
FJFT = Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland.
GB = Giftermålsbalken.
GHÅ = Göteborgs Högskolas årsskrift.
HB = Handelsbalken.
HD = Högsta domstolen.
HovR = Hovrätt(en).
HR = Häradsrätt(en).
JB = Jordabalken.
JO = Justitieombudsmannens ämbetsberättelse.
JR = Justitierådet (-en).
KB = Kungl. Biblioteket.
KHovR = Krigshovrätten.
KR = Krigsrätt(en).
LUÅ = Lunds Universitets årsskrift.
MB eller M. B. = Missgärningsbalken.
MO = Militieombudsmannens ämbetsberättelse.
NJA = Nytt juridiskt arkiv. Avd. I.
NT = Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning. Utg. av C. Naumann.
Prop. = Proposition.
RA = Riksarkivet.
RB = Rättegångsbalken.
RF = Regeringsformen.
Rf = Rättsfallsavdelningen (i SvJT).
RR = Rådhusrätt(en).
SL = Strafflagen.
SLK = Strafflagen för krigsmakten.
SOU = Statens offentliga utredningar.
SvJT = Svensk Juristtidning.
TF = Tryckfrihetsförordningen.
TfR = Tidsskrift for Rettsvitenskap.
TR = Tingsrätten.
TSA = Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund.
Utl. = Utlåtande.
UUÅ = Uppsala Universitets årsskrift.

Anförda rättsfall.

NJA.

1875 s. 147 150
1877 s. 300 128
s. 572 ..... 275, 283
1883 s. 84 268
1886 s. 186 ..... 143, 145, 146
s. 401 ..... 274, 283, 370
1889 s. 390 ..... 143, 283
1891 s. 254 283
1895 s. 180 ..... 222, 270
s. 245 ..... 128, 267
1897 s. 96 ..... 223, 233
1898 s. 101 ..... 144, 145, 146
s. 275 ..... 128, 267, 394
1899 s. 154 ..... 144, 145, 146
1900 s. 53 ..... 186, 188
s. 116 ..... 277, 283, 284, 370
1901 s. 8 270
1902 s. 70 234
1903 s. 50 ..... 277, 283
s. 100 270
s. 257 275
1904 s. 173 ..... 125, 206
s. 253 213
s. 268 ..... 275, 283
s. 436 ..... 129, 270
s. 483 234
s. 559 ..... 262, 283, 377
s. 585 ..... 250, 251, 266, 283
1905 s. 121 ..... 250, 274, 283, 284, 371
s. 174 394
s. 400 ..... 223, 224
s. 452 ..... 126, 205
1906 s. 201 ..... 171, 275, 283, 371, 394
s. 545 ..... 128, 150
1907 s. 443 ..... 223, 224
1909 s. 104 331
s. 636 311
1910 s. 19 ..... 190, 271, 283, 394
s. 130 ..... 187, 394
s. 156 294
s. 184 ..... 188, 218
s. 274 ..... 148, 149
s. 620 ..... 224, 283
B nr 21 190
1912 s. 144 280
s. 397 331
1913 s. 445 ..... 148, 271
s. 585 ..... 160, 331
s. 605 ..... 161, 171, 195, 262, 283, 394
s. 648 ..... 156, 161, 187, 206, 394
1914 s. 334 ..... 275, 283, 371
B nr 184—188 . 282
1915 s. 614 ..... 271, 283, 311
s. 645 ..... 148, 271, 283, 377
1916 s. 421 311
s. 571 233
B nr 56 140
1918 s. 80 ..... 126, 129, 224, 270
s. 453 ..... 270, 283, 373
1919 s. 56 ..... 157, 171, 172, 205, 267, 283, 394

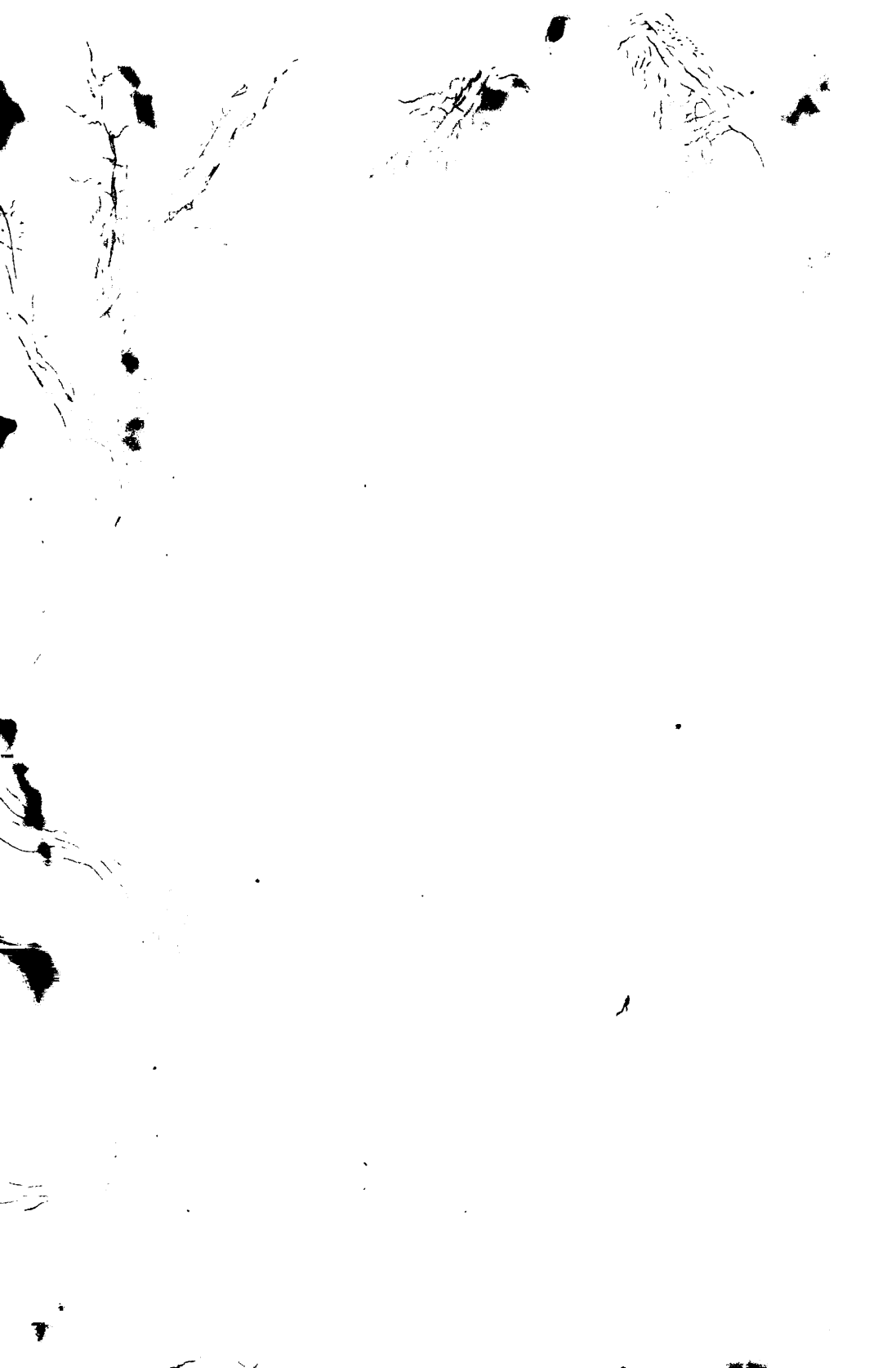
1920 s. 526 ..... 205, 225, 269, 283, 284
1921 s. 75 ..... 144, 145, 146
s. 100 ..... 150, 280, 283, 377
1922 s. 50 ..... 129, 267
s. 306 ..... 196, 206, 394
s. 553 ..... 144, 146, 386
1924 s. 125 ..... 277, 283, 284, 373, 376
1925 s. 367 ..... 271, 283
1926 B nr 341 178
1927 s. 360 233
s. 499 178
1929 s. 461 ..... 126, 206, 218
B nr 402 178
1930 s. 154 266
A nr 147 266
1931 s. 90 268
s. 506 108
1932 B nr 151 178
B nr 635 ..... 179, 183
B nr 760 216
1933 s. 6 260
s. 250 ..... 268, 283, 373
s. 542 ..... 261, 283
1934 s. 7 ..... 169, 200, 218
s. 121 ..... 161, 179, 180, 185, 195, 394
1935 s. 113 331
s. 521 ..... 161, 170, 283, 377, 394, 395
1936 s. 189 ..... 127, 394
s. 614 ..... 156, 187, 394
1937 s. 466 ..... 129, 277, 283
s. 468 ..... 148, 201, 275, 276, 283, 373
1938 s. 302 ..... 158, 270, 283
1940 s. 739 ..... 272, 283, 284, 379
1941 s. 549 204
s. 597 ..... 177, 179, 180, 185, 196, 278, 394
1942 s. 691 319
1944 B nr 100 189
1945 s. 2 251
s. 339 ..... 129, 268

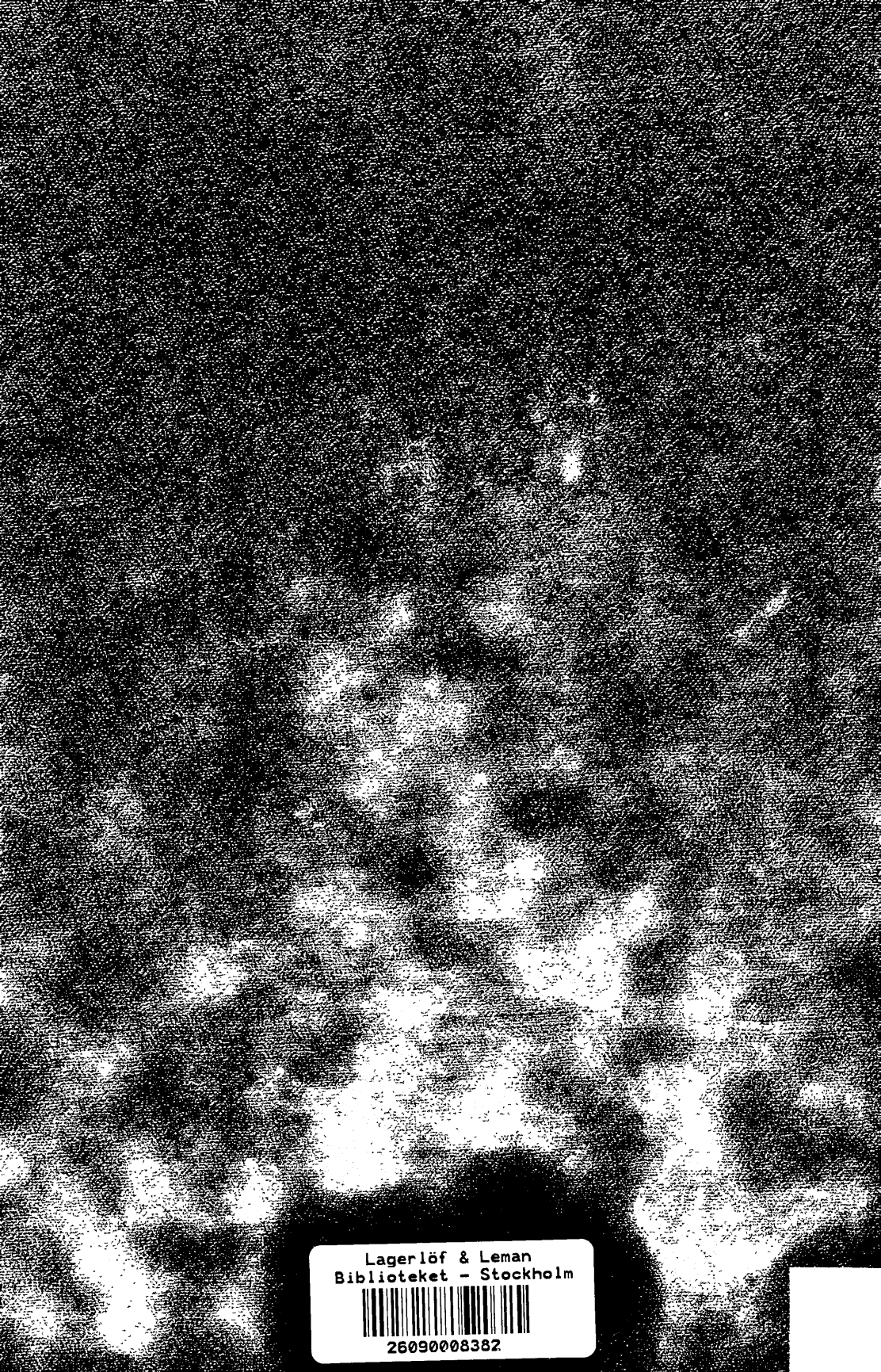
SvJT.

1919 Rf s. 66 267
1923 Rf s. 87 205
1933 Rf s. 24 235
Rf s. 43 ..... 187, 188
1942 Rf s. 83 331
1943 Rf s. 22 266
1944 Rf s. 60 189
Rf s. 71 ..... 205, 263
Rf s. 96 272
1945 Rf s. 8 209

Övriga.

Svea Hovrätts akt B 174/1949 (dom I: B 79/1949) 256, 386
Enångers tingslags Häradsrätts dombok 9/4 1931, § 63 195
Uppsala läns norra domsagas Häradsrätts dombok 6/2 1945, § 120 414

Lagerlöf & Leman
Biblioteket - Stockholm
26090008382